

ІНДУСТРІЯ ЗВІБУ

МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ

ВИДАННЯ

Музею української культури у Свиднику

Вийшло друком:

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 1, 1955, 320 стор. (Розібрано). Політематичний. Присвячено пам'яті В. П. Латти (1921 — 1966).

Шлях до волі. Науковий збірник МУК № 2. Збірник спогадів і документів про національно-визвольну боротьбу українського населення Чехословаччини проти фашизму в 1939 — 1945 рр., стор. 427, ціна 28,50 Кчс.

Науковий збірник Музею української культури № 3, 1967, 486 стор. Присвячено пам'яті В. Гнатюка. Збірник містить статті з історії, літературознавства, фольклористики, мовознавства, різні інформації та хроніку.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 4, 1969, кн. I, 510 стор., ціна 47 Кчс. Публікує грунтовні матеріали про Івана Панькевича — Й. Дзендульського, Ф. Тихого, С. Клочурaka, Л. Деже, М. Штеця та інших.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 4, 1969, кн. II, 220 стор., ціна 25 Кчс. Йдеться про монографію Івана Панькевича: «Матеріали до історії мови південнокарпатських українців».

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 5, 1971, 528 стор., ціна 58 Кчс. Йдеться про монографію «Дерев'яні церкви східного обряду на Словаччині» Б. Ковачевичової-Пушкарової — І. Пушкара. Публікація є першою вичерпною монографією про дерев'яну церковну архітектуру українців (русинів) Пряшівщини.

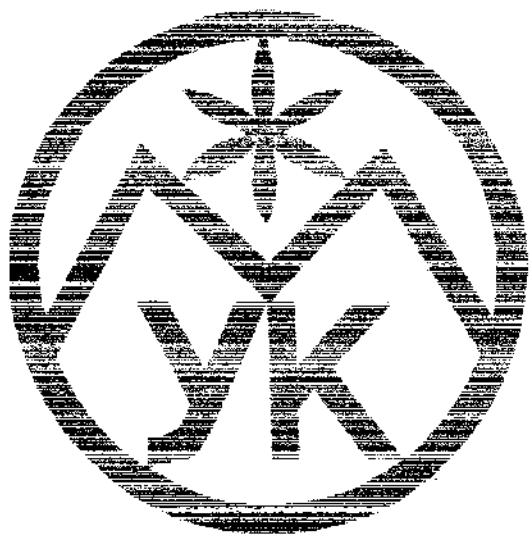
Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 6, 1972, кн. I, 344 стор., ціна 50 Кчс. Містить наукові розвідки з історії культури, етнографії, фольклористики та мистецтвознавства.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 6, 1972, кн. II, 200 стор., ціна 50 Кчс. Містить монографію Павла Марковича «Писанки» («Українські писанки Східної Словаччини») з розсяглим багатокольоровим ілюстративним матеріалом у приложенні до наукового аналзу розвитку лемківського писанкового мистецтва від найдавніших часів до сьогодення.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 7, 1976, 342 стор., ціна 86 Кчс. Містить наукові розвідки історичного, культурно-історичного, етнографічного, фольклористичного та мистецтвознавчого характеру як і статті-звіти окремих установ та організацій культурного життя українських трудящих.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 8, 1977, 420 стор., ціна 62 Кчс. Містить наукові розвідки з історії, історії культури, мистецтвознавства, етнографії і фольклору, мовознавства та статті до річниць і ювілеїв, як і інформацію.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 9, книга перша, 1980, 672 стор., ціна 98 Кчс. Містить наукові розвідки з історії, історії культури, етнографії і фольклору, мовознавства, як і статті до ювілеїв та річниць, а теж інформацію про діяльність українських культурно-освітніх установ і товариств у ЧССР.

Miroslav Sopoliga a kolektív

**VEDECKÝ ZBORNÍK
MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY
VO SVIDNÍKU**

18

SLOVENSKÉ PEDAGOGICKÉ NAKLADATEĽSTVO
V BRATISLAVE
ODDELENIE UKRAJINSKEJ LITERATÚRY
V PREŠOVE
1992

І.У

Мирослав Сополига та колектив

**НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
У СВІДНИКУ**

18

СЛОВАЦЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ВИДАВНИЦТВО
В БРАТИСЛАВІ
ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В ПРЯШЕВІ
1992

Všetky práva vyhradené.

Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľa práv.

Упорядник: Мирослав Сополига

© Надя Валашкова, Йосиф Вархол, Надія Вархол, Зузана Ганудель, Михайло Гиряк, Ольга Гузюва, Іван Красовський, Михайло Лучкай, Микола Мушинка, Микола Неврли, Валерій Падяк, Михайло Роман, Анатолій Сагаровський, Мирослав Сополига, Іштван Удварі, Анна Худик

Рецензенти: Любиця Бабота, Михайло Гиряк, Федір Ковач, Микола Мушинка

Редколегія: Любиця Бабота, Милан Бобак, Михайло Гиряк, Андрій Ковач, Юрій Кундрат, Богдана Марець, Олена Рудловчак, Микола Русинко, Мирослав Сополига, Йосиф Шелепець, Іван Яцканин

Видруковано для потреб Музею української культури у Свіднику на основі замовлення № 93/2/90 від дня 18. X 1990 р.

Видання перше

ISBN 80—08—01645—0

Зміст

ІСТОРІЯ

- Іштван Удварі — Мирослав Сополига. До питань соціально-економічного становища русинсько-українського населення Спиша в часи Марії Терезії 9

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ — ПЕРШОДЖЕРЕЛА

- Михайло Лучкай. Історія карпатських русинів IV 63

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

- Надя Валашкова. Імена в метричних книгах вибраної парафії на Бардіївщині в XIX — на початку ХХ століття 154
Іван Красовський. Прізвища галицьких лемків за Йосифінською метрикою 1785—1788 pp. 164
Микола Мушинка. Спогади забутого українського юриста та етнографа 181
Валерій Падяк. Невідомий фотограф Анатолій Кралицький 199

ЕТНОГРАФІЯ ТА ФОЛЬКЛОРІСТИКА

- Анна Худик. Художні особливості традиційного одягу русинів-українців Східної Словаччини 210
Михайло Гиряк. Фольклор як засіб філологічних зацікавлень Івана Панькевича 220
Надія Вархол. Народна уява про дерево 228

МОВОЗНАВСТВО

- Зузана Ганудель. Ткацька лексика в українських говорах Східної Словаччини 245

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

- Ольга Гузієва. Рецепція слов'янофільства в закарпатоукраїнській літературі другої половини XIX століття 324
Микола Неврли. Тема братовбивства в українській літературі 340
Михайло Роман. Поезія Івана Мацинського в контексті української по-воєнної літератури Чехо-Словаччини 352

ХРОНІКА, ІНФОРМАЦІЙ, РЕЦЕНЗІЙ

- Микола Мушинка. Міжнародна україністична конференція «Від НТШ до УВУ» 367
Анатолій Сагаровський. Руками на злато обертати 374
Мирослав Сополига. Нова культурно-історична експозиція Музею української культури 377
Йосиф Вархол. 35 років Музею української культури у Свиднику 386

Obsah

DEJINY

- Istvan Udvari — Miroslav Sopoliga. K otázke sociálno-ekonomického postavenia rusínsko-ukrajinského obyvateľstva na Spiši za Márie Terézie 9

DEJINY KULTÚRY — PRAMENE

- Mychajlo Lučkaj. Dejiny karpatských Rusínov IV. 63

DEJINY KULTÚRY

- Naďa Valášková. Rodné mená v matrikách vybranej farnosti v Bardejovskom okrese v 19. a na začiatku 20. storočia 154
Ivan Krasovský. Priezviská haličských Lemkov podľa Jozefínskej matriky rokov 1785—1788 164
Mikuláš Mušinka. Spomienky zabudnutého ukrajinského právnika a etnografa 181
Valerij Paďak. Neznámy fotograf Anatolij Kralyckyj 199

ETNOGRAFIA A FOLKLORISTIKA

- Anna Chudíková. Zvláštnosti výzdoby tradičného ľudového odevu Rusínov-Ukrajincov východného Slovenska 210
Michal Hirjak. Folklór ako prostriedok filologických bádaní Ivana Paňkevycia 220
Nadežda Varcholová. Národné povery spojené s drevom 228

JAZYKOVEDA

- Zuzana Hanudeľová. Tkáčska lexika v ukrajinských dialektoch východného Slovenska 245

LITERÁRNA VEDA

- Oľga Guzyová. Recepcia slavianofilstva v zakarpatskoukrajinskej literatúre druhej polovice 19. storočia 324
Mikuláš Nevrly. Téma bratovraždy v ukrajinskej literatúre 340
Michal Roman. Poézia Ivana Macinského v kontexte ukrajinskej povojuovej literatúry Česko-Slovenska 352

KRONIKA, INFORMÁCIE, RECENZIE

- Mikuláš Mušinka. Medzinárodná ukrajinistická konferencia Od Učenej spoločnosti Ševčenka po Ukrajinskú slobodnú univerzitu 367
Anatolij Saharovský. Zlaté ruky 374
Miroslav Sopoliga. Nová kultúrno-historická expozícia Múzea ukrajinskej kultúry 377
Jozef Varchol. 35 rokov Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku 386

Содержание

ИСТОРИЯ

- Иштван Удвари — Мирослав Сополига. К вопросу социально-экономического положения русино-украинского населения региона Спиша в период правления Марии Терезии 9

ИСТОРИЯ КУЛЬТУРЫ — ПЕРВОИСТОЧНИКИ

- Михаил Лучкай. История карпатских русинов IV 63

ИСТОРИЯ КУЛЬТУРЫ

- Надя Валашкова. Личные имена в метриках одного из приходов района Бардеев в XIX и начале XX веков 154
Иван Красовски. Фамилии лемков Галиции по данным метрической книги 1785—1788 годов 164
Микулаш Мушинка. Воспоминания забытого украинского юриста и этнографа 181
Валерий Падяк. Неизвестный фотограф Анатолий Кралицкий 199

ЭТНОГРАФИЯ И ФОЛЬКЛОРИСТИКА

- Аниа Худикова. Особенности декоративного оформления традиционной одежды русинов-украинцев Восточной Словакии 210
Михаил Гиряк. Фольклор как средство филологических интересов Ивана Панькевича 220
Надежда Вархолова. Народное представление о дереве 228

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

- Зузана Гануделёва. Лексика ткацкого ремесла в украинских говорах Восточной Словакии 245

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

- Ольга Гузиова. Рецепция славянофильства в закарпатскоукраинской литературе второй половины XIX столетия 324
Микулаш Неврли. Тема братоубийства в украинской литературе 340
Михаил Роман. Поэзия Ивана Мацинского в контексте украинской послевоенной литературы Чехо-Словакии 352

ХРОНИКА, ИНФОРМАЦИИ, РЕЦЕНЗИИ

- Микулаш Мушинка. Международная конференция украинистов «С Начального общества Шевченка» до «Украинского свободного университета» 367
Анатолий Сагаровский. Золотые руки 374
Мирослав Сополига. Новая культурно-историческая экспозиция Музея украинской культуры 377
Йозеф Вархол. 35 лет Музея украинской культуры во Свиднике 386

Inhalt

GESCHICHTE

- Istvan Udvari — Miroslav Sopoliga. Zur Frage der sozial-ökonomischen Stellung der ruthenisch-ukrainischen Bevölkerung in Zips zur Zeit von Maria Theresia 9

KULTURGESCHICHTE — URQUELLEN

- Mychajlo Lučkay. Historia Carpato-Ruthenorum IV. 63

KULTURGESCHICHTE

- Náďa Valášková. Vornamen in den Matrikeln einer ausgewählten Pfarre in der Region von Bardejov im 19. und zu Anfang des 20. Jahrhunderts 154
Ivan Krasovský. Familiennamen der Lemken von Galizien nach der Josephinischen Matrikel der Jahre 1785—1788 164
Mikuláš Mušinka. Erinnerungen einen ukrainischen Juristen und Ethnographen 181
Valerij Padak. Der unbekannte Fotograf Anatolij Kralizki 199

ETNOGRAPHIE UND FOLKLORISTIK

- Anna Chudíková. Besonderheiten der traditionellen Volkstracht der Ruthenen-Ukrainer der Ostslowakei 210
Michal Hirjak. Die Folklore als Mittel des philologischen Forschungen von Ivan Paňkewytsch 220
Nadežda Varcholová. Mit Holz verbundene Aberglauben 228

SPRACHWISSENSCHAFT

- Zuzana Hanudeľová. Fachwortschatz der Weber in den ukrainischen Mundarten der Ostslowakei 245

LITERATURWISSENSCHAFT

- Olga Guzyová. Die Rezeption der Slawophilie in der karpatoukrainae Literatur in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts 324
Mikuláš Nevrly. Das Thema des Brudermordes in der ukrainischen Literatur 340
Michal Roman. Die Poesie von Ivan Macinský im Kontext der ukrainischen Literatur nach dem 2. Weltkrieg 352

KRONIK, INFORMATIONEN, REZENSIONEN

- Mikuláš Mušinka. Die internationale Konferenz der Ukrainisten — Von der gelehrtene Gesellschaft „Taras Schewtschenko“ bis zur Freien ukrainischen Universität 367
Anatolij Saharovský. Goldene Hände 374
Miroslav Sopoliga. Eine neue kulturhistorische Ausstellung im Museum ukrainischer Kultur 377
Jozef Varchol. 35 Jahre des Museums ukrainischer Kultur in Svidník 386

ІСТОРІЯ

ДО ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА РУСИНСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ СПИША В ЧАСИ МАРІЇ ТЕРЕЗІІ*

ІШТВАН УДВАРІ — МИРОСЛАВ СОПОЛИГА

Русинсько-українське населення Спиша до сих пір не стало предметом систематичного зацікавлення істориків, хоч, як відомо, воно зіграло в минулому визначну роль, зокрема, в культурному житті закарпатських українців¹. В нами досліджуваному періоді, тобто у XVIII-му столітті ця роль визначається тим, що в результаті порівняно добре розвинутих економічних умов на Спиші, а також хороших можливостей здобування освіти прямо в списських містечках, і тамтешні русинські села випустили багато інтелігентів, в тому числі й трьох єпископів — двох Ольшавських та Івана Брадача². Однак, необхідно запримітити, що незвичайні успіхи списських русинів були детерміновані не тільки сприятливою ситуацією в області економіки та шкільництва, але в цьому відношенні велику роль зіграли також церковно-адміністративні та взагалі конфесійні обставини. Як відомо, до третьої половини XVIII-го століття списські греко-католицькі парафії, подібно як і гемерські та торнянські, не підлягали під безпосередню (пряму) юрисдикцію мукачівської єпархії³. Тому й статистичні дані про ці парафії не знайшли своє місце в підсумковому матеріалі М. Ольшанського після його канонічних візитацій 1750—1751 рр.⁴ Греко-католицькі парафії вищепереліщених трьох комітатів, яких нараховувалося біля 25, офіційно належали до острігомського архієпископства. До мукачівської єпархії їх приєднали аж після відокремлення списського та рожнявського єпископатів від острігомського управління, тобто в 1776—1777 рр.⁵ Аж до того часу вони були під безпосереднім впливом Списької капітули. В 1777—1778 рр. із перемишлівської єпархії 5 списських руських сіл перевели під мукачівську єпархію.

Отже, до 1778 року значна частина списських руських парафій знаходилася під юрисдикцією острігомського архієпископства, внаслідок чого списські русини легше діставалися в Тернавську (Тринава) семінарію. А, як відомо, ситуація склалася так, що у XVIII ст. провідна церковна інтелігенція закарпатських русин-українців, включно єпископів, навчалася якраз у Тернавській семінарії, яка була підпорядкована острігомському архієпископству⁶.

Перш, ніж приступимо до проблематики соціально-економічної ситуації в списських русинських селах, коротко зупинимось на деяких статистико-демографічних даних. Точну кількість сіл, де жили русини, встановити важко. За даними Лексикону населених пунктів (Lexicon locorum) із 1773 року в Угорському королівстві русинська говірка (західноукраїнський діалект) домінувала в 742 місцевостях (селах і містечках). У Спиському комітаті (столиці) так це було в 14-и селах⁷. До них належали: Завадка, Годермаркт, Гельцманівці, Койшов, Липник, Остурня, Ольшавиця, Подгроч, Порач, Нижні Репаші, Нижня Словінка, Вишня Словінка, Ториска, Фольварк. Однак у Лексиконі населених пунктів 1773 року не наводяться села і містечка, які щойно були вимінені

* Етноніми русин (русинський), руський — історичні назви, тотожні з терміном українець (український).

із польського залогу. Це були слідуочі руські поселення Любовнянсько-Подолинської домінії (панства): Сулин, Орябина, Якуб'яни, Литманова, Камінка, Вишній Кромпак. Шкода, що дані про ці села не з'явилися також у матеріалах першого державного перепису населення з 1784—1787 рр. Статистичні дані цього перепису відносяться тільки до 184-х списських населених пунктів⁸, в тому числі і до 14-и вищезгаданих сіл.

В нижчеподаній таблиці в перших трьох стовпчиках наводимо дані згаданого державного перепису, які торкаються кількості будинків, сімей та жителів загалом⁹. В слідуючих трьох колонках знаходяться дані про кількість урбарських жителів, тобто підданіх, які сиділи та господарювали на поміщицькій (земепанській) землі, платили за це гроши, відробляли панщину, здавали податки; піддані (subditus) ділилися на кметів, що користалися землею та луками, на желярів (мали лише кату) і піджелярів (не мали навіть хати). В останньому стовпчику підраховано площу котарів наведених сіл. Що торкається сіл бувшої Любовнянсько-Подолинської домінії (панства), наводимо лише дані урбарського перепису, причому урбарські дані села Фольварк цілком загубилися.

Порівнюючи дані обох переписів, уже на перший погляд видно, що в усіх наведених списських селах у значній кількості проживало неурбарське населення (в основному незалежне від поміщицької землі). Сюди належали корчмарі, млинарі, слуги, а також ті, які заробляли собі в місцевих шахтах (банях), гаррах, гутах, углісниках, займалися фирманскою, торгували зерном, вином і т. п.

Села	Дані 1785 р.			Число урбарського насел.			Площа котаря в кад. ютрах (1 кад. ют.— 1600 кв. саженів)	
	число хат	число сімей	число жител.					
				кметь	желяр	піджеляр		
1. Завадка	74	104	552	61	9	25		
2. Годермаркт	106	136	763	73	—	—		
3. Гельцманівці	161	232	1160	62	51	10		
4. Койшов	106	137	753	68	20	3	6954	
5. Липник	142	191	981	106	11	6		
6. Остурня	200	241	1335	169	2	3	7152	
7. Ольшавиця	78	115	598	51	10	—	2522	
8. Подпроч	13	13	88	8	—	—		
9. Порач	93	112	692	49	3	7	4354	
10. Нижні Репаші	71	89	512	63	1	—	1704	
11. Нижня Словінка	113	159	871	47	19	13	3104	
12. Вишня Словінка	113	136	710	41	20	7	4912	
13. Ториска	88	121	781	65	2	2	3076	
14. Фольварк	68	83	492	?	?	?		

Якщо порівнюємо кількість жителів списських сіл XVIII-го століття з даними списських сіл інших комітатів (столиць), видно, що списські села були набагато численнішими.

В 54 % сіл Угорщини, зарахованих до списських, кількість жителів не перевершила 300, а в 31 % сіл жило від 300 до 600 осіб. Із представлених 14-х списських сіл кількість жителів лише в одному випадку не досягає 300, однак у двох селах їх було понад 1000. Для конкретнішої уяві у нижче поданій таблиці співставимо статистичні дані Шариського, Списького та Сабольчського комітатів.

Села	Число			
	кметів	желярів	солтисів	піджелярів солтисів
1. Вишній Кромпак	31	—	—	—
2. Камінка	189	5	3	4
3. Литманова	70	3	11	—
4. Якуб'яни	172	18	13	4
5. Орябина	125	2	7	—
6. Сулин	46	2	13	—

Комітат	Число жителів в русинсько-українських селах					Кількість сіл разом
	нижче 300	301—600	601—1000	1001—1500	понад 1500	
Шариш	в 99 селах	в 51 селі	в 4 селах	—	—	154
Спиш	1	4	7	2	—	14
Сабольч	—	1	7	—	—	8

Далі хоча б коротко розглянемо історичні передумови виникнення нижчелублікованих джерельних матеріалів до історії наведених списъкіх сіл.

У період XVIII ст. в Угорщині внаслідок розвиненого сільського господарства на поміщицьких маєтках (майрах, майоршагах) значно посилюється й експлуатація селянства. В деяких місцевостях вона досягла такої міри, що селяни почали протестувати та відмовлялися виконувати свої повинності. В Задунайському краї протести селян проявилися, наприклад, в селянських бунтах 1765—1766 рр. Цісарський двір був знепокоєний таким станом, оскільки побоюювався, що все це буде мати негативний вплив на спроможність селян платити державні податки, від яких віденське панство було чимдалі більше залежне. Якраз тому Марія Терезія вирішила врегулювати повинності селян у цілій країні. Урбарський декрет, виданий 23-го січня 1767 року підкresлює, що загальномодержавне рівномірне регулювання відношення поміщиків до кріпосних селян (кметів, желярів, піджелярів) необхідне задля того, щоб якомога скоріше утихомирити селянський рух, укріпити поміщицьку владу, навести порядок та спокій в країні¹⁰. Після декрету був виданий урбар, який по всій країні регулює повинності селян¹¹. Згідно з розпорядженням цісарівни та королеви Марії Терезії ціллю заведення урбара, тобто встановлення єдиної уніфікованої системи взаємовідношень між поміщиками та урбаріальними селянами, в кожному селі прикликали старосту, присяжних і старіjkiv, яким після присяги за присутності поміщицьких представників ставили дев'ять питань. Записані відповіді селян знову їм прочитували та давали на підпис. Ці документи ми називаємо запи-сами-відповідями.

Отримавши урбарські записи-відповіді на дев'ять запитань, а також списки прізвищ селян вибраних сіл, урбарська комісія комітату під головуванням королівського комісара приступала до класифікації поодиноких сіл. Відповідно до конкретної ситуації щодо вигод чи несприятливих умов встановлювали кількість гольдів (котер) землі, косців лук для того чи іншого села (т. зв.

«принадності», «приналежності») з тією метою, щоб кріосні селяни могли й надалі виконувати свої повинності й нести тягар податків. Одночасно були виготовлені таблиці про окремі сімейства з наведенням імені та прізвища глави кріосної сім'ї, величини пасовиськ, лук та розсягу повинностей. Крім цього, селяни повинні були пред'явити конскрипторам дотеперішні урбари, контракти, заставні листи чи інші договорні документи, текст яких додавали до записів-відповідей селян. Ці супровідні документи теж свідчать про життя народу та органічно поширюють коло інформацій в рамках досліджуваної проблематики. Питання, які торкаються правового та господарського становища того чи іншого села, були слідуючі:

ЗАПИТАННЯ АНКЕТИ

1. Чи мали в селі урбари, чи мають тепер і від якого часу?
2. Чи там, де жодний урбар не знаходиться, піддані за контрактом або за звичаем своїм панам відробляють, відколи такий звичай існує або відколи робота за контрактом почалася? Чи мали інші контракти і які були перед теперішнім урбарам? Коли почалася теперішня панщинна і повинності підданіх?
3. Де жодних урбарів і контрактів не було, то як дотепер відробляли піддані панам своїм грунтовним, від якого часу і яким способом настав початок твої роботи?
4. Які вигоди або невигоди при селі знаходяться?
5. Скільки і якого поля та лук підданій шілодомник має, на скількох прешпорських містечках поле і пригожі луки має та чи і отава на них луках коситься?
6. Яку роботу і панщину кожний один підданий і скільки днів, із скількома штуками запряжених волів дотепер виконував і чи дорога на панське і назад підданим зараховувалася до панщини, чи ні?
7. Чи дотепер, від якого часу і з якого урожаю піддані дів'ятину дають, а чи і на інших панствах цієї столиці звичаєм є така дів'ятина? Крім того, які подарунки своїм панам грунтовним щорічно аж дотепер піддані давали: данки або дари готовими грішми, або й з інших речей, які пани грунтовні від своїх підданіх приймають, з чого походять і які вони?
8. Скільки в цьому селі є порожнього ґрунту, від якого часу, з якої причини тут знаходиться і хто ним тепер користується?
9. Вічно піддані, або чи мають право свободного одходу від панів своїх люди є в цьому селі?
1. Zdališ, a gake Urbary su wcžil a od kterého Času?
2. Kde ale žádných Urbaruw se nenacháza, zdališ Poddany podle Contractu, aneb običzage zbiwágu swych Pánuw, od ktereho Času busto takowá običzag, busto Contracti počzatek magu? Zdališ neboľý inssé Contracty, a gake pred wčilegssimi Urbary? kedy pak počzatek wčilegssího zbiwaný a powinnosty Poddanské se stal?
3. Kde žádnich Urbaruw aneb Contractuw neny, gako dosawat zbywalý Poddany swich Pánov gruntownich, ktereho Času, a gakim sposobem sa počzatek stal takeho zbiwaný?
4. Gake Chosný neb Skodý pry Obcý se nacházagu?
5. Kolko, a gake Role Podobním sposobem u Luky Poddaný czelodomnyk držy, gedna každa Rola a nebossto hony pod kolko mericz Prossorských su suce, zdališ pak ag Otawa na tych Lukách se kosiwa?
6. Gakové geden každy Poddaný a kolko Dny, a z kolko Kusni zapražneg Lichwý roboty, a Pánske dosavad odbawuwal, a nasplatek iduce do Roboty a Pánskeho Poddaním se prigmálo, neb ne?
7. Zdališ dosawat, od kterého Času, a od gakeg Obrodý Dewatek Podaný dawalj, a geli až w inssich Pánstwach této Stolicý w običzage takovi Dewátek? okrem teho gakové Dánky swym Gruntownim Pánom ročzite až posawat Podany dawali: takowé pak Dinky, neb Darý z hotowich Penezy, treba z inssich gakichkolwek weczy, které Pány Gruntowny od swich Poddanych prigmali, z čoho pochazagu, a gake su?
8. Kolko w tegto Obcý, neb Dědiny puste Sedliska, od ktereho času, a z gakeg pričziny se nachazagu, kdo pak takowé wcžil uživa?
9. Weczęty li su, neb slobodneho Obchodu w této obcy Pánum swim Poddány?

Із-за складних, але й просто практичних та об'єктивних причин відповіді на дев'ять запитань в русинських селах Спіського, Шариського та Земплинського комітатів були записані на словацькій мові, точніше на богемізованому словацькому діалекті¹². Оскільки це дуже цінні документи для подальших лінгвістичних досліджень, ми публікуємо їх також в оригіналі, зберігаючи правопис, фонетичні та морфологічні особливості кожного записувача — конскриптора. Але ще раз підкреслюємо, що мову записів не можна ототожнювати з мовою селянських відповідей. Правопис записів в основному словацький. У декотрих записувачів — конскрипторів відчути вплив угорського правопису. Велика кількість західнословашких та середньословашких мовних елементів свідчить про те, що частина конскрипторів походила із західних та середніх областей Словаччини, або там кінчала свої школи. Очевидно, вони старалися записати відповіді селян спиських сігідно з узуальними нормами культурної західнословашкої літературної мови (*kultúrna západoslovensčina*)¹³. Кожний записувач — конскриптор зазначав відповіді поодиноких сіл по-своєму, в кожного з них свій правопис, фонетичні та морфологічні особливості. Отже, крім іншого, ці записи створюють репрезентативну картину про офіційну світську поміщицьку писемність Спіша. Для словацького правопису у деяких конскрипторів характерна плутанина у позначенні звуків *z* — *ž*, *s* — *š*, *c* — *č*, *g* — *j*, *i* — *j i t. d.* Крім цього, записувачі — конскриптори для точнішої передачі словацької фонетики користалися також графемами: *n'* — *lu*, *l* — *ly*, *t* — *ty*. Угорські графеми зустрічаються, зокрема, в позначеннях назв сіл, міст та передусім прізвищ. Сюди належать також графеми *č* — *cz*, *ts*; *s* — *sz*. В багатьох записах замість *h* вживався *ch*, що характерне для фонетики деяких спиських словацьких діалектів¹⁴, тобто ця особливість віддзеркалює фонетичну специфічність мови записувача — білінга. В багатьох записах відчути теж впливи польської мови. Значна кількість західноукраїнських діалектних елементів детермінована етнічною приналежністю кріпосних селян.

Нижче подаємо таблицю позначення окремих «критичних звуків» у наведених документах за поодинокими селами.

Села	Звуки					
	<i>c</i>	<i>č</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>	<i>i, ī</i>	<i>j</i>
Гельцманіві	<i>c, cz</i>	<i>č</i>	<i>ss</i>	<i>z</i>	<i>i, y</i>	<i>g</i>
Койшів	<i>c, cz</i>	<i>č, čz</i>	<i>ss</i>	<i>ž</i>	<i>i, y</i>	<i>g</i>
Липник	<i>c</i>	<i>č</i>	<i>š</i>	<i>ž (z)</i>	<i>i, y, j</i>	<i>g (j)</i>
Ольшавиця	<i>c, cz</i>	<i>č, cž</i>	<i>ss</i>	<i>ž (z)</i>	<i>i, y</i>	<i>g (j)</i>
Порач	<i>c</i>	<i>č</i>	<i>ss</i>	<i>ž</i>	<i>i, y</i>	<i>g</i>
Нижні Репаші	<i>c</i>	<i>č</i>	<i>ss</i>	<i>ž</i>	<i>i, y</i>	<i>g</i>
Нижня Словенка	<i>c</i>	<i>č</i>	<i>ss</i>	<i>ž</i>	<i>j (y)</i>	<i>g</i>
Ториска	<i>c</i>	<i>č, c</i>	<i>ss</i>	<i>z, ž</i>	<i>i, y</i>	<i>g</i>
Вишній Кромпак	<i>c, cz</i>	<i>č</i>	<i>ss</i>	<i>z</i>	<i>i, y</i>	<i>g</i>
Орябина	<i>c, č, cz</i>	<i>c, č, cz</i>	<i>s</i>	<i>z</i>	<i>i, y</i>	<i>g</i>
Сулин	<i>c, cz</i>	<i>č, cs</i>	<i>ss</i>	<i>z, ž</i>	<i>i, y</i>	<i>g</i>

Цінність нами пред'явлених записів-відповідей полягає в тому, що вони найвірніше та найпереконливіше розповідають про повсякденне життя, зокрема, соціально-економічне становище наших селян на Спиші. З цих документів можна довідатись, як кріпосні виконували панщину, які платили податки (цез), які натуральні мусили давати своїм панам, за якими правилами виконували кріпосні повинності (урбарами, контрактами, за давніми звичаями). Матеріали створюють детальну картину про те, які «хосни і шкоди» були в окремих селах: яку пашню заготовляли для худоби, що вирощували, яким способом та скільки заробляли грошей, куди кодили на ярмарок і т. п. Оці документи характеризують нам не тільки соціально-економічне становище селян, але до певної міри розповідають також про окремі види заняття населення, засоби виробництва і т. п.

На підставі опублікованих матеріалів створюється також картина про суспільні відносини на се-

лі, про становище священика, учителя та інших чиновників, про повинності селян по відношенні до них, тобто яку «мэду» — зарплату вони отримували від селян-приходників (парафіян) тощо.

Отже, це багатоцікавий матеріал про життя частини русинсько-українського населення в період другої половини XVIII-го століття. Наперекір деяким стереотипам, він представляє надзвичайно цінний соціологічний опис тодішніх сіл та їх жителів. Крім цього, матеріали у великий мірі можуть послужити історикам, етнографам, лінгвістам та дальшими спеціалістам у їх наукових пошуках. Із-за обмежених можливостей нашого збірника на цей раз публікуємо лише записи-відповіді однадцяти вибраних сіл. Однак хочемо й надалі утримувати тісні контакти та розвивати співпрацю між Свидницьким музеєм української культури та угорськими науковцями з метою висвітлювання дальших більших плям історії русинів-українців Чехо-Словаччини.

ПРИМІТКИ

- ¹ Порів.: Haraksim L. K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov na Slovensku do roku 1867. Bratislava 1961.; Matula V. — Vozár J. (red.) *Dejiny Slovenska II (1526—1848)*. Bratislava 1987, s. 402—404.
- ² Basilevits Joannes. *Brevis Notitia Fundationis Theodori Koriatovits olim ducis de Munkacs*. Pars II., caput 1, c. 65—112; Кондратович Н. М. Епископы Ольшавские и их деятельность. Карпато-русский сборник. Ужгород 1931.; Микитась В. — Рудловчак О. Поэты Закарпатья. Антологія закарпато-української поезії. Братислава — Пряшів 1965, с. 122—123; 605—606; Сабов Е. Христоматія церковно-славянських і угороруських літературних пам'ятників. Унгвар 1893, с. 111—112, 189; Гостиш С. Буквар з 1770 року. Науковий збірник музею української культури у Свиднику (далі НЗ МУК), 10 (1982), с. 233—273; Едлінська У. Я. Протокольна книга мукачівського єпископа І. Брадача — пам'ятка української літературної мови на Закарпатті в другій половині XVIII ст. Дослідження, матеріали з української мови III. (1960—61), с. 50—68, Київ.; Удварі I. Непознане письмо Георгия Росия на мадирську Горкіцу. Шветлосц ХХVII (1989) ч. 2, с. 246—259, Нови Сад.
- ³ Порів.: Hodinka A. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. Budapest 1910, s. 41, 420. Порів. теж: Духнович А. История Пряшевской епархии. С. Петербург 1877. In: Ричалка М. (ред.) Олександр Духнович. Твори т. 2. Пряшів 1967, с. 463—467.
- ⁴ Годинка А. Єпископ Михаїл Мануїл Ольшавський о релігійном положению своєї діоцезії. Літературна Неділя, р. IV, (1944), ч. 10. Ужгород; Порів. теж: Панькевич І. Нарис історії українських закарпатських говорів, ч. 1. Фонетика. Прага 1958, с. 18—19; Оригінал документу Ольшавського знаходиться в Magyar Országos Levéltár (Угорський державний архів), Acta Religionaria Fasc. 30, № 971. 1751.
- ⁵ Порів.: Барабан О. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Йорктон Саск 1963. У своєму листі від 11-го серпня 1777 року А. Бачинський пише «чесновелебным Параходом и богообойным людем Шумицким, Бараконским, Гачавским и Горватским . . . ради лучшаго вашего добра от Рожновской Латинской діецези отрывается и отдаляется и приключуeteся и придаваете діецези сей Мукачовской . . . Мы и вашему добру сорадующеся вас отцевство воспринимаемо и за наши духовны чада . . .» Протокольна книга. Rakaca (Венгрия). Бачинський написав такі ж листи й до списъкіх парafій. Порів.: Память Андрея Бачинского славного иногда мукачевского єпископа. Свет. (Ужгород) 1869, № 11, 18, 19, 22, 23.
- ⁶ Годинка А. Наши клерики в Тернаві от 1722 до 1760 р. Зоря — Hajnal, I (1941), № 1—2, с. 19—31; Сабов, цит. п. 187; Дулишкович Н. Черты угро-русских III. Унгвар 1877, с. 228—234.
- ⁷ Петров А. Предели угрорусской речи в 1773 г. по официальным данным. Исследование и карты. Материалы з Угорской Руси VI. С. Петербург 1911; його ж: Národopisná mapa Uhrg podle uředního lexikonu osad z roku 1773. Praha 1924. Удварі І. Материалы о собирании милостыни землинскими монахами в 18-ом веке. In.: Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXVI (1986). Miskolc, с. 45—54.
- ⁸ Danyi D. — Dávid Z. (red.) *Az első magyarországi népszámlálás (1784—1787)* Budapest 1960, s. 174—177.
- ⁹ Ср. Фуснот 8.
- ¹⁰ Дже І. Урбариальные записи с Мараморошской Верховины. Studia Slavica, III (1957), с. 235—260; його ж: О языке урбариальных записей 1771—1774 гг. Studia Slavica, XI (1965), с. 71—93. Про урбарську регуляцію див.: Мищок О. До терезіансько-руського урбара для колишньої Угорської Русі. Підкарпатська Русь XI (1934), с. 64—66; Rebro Karol. Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. Bratislava 1959; Najpauer S. K. Urbárska regulácia v rokoch 1765—1775 v Zakarpatsku a jej triedna podstata. Historica Carpatica, 14 (1983), s. 103—128. Košice.
- ¹¹ Український варіант друкованого урбара видав А. Петров. Див.: Петров А. Первый печатный памятник угрорусского наречия. Урбари и иные связанные с крестьянской реформой документы. Материалы з Угорской Руси, V (1908), С. Петербург.
- ¹² Порів.: Udvari I. Adatok Tokaj-Hegyalja és a zempléni szlovák, valamint ruszin falvak kapcsolatai történetéhez. In.: Bencsik J. — Viga Gy. (red.) A hegyaljai mezővárosok történeti néprajza. Miskolc 1988, s. 48—61.
- ¹³ Mária Terézia-korabeli Szepes és Zemplén vármegyei szlovák nyelvű bevallások lexikai hungarizmusai. In.: Nemzetközi Szlavistikai Napok. III. (Red. Gadányi Károly), Szombathely 1988, s. 100—109.
- ¹⁴ Порів.: Kotulič I. Význam trnavskej univerzity pre rozvoj kultúrnej slovenčiny. In.: Trnavská univerzita v slovenských dejinách. Bratislava 1987, s. 69—95.
- ¹⁵ Lipták Š. Geografické rozšírenie zmeny ch > h vo východoslovenských nárečiach. Jazykovedný časopis, 14 (1963), s. 162—165.

Гелцманівці

Helczmanócz

- I. Урбар мали, виданий панами, але яким способом його загубили, — не знають. Думають, що в тому вогні, коли село ціле згоріло, його втратили. Але новий контракт паном уповноваженим виданий був, як тут засвідчують sub lit. A¹, притім і справку вельможного спадкового небого-го пана графа свого подають sub N-ro 1².
- II. Не за панським урбарам, який втратили, але інакше робили і панські повинності виконували. Це таки пам'ятають, але відколи є початок отої панщини, котру дотепер відробляють, — пам'ятника немає.
- III. Від непам'яті до Великої Іди все посилали на панське до Абауйварської столиці на віддаль чотирьох миль, навесні від святого Юрія аж до Михайлa кожного тижня по четверо челядників йшло на роботу до панського саду. Крім тих челядників від святого Яна, поки будь-яка робота на полі була, аж до вересня на косині і в'язання зерна дають до Велико-Ідського панського маєтку по 12 чоловіків. На виноградники до Тарцалу у Земплинській столиці щороку посилають 30 збирачів на віддаль десятьох миль на один і на два тижні. Притім на той самий збір винограду дає ціле село запряжені чотири вози й на два, й на три тижні залежно від погоди на певне місце Тарцалу, на котрих виноград і багаж привезуть назад до Великої Іди. Крім того возу, як коли за потребою, кожний окремий господар з Гелцмановець своїми волами на протязі року раз відвезе шиндлі, дошки, обручі, лати аж до Великої Іди за чотири мілі, інколи і два рази.

Домашню роботу вдома в Гелцманівцях таким чином відробляють:

На косині усіх лук панських, як і на згрібання, дають, а правдою є, що і маліх дітей посилають, до трисяч челядників. Щодо ланів зернових, на них зерно посіють панське, його і позирають, зв'язує вози — 35 жenців дають — 27 косарів — 20 згрібальників — 40.

I. Urbar maly od panstwa widany, ale gakim sposobem ho utratili neznagu, misla ze w tem ohnu, kdy dedina cela pohorela takowy utratily. Nowy pak contract skrzesz pana plenipotenciara widany, tu gak preukazugu sub. lit. A., pri tom y confirmatu oswiecytuo urociesteho nebohoho pana grofa swoego produkugu sub. N-ro 1.

II. Ne wedle urbara panskego, který utratily, ale inac̄ robily a panske služby zbiwaly, to sice pamatugu, ale kedy se pak počatek teg pansc̄izny, kteru posawat wikonawagu, pametnika neny.

III. Od dawnej pamety do Nagy Idy wsse posilaly na panske do Abaujvarskeg stolicy na obdalnost sstiry mile, na gar od Swateho Gura ass do Michala každy tiden po sstweru čeledy na robotu panskeg zahradu. Okrem tich čeladnikow od Swateho Gana pokla kolwek robota letussna na poly terwa, ass do septembra na kosene a wgzane zerna davagu do Nagy Idanskeho magerstwa po 12 chlapow. Na winice obirane do Zemplinskeg stolicy do Tarcalu každy rok posilagu 30 obiračow na obdalnost desat mil na geden y na dwa tidne. Pri tom na te iste winobrane dawa a cela dedina sprahnute sstiry wozy na dwa y na try tidne wedla chwily do ysteho mesta Tarcalu, na kterich wino u bakažiu prieweza nazat do Nagy Idy. Okrem teg fury gak kedy potreba prinesec gedenkažy gazda s Helcmanowec swogim cugom bez rok raz odweze ssingle, desky, obrue, laty ass do Nagy Idy na sstiry mile, nekedy po dwa raz.

Domassnu pak robotu na meste w Helcmanowcach takto odbiwagu.

Na kosene wssetkich lukoch panskich tak y na hrabane, čo dawagu, prawda gest, že y male dety posilagu urobi čeledy trysto. Čo do roly Kossarnich zerno posegu panske, to take y pozbiragu, zwezu wozy

žencoch dawagu

koscoch

hrabačoch

35

27

20

40.

Slamu panskmu Na hrable, kde uhlia pala, dowozugu, kteru wssetku robotu za puol dna dokonat možu ze 100 wozamy. Len panský nekedy od 1/2, nekedy 1/4 mericy posaty ze swogu robotu pooragu, posegu.

¹ Під буквою А.

² Під № 1.

Солому панську «На граблі», де вугілля палять, довозять. Усю роботу за півдня виконати можуть із 100 возами. Лише панське, деколи з половини, деколи з четвертinki меріц³ засіяне, своїми рукавами поорють, засіють, оброблять, зберуть і витріпають на волокно, якщо, щоправда, не придути, але за пряжу панству ціле село платить готовими грішми — 40 рейнських золотих⁴. За корчму, напої різni, за пивовар, за млини панські аренду дають — 41 рейнський золотий і 42 крейцери.

IV. Вагоди такі:

1. Хотар свій на три поля мають розділений; кожний третій рік гній вивозять, жито озиме, як і яре, також ярець на перших погноєних полях уродяться, в другій сівбі тільки овес засівають, ці лани чотирма волами два рази до сівби твердо зорюють. Кожний, котрий землю постійно має, то усе чотирма волами робить, що має на своїм ґрунті і господарстві.
2. Луки, щоправда, мають переважно по горах.
3. На торг і на ярмарок, де свої речі продавати можуть, до Мнішка, до Гельниці за годину-дві далеко ходять.
4. Паші для своєї худоби, як і води для напою тої худоби і для себе, мають в достатку.
5. Ліс у своїм хотарі для потреби своєї до печі, а також до кухні, близько мають, на будинок же їм панство дерево дає за потребою з лісу гайового, за котрим по скелях і по водах, на віддалі майже цілого дня ходу, іти треба.
6. Заробіток свій дістають з рубання дерева в королівських лісах в Опаку, в Іді, на віддалі одного дня ходу, де кожний окремий чоловік вісім, де-

zaprawga, witerhagu a witr na wlakno, který sice nepradu, ale za predene panstvu cela dedina platy hotowima penizmy R fl. 40. Za kerćmu napog rozličny, za piwowaren, za mlyny panske arendu dawagu R fl. 41. Xr. 42.

IV. Hasny takowe

1. Hotar swuog na try pola magu rozdeleñy; każdy trety rok hnogem zaważagu, što ozimne take y garne, tak take y garec w perssich hnognich rolach se urody, w druhim siatu gedine owos zasiewag, teto role sstiroma statky dwa razy toliko lem do siata zo stranikamy twerdo zoriwagu, a to wssecko sstiroma statky, ktere role stale magu každy ku swogim gruntom a sedlactwu.
2. Luky sice magu z weksseg stranku po horach.
3. Na terch a na gartmek, kde swogo wecy przedawat muožu do Mníška, a do Gelnicy na gednu na dwa hodiny odnassagu.
4. Passu pre swnog statek wssecek tak take y wodu pre napuog teho statku ay sebe magu nadostatek.
5. Les na swogim hotaru na potrebu swogu do pece, tak take y na kuchinu blisko magu, na budinek pak panstwo gim dawa wedla potreby z lesa hagnego na obdalnost temer celeho dne po skalach a po wodach iduce.
6. Zarobek swug dostawagu z rubany drewu na kralowskich handlow (!) w Opaku, w Ide na obdalnost gednego

³ Прешпорська меріця:

а) одиниця міри зернових культур = 54,3 літра;
б) одиниця міри площі; величина землі, на якій можна засіяти одну прешпорську меріцю зерна.

⁴ Рейнський золотий (німецький, римський) рівняється 60 крейцерам. 51 крейцер дорівнює одному угорському золотому.

Kaz. ne-ku - 188
Yur GLY.

- сять і дванадцять тураків⁵ за день заробити може.
7. Камінь і руду мідну возять із Словінського і з Гельницького хотарів і із шахт до королівських плавильних заводів в Опаку і в Іді, на віддалі одного дня ходу, за що по одному рейнському золотому і більше за один віз зароблять, а ідути назад, коли мідь готова є, до Смольника на гендель королівський її привозять.
 8. Мають також при своїх хотарі металургійний завод близько Пракендорфа, до котрого возять камінь і руду на залізо.
 9. Млин панський при селі також мають, в котрім зерно своє мелють.
 10. Жати, косити і також молоти до Абауйварської столиці ходять на віддалі чотирьох миль за зерно, котре собі за роботу заслужать і додому привезуть.

Невигоди такі:

1. Поля свої найбільше по горах мають, в часі великих дощів у сіві своїй сумікаються.
 2. Гній тяжко на гори вивозити з села мусить чотирма і шістма волами.
 3. Кам'яністий хотар і пісковитий обробляють, врохай невеликі мають.
 4. Лук по горах найбільше мають, з котрих лише раз сіно збирають, а то так, що з трьох кісців⁶ ледве один віз сіна звезуть, дуже вони рідкі, на котрих лише квітки і листя родяться.
- V. За штвертників⁷ і за півштвертників⁸, а деякі і за желярів⁹ себе вважають. Кожний окремий штвертник до дванадцяти гблей¹⁰ прешпорського поля має, а півштвертник на половину менше. Желярники поле не мають, лише в домах своїх проживають. Лук, котрі один раз

dne, kde geden každy chlap osem, desat y dwanast turaky bez den zarobit muže.

7. Kamen a rudu medenu wozia zo Slovinskeho y z Gelniczkeho hotaru a z banoch do kralowskich hutach na Opaku y na Idku na obdalnost gedneho dne, po Rf. 1 y wiceg, od gedneho woza zarabiagu, nazat pak iduce, kdy miet hotowa gest do Smolnika na handel kralowsky priwažagu.
8. Magu take pry swogim hotare hamer blizko Prakendorfa, do ktereho hamru wozia kamen a rudu na zelezo.
9. Mlin pansky pry dedine take magu w kerim zarno swogo melu.
10. Zat, kosit take y mlitat aneb nontatowac do Aba Ujvarskeg stolicy chodia na obdalnost sstiry mile, za zarno, ktere sebe za robotu zasluža a do domu priwezu.

SSkody takowe:

1. Role swego nagwic po horach magu, cez wieke a naramne daždi w siatu swim pochibu mawagu.
2. Hnuog tassko na hory wyważat z dediny musia, sstiroma y ssesz statky.
3. Kamenisty hotar y pgeskowity užiwagu, hognost neweliku mawagu.
4. Luky po horach nagwic magu, s kterich lem raz seno zbiragu, a to sice od troch koscoch sotwa geden fur sena dostawagu, welmy su rietke, na kterich lem kwiete a liste se rodia.
- V. Za sstwertnikoch y za puol sstwertnikoch tak také nekterý y za žellaroch sa počítugu. Geden každy sstwertnik pod dwanaste gboły pseßporské roly ma, puol sstwertnicy pak na polowicu takich sa počítugu. Želare roly nemagu, gedine w domach swich prebiwagu. Luky, ktere lem geden krat kosia, geden sstwertnik pod 10 koscoch mawa, tak

⁵ Турак = 1,5 крایцера.

⁶ Одиниця міри плоші; територія луки, скоченою одним косарем за один день.

⁷ Кметь, що мав 1/4 частину цілого господарства (ґрунту).

⁸ Кметь, що мав 1/8 частину цілого господарства (ґрунту), ще: осмінкар.

⁹ Селянин, у якого був тільки свій дім; виконував свої повинності пішки, без воза, ще: домчар, гофффер.

¹⁰ Міра плоші, землі.

косять, один штвартник до 10 кісців має, а півштвартник на половину менше їх має виділено.

VI. Вже наведено є в третім пункті, котру роботу своєму панові роблять, як при садбі, так і на іншім віддаленішим панстві.

VII. З усього врожаю польового панові своєму десятий спіл дають від непам'яті. Щоправда, кону¹¹ як данину перед тим не давали, лише тепер вже сім років дають не натурою, але за кожний десятий спіл грішми платять по сім з половиною крейцерів.

З вівці також данину грішми платять: відожної дійної вівці по сім з половиною крейцерів, від ялової вівці по п'ять крейцерів. Крім того, хто десять або двадцять і тридцять овець має, одне ягня на кухню дає, тепер то, правда, не натурою, але грішми оплачують за одне ягня по 21 крейцеру.

Священикові своєму руському кожний господар дає жита 3 снопи, ярицю 3 скопи, вівса теж 3 снопи. Учителеві своєму теж кожний господар дає четвертину жита і один спіл вівса. На Трьох Кралів як коляду кожний господар своєму священикові дає по 7 крейцерів, а желяри, котрі лише домі мають, священикові, а також учителеві кожний дає по 9 крейцерів.

VIII. Жодного порожнього ґрунту, як газдівського, так і желярського в цьому селі не знаходиться.

IX. Вічно піддані своїм панам (пан: граф Антоній Чакі):
Петруш Гудак +
Мацко Гриць +
Матьов Ондер +
Петро Лангош +
Якуб Волчак
Мишко Куруц
Гелцманівці, 27 жовтня (октобра) 1771 року.
Franciscus Xaverius Mariassy de Markus-falva
exmissus conscriptor m. p. L. S.
Joannes Hadbávny de Machalfalva
exmissus conscriptor m. p. L. S.

take y puol sstwertnicy na polowicu su widelene.

VI. Uss ge wilōzeno w tretim puncte, gakowu robotu swogemu panu delagu, gak pry dome, tak take y po ginssim obdalnim panstwy.

VII. Zo wssetkeg urody polneg panu swemu desaty snop dawagu od dawneg pamety. Nonu sice pred tim žadne dežmo nedawały, lem wčil od sedem rokow dawagu ne w nature sice, ale za każdy desaty snop penezmy platia po Xr. 7 1/2.

Z owce take dežmo s penizmy platia od každego dogneg owcy po Xr. 7 1/2, od galoweg pak owcy po Xr. 5, pri tom okrem teho ktery deset, aneb dwacat y tricat owcy ma gedno gahne na kuchinu dawa, to sice wčilegssoho času ne w nature, ale w penezoch oddawagu za gedno gahne Xr. 21.

Knazowy pak swogemu ruskemu každy gazda dawa žita 3 snopi, garcu 3 snopi, owsa take 3 snopi. Školnikowy swemu take kazdy gazda dawa 1/4 žita a geden snop owsa. Na Try Krale na koledu každy gazda swemu knazowy dawa po Xr. 7, želare pak, ktere lem domy magu knazowy, tak take y ſskolnikowy každy dawa per Xr. 9.

VIII. Žaden pusty plac gak gazdowsky, tak take y želarsky w tegto dedine aneb obcy sa nenachazy.

IX. Urečiste su poddany swogim panom. (Pan: grof Antonius Csaky)

Petrus Hudak +
Macko Hricz +
Matov Onder +
Petro Langoss +
Jakub Volcsak
Misko Kurucz
Helczmanocz, 27. oktoberis 1771.
Franciscus Xaverius Mariassy de Markus-falva
exmissus conscriptor mp. L. S.
Joannes Hadbávny de Machalfalva
exmissus conscriptor mp. L. S.

¹¹ Данина, дев'ятина, дев'ята частина врожаю.

Койшов

I. Ніякий урбар під руками, панством виданого, не мають, ані не пам'ятають, щоб деколи урбар в селі були мали.

II. Село засвідчило sub N-ro першим певний контракт з 1746 року, з панським урядником домовилось про умови своєї підданської повинності за річним цензом¹² і на роботі умовилися за 321 угорський золотий¹³ і 60 денарів ті, котрі ценз аж до теперішнього часу панові своєму щорічно платять і віддають. Поміж того контракту кожний рік посилає ціле село два вози, шістьма волами запряжені, до Маду¹⁴, де приїзджі забавляються і працюють по п'ятнадцять днів. Ті вози, котрі вниз ідуть, ідуть порожніми, а як назад ідуть, то кожний окремий віз по п'ять бочок вина привезти мусить до Грабушинь, туди й назад ідучи за десять днів, дорогу дуже тверду і тяжку через багато верхів пройдуть.

Також дають на збір винограду до Маду п'ятнадцять чоловіків, котрі там і два тижні в праці зістають.

III. Okrem договірних повинностей, мусили знаку панських урядників кожний рік у Гельницькому хотарі панські луки Шпалье поле і Довгу луку 100 косарів косити, 50 згрібальніків згрібати і до смиків складати, по три рази ідуть за один день 10 чоловік ті самі копи обгороджувати, на звезення тих смиків дають три вози на один день. Щію працею перед тим в цензі річному їх зобов'язували і приймали, як пам'ятають, перший рік 40 угорських золотих, другий — 30, на третій рік — 20 золотих, по тих трьох роках за працю на тих луках уже 24 роки нічим їх не зобов'язують в цензі, але задармо робити мусять. Перед трьома роками п'ять і пів тисячі смерекових коликів для виноградників, також 6000 шинделів, 30 пар лат на-

Kojsso

I. Żaden urbar pri rukach od panstwa widany nemagu, ani nepamatugu, że by dekedi urbar pry walale buli meli.

II. Preukazal walal sub N-ro 1-mo gisti contract roku 1746 -ho, s panskim urednikom dokončily straniwa swoeg poddanske powinnosti na ročni cińš, y na robotu zgednali se na U. zl. 321 d. 60, kteri cińš, až do wčilegssho času panu swemu každoročne platja a oddawagu. Wedle toho contractu každi rok na winobrani posila cely walal dva wozi po ssesi statky zaprahnutre do Mady ktere se tam bawja a robja za petnact dní, ti wozy dolu iduc prazno idu, a naspatek iduc geden každi wuz po pet bečzek wino priwest musa do Hrabussic, sem i tam iducz za deset dni tu furu odbawja cestu welmi twrdú a tessku prez mnohe vrchi. Item dawagu na winobrane do Mady petnact chlapoch na obirani hrozna, ktere y za dwa tidne tam w pracy zostawagu.

III. Okrem contractualneg powinosti musegi z rozkazu panskich urednikoch každi rok na Gellnickim chotare panske luki Sspanie pole, a Dluhu luku № 100 koscy kosa, 50 hrabače hrabagu y do smikoch zloža, po treti krat gidu na geden den 10 chlopi ty giste kopi obhrazowat, na stahowani tich smikoch dawagu 3 czugy na geden den, kteru pracu pred tim w cinse ročnim gim trimali a prigmali, gak pamatagu prwssi rok № U. z. 40, druhi U. zl. 30, na treti rok U. zl. 20 po tich trech rokach za pracu tich luk guž od 24 rokow nic gim netrimagu w cinse, ale darmo robit musa. Pred troma rokami pulsesta tisic do winohradu smrkowych kolikow, item 6000 ssingli, laty № 30 par narobit musely. Te predmenowame wecy na sedem wozow do Mady odwezly, tam že

¹² Ценз — грошова даніна. Річний ценз — звичайна грошова даніна підданіх; спочатку ця даніна платилася панові за будинками, за димарями, із-за чого і називалася «димової гроши», які платили також і желяри.

¹³ Угорський золотий = 51 крейцерові; 17 прашам; = 100 денарам.

¹⁴ Мад — містечко в Угорщині.

робити мусили. Ті названі речі на сімох возах до Маду відвезли, туди ж, до Маду, давали шістьох теслярів, котрі там боргaz¹⁵ будували за шість днів, за використання шинделів, коликів, лат і за роботу Маднянську і за сім возів в цензі річному умовлено мали за 30 угорських золотих. І на потічний рік наказано мають 6000 виноградникових коліків смерекових наробити. Кожний рік три рази до рока по два піші чоловіки дають, котрі гроши до Маду за відвезення винограду відносять. За арендування шинку панського або корчми ломимо контракту, з панством підписаного 1766 року, платять щорічно 200 угорських золотих.

Однаковим способом за арендування панської пили, на котрій дошки ріжуть на продаж, від кожної дошки по грешлику¹⁶ платять. Аренда, як гадають, як котрий рік 10, 12, найбільше 15 угорських золотих чинила.

IV. Які вигоди або невигоди при селі знаходяться?

Вигоди:

- Хотар лише з п'ятої частини дещо ліпший у врожаї мають.
- Пашу для всякої худоби по лісах і горах мають.
- Води як в літі, так і в зимі досить мають з потічка, котрий через село тече.
- Ліс о своєму хотарі мають для своєї потреби домашньої і на будинок дещо, і до Гельниці продають на паління і до шахт.
- Є деякі господарі, котрі дещо бджіл тримають.
- Млини мають на місці при селі, на церковнім, два по одному камені.
- Руду мідну возять з Гельницького хотаря на Опаку і на Ідку, туди й назад ідучи три дні дорогою тяжкою.
- Декотрі господарі возять вугілля зі свого хотаря до Гельниці на віддалі одного дня ходу.
- З панського дозволу шинделі виготовляють, і лише до Гельниці вільно їх продавати.

do Mady dali sstiroch chlapoch jalčowskich, ktere tam borhaz budowali za sses dni, za administratiu ssingly, koliku, lat, a za robotu Madnansku a za furu sedem wozuw w czinse ročním wihli a trimali U. zl. 30.

Y na ten bežici rok prikazano magu № 6000 winohradowych koliku smrkowich narobit. Každi rok tri krat do roka po dwuch pessich hlapoch dawagu, ktere penize do Mady na wiprawowanie winohrad winassagu.

Od arendowanja ssenku panskeho aneb krčzmy wedle contractu z panstwim učinenego roka 1766-ho platja ročne № U. zl. 200.

Rownim sposobem od arendowiana panskeg pilky, co desky režu na predag od každeg desky po gressliku platja, ktera arenda gako se domniwagu, že by gak ktery rok na 10, 12 naywic 15 U. zl. učinila.

IV. Gake hasny neb sskody pri obcy se nachazagu?

Hasny

- Hotar lem w pateg častke neco lepssi w urode magu.
- Passu pro každi statek po lesach, horach magu.
- Wodu jak w lete, tak w zime dost magu, z yarka, ktery prez walal teče.
- Les na swim hotare magu, pro swu potrebu, domassnu y na budinky nečo, y do Gellniczi predawagu na palenie y do bany.
- Gsu nektere gazdowe, ktere neco pçoly trimagu.
- Mliny magu na miste pri walalje, kostelne dwa po gednim kamenju.
- Rudu megienu(!) woza z gellniczkeho hotara na Opaku y na Idku, sem y tam iduc za tri dny cesta tjasska.
- Nektere gazdowe woza uhole ze swogeho hotara do Gelnice na geden den daleko.
- Panskim dowoleniem ssingle prawja, a lem do Gelnicze wolno gim predat.
- Magu gminsku lučzku na troch koscow.

¹⁵ Винний дім.

¹⁶ Те ж саме, що денар, сота частина угорського золотого.

10. Мають сільську лучку на три кісці.
11. Ідуть до вугільних ям — вуглисък на Опаку, на Ідку дерево рубати, і в своїм хотарі Гельницькім дерево рубають.
12. Ходять на жнива, на молотьбу до Великої Іди і на інші місця, за чотири мили далеко.
13. Сукно біле для себе вдома тчуть і придуть вовни так само на сукно.
14. Пилу панську і корчму арендують.

Невигоди:

1. Свої поля по горах і узбіччях мають.
2. Лише одне поле мають, котре кожного року оруть чотирма волами запряженими.
3. Яре жито, ярець, овес і татарку¹⁷ засиваютъ.
4. Гній взимку в січні на своє поле, дещо і восени, дуже тяжко на верхи вивозятъ.
5. Свого хотаря поле з чотирьох сторін погане мають.
6. Кожний засів до одної оранки сіють.
7. Луки, що мають навколо села на низині, є дуже мокрі і багнисті, трава погана і шашовита, гостра росте. На тих же луках, що по горах мають, теж мала трава росте, листяна в цвіті.
8. На торг до Кошиць звичайно ходять, зерно на хліб купувати — за три мили далеко, деколи і до Мецензефа через полонину. Худобу купують на ярмарках в Молдаві і в Ясові, теж за три мили далеко.
9. Поля на низині теж дуже мокрі; мокрій рік малий хосен¹⁸ приносить, а котрі вище по горах, то дощі іх надзвичайно казять.
10. На вівсі і сіні, котрі для вояків за угодою дають, переважну половину втрат мають, також і на форшпонтанах¹⁹, коли то везуть тяжко через багато верхів, багато тратять.

V. Знаходяться в цьому селі штвертники, осмінкари і желляри, котрі переконливо не знають повісті, скільки гболей поля і

11. Gidu do uhliskoch na Opaku, na Idku drewo rubat, y na swogim chotare Gellniczkiem stellerom rubat.
12. Chodja na źniwo, na mlaczu do Nagy Idy a na ginsse mista na sstiry mile daleko.
13. Sukno biele pre sebe doma tkagu, y predu wina na neho.
14. Pilu panskú u krčmu arendugu.

Sskody:

1. Swe rolje po horach a po ubočzach magu.
2. Lem gedno pole magu, ktere každy rok oragu sstirma statkami zaprahnutima.
3. Gare žito, garecz, owes a tatarku posiwagu.
4. Hnug w zime w january na swe polje wiważagu, neco y w geseni welmi tjas-sko na wrchy.
5. Swoho hotara potje sstirj stranku plane magu.
6. Každe satje do gedneg orbi segu.
7. Luky, čo magu okolo walala na nižine gsu welmi mokre a bahniste trawa plana a ssassowita ostra rostne.
Na tich pak lukach, čo po horach magu, tež mala trawa rostne, liskowata w kwe-te.
8. Na trch do Kossicz običzagne chodjigu, zrno na chleb kupowat na try mile daleko, nekedy y do Meczenzefa prez holju. Statek kupugu na jarmarkoch w Moldawie a w Jasowe, take na try mile daleko.
9. Polje na nižine tež gsu welmi mokre; mokri rok maly hasen prinassagice, ale ktere su wisze po horach dessce naremne kaza.
10. Na owse a senje, ktery pre wogakow na contractia dawagu na wetssu polowicu utraty magu, tež take y na forsspon-tow(!), ktere gim twrdo prez mnohe wrchi mnoho tratja.

V. Nachazegu se w tegto obcy sstwrtyni. polsstwrtniczy y želare duwodne ne znagu powedet nakolik gbyly roly a na kelko koscuw luki geden sstwrtnik može mat, ale gak se nazdawagu gako ktery na dwanact y na trinact gbyly roly na 15 y na 20 koscuw luki ma. Polsstwrtnik, aneb osminkar w polo-

¹⁷ Гречка.

¹⁸ Користь, врожай.

¹⁹ Обов'язкова військова (ретрутська) повинність села.

на скількох кісцях лук один штвертник може мати, але як гадають, як котрій чи на дванадцятьох, чи на тринадцятьох гボлях поле, на 15 і на 20 кісцях луки має. Осмінкар або півшвертник половину поля і лук тримає, ніж як котрі штвертники. Деколи і ставу на луках косять, що є при селі, котрі добре погноять.

VI. З возами або запряженою худобою на панському не роблять, бо за цензом за оту панщину платять.

VII. Із зерна, що посіють, ані панові своєму земельному дев'ятину, ані панові плебанові своєму десятину не дають, а чи в інших панствах є такий звичай або ні, не знають. Панові плебанові штвертник щорічно дає одну меріцю яриш і одну меріцю лівса, дів клібіни і по три крейцери, осмінкари ж половину того дають. Желяри і комірники²⁰ один день з своєю стравою панові плебанові роблять, з кожної бочки пива, залежно скільки продауть, дають йому пінту²¹ пива. Також з того щинку на храмове свято, на Великдень, на Русалі дають йому по однім угорським золотім, напою настільного штвертник за 14 грошів²² імператорських, желяри і комірники за 6 крейцерів дають. Подарунків панові своєму не дають.

З овець панові своєму дежмо²³ так дають: від кожної дійної вівці по сім з половиною крейцерів, від ялової вівці по п'ять крейцерів. Okрім того ягня до кухні або за нього 24 крейцери той дає, хто 20 дійних овець має, а хто менше, як 20 або 15 дійних овець має, той як кухонне нічого не дає.

Панові урядників з данини з овець дає село дисперсію²⁴ 1 рейнський золотий і 30 крейцерів. Також від кошара дає одну грудку сира, 30 фунтів вагою, а гайдукам панським — 6 ощепків.²⁵

VIII. Не знаходиться ніяка порожня площа в цьому селі.

wicy polje a luki gako ktery gako y sstwrtniczy drža.

Nekedy y otawu na lukach kosiwagu, čo sa pri walale, ktere dobre pohnoga.

VI. Z cugamy aneb zapražnu lichwu na panske nerobiwagu, poněváž že cins za tu pančičinu platja.

VII. Ze zrma co posiwagu, ani panu swemu grun-townemu dewatinu, ani panu plebanowj swoemu dessatinu nedawagu, a čy w gins-sich panstwach ge w običzag aneb ne, neznagu. Panu plebanowi sstwrtnik ročne dawa gednu mericu garczu, a gednu mericu owsa, dwa chleba a po 3 Xr. osminkare pak polowicu toho dawagu. Želare a komorniczy geden den o swogeg strawe panu plebanowi robja, z každeg botzki piwa na kolko wissenkugu pintu dagu mu piwa. Item z teho ssenku na Hody, na Welku nocz, na Rusadle dagu mu po gednim zlatim uherskim, napogu nastolnika sstwrtnik po 14 grossi, osminkare po 7 grossi czisarske, želire a komorniczy po 6 Xr. dawagu. Podarunku panu swemu nedawagu.

Z owez panu swemu dježmo tak dawagu od každeg dogneg owez po 7 1/2 Xr., od jaloweg owez po 5 Xr. Okrem teho kuchinske gahnie, aneb za neho 24 Xr. da, ktery 20 dogek ma a co nižeg 20 aneb 15 dogek ma, ten na kuchinske nic nedawa.

Panu urednikowi po czas dježmi owez da walal discretiu Rf. 1. Xr. 30. Item z kossa-roch gednu hrudku sira 30 f(unty) magicu a haydukom panskim 6 ossčipky.

VIII. Nenachaza se žaden pusti placz w tegto obczy.

IX. Wečziste gsu poddany panu swemu. /Pan:
Grof Emericus Csáky starssy/
Maczegko Matyas Richtar +
Michlow Gyura +
Gula Jano +
Galit Jano +
Zimowan Gyura +
Pawuk Lorincz +
Foczkow Jacub +
Kojss, 29. february 1772.

²⁰ Комірник — напівлежляр, желяр, у котрого немає будинка.

²¹ Міра рідин.

²² Грош (ще: дутка) — три крейцери, або один рейнський чи німецький форінг.

²³ Дежмо — данина, десятина, десята частина врожаю.

²⁴ Премія; «чайові» гроші.

²⁵ Ощепок — копченій овечий сир.

IX. Вічно піддані панові своєму (пан: граф Емерікус Чакі старший):
 Машейко Матіаш, рихтар +
 Міхлов Юра +
 Гула Яно +
 Галір Яно +
 Зімован Юра +
 Павук Лоренц +
 Фоцков Якуб +
 Койшов, 29 лютого (фебруара) 1772 року.

Joannes HADBAVNY de Machalfalva exmissus conscriptor

m. p. + L. S.

Joannes WILHELMUS KRAJZELL exmissus conscriptor

m. p. + L. S.

Joannes HADBAVNY de Machalfalva exmissus conscriptor m. p. + L. S.

Joannes WILHELMUS KRAJZELL exmissus conscriptor m. p. + L. S.

Kojsso
Productum sub №-1 seu contractus

Ми, нижче підписані жителі койшовські, даемо до відома я одному, так і кожному, кому належить і належати буде, що з наказу його милості пана префекта Андреаша Дакснера відносно річного цензу і готових грошей за роботу, умовилися ми з паном Багінським Георгієм на святого Яна Хрестителя половину, а на вілію Божого народження другу половину в тому, нижче написаному, порядку, що будемо зобов'язані за тими вище встановленими термінами постійно без всяких екзекуцій скласти і здати, як же насамперед:

1. Встановлений річний	угор. зол. 200.—
ценз	угор. зол. 200.—
2. За вісім чверткових кадей, кожна окрема по два золотих	угор. зол. 16.—
3. За троє телят, кожне окреме по німецькому золотому, чинить	3,60
4. За двадцять тисяч шинклів, що будемо робити, кожна окрема тисяча по угорським золотим і по п'ятдесят грошів, чинить	30.—
5. За двісті дощок, кожна окрема по вісім грошів, чинить угорських золотих	16.—
6. За роботу, а саме за косіння трави і згрібання сіна, за живо, косіння і згрібання ярицю, вівса зобов'язані будемо платити до ланської каси і за процент тисячу золотих, від панства складених панові Сірмасеві	56.—

Сума чинить угор. зол. 321 і 60 грошів.

Окрім тої, вище встановленої суми, з овець наших, також, коли буквиця зародиться, пробачте за вираз, зі свині звичайну і справедливу данину дати, але якби дійшло до заміни, від кожної одної вівці, а також, пробачте за вираз, свині по десять грошів платити, окрім того винні вози два і п'ятнадцять збирачів виділяти по-

Kojsso
Productum sub №-1 seu contractus

My niżeg podpisany obiwatele kojssowskie dawame na wedomost gednemu každemu, komukolwek prinaleži a prinaležet bude, že z rozkazu geho milosti pana prefectussa Andreas Daxner strany ročneho cinczu a za robota hotowich penjazy zgednali sme se z panom Baginsky Georgiom na Swateho Jana Krstitele polowic a na viligu Bożego narodení druhu polowicu timto niżeg napisanym poradkom že budeme powinowate na te wisse položene terminy stale bez wsseckeg eje-
cuty zložit a oddat, gakossto ponagprwe:

1. Uloženy roczny cins	zl. Uh. 200.—
2. Za osiem sstrwkowych kadi gedna každa po dwa zlati	zl. Uh. 16.—
3. Za tri telata gednokažde po nemeczkim zlatim, učini	3,60
4. Za dwacet tisic ssingle co budeme robit gedno každe tisic po zlatim uherskim y po pedesat penezy učzini	30.—
5. Za dwasto desek gedna každa po osem penezy učini U. fl.	16.—
6. Za robotu, gakžto za kozbu trawi a hrabani sena, za žniwo, kozbu a hrabanc garcu, owsa powinowaty budeme platiť do panskeg Cassi y za interes tisic zlatich od panstwa złożenich panu Szirmagemu	56.—

Učzini Summa U. zl. 321 d. 60.

Okrem teg wissieg položeneg summy z owecc nassich, take, kdi bukew obrodi s. v. ze swin običagnu a sprawedliwu dježmu dat, kdi bi pak prislo na odmenku, od gedneg každeg owcy tak tež s. v. swini po deset penezy platiť, okrem teho winne wozy dwa a petnac obiračuw powinowaty budene, take dat, bez wsseckeg wihwarky a odkladuw. Czo dla lepsseg gistoty dawame tento

винні будемо, все без жодних виговорок і відкладів. Щодо лішої впевненості даемо цей контракт від себе, з нашим підписом, власними руками при іменах наших крестиками і печаткою підтвердженім.

Kaposztafalva, die 6. juny 1746.

На той час риختар Вереш Якуб +

Старший присяжний Шестак Матій +

Молодший присяжний Юрко Якуб і ціла громада.

Praesens par originali suo conforme esse testamur. Koisso, die 29. februar, Anno 1772.

Joannes Hadvabny exmissus conscriptor

m. p. L. S.

Joannes Wilhelmus Krajzell exmissus conscriptor
m. p. L. S.

Липник

I. Жодний урбар в цьому селі не знаходить-
ся, ані не пам'ятагою нікого перед тим.

I. Так само ані контракти жодні не мають,
за котрими панщину відробляти мали
своїм панам, єдино за давнім звичаєм і
своєю пам'яттю її відробляють своїм па-
нам.

III. З боку пана Гергії Болдішара піддані,
восьмушку землі маючі, роботу з худо-
бою ніяку, єдино 7 днів за цілій рік робо-
ту виконують, а готовими грішми три з
них по рейнському золотому і 6 крейцер-
ів, четвертий по 1 реїнському золотому
і 40 крейцерів щорічно сплачують. Льону
теж разом придуть на середньо 26 фун-
тів. Шолтиси²⁶ того пана, котрі замість
усіх, як з худобою, так і піших робіт, пла-
тять готовими грішми: 8 реїнських золо-
тих і 16 крейцерів.

З боку пана Долевіціні Дєрдя один піддані,
вісмушку маючий, роботу з худо-
бою 8 днів в році, пішу роботу 18 днів в
році виконує, крім того з тертям льону 3
дні стримається; з льону на грабо кожний
окремий 6 фунтів напрясти є повинний.
Готовими грішми кожний окремий
осмінкар платить 50 крейцерів.

З боку пані Сентівані Яношиної піддані

contract ze sebe, z nassim podpisom, własnych ruk
pri menach nassich križikam a pečetju potwreni.

Kaposztafalva die 6. juny 1746.

Na ten čas richtar Veress Jacob +

Burgar starssi Ssestak

Matyeg +

Burgar mladssi Jurko Jacob

a cely gmin

Praesens par originali suo conforme esse testa-
mur. Koisso die 29. februar Anno 1772.

Joannes Hadvabny exmissus conscriptor m. p. L.
S.

Joannes Wilhelmus Krajzell exmissus conscriptor
m. p. L. S.

Липотк

I. Žaden urbar w tegto obczy se nenachadza,
any nepamatagu negaky pred tim.

II. Tak take ani contracty zadne nemagu,
wedle ktrych zbywat mali swych panuw,
gedine wedle dawnego obyczage a sweg
pameti zbywagu swych panuw.

III. Ze strany pána Görgey Boldisára poddany
osminku gednu držicy robotu ze statkem
žadnu, gedine za dnj 7 prez cely rok wyko-
nawa, a w hotowych penezoch try z nich po
R. fl. 1. Xr. 6., sswrtwy pak R. fl. 1. Xr. 40.
každoročne pletga. Lenu tež společne
predu na stredne funty 26. Soltissý pak tak
rečene tohoto pana, ktere za wymenjen
wssetkých, gak ze statkem, tak pessich
robot platya hotovymi penezmi R. fl. 8. Xr.
16. Ze strany pana Doleviczeny Györgya
geden poddany osminku držicy robotu ze
statkem za dnj 8 prez cely rok pessu pak
robotu za dnj 18 prez cely take rok odbaw-
wuge okrem teho na treň lenu za dnj 3 se
zabawy; z lenu zreby geden každy 6 funty
prgest ge powynnowaty. W hotowych pene-
zoch geden každy osminkar plati Xr. 50.

Ze strany pańi Szentiványi Jánossćineg
poddany od gedneg sswrtky robotu ze stat-
kem za dnj 16 1/2 prez cely rok, pessu pak
za dnj 60, tež prez cely rok odbawuge. Lenu
prgest funty 12, sseset totižto na tenko, a
sseset na stredne gest powynnowaty; w hoto-
wych pak penezoch geden každy tež
štwrtnjk plati R. fl. 5.

Ze strany pana Lany Paloweg poddany
osminku držicy robotu ze statkem dnj 16

²⁶ Основоположники нового села, маючі деякі привілеї; з шолтисів, наприклад, вибирали сільського старосту; вони не ходили на панщину.

— штвартники — роботу з худобою 16 з половиною днів за цілий рік, пішу 60 днів, теж за цілий рік, відробляють. Льону прясти 12 фунтів, шість на тонко, а шість на середньо, вони повинні; готовими грішми кожний окремий, теж штвартник, платить по 5 рейнських золотих.

З боку пані Лані Палової піддані, вісмушку маючі, роботу з худобою 16 днів у рік, а пішу 25 днів, теж на протязі цілого року, відробляють. Льону прясти 12 фунтів, шість на середньо, а шість на грубо, вони повинні. В готовості кожний окремий осмінкар платить 3 рейнські золоті і 20 крейцерів.

З боку пані Долевіцені Еліашової підданий осмінкар роботу з худобою 7 днів, пішу роботу 24 днів відробляє. Льону прясти б фунтів на середньо кожний є повинний. Готовими грішми платить 1 рейнський золотий і 39 крейцерів.

Підданий пані Долевіцені Яношової роботу з худобою 1 день, пішу 13 днів виконує, за прадіння льону на грубше полотно 5 рифів²⁷ дає. Готовими грішми платить кожний осмінкар 1 рейнський золотий і 39 крейцерів.

З боку пані Йов Шандорової піддані шолтиси роботу з худобою і пішу не виконують, єдино готовими грішми разом три шолтиси платять 8 рейнських золотих і 20 крейцерів, в чім сума вже всіх повинностей підданих, а також і віктуалія²⁸ заражовані.

З боку пані Швабі Адамової підданий осмінкар роботу з худобою 6 днів, пішу 22 дні за цілий рік має. Льону 12 фунтів, шість на середньо, шість на грубо, повинний є напрясти. Готовими грішми один осмінкар платить 1 рейнський золотий і 15 крейцерів.

З боку панів потомків Грондковських Іштванових підданий осмінкар роботу з худобою 7 днів, а пішу 12 днів за цілий рік виконує. Льону прясти 6 фунтів на середньо є повинний; готовими грішми платить 1 рейнський золотий і 15 крейцерів. З боку потомків Петанцовських підданий осмінкар роботу з худобою ніку, тільки

prez cely rok, pessu pak za dnj 25, też prez cely rok odbawuge. Lenu preſt funty 12, sſest na strednge, a sſest zreby ge powynnowaty. W hotowych pak penezech geden každy osminkar platj R. fl. 3. Xr. 20.

Ze strany pana Dolewiczeny Eliassoweg poddanj osminkar robotu ze statkiem za dnj 7, pessu pak robotu za dnj 24 odbawuge. Lenu prgest funty 6 na strednge geden každy gest powynnowaty. W hotowych pak penezech platj R. fl. 1. Xr. 39.

Ze strany pana Dolewiczeny Janossoweg robotu ze statkiem za den 1, pessu pak za dnj 13, za predeň lenu hrubseho platna 5 raffy dawa. W hotowych pak penezech platj geden osminkar R. fl. 1. Xr. 39.

Ze strany pana Jó Sándoroweg poddany soltissy robotu ze statkiem a pessu žadnu newykonawagu, gedine w hotowych penezech wespolek try soltissy Rf. 8. Xr. 20, w ktereg summe wssetke giž powynnosti poddanske gakožtoo y virtualia se obsahugu. Ze strany pana Svaby Adamoweg poddany osminkár robotu ze statkiem za dnj 6, pessu pak za dnj 22 prez cely rok. Lenu funty 12, sſest totižto na strednge, sſest zreby gest powynnowaty prgest. W hotowych penezech geden osminkár platj R. fl. 1. Xr. 15.

Ze strany panuw successorow Grondkovsky Isstwanowych poddany osminkar robotu ze statkiem za dnj 7 pessu pak za dnj 12 prez cely rok wykonawa. Lenu prest 6 funty na strednge ge powynnowaty; w hotowych pak penezech platj R. fl. 1. Xr. 15.

Ze strany successorow Petanczovskych poddany osminkar robotu ze statkem žadnu, gedine pessu w Kežmarke za 2 tjdne panu swemu wykonawa. Lenu 6 funty na strednge predu, hotowe penezej R. fl. 1. Xr. 40. platga.

²⁷ Риф — одиниця міри довжини, дорівнює 0,7 — 0,78 м.

²⁸ Натуральна повинність, данина підданих (ще: подарунки, дари, данки).

пішу в Кежмарку 2 тижні панові своєму відробляє. Льону б фунтів на середньою прядуть, готовими грішми 1 рейнський золотий і 40 крейцерів платять.

IV. Вигоди:

1. Хотар мають на половину добрий, де пшеницю, жито, ярець і овес засіяти можуть.
2. Луки подібним способом на половину добри.
3. Можливість дістати і заробити гроши мають в Кежмарку за три милі дороги; з Любовні і Гнязд, з Нової Білої і з Подолинця за півтори милі по дорозі горбулатій, а з Старої Весі на віддалі одної милі по дорозі рівній, де свої речі, котрі на продаж мають, возять.
4. Пащі для худоби своєї в достатку мають.
5. Напою або воду для худоби достатньо мають.
6. Лісу як на будинки, так і для вогню з ласки панської для своєї потреби мають.
7. Млинів панських 4 і 2 пили в селі мають.
8. Заробляють собі теж з продажу попелу, з виробництва полотна, з вивозу королівської солі, з гендлювання всякою худобою.
9. Десятину панствуєму не дають.

Невигоди:

1. Хотар з половини мають підлій, бо земля на верхах, в камінцях, в глини і на мокринах лежить, а оранку свою чотирма і шістьма волами робити мусить.
2. Луки подібним способом з половини підлі мають, бо на горах і сушинах лежать, а на них лише трава росте.

V. Оскільки жодного цілого, ані напівжеляра в цьому селі не знаходиться, хотар їх на прути²⁹ бувші розділений, з котрих три одну четвертину чинять, але з волі усіх разом панів конпосесорів³⁰ кожний на восьму частину, декотрі і на четвертини редуковані є. Але щоб було ясно, скільки один штвартник або осмінкар, а

²⁹ Прут — міра площи (землі).

³⁰ Конпосесор — співласник.

IV. Hasny

1. Hotar magu na polowycy dobry, kdežto pšeniciu, žito, garec, a owes zasat' mohau.
2. Luky podobnym spusobem na polowycy dobre.
3. Osoh k dostaſi a k zarobeňj penez magu z Kežmarku na obdalnost 3 mily zemy z Lubowny a Gnyázd, z Noweg Bieleg a z Podolincza na obdalnost pul druhej mily zemy po ceste wtrsskowateg a ze Stareg Wsy na obdalnost gedneg mily po ceste rowneg, kde swoje wecy, které na předag magu woza.
4. Passu pre statek swug dostatečnu tak take.
5. Napog neb wodu pre statek dostatečnu magu.
6. Lesy gak na budjnek, tak na ohen z lasky panskej pre swogu potrebu magu.
7. Mliny panske 4 y 2 pily w osadě magu.
8. Zarabegu sy tež s predawanym popelu, s wyrabaňm platna, s wywazanym kralowskej soly, s handlowanjem wsseligakeho statku.
9. Desatek panstwu swemu nedawagu.

Škody

1. Chotar na polowycu magu podly, ponewadź role we vrchoch, w kamenču, w hline a na mokrynach gsau položene, a orbu swogu ze ssírma a z ssestma statkamy končit musga.
2. Luky podobnym spusobem na polowycy podle magu, ponewadź na horach a sußynach gsu položene, a na njch len mochowytia trawa roste.

V. Ponewadž žadneho celeho, ani pul dominjka w tegto obcy se nenachaza, ale chotar gegich na pruty bywsse rozdeleny, z kterych prutoch try gednu štvrtinu učinga, wssak niemeneg z urjzenj wsetkých wespolek panuw compossessoruw gedenkazdy na osmu častku, aneb wedle trimanga, nektere y na štvrtky reducowane gsau, tuto ale zreteďline, kolko geden štvrtnjk, aneb osminkár, tak take y želgar role a kolko merjc pressporskych, tak y luky na kolko koscuw

також і желяр землі і скільки меріць прешпорських, так і лук на скількох кісцих має, виявити не можна, бо не однаково, але один більше, другий менше тримає. З тої причини в особистім, в індівидуальним по-латинські, їх власництві то ясно викладається. Отава на тих луках ніколи не косилася.

VI. Роботу з худобою і будь-яку пішу кожний окремий осмінкар і штвертник у панів своїх виконує, як то вже в третім пункті вище згадане є.

VII. Жодної дев'ятини панам ані не давали, ані не дають, єдино з боку пані Сентівані Янощиної кожний окремий підданий за кожну двадцяту, або замість того від кожної двадцятої вівці дійної по 6 крейцерів, від яловової 3 крейцери щорічно дає, але інших панів піддані жодної дев'ятини не дають.

Панові своєму плебанові депутат³¹ від кожних прутів трьох або одної четвертини 6 спопів ярцю, 6 спопів вівса, при тім і три хлібни або замість того 9 крейцерів щорічно дають, а замість десятини пан плебан від їх землі і з лук коло 12 возів сіна одержує. Данки або дари панам своїм не дають, єдино кожний штвертник по одній гусці і дві курки щорічно давати мусить. При тім з боку пана Гергеї Болдішара, пані Сентівані Янощиної, пана Долевіцені Еліаша по 400 шиндрів від одної четвертини, з боку інших панів від одної четвертини по 3 трами щорічно дають.

VIII. Пусті місця знаходяться у пані Сентівані Янощиної: одна у Палько Юрка вісъмушка, вже порожня 16 років, друга, теж вісъмушка, Варголі Шалата, 14 років порожня. Їх господари померли, а тепер вони у вживанні пані.

У пана Долевіцені Дердя одна вісъмушка Івані Чулковської 14 років порожня, друга, желярки Івані Бочкайовської, три роки. Господарі першої самі від себе її залишили, з другої господар помер. Першу панство до маєра приєднало, друга до теперішнього часу порожня стоїть, але все ж таки панство будь-кому, хто таїк знайдеться, її до вживання дати хоче.

³¹ Депутат (ще: депутат) — пожертвування, дар на страву, гроши на страву.

držj wyložit se nemuze, ponewadź ne gedenak, geden totižto wycieg, druhy meneg držj, pre tu pričinu w osobnym individualnym latinskym gich trimaň zretedne se wyložj. Otawa pak na tych lukach nikdy se nekosywa.

VI. Robotu ze statkiem a pessu gaku gedenkaždy osminkar a štvrtnjk panum swym wykonawa, giž w tretim puncte wysseg wyloženo gest.

VII. Žaden dewaterek panum ani nedawali, ani nedawagu, gedine ze strany pañj Szentivanyi Janossčineg gedenkaždy poddany ne syce z obrody, ale každu dwadcatu owcu aneb na mjsto teg, od každeg dwacategowc dogneg po Xr. 6., od galoweg Xr. 3. každoročne dawa, ginssych pak panow poddany žaden desatek nedawagu.

Panu swemu plebanowy deputat od každych prutoch troch aneb gedneg štvrtky 6 snopow garcu, 6 snopy owsa, pri tom w try chleby aneb na mjsto tech 9 Xr. každoročne dawagu, a na mjsto desatka pan pleban gich role okolo № 260, luki pak okolo 12 wozj sena držj. Danky neb dary panom swym ginssge ne dawagu, gedine každy štvrtnjk po gedneg husy, a dwa kurj každoročne dawat musy. Pri tom ze strany pana Görgey Boldisára, panj Szentivany Janossčineg, pana Doleviczeny Eliassa po N-ro 400 single, od gedneg štvrtky, z drugich pak panow strany od gedneg štvrtky po 3 tramys každoročne dawagu.

VIII. Puste sedliska se nachazagu, gedna ze strany pañj Szentivany Jánossčineg, Palko Jurkuw tak rečena 1/8, ktera od rokuw 16, druga Varholý Salata tak rečena, od roka w 14 tež 1/8, kterych gazdowe umreli a y wcił prinaležitosti panj užjwa.

Ze strany pana Doleviczeny Györgya Ivan Csukovska gedna 1/8 od rokuw 14 pusta, druga zelarka Ivan Bocskajovská tak rečena, od rokuw troch gazdowe z prwsseg sam od sebe zanechal, z drugieg pak gazda na zemrel, prinaležitosti prwsseg panstwo ku mageru obratilo, druga pak do wčilegssyho času pustka stogj: wssak niemeneq panstwo komukolwek, který se taky nagde, ku užjwanju dati chce.

IX. Wećityma panum swym poddanyma byti se uznawagu.

IX. Сладковим панам своїм підданими бути себе визнають:

Стефан Бернард, рихтар

Юро Лабанц

Палько Дудлак

Стефан Шмінов

Лесько Петрув

Янко Капруш

Липник, 8 лютого (фебруара) 1772 року.

Joannes Vitalis exmissus conscriptor³² m.
p.º L. S.³³

Ladislaus Görgey exmissus conscriptor m.
p. L. S.

Ольшавиця

I. Урбар жодний, від панства виданого, жителі села не мають, ані не пам'ятати.

II. Контрактів також не є з боку жодного панства, тільки єпископські піддані не за тут писаним контрактом, але за звичаем, майже 40 років існуючим, як нижче буде наведено, данки і роботу дають і виконують. Інших панів піддані, як, наприклад, Чакових, Берточковських, Гергейовських, Горанковських за стародавнім звичаєм з панством своїм розраховуються. Пана Ямборського піддані, оськільки багатьох і різних панів мали, різni теж данки і роботи давали і виконували, але тепер вже роки, як пан Ямборський добре оте завів, нижче наведеним способом панщину виконують. Однаково Немешанські піддані, різних панів маючі, різні повинності мали, але вже 20 років, як пані Немешанійові то завели, від підданих своїх нижче наведені данки і повинності вимагають.³⁴

III. Оскільки піддані тутешні багатьох панам належали, також всілякі данки і роботи панству своєму від вище написаного часу дають і виконують, а, за наказом панським, за цензом, роботу з худобою і пішою контентують³⁵.

Stephan Bernard richtar

Juro Labanc

Palko Dudlak

Stephan Smínov

Lesko Petruw

Janko Kaprus

Lipnik, 8. february 1772.

Joannes Vitalis exmissus conscriptor m. p.
L. S.

Ladislaus Görgey exmissus conscriptor m.
p. L. S.

Olsavicza

I. Urbar żaden od panstwa widanj obiwatele
obczy tegto nemagu any ne pamiatagu.

II. Contracti take ze zadnego panstwa stranky
lem tolko biskupske poddanj nie wedle tu
psaneho contractu, ale podle obicagu, blizo
od 40 roku postaweneg, gak se dolu wilo-
zy, danky a robotu dawagu a wikonawagu.
Ginich pak panuw podany gakssto Csakow-
ske, Berthotkowske, Görgejowske, Horan-
szkowske podle starodawneho obicage
panstwo swe odbiwagu. Pana pak Jambor-
szkoho podany, ponewać mnichach a rozlič-
nych panuw mawaly, rożlične tgess danky a
roboti wikonawali, wczilek ale od rokuw,
gak pan Jamborszky dobre toto obsahnil
niżeg menowanym sposobem panscisanu
odbawugu: Rownym sposobem Nemessan-
ske poddany rozmaitych panuw magice, ro-
lične powinostni meli, od rokuw pak 20, jake
panowe Nemessany do dobreho teho prissli
od poddanich swich niżeg wikladane danky
a powinosty żadagu.

III. Ponewać poddany zdegssy mnichach panuw
su, tak take wsseliakie danky a roboti
panstwu swemu od czasu wisseg napsaneho
dawagu, a podle urizeni panskego, guss čin-
sem, guss z lichwu robotu aj pessu panstwo
kontentugu.

³² Exmissus (deputatus) conscriptor — висланий урбарський переписувач.

³³ Manu propria (m. p.) — власною (своєю) рукою.

³⁴ Locus sigilli (L. S.) — місце для печатки.

³⁵ Задовільняють.

IV. Вигоди знаходяться:

1. Оскільки хотар в горах знаходиться, збіжжя під зиму мало сіють із-за снігу, на горах довше лежачого, котрий урожай мало коли гідний обіцяє, але ярові культури, як ярець і овес, в деякі роки добре їм родиться, коли на оранку три або чотири штуки запрягнутої худоби потребувати мусять.
2. Місто Підграддя, одне з XIII¹⁶, за 3 години ходу, а королівське місто Левочу за три з половиною години ходу віддалені мають, де з усіма речами, найбільше з худобою, торгувати можуть.
3. Води для потреби своєї, як і для напування худоби досить мають.
4. Лісу до теперішнього часу для потреби своєї не куплюють, але з часом, як не збережеться, звідкись його діставати змушені будуть, і надія є, але тим не менше, що молодий ліс, котрий тепер росте, як збережеться, на майбутню всяку потребу їм служити зможе.
5. Данину панству жодну не дають.
6. Сіль королівську з Солівара до Сміжан на шість миль віддалі вивозити можуть.
7. Луки теж кожний третій рік, коли до Угорщини прийдуть, громадою для потреби бережуть на 20 кісцях, вигоду окремо використовують.
8. Води на вимочування льону для своєї потреби мають.
9. Млинів на один камінь в хотарі 2 мають.

Невигоди такі є:

1. Село є в горах, так що озиме збіжжя мало в який час їм добре вродиться.
2. Луки хотаря, в котрих земляні хробаки дуже часто їм шкоду роблять, тільки один раз косять, а з цієї причини деякі з жителів собі луки наймають.
3. Пашу теж декотрі з жителів, котрі більше худоби тримають, у сусідніх хотарях собі придбовують.

¹⁶ 13 списських міст, які до 1772 року були у польській залозі. Це міста: Любіца (Leibic), Списька Нова Весь, Списське Підграддя, Спиські Влахи (Walendorf), Списька Субота, Велька (Felka), Попрад, Вербія (Menhardi Villa), Тварожна (Durandi Villa), Матеївці, Стражі (Michaelis Villa, Michalsdorf), Праковці (Prusquinum), Маікорка.

IV. Chasni se nahazagu:

1. Ponewać hotar na horach položenj gest, satya pod zimu malo siwagu pre snaich(!) na horoh dluchsy ležicy, ktery urodu malo kdi hodnu slibugy, jarne ale satge gakssto jarecz a owes podle položeni roku dobre sa gim rodi, na ktereho oranye tri aneb sstiri kusi zapražneg lichwy potrebuwat musa.
2. Mesto Podradye gedno z XIII. na 3 hodinj, kralowske pak mesto Lewocžu na pul sstwerteg hodini obdalne magu, kde to ze wsseliakima wecmy, nagwic z dobitkem a lichwu se kupčit možu.
3. Wodi pre potrebu swu, tak y pre napagani statku dost magu.
4. Lesi do wćilegšiho času, pre potrebu swu nekupowalj, ale buducnim časem, ket sa len ne zahowagu, z inadeg sy ssafowat printutene budu, y uffnost gest, wssak nič meneg, že mladi les, kteri wčilek rosne, ked sa zaderžy na buducu wsseliaku potrebu gim služit muže.
5. Dessmo panstwu žadnu nedawagu.
6. Sul kralowsku ze Schowara do Smischan na sest mile zemi oddaleni wiwožat mozu.
7. Luky tgess každi treti rok, kdiž do uhor pridu, obecne na potrebu haja na 20 kosuw, osoh pak rozdeleni užiwagu.
8. Wodi na wiromoženj lenu pre swu potrebu magu.
9. Mlini na geden kamen w hotaru 2 magu.

Sskodliwoſty take ſu:

1. Hore wiłožene gest, že zimussne satye malo kteri čas sa gim dobre zrody.
 2. Luky hotarne, w kterich zemske hrobacy často krat gim sskodu robga, a lem geden krat gich kosiwagu, pre kteru pričinu nektery z obiwateluw sobe luki nagimangu.
 3. Passu tgess nekteri z obiwateluw, ktere wic lichwy drža, na suseckich hotaroch sy serzugu.
 4. Mlini ponewać na malich wodach magu, do ginich mliniuw na geden, y na dwa hodinu oddalene zerno wozit musa.
- V. Ponewać w obczy tegto pre razmnožení lidi gedno sedlisko na dwa, na sstiry y na wic strany rozdelenie gest, geden poldomnik rolye, anebossto hony we troch polyah pod

4. Оскільки млини на малих водах мають, до інших млинів за одну, дві години ходу зерно возити мусить.
- V. Оскілька в селі цьому із-за розмноження людей один ґрунт³⁷ на дві, на чотири і на більше частин розділений є, один півдомник³⁸ землю або лаки на трьох полях до 32 прешпорських меріць засіє. Лук також, де отава ніколи не косилася, має до 5 кісців, а ті, котрі менше тримають, пропорціонально меншим полем і луками користуються.
- VI. Жителі і піддані цього села, багатьох і різних панів маючі, роботи теж, як в документі зазначено є, різним способом виконують, але, тим не менше, тим, котрі до інших панських маєтностей на роботу ідуть, час на дорогу зараховується.
- VII. Дев'ятину панству своєму підданій з жодного врожаю не дає, але відомо є жителям, що на панству препостському цієї столиці піддані дев'ятину з врожаю дають, але, тим не менше, і тутешні жителі священикові своєму, кожний окремий півдомник, за вживання землі до 1 меріці прешпорської за стародавньою угодою, так і з врожаю ярцю снопів 11 дає, однаковим способом, котрі менше мають, пропорціонально тому дають. Піддані, котрі панству ценз широчінний платять, що в документі є наведене, інші данки панству своєму дають, а слідувати вони так: Бергтовські піддані панського льону 3 фунти кожний півдомник випрясти повинний є, так само теж, котрій менше тримає, пропорціонально повинність свою виконує, желяри теж 2 фунти прядуть. Панові Горанському один підданій штвертник панського льону пряде 6 фунтів, до того теж від кожної одної четвертини по 2 курки дає. З підданіх пана Ямборського один штвертник 5 фунтів пряде. Желяр 4 фунти пристя мусить. Пана Добай штвертник панського льону пряде 4 фунти, а кожного року дає 2 курки. Па-
- presspurskich mericz 32 wisege. Luky take, kde sa otawa nikda ne kosiwa ma pod koscuw 5, tak take, kteri meneg drzi, wedle proportij meneg role a luky uziwa.
- VI. Obiwatele a poddanj tegto obczy mnohih a rozličnih panuw maguce, roboti tjess, gak w conscriptij wilozeno gest rozličnim spusobem wikonawagu, wssak ničmeneg tim, ktere do issich panskich magetnostach(!) na robotu idu, nasplatek yducim sa prigma.
- VII. Dewartek sice panstwu swemu poddanj ze žadneg obrody nedawagu, znamo ale gest obiwatelu, že w panstwy prepostkim tegto stolicy poddanj a dewartek z obrody dawagu, wssak nic meneg y zdegssy obiwatele kngesowy swemu geden každi poldomnik od sweho trimani gednu rolu pod mericu pressporskou 1 ze starodawneho urizeny, tak ag i z obrody, jarczu snopy 11 dawa, rownem spusobem, ktere meneg derža wedle proportij tak dawagu. Poddanj ktereho panstva cinsis rocžiti platya, takowe w conscriptij wilozene su, ynsse ale danky, ktere panstwu swemu poddanj dawagu nasledugu takto: Berthothowske podanj panskeho lenu 3 funti geden pul domnik wiprest powinen gest, rownim spusobem tgess. kterij meneg drži wedle proportij powinost swu wikonawa, želare ale take tgess 2 funty predu. Panu Horanszkemu podanj geden sswwertnik panskeho lenu prede 6 funti, k temu tgess od gedneg každeg sswwertky po 2 slepice dawa. Pana Jamborszkeho podanj len pansky geden sswwertnik funti 5 predge. Želyar ale 4 funti prest musy, pana Dobajeho sswwertnik panskeho lenu prede 4 funti, a každi rok dawa slepice 2; panuw Nemessianich sswwertnyki okrem rocžiteho czinssa lenu panskeho po pul sswwertim funtom predu, k temu tgess 2 slepice dawagu. Paneg Görgej Ezekelesino 1/4 3 funti lenu predge, a 2 slepice dawa.
- VIII. Bajusowce rečene sedlisko, ktere pred 25 rokam pre uskost času, a wikopanj statku spustosseno gest, pan Jamborszky Janos nasledujicim časom ku dworu gest prispolil, wssak ničmeneg polowicu, ktere grund domowj na P. M. I., zwitery pak grund na P. M. 36, luki ale na koscuw 6, poddanj na sedlisku Sskodejoweg rečenom bidlicj y wčilek drža, wssak nic meneg zawazuge sa pan gruntownj, že poddanim na misto grun-

³⁷ Грунт — в землеробських селях основа селянського господарства і основна одиниця повинностей селян. Ядро ґрунту творить так званий внутрішній ґрунт, до якого пропорціонально належать киви і луки.

³⁸ Кметь, у якого є 1/2 частина цілого ґрунту.

нів Немешанійових штвертники крім щочірного цензу льону панського на півчверті фунта прядуть, до того теж 2 курки дають. Для пані Георгії Езекелчіно з четвертини 3 фунти льону прядуть і 2 курки дають.

VIII. Грунт, званий Баюсовці, котрий вже 25 років як часом і худобою спустошений є, пан Ямборський Янош наступним часом до двору приєднав, однак половину, котрої грунт домашній є на 1 прешипорській меріці, внутрішній грунт на 36 прешипорських меріцях, луки на 6 кісцях, піддані, на грунті, званому Шкодейовці, мешкаючі, і тепер тримають, але, тим не менше, зобов'язується пан грунтовний, що піддаким замість грунтів внутрішніх з порожнього грунту Баюсовці він з грунту, званого Шкодейовці, еквівалентно їм приділити, оскільки на Баюсовці перед двома роками корчму поставив. Цілий Шкодейовський грунт пустий з причини вище наведеної, перед 30 роками спорожнілій, пан Ямборський теж уживає, але, тим не менше, грунт домашній на четвертині прешипорської меріці піддані, на тім грунті мешкаючі, тримають. А інші ниви і луки наведений пан уживає, а то домашній грунт на 3/4 прешипорської меріці, внутрішній на 40 прешипорських меріцях, луки на 12 кісцях.

Грунт Ткачейовці, перед 20 роками із необережності підданого господаря спустошений, пан Ямборський Янош дотепер уживає, котрого домова площа є на 1 прешипорській меріці, поля на 60 прешипорських меріцях, луки на 12 кісцях.

Цілий грунт Тремковець чи Шеворковець, котрого чверть 1/8 з давніх часів з причини невідомої спустошена є, до того часу панством пана Бертої уживаний, наступним часом, перед 11 роками, як пан Ямборський до маєтності тої прийшов, він і останник чверть 1/8 для своєї потреби приєднав, чий грунт є площю домовою на 1 прешипорській меріці, внутрішній до 60 прешипорських меріць має, а луки на 12 кісцях уживає. З грунту порожнього Демошковець 1/2 внутрішнього грунту вдова пані Бертої від давніх часів порожнім тримає, 1/2 того грунту внутрішнього з цілою площею домовою піддані мають, що є до 1 прешипорської

tuw zewniternih pusteho sedliska Bajusowce z gruntu Sskodejowce rečeneho gim in aequivalentni udeli, ponewać na Bajusowce pred dwoma rokmi kerčsmu wistawil. Sskodejowecz czele sedlisko puste z pričny wisseg willosseneg pred 30 rokami zpustosene pan Jamborszky take tgess uživa, wssak nic meneg grund domowy na 1/4 P. M. poddani na tom gruncie bidlicj držy. Ine pak apertinentiae predrečenj pan uživa, gakosso domowni grunt na P. M. 3/4 zewniternj pak na P. M. 40, luki na koscuw N° 12.

Tkačegowce sedlisko pred 20 rokamj pre neopatrnost podaneho hospodara spustoseno, pan Jamborszky Janos do wčilek uživa, ktereho domowni plac gest na P. M. 1 role pod M. P. 60, luki pod koscuw 12.

Tremkowecz alias Seworkowecz czele sedlisko, ktereho 1/4 1/8 od dawnich časuw z pričny ne znameg zpustossene, gesste pod panstwom pana Berthothego ku dworu toho užiwane nasledugicim ale časem pred 11 rokum, gako pan Jamborszky do magetnosti teg prissel, y ostatnu 1/4 1/8 na swu potrebu gest obratil, ktereho gruntu gest placz domowy a P. M. 1 zewniterni pak pod M. P. 60, luki pod koscuw 12. Demoskowecz sedliska pusteho 1/2 zewniterni grund wdowa panji Berthotka od starodawnich časuw pusti držy 1/2 toho gruntu zewniternego z celim placem domownim poddan drža pod P. M. 1, ktereho gruntu zewniternego gest pod M. P. 30, luki pod koscuw 4. Kultakowec pusteho sedliska 1/2 od starodawnich časuw sa od pana Horanskeho deržy 1/2, pak zewniternego gruntu s celim domowim placem poddanj užiwagu, učinice domowej placz mericzu P. 1 zewniternego pak gruntu 1/2 gest pod M. P. 32 a luki pod koscuw 6.

Howanowec rečeneho sedliska 1/4 od moru pred 60 rokamj panuicjho pustu pan Zafiry deržy ktere pustky domowy grund cely M. P. 1 obsahiuyc poddany drža, ktere 1/4 grundze wniterni gest pod M. P. 17, luki ale pod koscuw 4.

Cserwowiec czele sedlisko puste od dawnich časuw wzdicki pri rukach panskich zustawa, ktere ag y wčilek medzi mnogih successoror Gorgejowskich rozdelene jest, ktereho sedliska grund domowy pod M. P. 1 zewniterni pak pod M. P. 60, luki ale pod koscuw 12.

меріці, ґрунту внутрішнього до 30 прешпорських меріць, лук до 4 кісців.

Культаковського пустого ґрунту 1/2 від давніх часів пан Горанський має, а внутрішнім ґрунтом з цілою домовою площею піддані користуються, що чинить: 1 прешпорську меріцю — домова площа, внутрішнього ґрунту половина є на 32 прешпорських меріцях, а лук на 6 кісцях. Грунту, званого Хованець, 1/4 від мору, перед 60 роками пануючого, порожньою пан Зафірі тримає; пустки тої домовим ґрунтом цілим, 1 прешпорську меріцю маючого, піддані користуються: 1/4 ґрунту внутрішнього має до 17 прешпорських меріць, а лук до 4 кісців.

Черновський цілий ґрунт пустий з давніх часів завжди при руках панських зістає, котрий і тепер серед багатьох потомків Гергейовських розділений є; ґрунт домашній має до 1 прешпорської меріці, внутрішній до 60 прешпорських меріць, а лук є на майже 6 кісцях.

IX. Спалковим панам своїм піддані бути усі визнаються:

Георгій Демоцко Юдекс +

Георгій Семан +

Іоан Зекуця +

Стефан Марцин +

Томаш Тремко +

Василь Гвосдя +

Ніколай Репаський +

Ольшавиця, 27 січня (януара) 1772 року.

Paulus Mariassy de Markusfalva deputatus
conscriptor

m. p. L. S.

Alexander Horvath Gyurikovics deputatus
conscriptor

m. p. L. S.

Contractus

Прийшли до нас, просячи і добиваючись, по імені Lenart Olyshawsky Hricza sin, a Gakub Brintkuw, щоб ми цих двох названих за наших підданіх до Ольшавиці у Кобура Matz dіm у Спиській столиці взяли і прийняли, обіцяючи нам, що наші вірні піддані будуть, і хочутуть бути й зі своїми дітками і потомками аж до смерті. Подивившись тоді на їх проśбу і добивання, ми даемо їм обом Matzia Kobura dіm в Ольшавиці тут, в Спиській столиці, і їх діткам і потомкам прийдешнім з полем, луками, садами й іншими до того принадежними речами, з худобою і добром з таким звичаєм, що мають вони обидва кожний рік за той дім платити, або віддавати по 15 золотих, тобто від кожного дому

IX. Wećtich panum swim poddanih bity se

wssecy wiznawagu.

Georgius Democzko Judek +

Georgius Szeman +

Joannes Zekuczia +

Stephanus Marcin +

Thomas Tremko +

Basilius Hvoszda +

Nicolaus Repaszky +

Olsavicza, 27. january 1772.

Paulus Mariassy de Markusfalva deputatus
conscriptor

m. p. L. S.

Alexander Horvath Gyurikovics deputatus
conscriptor

m. p. L. S.

Contractus

Prissly do nas prosiacz sa aj suplikuge ymenom Lenart Olyssavsky Hricza sin, a Gakub Brintkuw, že by sme my tichto dwuchgmenowitich za nassieh poddanich do Olyssawicze do Kobura Maczega domu w Spiskej stolicy wzaly, a prigaly, slubugice nam, že nassy werny poddany budu. u chceg bit, u ze swimi dietkami a potomkami ass do smrty. Popatric techdy my na gich prozbu, u suplikacigu, oddawame gim obidwum Matzegu Kobura duom w Olssawiczy tu w Spiskej stolicy u na gich ditky a potomky buducy z rolamy, lukamy, zahradamy, aq ginessimy k tomu przależicy ginima vecmy, a statkamy u dobrima s takim običagom, ze magu ony obidwa na každy rok od toho domu platiť, anebo oddawat po złatich 15 totissto od každeho

по пів восьмого (7 1/2) золотого, завжди на свя-
того Юрія.

Але тепер, оскільки будуватися мають,
дається їм свобода від святого Юрія, від дня 24
april anno 1644 usq[ue] ad diem alteram sequentem
24 april anno 1648. Вони теж повинні будуть ме-
ні як панові спадковому своєму з усією вірніс-
тю покірні і піддані бути, справедливо з своїм
паном поводитись, так і їх дітки і потомки
прийдешні.

In curia

Anno 1643, die 29. marty.

Ladislaus Hossutaly

Episcopus Varadiensis

L. S.

Presentem copiam originali conformem esse re-

cognosco. Signat. Olyssavicza die 27. januar 1772.

Alexius Horvath conscriptor

m. p. L. S.

domu po puol osmu zlatem, a to zawsse na Swateho Gyura.

Teras pak, ponewać budować sobie magu, dawa se
gim sloboda od Swateho Gyura a dna 24 april
anno 1644 usq[ue] ad diem alteram sequentem 24
april anno 1648. Ony tesi powinny budu mne
gakossto panu urecistemu swogemu ze wsseku
wernostu pokoty a poddany bity, sprawiedliwe se
ze swogim panom sprawowat, tak y gich dietky a
potomcy buducy.

In curia?

Anno 1643. die 29. marty

Ladislaus Hossutaly

Episcopus Varadiensis L. S.

Presentem copiam originali conformem esse re-

cognosco. Signat. Olyssavicza die 27. januar

1772.

Alexius Horvath conscriptor m. p. L. S.

Порач

I. Урбар жодний не мають.

II. Ані контракту відносно виконаної робо-
ти панської при собі не мають, але тепе-
рішнє відробляння декотре від непам'яті
є однакове, декотре перед двома або
трьома роками змінилося, що в наступ-
ному пункті обширніше викладається.

III.

1. Пана Mariashі Ksaveriuša піддані,
котрі є півдомниками, вже давно, по-
чиняючи від першого квітня аж до
першого листопада, кожний тиждень
три дні з возом, а від першого листопада
до першого квітня по два дні на пан-
ському працюють. Коли з возом не ро-
били, то кожний день, крім свята, піш-
ки робити мусили, але вже один рік,
коли вони як в зимі, так і в літі з ласки
панської тільки два рази з возом через
тиждень, або пішки роботу кожного
дня виконують.

Крім того кожний коло одного цетнє-
ра³⁹ льону витріпти і вичесати му-
сить, або за цю роботу німецький зо-
лотий і вісім крейцерів дати має. Що
теж віддавна встановлене є. Кожний
півдомник за збір винограду і за вин-

Poracs

I. Urbare żadnego nemagu.

II. Any contractu straniwa wikončeny roboti
panskej pri sobe ne magu, teraznegsse
wssak zbiwany nektere od swoeg pamety
wzdaty su gednake, nektere pred dwoma
aneb wiec rokami sa premenilo čo nasle-
dugicim puncte obssirnegssi sa wihlada.

III.

1. Pana Mariassya Xaveriussa poddany,
které su pul sedlacy od swoeg pamety
počawse od perwniho aprila až do per-
wniho novembra každy tiden tri dni s
cugom, od perwssich pak nowembra až
do perwniho aprila po dva dni panske
odbawugu. Kdiž pak s cugom ne robily,
každi den okrem sweta na pesso robit
museli, od gedneho roku wssak, gak w
zime, tak w lete z lasky panské len dva
cugowe ces tiden, aneb pesse roboty
každy den wikonawagu.

Okrem toho každi okolo gedneho cent-
nare lenu witret y wičesat musy, aneb za
totu pracu nemecky zlaty a osem grajca-
ry. Co tež od swoeg pamety nastaweno
gest. Každi take pul sedlak za wino-
branu a winu furu po pet rimsjyh od 20
rokow platy, pred tim wssak gen po
sstiri rimske a 10 Xr. platily.

Okrem toho každi po deset funti klapoh
a sstiri funti pačeskoh prest musi, aneb
takowu pracu 51 Xr. odmeny, k tomu

³⁹ Центнер (ще: цент) — сто фунтів, 56 кіло-
грамів.

ний віз⁴⁰ по п'ять римських від 20 років платить, а перед тим лише чотири римські і 10 крейцерів платили.

Крім того кожний по десять фунтів клаків і чотири фунти паческів напрясти мусить, або за таку роботу 51 крейцер вносить, до того кожний по парі курок дає, або за них 9 крейцерів складає.

Желяри аж від 20 років по п'ять римських платять, а щорічно в лісі вісімнадцять днів пішки роблять. До того також по 50 фунтів льону тріпать і чесати, а і п'ять фунтів клаків, два фунти паческів присти, одну курку дати повинні вони, або замість них половину вище наведених грошей дають.

Домчари або гоффери⁴¹ на протязі року одинадцять днів пішу роботу виконують і два римські золоті платять. Комірники за рік два дні пішу роботу виконують.

2. Піддані потомків пана Маріаші Ференца наступним способом панщину відробляють, а то півдомник перед двома роками кожний тиждень, починаючи від першого квітня аж до першого листопада по три дні, а від першого листопада аж до першого квітня по одному дні з возом працює. Між двома роками з ласки панської у вище специфікованому часі літньому лише по два дні, а у зимовому і тепер по одному дні в тижні з возом робить, або кожний день, окрім свята, пішу роботу виконує. Також віддавна по два центи льону щорічно тріпає, або за цю роботу римський золотий і 42 крейцери заплатить. Далі 20 фунтів клаків присти повинний €, що, звичайно, одним римським заплатити може. З одної курки щорічно по 18 крейцерів дає.

За теркельський віз⁴² і вивезення двох бочок вина щорічно 4 римські і 56 крейцерів піддані платять, якщо таку працю виконувати не хочуть.

Штиртник половину вище написаного виконує і виплачує.

⁴⁰ Віз селянина, що брав участь у зборі винограду на полі поміщика.

⁴¹ Домчар (ще: гоффер) — желяр, який має свій дім.

⁴² Віз селянина, що брав участь у зборі винограду поміщика.

každi po paru kur dawa, aneb za takowe 9 Xr. zložy.

Želare pak až od 20 rokuw po pet rimskjih platja, a ročne w lete osemnac dni pessso robga. K tomu take po 50 funti trety a česat, tak y pet funtj klapkow a dwa funti pačesek prest, a gednu kuru dat su powinowaty, aneb takowe s polowicu hore napisanich penezy odmenugu.

Domčare aneb hofere cez rok gedenac dny pesssu pracu wikonawagu, a dwa rimske zlate platja.

Komornicy cez rok dwa dni pesssu pracu wikonawagu.

2. Poddani successoroh pana Mariassy Ferenczowih nasledugucim spusobem panstwo odbawuwagi, gakossto pul sedlak pred dwoma rokamy každy tiden počawssy od perwsseho aprila až do perwsseho nowembra po tri dni, od perwneho pak nowembra až do perwneho aprila po gednim dnu s cugom panstwo odbiwali. Medzy dwuma wssak rokamy z lasky panskeg ces hore specifcowani čas letussni genno po dwa dny, bez zimussni pak y wcił po gednim dnu w tjdnu s cugom zobgi, aneb každi den okrem sweta pesssu pracu wikonawa. Take lež od swoeg pampeti po dwa centi lenu ročne tret, aneb takowe treny z rimskim zlatim a 42 Xr. wimenily. Potom 20 funti klapkow prest powinowati gsu, ktere wssak običagne z gednim rimskim odmenit možu. Ze kury ročne po 18 Xr. dawa.

Za terkelsky woz a winawiwezeny dwuh boček ročne 4 rimske y 56 Xr. platja, kdiž takou pracu wikonawat nehce. Sstwertnik polowicu hore napisanyh wikonawa a odplacuge.

3. Pana Mariassy Laczlavove poddany gakossto sstwertnik každy tiden od swoeg pamety po gednim dnu s cugom, aneb tri dny na pessso roby, geden cent lenu tre aneb 51 Xr. taku pracu odmenuge, sstiri funti klapoh, a sstiri funti pačesek predje. Za winobranę a winowozene ročne dwa rimske 24 1/2 Xr. odplaca. Komornik dotel gesste nič nerobil.

4. Pana Mariassy Sandorowo poddani gakossto pul sedlak pred 12 rokamy po 11 rimskih a 40 Xr. platił, a 18 dni pesssu pracu wikonawal, wcił wssak po 15 rim-

3. Пана Маріаші Лацлава піддані, наприклад, штвртник кожний тиждень віддавна по одному дні з возом, або три дні пішки робить, один цент льону тріпає, або 51 крейцер за таку працю вносить, чотири фунти клаків і чотири фунти паческів пряде. За збір винограду і звезення щорічно два римські і 24 з половиною крейцери сплачує. Комірник дотепер ще нічого не робив.

4. Пана Маріаші Шандора піддані, скажімо, півдомник перед 12 роками по 11 римських і 40 крейцерів платив і 18 днів пішу роботу виконував, а тепер по 15 римських і 15 крейцерів платить, чотири дні з возом і 24 пішу працю виконує. Один цент льону трілати і 18 функтів клаків прясти повинний є. Домчар чи гоффер, котрому пан землю перед п'ятнадцятьма роками на викорчованій території Лендай з ласки своєї дав щорічно по два римські і 30 крейцерів платить, 12 днів пішки робить, до того дев'ять фунтів клаків пряде.

Пані Маріаші Фаркашкіні піддані, а то штвртник щорічно від 20 років по п'ять римських платить, один цент льону трілати, 12 фунтів клаків напрясти, два курчата дати і пішки 18 днів робити повинний є.

Пані Ріхтгаузерки піддані, а то півдомник, від 30 років по 12 римських і 30 крейцерів платить. Штвртник же п'ять римських віддає.

IV. Користь цього села полягає в тім, що:

- Хотар мають гористий і кам'янистий, де пшениця і жито погано родяться, а ярина по третьорічнім, пробачте на слові, гноїнні на третій частині хотаря добра вродиться, але на інших двох частинах хотаря із-за гір великих і кам'янистих схилів слабо збіжжа росте. Землю завжди чотирма волами орати мусять. Ціле поле є на три частини розділене, з котрих дві засіваються, а третя зістає під паром або на спільну пашу, де все ж таки насіння льону засівають.
- Луки є по верхах, з котрих на одній третині добре сіно родиться, для волів і овець корисне, але отава ніяка не родиться.
- Збіжжя і інші речі, котрі з домашньої

skih a 15 Xr. platil, sstiri dni s cugom a 24 pessu pracu wikonawal. Geden cent lenu trety a 18 funti klakoh prest prinuceni ge.

Domčar aneb hoffer, kteremu pan role dworowe pred petnac rokami na preedium Lendawie z lasky swoeg dal, ročne po dwa rímske a 30 Xr. plati, a 12 dny na pesso robgi, k tomu dewet fundi klakuw predge. Pani Mariassy Farkaskine poddany gakossto: sstwertnik ročne od 20 rokoh po pety rímskikh plati, geden cent lenu tret, 12 fundi klakow prest, dwa kurčata dawat a na pesso 18 dni robit powinen ge.

Pany Ríhthauserky poddani, gakossto pul sedlak, od 30 rokoch po 12 rímskikh a 30 Xr. plati. Sstwertrnik pak pety rímskikh oddawa.

IV. Hasen tegto obcy zależy w tomtu, że:

- Hotar magu churny a kamenisti na ktem pssenici, a žito plano se rody. garina wssak po tretoročnim s. v. hno- genim na treteg časti chotara dobre sa rodjy, na ynssich dwuch častkoh chotara wssak pre hury welke a kamenne uboče slabo zbože rostne. Role wžidky sstirma statky oraty musegi. Cele pole ge na try častky rozdelene, z kterich dwe se segi, a trete zustawa na uhory, aneb společnu passu, w kterih nič meneg lenowe seme segu.
- Luky su po werhoch, s kterih na treteg časty dobre seno sa rody pre woly a owce užitečne, otawa wssak žadna sa ne rody.
- Zbože a gine wecy, ktere od domacneg potreby bi na odpredany mely spusob

- потреби би на продаж мали спосіб, можуть в одному з XIII міст, в Новій Весі, на одну милю віддаленій, добре продати, або теж деколи в Мецензеді, на чотири миля віддаленому, купувати та інде продавати можуть.
4. Для своєї худоби паші мають достаток.
 5. Води на полі для напування худоби і в селі мають, але в холодній зимі деколи їх бракує в селі.
 6. Дерево на топлення сухе і сире за панським порядком їм дається, а на будування теж за потребою з лісів, на годину ходу віддалених.
 7. Капусту хоч і мають, але не дуже добру.
 8. Королівський склад соляний сміжанський на півтори миля є віддалений, до котрого би могли сіль возити, якби інших ліпших заробітків не мали.
 9. Млини панські в хотарі мають, на годину ходу віддалені.
 10. Мають спосіб на заробіток возінням дерева на шахти, що на сусідній викорчуваний території лежать, а також в хотарі. Далі возінням руди з тих шахт до королівських гут, ремонтом доріг королівських і роботою в шахтах, де і десятирічні діти гроши спосіб заробити мають.
 11. Полотно для своєї потреби роблять.

Невигоди полягають в тому:

1. Дві частини хотаря є кам'янисті, погані, на верхах і узбіччях, звідки привали води деколи і землю беруть, і погане збіжжя родиться, пшениця, теж і жито, рідко вдається.
 2. Луки мають на верхах, з котрих дві частини погані і для сінокосу непригодні.
- V. Котрий є півдомником, той і до 45 меріць прешпорських поля і лук на 10, 20 і 30 кіцях має.
- Штвертник половину з того землі і лук має.
- Желяри коло 13 меріць прешпорських землі і сім кіців лук мають, що обширніше в конскрипції⁴³ індивідуальній пописується.
- На луках ніка трава не родиться.

⁴³ У списку, в документі.

- magi w XIII meste w Noweg Wsy na jednu milu oddalenim dobre predat, ktere tež nekedy w Meczenzyfe na sstiri mile oddalenim kupowat a yndeg predawat možu.
4. Pre swug statek passu magu dostatečnu.
 5. Wody na polu pre napagany statku y w dedine magu, w tuheg zime pak nekedy chiby w dedine.
 6. Drewo na paleny suche, y ležne wedle panskeho poradku sa gím dawa, na buduwany pak tež wedle potreby z lesom na hodinu oddalennih.
 7. Kapusnice magu sice, ale ne welmy dobre.
 8. Kralowsky sklad solny smižansky na puldrueg milj gest oddaleny, do ktereho bi moblo sol wozit, kdižby ynsse lepsse zarobky nemaly.
 9. Mliny panske na chotaru magu na hodinu oddalone.
 10. Magu, spusob ku zarobku, skrže wozeny drewa ku banyom na susednim prediume ležicich a chotarnih. Skrže wozeny rudy s tich banyoch do kralowskich hut skrže poprawany cestoh kralowskich a skrže robeny w banoch, kde y desat ročne dety penezy spusob zarobit magu.
 11. Platno pre swoęg potrebu robga.

Szkodliwości pak obsabugu se w tomto:

1. Dwe časty chotara su kameniste, plane, na werchoch a ubočach, skady prywaly nekedy y zem zberu, a plane sa zboža rody, pšenica, tež a žito zridko sa zdary.
 2. Luky magu po werhob, s kterih dwe časty su plane, a pre ssiwarinu neužitečne.
- V. Ktery pul sedlakum trimagu, te okolo ay 45 meric presporskikh roly, a luki na 10, 20 y 30 koscow magu. Sstwrtnik polowicu predmenowanich rol a luk ma. Želare okolo 13 meric presporskikh zemy a sedem koscow luk ma, čo obssirnegssi sa w conscriptij individualneg wipisuge.
- Na lukach žadna trawa sa nerody.
- VI. Guž hore gest wilōčno w tretim puncte gakowim spusobem pana sweho wikontentugu. Prace wssak wssetko w Markussowcich

- VI.** Вже вище є наведене, в третім пункті, яким способом попа свого задоволяють. А праці усі в Маркушівцях на маєтках ланських, за 3/4 милі, і в Грасті, за півмилі віддалених виконують, куди, аби могли на час прийти, мусяť ще перед сонцем сходом вийти, а звичайно коло 10 і 12 години вночі повертаються, якщо наступного дня запізнатись не хочуть.
- VII.** Дев'ятину панству ніяку не дають, з іншого тільки від овець, від котрих перед 10 роками десятину давали, але між 16 роками від кожної вівці і ярки панові Маріаші Ксаверіушові по сім з половиною, іншим же панам по сім крейцерів платять. Дев'ятину у декотрих сусідніх селах панам дають, в інших знову то не дається. Десятину попові чи священикові тутешньому дають в піснниці, жита, ярцю, вівса, татарки і льону, хто теж у тутешньому хотарі луки на шістьох кісцях має. Учителеві тутешньому кожний півдомник 3/4 меріці прещпорської ярцю дає, а штвертник половину з того. Ціле село йому далі платить по п'ять римських, платять ті, котрі мають у тутешньому хотарі луки від одного кісця. Інші дари і податки, крім вище наведених, панові або офіцерам панським жодні не дають.
- VIII.** Порожні місця тут знаходяться наступні, як:
1. Пана Маріаші Ференца потомків 1/2 Гриновського ґрунту, котрий, як перед п'ятьма роками погорів, пустий зістав. За землю з цього ґрунту на 41 1/2 меріці і з луки на 12 кісцях Еліаш Лішка по вісім римських і 15 крейцерів платить.
 2. Пан Маріаші Шандор має теж порожню 1/2 ґрунту Мідліковку, з котрого поле на 31 меріці і луки на сімох кісцях Андрій Початко за 10 рейнських сплатити і 18 днів пішої роботи арендує.
 3. Пані Маріаші Фаркашка теж має порожній ґрунт Фуріковку, теж 1/2 господарства, котре із-за ложежі перед п'ятьма роками також спорожніло. З цього поля на 30 меріцях і луки на 12 кісцях за вісім рейнських і 15 крейцерів і 18 днів пішої роботи Юро Шлеціпоп-
- na 3/4 mile, a w Hrasty na pul mile oddaleń magerstwah panske wikonawagu, kde aby mogli na čas prigst, musegu gesste pred slunka wichodom wigst, a obyczagie okolo 10 y 12 hodiny w nocy sa nawratit, kdiž nasledugici den sobe zmesskat nechtegu.
- VIII.** Dewartek panstwu żadny ne dawagu, z insszeho, gedine od owce od kterih pred 10 roky desatek dawaly, medzy 16 rokami pak od každeg owcy a garky panu Mariassy Xaveriussowy po sedem y pol, ginssim pak panom po sedem grajcare. Dewartek pak w nekterih, susednih dedinah panom dawagu, w inssich zase to sa ne oddava. Desatek popowy aneb fararovy tutečnemu dawagu, gak knezowy s pšsenicy, žita, garcu owsa, tatarky, a lenu, který tež ma na tutečnim hotare luki na sestoh koscoch. Rectorowy tutečnemu každy pul sedlak 3/4 merice presporskeg jarcu, sstwertnicu pak polowicu toho. Cela obec mu pak platy pety rinskikh, který trima na tutečním chotare luki od gedneho kosca. Gissse dary a dawky krom hore giss wiłożeñih panowy aneb ofisirom panskim żadnye ne dawagu.
- VIII.** Pustine sa tu nachadzagu nasledugice, gakossto:
1. Pana Mariassy Ferenczowih successorov Hrinowske 1/2 sedlastwo, ktere, gak petra rokamy pohorelo, puste zostało, od ktereg pustiny zeme od 41 1/2 meric a luki od 12 koscow Elias Lisska za osem rinskikh a 15 Xr.
 2. Pan Mariassy Sandor ma tess pustinu Midlikowku 1/2 sedlactwo, od ktereg role od 31 meric, a luki od sedem koscow Ondreg Počatko za 10 rinskikh odplacany a 18 dny napesso odrobeny arenduje.
 3. Pany Mariassy Farkasska tež ma pustinu Furikowku, tež 1/2 sedlactwo, ktere skrzej pohorene pred petyma rokamy take spustely, od kterih roly od 30 mericz a luki od 12 koscow za osem rinské 15 Xr. a 18 dny napesso odrobeny Juro Specypodag arenduge. Wiceg pustin neny.
- IX.** Ne taga se byty panum swim urečitimi poddanymi.
Jano Vrabely rihtar +
Ondreg Bakos +

дай арендус. Більше порожніх господарств немає.

IX. Не тягтися бути панам своїм спадковим підданими:

Яно Врабелі, рихтар +

Андрій Бакош +

Яно Шірілла +

Яно Цебалія +

Яно Белей, старший +

Матій Белей, молодший +

Мішко Белпух +

Порач, 2 січня (януара) 1772 року.

Andreas Varady Szakmary exmissus conscriptor

m. p. L. S.

Thomas Doleviczeny exmissus conscriptor

m. p. L. S.

Jano Sirilla +
Jano Czebalya +
Jano Belyeg starssy +
Maceg Belyeg mladssy +
Misko Belpuch +
Poracs, 2. januariis 1772.
Andreas Varady Szakmary exmissus conscriptor m. p. L. S.

Thomas Doleviczeny exmissus conscriptor m. p. L. S.

Нижні Репаші

I. Урбар ніякий, від панства виданий, жителі села цього не мають, ані не пам'ятують, щоб такий був.

II. Контракти теж з боку жодного панства не мали, ані не мають, тільки за звичаем панам своїм панщину відробляють. Того звичаю початок перел 20 роками, коли панство розмножилося, настав, бо коли панів менше було, повинностей теж і данків піддані менше мали, котрі усі в конскрипції нижче наводяться. Але, тим менше, старого пана Гергеї Ласлава піддані якийсь документ, тут підписаний, за которым панові велиможному повинність відробляли і теперішньому панові Горватові, котрому вони заставлені відробляють, представили.

III. Оскільки піддані тутешні багатьом панам належать, то і всілякі данки і роботи панству своєму від часу, вище написаного, дають і виконують, а за наказом панським ценз, роботу з возом і пішки панству забезпечують.

VI. Вигоди знаходяться:

1. Оскільки хотар на горах розташований є, збіжжя під зиму мало сніть із-за снігу, в хотарі довше лежачого, котрій врохай мало коли багатий їм обіцяє, але яре збіжжя залежно від року добре і корисне їм вродиться. На оранку землі чотири штуки тяглової сили потребують.

2. Місто Підграддя, одне з XIII, так і ко-

Alsó Repas

I. Urbar žaden od panstwa widany obiwatele obcy tegto nemagu, any ne pametagu bity.

II. Contracty take tiess ze žadneho panstwa strany nemely, any ne magu, lem toliko wedle običaje panoch swich zbiwagu, kterež običagy počatek pred 20 rokamy, gakost sto panstwo sa rozmnožilo sa stal, nebo kdiž panuw meneg mely, powinost tiess ay danky mensse mely, ktere wssecke w conscriptij nižeg sa wkladagu. Ze stranky wssak ničmeneg stareho pana Görgej Laczlawy poddany nektere pismo tu zepsane wedle ktereho panu ročistemu powinost odbawowaly, aby totissto y wclegssoho pana Horvatha, kteremu zastawene gsu, tak zbiwaly proukazaly.

III. Ponewać poddany zdegsy mnogih panuw gsu, tak take wsseliake danky a roboty panstwu swemu od času wisseg wipsaneho dawagu, a podle uridzeny panskho guž s cinzem, z lichwu robotu ay pessu panstwo kontentugu.

IV. Chasny se nachazagu

1. Ponewać chotar na horah položeny gest, siate pod zimu malo siewagu pre sniach na chotaru dlukssy ležicy, ktery urodu malo kedy hognu gím slabuge, gare ale siate podle položeny roku dobre a užitecne se gím urody, na ktere oranie sstiry kusy zapražneg lichwy potrebuju.

2. Mesto Podgradje gedno z XIII, tak ay kralowske mesto Lewoču na puol treteg

- ролівське місто Левочу на пів третьої години (2,5 год.) віддалене мають, де з усякими речами, але найбільше з волами, з вівцями і, пробачте на слові, зі свинями торгувати і заробляти можуть.
3. Пашу для робочої худоби в хотарі своєму посередню мають.
 4. Води для потреби своєї, так і для напування худоби досить мають.
 5. Лісу, на вогонь придатного, тільки на свою потребу мають, але все ж таки думаютъ, що з теперішнього гаю ліс з часом можуть мати.
 6. Десятину тільки піддані, котрі у пана Горвата в заставі є, з вівса дають, а саме один штвертник меріць прешпорських 2 2/4 дає.
 7. Сіль королівську з Шовара до Сміжан, за шість миль віддалених, вивозити можуть.
 8. Води на вимочування льону для своєї потреби мають.
 9. Млинів панських в хотарі мають три.

Невигоди такі:

1. Вище наведено є, що під зиму мало сіють, а хотаря свого третю частину, котра вітру виставлена є, не дуже корисну мають.
2. Лук є не багато, та і мала трава там росте, один раз косять, а тому в інших хотарях собі сіно купують, а ще говорять і жаліються, що село сусідне Ольшавиця якусь частину хотаря їм відняло.
3. Пашу, як вище наведено, мають, але оскільки більше худоби тримати намагаються, а для худоби цілого села паші досить не мають, у сусідні хотарі на пашу худобу гонять.
- V. В селі цьому один домник⁴⁴ має землю на трьох полях до 85 меріць прешпорських. Лук, де отава не косяться, має до 21 кісця, а той, котрій менше тримає, пропорціонально менше землі і лук має, хоч багато таких селян знаходиться, котрі дуже мало, або ніякі луки не мають, бо, як вище наведено є, жителі села Ольшавиця одну частину хотаря, де луки мали, їм зайняли.

⁴⁴ Кметъ, що мав цілій ґрунт.

- hodiny oddalene magu, kde to ze wsse- liakimy wecmy, nagwic pak z wolmy, z owcamy ay (:s. v.:) z brawamy kupciat a zarabjat možu.
3. Passu sice pre robotnu lichwu, na chotaru swim prostrednu magu.
 4. Wody pre potrebu swu tak ay pre napaganu statku dost magu.
 5. Les na ohen sucy len toliko na swu potreba magu, wssak nic meneg ufagu, že zahagneho wssciek lesa buducnim časem muožu mat.
 6. Dežmo len toliko poddany, ktere panu Horvathow y zastawene su, z owsa dawagu, gakssto geden sstwertnik meric pres-spurskich 2 2/4.
 7. Suoi kralowsku ze Ssowara do Smižan na sses mile zemy oddalený wiwozit muožu.
 8. Wody na wimočeny lenu pre swu potrebu magu.
 9. Mliny na hotare panske magu tri.

Sskodliwosty take su

1. Wisseg wilōzeno gest, že pod zimu malo segu, wssak nic meneg ay hotara sweho treta čest, ktera wetrisku položena gest, ne welmy užitečnu magu.
2. Luky nemnoho y to malučke rosne trawa magu, ale geden krat kosiewagu, proto na ginssich chotaroch sy kupugu, ponewać, powedagu a žalugu, že dedina susecka Olssawica nekteru stranu chotara gím odniala.
3. Passu, gak hore wilōzeno gest, magu, ponewać ale wic statku držat se usilugu, a tak pre statek celeg obcy nadost nemagu, proto na sucecke hotare na passu statek honia.
- V. W obcy tegio geden celodomnik ma roly do troch polach pod meric pressporskich 85. Luky pak kde sa otawa nekosyswa, ma pod koscuw 21, tak take ktery meneg držy, wedle propertij meneg roly a luky ma. Ačkoliw mnoho sedlakuw se nachaza, ktere welmy malo, anebo nigake luki nemagu, ponewać pak hore wilōzeno gest, obiwatele dediny Olssawicy gednu stranku hotara, kde luki mely gím zaugaly.
- VI. Obiwatele zdegssich mnohich, a rozličnih panow magicz roboty tiess rozlične wikona-

VI. Жителі, тутешніх багатьох і різних паків маючі, роботи теж різні виконують, а котрі роботи конкретно, нижче в конскрипції виложені.

VII. Дев'ятину панству своєму з ніякого вро- жаю не дають, але знають, що на панстві препостеському цієї столиці піддані його дев'ятину з вро- жаю дають, а священико- ві своєму від кожного цілого ґрунту да- ють депутат, конкретно ярцю 36 скопів. Данки, котрі готовими грішами дають, у конскрипції усі наведені є. Інші данки слідують так:

a sessione⁴⁵ neturam⁴⁶ pullas⁴⁷

Pana Gérgej Шандора	1	10	2
	1/3	6	2
	1/2	8	2
Pana Gérgej Яноша	1/3	14	2
	1/4	12	2
Pana Gérgej Матіаша і Антала	1/2	12	4
	1/4 + 1/8	8	1
Pana Gérgej Імра	1/2	12	4
	1/4	6	2
Pana Boldíshara	2/3	19	4
	1/3	9 1/2	2
Pana Gérgej Шігунда	1/2	9	2
	1/3	9	2
Pana Gérgej Пала	1/2	16	2
	1/4	8	1
Pana Gérgej Лацлава	1/2	12	4
	1/4	6	2
Pana Горваты Штанцица	1/4	20	—

За цим списком данки, тут наведені, а не інакіє, піддані панам своїм дають.

VIII. Порожніми є два півґрунти і 1/8, нивами і луками котрих піддані користуються. Тільки з порожнього ґрунту, званого Червенковська, 1/4 млинар пана Гергеј Матіаша вживає, з якої земля і луки як домові, так внутрішні в конскрипції є на- ведені.

wagu, keterich poddanich roboty menowite nižeg w conscriptij su wiłożene.

VII. Dewatek panstwu swemu ze żadneg obrody nedawagu, znagu ale, że w panstwy prae- postkiem tegto stolicy poddany geho, dewa- tek z obrody dawagu, wssak nič meneg kna- zowy swemu od gedneho každeho całego sedliska dawagu deput, gakssto garcu snopy 36. Danky, ktere dawagu w hotowich penezy w conscriptij wssecke wiłożene gsu. Tj insse pak danky nasledugu takto.

		a sessione	neturam	pullas
Pana Görgey Sandorowo		1	10	2
		1/3	6	2
		1/2	8	2
Pana Görgey Janossowo		1/3	14	2
		1/4	12	2
Pana Görgey Matisowo a Antalowo		1/2	12	4
		1/4 + 1/8	8	1
Pana Görgey Imrowo		1/2	12	4
		1/4	6	2
Pana Boldisarowo		2/3	19	4
		1/3	9 1/2	2
Pana Görgey Sigmundowo		1/2	9	2
		1/3	9	2
Pana Görgey Palowo		1/2	16	2
		1/4	8	1
Pana Görgey Laczawa		1/2	12	4
		1/4	6	2
Pana Horvath Stancziczowo		1/4	20	—

Podle ktereg conscriptij danky tu wisseg wiłożene poddany panom swim a ne ginsse dawagu.

VIII. Pustky sa gakosso dwa puol sedliska ay 1/8, keterich wsseckich appertinentie poddany užiwagu len toliko pustky Čerwenkowska rečeneg 1/4 mlinar pana Görgey Mattiassuw užiwa nachazagu, keterich připadnosty gak domowe tak ay zewniterne w conscriptij wiłożené gsu.

IX. Wećistich panom swim poddanich wssecy se uznawagu.

Janko Tkacs Judex +
Jurko Csugan +
Misko Ormcasak +

⁴⁵ Від ґрунту.

⁴⁶ Пряжі.

⁴⁷ Курей.

**IX. Наслідним панам своїм підданими усі ві-
знаються:**
 Янко Ткач Юдекс +
 Юрко Чуган +
 Мишко Ормчак +
 Юрко Лазар +
 Лесько Жак +
 Янко Гнадт +
 Оndrій Молчан +
 Нижні Репаші, 29 січня (януара) 1772 ро-
 ку.
 Paulus Mariassy de Markusfalva exmissus
 conscriptor m. p. L. S.
 Alexander Horvath Gyurikowics exmissus
 conscriptor m. p. L. S.

Заставний лист

Копія

Підданим моїм вічним Нижньо-Репаським,
 на землі Орінчаковській мешкаючим, перед
 кількома роками високовельможному колись
 панові Штанціціві Горватові Гергельові у за-
 ставу за певну суму відданим, цей документ я,
 нижче підписаний, видаю.

Кожний окремий штвартник, на тій землі
 перебуваючий мені і попередникам моїм нака-
 зано має платити:

цензу (угор. золот.)	7 i 75 д. ⁴⁸
за транспорт (угор. золот.)	3 i 50 д.
за пряжу (угор. золот.)	1 i 20 д.

вівса (гболов)	2 1/2
Сума: угор. золот.	12 i 45 д.

Топорц, 9 березня (марта) 1771 року.
 Гергей Лацило m. p. L. S.
 Praesentem copiam cum suo vero originali colatam in omnibus conformem esse testor.
 Alsos Répas die 29. january anno 1772.
 Paulus Mariassy de Markusfalva deputatus conscriptor m. p. L. S.
 Alexander Horvath deputatus conscriptor m. p. L. S.

Нижня Словінка

- I. Ніякий урбар ані контракт, від панства виданий, в цьому часі на руках своїх не мають.
- II. Ані за контрактом, ані за урбарам не від-

⁴⁸ Денар (ще: грешник) — одна сота частина угорського золотого.

Gyurko Lazar
 Lesko Zsak +
 Janko Hnadt +
 Onder Molcsan
 Alsó-Répás, 29. januáry 1772.
 Paulus Mariassy de Markusfalva exmissus
 conscriptor m. p. L. S.
 Alexander Horvath Gyurikowics exmissus
 conscriptor m. p. L. S.

Alsó Répas záloglevéle Copia

Poddanym mogim urečistim Nizno Repas-
 kim na roly Orincsakowskeg messkagicim
 pred nekolko rokami wisoce urozenemu
 nekdy panu Stansis Horvath Görgelyowu
 do zastawy w giesteg summe danim, toto
 poznamenany ga nižeg napsany widawam.
 Že geden każdy sstwertnik na teg že roly
 prebiwigicy, mne ba y praedecessorom
 mim rećene platiwat.

cinzu U. fl.	7	d.	75
Za furowe U. fl.	3	d.	50
Za kudel U. fl.	1	d.	20
Owsa gboły 2 1/2			

Summa U. fl.	12	d.	45
Toporcz die 9. marty 1771.			

Görgey Lacziow mp. (L. S.)
 Praesentem copiam cum suo vero originali colatam in omnibus conformem esse testor.
 Alsos Répas die 29. january anno 1772.
 Pualus Mariassy de Markusfalva deputatus conscriptor mp. L. L.
 Alexander Horvath deputatus conscriptor mp. L. L.

Alsó Szlovenka

- I. Žaden urbar any contract od panstwa wjdanj na ten čas prj swjch rukach nemagu.
- II. Any wedle contractu, any wedle urbara neodbjwagu swjch panuw, len wedle uloženj panskeho a starodawneho otcwu swjch objcagu panstwo swe vznawagu.
 Gednjem vmyslom tak zeznawagu, že, kdž

робляють своїм панам, лише за прийнятым панським і стародавнім, отців своїх звичаєм панщину свою виконують.

Але одностайно визнають, що коли їх пан Околісані Пал мав, кожний газда йому по п'ять німецьких золотих цензу давав, а окрім цензу того ще і одну панську луку у своїм хотарі обробити мусили, але потім, як іх теперішнє панство Чаковське в 1749 році перебрало, на цензі договорилися, що кожний газда помимо користі і користування своєю четвертиною, за неї по шість, п'ять, чотири і два німецькі золоті платити має, що ценз в сумі 274 німецькі золоті чинить. Окрім того цензу за натуральну повинність платити 20 рейнських золотих, а за пецуха по 2 рейнські золоті 30 крейшерів перед тим платили. Але тепер від видання пунктів про непорядність на пецуха не платять. Окрім того, від кожного золотого один день пішки зобов'язалися робити, як і роблять на Клюкнавськім панстві, звідси за дві години ходу віддаленому маєтку, а то так, як ім урядник накаже: з косою чи з граблями. Ця піша робота представляє разом 274 дні. Також одні панську луку в своїм хотарі за один день сорок чоловік скосити і сорок згрібальніків за один день сіно згрібати є зобов'язані. Якщо панство наказало в їх хотарі вапно палити, то на випадення того вапна дрова мусили нарубати, те дерево і камінь туди звезти, вапно, як і колись, часом до Клюкнави, часом до Кромпах відвезти мали. Желярі і комірники, що там знаходяться, на рік три пішу роботу роблять при панському клюкнавському маєтку.

IV. Вигоди:

1. Хотар на три поля розділений маєть, де жито, ярець, овес, що засівають, посередньо ім родиться. Землю кожний третій рік доглядають і добре гноять.
2. Землю чотирима худобинами орють і обробляють.
3. Луки переважно по горах, дещо і на рівнині мають.
4. На торг до Кромпах за одну годину ходять, подекотрі і до Мецензефа на віддалі чотирьох миль, де собі зерно для своєї потреби купують.

gich pan Okolitsanj Pal trjmal, gak pametangu, že mu geden každý gazda po pet nemecz, zlatých cjsnu dawał, a okrem cjsnu teho, gessče u gednu panskú luku na swym hotare zrobít muselj, potom pak gak gich totižto teraznegsse panstwo Czakowske roku 1749, odmenjlo, techda na cjsn se zgednalj, osobitne geden každý gazda wedle vžitku a trjmanj sweg sstwrtnej, kterj na sses, na pet na sstjrj y na dwe nemecke zlaty, kterj cins w summe včjnj nemecz, zlaty 274. Okrem teho cjsnu za viciualiu platja R. fl. 20 y na pecuha po R. fl. 2 Xr. 30 pred tijm platlj. Teras wssak od publikatij punctuw o neporadnostj na pecuha nije neplatja. Okrem teho, od každeho zlateho geden den napesso podnalj se robjt gako y robja w Kluknowskym panskym odtud na dwe hodjnij oddalenym magere, a to sjece gak gich urednjk obratj z kosu, z hrabanym. Tato pessa robita včjnj w summe 274 dnj. Item gednu panskú luku na swym hotare za geden den, sstjracet hlopij skosjt, tak take y sstjracet hrabačkj za geden den shrabat su powinnowatj.

III. Gestlj panstwo dalo na gich hotare wapno paljt, techda na wipalenj teho wapna drewo muselj narubat, to gjste drewo a kamene ku wapencu zwažat, wapno pak gak kedj, časom do Kluknavi, časom do Krompach odwažat, želare a komornicj, ktere se nachazagu, do roka trj dnj na pesso robja prj panskym kluknawskym magerstwj.

IV. Hasnj

1. Hotar na trj polja podelenj magu, na kterjm žito, garec, owes co posjwagu stredno se gjm rodj. Role každy tretj rok považagu a dobre hnoga.
2. Role sstjroma statkamj oragu a wiprawagagu ze stranjkamj.
3. Lukj s wetsseg strankj po hurach neco y na rownj magu.
4. Do trhu do Krompach na gednu hodjnju hodja, po nektere y do Meczenzofa(!) na obdalnost na 4 mijle, kde sebe zrno na swu potrebu kupugu.

5. Пашу у своїм хотарі для всяких тварин мають.
6. Води достатньо як в літі, так і в зимі як для себе, так і для худоби мають.
7. Дерево для своєї домашньої потреби у своїм хотарі від панства мають, та кож і на будинок.
8. В селі млин громадський на один камінь мають.
9. Заробіток мають у шахтах; є такі, котрі в шахтах роблять і мають тяглову силу і руду возять до Опаку і на Стару Воду до королівських гут, до Опаку на відаль трьох днів ходу, до Старої Води — двох днів.
10. Інші возять з свого хотаря до ступок, теж у своїм хотарі стоячих, один день сиди і туди і дучи.
11. Є такі, котрі до Сведлера на сплав дерева ходять, а також на молотіння зерна до столиці Абауйварської теж ходять.

Невигоди:

1. Хотар з двох сторін на прикрих верхах, з третьої сторони на пологіших узбіччях розташований мають, кам'яністий, пісковитий, земля погана, рідка.
2. Землю ім дуже дощі псують і ярки виривають, добру землю зносять і змивають.
3. Якщо сухий рік приайде, сонце землю спалить, і мало що ім вродиться.
4. Гній часто з села на прикрих верхах на свою землю з великою працею вивозять.
5. Зерно з поля коли звозять, віз на два і чотири колеса загальмувати мусять.
6. На луках погана трава росте і мало, сама квітка і листя в сухий рік, і робота ім не оплатиться.

- V. За штвертників, осмінкарів і за желярів в селі узнаються; кожний штвертник землі на своїм ґрунті по 20, по 16 гболей, осмінкари по 10, по вісім, желяри по 4, по 3 гболі мають, постійно і принадлежно до своїх господарств.
Луки на скільких кісцях мають, не знають повісти, але як гадають, подекотрі на п'ятьох, подекотрі на чотирьох кісцях мають. Желяри однаковим способом теж так, як і штвертники.

5. Passu na swogim hotare pre každý statek magu.
6. Wodj na podostatek pak w lete, tak y w zjme gak pre sebe, tak y pre statek magu.
7. Drewa pre swu domassnj potrebu na swogim hotare od panstwa magu, tak take y na budjnek.
8. W dedjne mljn gminskj na geden kamen magu.
9. Zarobek magu prij banach, gsu take, kterj w banach robja, kterj ale statek magu, rudu woža na Opaku, y na Staru Wodu do kralowskych hutoch, na obdalnost na trj dnj do Opakj, na Staru Wodu na dva dnj.
10. Gangi woza ze sweho hotara k stupom, take na swogim hotare stogojem na geden den sem y tam jduc.
11. Gsu take, ktere na hrable k Svedlleru na pлаваčku drewa hodja, tak take na mlačbu do stoljci Abaujvarskeg tež chodja.

Skkodj

1. Hotar w dwóch strankoch po bjstrjach a prikrjch wrhoch, a tretjeg stranke po poloznegssjch vbočach položenj magu, kamenistj, peskowitj, zem plana, rjtkta.
2. Role naremne dessče gjm psugu a gar-kagu dobru zem znassagu a zmjwagu.
3. Gestlj suchj rok padne, slunce zem wjpalj, a malo co se gjm zrodj.
4. Hnug čast časko hned s dednj twrdo do bjstrjch wrchach na kerj na swe role s welku pracu wjwažagu.
5. Zrno s polja kdjž zwažagu, dwa y sstjrj kolesa hamat musa.
6. Na lukoch plana trawa rosne, a malo, gedjne kwitkj a liste na suchym roku y robota se gjm neoplaj.

- V. Za sstwrtnikoch, osmjnkaroch, y za želaroch se vznawagu, geden každý sstwrtnik do wssetkých troch pol po swym grunte po 20, po 16 gbolj, osmjnkaré poak po 10, po osem, želare po 4, po 3 gbolj role magu, stale a stanowne k swym gruntom.
Lukj na kolko koscuw magu, duvodne neznagu powedet, len gak se nazdawagu, že po nektere na ssesť, po nekterj na pet, po nekterj na sstjrnoch koscuw magu. Želare rownjem spusobem tež tak, gak kterj, gako y sstwrtnicj.

- VI.** Вже є виложене в третім пункті, скільки платять і що роблять панові своєму, а чи їм до роботи ракується дорога на панське і назад, вони сказати не знають.
- VII.** Панові маєтку — графові — з земельного врожаю жодне дежмо, ані дев'ятину не дають. Лише своєму панові плебанові дежмо дають з усього, що сіють, — з жита, з ярцю, з вівса, з татарки десятину; також з льону, котрий в горах засівають, панові плебанові своєму десятий сніп дають, а якщо він не бере, тоді за кожний сніп 3/4 крейцера заплатити мусить, а ті, що нічого не тримають, ані не сіють, як комірники і домчарі, суху десятину панові плебанові щорічно по 36 крейцерів дають. Шкільників або жакові⁴⁹ кожний газда, котрий сіє, щорічно дає по 1/4 гболя жита і по 1/4 вівса. Желярі по чотири тураки, комірники по два тураки, два штвертники по возу дерева за рік привезти і дати мусить. Котрий газда вівці тримає, панові графові десятину з овець так дає: від дійної вівці по чотири тураки, від яловової по 5 крейцерів платить. Окрім тоді грошової десятини котрий газда вісім. десять, двадцять і тридцять овець має, по 16 тураків кухонного дає; цього часу, якщо урядник по дежмо прийде, бачові⁵⁰ чотири і двадцять тураків на постоли ціле село складатися мусить від кожної кошари. Гайдукам панським дві грудки сира коло тридцять функтів вагою дають.
- VIII.** Знаходиться одне пусте господарство Мацка Штвортіка від дня 16 травня 1771 року. Спорожніло із-за хвороби його і його жінки, через що до зліднів прийшли, залишили газдівство мусили. До нього належали добра земля і луки, які громада взяла і господарям за гроші до вжитку дала — за п'ять золотих, котрі на військову ланину віддають.
- IX.** За вічних підданих визнаються своєму панові графові (граф: Emericus Csáky de Keresztszegh):
 Змій Юро, рихтар +
 Маринчак Матій +
 Веселинек Юро +
- VII.** Guž ge wjloženo w tretjm puncte, kolko platja a čo robja panu swemu, a člj se gjm w robote sem y tam jduc prjgimalo neb ne, powedet neznagu.
- VIII.** Panu gruntownemu panu grofowj ze zemskeg vrodj žadne dezmo anj dewatjnu ne dawagu. Len swemu panu plebanowy dezmo dawagu z wsseckeho co posjwagu, ze žita, z garcu, z owsa, z tatarkj desatjnu, tak take y z lenu, kterj w vhorech posjwagu predgmenowanemu panu plebanowej desatj snop, a gestlj len nebere, techdj za každij snop 3/4 Xr. zaplajt musja, te ktere nje ne trjmagu, anj ne segu, gakžto komorncej y domčare suche dežmo panu plebanowej ročne po 36 Xr. dawagu. Sškolnjkowj aneb žakowj geden každij gazda kterj sege. ročne dawa po 1/4 gbolda žita, a po 1/4 owsa. Želare po sstrij turakj, komorncej po dva turakj dwogmj sstwrtnjej po sure drewa na rok prjwgest a datj musa. Kterj gazda owce trjma panu grofowj dežmo z owece tak dawa: od dogneg owej po sstrij turakj, od galoweg po 5 Xr. platj. Okrem teho penzneho dežma kterj kolwek gazda osem, deset, dwacet y trjct owsa ma po 16 turakj kuchjnske dawa; w ten čas gestlj urednjik na dežmo prjgde, bacsowy sstirj y dwacet turakj, na krpce cela dedjna zložjt musj od každeho kossara. Hajdukom panskym dwe hrudkj sjra okolo trjct funtj magice.
- VIII.** Nachaza se geden pustij plac Macka Stvortjka od roku 1771. dne 16. may pre horost swogu y ženj swoeg, skrze kteru horost na hudochu zesslj, zohabjt musel gazdowstwo. Ku gruntu suce role a lukj gmjn zavgal a gazdom za penze do vžitku dal za pet zlatj, ktere penze na portiu oddalj.
- IX.** Za vrečjstjeh poddanjch se vznawagu swemu panu grofowj. (Grof: Emericus Csáky de Keresztszegh)
 Zmig Juro rjchtar + Magerko Janko +
 Marintsak Maceg + Repaskj Janko +
 Veselinak Juro +
 prisažne a starsse.
 Alsó-Szlovenka, 19. january 1772.
 Franciscus Mariassy de Markusfalva deputatus conscriptor m. p. L. S.
 Joannes Hodbavny de Machalfa deputatus conscriptor m. p. L. S.

⁴⁹ Шкільник (ще: жак, ректор) — учитель.

⁵⁰ Старший вівчар, старший чабан.

Маєрко Янко +

Репаський Янко +

Нижня Словінка, 19 січня (януара) 1772
року.

Franciscus Mariassy de Markusfalva depu-
tatus conscriptor m. p. L. S.

Joannes Hadbavny de Machalha deputatus
conscriptor m. p. L. S.

Нижня Словінка

Alsó-Szlovinka

Ми, нижче підписані, рицар, присяжні і ціле село Нижньо-Словінське до відома даємо цим нашим писанням, що, обдумавши повніше тяжкість роботи панської за пунктами урбарськими, повинний є кожний окремий сумлінно її виконувати і своєму ґрунтовному панству вельможному відробляти. Але нам з переконанням віддалі на пів дня неможлива справа є, аби ми без невигоди нашему панству вельможному, найбільше в часі зимовому, коли і дні короткі, і дорога недобра, робити і нам укладену працю виконати могли, тим не менше, чи без вигоди нашої власної не могло би статися, щоб ми за пунктом третьим параграфа 3-го, з домів наших пів дня дороги маючи, в кожнім місяці один раз на протязі чотирьох днів разом і один за другим роботу з худобою виконувати могли; на ті дні харчів досить з собою братися буде. А і з інших, нам відомих невигідних причин дозволили ми собі усі одним умислом на злагоду і на цей контракт приступити, котрий нашему панству вельможному під печаткою нашою добровільно даємо.

По-перше: Зобов'язуємося і обіцяємо від 17 1/4 господарств, що в нашему селі знаходяться, замість встановлених 897 днів з возом чи 1794 дні пішки за кожний окремий день заплатити по 10 крейцерів і так панству вельможному на один рік скласти 299 рейнських золотих, тобто дві сотні, дев'ять десяток і дев'ять золотих.

По-друге: Зобов'язуємося від кожної окремої хижі⁵⁰, котрі теперішнього часу у нас знаходяться, тобто від 67 хиж і хижок, по одному реїнському золотому платити, разом 67, тобто шістдесят і сім реїнських золотих.

По-третє: За масло, кури, кози, яйця і телята, котрі ми маємо in natura дати від 17 1/4 господарств, по 51 крейцеру рахуючи, повинні будемо дати 14 реїнських золотих і 39 3/4 крейцерів, що суму учинить на 380 реїнських золотих і 39 3/4 крейцерів, тобто триста, вісім десяток

Mi nizei podepsani richtar, burgare a cela obec Nizno-Szlovinska znamo činime s timto nasim psaním ze mi rozvazujice pilnejsj teskost roboti panskej, kteru wedla ulozenna urbarskeho powinni je jeden kazdi nalezite wikonat, a swemu gruntaownemu panstwu velikomoznemu robotowat. Nam ale jakostu na pui dnia oddalenim není mozna wec je, aby sme bez skodi nasiho panstwa velikomozneho, nejwíc čassu(!) zimusneho, kdiž u dni kratke, u cesta ne dobra, robiti, a nam ulozenu praci wikonati mohli, tim meneg bez skodi nasej własnej stati sa moze, jestli bi sme wedla puncta tretiho §-pha 3. z domuw nasich pol dna cesti magici w kasdim messici jeden krad pres stiri dni pospolu, a jeden za druhim robotu z dobitkem wikonati museli, na ktere takowito dni potrawu nadost ze sebu uziti nedostatek nas nedopustja, ay insich nam znamich skodliwych pričin podzwolili sme sa wsetke jednim umislem na zlahodu, a tento contract stupili, ktery nassimu panstwu velikomoznemu pod pečatnu nassu dobrowolne oddawane a sice. Ponejperw: Obligujeme se a zawazujeme od 17 1/4 sedlactwi w nasej obci nabazajich wilozene 897 dni cugowih, aneb na misto tih 1794 dni pesih jeden kazdi den wimenniti po 10 X. a taku panstwu velikomoznemu na jeden rok zlozit 299 Rf., to jest dwa sto dewat desat dewat nemeckie zlati.

Po druge: Obligujeme se od jednej kazdej hize, ktere wćulejšiho času u nas sa nazazagu, totisto 67 hize u hiski po gednim Rf. platiti 67 Rf. to jest sesedesat y sedem Rf. zlati.

Po treti: Za maslo, kurence, kaploni, vajca a teleata, ktere sme powini in natura dati od 17 1/4 sedlactwa po 51 X. rahujići powinni budeme 14 Rf. 39 3/4 Kr. ktera danka w summe učini 380 Rf. 39 3/4 Kr., to gest tristo ossem desat nemecke zlati, tricat dewat greicari y jednu stwertku grajcara proto zawazujeme sa ostro.

Po stwertu: Tuto predmenowanu summu na stiri krate aneb jeden kazdi gvataltit do cassi panskej kluknavskej 95 Rf. 10 Kr. zloziti, a to sice bez setkej executu a panstwa velikomozneho prekazky.

⁵⁰ Хати, дому.

німецьких золотих, тридцять дев'ять крейцерів і одну четвертину крейцера; до цього зобов'язуємось гостро.

По-четверте: Цю названу суму на чотири рази або кожний квартал до каси панської клік-навеської по 95 німецьких золотих і 10 крейцерів складемо, а то без всякого примусу інаказі вельможного панства.

По-п'яте: Оскільки зістають ще дні, котрі за дев'ятину ми повинні робити, а то 207 днів з возом, або замість того 414 пішки, ім ми за наказом і порядком панським ловинні будемо в належній мірі відробити, а також і обов'язковий транспорт з чотирма возами, чотирма волами запряженими, кожний рік завершити, що є від 16 газдівств цілих. Оскільки ще одне ціле газдівство і четвертина залишаються, від яких обов'язковий транспорт ловинні ми забезпечити, аби так панству вельможному від того одного газдівства четверта частина обов'язкового транспорту відшкодувалася, зобов'язуємось один день іти до Гамрів Кромпашських одним возом дрова або інше дерево з наших лісів возити.

По-шосте: Гоффери або домчарі вісімнадцять днів в році обов'язково робити мають і повинні будуть цю вісімнадцятиденну роботу за відповідним порядком і наказами панськими теж одробити. Так само і оті комірники, котрі своїх доміків не мають, але в чужих домах стримуються і за пунктами урбарськими кожний зобов'язаний є 12 днів пішки одробити, у належній мірі і за порядком панським повинні будуть з роботою справитися.

По-сЬоме: За 17 1/4 сажнів, від кожного господарства по одному сажневі там, де панство скласти накаже, повинні ми одвезти, а якщо панство вельможне накаже оте дерево сягове⁵¹ довезти собі, то його довезти повинні будемо, а якщо на іншу роботу спрямують нас, то її, котра нам наказана буде, за порядком пункту третього параграфа 11 зобов'язані будемо одробити.

По-восьмє: Хоч в пункті третьому цього нашого контракту панство вельможне ласкаво дозволило, аби ми за курча, масло, козу і теля готові гроши дали, тим не менше нам відомо, що курчат і яєць найбільше хибус, то скільки можна буде курчат і яєць вибрati, повинні будемо так давати, а то одну стару курку за три турахи, одне молоде курча за два турахи, шість яєць за турак; за ті кури, курчата і яйця, котрі

Po piatu: Ponewač pozustawaju esce dni, ktere za dewatere sme podluznji robit, a to sice 207 dni cugowich, aneb na misto tich 414 pessich, proto tito dni wedla disposity a poratku panskeho powini budeme wedla poslusnej miri odrobit, tak take u dluhu furu ze stirma wozj, stirma statkij zaprahnutima jeden kazdj rok dokončitj to jest od 16 sedlaćkih celich. Ponewač ale esce jedno cele sedlaćtwo i stwertka se zwiſuge, od kterej dluhu furu powinni sme wikončit, aby techda panstwu velikomoznemu od teho jedneho sedlaćwi sswerta častka dluhej furi se winahradila, podzwolugem se jeden den ku hamrom krompaskim z jednim wozem rostowinu anebo inse drewo z nasih lesoh woziti.

Po sestu: Hofferi aneb domtsare ossemnace dni bez rok powinowajici robit maju a powinni budu tuto ossemnac dnowu robotu wedla prislusneho poratku a dispositii panskej tes odrobit. Tak tes u tito komornici, ktere swoje domceky nemaju, ale w czuzech domach se zetrimuju a podle uriczenia urbarskeho jeden kazdi powinen je 12 dni pese odrobit, techda y kto wedla poslusnej miri a poratku panskeho powini budu swoje dni z robotu dokončit.

Po sedmu: Za 17 1/4 sachy, ktere od jedneho kazdeho sedlaćwa po jednej sachy tam, kde se skerzawa panstwa zlozit roskaže, poslusnji sme odwestj, jestli panstwo welkomozne pozada tuto drewo sahowe dowesty sebe, takowe dowesti powini budeme, a jesli na insu robotu obratit pozada, tato, ktera nam roskażana budje, wsak nicmeneg, wedla poradku puncta tretiho § pha 11 powinowate budeme odrobit.

Po osmu: Ačkolwek w puncte tretem tohto nasiho contractu panstwo velikomozne laskawe prizwili, aby sme za kurenec, maslo, kaploni i telya hotowe penize dali, wsak nicmeneg ponewač nam znamo jest ze kurence a wajca nejwic pohibuju, proto kolko mozno budje kurence a wajca vibrat powinni budjeme takowe dawat, a sice jednu staru kuru po tri turaky, a jedno mlade kurče po dwa turaki, ssesz wajca ale za turak, ktere kuri, kurtsata a wajca w penizach nam sa ma prigaty, a ze summi predwiliozeny stahnuty.

Na posledi setkim insim powinostiam, ktere wedle urbara noweho wilozene matme, paddawame sa a panstwu velikomoznemu poddanost, panom officiu poslusenstwj slabujeme, a tento contract na len toliko rok widani zwlastnima rukami nassima kris cahajuci potwerdzugem a panstwu velikomoznemu oddawame.

Dano w Kluknawie dne 18. januaria 1776.

Richtar Dzura Maras +
Prisazny Repasky Janko +

⁵¹ Стосове.

в гроших нам мають прийнятися, з суми вище наведеної стягнути мається.

На кінець, усі інші повинності, котрі за урбарам новим наведені маемо, виконувати будемо, а панству вельможному підданість, панам офіцерам послушність обіцямо, а цей контракт, на скільки завгодно років видаваний, власними руками нашими хрестик роблячи, підтверджуємо і панству оддаємо.

Дане в Клюкнаві дня 18 січня (януара) 1776 року.

Рихтар Дзура Марош +

Присяжний Репаський Янко +

Грабані Дзура +

і ціле село Нижньо-Словінське.

Coram me⁵² Ladislao Görgey m. p. L. S.

Coram me Francisco Petroczy m. p. L. S.

Ториска

I. Ми від стародавніх часів жодний урбар, за котрим би ми були панщину нашу відробляли, не маемо, лише за звичаєм, початок котрого не пригадуємо, повинності наші ми аж до 1766 року виконували. Ale в тім році, 66-му, була нам видана специфікація цензу і інших повинностей наших, котрі тут sub litera A наводимо. Її видав нам пан Колачковський Зигмунд, на той час у пана нашого вельможного генерала урядник, і відтоді ми при тій самій специфікації одностайно, без ніяких змін зістаємо.

II. Маємо один контракт ще від пані вельможної Берені Софії відносно лук, в році 1749 дня 15 березня виданий, котрий sub litera E продукуємо, за котрим кожний рік повинні ми були аренду по 40 угорських золотих платити. Ale тепер вже, від 751 року, оскільки панство четвертиною цих лук користується, лише по 30 угорських платимо, хоч і те до грунтів села цього принадлежить, як ми від батьків наших чули, але достатніх у справі цій відомості із-за давності не маємо.

III. Оскільки тепер від давнього часу жодного урбари, ані контракту у нас не знаходиться, лише за звичаєм кожний окремий з возом, чотирма волами, приблизно 35, а пішки 67 днів панщини за цілий рік відробляємо.

Grabany Dzura +
a czela obec Niznoslovinska. L. S.
Coram me Ladislao Görgey пр.
Coram me Francisco Petroczy пр.

Toriszka

I. Mi se od starodawnecho času zaden urbar podle kterecko bi sme boly panstwo nasze zbiwaly, nemame, gedine wedle običagu na kterecko počatek se ne rozpamatujeme, powinosti nasze sme az do roku 1766 wikonawaly. W roku pak tam 66 bola nam widana specificatia cinzu, a inssich powinnych nassich, kteru tuto sub lra A preukazujeme, tuto widal nam pan Kolaczkowsky Zigmund, na ten čas u pana nassecho w. generała urednika, od kterecko času pry teg isteg specificatii gednostagne bez wssecke-cho premeneny zustawame.

II. Mame geden contract gesste ze w. pany Berenyi Zophij straniwa luk roku 1749. dne 15. marca učineny, ten sub ira E. produkujeme, podle kterebo kazdy rok powinny sme boly arendu 40 ucherskich zlatich płatit. Wcił ale guss od 751 roku, ponewadż panstwo ssiwartu častku w tichto lukach uziwa, len po 30 uhorskich płatime. aćprawe y toto ku gruntom obczy tegto pri-nalezety sme od ocuw nassich slissely, dostatečneg ale wecy tegto wedomosty pre starodawnost nemame.

III. Ponewać techdy od dawnecho času żaden urbar, any contract sa pri nas nenachaza, my wedle običagu geden každy z czugom ssiroma statkami circiter 35, na pessu pak 67 dnuw panske prez cely rok wikonawame.

⁵² Coram me — переді мною.

IV. Вигоди:

1. Землю маємо, в якій пшениця деколи, жито зрідка, і то лише яре, овес і яречь посереднього врожаю родяться.
2. Лук для потреби нашої достатньо маємо, а якщо добра погода прийде, для худоби нашої їх з посередньою користю обробимо.
3. Способ для розпродажу і накупу всіляких речей наших у Левочі і Підградді маємо, що за одну мильу дороги, де ми, якби із-за панської роботи стимувані не були, як пішки, так і з возом часто би заробляти могли.
4. Паши тепер для усієї нашої худоби достатньо і корисної маємо, а до неї і напій, що через село тече.
5. Ліс на дрова, на будинок і всякі домашні роботи добрий в хотарі коло села маємо, а з його зроблені дошки, шинклі, лати, начиння, матеріал на будинки і дерево на отоплення пригоже з певним заробком до міст і інших близьких сіл за гроши або зерно часто вивозимо.
6. Дежмо з ніякого врожаю в цьому хотарі ані панові вельможному, ані плебанові, в цьому селі живучому, не даємо.
7. Вивозом королівської солі, которую з Шварца за 7 миль сюди на місце вивозимо, бо і тут склад маємо теж, зрідка аж до Кежмарку ще, від нас за дві милі віддаленого, заробляємо.
8. Воду для вимочування льону посеред села добру маємо.
9. Три млини панські є в хотарі, а і одна пила, куди ми в часі потреби нашої ходимо.

Невигоди:

1. Хотар наш на самих горах і узбіччях серед лісів розташований; земля у ньому погана, кам'яниста, котра із-за дощу нам знищена буває; її ми чотирма і шістьма волами досить тяжко обробляємо, хотар той на три частини розділений. На луках, хоч і досить їх є на верхах, рідка трава, погана і різна росте. З них ми сино по злії і довгій дорозі вивозити мусимо.

V. Ми, штвертники, як декотрі в цьому селі знаходимося, на усіх трьох частинах хотаря засіяти можемо приблизно 51 преш-

IV. Hasny

1. Role mame, w których pssenica nekdy, żito zritka y to len garecz, owes, pak a garecz nyžeg strednosti sa rody.
2. Luky pre potrebu nassu dostatečne, a gestly dobra hwila padne pre statek nass stredno užitečne obsachugeme.
3. Spusob ku rozpredany a kupowaný wsse ligakich weczy nassich Lewoču a Podhracz na gednu milu mame, prý kterich gesly by sme skerze panskú robotu strimo wame ne boly, gak napesso, tak take y s cugom by sme častokrate zarabgat moch ly.
4. Passu na ten čas pre wssecke nasso statky dostatečnu y užitečnu ku kterež passy napog tez taky prez obcuzu tekuci mame.
5. Les na palene, na budinek a na wseligak dy domassny čin sucy w hotaru blisko kolo dediny obsachugeme, s teho my desky, ssingle, laty, način, budinek, a na palene suce drewo z obslasnim(!) zarobkem do mestoch a ginih bliskih dedin za penizy, aneb zarno častokrate wiwažame.
6. Dezmo z nigakeg urody w tomto hotaru nachazagiceg any panu urečistemu, any plebanowy w teglo obcy zastawagicimu nedawame.
7. Z wiwazaniem kralowskeg soly, kteru ze Sswara na 7 mile tuto na misto, pone wač y tu sklad mame tez. zritka az do Kezmarku geste od nas na dwa mile obdalnecho zarabgame.
8. Wodu pre wimočeny lenu w postred obczy dobru mame.
9. Try mliny panske su w hotaru ag gedna pila, do kterich mi počas(!) potreby nasseg hodiwame.

Sskody

1. Hotar nass ponewać na samich horach a ubočach mezy lesom gest postaweny. role w nim sú plane, kamenne, ktere y skerzawa dest prinduceg nam zachubene biwagu, tote my ze stiroma y sestoma statkamy dosť tesko priprawgame, hotar ten sa na try strany rozdeluge. Luky ačkolwek dostatečne toto wssak ze su na werchoch, ritku trawu, planu a pssarkowitu prenassagu, s kterich luk toto seno po zleg a delekgec ceste wiwazat musime.

V. Geden sstwertnik gako sa nektere w teglo obczy nachazame do wsseckich troch poloh

порську меріцю, а луки на приблизно 12 кісцях обробляємо, на котрих отаву із-за поганої землі ніколи не косимо.

VI. Кожний штвертник як є в селі оци роботу так, як в пункті третім наведено є, виконуємо, але осмінкар лише половину відробляє, в часі панщини і робіт при панському маєтку дорога туди і назад нам зараховується.

VII. Дев'ятину ніжку, ані десятину, але депутат панові плебанові, тут живучому, кожний штвертник в ярцю 11 снопів, з вівса — 4, крім того півтори хліба або три тураки даемо. Данки окремі за пунктім третім наведеної специфікації ані панам, ані їх офіцерам ми не повинні підноси.

VIII. Жодного порожнього місця в цьому селі не знаходиться.

IX. За вічних і спадкових підданих усі разом бути визнаються:

Стефан Каспер Юдекс +

Іоан Сівец +

Іоан Кашпер +

Ніколай Шутак +

Андрій Тобак +

Кашпар Гриць +

Григорій Мроздко +

Петро Цомба +

Ториска?

Thomas Mattyasovszky de Eadem exmissus
conscriptor m. p. L. S.

Michael Töke de Csepansalva exmissus
conscriptor m. p. L. S.

Випілі Кромпахи

I. Ми урбар чи інвентар не маємо, але ми чули, що панство на замку Любовнянському має.

II. Лише за наказом панським на панське ми ходили, а коли повинності тої панщини настали, не знаємо сказати; чи мали наші батьки, або чи були перед тою панщиною інші урбари чи контракти, ані то не знаємо.

III. Оскільки ми постійно одного пана не мали, але багато панів мали по той час, поки ми до Польщі принадлежали, то ми

zasat muzeme circiter 51 pressporskich
mericz, luki pak na circ. 12 koscuw obs-
chugeme, na kterich otawu, pre planost
zemy nikdy nekosiwame.

VI. Sstwertnik geden gak su w dedine tegto
robotu tak gako w punkte tretim wilozeno
gest končime, osminkar ale len na polowicu
odbiwa, po čas ktere reg roboty nebo na mestu
pri panskim magiri robiwame cesta sem y
tam iduc sa nam prigima.

VII. Dewatek nigaky any desatek, ale deputat
panu plebanowy na mestu tuto zustawagi-
cimu geden sstwirtnik z garcu 11 snopy z
owsa pak 4, krem techo puldrucha hleba
aneb try turaky dawame. Danky okreme w
punkte tretim preukazaneg specificatii, any
panom, any gegich oficirom ne sme powino-
waty znassat.

VIII. Zadneg pustine sa w tegto obczy nenahaza.

IX. Za wecistych a urecistich poddanich wssecy
wespolek bity se uznawame.

Stephanus Casper Judex + Andreas Tobak +

Joannes Szivecz + Casparus Hricz +

Joannes Casper + Gregorius Mrozko +

Nicolas Sutak + Petrus Czomba +

Thomas Mattyasovszky de Eadem exmissus
conscriptor mp. L. S.

Michael Töke de Csepansalva exmissus con-
scriptor mp. L. S.

Felső Krompák

I. My urbar aneb Inventar nimame, ale sme
slissly ze panstwo na zamku Lubovenskom
ma.

II. Lem wedle rozkazu panskeho na panske
sme hodily, a kedy sa powinost teg pansciny
stala ne zname powedet cy maly nasso oco-
we, aneb cy buly pred tu pansciznu ginsse
urbare aneb contracty any to nezname.

III. Ponewać ze sme jednostagnecho pana ne
maly, ale welo panuw sme mely po te časy,
pokle sma do Polskeg prinalezely, to zme
tess y negednak na panske robily, gako kte-

теж і неоднаково на панськім робили, як котрому панові. Як пам'ятаємо, коли нас принц Любомирський мав, то ми так робили. Ціле село навесні п'ятнадцять плугів, і під зimu теж п'ятнадцять, на оранку посидало під замок Любовинський на фільварок. Пішки ми так робили: ціле село дало вісім косарів траву косити, на зерно теж вісім косарів, на згрібання зерна вісім згрібальників, декотрій рік ми мусили і молотильників дати на панському молотити раз через зimu чотирьох чоловіків, до тої роботи ми від однієї четвертини платили по німецькому золотому. Сума творила 20 рейнських золотих. На сторожу ціле село давало 2 рейнські золоті і 30 крейцерів, за аренду млина 15 рейнських золотих платимо.

За пана кастелянін адміністратора ми теж так на панському робили, як у принца Любомирського з худобою і пішки, але ценз нам вже збільшили, за четвертину по два десятки півтураків⁵³, а так від одної четвертини платили ми 1 рейнський золотий і 30 крейцерів, разом в сумі 30 рейнських золотих, на сторожу теж 2 рейнські золоті і 30 крейцерів давали, за млин — 15 рейнських золотих.

Але за графа Бріла від 1760 року, перед тринадцятьма роками починаючи, ми вже більше робили на панськім: як панству потреба вимагала і скільки нам наказали.

IV. Вигоди

- Хотар на три поля поділений маємо, на котрих засіваємо ярець, овес, льон.
- Землю під ярець два рази, під овес і льон тільки раз оремо.
- На торг до Любовні ходимо купувати, що нам треба, за дві години ходу далеко.
- Води я в літі, так і в зимі достатньо маємо для нас і для худоби.
- Ліс маємо від панства у нашім хотарі близько, з котрого і на палення і на будинки маємо.

Невигоди:

- Хотар і поля, котрими користуємося, по верхах і горах такої усі розташована-

remu, як паметаме, кед нас kzenze Lubomirsky trimal, to zme tak robily. Czela wess na gar pednace pluchow, a pod zimu tes pednac do orania posilały pod zamek Lubovensky na Polywark. Na pesso tak zme robily czala wess dala osem kosczow trawu kosit, do zarna tess osem kosczow, do hrabania zerna osem hrabaćuw nekter rok zme musely u mlaczkuw dac na panske mlaczit raz bez zimu sstiroch hlopoch, k teg robocze sme od gedneg sstwarzyny placzili po nemeczkim zlatim. Summa facit R. fl. 20. Na strozu czela wess Rf. 2. Xr. 30, od mlinu barendy Rf. 15 placzila.

Za pana kastelana administratora tiss sme tak na panske robily, gak y ksenzeczu Lubomirskemu z bidlem a napesso, czinu ale guss nam podwissily, na sstwarzinu po dwa dziesca polturaky, a tak od gedneg sstwarzyny placily sme Rf. 1 Xr. 30, facit w summe Rf. 30. na strozu tiss Rf. 2. X. 30, od mlinu Rf. 15.

Za groffa ale Brila ab anno 1760. od trinacie rokow počawssi už zme wec robili na panske, a gak gim potreba prinesla, a kelo nam rozkazały.

IV. Hasny

- Hotar na try polia podełeny mame, na kterim possiwame garecz, owes, len.
- Rolie pod garecz dwa razy, pod owes a pod len toliko raz oreme.
- Na tarch do Lubowny hodime kupowacz, czo nam potrebno na dwe hodiny daleko.
- Wody gak w lecze, tak w zime na podostatek mame pre nas y pre statek.
- Les mame od panства na nassim hotare na blisko, s kterecko y na pal y na budinky mame.

Sskody

- Hotar a polie, ktere uzywame po wrchoch a huroch takog wsseczek polozeny mame, na kterim sse nam bars planno zarno rodzy, pre dluchu zimu, a pre wilke smichy, ktere u nas dluchu leza a utrimagu.

⁵³ Грошова одиниця; дорівнювала 1,5 крейцера.

- ні маємо, на котрих нам дуже погано зерно родиться, із-за довгої зими і із-за великого снігу, котрий у нас довго лежить і тримається.
2. Гній тяжко і з великою працею нам приходиться із села на поля возити після святого Яна через ліс.
 3. Великі дощі на землі нам яруги роблять і добру землю зносять.
 4. Лук на нашому полі не маємо, сіно для своєї потреби від сусідів купувати мусимо.
 5. Млин в хотарі не маємо; є за годину дороги на Гроностовському полі в лісі.
 6. Кожний третій рік землю нашу під паром добре гноїти мусимо.
- V. В нашім селі ми, декотрі господарі, поділені маємо ґрунти на четвертини, декотрі на вісмушки; один газда, що четвертина землі тримає, на всіх трьох полях свого ґрунту до тринадцять гболов або прешпорських меріць землі має, осмінкар лише до шести гболов землі має, як це індивідуальна конскрипція висвітлює. Лук взагалі не маємо, ані одної, щоб ми могли косити.
- VI. Вже в третьому пункті є деклароване, яку роботу з худобою і пішки панові виконуємо і на панське ходимо, скільки днів лише двома волами запрягнутими ходимо орати, а то таким способом, коли можна орати двома, тоді двома оремо, а як ні, то запрягаємо по чотири воли і так панське обробляємо. Дорога до роботи на панському і назад завжди нам до панщини заражується.
- VII. Панам нашим польським, котрих ми дотепер мали, з наших земель з кожного посіву або зерна, котре засіваємо, і з іншік речей ми ніколи ніяке дежмо або дев'ятину не давали. Чи на інших панствах піддані дежмо своїм панам дають і чи то є звичаєм давати, того не знаємо, але то знаємо добре, що до того панства принадлежні маси ніколи ніяке дежмо не дають.
- Дежмо перед тим з овець ми так давали, що від дійної чи від ялової по три півтураки виходило, але тепер вже шість років двадцять дійну вівцю і з ягнятком беруть, і один другому між собою мусили ми собі виплачувати. Попові до Орябіни
2. Hnug česko nam pridze a z wliku praczu, hnud ze wssy na rolie wozic, ktery po S. Janie w lecze wozime.
 3. Naremne disscke rolie nam jarkugu a dobru zem znassagu.
 4. Luky na nassim poliu nemame, seno pre nassu potrebu od suseduw kupowat musime.
 5. Mlin na hotare nemame, ness na hodinu gest na Gronostowskim poliu w lesse.
 6. Kazdy trety rok role nasso w uhorach dobre hnogit musime.
- V. W nasseg wssy podelene sme nektere gazzdowe w nassich grunتو(!) a sedenach na sstwerczinu roly, nektere na osminu roly: geden gazda sstwarczinu roly trimagicy, do wsseczich trech poliach ku swemu gruntu, pod trinacze gbolu aneb prespur-skich mericz roly a zemy ma, osminkar pak len pod sseset gboly polia ma, gak individualna conscriptia preukazuge. Luk naskerze nic nemame, any geden coby sme mohli kosit.
- VI. Gus ge w trecim puncte declarowane, gake roboty z bidlem a na pesso panu robime, a na panske hodima, y kolko dny len dwoma statkamy zaprachnutima hodima oriwacz, takim spusobem, ked moze oracz dwoma, techda dwoma ore, a ket ne, to se sprachame po sstiry statky, a tak panske odbawime. Hodza do roboti na panske y s panskecho iduc, wzdi sa nam w pancizne prigimala.
- VII. Panom nassim polskim, kterich zme posawałt mrawaly, z nassich rol ze zadnecho sacza aneb zrna, ktere possiwame a inssich weczy nikda nigake dezmo aneb dewaczinu sme nedawaly. Cy w inssich panstwach poddany dezmo swim panom dawagu a w obicagu gest dawacz, to neznama, ale to zname dobre, ze k temu panstwu prinalezicze wssy nigda niake dezmo nedawagu.
- Dezmo pret tim z owecz tak zme dawaly, cy od dogneg, co od jaloweg po try polturaky, ale teras uss od sstiroch rokoch dwaczatu dognu owczu y z gachnetom braly, a geden druchemu mecy sebu museli sme sebe wi-placzat. Popowy do Jarabineg ročne dawame geden kazdy gazda, ktery lem dom swug ma po sseset dutkow, zakowy czala wess pet kabliky owse zesipugeme a dawa-

щорічно даємо кожний один господар, котрий лише дім свій має, по шість дуток⁵⁴, жакові ціле село п'ять кабліків⁵⁵ вівса засипаємо і даємо. Дари ніякі ані в гроцах, аж в продуктах ми не давали.

VIII. У нас жодних порожніх ґрунтів або інших місць не знаходиться.

IX. За вічних піddаних і спадкових тепер ви знаємося:

Стефан Каценчак, рихтар +
Демко Кузмак +
Лесько Райтарчик +
Данко Кащенчак +
Вишні Кромпахи, 30 березня (марта) 1773 року.
Joannes Hadbavny de Machalfalva exmissus conscriptor m. p. L. S.
Carolus Grubicsy de Machalfalva exmissus conscriptor m. p. L. S.

Орябина

- I. Урбар жодний не маємо.
- II. Контракт жодний під руками не маємо; панство за інвентарем своїм від нас роботу вимагає.
- III. Як наші предки панщину відробляли, так і ми від тих часів, коли будинки панські в Любовні мурувати почалися, до теперішнього дня за вище згаданим інвентарем панським роботу виконуємо.

IV. Вигоди:

1. Хотар і поля наші на три частини розділений маємо, з яких на одній частині після доброго і багатого гноїння і жито сіємо, а коли добрий рік вийде, в першій сівбі урожай посередній маємо, а на двох інших частинах лише овес сіємо. Землю нашу звичайно чотирма волами оремо.
2. Луки наші, котрі маємо в горах і в лісах, не багато сіна нам приносять, але то, що дістаємо будь-як і що з намаганням великим нам прийде, добре і корисне є.

⁵⁴ Дутка (ще: грош, грош ціарський) — три крейцери.

⁵⁵ Каблик — гболя.

me. Dary nigake any w peniazow, any w ziwine nedawaly sme.

VIII. U nas zadne sediska anebo puste placze sa nenachazagu.

IX. Za urečitich poddanich a wečistich sa wciel uznawame.

Stephan Kaczensak Richtar +
Demko Kuzmak +
Lesko Rajtarsik +
Danko Kasencsak +
Felső Krempak 30. martij 1773.
Joannes Hadbavny de Machalfalva exmissus conscriptor m. p. L. S.
Carolus Grubicsy de Machalfalva exmissus conscriptor m. p. L. S.

Jarembina

- I. Urbara zadnego nemame.
- II. Contractu zadnego pry rukach nemamc, ness panstwo wedle inventaru swojego od nas roboty pozada.
- III. Gak nase predkowe panstwu robily, tak y my od tih casuw, gak budinky panske w Lubowny murować sa zacaly dotorasnegeho dna wedle hore menowanego inventara panskeho roboty nase wikonawame.

IV. Hasny

1. Hotar a polyo nase na try stranku roscilene mame, s ktereho do treceg castky po dobrim a biwnim pohnogenu y žito segerma, a gdis dobry rok padne, w persini saču uzitek stredny skusugema, na dwoch pak ostatnih castkoh lem owes segema. Rolye nase obicagne stiroma statkamy oremie.
2. Luky nase, ktere mame w hurah, a w lesach, newelo sena nam prinasagu, ale čo dostanema ačkolwek y s pracu welku nam prihaza, dobre a uzitecne ge.
3. Na tarhy obicagne do Lubowny hodima, ktere mesto na gednu hodinu od nas polozene stogi, pri tim take meso s howedah ne lem nasih, ale y kupnih, gakost: howecinu, baraninu, swininu a slaninu od Swateho Mihala as do perseho tisna

3. На торги звичайно до Любовні ходимо, що за одну годину від нас знаходитьсь; при тім м'ясо з тварин свійських не тільки наших, але і куплене, а то яловичину, баранину, свинину і солонину від святого Михаїла аж до першого тижня посту кожного тижня в місті Подолинці, за добру мілю лежачому, і у вище згаданій Любовні продаємо.
4. Пащу для нашої худоби посередню маємо, а тому овечки наши і ялівки на сусідні села, найчастіше до Колачкова в часі літньому до кошари на пащу давати мусимо.
5. Води доброї і здорової як для нас, так і для худоби нашої в хотарі нашім в достатку маємо.
6. Древо на паління і на будинки з дозволу панського як в нашім, так і літманівському хотарі, хоч і віддаленішому, досить для потреби нашої маємо.
7. Мочильних ям для льону маємо достать.
8. Млини в хотарі нашему маємо теж, один панський, два шолтиські, в яких зерно наше мелемо.

V. В нашему селі цілого домника і півдомника, ані штвртника немає, лише осмінкарі і домчарів троє, котрі жодної землі і жодних лук не тримають. Є і шолтиси, котрі двома цілими грунтами користуються, осмінкар середній на усіх трьох полях має до 15 прешпорських меріць, одні більше, інші менше. Луки, до середньої вісмушки належачі, на трьох кісцях знаходяться, на котрих отава не коситься.

VI. Кожний окремий, скажімо, осмінкар, повинний був панству за тиждень один день пішки, або з парою волів, як коли потреба принесла, відробити; в часі літньому на жнивах кожний один осмінкар крім вище названої роботи два дні жати під замком повинний був. Домчарів повинністю було один або два дні, як потреба вимагала, на панське ходити жати або згрібати і зносити.

Шолтиси листи панські збо пошту, як коли за потребою, повинні були розносити.

VII. Ми панству з врожаїв наших дев'ятину не даемо, але ціле село наше, крім шолти-

posneho kasdy tiden w meste Podolincu na milu dobru polozenim a predmenowaneg Lubowny predawame.

4. Pasu pre nas statek strednu mame, a proto owecky nase a galowisnu na susecke dediny nagwiceg do Kolačkowa čas letusny na kosar a pasu dawat musime.
5. Wody dobreg a zdraweg gak pre nas, tak y statky nase na hotaru nasim nadostatek mame.
6. Drewo pak na palene, tak y na budinky z dowoleniem panskim, gak na nasim, tak y litmanowskim hotaru ačkolwek obdalnegsy wsak ničmeneg nadost pre nasu potrebu mame.
7. Mocidla na leny mame dostatecne.
8. Mliny na hotaru nasim mame tez, geden panský, dwa soltiske, w kterih zarno nase melawame.

V. W naseg dedine celeho domnika a pul domnika, any stvirtnika leny, nes osminkare, a domczare trogmy, ktere zadne rolye a luki netrimagu. Su take y soltisy, ktere dwa cale sedena uziwagu, osminkar pak stredny wo wsetkih troh polah ma pod 15 presporskikh meric, insi weceg, insi meneg. Luky ku stredneg osmince na kosoch troh sa nahazagu, na kterih otawa sa nekosiwa.

VI. Geden kasdi tak receny osminkar powinowaty bul, panstwu do tisna geden den, aneb na peso, aneb zo statkamy paru, gak potreba zo sebu prinesla robić, cas take letusny we zniwu, geden kasdy osminkar dva dny zač pod zamek okrem hore menowaneg roboty powinowaty bul poslač. Domkaroh powinost bula geden aneb dva dny gak, potreba prinesla panstwu zač aneb hrabač a odnasač.

Soltisy listy panske aneb postu gdekolwek potreba prinesla, powinowaty buly odnasač.

VII. My panstwu z urodah nasich dewaterek nedawame, nes cela dedina nasa okrem soltisoh 116 gboly owse cinsoweho kasdorocne do

сів, 116 гболей вівса цензового кожного року до замку Любовнянського дати і відвезти мусить. Шолтиси — 10 гболей. Дежмо з овець перед тим давали від однієї вівці по три тураки, але тепер вже кілька років за барона Гартемберга двадцять вівцю з ягнятком давати мусимо, крім того від кожної одної вівці крейцер восени платимо.

Готовими грішми ціле село дає:

Рейнських	Крейцерів
	золотих

Цензу

зимового	14	30
Цензу річного	49	36
За трами		
і напівтрами	38	3
За гуси		
і кури	8	42
За курілки	4	21
За шинделі	2	11 1/2
За теля	—	52 1/2
За яйця	—	58
За плитниці	29	—
За пряжу	4	21
За сир		
з кошар	1	12
За виробки	22	31

**Summa
paratae⁵⁶**

р. з. 176 кр. 18
Попові нашому крім землі цілої, якою користується, даємо кожній один осмінкар по 5 спонів ярцю і два вівса, що учинить разом і з шолтисами мандлів 58.

VIII. В нашім селі пустки жодної нема.

IX. За вічних підданіх визнаємося:

Василь Гуска, рихтар +
Петро Кмец +
Стефан Каня +
Ваньо Шальон +
Гриць Іхнац +
Орябина, 3 квітня (апріля) 1773 року.
Gabriel Podhorányi emissus conscriptor
m. p. L. S.
Mathias Bobert emissus conscriptor
m. p. L. S.

zamku Lubowenskeho dač a odwesť musíma. Sołtise pak gbyly 10. Desmo od oweč pred tim sma dawaly od gedneg owcy po try turaky, wcił ale od nekolko rokoh za Baro Gartemberga dwacate owcu z grahnecom dawac musime, okrem teho od gedneg kasdeg owcy grajcar w geseny platime.

W hotowih penezah cela dedina dawa		
Cinsu zemnego(!)	Rf. 14	Xr. 30
Cinsu rocneho	49	36
Za tromy a		
pultromy	38	3
Za husy a kury	8	42
Za jarapky	4	21
Za single	2	11 1/2
Za cele	—	52 1/2
Za wagca	—	58
Za plitnice	29	—
Za precene	4	21
Za siry kosaroh	1	12
Za wirobky	22	31

**Summa
paratae Rf.** 176 18

Popowy nasemu okrem roly caleg, kteru uziwa dawame geden kasdi osminkar po 5 snopy garcu a dwa owsa co uciny spolu y zo soltisamy mandle 58.

VIII. W nasieg dedine pustky zadneg neny.

IX. Za urecitih podanii usnawame.

Vasko Huska richtar +	Stefan Kanya
Petro Kmecz +	Hric Ignacy +
Vanyo Salyon +	
Jarembina, 3. aprilis 1773,	
Gabriel Podhorányi emissus conscriptor	
m. p. L. S.	
Mathias Bobert emissus conscriptor m. p.	
L. S.	

⁵⁶ Готові гроши.

Сулин

- I. Урбару або інвентаря у нас жодного нема.
- II. Ані за урбарем або інвентарем, ані за контрактом, лише за наказом панського роботу на панському му виконували. Але коли початок тої панщини настав, не знаємо, а чи були перед тою панщинио інші контракти або інвентарі, ані то нам невідоме.
- III. Як пам'ятаємо ми, старші господарі, наші батьки і інші за принца Любомира пішки робили, цілою громадою, посилаючи під замок на косіння ярцю 30 косарів, а до того ще шарвак на два дні за наказом, або на кільку чи згірбання ціле село або громада 60 людей. Роботи з возом виконувало ціле село навесні з 30 плугами, не інакше і восени. Цензу готового, крім тої панщини, значить річного, або зимового ми платили 201 любовнянський золотий⁵⁷ і 10 півтураків, що чинило 100 рейнських золотих і 45 крейцерів; сторожового ми платили 11 любовнянських золотих і 5 півтураків, що чинило 5 рейнських золотих і 37 1/2 крейцерів. In natura ціле село давало 24 каплунни, якщо треба було, а якщо ні, тоді ми платили за кожного одного по чотири півтураки, також за виробу цензу 39 любовнянських золотих, що чинило 19 рейнських золотих і 30 крейцерів; цю повинність і за пана кастеляна ми відробляли і платили, а за барона Гартемберга більше нам роботи як з возом, так і пішої дано є, а то одразу в два рази стільки, як пішої, так і з возом, хоч правда, що нас завжди пан економ уbezпечував, що нам ценз знизить, але нічого такого ми не відчули дотепер.
- IV. Вигоди:
1. Сімо дещо ярцю, найбільше вівса, льон сімо і коноплі.
 2. Городні рослини садимо, як капусту, карпелі⁵⁸, хміль теж.
 3. На тóрг до Любовні, як і на ярмарок за одну мілю далеко ходимо.

Sulin

- I. Urbar aneb inventar u nas zaden neny.
- II. Aby wedle urbara, aneb inventara, aby wedle contractu lem podle rozkazu panského panskou robotu zme wikonowaly. Kedy ale sa počatek teg panskizny stal neznamē, cy ly buly pred tu panskiznu insse contracty aneb inventare, aby to nam ne wedomo.
- III. Gak pametame starssy gazdowe, ze nasze oczowe y iny za kzenecza Lubomira na pesso robily zme czela gromada, possilagice pod zamek do kossenya garcza kosaczoch 30, a k temu essček ssarwak na dva dny wedle rozkazu, cy do kozby cy do hrabania czela sela aneb gromada ludy № 60. Czgowy roboty dokonawala czela sela na gar №-ro 30 pluchamy, ne ginač y w gesseny. Čzinzu hotwecho okrem teg panskizny gakssto ročneho, aneb zimnecho lubowenske fl. 201 polturaky 10 facit R. fl. 100 Xr. 45, stroznego(!) lubowenske fl. 11. Poltukry 5 facit R. fl. 5 Xr. 37 1/2. In natura czela sela №ro 24 kaplunoch, gesli potrebne bily, a gesli ne, techda sma placzily za gednecho kazdecho poltukry stiry, item za wiropy czinzu lubowenskich zlaty 39 facit R. zl. 19 Xr. 30., kterussto powinost y za pana kastelane sme zbiwaly a platili, ness za barona Gartemberga weczeg nam gak czugoweg roboty, tak y pesseg gest pricsine-no, a to sicze hned dwognasobno telo, tak pehotu gak s czugamy učiny, prawda sicze, ze nas wzdy pan econom czessil a obeczo-wal, ze nam czinss zrazy, ale zme nics ne zis-kaly dosawai.
- IV. Hasny
1. Possiware necso garcza, negwicz owsa, lenne sseme a konope.
 2. Zahradne weczy gakossto kapustu, kar-pelie, hmel tiss.
 3. Na tarch do Lubowny gak ay na jarmark na gednu milu obdalno hodima.

⁵⁷ Любовнянський золотий — 1/2 рейнського золотого.

⁵⁸ Картоплю.

4. Для напування худоби води маємо додати.
5. Лісу як на палення, так і на будинки близько в хотарі маємо.
6. Подібним способом і млин при селі наблизьку є.

Невигоди:

1. Хотар і поля на верхах і узбіччях, а дещо і при бистринах розташовані маємо, котрі, оскільки є малі, лише на дві частини є розділені, куди восени гній з великим намаганням вивозити мусимо.
2. А оскільки лук жодних не маємо, теж і пашні дуже мало і недостатньо маємо.
3. Способ на заробіток і на продукти жодний наблизьку не маємо.

- V. Найбільше нас є, котрі четвертини і вісімушки тримають, а тому, що врохаж не є однакові, з тої причини декотрі штвертники, котрі ліпші, по 25, декотрі по 30 або і 40 прешпорських меріць посіяти можуть, гірші менше.

- VI. За можливістю роботу з возом ми виконували на панському, а то з двома, деколи чотирма волами, за бажанням нашим; а яку пішу роботу ми виконували і скільки днів, в третьому пункті знаходиться.

- VII. Дев'ятину з жодного врохажа земельного панству ми не давали, а чи на інших панствах звичаєм було дев'ятину давати, не знаємо.

Дари панам офіцерам з домашніх речей давати ми змушені, якщо у них проосьбам нашим кінця дійти вимагаємо, а то панові ревізорові⁵⁰. Йоху званому. За пана Любомира на святого Якуба без ягнятка двадцять вівцю панству ми давали, але тепер навесні з ягнятком од нас відбирають. А якщо не було двадцять овець, то від кожної одної по три тураки, як від дійної, ми складаємо.

Полові з одного кожного врохажа руко-вину⁵¹ 60 снопів вівса, чотири хлібини, мірку пшениці, на вино з дому до дому по півтурака даемо. За похорон по 7, 8 і де-

4. Pre napojenie statku wodu mame dosta-tečnu.
5. Lesa gak na pal, tak na budinky blisko w chotare mame.
6. Podobnim spusobem y mlin pri sele nablisko gest.

Ssksody

1. Hotar a polio po werhoch a ubocsach, a noco u pri bistrinach polozenie mame, ktere ponewač ze ge maličke, len na dwe strany gest rozdelene, kde w gesseny hnug z welku praczu wiwazat musime.
2. A ponewač luky zadne nemame, techdy y passu barzo malu, a nedostatescu mame.
3. Spusob ku zarobeniu a k wiziweniu zaden nablisko nemame.

- V. Negwicz nas gest, ktere po sstwirkach a osminach držime, a ponewač zarembky suneny gednake, s teg príčiny nekteri sstwirnik čo ge lepssy po 25, nektery y po 30, aneb y 40 prespurskich mericz wisat moze, planssy pak menieg.

- VI. Wedle možnosti czugowu robotu sme wikonawaly panskú, a to z dwoma a nekedy sstiroma statkami wedle wuly nasseg, čo sme pak pessu robotu skoncziwaly u kolko dny w tretim punctie sa nachaza.

- VII. Dewartek ze zadneg obrody zemskeg panstwu zme nedawaly, a gely y w issich panstwach dewatku dawany w običegu ne wime.

Dary panom officirom z domassnich weczach dawat sme prinuczene, gestly u nich prosbam nassim koncza doist zadame, a to sicze panu rewizerowy Jochu recsenemu. Za pana Lubomira na S. Jakuba bez jachneta dwaczątowczu panstwu zme dawaly, wčileg pak na gar z gahneczem od nas odbiragu. Gesly pak dwacząt sa owez nenależalo, od gedneg kazdeg po tri turaky, gakos sto od dogneg składame.

Popowy z gednecho kazdecho zarembka rukowinu 60 snopów owsa, sstwero hleba, mirku pszenicy na wino z dum na dum po pulturaku dawame. Od pochrebu po 7, 8 y

⁵⁰ Контролерові, ревізорові.

⁵¹ Натуральна данина, яку давали священикові (попові).

сять таларів⁶¹, за шлюб по 7, 8 маріашів⁶²
давати мусимо.
Жакові з кожного врожаю по гболі вівса
відсипаемо.

VIII. Порожній ґрунт у нас жодний не знаходиться.

IX. Хоч перед тим ми вільними були, тепер
за вічних підданіх визнаємося:
Демко Матвеяк, рихтар +
Петро Гутнічак +
Андрій Ганесак +
Андрій Жак +
Яшек Ганещак +
Сулин, 4 квітня (апріля) 1773 року.
Joannes Hadbavny de Machalfalva exmissus
conscriptor m. p. L. S.
Carolus Grubicsj exmissus conscriptor
m. p. L. S.

desat talaruw, od sslubu po 7, 8 mariassuw
dawat musime. Žakowy pak z kazdecho
zarembka po gbole owsa sipeme.

VIII. Puste sediska sa u nas zadne nenachazagu.

IX. Acsprawe prettim slebodnecho odhodu sme
bily, wcił ale za urecsitich poddanich sa
uznawame.
Demko Matweak richtar +
Petro Hutnicsak +
Andro Haneszak +
Andro Žak +
Jassek Haneszcsak +
Sulin die 4. aprilis anno 1773.
Joannes Hadbavny de Machafalva exmissus
conscriptor mp. L. S.
Carolus Grubicsj exmissus conscriptor mp.
L. S.

⁶¹ Талар — грошова одиниця; 2 рейнські золоті.

⁶² Маріаш — грошова одиниця; дорівнювала 17 крейцерам.

RESUMÉ

Istvan UDVARI — Miroslav SOPOLIGA. K otázke sociálno-ekonomického postavenia rusínsko-ukrajinského obyvateľstva na Spiši za Márie Terézie

V príspevku sú uverejnené originálne archívne dokumenty — odpovede na anketu pozostávajúcu z 9 otázok v súvislosti s urbáriálnej reformou Márie Terézie. Význam týchto materiálov spočíva v tom, že veľmi presne a presvedčivo dokumentujú každodenný život, najmä sociálno-ekonomicke postavenie obyvateľov rusínskych obcí na Spiši. Z týchto odpovedí sa dozviedáme, akým spôsobom poddaní vykonávali svoje povinnosti vo vzťahu k panstvu, v čom spočívali tieto povinnosti a na koho konkrétnie sa vzťahovali. Sú v nich podrobne zaznamenané „výhody a nevýhody“ jednotlivých obcí z hľadiska prosperity poľnohospodárskej výroby, najmä kvality ornej pôdy a ďalších pozemkov, ako aj iných možností zamestnania a zárobkov. Sú to taktiež cenné doklady o spoločenských vzťahoch na dedine, o postavení príslušníkov iných vrstiev obyvateľstva (farárov, učiteľov a pod.) a o povinnostiach roľníkov vo vzťahu k nim.

Autori štúdie sa domnievajú, že o publikované materiály prejavia záujem taktiež etnografi, lingvisti a iní odborníci z oblasti spoločenských vied.

V úvode analyzujú celkovú situáciu v oblasti rusínsko-ukrajinského etnika na Spiši v období 18. stor., a to nielen z hľadiska sociálno-ekonomickeho, ale aj z hľadiska demografického a kultúrneho.

РЕЗЮМЕ

Иштван УДВАРИ — Мирослав СОПОЛИГА. К вопросу социально-экономического положения русино-украинского населения региона Спиш в период правления Марии Терезии

В состав публикуемой статьи входят подлинные архивные документы — ответы на анкету, содержащую 9 вопросов относительно земельной реформы Марии Терезии. Значение этих материалов заключается в том, что они очень точно и убедительно документуют повседневную жизнь, главным образом социально-экономическое положение жителей русинских сел региона Спиш. Из ответов на анкету можно узнать, каким образом подданые выполняли свои повинности в отношении к помещикам, в чем они заключались и к кому конкретно относились. В них подробно отражены «выгоды и невыгоды» отдельных селений с точки зрения преуспевания сельскохозяйственного производства, главным образом качества пахотных земель, а также другие возможности найти работу и заработок. Кроме того, эти материалы являются ценным документом об общественных отношениях в селах, о положении других слоев населения (о священнослужителях, учителях и т. п.) и о повинностях крестьян по отношению к ним.

Авторы статьи предполагают, что к данным материалам проявят интерес также этнографы, лингвисты и специалисты других общественных наук.

Авторы статьи в введении рассматривают общее положение русино-украинской этнической группы в регионе Спиш в период XVIII века не только с социально-экономической, но также демографической и культурной точек зрения.

ZUSAMMENFASSUNG

Istvan UDVARI — Miroslav SOPOLIGA, **Zur Frage der sozial-ökonomischen Stellung der ruther-nisch-ukrainischen Bevölkerung in Zips zur Zeit von Maria Theresia**

Im Beitrag sind ursprüngliche Archivmaterialien veröffentlicht — die Antworten zu einer 9 Fragen enthaltenden Umfrage bezüglich der urbarialen Reform von Maria Theresia. Die Bedeutung dieser Materialien besteht darin, daß sie sehr genau und überzeugend das Alltagsleben dokumentieren, insbesondere die sozial-ökonomische Stellung der ruthenischen Dorfbewohner in Zips. Aus diesen Antworten geht hervor, auf welche Art und Weise die Untertanen ihre Pflichten der Herrschaft gegenüber ausgeführt haben, um welche Pflichten es sich gehandelt hat und auf wen sich diese konkret bezogen haben. Sie beinhalten eingehende Eintragungen von „Vor- und Nachteilen“ einzelner Gemeinden unter dem Aspekt der Prosperität der landwirtschaftlichen Produktion, insbesondere der Qualität des Ackerbodens und anderer Grundstücke, sowie auch andersartiger Berufs- und Verdienstmöglichkeiten. Sie sind zugleich als wertvolle Belege zu den gesellschaftlichen Beziehungen auf dem Lande, zu der Stellung der Angehörigen anderer Bevölkerungsschichten (Pfarrer, Lehrer u. a.), sowie auch zu den Pflichten der Bauern gegenüber diesen Schichten, gültig.

Die Autoren der Studie sind der Meinung, daß die veröffentlichten Materialien ebenfalls für Ethnographen, Linguisten und andere Fachleute im Bereich gesellschaftlicher Wissenschaften von Interesse sein könnten.

Einleitend wird die gesamte Situation in der Region des ruthenisch-ukrainischen Ethnikums in Zips im 18. Jahrhundert analysiert, und zwar nicht nur unter dem sozial-ökonomischen, sondern auch demographischen und kulturbezogenen Aspekt.

СЛОВАЦЬКА АНКЕТА

SLAVICAN

Bueno, a gente Urbana é de noite, e só nos dias Olho
à noite!

„² „Să este înființat Urbanest și menținătorul, pe termen lung de patru ani Contractu, care va achiziționa finanță, finanțe și finante și să le utilizeze în scopul realizării proiectelor următoare! „(șefii ministerului său Contractu) și să fie numit președinte Urbanest? Întrucât președintele Urbanest este președintele și președintele?

3rd Site: *Jointly Urbanized and Contractual* no
ne, gets between *planned*, *Developed* (not *Planned*
Contracted), *Developed* (not *Contracted*), *Jointly Urbanized* and *Jointly Developed*?

4º Onde Chá é só Chá ou Chá com Dóis (ou

"Sotto, e noli filia? Quodcumque frumento
e Puto? Dabatq; ego huncq; frumentum. quoniam hinc
filia a nobisq; bene post sotio merito. Propterq; frumentum
te feci, putoq; sed q; Datus ne tibi sotioq; te hunc
fave?"

6° Celot pôm fôdy Dobbins, e hó-
lo Day, e j' hólo fôdu pôpoying Zâlom' rebato,
e Dâlida beforas abberon, e nôrdo d'nes se hólo
ta e Dâlida Dobbins é extermida, e nôrdo?

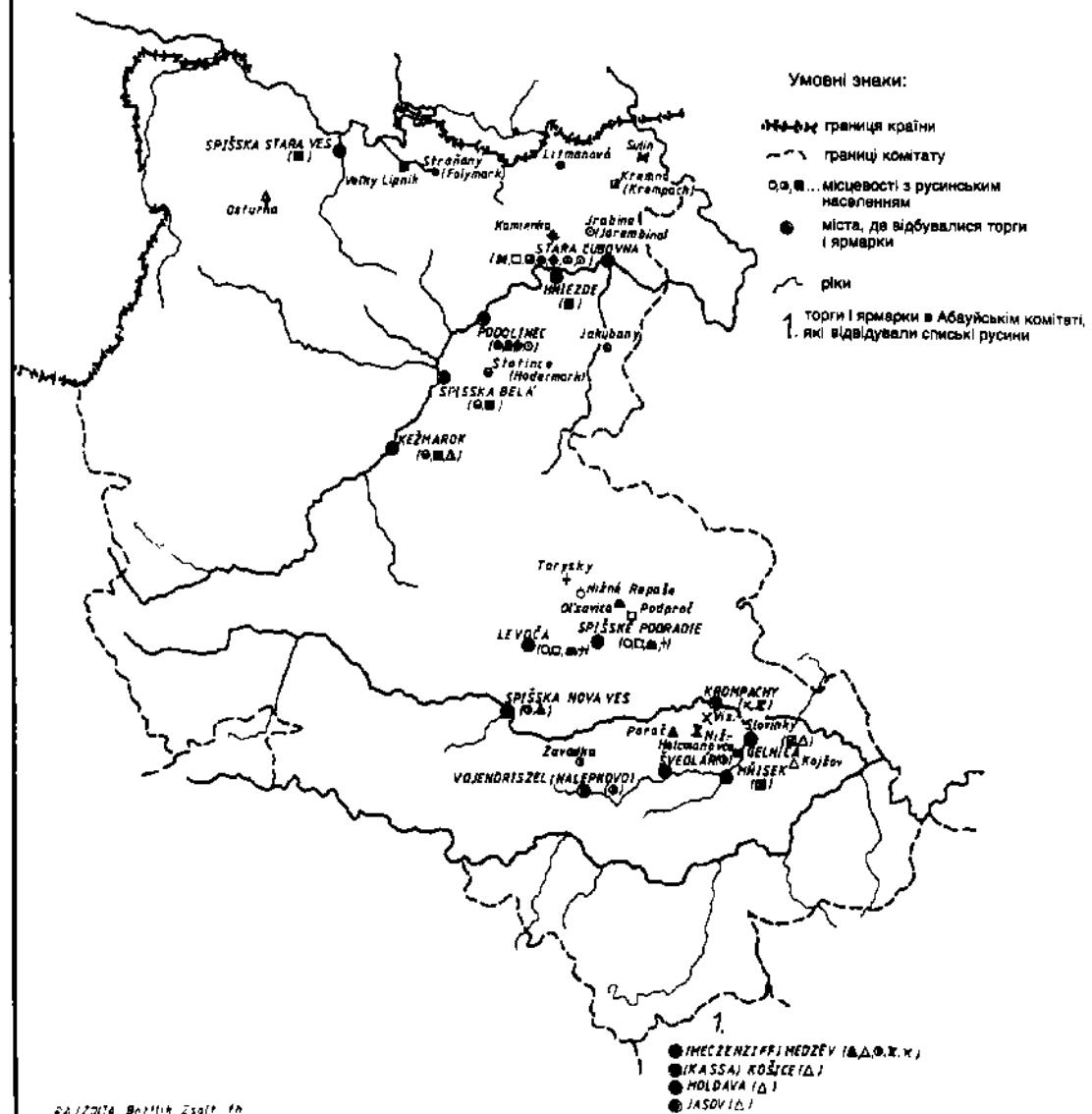
— Šéfek bánnak, né Ferenc Czékán, a könyv Drávár Dombóvári bánnal, aki az előző önkormányzatig Csejtei ne elnevezte teljesen Drávár, ám eztől kezdve Drávár nevet Csejtei vezeti. Dombóvár nevét el nevezte Dombóvári bánnalnak, mivel Drávár többé a bátoros Dombóvár, többé nevezni lehetne meg, hanem Drávár. Ezért a bánnak Drávár nevét kérte, a bátoros nevétől, a művétől is!

1° Stelle intanto Dibé, nel Dibéne politico
Cattolico, ad tempo qualsiasi, e per quanto più lungo si troverà
necessario. Deve poi tenersi nella vicina T.

Was ist die wichtigste Sache, die Sie aus dem Film gelernt haben?

COMITATUS SCEPUSIENSIS (1770—1772)

KOMITAT СПИШ

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ — ПЕРШОДЖЕРЕЛА

МИХАЙЛО ЛУЧКАЙ

Церковна і світська
історія
карпатських русинів,
написана
на основі достовірних
авторів та документів
ужгородського єпископського
архіву Михайлом
ЛУЧКАЄМ, Луккським
настоятелем і колишнім
ужгородським парохом

ТОМ 4*

HISTORIA
CARPATO-RUTHENORUM

Sacra, et Civilis
Ex probatis Auctoribus, et documentis
Archivi Episcopalis Unghvariensis
elaborata
a Michaeli LUCSKAY Praeposito
Lucensi et Parocho condam
Unghvariensi

TOMUS 4.

* Початок у попередньому збірнику Музею української культури у Свіднику.

Деякі діяння єпископа Іоанна

Іоанн Брадач перебував у Відні не даремно, бо у всякому відношенні намагався привести користь єпархії. Продовж трьох років і семи місяців він вів кореспонденцію з єпископом Емануїлом. Трапляються кореспонденції термінові і досягають понад сотню листів. Деякі тут подаю.

5 лютого граф Шенборн із власної ініціативи піднімає питання про заснування типографії в Мукачеві. Брадач подає таке: «До вищої міри вітаю ревність пана графа Шенборна щодо заснування і організації типографії, на що ваше високопреосвященне панство своєю найвищою згодою зволило дати прихильне рішення. Те саме, хоч я й недостойний, залишається моєю турботою, але марно. Цей славний магнат має своє надто побожне бажання, а мені бездіяльному треба якнайциріше визнати, чого я раніше не зробив. Уже з часів покійного Кароля обіцяється багато, але не робиться нічого, тому що сам він не має ні дозволу, ні коштів. Бо він переконаний, що неможливо, щоб хтось інший міг так вирішити справу, як німець. Я достатньо розмірковував над тим, щоб запросити друкарів із Росії, але він (Шенборн) не вірить, що десь інде (156) можуть знайтися настільки досвідчені друкарі, як тут. Я показав видруковані в Москві і Польській Русі книги, які я маю; у всіх відзначається дефект, який віденські друкарі не зможуть виправити».

5 лютого 1764 року депутат Іоанн Брадач пише з Відня: «Вважаю за потрібне відзначити те єдине — якщо отці монахи не будуть зтуртовані найтіснішими узами синівської любові з високопреосвященим вашим панством раз і назавжди, то вони погублять самих себе, а духовенство з народом увергнуть у пропасть. Звісно, хай бачать, яка надія на їх вічне спасіння. Те саме оплакувала Трансильванія і, як вважаю, оплакувала саме тому, що при новопризначенному (Редник) ті, що домагаються свого, воліють чинити опір, у Римі заперечуючи, а вдома підбурюючи духовенство».

15 червня 1764 року його превосходительство граф Шенборн, а особливо 13 червня, діяльно і вж до суперечки, захищав наші справи у канцлера і віце-канцлера. — «Чи він (граф) не є, — каже (канцлер), — агентом або захисником русинів, що так себе їм нав'язує?» — «Я не є ні агентом, ні захисником, але лише, як по-

Quaepiam Episcopi Ioannis acta.

Non gratis erat Ioannes Bradáts Viennae, in omni genere enim Dioecesi prodesse voluit. Correspondebat per tres annos, et septem menses cum Manuele Episcopo. Sunt Correspondentiae momentosae, et excurrunt ad Centum, et amplius literas. Nonnulla hic loci insero.

A. 1764 5-a Februarii de Typographia Munkatsini erigenda Comes Schoenborn ultiro agit. Bradáts haec habet: Domini Comitis a Schönborn Typographiae extruendae, et instituendae zelum summe gratulor, quod Illustrissima D. Vestra Altissimo suo iudicio accurate discernere dignetur. Idem, licet indigni, et meum fuit, ac est, sed gratis. Optimus hic Magnas habet pientissimum suum velle, verum ut sincere quemadmodum me oportet, quod antea non praesumpsi, modo fatear, ineficax; Promittuntur multa ut a defuncto Karolyio, et fiet nihil, quia sibi ipsi non sufficit, tam in Consilio, quam aere. Persuadet enim sibi, quod impossibile sit, ut per aliquem ita res produci posset, quemadmodum per Germanum. Sufficienter disceptabam de eo, ut Fusores ex Russia potius evocati conducantur, sed non credit dari alio (156) tam peritos, uti hic. Produxi quos habeo in Moscova, et Polonica Russia impressos libros, omnibus exponitur defectus, per Viennenses nunquam corrigendus.

A. 1764 die 5-a Februarii Ioannes Bradáts Deputatus Vienna scribit: Illud unicum innuere praesumo, nisi P. P. Religiosi cum Ilma D. Vestra arctissimo Filialis dilectionis Vinculo semel pro semper juncti fuerint, illi se ipsis insensibiliter consument, et Clerum cum gente ad ima praeципtabunt. Hinc quae spes illorum aeternae salutis, viderint. Idem deplorabat Transylvania, et ut adverto, iterum lugebit, quia neo nominato (:Rednik:) qui sua querunt, Romae contradicendo, et domi Clerum concitando, resistere volunt.

A. 1764 15-a Junii Excellentissimus D. Comes Schönborn partes nostras strenue, multumque 13-a curr. apud Cancellarium, et V[ice] Cancellarium usque ad contentionem propugnavit. Habuit enim inter caetera sibi objectum. Estne (scilicet Comes:) inquit (:Cancellarius:) Agens, vel Procurator Ruthenorum, quod se his ingerat. Ad quod reposit: nec Agens, nec Procurator sum illorum, sed publico prospicere volo bono, cum sim Dominus Terrestris, et Supremus Comes ibidem, ne iterum contingat illud, quod ante annos tres in Szathmariensi Comitatu factum est. Ad quae Cancellarius: Minae inquit sunt istae Ruthenorum, a qui-

міщик і наджупан, хочу дбати про суспільне благо, щоб не повторювалося знов те, що трапилося перед трьома роками в Сатмарському комітаті». На це канцлер відповів: «Погрози русині такі, що їх нічого боятися». Звісно ясно, з якою винятковою ревністю намагається захистити свого брата. Відеканцлер супроти цього заявив: «Хай, власне, я є кровно зв'язаний з Егером, однак щодо цих його відважних претензій не можу згідно закону йому сприяти».

1764 року Іоанн Брадач, депутат мукачівської єпархії, під 9-е листопада передає таке: «Трансильванські отці Василіані за королівським наказом із своєї Балажівської церкви місцеву ікону благословленної діви Марії, яка, як кажуть, плакала в час похоронів покійного єпископа, безсумнівно, перенесли цими днями сюди дуже мокру від сліз; вона перевіряється тутешньою консисторією» (157). Про дивну гнучкість кінцівок і дуже приемний запах тіла покійного, якого вже мали опускати в могилу, місцевим розповідають з великим задоволенням, як і про покривало, яким він був укритий відразу після смерті і яке самі зняли; у скотому часі очікується прихід пана Редника як новопризначеного».

Що 8 березня 1765 року Іоанн Брадач знов посилає прохання в найвищу інстанцію з приводу організації друкарні, видно з його слів: «Організацію заплановану вашим високоблагородством друкарні схвалию (Г. Шенборн)».

22 березня 1765 року Іоанн Брадач про ікону Марії повчанської пише з Відня таке: «Дуже небагатьом відомо (у Відні), що прийнята нами чудотворна ікона, яку вішановують у церкві св. Стефана, привезена з Печа, тобто із п'яти церков, а не з Печі, про що я впевнений ледве не сперечався з багатьма церковними каноніками. Самі каноніки, які перед цюю щодні відправляють богослужіння, також дивуються, коли чують, що її примірник у нас став главним через чуда».

Високопревосходительство граф Шенборн, невтомний у поширенні маєтків мукачівського єпископату, висунув ідею, щоб той єпископ отримав місце в парламенті. Про ці старання Брадач передає так: «На отримання місця в парламенті граф обіцяє з великою надією на підставі тієї колізії, яку мав у нашій справі із канцлером (графом Франціском Естергазі). Каже, що йому канцлер заявив таке: «Відкидаю дотепність мукачівського єпископа, він прагне цього не інакше як із тої нагоди, щоб зайняти місце в парламенті, але його не мати-

bus nihil est timendum. Hinc apparent, quam excessivo zelo protectionem sui Fratris stabilidam intendant. Vice-Cancellarius e contra his declaravit se: Esto quidem Agriensi sim sanguine junctus, circa haec tamen ejus indiscreta praetensa Eidem ex justitia favere non possum.

A. 1764 Ioannes Bradáts Deputatus Dioecesanus Munkacsensis sub 9-a Novembris refert Vienna: P. P. Basiliatae Transylvani de jussu Regio Iconem localem B. V. Mariae ex sua Balasfalvensi Ecclesia, quae sub exequiis defuncti Praesulsi (:in dubio:) lachrymas profudisse dicitur, his diebus huc a lachrymis admodum madidam tulerunt, quae per hujas Consistorium solenniter examinatur. (157) De defuncti in tumulum jam ponendi mirabili membrorum flexibilitate, et svavi corporis odore hujatibus pergrata narrant; Cilicio quoque, quo praecinctus erat, post mortem primo, quod ipsi deposuerint, Domini Rednik, qua nominati adventus propediem exspectatur.

A. 1765 8-a Martii Ioannem Bradáts Recursum promovisse Altissimo Loco ratione obtinendae Typographiae patet ex Ejus Verbis: Typographiae institutionem per Illustratorem Vestram projectatam acceptat (:C. Schönborn:).

A. 1765 22-a Martii Bradács Ioannes de Icone Maria Pócsensi hacc Vienna scribit: Admodum paucis notum est (:Viennae:) Taumaturgam, quae apud S. Stephanum colitur, a nobis acceptam fuisse, imo cum plurimis Ecclesiasticis Beneficiatis constitutus vix non decertavi audiens, quod ex Pécs, id est quinque Ecclesiis, et non Póts allata sit. Ipsi etiam Canonici, qui ad eandem quotidie suas Horas decantant, mirantur dum audiunt ipsius exemplar apud nos miraculis clarum extare.

Excellentissimus Comes a Schönborn indefessus est in promovendo Bono Episcopatus Munkacsensis, ideam concepit, ut Episcopus iste sedem in Diaeta nanciscatur: De his conatibus Bradáts ita refert: Sedis in Diaeta optimanda Comes spem magnam pollicetur maxime ex motivo isto: Occasione collisionis illius, quam in causa nostra cum Cancellario (:Francisco Comite Eszterhazy:) habuit, narrat sibi per Cancellarium dictum fuisse isthoc: Adverto inquit subtilitatem Munkacsensis Episcopi, qua occasione haec non aliud intendit, quam ut Sedem in Diaeta optineat, sed illam non habebit. Ad quod Comes reposuit: Et cur non? Si potuistis facere Schismaticum Intimum Consilium, quare hunc verum Catholicum Episcopum? qui tot, et tanta pro publico Bono fecit, et facit, impeditis? ad quae emolitus Cancellarius est.

A. 1766 Emanavit Resolutio: nec Episcopo Munkacsensi, neque Comiti Schönborn (158)

ме». На це граф відповів: «А чому ні? Якщо ви змогли зробити схизматика таємним радником, то чому ставити перешкоди зробити його католицьким єпископом, який так багато зробив і робить для загального добра?» Це переконало канцлера.

1766 року він видав ухвалу: «Друкарня не може бути дана ні мукачівському єпископові, ні графові Шенборну (158), а друкарі Траттеру». Згодом, 1770 року, її вже мав Курцбек.

Глава 41

Смерть єпископа Іоанна

Його передчасна смерть зв'язана з виданням «Зборника» і неприємностями, що звідси випливають, до того ж публічними, перед суддями та духовенством і перед самим народом; це спричинило йому такий біль, що не зміг його перенести⁴⁾. Сучасний письменник Бабіля так викладає справу: «Отже, ці та інші численні та велиki i майже постійні неприємності ранюли душу єпископа Іоанна до такої міри, що, будучи в змозі сприйняти це спокійною душою, повинен був поділитися цим самим також із тілом. Очевидно, тіло Іоанна не могло бути здоровим і здатним функціонувати при погано розположеному духові. Отже, як для полегшення тіла, так і для відпочинку душі він відправився у виноградник, який був його власністю на Чернечій горі; саме там затримався деякий час, де, як здавалося, спершу хворів на якусь легку, але затяжну і останню хворобу, в якій моментально вибився із сил. Звідси він був переведений у свою резиденцію в місто; будучи обтяжене незвично високою гарячкою, ціле тіло почало страждати, впадати в дуже пронизливу лихоманку, відчувати запалення. Виснажений цим страшним стражданням, він, як передавали очевидці, при повторенні приступів виголосив такі слова: «Не вже я схизматик?» Таким чином, або із-за надмірної тривоги душі, або самої природи хвороби, вона забрала такі сили єпископа Іоанна, що в межах восьми днів перемогла мистецтво і надію лікарів. Отже, він був готовий до скла-

posse dari Typographiam, sed Typographo Tatrner, interim 1770 jam tenuit illam Kurczbeck.

Caput 41.

Mors Episcopi Ioannis.

Praematura mors ejus ex editione Zbornik, et inde promanantes vexae, et publicae coram Dicasteriis, et Clero, ipsoque populo tantum Ei causarunt dolorem, ut eum superare non potuerit⁴⁾. Coaevus scriptor Babilya taliter rem exponit: Hae ergo, et similes aliae tot, et tantae adversitates fere continuae ita Episcopi Ioannis animum exulcerarunt, ut cum ea animo solo capere non potuerit, cum corpore etiam parti eadem debuerit: scilicet Corpus Ioannis bene valere utique haud potuit male disposito animo, tam Corporis igitur relevandi, quam animi etiam tantisper relaxandi fine profectus ad Vineam, quam in monte Csernek dicto habuit propriam, tempore aliquo ibidem commoratus, ubi in morbum levem quidem principio, ut videbatur, et lentum incidit, sed tamen supremum, in quo viribus statim concidit, hinc in solitam Residentiam suam in oppidum revectus, ingravescente malo aestu insolito totum corpus corripit, acutissima febri jactari, incendio persentiscere coepit, qua dolorum acerbitate excruciat, iteratis vicibus has voces protulisse a praesentibus referebatur: Ergone ego Schismaticus! et ita seu nimia animi sollicitudine, seu ipsa morbi natura tantas aegritudo Ioannis Episcopi vires sumpsit, ut intra octiduum artem, et spem Medicorum vinceret; ad componendas itaque animae rationes conversus, expiata coram Sacerdote per Sacram Confessionem delictorum Conscientia, Sacrifice Christianis rite munitus, diem mensis Julii 4-am incidentem tunc in diem Sabathi, pridie videlicet S. Ioannis Baptiste, quem ut specialem Patronum. Venera-

⁴⁾ Правдоподібно, О. Базилович помиляється, кажучи про отруєння, але не передаючи ким. Монахи — ні, бо він ім вірив. Не можна допустити, щоб це зробив Бачинський, тим більше, що Бачинський мав би стати його наступником, коли Іоанн хотів відмовитися від єпископства.

⁴⁾ Altera vice erat P. Bazilovits in toxicatum innuendo, sed non tradit per quem. Monachi non, quia eis favebat, de Bacsinszko nefas esto, supponas, facilius, Bacsinszky successor Ejus evansisset, dum Ioannes Episcopatui renunciare voluerat.

дання звіту душі через святу сповідь у присутності священика. Побожним визнанням гріхів і священним християнським обрядом дістав відпущення. Наступного, 4-го дня, місяця липня, тоді в суботу, якраз у переддень Св. Іоанна Хрестителя, якого постійно вшановував як власного покровителя, у третю четверть 11-ї години вечора 1772 року помер, як жертва за русько-католицьку церкву, на 38-му році життя, з яких чотирі останні роки провів на посаді єпископа. Він відійшов із тимчасового до вічного життя для отримання нев'янучої слави.

Здається, що справді цьому єпископові Іоанну для досконалого виконання обов'язків найкращого пастыря нічого не бракувало крім довгого життя, однак із справедливістю можна стверджувати про нього, що, живучи короткий час, виповнив великі часи, бо продовж чотирьох років, які був єпископом, відважно зробив багато і значішого для поширення св. унії; через цю свою старанність щодо угоро-руського народу і постійне майже батьківське ставлення до шанованного духовенства пам'ять про нього і шана заслуженої похвали будуть вічні перед ними і їхніми нащадками.

Потім шостого дня цього ж місяця о 8-й годині пополудні при великому зібранні сусіднього духовенства та інших дуже багатьох людей різного походження, гідності і стану, без різниці релігій, при великій кількості засвіченіх свічок, при всіх прелатах, в єпископському одязі із резиденції єпископа, розташованій в місті Мукачево, в напрямку монастиря Св. Миколая під плач людей усіх станів, але насамперед удів і сиріт, був перенесений до річки Латориці під жалібний спів духовенства: «Щаслива дорога, на яку ступає душа . . .», «Приготовляється тобі місце спочинку . . .» На приготуваних звичайніх човнах він був перевезений через річку і прийнятий духовними отцями Св. Василія Великого, які вийшли із свого монастиря з засвіченими свічками, а потім занесений до церкви Св. Миколая. Наступного сьомого дня того ж місяця, після відправлення панахиди і повторно здійсненого сумного похоронного обряду, цей єпископ Іоанн Брадач, опущений у звичайну могилу, спочиває в господі.

batur constanter, tertio quadrante pomeridianae horae 11-mae anno 1772 aetatis suea 38-vo Episcopatus vero 4-o Supre- (159) num egit, veluti victimam pro Ecclesia Rutheno-Catholica cecidit, ad immarcessibilem Coronam recipiendam de temporanea ad aeternam vitam translatus.

Episcopo siquidem Ioanni huic ad perfecte explenda optimi Pastoris munia nihil defuisse aliud videtur, quam longior vita, cum veritate attamen affirmari poterit de eo, quod brevi vivens tempore expleverit tempora multa, quatuor namque intervallo annorum, quibus ut Episcopus Clero, et populo Hungaro-Rutheno praefuit, plura, et intensive majora, quam omnes antecessores ejus collective sumpti, pro S. Unionis incremento viriliter egit, et sane heroicetiam perfecit, ob quam singularem suam in gentem Hungaro-Ruthenicam industram, et paternum sane in Ven. Clerum constantem affectum aeterna Ejus memoria, et promerita laudis encomium apud eosdem, et posteros eorum in saecula sunt perennata.

Sexta porro die ejusdem Mensis Julii hora pomeridiana 8-va in maximo vicinioris Cleri, et aliorum quam plurimorum omnis Status, dignitatis, et Conditionis sine differentia Religionis concursu ad candelas copiose accensas omnibus praelatis Episcopalibus ornamenti ex Residentia Episcopali in oppido Munkats sita versus Monasterium S. Nicolai concomitante fletu omnis conditionis hominum, sed praesertim viduarum, et pupillorum delatus ad Fluvium Latorcza Clero amare decantante: Beata Via quam ingredieris anima, praeparatur tibi locus quietis, praeparatis solitis navibus, per fluvium eundem transvectus, ac a Patribus S. Basilii M. Religiosis aequem cum Candelis accensis ex Monasterio suo exeuntibus receptus, ac porro ad Ecclesiam S. Nicolai delatus, sequenti die 7-a ejusdem mensis praemissio incruenti Sacrificii Mysterio, absolutoque rursus lugubri Funebriali Officio Episcopus hic Ioannes Bradats solitae Criptae impositus, quiescit in Domino.

Початки гімназій

Подаються численні трактати про самі початки консисторіальних семінарій, про спанінших музів 18 століття, також про мараморських вікаріїв і, нарешті, про мукачівський Афіней та його викладачів, про все це й тому треба помістити в цьому томі, що від правління Андрія Бачинського починається нова епоха. Ці трактати, здобуті з величними труднощами з юридичних актів єпархіального архіву, я започив із похвальних вступів Іоанна Пастеля. Я подаватиму свої глави і збережу його параграфи. Він був оригінальний сучасний автор, до того ж гідний повного довір'я. Він починає так: «Після того, як в 1687 році відбиті переможним військом підйомнішого римського імператора та угорського короля Леопольда оттоманські загарбники відійшли від списокопського міста Егера, єпископ законно повернувся із вигнання на свою кафедру, чи радише на сумні руїни кафедри; із покладеною на іншого обов'язку на самперед почав трикоюно думати про зібраних, вправлення і зміцнення розсіяної і розкиданої по всіх усюдах паства, про благополуччя пасторів, які мають бути призначенні, про відшкодній, кажу, для виховання молодого духовенства метод, згідно з яким підкорився також побажному рішенню тридентського собору. Намір не обмежився обдумуванням. У скоріму часі було забезпечено належним коштами звичайну леопольдо-телекешанську гімназію головними фундаторами, вицезгаданим римським імператором Леопольдом та високоблагородним егерським єпископом Стефаном Телекеші при ревному співробітництві його наступних наставників, зокрема, коли туди були переведені в 1760 році це її коницькі вихованці кінціанського закладу, вона досягла такого розквіту і здобула таку славу, що, з якого боку не глянути б, уже в той час, коли я це пишу, мала все належне. Люди, які раніше з метою здобуття знань повинні були блукати по різних семінаріях і до чужих педагогів, нині можуть дати іншим належний притулок і освіченіших учителів, і егерії дають. Щодо мого теперішнього закладу, то я повинен викласти те, які початки, які успіхи і який, нарешті, був кінець заснованого для вихованців греко-католицької мукачівської єпархії у вицезгаданій егерській семінарії. Однак, я це викладу з індивідуальною біографією на самперед тих вихованців, які правильно виховалися в цьому за-

Initia Seminariorum.

Sequuntur plures Tractatus de initiis Seminariorum, Consistorialium primordiis. Viris celebrioribus, saeculi 18. item de Vicariis Marmarosiensibus, ac tandem Atheneo Munkaciensi et Ejus Professoribus hoc tomo vel ideo inserendi quia a Regimine Andree Bacsinszky de omnibus his nova incipit Epoca. Tractatus hos Consultis Actis Archivi Dioecesani ex Scarletis (?) praenotationibus Ioannis Pasztelyi operose erutos, mutuatos habeo. Ego Capita prosequar mea. Ejus Paragraphos retinebo. Fuit author originalis et Coaevus adeoque plena dignus fide. Inchoat ita: (161) Posteaquam Anno 1687 Vicribus Augustissimi Romanorum Imperatoris, et Regis Hungariae Leopoldi armis depulsi Prædatores Ottomannici Episcopali Civitate Agriensi dececesserint. Præcepse Sacerdotium ab exilio ad Cathedram suam, vel potius tristes Cathedrae, parietas postlimino reversum fuisset, ex incumbente sibi munere, ut dispersum, atque hinc inde palantem Fidelium Gregem congregaret, erigeret, confirmaret, de salutari instituendorum Pastorum, de Cleri inquam junioris debite educandi methodo, quo etiam pientissimæ Concilii Tridentini Sanctio[n]i satisficeret, præprimis sollicite cogitari accaepit. Nec intra cogitationem stetit conatus. Exurxit haud multo post tempore, competentibusque redditibus provisum est, a præcipuis Altememorato Romanorum Imperatore Leopoldo, et Illmo Agriensi Praesule Stephano Telekesy Fundatoribus, Leopoldo-Telekesianum nuncupari solitum Seminarium, atque Z[e]llosa succendentium sibi Antistitium cooperatione, præsertim ubi anno 1760 etia[m] Cassovienses Kisidianæ Fundationis [A]lumni isthorum translati fuissent, in eum subinde florem devenit, eamque celebritatem indeptum est, ut, quid-quid spectetur, isto jam, quo haec scribo tempor[e] summa propemodum habeat omnia. Ceteri qui prius per aliena Seminaria, subque alienis Paedagogis fine doctrinae consequendae peregrinari debebant, nunc aliis competens hospitum, eruditosque Magistros dare possunt, dantque Agrienses. At mei præsent[is] instituti est id duxitat exponere, quae initia? qui progressus? ac quisnam demu[m] finis positae pro Alumnis Gracco-Catholiecae Dioecesos Munkaciensis in præmemoratio[n]i Seminario Agriensi Fundationis extiterit. Exponam vero haec cum Individuali Biographia Alumnorum præprimis quidem eorum, qui directe in illa Fundatione edubabantur, sed subjungam per modum appendixis

кладі, і разом із тим приєднаю у виді додатку також тих, які в цій же семінарі якимось незвичайним чином знаходилися поза бажаним закладом, однак часто служили мукачівській єпархії . . . Усе це маю намір описати з настільки більшою впевненістю, оскільки це здебільшого відбувалося в мої часах, а далі — загальний обставини і самих осіб, про яких у томі йшлося і яких я зінав особисто, бо сам я також був вихованцем у цьому закладі».

Іоанн Паствелій

(162) Глава 43

Трактат, яким чином фундація вихованців для мукачівської єпархії була введена до латинської егерської семінарії

§ I

Як уже пам'ятають наші батьки, на початку вісімнадцятого століття, яке нині закінчується, коли цьому апостольському королівству був повернений благословенний мир, знов почала розцвітати святість, пробивалися як у якомусь туманному хаосі то тут, то там розкідані зірки, були знайдені, кажу, по всій дуже обширній мукачівській єпархії, які частково виходили з Януанської Тирнавської фундації, частково із закінченіх у різних місцях школ і наскільки самі могли, скеровували народ до світла і на шлях чесноти та моралі Іоанн і Прокопій Годермарські, Іоанн Корницький, Іоанн Коропецький, Георгій Бізаній, Григорій Булько, Михаїл Яроцький, Михаїл Ольшай, Василій Блехнарський, Симеон і Михаїл Ольшавські та деякі інші освічені русини, пам'ять про яких буде благословенна. Але тому, що вони порівняно до розмірів і народонаселення єпархії були настільки малочисленні, що не стільки задовільнюля, наскільки радше запалювали прagnення і бажання всіх, які численні подібно до них гаряче прагнули. Через те ве, які ціросердечно турбувалися про сусільство, були проїняті турботою, чи може бути знайдений спосіб для досягнення цього.

§ II

О, якби першими в цій турботі так іциро, як і радо показали себе егерці! Справді, в Егері 1726 року від приводом реформування церковної дисципліни було зібране вище духовенство із всієї мукачівської єпархії. Тоді, дnia 11-го березня під головуванням генерального егерсько-

Illos etiam, qui in eodem Seminario extra quaestio-natam Fundationem extra ordinario quadam modo fuerunt, subinde tamen Dioecesi Munka-csinensi serviverunt. Quae omnia tanto majori cum certitudine scripturus sum, quod pleraque meis temporibus acta sint, ac proinde Universas Circumstantias, et Ipsa Individua, de quibus . . . mo occurit, personaliter noverim, qua cætero-quin olim Ipse quoque in eadem Fundatione Alumnus.

Ioannes Pasztelyi

(162) Caput 43.

De tractatu, qualiternam Fundatiō[A]lumno-rum pro parte Dioeceseos Munkacsinensis ad Latinum Seminarium Agriense introducta fuerit.

§ I.

Quod jam Patres nostri memoria tenent, sub exordium nunc effluentis Saeculi decimi Octavi, ubi Apostolico huic Regno alma pace redditā, pietas reflorere coepit, promicabant veluti in caliginoso quodcum chao hinc inde dispositae Stellulae, reperiebantur inquam, per vastissimam hanc Dioecesim Munkaciensem, qui ex Ianyana Tyrnaviensi Fundatione partim, partim ex alibi locorum frequentatis Scholis prodibant, et quantum in ipsis erat, populum in lucem, viamque probitatis Doctrinae, ac morum sedulo dirigebant, Ioannes et Procopius Hodermarszky, Ioannes Korniczky, Ioannes Koropecky, Georgius Bizancy, Gregorius Bulyko, Michaël Iareczy, Michaël Olsay, Basilius Blechnarszky, Simeon, et Michaël Olsavszky, nonnullique alii, quorum memoria sit in benedictione, eruditii Rutheni. Sed quoniam idem comparate ad amplitudinem, populositatemque Dioeceseos pauci forent adeo, ut non tam restingerent, quam inflammarent potius vota, desideria-que Universorum, qui plures his similes ardenter exoptabant. Ea propter quicumque publicum curae, cordique habebant, dispijciebant sollicite, si qua ratio mediorum ad id conducebant posset inveniri.

§ II.

Primi in sollicitudine hac utinam tam sincere, quam prompte Offerunt scse mihi Agrienses. Concitus nempe fuerat Agriam A-o 1726 sub praetextu Reformationis Disciplinae Ecclesiasticae nobilior ex tota Eparchia Munkacsensi Clerus, ubi die 11-a Martii sub Praesidio Generalis

го вікарія Георгія Фоглара в присутності з нашого боку Іоанна-Йосифа Годермарського, також генерального вікарія мукачівського єпископа, і багатьох офіційних осіб або депутатів районів за винятком мараморошсьців відбулася конгрегація, в передостанньому пункті актів якої читаемо таке: «Далі є викладене питання про організацію народові грецького обряду в цій благословеній єпархії корисної і дуже потрібної тут в Егері семінарії, про те, яким способом можна передбачити відповідні кошти та чи самі парохи готові допомогти в міру своїх можливостей. З волі всіх було досягнуто згоди (163), однак окрім по цьому питанню виражали тривогу, переживаючи, щоб на них випадково не був покладений постійний тягар щорічного податку або щоб ті, які збирають гроши, випадково не повернули їх на інші потреби. А, зокрема, після того, як були захоплені і переконані доводами старшого наставника егерської кафедральної церкви найяснішого і високопреподобного пана Іоанна Кіша, добровільно і прихильно досягли згоди так, щоб одні тут обіцяли допомогу, а інші, що не мали уповноваження від своїх підлеглих, зобов'язалися переконати їх у цьому після повернення».

Треба було, щоб виявилася справді дивною та сила винахідливості і дару слів, якою могли бути захоплені і переконані руські парохи, щоб добровільно і прихильно обіцяти допомогу для організації семінарії в Егері. Адже те, що організація семінарії для русинів була дуже необхідною, безперечно, знов також кожен і без доводів переконувача. Але де могли бути знайдені ті доводи, захоплені і переконані якими руські парохи обіцяли зібрати свої кошти для організації тієї ж семінарії, та ще й у Егері, я справді не можу зрозуміти.

Бо дійсно, яким чином міг це здобути або хоч сподіватися від русинських парохів у той час, коли ледве чи хтось із них мав відповідний парафіяльний наділ або діставав щорічний прибуток; зрештою, вони були змушені добувати іжу собі і своїм, займаючись сільським господарством з практикою власних рук та обробітком обкладених громадськими податками наділів, із року в рік утримувати також самого єпископа, якому, між іншим, не було передбачено жодної іншої фундації, крім належної кафедральній допомозі. Ще й досі мене насправді не перестає сильно дивувати аж до обурення те, яким чином егерцям, що це добре знали, могло навіть прийти на думку, щоб вони спробували покласти тягар організації семінарії на таку

Agriensis Vicarii Georgii Foglár praesentibus nostra ex parte Ioanne Iosepho Hodermarszky ibidem Vicario Ep̄pi Munkacsensis Generali, e[x] plerisque Districtuum, Marmaticos si demas, officiis, aut Deputatis, celerabatur Congregatio, in Cuius actorum punto penultimo lego sequentia: „Porro proposita est quaestio de Seminario nationi Graeci-Ritus in Alma hac Dioecesi utili, et valde necessario hic Agriae erigendo, qua modalitate de mediis necessariis provideri possit. Utrum ipsi Parochi parati essent concu[rere] pro facultate sua. Per vota omnium progressum est, ad quam quaestionem (163) nonnulli quidem scrupulantes, nefors in perpetuum annualis Contributionis onus eidem imponatur, aut qui eandem pecuniam incassarent, nefors in alios usus converterent, difficilartunt quidem. Postquam vero praesertim per Illūm, et Rmūm Dnūm Ioannem Kiss Praepositum Cathedralis Ecclesiae Agriensis Majorem fuissent capacitati, et rationibus convicti, sponte, et benevole consensum praebuerunt, ita, ut quidam hic subsidium apromiserint, et alii non habentes a suis inferioribus super his plenipotentiā spoponderunt post redditum sibi subjectis idipsum persuadere.

Mirabilem profecto inventionis, et facundiae vim illam esse oportuit, qua Parochi Ruthenici capacitari, et convinci potuerunt, ut subsidium pro Seminario Agriae erigendo, sponte, et benevole promiserint. Evidem, quod Seminarii pro Ruthenis erectio summe necessaria foret, id etiam absque Persvasore persvasissimum quisque habebat certissim[e]. At quaenam illae rationes esse quirent[ur] quibus capacitatib[us], et convicti Parochi Rutheni Symbolas suas pro eodem Seminario, et quidem Agriae erigendo collatum iri spopondissent. Ego sane comprehendere haud possum.

Et profecto qua ratione hoc vel ex[e]gi, vel spectari potuit a Parochis Ruthenicis eo tempore, quo vix aliquis eorundem competentem Fundum Parochiale habebat, aut annum proventum capiebat, caeterum plerique labore duntaxat manuum suarum rusticando, fundosque oneribus publicis obnoxios cultivando, sui, suorumque alimoniam queritare, ac ipsum etiam Episcopum, nulla caeteroquin fundatione provisum, praebito Cathedratici Subsidio, de anno in annum sustentare cogebantur. Ut adeo mihi sane non citra indignationem mirari subeat [ve]hementer, qualiternam Agriensis ista bene scientibus vel incidere potuerit, ut onus ergendi Seminarii tantae paupertati imponere tentaverint. Major autem magis, ac indignor etiam propterea, quod licet e converso Agrienses in Capite non minus, ac in membris Regia omnino liberalitate funda[t] cumulata etiam

убогість. Однак я набагато більше обурюється через те, що хоч егерське високе і нижче духовенство мало маєтки канонічних парафій, аббатій і препозитур, основані на королівському привileї, все ж таки не знайшовся між ними жоден, хто дав би із свого хоч один динарій на будівництво проектованої семінарії. Ця справа згодом всебічно обговорювалася без будь-якого успіху (164). Воно повернулися додому ті, які чи то з страху, чи з підлабузництва обіцяли, як було сказано, допомогу для побудови семінарії в Егері, насправді противилися; інші, спонукані неможливістю із бідності, надто перелякалися самою справою з Егера і відверто заявляли, що ніде інде не має мати семінарію, хай і через труднощі, як у Егері. Отже, треба було шукати інший спосіб.

§ III

Та не бракувало отців батьківщини, ревних покровителі русинів, які вже тоді знали, з одного боку, не тільки неоціненну користь і, разом із тим, найекучішу необхідність вчених мужів у вищезгаданій мукачівській єпархії, але й, з другого боку, величезну перешкоду у здобутті науки русинами, тому що бачили велику бідність і співчували та більш серйозно думали про рятівний засіб у цій справі.

Отже, після багатьох взаємних обміркувань у найяснішого покійного імператора і апостольського короля Карла VI в 1737 році із тим успіхом була порушена справа, що вже не виявилось жодної перешкоди щодо ласкавішого рішення, і, власне, щодо питання про влаштування справи вийшло таке рішення від високої ради угорського королівського намісництва до тодішнього мукачівського єпископа Симеона-Стефана Ольшавського:

«Ваше превосходительство, високопреподобний пане, на мій найшанованіший!

Оскільки його найсвятіша величність, наш найласкавіший пан, як апостольський король цього угорського королівства, взявши собі до серця спасіння душ, ласково прагнув, щоб також у грецькому обряді відповідно було передбачено встановленими турботами про душі, щоб тим краще і точніше могло встановлюватися, поширюватися і набирати силу навчання того ж обряду народу в єдиноспасенній католицькій вірі.

Тому це рішення вищезгаданої його величності вищеназваному вашому панству королівське намісництво доброзичливо вважало за необхідне викласти як про те, що треба дати для

Parochiarum Canonicatum, Abbatiarumque, ac Praep[os]iturarum Beneficia tenerent, nemo unus tamen ex iisdem repertus sit, qui de suo vel unum denarium [in] erectionem projectati Seminarii obtulisset. Res proin haec infundate ventillata omni successu caruit. (164) Reducibus quippe domum illis, qui metu nefors, vel adulatione, subsidium pro Seminario Agriae, ut dictum est constituti promiserant, in faciem restiterunt alii impossibilitatem ex inopia causati, reipsa vero ab Agria in tantum abhorrentes, ut manifeste declaraverint, malle se nuspam, quam Agriae, esto id per facultates licet, Seminarium habere. Alterum itaque modum querere oportebat.

§ III.

Nec defuerunt Patriae Patres, sinceri Ruthenorum Fautores, qui dum parte quidem ab una non solum inaestimabilem utilitatem, sed urgentissimam simul virorum doctorum per antelatam Munkacsensem Diocesim multiplicandorum necessitatem cognoscerent, parte vero ab altera ingens Ruthenorum in studiis consecrandis praepedimentum, exaggeratam utpote paupertatem viderent, ac miserarentur, de remedio eum in finem salutari magis serie cogitarunt.

Post multa igitur ultro, citroque agitata, apud Augustissimum condam Imperatorem, et Regem Apostolicum Carolum VI. Anno 1737. eo cum successu negotium promotum fuerat, ut nulla iam difficultate intuitu Clementissimae Resolutionis subversante, ac de modo duntaxat instituendae rei obmota quaestione, tale ad ejus temporis Episcopum Munkacsensem Simeonem Stephanum Olssavszky ab Excelso Consilio Regio Lottli Hungarico emanaverit intimatum:

Illustris, plurimum Reverende Reverendissime Domine Nobis observandissime!

Quandoquidem Sua Majestas SSma, Dnüs Noster Clementissimus, qua Rex Regni hujus Hungariae Apostolicus, Animarum Salutem sibi Cordi sumens, clementer cuperet, ut in Graeco quoque Ritu constitutis Animarum Curatoribus congrue provideatur, eo, quo melius, ac exactius eruditio ejusdem Ritus Populi in unice salvilica Catholica Fide procurari, ac promoveri possit, et valeat.

Idcirco Praetiae Dom. Vestrae Consilium hoc Altefatae Suae Mattis Lottle Regium benevolo intimandum esse duxit, quatenus super eo, quid pro intentione Alumnorum in Ritu Graeco? et ubi? quove numero debite instruendorum ex

утримання вихованців у грецькому обряді, так і про те, де і яке відповідне число видатків із генеральної парохіальної каси треба буде щорічно видавати на четвертинні рати, і щоб зволив якийшвидше дати відповідне повідомлення згідно цього рішення і не зволікав (165). Видано на раді королівського намісництва, яка відбулася в Пожоні, місяця січня, року божого 1737. Вашому славному і високопреподобному панству відданій і віддані. Граф Кароль Зіхі вр. Людовік Ордоді вр..

Але цей найсвятіший намір не досяг у той час жодного успіху. Тому, що в цьому ж 1737 році наступила смерть названого єпископа Симеона, а правління його наступника Георгія Гавриїла Блажовського було переплетене багатьма клопотами і нстривале, а після цього також неспокійні початки єпископату Михайла-Еммануїла Ольшавського, далі — поширення в самому серці мукачівської єпархії чуми, крім того смерть блаженної і славної пам'яті вищезваного імператора Карла, а також турецька, баварська, прусська і гальська війни і ряд інших якихось ворожих випадково зв'язаних після 1737 року подій спричинили випадкові перешкоди так, що ця корисна справа застування закладу для русинів залишалася в проекті і тільки під 1754 рік була щасливо вирішена, коли великої блаженної пам'яті покровителька наук в Угорщині Марія-Терезія, до якої шановано звернулися з позанням прохання, щоб русинам також щедро зволила із своєї імперсько-королівської ласки дати можливість для розвитку наук.

§ IV

Що торкається настільки щасливого рішення не довго треба було доводити прохання перед найяснішою панію, яка до того ж робила це з такої доброї волі. Таке благе прохання негайно сподобалось її величності, якій подобалося те, що збагачує славу Бога і вигоди підлеглих їй народів. Отже, після негайно отриманої ласкавої згоди про справу, про відповідний спосіб і місце для досягнення пропонованої мети, потрібно було не без труднощів довше говорити через те, що із свого боку егерський єпископ граф Францішек Баркоці, який у той час наполягав з усіх сил на збільшенні будь-яким способом своєї егерської семінарії, також намагався всяким способом перевести в Егер фундацію русинів, єпископом яких він, між іншим, себе вважав, а мукачівський єпископ Михайл-Імануїл Ольшавський звичайно планував приєднину

Generali Parochorum Cassa annue in ratis angari-calibus dandum fore existimaret, specifice expone-re, ac taliter fundatam, eamque adaequatam Informationem quantocys Praelibato Consilio huic dare velit, et non inter- (165) mittat. Datum ex Consilio Lottli Regio [Po]sonii die 18-a Mensis Ianuarii Anno D[omi]ni 1737. celebrato. Illustris, plu-ritum Reverendae, Reverendissima Dom. V- rae, ad officium paratus, et paratissimi. Comes Carolus Zichy m. p. Ludovicus Ordodini p. p.

Sed nullum piuentissima haec Intent[i]o eo qui-dem tempore progressum sortita est Praenominati quippe Episcopi Simeonis eodem ipso 1737. anno subsecuta mors, hujus item successoris Georgii Gabrielis Blazsovskzy multis sollicitudinibus intricatum, nec diuturnum regimen, sed post istum quoque Michaëlis Manuelis Olsavszky turbulentissima Episcopatus initia, porro grassata in ipsis Dioecesos Munkaciensis visceribus pestilenta, praeterea Gloriosae recordat[i]o[n]is Altefati Imperatoris Caroli mors, nec non Turcicum, Bavari-cum, Borussicum, Gallicumque Bella, et alia nescio quo adversante fato concatenateda serie post attactum Annum 1737. succendentia sibi bonarum Artium praepedimenta effecerunt, denique, ut salutare illud Alumnatus pro Ruthenis Fundandi negotium in jecto duntaxat permanserit, non nisi sub Annum 1754. felicius promovendum quando Magnae Memoriae Augustissimae per Hungariam Studiorum reparatrix Maria Theresia resumpta, ac Subditali petitione interpellata fuit, ut Rutheni quoque de Sua Caesareo-Regia Municentia Campum in literis proficiendi Clementer aperire dignaretur.

§ IV.

Non diu intuitu finis tam salutari[s] apud pien-tissimam, adeoque sponte tali facientem Domi-nam preces protrahendae erant. Placuit illico tam pia petitio [Ma]iestati, cui omne, et solum, quod in Gloriam Dei, subditorumque sibi populo[r]um commoda redundaret, semper p[re]la[re]cuit. De re ita-que Clementissimo a[d]jnutu indilatae obtento, de modo solu[m] locoque ad propositum finem con-sequendu[m] idoneis non sine difficultate tractari dilultius oporebat propterea, quod Episcopus qu[i]dem Agriensis Franciscus Comes Bark[o]czy, qui eo ipso tempore ad Suum Seminarium Agriense quaqua ratione amplifican]dum totis viribus incumbebat, istam quoq[ue] Fundationem pro Ruthenis, quorum alioq[ue] sese Dioecesa-num reputabat, Agriam per[r]trahere omnimode niteretur, Episcopus ver[o] Muncaciensis Michaël Manuel Olsavszky equidem Tyrnaviac,

тися до Тирнави або Кошиць, тому що в Мукачеві або в Ужгороді, якщо б якимось чином здавалося, що хтось тут у лоні народу міг би зробити ісся доброго, як противник Егера, і це в усіх відношеннях намагався настирливо утвердити. Зусилля егерів (166), які в попередні роки він пізнав докладно на власній особі, цій наймудрішій наставник ставив під сумнів, чи вони перетягли цю функцію в Егер задля загального добра і освіти з метою пробудити в руському народі ревність; зокрема, звертали увагу, щоб таким методом віддалити русинів, звиклих бути підкореними і, зрештою, підпорядкованими послушності, від першого встановлення своєї науки.

§ V

Але даремно був мукачівський єпископ, тому що виценазваний граф Баркоцій, на той час уже егерський єпископ, став у цілому королівстві впливовим і популярним серед вищих і низких верств не менше мовою, ніж ділом, і зрештою, також проти волі мукачівського єпископа добився, щоб фундація для мукачівських русинів була передана егерській семінарії; на виділені 1200 рейнських флоринів узяв найсмирніше витрати і року в рік і генеральній касі і пообіцяв, що він утримуватиме на вищих студіях шістьох учнів у відповідній семінарській науці із введенням професора обряду. Найлакавішою згодою таке рішення йому ж сповістила Марія-Терезія з ласки божої імператриця римлян, королева Німеччини, Угорщини, Далмачії, Словакії і т. д., ерцгерцогиня Австрії:

«Шановний високоблагородний і величний графе, вірний нам і широко улюблений! Тому що із ревністі до поширення святої унії, а також із необхідних способів по відношенню до цього дізналися повністю про суть справи, тобто, що ревні і здібні душпастирі очолюють уніатський народ грецького обряду, тому, кладучи найширіше довір'я у похвальну турботу вашої пасторської величності, широко погоджуємося, щоб вибрав цість юнаків-уніатів грецького обряду, яких вважатимемо найбільш гідними, представив нам разом із наставником грецького обряду на чолі для навчання всіх наук у своїй егерській семінарії у відповідності до належного піклування про душі і якнайскоріше вислав для виконання парафіальних обов'язків, на утримання яких дозволяємо вашій величності щорічно вибрати 1200 флоринів з генеральної касі з дня їх прибуття в семінарію, однаке з тією умовою,

aut Cassoviae applicanda[e] projectaret, quid quod Munkacsini, vel Ungvarini, si quo modo videlicet isthic in gremio[n]o nationis boni quidpiam introducere posset, defigendam ardentius expetaret. Agriac per omnia contrarius. Molimina qui[bus] (166). Agriensium superioribus annis jam expertis in sua ipsius Persona luculenter, Sapientissimus ille Praesul non immerito dubitabat, an non idem hanc Fundationem Agriam petrahentes penes boni publici, eruditio[n]is in Gente Ruthena promovendae Zelum, id etiam, ac fortassis praecepit respectarent, ut Ruthenos hac met-hodo a prima institutione sua disciplinae concreditos, sensimque subjici asvefactos plenarie denique obedientiae suaec substernerent.

§ V.

Sed frustra fuit Episcopus Munkaciensis cum etenim praelaudatus jam Agriensium ejus temporis Antistes Comes Barkóczy apud summos pariter, ac infimos sermone non minus, quam opere in toto Regno et potens, et Gratosus foret, denique ingratias quoque Episcopi Munkaciensis, ut Fundatio pro Ruthenis Munkaciensibus ad Seminarium Agriense resolvetur, effecit, atque in expensas (1200). R̄nos de anno in annum ex Generali Parochorum Cassa Clementissime resolutos accepit pollicitus futurum, ut sex Alumnos in studiis Altioribus sub conveta Seminariorum disciplina educandos cum introducendo Rituall Professore inteteneret. Clementissima Resolutione per tale Decretum Eadem notificata.

Maria Theresia Dei Gratia Romanorum Imperatrix, Germaniac, Hungariae, Dalmatiac, Croatiae, Selavoniaeque etc. Regina, Archi-Dux Austriae.

Reverende Spectabilis, ac Magnifice Comes, Fidelis Nobis Syncere Dilecte. Quoniam Nos Sacrae Unionis promovendae Zelo ductae, atque ideo de necessariis catenus solicite mediis praecipuum omnino comperiamus. Zelos, et idoneos Populo Graeci-Ritus unito Animarum Pastores praeifice, hinc benignissimam in laudabili Fidelitatis Vestrae Pastoralis Sollicitudinis cura confidentiam ponentes, clementer committimus, quatenus sex Graeci Ritus Unidos juvenes deligat, et quos magis idoneos compererit, Nobis una cum praeificando eisdem Graeci Ritus Instructore repraesentet, in Seminario Suo Agricensi omnibus ad Curam Animarum rite, debiteque gerendam Scientiis instruendos, et quo citius fieri poterit, ad obeunda dein Munia Parochialia exmittendos, pro quorum intertentione Annos 1200. R̄nos ex Generali Parochorum Cassa a Die Eorundem in Semina-

щоб передбачив як забезпечення вищено званих шістьох вихованців їжею, одягом, постільними принадлежностями, книгами та іншими (167) необхідностями, так і утримання наставника відповідного їм обряду. До якого, зрештою, залишаємося доброзичливо і постійно віддані із подякою і нашою цісарсько-королівською щирістю». Дано в ерцгерцогському місті Відні в Австрії. Дня восьмого, місяця липня, року божого тисяча сімсот п'ятдесяти четвертого Марія-Терезія вр. Граф Леопольд де Надажд вр. Андрій Моріц.

У тій справі дійсно мукачівському єпископові було сумно, бо справді годилося це йому сказати безпосередньо, однак егерці, перекривши всі шляхи, поступили так, що по відношенню до мукачівського єпископа ніщо своїм шляхом не поступило з якогось суду, ані безпосередньо він не знат, що і яким чином було зроблено і яке рішення було прийняте.

rium introductionis Fidelitati Vestrae persolven-
dos clementer resolvimus, ita tamen, ut ex hoc
fundo tam praefatos sex Alumnos victu, amictu,
lectisterniis, Libris, caeterisque (167) necessariis
provideat, quam et idoneum Ritu[s] eorundem
interteneat Instructorem. Cui in reliquo Gratia, et
Clementia Nostra Caesario — Regia benigne,
jugiterque propensae manemus. Datum in Archi-
— Ducali Civitate Nostra Vienna, Austriae, Die
Octava Mensis Iulii Anno Dñi Millesimo Septen-
gentesimo Quinquagesimo Quarto. Maria Theresia m. p. Comes Leopoldus de Nádasd m. p.
Andreas Moricz.

Quo in negotio illud profecto non dolorosum
Episcopo Munkacsensi accidere non poterat,
quod licet meritum hoc directe, ac immediate ad
se pertineret, per Agrienses tamen omnibus viis
praeculsi ita pertractatum fuerit, ut ejus intuitu
Munkacsensis nihil omnino via sua ex aliquo
Dicasterio acceperit, imo ne id quidem, quidnam,
et qualiter actum, resolutumque haberetur, ge-
nuine cognoverit.

§ VI

Перший, хто через особисте знайомство прихильно написав до Мукачева таке рішення, був секретар високої ради Михаїл Доміщич; з яким настроем це було сприйнято мукачівцями, можна зображені з наведеного нижче листа, якого єпископ надіслав 10 серпня 1754 року до того ж секретаря з такими словами: «Шановний пане і т. ін. Я справді дуже радів із надісланих мені розпоряджень щодо семінарії для уніатів тут, у лоні народу, і якщо б залежали від мене, як вимагалася, не думка, а правда цієї корисної в народі дуже термінової справи, то вона виявилася би набагато іншою . . . від мене вимагається, щоб я послав у Егер для вивчення моральної філософії шістьох вихованців і до того ж випускників-філософів, яких я ніколи й ніде не знайду. Я сумніваюся, чи взагалі це можна зробити. Не випускники-філософи, які вміють викладати моральну філософію, тути направляються, і роблять свою справу з великим успіхом. Уже хай зволить ваше високе панство пізнати своїм високим рішенням, що ця зміна відбулася напевно не із ревності до унії, але не знаю, з якого іншого мотиву; відкрито визнаю шановному панству мету, до якої прямуємо, але навряд чи досягнемо; більше тут, звичайно, досягає справжній досвід, аніж думка, багато визначається та встановлюється рішенням, але з безуспішним наслідком, хоч ми вже навчені великим до-

§ VI.

Primus, qui pro privata Notitia resolutionem
idmodi Munkacsinum amice prescrispsit, erat
Secretarius Excelsi Consilii Michaël Domsics;
quali vero animo Nuncium hoc apud Munkacsien-
ses exceptum sit, intelliges ex Literae hic subjec-
tae, quam anno supraposito 1754. 10-a Augusti
ad Eudem secretarium reddidit Episcopus; se-
quentibus:

Spectabilis Domine etc.

De dispositionibus mihi relatis intuitu Seminarii
pro Unitis hic in gremio Gentis multum profecto
gavisus sum, et si hujus[us] salutaris operis apud
gentem moment[o]sissimi non opinio, sed veritas.
ut quaerebatur, fuisset a me, longe res aliter evenisset — requiror, ut sex Alumnos, et quidem
Philosophos absolutos, quos nusquam, et nunquam reperiam, Agriam pro morali perdiscenda
exmittam. Satagam se vix fieri poterit. Nam Philosophi
absoluti[us] scientes tradi moralem Munkac-
sini eo se conferunt, et quidem cum magno fructu
sua faciunt. Iam dignetur Spbli DV-a alto suo
judicio discernere, hanc mutationem, certe non ex
Zelo Unionis sed ex alio, non scio, quo motivo
provenisse Genuine fateor Spbli DV-ae scopum,
quem intendimus, viz tangemus, magis solet hu[c]
tangere vera experientia, quam Opinione[et]
Multa disceptationibus concluduntur, et statuan-
tur, irrito tamen effectu, ut jam abundanti expe-
riencia sumus edocti. Hujus[us] tamen tractationis
seriem, rogo, suo Zelo singulare dignetur mihi per-

свідом. Однак порядок цього викладу, прошу, хай зволить своєю особливою ревністю чені підписати. Я заплакав, що це розглядається ніби з турботи про мене і мій народ, але без мене. Якщо вашому шановному панству й відомо, що обговорювані зі мною справи залишаються іх плід є очевидний, то вони без мене розпалися. Знов і знов прошу, хай сприяє моєму проханню, прошу з ревності до унії зволити написати мені судження про цю справу (168). Велика людина справді повинна знати, в кого тобі слід шукати початок, зокрема в неівідомій справі. Одні знають, незапитані — мовчать, інші не знають, отже запитують, іншим не належить знати, хіба-що коритися наказам. Було б цілком достатньо, якщо б найсвятіша величність поступила так, як хоче. О, якби, о якби панувала благодать і ревність спасіння душ, пуста справа хай скріпить». Однак він міг радше роздумувати і прагнути протилежного мовчазними проханнями та боротися з настільки сильними егерськими противниками.

scribere. Illachrymatus sum Negotio de me, et Gente mea sine me, et illa tractari. Apparet et Spbli DV-rae constat, negotia mecum tractata stant, eorumque fructus appetit, sine me dilapsa sunt. Iterum, atque iterum rogo, faveat, rogo, ex Zelo Unionis petiti[on]ni meae, et mihi tractatiōnem hujus nego[ti]j (168) dignet perscribere. Magni profecto referri scire, a quibus sumere debeas initium, maxime in re ignota. Aliqui sciunt, non interrogati tacent, aliqui nesciunt, ergo interrogant, alii nec scire convenient, nisi mandatis parere. — — Satius esset, si, quod Sacra Mattas vult (:pensatis omnibus pensandis:) faciat. — — Utinam utinam regnaret Charitas, et Zelus salvandi animas, creparet autem vana gloria! — — Haec Spbli DV-ae Zelo Unionis percitus Scribo, et quidem sub rosa Christianae Charitatis: si quid emolumentuo potest fieri, bene, sin minus me una cum meo scripto hoc aeterno Silentio tradat. Nec enim ego minimus homuncio hujus Mundi id attentassem, nisi initialis Zelus Spbli DV-ae, qui jam in tota Unione illuxit, me ad scribendum Suae Dñi Spbli movisset. Optassem quidem ea, quae hic scribo, ore ad os referre, tanquam cum eo, cum quo scio, sed dolor repressit verba scribendi, absentia narrandi, etc. disconsolatissimus nempe reddebatur casu hoc Manuel Episcopus, cogitare tamen potius, tacitisque votis contrarium optare potuit, quam publice agere, Agriensi[ue] tam potenti adversario, obluctari.

§ VII

Між тим, егерець забарвив повідомити мучачівців про ласкаве рішення, яке він отримав з двома пунктами вимог: по-перше, щоб він також сприяв у пошукові шістьох юнаків грецького обряду та ще й випускників-філософів і підібраних направив у Егер на іспит; по-друге, щоб він дав свою інформацію про необхідні для вивчення обряду руські книги, а також про сам метод навчання обряду. На це Емануїл, як я знахожу у протоколі від 23 серпня 1754 року, справді відповів такими словами: «Високопреосвящений і т. д. Із дуже прихильного адресованого мені листа вашої експеленції найласкавіше бажання вашої найсвятішої цісарсько-королівської величності і те справді материнське найлобожніше піклування про руський народ уніатів грецького обряду і водночас рішення із покірного посланого я зрозумів, що в егерській семінарії вашої величності виховуються і забезпечені всім необхідним шість вихованців для уніатського народу. Це доброзичливе рішення її найсвятішої ве-

§ VII.

Interim nec Agriensis distulit Clementissimam, quam obtinuerat, Resolutionem intimare Munckaciensi cum duobus postulatorum punctis, altero, ut in exquirendis sex Graeci — Ritus Juvenibus, et quidem Philosophis absolutis is etiam cooperaretur, inventos[que] Agriam pro examine invijaret, altero, ut de libris Ruthenicis pro Ritu condiscendo necessariis, ac ipsa etiam ritus condisci methodo informationem suam daret. Respondit vero ad haec Manuel, quemadmodum d-to 23-a Augusti 1754, in Protocollo reperio, sequentibus:

Excellentissime etc.!

Ex Gratiosissimis Excellentiae V-ae datis ad me Literis Clementissimam Suae SS-ae Caeo-Regiae Regia Mattis Voluntatem, planeque Maternam, eamque pientissimam erga Ruthenam Graeci-Ritus Unitorum Gentem Sollicitudinem, atque una Resolutionem homagiali cum reverentia intellexi, quatenus in Seminario Excellentiae Vestrae Agriensi sex Alumni pro Unita gente omnibus necessariis provisi eduentur. Benignam hanc

личності, ваше високопреосвященство, для розяснення якого я недостойний, мені ласкаю сповіщає і волю, щоб я взяв участь у пошуку таких же вихованців на наступний навчальний рік у зв'язку з тим, що тут їх немає можливості знайти (169), і їх знайдених відправив туди для звичайного іспиту. Виконано, високопреподобний пане; що я міг би відповісти ревності вашої експеленції і волі її найсвятішої величності? Справді, як ваша експеленція, так і я боюся нестачі відповідників юнаків. Адже ті, які з тяжкою бідністю і голодуванням завершують філософський курс, одні в одних місцях шукають спосіб для прожиття при відсутності засобу існування, інші в інших місцях, як відомо вашій експеленції, живуть дуже жалюгідно. І передбачаю, найясніший пане, що ледве чи можна буде їх знайти в такій кількості на наступний рік. Книжок для навчання обряду знаходиться в кількості 10, які за простим підрахунком обидуться до ста імперських флоринів, що у свій час можуть бути зібрані. Далі, найвищий пане, для вивчення обряду потрібні три або чотири повні роки; тирнавські вихованці-випускники дуже трудно вчаться через відсутність практики, бо у нас не даються цілорічні вказівки, а з загальних правил, кладуться на початок, як у римському Бревіарію, і це вивчається з найбільшою увагою, зокрема в час збігу свят. Далі загальну вказівку маємо тільки вибірково, а видруковану майже не можна знайти. У всіх цих сировах, високопредставний пане, я постараюся по своїй можливості відповісти і бажанню найсвятішої величності, і батьківській ревності Вашої експеленції чесних підібраних, яких я знайду, вишило. І т. д. Ось маєш, вас майстрів удаваності і неуважаності. Егерець визнає, що мукачівцю панесена дуже відчутна рана рішенням, згідно з яким фундація для русинів переведена в Егер, та все ж йому для втіхи сповіщає. Але мукачівець також ставить усе з ніг на голову; і що він насправді робив, щоб гідних для викования юнаків усіким способом направити в Егер; обіцяє, що по можливості зробить те, щоб підібрати чесних юнаків, яких зможе вислати в Егер. Разом із тим зі страху за потагі наслідки, які він передбачав, вважав за недоцільне ні перечити, ні погоджуватися з прағненням егерців.

Resolutionem Suae Matis SS-ae Excellentia V-a pro solatio, quo ego indignus sum, mihi Gratioso significat, voluntatemque, ut pro sequenti Anno Scholastico ejusmodi Alumnos suscipiendo, in defectu ibidem eorundem non reperi (169) bilium, meam operam eosdem conquirendi adjungam, repetosque pro solito examine eorum exmittam. Satagam Excellentiae Dñe, et utinam pro Zelo Excellentiae V-ae, et Suae Matis SS-ae voluntate respondere possem. Verum ut Excellentiae V-ae ita et ego penitiam (?) juvenum idoneorum timeo. Qui enim gravi cum inopia, et inedia Cursum Philosophicum absolvunt, ii deinceps aliunde vitae genus quaerunt defectu subsistentiae victus, qui aliunde, ut Excellentiae V-ae constat, miserrime persistunt. Et praevideo Excellentiae Dñe eosdem numero tot pro futuro anno vix posse haberi. Libri pro ritu addiscendo requirentur numero 10, qui levi calculo ad Centum Imperiales exurgent, qui etiam suo tempore comparari possunt. Ritum porro Excellentiae Dñe addiscere tres, quatuorve anni solidi requiruntur. Tyrnavienses Alumni exente, molestissime discunt defectu praxi non enim apud nos Directoria dantur annua, verum ex Universalibus, ut in Romano Breviario ad initium ponuntur Regulis, et hoc summa cum attentione, maxime in Concurrentia Festorum addiscitur, et hoc continua praxi. Universale] porro Directoriū solum habemus perserptum, impressum vix reperibile est. In omnibus his Excellentiae Dñe et voluntati Matis SS-ae, et Paterno Excellentiae zelo pro posse meo satagam correspondere, repertos probos, quos potero submittam. Etc.

En duos simulandi, ac dissimulandi artifices! Scivit Agriensis per Resolutionem, qua Fundatio pro Ruthenis Agriam applicita habebatur, sensibilissimum vulnus inflictum esse Munkaciensi, et tamen hanc eidem pro solati[o] notificat. Sed Munkaciensis quoque miscet quadratae rotundis, et quam reapse operam adhibeat, ut juvenes pro Alumnatu idoneos ab Agria omnimode praepe- diat eam se adhibitum pro posse suo pollicetur, ut probos repertos quos poterit Agriam submittat, dum nimur metu pessimarum, quas ominabatur sequalarum nec dissentire palam, nec consentire Agriensium molimini integrum esse sibi duxit.

Глава 44

Про справжній прийом вихованців грецького обряду до егерської семінарії

§ I

Закріпивши таким чином фундацію для руських вихованців у егерській семінарії, вищезгаданий єпископ граф Баркочі, щоб не пропустити жодної нагоди для здобуття користі для своєї зусиль таємою сприятливою постановою, вже під кінець 1754 шкільного року написав до сусідніх академій із проханням повідомити, якщо б знайшлися здатні до церковного сану грецького обряду юнаки, які закінчили філософську науку, щоб на початку місяця вересня з'явилися в Егері на іспит. Але тому, що це в той час небагато русинів відвідувало латинські школи, особливо ж вищі, то в тому році не можна було забезпечити в такій кількості, в якій вимагається, тобто шість юнаків, однак було допущено підготовлених до іспиту не більше чотирьох із Кошиць, а саме випускників-філософів Іоанна Бокшая, Михайлі Андрейковича і Стефана Ольшавського, а також одного кандидата теології. Однак разом із ними з'явилися для егерців не досить бажані турботи. Бо коли егерці більш ніж скромною ревністю запропонували з приводу цієї фундації підпорядкувати собі руське духовенство і вже явними судженнями об'явили на майданчик, що всі, хто виховуватиметься в егерській семінарії, повинні звязатися клятвою вести безшлюбне життя, коли знов із другого боку вже всходи знали, що мукачівський єпископ усіким чином противиться закріплению фундації в егерській семінарії; далі так, як зростає чутка, поширюючись, вихованці, які навчались в Егері, у Мукачеві не прийматимуться або в усікому випадку гірше влаштовуватимуться в інших місцях, на підставі цього трапилося, що на початку місяця листопада, який давав початок як школі, так і церковному висвяченню, три юнаки вступили в семінарію, а Стефан Ольшавський зволікав із явкою; але також із цих трьох Андрейкович із товаришем, кандидатом теології, негайно після початкового або семиденного заняття покинув семінарію; тільки єдиний Іоанн Бокшай залишився постійно у прийнятому рішенні.

Caput 44.

De Alumnorum pro Graeco-Ritu ad Seminarium Agriense effectivae susceptione.

§ I.

Fundatione pro Alumnis Ruthenicis in Seminario Agriensi taliter jam defixa, praelaudatus Eppus Comes Barkoczy, ut pro usu capienda intentionibus suis tam favorabili Resolutione nihil intentarum omitteret, fine jam anni Scholastici 1754: imminentे, scripsit ad vicinas (170) Academias intimando, ut, si ubi Graeci Ritus Juvenes ad Statum Ecclesiasticum idonei, sed Studia Philosophica jam emensi, reperirentur, sub initium mensis 7-bris Agriam pro examine se sisterent. At quoniam eo adhuc tempore pauci Rutheni scholas Latinas, praesertim vero altiore frequentarent, illo quidem anno tot numero, quot desiderabantur, sex nimur haberi non poterant, sed quatuor duntaxat Cassovia, tres utpote Philosophi absoluti Joannes Boksay, Michaël Andrejkovits, et Stephanus Olsavszky, nec non unus Theologiae Candidatus pro examine comparentes suscepti sunt. Sed neque cum Academias intimando, ut, si ubi Graeci Ritus Juvenes ad Statum Ecclesiasticum idonei, sed Studia Philosophica jam emensi reperirentur, sub initium Mensis 7-bris Agriam pro examine se sisterent. At quoniam, eo adhuc tempore pauci Rutheni Scholas Latinas, praesertim vero Altiores frequentarent, illo quidem Anno tot numero, quot desiderabantur, sex nimur haberi non poterant, sed quatuor duntaxat Cassovia tres utpote philosophi Absoluti Joannes Boksay, Michaël Andrejkovits et Stephanus Olsavszky, nec non unus. Theologiae Candidatus pro examine comparentes suscepti sunt. Sed neque cum illis sat ex voto Agriensibus successit negotium. Cum etenim Agrienses plus quam discreto Zelo Clerum Ruthenicum occasione Fundationis hujus regulandum sibi proponerent, neque jam obscuris indicis futurum proderent, ut omnes in Seminario Agriensi educandi ad caelibem vitam transigendam juxta praeceptum Ecclesiae Occidentalis juramento stringerentur, cum item altera ex parte immotisset jam ubique Eppum Munkacsensem Fundationi in Seminario Agriensi defixo per omnia adversari, ac proinde, sicuti rumor erexit eudo, spargeretur etiam Alumnos, qui Agriae educandi forent, Munkacsini haud quaquam acceptando, aut saltem aliis deterius accommodandos fore, exinde factum est, ut adveniente Mense 9-br, qui scholarum pariter, ac Novitiatus Clericalis initium dabat, alii quidem tres Seminarium

ingressi sint. Stephanus autem Olsavszky comparere cunctaretur, sed ex illis quoque tribus Andrejkovics cum Socio Theologiae Candidato illico post initialem, seu exercitorum hebdomadem Seminarium desereret, nec nisi unicus Joannes Boksay in arte proposito constanter permaneret.

§ II

При цих обставинах єпископ граф Баркоці надіслав до свого підлеглого Андрія Бачинського такого листа:

«Дорогий сину!

У мене залишається єдиний вихованець із уніатів для грецького обряду; три, вже прийняті, повернулися до світського стану. Причину цієї справи визначила загальна чутка якихось недоброзичливців, хитрощами і витівками яких були налякані й ті, що були відкликані, і численні з них, які обіцяли прийти. Довга мовчанка вашого панства і жодна турбота щодо моого старання майже примусили мене підохрівати, що також і ваше панство належить до цього роду недоброзичливців. Якщо це підохріння прагне із себе зняти, прошу, хай, по крайній мірі, тепер потурбується де-небуть розшукати і прислати в Егер п'ять таких юнаків, яких у мене досі немає. І моїм, і найшановнішої нашої пані єдиним прагненням є на підставі цього поширити святу унію; ця турбота при всіх обставинах повинна бути першою також і для вашого панства. Я прочитав по-відомлення, що постановив відносно вашого панства пан ритуальний єпископ після призначення на дорозьку парафію. Одночасно я сподівався, що з нагоди єпископського посвячення моєї школи я побачу в Егері ваше панство, але обидві надії втратив, чому, однак, не знаю. Ці сумніви хай розвіє (ваше панство) і хай буде здорове!» У Тріор-Контрасті, 20 вересня 1754.

Я нині про ті справи, які в цьому листі торкаються особи Бачинського, не хочу викладати детальніше нічого, також нічого не згадую про цю наємницю, якою висміювали егерці Бачинського продовж усього життя, а лише вказую те єдине, що безпосередньо торкається даної справи, а саме, що Бачинський взагалі або нічого не хотів, або також не міг допомогти в пошуку вихованців, бо при таких обставинах, якщо це колись дійсно було в 1754 році, що мені насправді здається дивною справою, як той син уникнув удару цього світу, коли поставлений поза церковними прибутками і службою, не мав де притулити свою голову. Це буде ви-

§ II.

His in Circumstantiis Ep̄pus Comes Barkóczy ad Clientem suum Andream Bacsinsky talem dedit literam:

Dilecte Fili!

Alumnus pro Graeco Ritu Unitorum Unicus mihi superest, tres jam suscepti ad saeculum redierunt. Causam hujus rei communis rumor tribuit quorundam malevolorum technis, et artibus, quibus et isti revocati sunt, et plures, qui venire proponuerant, absterriti. Longum Dñaonii V-rae silentium nullaque procurationis a me commissae sollicitudo me pene cogit ut suspicer etiam eandem e Numero id genus disvasorum esse. Eam opinionem si a se amoliri cupit, quaeso. (171) saltem nunc dat operam diligentem, ut quinque id genus Juvenes, qui mihi adhuc desunt, alicubi conquirat, et Agriam mittat. Et meum, et clementissimae Dominae Nostrae Unicum Votum est, hoc instituto Sacram Unionem promovere, quae cura utique etiam Dñaoni V-ac debet esse princeps. Petieram, ut mihi indicaret, quid Dñus Episcopus Ritualis post oblatam parochiam Dorogiensem de V-a Dñaone statuerit, sperabam simul, quod occasione inaugurationis Episcopalis meae Scholae ipsammet Dñaem V-am Agriæ visurus sim, utraque spe excidi, cur autem non video. Dubia haec mihi tollat, et valeat. Prior — Vontrasti — 20-a 9-bris 1754.

Nil ego nunc de iis, quae Personam Bacsinszianam in hac Litera contingerent, volo uberius exponere, nil etiam hic de lusu, quo per totam vitam Bacsinszko Agrienses illuserunt, commemoro; id unice quod pertinet ad praesentem Materiam, in digito: nil omnino videlicet Bacsinszki aut voluisse, aut etiam cooperati in Aluminis conquirendis potuisse; Eo quippe in Statu, si unquam hoc certe Anno 1754. fuerat, ut res mira mihi profecto videatur, qualiternam Filius ille hujus Mundi Apoplexiā evaserit, dum extra beneficium, Officiumque constitutus non haberet, ubi reclinet caput suum. quamadmodum suo loco circumstantialiter exponetur. Sed ad rem.

кладено детальніше у своєму місці. А тепер до справи.

§ III

У той же час також до самого мукачівського єпископа написав егерець, строгіше йому прогрожуючи, якщо якомога скоріше не забезпечить підібраних для виховання юнаків. Однак ці погрози були безуспішними, тому що мукачівець не тільки зовсім не вживав ніяких заходів для розшукування таких юнаків, але навіть тих, яких тоді мав у себе в Мукачеві, а саме випускників філософії Іоанна Козму і Михаїла Паппа з Буди та Теодора Гаршані з Кошиць, переконував не відправлятися в Егер, забезпечуючи їх із дня на день відповідно до своєї можливості коштами, потрібними для продовження вивчення моральної теології. Однак, щоб заручитися захистом проти погроз егерця, навкруги уважно приглядався. Тому у протоколі під 6-м грудня 1754 знаходжу, що до тодішнього придворного сповідальника о. єзуїта Ігнатія Кампміллера був адресований такий лист:

«Високопреподобний отче сповідальніку, найшановніший для мене отче во Х-ті!

Ваше високопреподобне священство зволить пробачити мені за те, що я з релігійною ревністю насмілююсь турбувати вас цим моїм настирливим листом. Виходячи з цього (172), я думав звернутися до вашого високопреподобного священства з приводу найшановнішого рішення її величності, щоб саме шість вихованців для грецького обряду виховалися в егерській семінарії, про нестачу яких зі стражом пан егерський єпископ мені лише, щоб я постараєсь знайти чесних юнаків, випускників-філософів, і послав у Егер на звичайній іспит кандидатів. На це я його ексцепенції відповів, що навряд чи можна знайти таких, які вимагаються, оскільки я не можу дізнатися, в яких місцях вони навчаються і хто вони є. Деяких переконували, щоб туди пішли, але вони не хотіли йти; хто розшукає і примусить інших? Бо ніщо насильне — не триває, тому що про це королівська величність нічого не розпорядилася. Хоч здавалося достатнім, що його величність написала в університет, щоб, якби якісь знайшлися, вони негайно прибули в Егер. Однак, тому що не з'явилися на згадані духовні місця, що може бути іншою причиною, ніж суworий спосіб дії його ексцепенції, надмірне переслідування пресвітерів грецького обряду і намагання позбавити їх майже всіх прибутків, постійне переслідування з боку плебанів. Це

Ad ipsum quoque Eppum Munkaciensem eodem tempore scripsit Agriensis, severius eidem comminando, ni Juvenes pro Alumnatu acquisitos quo ocyus sufficeret. Minae tamen istae in irritum cediderunt. Munkaciensis quippe non tantum in exquirendis talismodi Juvenibus nil agebat, sed etiam quos eorum apud se habebat Munkacini, nempe Joannem Kozma, et Michaëlem Papp Budenses, ac Theodorum Harsányi Cassoviensem Philosophos absolutos ne Agriam proficiscerentur, positive distinebat, sumptus eis pro Studio Theologiae Moralis frequentando necessarios pro modulo suo de die in diem suppeditans. Ut attamen contra minas Agriensis Patrocinii sese obarmaret, circumspiciebat sollicite. Tales proin ad Aulicum ejus Temporis Confessarium P. Ignatium Kampmiller Jesuitam datas fuisse Literas in Protocollo 6-ae X-bris A-i 1754. reperio:

R-me Pater Confessarie,
Pater in X-to mihi Colendissime!

Quod Rñdmac Patti V-ae hac mea importuna Epistola incommodare praesumam religioso Zelo dignabitur me excusare. E re enim (172) censebam ad Rñam Paffem V-am recursum facere ratione Clementissimae Resolutionis Suae Matii, ut videlicet sex Alumni pro ritu Graeco in Seminario Agriensi educentur, quorum penuriam Dñs Episcopus Agriensis pertimescendo mihi scribit, ut operam dem, et probos Juvenes, absolutos Philosophos conquiram, Agriamque pro solito Candidatorum examine mittam. Ad quod Suae Excellentiae respondi, quod vix tales, quales petuntur, reperiendi sint; cum ego ubi locorum studeant, et qui sint rescire haud possim. Quibusdam, ut eorum sint irent, svasum est sed nolebant ire; alios quis conquiret, et coget? violentum enim nihil durable, cum a Regia Matre intimatur super hoc nihil fuerit. Quamvis sufficere videatur, quod Sua Excellentia ad Universitates scripserit, ut, si qui ejusmodi invenirentur, Agriam proxime venirent. Quod autem pro dicta Clerica non compareant, quid aliud est in causa, quam Suae Excellentiae superior modus agendi, Graeci ritus Presbyterorum nimia persecutio, eosque omnibus prope Preventibus exuendi contentio, et continua a plebanis persecutio? Quod inde constat, quia Regia Decreta non dantur executioni. In tantum jam exultatus est Clerus, ut ipse velit suaे Matii Ssmae intolerabiles injurias repraesentare, quas quidem Suae Excellentiae repraesentarunt. Ille tamen

відомо звідси, оскільки королівські декрети не підлягають обговоренню. До такої міри вже роздратоване духовенство, що само хоче представити їй найсвятішій величності нестерпні кривди, які колись представляли його ексцепленції. Однак, він на це не дав ніякої відповіді. Тому, коли досі відсутні п'ять юнаків, мені повторно пише його ексцепленція з погрозою, що із його багатьох наявних тут листів ваше високопреподобне священство зволить докладніше довідатися, бо підоzerваеться, що я є причиною цієї нестачі, і якщо не вишлю їх же, він намагається обмовити і звинуватити мене перед її величністю, нехай високопреподобне священство згадає ранішу комедію зі мною і моїм духовенством 1748 року. Як негідно нас трактували в час його візиту в Мукачеві! Нас називали марнотратниками, ослами, колодами, призначеними для тюрми і кайданів. Хай зволить ваше високопреподобне священство оцінити, чи не справедливий біль і мое велике терпіння все йому ж прощати, і ще не затягнувся рубець рани, накиненої моїй невинності, і не задовільнився тим, що викликає щодо мене погане враження її найсвятішої величності; тепер, маєтъ, мені загрожує знищенням, якби цього доМігся, щоб її величність усунула мене від цього обов'язку, я вважатиму за найвище благо, бо це дихає не любов'ю божою, а ненавистю. З'явилися плоди з варadinського єпископату із незгоди між єпископами, яким чином духовенство і народ перейшли до нудоти схизми. До сить було б його ексцепленції турбуватися про своїх. О, якби він повернув eterських схизматиків! А мене із моїми залишив у спокой! Як (173) славно! Бажання допущену помилку перекинути на більшового — справді гідний єпископа поступок! Він зробив без мене, хай робить без мене! О, якби ця фундація була зроблена згідно з думкою кардинала Коллонича з менішими витратами в лоні народу в Ужгороді або Мукачеві, де вже є школи і відповідні умови на очах народу для будівництва і втіхи. Бо на такі кошти, які виділила її величність, могли б навчатися численні вихованці досвідченими вченими, які є в моєму розпорядженні, особливо в обряді, який при відсутності щорічних церковних настанов навряд чи може бути вивчений протягом декількох років із загальними положеніями і то при постійній практиці і досвіді. Самі тирнавські вихованці після закінчення вивчають обряд із дуже великою трудністю. А вже хто їх навчатиме в Ереї? Яку допомогу дістануть? Справді не бачу! Хай зволить ваше високопреподобне священство

super nihil responsi dedit. Proinde cum ad huc quinque desint iterato mihi scribit Sua Excellentia minatorie, ut ex ejus hic copialiter annexis Literis Rm Paffas V-a uberioris Intelligere dignabitur; suspicatur enim hujus defectus me esse causam, et nisi eosdam mittam apud Suam Matrem me insimulare et incusare nititur. Meminerit Rndma Paffas prioris Comediae mecum, et cum Clero meo in Anno 1748. Munkacsini tempore Suae Visitae factae, quam indigne tractati sumus! apellati Lurcones, Asini, Trunci, ad Carceres, ad Compedes destinati. Dignabitur Rndma V-a aestimare, an non sit justus dolor, et mea magna patientia omnia eidem parcendo, et ecce neicum vulneris meae innocentiae inflicti cicatrix obducta est, neicum satis fuit mei apud Suam Matrem Ssmam impressionem sinistram fecisse, nunc fortassis, et ruinam mihi minatur, et utinam id efficeret, ut me Sua Matras a Munere hoc dimoveat, inter Summa beneficia reputabo; non enim ista Charitatem Divinam, sed odium sapiunt. Apparent fructus ex Eppatu Varadiensi ex interessentia inter Eppos, qualiter Clerus et Populus ad vomitum Schismatis rediit. Satis esset Excellentiae Suae curam habere Suorum. Utinam Agrienses Schismaticos reduceret! et me cum meis in pace sineret. Quam (173) gloriosum Errorem commissum in proximum velle conjectere, digna profectio Actio Eppo. Egit sine me, agat sine me. Utinam Rndme Pater haec Fundatio in gremio Gentis Unghvarini, vel Munkacsini, ubi iam sunt Scholae, et easus traduntur, in oculis populi ad aedificationem et consolationem facta fuisset ad mentem Cardinalis a Kollonics cum minoribus profecto sumptibus. Cum illa enim, quam Sua Matras resolvit, Summa potuissent institui plures per Subjecta erudita, quae habeo praeclara, maxime in Ritu, qui defectu directoriorum Annuoru[m] ex Universalibus Rubricis vix aliquot annis discitur, et hoc continua praxi, et usu. Ipsi Alumni Tyrnavienses post exitum cum summ[a] difficultate discunt. Jam autem Agriue per quem instituentur? — quali praxi dissent? — quales adstantias exercebunt? profecto non video. Dignabitur Rndma Paffas V-a altissim[ο] judicio suo discernere, apud Suamque Matrem Sacram suo tempore horum meminisse. Et eum videam Dñum Excelsum Agriensem esse, tenacem Suorum Propositorum. Deus novit quibus coloribus apud Suam Matrem intendet depingere, et me odiosum, et exosum reddere. Deus autem Rndme Pater videt meam homagialeм fidem erga Suam Matrem et Aulam Augustissimam, quam in arduis casibus probavi. Humillime proinde Suplico, dignetur in hac anxiate constituta mihi gratiosam opinionem dare.

розсудити своїм найвищим рішенням, нагадати про ці справи у свій час перед її найсвятішою величністю. І оскільки я бачу, що високопреподобний егерський пан залишається наполегливим у своїх пропозиціях, то бог знає, якими фарбами намагатиметься змалювати і показати мене ненависним і негідним перед її величністю. Але, високопреподобний отче, багато бачить мою віддану віру, яку я довів у скрутних випадках щодо її величності і найвищого двору. Тому найпокірніше прошу — хай зволить у цьому скрутному становищі дати мені ласкаву пораду, що треба робити в кожному випадку для моого інтересу».

Так Емануїл написав до вищезгаданого сповідальника її величності із звичною поважністю без улесливих слів, але із-за гніву і болю іноді з перерваними фразами.

§ IV

А подібного чи точніше взагалі такого ж листа з незначними змінами надіслав до найяснішого покійного першого архієпископа естергомського графа Миколая Чакі в той самий день, що й до сповідника, 6-го грудня, і згодом до найвищого графа королівського канцлера Леопольда з Надашд 15 грудня, на опікунство яких, очевидно, покладав велику надію. І канцлер справді відповідав ясно і прямо такими словами:

«Високопреподобний пане єпископе для мене!

Не може вашому високопреподобному панству бути невідомо, які невдачні є для найвищого двору незгоди духовенства. Звідси, щоб такого роду прикрості не стали відомими її найсвятішій величності, маю тверду надію, що ваше високопреподобне панство не тільки не буде суперечити намаганням найвищого пана егерського єпископа, але і усім старанням турбуватиметься про те, щоб відповідні і здібні вихованці могли бути направлені туди. Бо їх вихованню, яке, сподіваюся, відбудеться, завжди зможе бути подана допомога. Зрештою, встановлюю обітницю за обітницю і залишаюся з пошаною.

Найпокірніший раб високопреподобного вищого панства».

Граф Леопольд з Надашд. В. р. У Відні. 24 грудня 1754.

quid factu opus in omnem casum pro mei directio-
ne.

Ita Manuel consveta cum gravitate, absque lenociniis Verborum, sed prae Indignatione, ac dolore interruptis quodammodo paraphrasibus scripsit ad praenominatum Suae Mattis Confessarium.

§ IV.

Similem vero, aut potius eandem omnino paucis mutatis Epistolam dedit ad Celsissimum quondam Principem Archi-Episcopul[m] Strigoniensem Comitem Nicolaum Csáky ipsa, qua ad Confessarium die 6-a X-bris ac subseque ad Eccellum Comitem Regni Cancellarium Leopoldum de Nádasd. 15-a X-bris, in quorum scilicet Patrocinio magnam fiduciam collocabat. Et cancellarius qui-
dem rescripsit clare, et directe sequentibus:

Reverendissime Dñe Episcope, mibi obts . . . ! Non potest Rndmae D V-ae esse ignotum, quam ingratiae sint Augustae Aulae discordiae Cleri. Hinc ne ejusmodi acerbitates Suae Matti SSmae innotescant, firmam Spem teneo Rndmam D V-am non modo conatibus Eccellimi Dni Eppi Agriensis non adversaturam, sed omni studio id curaturam, quo apti et idonei Alumni eo mitti possint. Quod si enim educatio eorum, quod non spero haud succederet, remedii (174) ferri semper poterit. Quod superest, vota pro votis restituo, et cum aestimatione maneo.

Rndmae D V-ae Servus paratus.

Comes Leopoldus de Nádasd m. pr.. Viennae 24-a X-bris 1754.

Також знаходжу таку, хоча посередню, відповідь Кампміллера: «Найсвятіший, високопреподобний єпископе! Із дуже милого недавно посланого до мене листа я зрозумів те, що знову спричиняє і чим турбує пана єпископа високопреподобний егерець. Я попередив про це все її королівську величність, щоб він із якогось поганого донесення не назав певної школи, маючи про себе в інших випадках добру думку. Я також докладно доповів про поодинокі справи високопреподобне панство графа з Кенігсега, до якого раджу і заохочую звертатися також у подібних справах за інформацією. Між тим, покірно доручачось залишений весь у смиреній ласці з усією пошаною». У Відні, 24 січня 1755. Найпокірніший слуга високопреподобного пана єпископа. Ігнатій Кампміллер. С. I.

А між тим також, поки Емануїл це робив, егерська справа по днях більше змінювалася, бо і вже раніше прийнятій, як було сказано, Стефан Ольшавський під кінець місяця листопада поступив у семінарію, а Теодор Гаршані, який так довго перебував у Мукачеві, був відправлений у Егер самим генеральним вікарієм Григорієм Дешко з рекомендаціями проти всіх чи навіть без відома єпископа. Однак, під кінець місяця грудня в Егер прибув названий Гаршані і доповів, що в Мукачеві затримуються досі два випускники-філософи — Папп і Козма. Егерець негайно написав преподобному вікарію Дешкові, якого знову як більш прихильного по відношенню до егерської фундації, ніж Емануїл, щоб вони також якнайшвидше прибули в Егер. Але цей лист потрапив до Дешка 13-го січня 1755 року, якраз у той самий день, коли він напередодні, прийнявши монаший сан і відкинувши всяку турботу про публічні справи, перебрався із Чернечої Гори до Красноборду для новіціату; потім переадресував його тодішньому професорові Мукачівських шкіл Дмитрію Дорошу з таким дорученням, щоб він розпорядився так, як знайде за більш корисне для вимоги обстановки. Таким чином, Дороша ніби дуже не намагався затримати названих юнаків у своїх школах, однак бачачи, що мізерність коштів, які мали від Емануїла для їхнього відповідного утримання, зовсім не вистачає, крім того вважаючи, що на цей час мукачівці марно противляються старанням

Campmilleri quoque, sed indirectum invenio responsum hujusmodi: Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcope! Ex gratissimis nuper ad me datis intellexi ea, quae denuo obmovet, at quibus lacescit Dnūm Epūm Eccēlmus Agriensis. Praeveni de iis omnibus apud Suam Reg. Maitem, ne ex sinistra qualicunque ratione detrimentum aliquod bonaie alias de se existimationis patiatur. Edocui etiam de singulis Eccēlīm Dnūm Comitem de Königszegg, ad quem, ut similibus pariter informando recurrat, et svadeo, et hortor. Interea me perquam deruisse commendans in gratiam ulteriore cum omni veneratione totus esse persevero. Viennae 24-a Januarii 1755. Illustrissimi Dnl Epī Servus Humillimus. Ignatius Campmiller. S. I.

Sed interim etiam, dum haec ageret Manuel, res Agriensis in dies magis firmabatur: Nam et Stephanus Olsavszky, jam prius, ut dictum est, susceptus, cum fine Mensis 9-bris Seminarium intravit, et Theodorus Hásányi, qui tantisper Munkacsini substiterat, per ipsum Vicarium Grálem Gregorium Desko cum Commendatitiae invito, vel inscio magis Eppo Agriam expeditus fuit. Ubi vero sub finem Mensis X-bris nominatus Hásányi Agriam pervenisset, retulissetque duos adhuc Philosophos absolutos Papp et Kozma Munkacsini distinseri, ut hi quoque Agriam quo ocyus invitentur, indilate scripsit Agriensis praevenerato Deskonii Vicario, quem iam ex Commendatitiae Harsanyio datis fundationi Agriensi aequiorem Manuele compererat. Sed Litera haec reddebatur Deskonii Anno 1755 die 13-ia Januarii, ea nempe ipsa, qua ille suscepto pridie Cucullo Monastico, omnique publicorum Negotiorum sollicitudine rejecta, ex Monte Csernek ad Krasznobrod pro Novitiatu absedebat, eam proinde Demetrio Doros eotum in Scholis Munkacsiensibus Professori tali cum Commissione resignavit, ut is, quod pro exigentia Circumstantiarum utile magis compererit, ordinaret. (175) Dorosius itaque, ut Juvenes dictos in Scholis suis lubentissime detinere percuperet viden[s] tamen exiguum illud, quod a Manuele habebant, pro eorundem intentione congrua haudquaquam sufficere, praeterea incassum Agriensium intentionibus pro hoc tempore Munkacsenses obluctari considerans, missit eos ad Epūm Rócsini commorantem, Epūus autem,

егерців, послав їх до єпископа, який перебував у Повчі. Однак єпископ був роздратований, не сумніваюсь, листом пана канцлера, який я дещо виціс наводив, і давши посвідчення до префекта семінарії, відправив їх у Егер; вони прибули туди якраз в останній день канікул і без зволікання були прийняті в ту саму семінарію, бо ті семінарії мали початок великого посту.

§ VII

А який був далі стан даної справи в цьому році, достатньо описується в посланому під кінець того ж року єпископом графом Баркоці до гуменського пароха Луки Габіні листі, який тут повністю додається тому, що він допомагає виясненню тодішніх обставин:

«Любий сину!

Радію, що незвичайна слава моого егерського навчання поширилася до чужих країв і що вона заслуговує великої похвали, про яку мені сповіщає лист вашого панства. Преславна його оцінка проникла не тільки до шляхетного королівства Польщі, але й поширилася удалеко розташованих провінціях і вже навіть одобрюється тими, які досі прагнули знищити його на корені. Справді, по днях зростає його слава, зростає захоплення і настирливість викладачів, піднімається настрій студентів і вони цим починаючи дають зразки навчання і виховання, за свідчують, що похвала не є пустотою, і перевершують мої надії та сподівання. Переді мною стояло завдання, щоб цей заклад переріс у публічну академію, тому в наступному році до теологічних студій я додам ще й філософію. Недавно мой школі рішенням колегії семі було додано вивчення вітчизняного права, до якого заоочував лектор моєї егерської капітули, доброї пам'яті Фоглар. До цього в наступному році буде додано викладання тих галузей знань, які є більш потрібні для світського життя. У цій школі буде викладатися арифметика, алгебра, геометрія, цивільна і військова архітектура. До них, як прикраса, додається типографія, яка вже є влаштована в моїй егерській столиці. Потім думатиму про інше. Якщо також святий орден Василія Великого для оздоби цього закладу і всієї вигоди захоче послати на навчання в Егер двох монахів, радо їх прийму, тільки нехай ваше панство потурбується про ті книги, які вони знайдуть у Егері, про їжу та одяг, а що я зможу зробити для їх потреби сам, я те дуже радо оплачу; крім того, піклуватимусь, щоб вони не каялися, що прослухали в Егері ті

Litera non dubito, quam paulo ante recitavi. Domini Cancellarii emollitus. Agriam dato ad Praefectum Seminarii Testimonio inviavit, qui in ipsis ultimis Bachiferiis eorsum pervenientes, atque sine mora suscepti, idem Alumnatus, quod Sacrae quadragesimae initium habuerunt.

§ VII.

Quis autem porro hujusce negotii Anno praesente status fuerit, sufficienter describitur in Epistola ab Episcopo Comite Bárkóczy ad Lucam Habina Parochum Homonnensem sub ejusdem Anni defluxum redditia, quae siquidem ad eorum temporum circumstantias illustrandas admundum conduceret, isthic per extensum subjicitur:

Dilecte Fili!

Gaudeo Studii mei Agriensis non vulgarem famam etiam ad exteriores oras procuruisse, eaque laudum encomia mereri, quae D. Vae Epistola mihi nunciat. Praeclara ejus existimatio non solum ad Inclytum Regnum Poloniae penetravit, verum etiam longe dissitas Provincias pervasit, jamque etiam ab iis probatur, qui illud adhuc in herba succidere amassent. Crescit sane in dies ejus gloria, crescit tradentium fervor, et diligentia, augetur Studentium animus, et industria, eaque hoc principio doctrinae, et eruditionis dant specimina, quae ei laudem haud vanam esse ostendunt, et spem, ac expectationem meam superant. Studium hoc ut in publicae Academiae Corpus sensim adolescat, propositum mihi est; unde insequente anno Studii Theologicis etiam Philosophiam addam. Nuper Decreto Septemvirum Studium Juris Patrii, quod bona memoriae Foglár. Capituli mei Agriensis Lector excitavit, Scholae meae conjunctum est. Huic imminentे anno accedet earum Matheseos partium professio, quae ad Vitam Civilem magis accommodatae sunt. In hac tradetur Arithmetica, Algebra, Demensuratio, Architectura Civilis, et Militaris. His ornamentum addit Typographia, quae in Eppali Civitate mea Agriensi iam erecta est. Subinde meditabor reliqua. Si etiam Sacer Ordo Magni Basilii pro ornamento Studii istius, et suo commodo duos Religiosos pro Studio Agriam mittere voluerit, lubens eos suscipiam, modo eis de libris, quos Agri[am] invenient, victu, et armictu provideat, quidquid autem in eorum usus a me proficiisci poterit id perlubenter impendam, curabo praeterea, ne cosdem Agiae publicas preelections audivisse (176)

публічні лекції. Важко ти переношу і дивуюся, що хоч наша найшанованіша пані для вигоди і зіздоби низького та презирливого духовенства уніатів греського обряду наказала утримувати в моїй семінарії шістьох вихованців цього обряду і на цю мету виділила 1200 флоринів для виплати щорічно із каси єпископів латинського обряду, однак я не бачу, щоб цю майже материнську ласку уніати оцінювали і щоб вони співпрацювали згідно із вказівкою. Не вистачає мені одного вихованця, якого досі легко могли б привести, якби приклали хоч незначне зусилля. Ця байдужість дуже не сподобалась її величності, коли я, виступаючи у Відні, подавав звіт про нестачу вихованців, і вона доброзичливо мені заповіла заповнити визначну кількість у наступному році. І так, хай цю цісарсько-королівську ласку твоє панство передаєш своїм і поясниш вигоди і блага, які звісій йдуть у великій кількості на користь духовенства греського обряду; хай пропонуєш, щоб заохочував розповсюджувати дане рішення з усією турботою і старанням де лише можна. Крім того, хай стараються, щоб для майбутнього іспиту я мав гідних юнаків цього обряду, для чого також хай співпрацює твоє панство. Зрештою, мое вам батьківське і єпископське благословення і т. д.».

§ VIII

Те, що Баркоці так ясно і детально написав у цьому листі про егерську установу і про самі свої плани на майбутнє руській людині, не сумніваюся, було зроблено з тою метою, щоб таким чином прославити її перед руськими, вселити в них добру думку і заманити в Егер. Але є й інше, що я не можу обйтися мовчанкою. Будь уважний! Поки після недавно минулих років у великому процесі про залежність мukachiv'skого єпископа від егерського у приступності найвищих святих духовних осіб, а також перед світськими суддями ми довго і багато сперечалися, егерці, щоб показати, що від них є залежний mukachiv'sкий єпископ і все, що вважається випадково добре у русинів mukachiv'sкої єпархії, довели, що вони постаралися про саму унію, поширили її і зберегли. Ми постійно заперечували і палко намагалися дізнатися, в якому місці хоч би один учень — початківець для мukachiv'ців був вихований колись на егерській кошти. Де ж і коли? Або старанням яких егерських священиків хоч би одна бабка була повернута до святої унії? Егерці не могли нам сказати на це і слова. У такому випадку я

paeniteat. Illud aegre fero, et miror, quod licet Clementissima Domina Nostra pro commodo, et ornamento jacentis, et despecti Gracci Ritus Unitorum Cleri, sex Alumnos ejus Ritus in Seminario meo ali jusserit, eumque in finem 1200-os Fl̄os ex Cassa Episcoporum Latini Ritus annue pendentes resolverit, nihilominus Gratiam istam vere Maternam ab Unitis nec actimari, neque eosdem ad propositum collaborare videam. Deest etiam, num mihi unus Alumnus, quem hactenus levi manu procurassent, si vel modicam operam adhibuiscent. Neglectus iste Suae Majestati magnopere displaceuit, dum Viennae agens Calculum Alumnorum cum defectu praesentassem, et Benigne mihi commisit, ut praescriptum Numerum futuro anno compleam. Itaque D V-a Gratiam istam Caesareo-Regiam suis instillet, et explanet, commoda, et ornamenta, quae hinc in Gracci ritus Clerum redundant, prōponat, utque propositum istud omni cura, et industria, ubi ubi licet promoveant, extimulet. Current practerea, ut pro futuro examine idoneos Juvenes hujus ritus habeam ad id etiam Dnatio V-a collahoret. Quod reliquum est Paternam, et Episcopalem meam benedictionem. etc.

§ VIII.

Quod tam clare, et minute institutum Agriense, quin et ipsas pro futuro designationes suas Homini Rutheno in hac Epistola perscribit Barkoczius, hoc factum esse non dubito eo fine, ut ejusdem notitiam, bonamque opinionem ingeneraret Ruthenis, taliterque ipsos Agriam pelliceret. Sed aliud est, quod ego tacitus præterire non potero. Adverte sis. Dum annis nuper evolutis in magno Processu de Eppi Munkaciensis ab Agriensi dependetia coram supremis Sacris juxta, ac Politicis Judicibus diu, multumque tricaremur, Agrienses, ut Eppum Munkaciensem obnoxium sibi esse oportere demonstrarent, totum quidquid boni nefors apud Ruthenos Eparchiac Munkaciensis haberetur, ipsamque Unionem per se procuratam, auctamque, et conservatam asserabant. Negabamus Nos constanter, et urgenter remonstrari patembut, ubinam locorum vel unius Abecclarius Puer pro parte Munkaciensium Agriensibus impendit aliquando institutus? ubinam? et quando? aut per quos Catechetas Agriensium opera vel una vetula ad Sacram Unionem perducta extiterit? Nec respondere Nobis verbum poterant Agrienses. Ast ego in praesenti novum eatenus

тепер знаходжу досі новий аргумент із наведеного листа для обговорення. Егерські єпископи Бенедикт Кішді, Томаш Палфі, Стефан Телекеші і цей самий Франціск Баркоці та інші будували семінарії для молодшого духовенства, підтримували і розширювали, однак жоден із них не згадав хоч одного із русинів, принятого до якоїсі семінарії на їхні кошти. Ось тут новий, якщо подобається богам, покровитель русинів Баркоці: «— Якщо, — каже, — у вже описаному листі святий орден Василія Великого для оздоби цього закладу і своєї витоди захоче послати двох монахів на навчання в Егер, я радо їх прийму, щоб тільки їх було забезпеченено книгами, які знайдуть у Егері, їжю та одягом». Отже, Баркоці під власним іменем, але за рахунок чужих коштів хотів зміцнити справу русинів ніби справді святий орден Василія не знайшов би таке добродійство, скажімо, в Парижі чи в Krakovі, яке йому обіцяють в Егері, щоб послати юди на навчання хоч би двох монахів, але забезпечених книгами, їжю та одягом. Зрештою, Баркоці, щоб якимось чином присвоїти собі також славу засновника фундації для русинів у егерській семінарії, не цурається відібрати її від самої королівської величності. Я цілком переконаний, що небезповоротно з'явилася з-під пера такі вищезгадані слова: 1200 рейнських florinів щорічно для оплати відпустили і т. д., очевидно, ці слова мають вказати непрямо, що ласку егерської фундації русини повинні віднести не на рахунок королівської величності, яка її не подала від себе, але на рахунок латинських єпископів; на самперед Баркоці заслуговує вічної статуї в егерській єпархії, як один із перших авторів і реставраторів країшої освіти. Бо до того часу нечисленні духовні особи, які виховувалися в Егері під наглядом єзуїтів, слухали тільки моральну теологію, а Баркоці 5 вересня 1754 року відкрив єпископську школу, присвячену св. Емерікові, із великою урочистістю віввів священні дисципліни, призначивши негайно викладачів із парафіального духовенства, яких зміг знайти ак найбільш здібних — Михаїла Амброзовського, Йосифа Ковача, Іоанна Терека та Іоанна Делі, з яких два перші викладали лекції шановного Турнеля з теоретичної теології, як кажуть, один, другий — із критичної теології, а третій — канонічне право на підставі компендіуму Піхлера згідно з угорським правом, і, нарешті, четвертий тлумачив св. письмо. І дійсно сталося так, що Баркоці бачив дуже відрядні початки свого закладу і пожинав настільки більшу славу і задоволення

nanciscor ex recitata Epistola disserendi argumentum. Eppi Agriensis Benedictus Kisdi, Thomas Pállfy, Stephanus Telekessy, et hic ipse Franciscus Barkóczy, aliquis Seminaria pro Clewro Juniori exigeabant, dotahant, augebant, nullus tamen corundem mentionem fecit vel unius (177) ex Ruthenis individui propriis impendiis ad Seminarium aliquod inducendi. Ecce novum hic, si Diis placet, Ruthenorum Patronum Barkoczium: Si, ait, in Epistola jam descripta, Sacer Ordo Magni Basilii pro ornamento Studii istius, et suo commodo duos Religiosos pro Studio Agriam mittere voluerit, lubens eos suscipiam, modo eis de libris, quos Agriæ invenient, victu, et amictu provideat. Ita Barkóczy sub nomine proprio, sed impendiis alienis rem Ruthenorum auctum ire voluit quasi vero Sacer Ordo Basilii, non aequae Parisiis, aut Cracoviae id beneficij reperiret, quod Agriæ ipsi promittitur, ut nimurum Religiosos sous, sed de libris, victuque, et amictu provisos, isthorsum pro studiis submitteret. Caeterum Barkoczius, ut fundationis in Seminario Agriensi pro Ruthenis positae gloriam in se quaqua deum ratione derivaret, eam vel ipsi Regiae Matti tacite subtrahere nihil curat. ego sane perswasus sum, non inadvertenter excidisse e calamo superius verba ista: 1200 Rflnos ex Cassa Episcoporum Latini ritus annue pendendos resolvit etc. innuere scilicet volunt ista in directe gratiam fundationis Agriensis non Regiae Matti, quae eam de suo non posuit, sed Latinis Eppis, ac imprimis Barkoczio in acceptis referendam esse per Ruthenos. At praeter haec Ruthenos concorrentia, quae odiosa sunt, si denique quod verum, fatendum est, aeviternam Statuam in Dioecesi Agriensi meretur Barkoczius, ut unus e primis Autor aut Reparator Literaturae melioris. Ad illud quippe temporis pauci, qui Agriæ educabantur Clerici, sub disciplina Jesuitarum Moralem duntaxat Theologiam audiebant, at Barkoczius Anno 1754 die 5-a 9-bris S. Emerico Sacra Scholam Eppalem aperuit, magnificoque cum apparatu Sacratiores disciplinas introduxit, constitutis immediate e Dioecesano Clero suo Seculari, Professoribus, quos habere potuit, quam maxime idoneis, Michaële Ambrosovský, Josepho Kováts, Ioanne Török et Joanne Dely, quorum primi duo, Theologicas Honorati Tournely Praelectiones, Speculativas, ut ajun[t] alter, alter Practicas, tertius vero Jus Canonicum ex Compendio Pichleri Juri Hungarico accommodatum traderent, ac quartus denique S. Scripturam explanaret. Atque factum est reapse, ut laetissima instituti sui videret initia Barkoczius, tantoque majorem ex docentium pariter, et dissentientium fervore, ac industria gloriam, solariumque capiat, quanto majora

водночас із пристрасті та старання як викладачів, так і учнів, наскільки відчув, що на початку були більші труднощі з боку єзуїтів, які вважали, що в ті часи на професорську кафедру із почестю і користю не може претендувати ніхто, крім єзуїта. Але наскільки хвалився і радів із цього свого закладу Баркоці, настільки Ольшавський сумував і переживав із приводу передачі фундації для руських вихованців у Егері.

(178) Глава 45

Історико-критичне спостереження над інцидентом: чи мукачівський єпископ Емануїл Ольшавський розумно противився закріпленню фундації для руських вихованців у Егері

§ I

Уже з тих слів, які були сказані, зможемо доказати, наскільки мукачівський єпископ вже з самого початку переносив те, що фундація для руських вихованців закріпиться в егерській семінарії. І не переставав він також потім ганити цю фундацію. Із багатьох прикладів виберу окремі. В листі до його превосходительства графа з Кенігсега, глави кабінету, від 5 березня 1755 року, всередині, писше так: «У Мукачеві, де може бути і резиденція єпископа, і школа, і церква, і семінарія, що пан егерський єпископ перетягнув незаконно до себе, де не може бути встановлено єдності святої унії». Рівно ж до свого віденського агента Антонія Ріменоці в цей же день пише, кажучи: «Високопреосвящений егерський пан зберіг у себе семінарію, з якої навряд чи щось буде». Щоб я нічого не передав тут із тих слів, які після десятиліття, зібравшися якимось чином із новими силами, той же єпископ, як подається нижче, і сказав, і написав набагато гостріше.

§ II

Якби ти далі намагався довідатися причину цієї ворожнечі Емануїла до названого закладу від будь-кого з егерів, то при всіх обставинах, зрештою, почув би, що це є не що інше як схизма. Бо справді в ті часи, якщо русин, обійшовши пароха латинського обряду, приносив хрестити дитину до пароха свого обряду, якщо він оминав латинську церкву і на богослужіння ішов до своєї церкви, якщо у хворобі запрошуував на останню сповідь свого пароха, а не ла-

experiabatur fuisse in principio nonnullorum intentionibus his adversantium, ac praesertim Jesuitarum molimina, qui temporibus illis in Cathedra Professorali cum honor[e] et fructu supponebant considere posse omnino neminem, nisi lesuitam. Sed quantum gloriabatur et gaudebat ex hoc instituto suo Barkoczius tantum tristabatur, et dolebat ob fundationem pro Alumnis Ruthenicis Agriae defixam Olsavszkius. (178)

Caput 45

Animadversio Historico-Critica super incidenti. An Ep̄pus Munkaciensis Manuel Olsavszky rationabiliter adversatus fuerit, ne Fundatio pro Alumnis Ruthenis Agriae defigatur.

§ I.

Ex iis jam, quae dicta sunt, adverte poteras luculenter, quam alieno animo tulerit Ep̄pus Munkaciensis in ipso primordio, quod Fundatio pro Alumnis Ruthenicis defigeretur in Seminario Agriensi. Nec destitit eandem Fundationem postmodum etiam insectari. Ex pluribus pro exemplo ista habe. In Epistola ad Excellum Comitem a Königszeg Cameræ Praesidem die 5-a Martii a. 1755. data sub medium ita scribit: Munkacsini ubi et Residentia Ep̄pi, et Scholæ, et Ecclesie, et Seminarium posset esse, quod praeponere Dnus Agriensis Ep̄pus ad se traxit, ubi nulla Uniformitas Sacrae Unionis institui possit. Ita aequæ ad Agentem suum Viennensem Antonium Rimanczy eadem die scribit inquiens: Seminarium Dnūs Excellimus Agriensis apud se continuuit, ex quo vix aliquid futurum. Ut nihil afferam hic ex illis, quae post decennium resumptis quodammodo viribus idem Ep̄pus longe asperius et dixit, et scripsit, ut inferus referetur.

§ II.

Quod si porro huius in Manuele animi a dicto instituto tam alieni Causam ex Agriensium quopiam fuisses sciscitatus, non aliam utique, quam denique Schisma audisses. Illis enim vero temporibus si Ruthenus Parochio Latini ritus praeterito, ad Parochum sui Ritus prolem baptisandam deferebat, si Ecclesiam Latinam pertransiens fine Divinorum suam Ecclesiam accedebat, si aegritudine constitutus suum Parochum p̄ae Latino pro conferendis sibi extremis Sacramentis advocabat,

тинського, якщо на випадок смерті при сусідстві латинського пароха висловив волю, щоб його похоронив руський, якщо він відмовлявся від латинського пароха, який не бажав хрестити, вінчати або хоронити людей грецького обряду, якщо він річний прибуток, який належав своєму парохові, відмовлявся давати латинському, якщо, знаючи читати по-латинськи, він однак молився з руської книжки, якщо він дотримувався святого обряду, а не латинського, якщо він говорив шанобливо про пости грецького обряду, або про бороду, або про одруження священників, якщо він торкається якогось зловживання римської курії навіть віддалено, якщо він скаржився на яку-небудь несправедливість, заподіяну йому латинянином, тобто, коротко, зрештою, кажучи, якщо русин з усіма душевними і тілесними достоїнствами та (179) благами досі хоч трішечки відмовлявся з усього пожертвувати і віддати себе егерям, то негайно кричали: «Оце прихованій! Ось він зраджує! Уже відверто. Ось схизма!» Це, кажу, а не щось інше, ти міг би почути; так було в ті часи, такий був стиль егерів. Але геть нарікання, викладені щойно на показ, породження чи то грубого незнання, чи звичайної злоби. Такими, власне, очевидними аргументами нашої правовірності або непорушної єдності зі святою католицькою церквою ми угоро-русини вже робимо явно світові ширість, тобто той, хто висміює нашу віру, втратив усяке довір'я, і хай не буде того, хто б наважився говорити про нас як про схизматиків, бо немає того, хто послухав би його мову; хіба-що знайдуться рівні йому в балаканині, бо один вдає, що обманює, інший — що його обманюють.

§ III

Тому що, інакше міркуючи відносно викладеної мети цього наставника, зможеш вважати за причину заздрість, охоплений якою Емануїл, де лише міг, постійно виступав проти успіхів Баркоши. І тут не відмовляєсь трохи затриматися з тобою, але хочу, щоб ти абсолютно остерігався цю таку святу людину, якою був Емануїл, будь-яким чином поставити в розряд тих, яким добре є хіба-що тоді, коли бачать, що погано іншим, і проїмаються смутком лише через чуже щастя. Я сказав, остерігайтесь так думати про Емануїла! Отже, взявши скромніше слово заздрості, зможеш вважати, що Емануїл, як сусід і суперник егерського єпископа, не міг спокійно дивитися, що

si in vicinia Parochi Latini per Ruthenum pro casu mortis sepeliri disponebat, si Parochum Latinum se trudentem a Graeci ritus Hominum baptismo, copulatione, aut exequiis peragendis repellebat, si annum proventum, Parocho suo praestandum, Latino denegabat, si legere sciens latine ex libro tamen Ruthenico orabat, si Festa sui Ritus, et non Latina observabat, si de jejuniis Graeci-ritus, aut barba, vel Conjugiis Sacerdotum honorifice loquebatur, si aliquem Curiae Romanae abusum vel remote attingebat, si dc qualicunque injuria per Latinum sibi illata querebatur, id est verbo, ut paucis complectar omnia, si denique Ruthenus cum Anima et Corpore, universisque tam animi, quam fortunae (179) bonis et facultatibus ex toto devovere, et tradere se Agriensis vel tantillum renuebat, immediate conclamabatur: Ecce latens! Ecce prodit! Jam apertum! Ecce Schisma! Ноч inquam nec aliud audivisses, ita illa ferebant tempora, is erat Agriensis Stylus. Sed apage Nae-nias ostentui dudum expositas, solius crassae ignorantiae, aut positivae malignitatis genimina. Tam evidentibus quippe argumentis orthodoxiae nostrae seu intermeratae cum Sancta Ecclesia Catholica Communionis Sinceritatem palam Orbi fecimus jam Hungaro-Rutheni, ut, qui fidem nostram vellicaret, omnem fide dignitatem amitteret, nec sit, qui Schisma de Nobis loqui auderet, quia non est, qui loquentem audiret, nisi pares in fabulando convenient, decipere nempe alter; alter decipi affectantes.

§ III.

Aliter proin circa propositum Capitis hujusc scopum cogitando, poteris in Causa ponere invidiā, qua ductus Manuel, ubi ubi posset, Barkoczianis progressibus adversum continuo sese ferret. Atque isthic tecum aliquantum immorati non abnuam, volo tamen absolute ut caveas, ne Sacratus ille, et tantus, quantus erat Manuel, Vir eorum in Classe ulla ratione collocetur, quibus non nisi tunc bene est, cum aliis male esse vident, nec afficiuntur tristitia nisi ex felicitate aliena. Cave, dixi, hoc de Manuele opinari. Modestius igitur nomen invidiae assumendo poteris existimare Manuelem tanquam vicinum, ac aemulum Ep̄pi Agriensis nequivisse bono oculo aspicere, quod agente Barkoczio Institutum Agriense ex rebus etiam Ruthe-

під керівництвом Баркоці егерська установа збагачується за рахунок руських коштів. А зрештою, за твором Гесіода «Роботи і дні»:

Заздрить постійно сусіду сусід, як побачить,
Як той старанно спішить набувати багатство.

Це бо змагання керує поступками смертних.
Так ненавидять коваль ковала, тягарем є
Часто гончар гончареві і заздрій постійно
Є столяреві столляр чи навіть співак співакові.

Трапляються надто численні і важкі моменти суперництва між егерцями і мухачівцями, внаслідок яких одна частина намагається всяким чином залалити іншу, тому що егерець не хотів, щоб мухачівець став йому рівним, а мухачівець відмовлявся визнати егерця вищим. І не без скандалів були дані трагічні аргументи сутичок у цій справі. Я не дозволю собі вільно судити, чия це вина, тим більше хотів би тебе переконати, щоб при винесенні цього судження ти зберіг за критетій те, що мухачівець завжди поводився лише як захисник, а егерець — як агресор, бо той намагався захистити своє, а цей — з усіх сил загарбати чуже. Повір мені, я був сам учасником і — не останнім. Я говорю, як знавець. Мухачівці змушені були терпіти такі великі і настільки жорстокі звинувачення з боку егерів упродовж майже вісімдесят двох років, що, якби не мали сили скликти небесних богів для відвернення цих звинувачень, нікому не повинно здаватися дивним, якби прагнули привести в рух сили підземного царства. Бо суворий є меч (180) необхідності, щоб я взявся вважати не недосвідченою і не шкідливою ту змію, яка, поки оса, сівши її на голову і впустивши жало в найчутливіші центри мозку, постійно турбує її частини укусами, через тяжкість болю доведена до божевілля, тому що не може зігнати з голови ворога жодним іншим способом, поклала добровільно під біжуче колесо на публічній дорозі саму голову, щоб роздавити з осою, і поставила себе ніби-то у виднє становище, бо таким чином може звільнитися від ворожого нападника. Але хай мова буде повернута туди, звідки почалася. Попід час четвертого книгу Ціцеронових «Тускуланських бесід»! «Заздрість, — каже він, — є та сприйнята хвороба через чуже щастя, яке нічого не шкодить заздрісникові. Бо якщо хтось відчуває біль від того щастя, від якого сам страждає, це неправильно називається «заздрити». Як, наприклад, Агамемнон — Гектору». Отже, скажи вже, що Емануїл був нена-

nics sua caperet incrementa. Caeteroquin autem ex Hesiodo in Opera et Dies.

Semper Vicinus vicino est aerulus, hunc ut Condere cernit opes properantem gnaviter: Concertatio conductit mortalibus ista. Odit fabrum faber, figuloque molestus Est figulus, Mendico protinus invidet alter Mendieus, Cantor, Cantorem lividus odit.

Multa nimurum, et gravia Agrienses inter, et Munkacsenses subversabantur aemulationis momenta, quorum studio altera pars alteram sulfamare conabatur omnimode dum Agriensis Mankaciensem nollet habere parem, Munkacsensis vero Agriensem detrectaret ferre Superiorum. Tragica, n[ec] sine scandalis data sunt contentionum hoc in merito argumenta. Cujus vitio Ego quidem judicium tibi permitto liberum monitum te velini nihilominus, ut hocce judicio profendo vice Criterii serves istud Munkacsensis defensive solummodo, Agriensis vero semper habebat se aggressive, ille sua tueri, hic aliena rapere totis viribus laborabant. Mihi credas, fui et ipse in scena, nec postremus. Sciens loquor. Tantæ et tam aceras impetiones ab Agriensisibus per annos circiter octuaginta duos sufferte cogebantur. Munkacsenses, ut nisi Superos pro iisdem impetibus cohibendis flectere valuissent nihil mirum ulli videri debuisse, si Acheron[em] mouere attentassent. Durum quippe telum es[t] (180) necessitas, ut adeo, nec imprudentem, nec malignum praesumerem Serpentem illum reputare, qui dum vespa Capiti ejus insidens defixò ad sensibilissima cerebri aculea crebris ictibus eundem irrequiete molestaret, prae vehementia doloris actus in furias, quia inimicum nulla secus ratione de Capite poterat excutere, ipsum Caput cum vespa conterendum currus pertransientis rotæ in via publica subiecti ultronee seque vel hoc modo ab iniquo impeditore liberari posse in lucro reponebat. Sed ut eo revocetur, unde digressa est, oratio. Audi Ciceronem L. 4. Tusc. quaest. Invidentia est, inquit, ille, aegritudo suscepta propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti. Nam si quis doleat ejus rebus secundis, a quo ipse laedatur, non recte dicitur invideri. Ut si Hectori Agamemnon. Dic ergo jam invidum fuisse Manuelem Barkoczio, sed intellige Statum rei uberioris.

висним для Баркоці, але розумій стан справ ширше.

§ IV

Коли Емануїл отримав мукачівський єпископат, він був уже зрілою людиною після проведених п'ятнадцяти років у головній Мукачівській парафії і після виконання обов'язків генерального вікарія при двох єпископах; водночас — віком і досвідом, набутим тривалою практикою, і, крім того, що від нього вимагав єпископський обов'язок, був прекрасно обізнаний із самою суттю справи, очевидно, з глибокого знання довіреної йому єпархії. Таким чином, коли він не лише серед народу, але й серед самого духовенства його єпархії, якому, між іншим, годився ключ до знання, побачив неосвіченість, яка панувала повсюдно, побачив, що немає зовсім допомоги для освіти, немає, кажу, серед усього народу навіть Катехістських шкіл, передусім поставив перед собою мету, щоб, зрештою, всяким способом заснувати школи в лоні народу. Отже, відразу в перші роки після того, як кошти були, як він звід казати, відірвані від власного рота, він побудував у Мукачеві будиночок на парафіальній ділянці, хоч вона була на той час надто тісною для школи. Після того, як прохання було вирішene найвищою інстанцією, він отримав від її найсвятішої величиності для загального забезпечення тих шкіл із генеральної каси парохів 300 рейнських флоринів, які щорічно слід розділити так, щоб 150 ішло професору моральної теології, а 120 — учителю початкової школи, і решта 30 — на збереження самого будинку. Але яке недостатнє було це забезпечення, яке убоге було становище тих же шкіл, не важко догадатися! Хто призначався професором теології, оскільки із тих 150 рейнських флоринів узагалі не міг зовсім відповідно існувати, здебільшого водночас піклувався про росвигівську парафію і настільки менше віддавався безперервному виконанню обов'язків професора. Студенти, які, зрештою, взагалі не мали в Мукачеві заняття, так довго відвідували лекції, поки вистачало того, що випадково принесли на спині для свого утримання. Звідси було видно, що школи з такою раніше численною аудиторією скоро, коли всі розійшлися (181), взагалі були доведені до опустіння. А що далеко гірше, так це те, що священики, навіть посвячені у вищий сан, у погано пошитому одязі, без будь-якої одноманітності, одні носять з дому наповнений продуктами кошик, інші

§ IV.

Manuel dum Eppatum Munkaciensem indeptus est. Vir jam post annos quindecim in Capitali Parochia Minkaciensi exactos, postque gestum penes duos Eppos Vicarii Generalis officium, aetate pariter, ac prudentia longo usu comparata maturus, ac proinde, quidnam a se Episcopale munus deposceret, ex ipsis rei visceribus, ex penitissima videlicet Dioeceseos sibi creditae notitia optime gnarus erat. Cum itaque non in vulgo solum, sed in ipso, cui alias clavis scientiae competenter, Dioeceseos suaे Clero crassam quidem ignorantiam altissime dominantem, nullum vero prorsus eruditiois Subsidium, nullas, inquam, apud totam gentem vel Cathcheticas Scholas uspiam esse videret, eo ante omni connitendum sibi duxit, ut Methodo demum qualicunque de scholis in gremio Gentis provideret. Primit ergo statim annis ab ore proprio subtractis, ut dicere solebat, impendiis, posuit Munkacini in Fundo Parochiali, quamvis et hic eotum foret perangustus, pro Scholis deserviturum, quale poterat, aedificulum, precibusque Altissimo loco exhibitis a Ssā Sua Matre pro universa earundem Scholarum provisione 300. R̄fis ex Grāli Cassa Parochorum annuatim talifōrmiter dependēndo obtinuit, ut 150. Theologiae Moralis Professori, 120 autem Elementarium Magistro, ac. 30. denique cederent pro ipsis aedificii conservatione. Sed quam exilis haec fuerit provisio, quam miser earundem Scholarum Status, non est difficile conjectare. Qui constituebatur Theologiae Professor, quandoquidem ex illis 150. R̄fis competenter subsistere omnino nequivisset, gerebat plerumque simul curam Oroszvēgiensis Parochiae, tantoque minus ad explenda munia Professoris expeditus reddebat. Studiosi, nullam prorsus caeteroquin Munkacini accommodationem habentes, tamdiu Praelectiones frequentabant, quamdui id, quod dorso nefors pro intentione sui attulerant, perdurabat. Hinc videre fuit Scholas paulo ante, tam numeroso, ut Spatiū deficeret, auditorio repletas, mox dilabentibus (181) universis prope in solitudinem redactas. Quod autem longe deterius, videre fuit Clericos, majoribus etiam initiatos Ordinibus in Vestibus male sartis absque ulla Uniformitate hos Domo Canistrum Victualibus oneratum bajulare, istos sese in casulis rusticis per Oppidum apud Hospites etiam Calvinistas inter fecem vulgi contrahere, illos denique dum Studia prosequi defec-
tus Victualium non sineret, nec tamen de iisdem

ходять по місту в селянських плащах у гуші народу навіть до ворожих кальвіністів, і, нарешті, треті, оскільки нестача продуктів не дозволяє їм продовжувати навчання, бо відстань і бідність не дають змоги приносити з дому, блукають від хати до хати, жебраючи по навколишніх мukачівських селах. Правда, у цьому суть справи — якщо жодне місце і спосіб не змогли виховати їх у відповідному дусі і мужності, то здається за краще мати хоч декількох священиків аніж жодного; вони призначалися в сан із таким пізнім і серйозним недоліком, який слід було засудити, у зв'язку з цим Емануїл комусь із тих, кого висвячував, навіть не знаючи про його зілсований характер так дошкульно заявив: «Радше б я поклав руку на чорта, ніж на тебе». Таким чином, Емануїл, спостерігаючи це з сумом, хотів допомогти призначенному професорові збільшенням прибутку і для кращого ходу справ приєднати до нього, який знемагав під тягарем обов'язків, для полегшення праці ще одного; він хотів відповідною допомогою для прожитку при відповідній дисципліні виховати хоч би в одного чи у двох студентів уміння істі, одягатися, ходити і, як приклад для інших, належної у будь-якому відношенні ввічливості до нього; а понад все він хотів мати можливість і місце для висвячення кандидатів у священицький сан і познайомитися з ними хоч на півроку щодо їх духовної і фізичної властивості. Чи це не гідне для церковної людини? і Емануїл, уже схвильований, у постійному роздумуванні про це і в молитві вирішував справу; разом із тим він мав задоволення з цеї, хоч і такої малої, установи своїх шкіл, стверджуючи, що треба починати з малого і при всякий нагоді якнайстараніше дбати про здійснення своїх намірів.

Отже, коли, як сказано, в 1754 році її най-світлішою величиністю для вихованців мukачівської епархії було призначено 1200 рейнських флоринів, Емануїл настільки важко переношив, що егері перетягнули до себе це ласкаве рішення, наскільки жадібно бажав використати його для вищезгаданих своїх намірів там же в Мукачеві. Визнаю, що він справді не мав якогось вищого задуму з тими 1200 рейнськими флоринами, бо до цього йому не дозволяли піднятися нездоланні труднощі з усіх боків, тим більше він горів постійним бажанням здобути, де тільки можна, для русинів хоч якісь незначні початки успіху, з яких у майбутньому могли б вирости значніші. Це є той головний задум, який дуже жорстоко края серце Емануїла, тому що його таким благородним намірам ста-

Domo providere longinquitas, penuriave admitteret, per advicinatos Munkacsino vicos mendi-
cando ostiatim oberrare. Verum quod Caput rei
est, siquidem nullus omnino locus, modusque hos,
et tales in spiritu, et virtute probandi vel tantillum
suppeteret, denique, cum melius videretur, ali-
quos habere Sacerdotes, quam nullos, promove-
bantur ad ordines eu interdum, sero, sed serio
reprobando cum errore, ut Manuel cuiquam ex
talibus, quem perversae indolis ignarus ordinatarat,
in faciem exprobarit inquiens: „Potius Diabolo
imposuissem Manus, quam tibi“. Haec itaque
Manuel cum maerore considerans, voluisse constitu-
to Professori per augmentum provisionis sub-
venire, ac etiam pro meliori rerum cursu alterum
eidem sub onere occupationum fatiscenti in suble-
vamen laborum adjungere, veluissest unum saltum
e Studentibus, alterumve praebitis vivendi subsi-
diis sub debita disciplina constitutos in victu, in
incestu, omnique sui comportatione ad civilitatem
condecentem pro aliorum quoque exemplari
efformate, quod autem primum erat, voluissest,
pro Candidatis ad Sacros Ordines promovendis
[mo]dum, locumque habere eorundem dimidio
saltum anno in spiritu, indolisque, et pathematum
qualitate, an haec viro Ecclesiastico non indigna-
se proderent, periculum faciendi. Et haec quidem
assidua cogitatione et voto, plurimum sollicitus
Manuel destinabat, interim tamen ex hocce quo-
que vel tantillo Scholarum suarum instituto non
mediocre solatium capiebat, a parvis in[ci]pien-
dum esse dictans, omnemque occasionem
intenta sua promovendi quam studiosissime pro-
spiciens. Cum igitur anno, ut dictum est 1754, per
Swam Saefmam Matrem pro alumnis] Dioeceseos
Munkaciensis 1200 Rflni fuissent resoluti, tam
aegre ferebat Manuel hanc clementissimam resolu-
tionem per Agrienses ad se trahi quam avide
exoptasset ad praenarratas destinationes suas ean-
dem Munkacsini applicare. Non equidem habebat
ille fateor, Nobilem aliquam cum illis 1200 Rflni
cogitationem, quoniam ad hanc eum insuperabiles
omni ex parte angustiae assurgete no[n] sinebant,
ardebat nihilominus desiderio continuo, quam-
cunque tenua progressus Ruthenorum initia defi-
gendi, unde alii successiv[e] ad majora possent
eluctari. Atque haec est fundamentalis cogitatio
illa, quae eorū Manuelis acerbissime lacinabat,
quod suis tam salutaribus intentis praepedimen-
tum poneretu[r]. Indignabatur videlicet, quod ple-
rique rudite[m] passim Ruthenorum exprobra-
rent, nemo tam (182) de Salutari eorundem eru-
diendorum remedio efficaciter prout res deposce-
bat, laboraret. Erant quippe Alumni Ruthenici in
Seminario Agriensi educandi, haud quaquam inu-

вилася перешкода. Безперечно, він обурювався, що численні повсюдно осуджували неосвіченість русинів, ніхто (182) так ревно не турбувався про іх успішне виховання, як цього вимагала справа. Бо руських вихованців доводилося навчати в егерській семінарії, але це було зайве; з усякого погляду було необхідно, щоб вони виховувалися в Мукачеві. Однак, стривожених розширенням філактерій егерців не турбувала сама суть.

§ V

Далі Емануїл так само важко переносив і за- суджував сам спосіб ведення егерцями економії із тих ласково виділених 1200 рейнських флоринів. Бо егерці постановили, що з тої суми щорічно треба утримувати тільки шість вихованців, тоді як Емануїл, людина майже стародавньої і стойкої бережливості, вірив і обіцяв, що на ці кошти зможе утримувати в Мукачеві вдвічі більше. І справді, боже милуй, наскільки в ті часи можна було цінити бенефіцій у Мукачеві, якщо ледве п'ятдесят рейнських флоринів було видано на одного під видом щорічної допомоги. Наскільки? Якщо крашим одягом за- безпечувались ті, які посвятили себе у священицький сан. Далі Емануїл роздумував над тим, що з егерської семінарії численні з вихованців відходили біля пасхи або також, як Стефан Андрейковський, на початку шкільного року, однак інші не приймалися, а кошти не поверталися мукачівській епархії і залишалися в касі семінарії; з них зростало благаство егерців і збільшувалася кількість священиків без абсолютно жодної користі для мукачівців. Нарешті, для збільшення незадоволення Емануїла спричинилося і те, що егерці з цієї великої фундації утримували тільки шість вихованців, а призначеного за самим найласкавішим бажанням професора, який виховував би учнів у своєму обряді, лише обіцяли утримувати, але не утримували. Однак, між тим, щоб не показатися настільки противниками найвищого рішення, справу про професора обговорювали з Емануїлом, але, щоб тільки виглядало, що обговорюють, а насправді самі щоденно відчували, що їхня економія з цього збільшується, переклавши вину на Емануїла, оскільки на запитання про цю справу він ніколи не відповідав ясно і прямо. І справді, чи було б розумно, щоб Емануїл спокійно погоджувався на встановлення професора для шістьох вихованців, та ще й із платиною 600 рейнських флоринів; він бачив, що є незрівнянно корисніше, якщо ці

tiles, at iidem ut instituerentur Munkacsini, id enimvero erat omnino necessarium undequaque. Sed Agrienses de filacteriis extendendis solliciti ipsam vestem nil curabant.

§ V.

Non absimiliter aegre ferebat porro, reprobabatque Manuel ipsam oeconomiae ex illis clementer resolutis 1200. Rfni per Agrienses ducendae rationem. Agrienses enim sex tantummodo Alumnos ex illa Summa annuatim intertenendos statuerunt, cum Manuel antiquae caeteroquin, ac stoiae prope modum parsimoniae Vir, duplo plures iisdem impendit. Munkacsini sustentari posse consideret, ac polliceretur. Et reipsa, Bone DEUS! quantum illis temporibus beneficium Munkacsini fuisset reputatum, si vel quinquaginta Rfni titulo annu: subsidii pro uno fuissent extradati? quantum? si vel primus pro illis, qui Clericali tonsura initiatabant procuratus? Porro id considerabat Manuel, quod ex Seminario Agriensi plerique Alumnorum exierint circa Pascha, aut etiam prout Stephanus Andrejovszky sub exordium Anni Scholastici, et tamen non substituebantur alii, neque id bonificabatur Dioecesi Munkacsensi, sed manebat in Seminarii Cassa, ex qua res Agriensium crescebat, et numerus Clericorum pro parte ipsorum augebatur, Munkacsensium emolumento prorsus nullo. Denique ad exaggerandam Manuels indignationem spectabat hoc pariter, quod Agrienses ex massa illa Fundationali sex tantummodo Alumnos interteneret, Professorem vero de Ipsa Clma Voluntate resolutum, qui Alumnos, in suo rito erudiret, intertenendum quidem promitterent, neque tamen intertenterent. Ast interim, ne Altmae resolutioni eatenus contrarios se probarent, verbo de Professore cum Manuele tractabant, verum ut tractare duntaxat viderentur, quandoquidem ipsi Oeconomicam suam ex hinc augescere sentirent quotidie, culpa in Manuelem rejecta, quod de hoc negotio interpellatus, clare, ac directe nunquam respondisset. Et profecto fuisset ne prudentiae, ut Manuel in Professorem pro sex illis Alumnis, et quidem cum provisione 600. Rfnios constituendum aequo animo assentiretur, qui incomparabiliter utilius esse videbat, si hi 600. Rfni fuissent apliciti pro altero Professore introducendo Munkacsini, ubi

600 рейнських флоринів були б використані для введення в Мукачеві другого професора, де на-вчаються сто і більше кандидатів у священики і повинні виховуватися тільки з однієї, і то дуже бідої, платні.

§ VI

Крім того, Емануїл бажав, щоб кандидати церковного сану для його єпархії виховувалися вдома, тобто, згідно науки свого обряду. Адже він боявся, що, якби всі виховувалися в латинських школах і в латинському обряді (183), тільки частково дотримувались би свого грецького обряду, а частково також дійсно зневажали б, тим більше, що, хоч високо вчені мужі звикли говорити у школах про грецький обряд поважно, траллялися окремі, які чи то з незнання, чи з недоброзичливої необережності ревності щодо свого латинського обряду говорили про грецький обряд менш обережно або взагалі недоброзичливо і намагалися також ввести такі принципи юнакам грецького обряду, тим більше, що у священиків, поки вони навчалися в латинських семінаріях, під певним видом зберігали вільніші пости, спостерігали коротші молитви; вважалося, що сама звичка в душах може багато зробити. Рівно ж Емануїл уже на ділі бачив таких, які, будучи на парафіях, оминали проскуру, занедбували співати в церквах утреню, в час виконання священицьких функцій одягали плащи і спотворювали грецький обряд в інших відношеннях.

Отже, Емануїл не даремно жахався того, що, якби всі вивчені в латинському обряді звикали до цього, свята спадщина наших батьків, кажу, грецький обряд, у мукачівській єпархії спотвориться і занедбається. Але тут хтось скаже: «Зрештою, ви, русини, є примхливі з вашим обрядом, і ніби пункт спасенної віри полягає у тому, що ви його постійно ревно відстоюєте». І хто є той, хто таке каже? Може це той, хто для одної церемонії латинського обряду готовий кидати в інших тисячі громів відлучення, той, хто не надає жодній вагі тому, чи церква буде apostольською, чи католицькою, аби тільки вона називалася римською. Отже, чому ти є скоріше недбалий, нездатний і пустомовний, що не думаєш про те, яким мечем своїм сам себе вбиваєш. Визнаю, що ми ревно стараємося про обряд і хочемо його зберегти, визнаю, що не бракує у нас книжок і коментарів про стародавні обряди церков, бо вони у нас є сучасні, і вони ж були стародавні. А що тоді? Послухай канон: «Хай не

centum, et amplius pro Sacris Ordinibus Candi-
dati studebant, et ab uno duntaxat tenuissime pro-
viso institui debebant.

§ VI.

Optasset praeterea Manuel Ecclesiastici Status pro sua Dioecesi Candidatos educari domi, hoc est sub disciplina ritus sui. Verebatur etenim, ne si omnes educarentur in Scholis Latinis, et ritu lati-
no, ritum (183) suum Graecum ex parte quidem respectarent, ex parte vero etiam contemnerent, tum ideo, quod tametsi Viri bene erudit et discre-
ti, de ritu Graeco in Scholis honorifice loqui assolerent, semper tamen reperiebantur alii, qui seu ex ignorantia, seu ex malevola imprudentia, et indiscreto erga suum ritum Latinum zelo, de ritu Graeco minus caute, aut omnino explosive disse-
rebant, et talia principia Iuvenibus etiam Graeci
ritus ingenerare laborabant, tum ideo, quod apud Clericos, dum in Latinis Seminariis, sub una spe-
cie communicabant, Jejunia laxiora observabant,
preces compendiosiores videbant, asvetudo ipsa in
animis multum posse supponeretur. Item videbat
jam Manuel in facto tales, qui in Parochiis consti-
tuti Proscrimidam omittebant, Matutinum in
Ecclesiis decantare negligebant, Super pellicia in
functionibus Sacerdotalibus induebant, et in aliis
ritum Graecum depravabant. Hoc ergo, nec vane,
verebatur Manuel, ne, si omnes in ritu Latino
instituti eidem asvescerent, sacrum illud Patrum
Nostrorum Depositum, Ritus inquam Graecus in
Dioecesi Munkacsensi depravaretur, suffereretur.
Sed hic dicet aliquis: Denique vos Rutheni exces-
sive scrupulosi estis cum Vestro rito, et quasi punctum salvificae fidei in hoc consisteret, indiscrete
pro eo zelatis. Et quis est Ille, qui talia dicit? Ille
forsan est, qui pro una Latini ritus ceremonia para-
tus est mille excommunicationum fulmina jacere
in alios. Ille, qui nihil pensi ducit, etsi Ecclesia nec
Apostolica nec Catholica foret, dummodo
Romana dicatur. Quin igitur Te potius ineptum,
indiscretum, et vaniloquum, qui non consideres,
qualiternam tua te machaera jugules. Fateor
zelare nos pro ritu, et hunc conservare velle,
Fateor non extare apud nos Libros et Commenta-
rios de Antiquis Ecclesiae Ritibus, quia qui apud
Nos moderni sunt, iidem antiqui erant. Sed quid
tum? Audi Canones: „Nihil innovetur, nisi quod
traditum est“. Sed unicuique Provinciae pura, et
inviolata, quae jam inde ab initio habuit, jura sua
serventur, juxta veterem consuetudinem dum una-
quaque Provincia in suo sensu abundans Prae-

поновлюється ніщо, хіба те, що було передане». Але нехай кожна провінція зберігає свої чисті і непорушні закони, які вже мала там спочатку, і згідно старого звичаю, сповнена настанов предків, кожна провінція на свій розсуд планує апостольські закони. Чи ті, які це саме так установили, були русини? Зрештою, ми, русини, ревні у збереженні наших традицій, силою не примушуємо, щоб інші їх також дотримувалися. О якби! Якби добрі християни незмінно дотримувалися старих обрядів, або, якщо їх поновили із приходом змій чи навіть із байдужості, не вимагали так настірніво, щоб інші їх дотримувалися! Он, які велики трагедії відбувалися, так треба було встановити під одним видом причастя, священицький целібат і таке інше! І це стосується не більше чогось іншого, як обряду. Але про ці речі не тут місце для суперечок. Справді, самі наші юнаки про це збереження обряду думають більше ніж по-юнацькому і дали явний доказ цьому при першому вступі до семінарії. Во коли уперше прийнятим егерцям юнакам об'явili, що вихованці цієї фундації будуть зв'язані целібатом, один із них, а саме Михаїл Андрейкович, син торіківського пароха із Спища, інакше славного імені кошицькій (184) філософ, залишив семінарію після перебування в ній лише один тиждень. Я вважаю, що це сталося з божого провидіння, щоб егерці бачили, що ім треба поводитися з русинами інакше, і потім дійсно вони так поводилися. І справді, що було що сталося в мукачівській епархії, якщо б ті священики, виховані згідно вчення патріархії, почали із зневагою думати і говорити про одруження священиків, більшість із яких однак були одружені. Безперечно, у лоні духовенства і народу слід було б очікувати не що інше, як сутинки, ненависть і сварки. А що стосується безпосередньо Михаїла Андрейковича, оскільки був сином пароха, то чи міг спокійно слухати, коли про одруження пресвітерів, від якого, зрештою, сам прийшов на світ, говорилися тільки речі образливі та негідні, не бажані для чесної людини (так сказали егерці) і зовсім не дозволені. Шоправда, щоб я повернувся до теми про страх Емануїла щодо перекручення і нищення обряду з боку егерської установи, я оминаю, чи був той страх такий, щоб міг охопити стійкого мужа. Однак, я абсолютно переконаний у тому, що Емануїл мав дуже справедливі підстави, щоб поставити себе цій егерській установі противником; між іншим, як випливає з його ж кореспонденцій, а також зі звітів, поданих у чайничу інстанцію, хоч будь-що могло трапити

cepta Majorum leges Apostolicas arbitratur. An illi, qui haec, talia sanxerunt, Rutheni fuerant? Caeterum nos Rutheni in observandis traditionibus nostris zel[os]i easdem observandas aliis nequaquam violenter obtrudimus. Utinam o! utinam boni Christiani, aut Ritus Veteres immutabiliter conservatum ivissent, aut quae ex prurigine mutationum innovarunt, licet adiaphora, non tam imperiose ab aliis observari exigissent! Heu quantae tragoeidae excitatae sunt, dum Communio sub una specie, dum Caelibatus Clericalem, et similia constabilienda erant. Et haec sunt ne plus aliquid quam de Ritu? Sed de istis non est hic disputandi locus. Ipsi certe Juvenes nostri: quod de hocce negotio ritus plus quam Juveniliter cogitarent, in pri[m]o]. Seminarii ingressu clarum dederunt argumentu[m]. Cum etenim primo suspectis per Agrienses decl[a]ratum fuisset, quod in illa fundatione educand[a] ad Caelibatum adstringendi forent, unus ex illis nempe Michaël Andrejkovits, Parochi Toriszkensi ex Scepso Filius, alias clari nominis Cassoviens[is] (184) Philosophus, post unam duntaxat in Seminario exactam hebdomadem, discessit. Quod ego divino propemodum Consilio Factum existimo, ut nimirum Agrienses cum Ruthenis aliter sibi agendum esse viderent, ac re ipsa subinde agerent. Et profecto, quid secutum fuisset in Dioecesi Munkacsensi, si Clerici Illi iuxta principia Latinorum educati cum vilipensione sentire, et loqui occipessent de Matrimonii Sacerdotum, quorum tamen plerique fuerunt uxorati? Non aliud sane, quam contentiones, odia, scissiones oportuisset in gremio Cleri, et Populi expectari. Directe vero Michaëlem Andrejkovics quo concernit, cum esset filius Parochi, potuitne aequanimiter audire, dum Presbyterorum Matrimonium, ex quod tamen Ipse quoque natus erat, diceretur tantummodo res tolerata et indecens, nec honesto homini (:ita loquebantur Agrienses:) expetenda, ac proinde neque admittenda. Verum ut revertar ad propositum de metu Manuelis quoad ritus ex Instituto Agriensi depravationem, et sublationem, illud ego praetereo, utrum fuerit ille metus talis, qui in Virum constantem cadere poterat. In eo tamen certo convictus sum, quod Manuel, justissimas causas haberit, ut huic Instituto Agriensi contrarium sese ferret, interim, quemadmodum ex Eisdem Correspondentiis, et Altissimo quoque Loco factis Repraesentationibus appareret, quidquid seu juste, seu praetentive advenire poterat, totum conglomerando afferebat, ut denique Clericos suos de manu Agriensium eriperet, unde siebat, ut contra moderamen inculpatae tutelae peccaret etiam, dum ad personalia progressus, jam Institutum Agriense, jam ipsos

тися чи то несправедливо, чи претензійно, прикладав усіх зусиль, щоб, нарешті, вирвати своїх священиків із-під влади егерців; звідси випливало, що також грішив проти керівництва бездоганної опіки; поки перейшов до персоналій, то нападав як на егерську установу, так і на вихованців, які з неї виходили, і виставляв на погорду, поки, нарешті, змущений був змінити погляд і думку про вихованців, уважно спостерігаючи за їх перебуванням. Мало того, потім були такі наслідки цієї егерської установи для справи мукачівців, що заслужено треба тут сказати те, що Йосиф говорив до своїх братів: «Ви готували мені зло, але бог обернув його на добро». Так само читачеві ясно навіть із випадково наведеного прикладу.

§ VII

Нарешті, була не цілком явна, але серйозна та причина відвернення Емануїла від егерської семінарії, що, поки Емануїл намагався руками і ногами уникнути всякого зв'язку і мовчазної залежності від них, все-таки якоюсь мірою був підпорядкований егерям через цих вихованців, зокрема тому, що егерці для цієї семінарії без відома і впливу Емануїла прийняли кандидатів на підставі якогось ординарного права як для егерської єпархії. Тому Емануїл не тільки важко переносив те, що його клієнтів, яких намагався влаштовувати, він не зміг влаштовувати так добре, як йому подобалося, але також більше побоювався, щоб прийняті егерцями вихованці, як інші клієнти, не віддалися егерцям усім серцем, тому Емануїл утратив надію на їх звільнення від егерського ярма, на що він сподівався. І справді, не-прихованими доказами були уявніні той намір і впевненість егерців, щоб прийнятих для грецького обряду (185) вихованців підпорядкувати своїй послушності і зробити собі покірники. Правда, в цьому помиллялися обидві сторони — як, очевидно, егерці, так і Емануїл. Бо хоч егерці наполягали на цьому рівною мірою правдами і неправдами, щоб вони виховували для нього (Емануїла) учнів грецького обряду у такому ранньому віці, в якому потім покірніше прийняли б підпорядкування, однак вихованці неймовірно чинили опір усім труднощам; звідси випливало, що численні, зокрема ті, які були здібніші, виходили з семінарії після закінчення навчання зі сповненою гіркоти душою і надією на помсту. Я тут подаю чотири приклади, які стосуються ілюстрації цього твердження. В 1762 році, коли Георгій Курівський та Іоанн

Alumnos exinde prodeentes insectabatur, et vilipendio exponebat, donec tandem mutare debuit ideam, ac de Alumnis quidem, Ipsorum Comportatione luculenter visa, aliter sentire edocutus est. Imo vero ea subinde Instituti hujus Agriensis pro parte Munkacsiensium consecraria fuerunt, ut merito illud dici hic valeat, quod Joseph ad Fratres suos inquebat: Vos cogitatis de me malum, et Deus vertit illum in bonum. quemadmodum patet vel obiter subiectum §-um expedienti.

§ VII.

Erat postremo Manueliana ab Alumnatu Agriensi aversionis haud equidem prodit, seria tamen causa illa, quod dum Manuel omnem cum Agriensibus nexum, ac tacito magis dependentiam ab iisdem subterfugere pedibus, manibus contendet, per hos tamen Alumnos Agriensibus quadamtenus subordinatus redderetur, praesertim cum Agrienses pro hoc Alumnatu absque Scitu, et influxu Manuelis susciperent Candidatos jure quodam ordinario, qua pro Dioecesi Agriensi. Unde non tantum aegre ferebat Manuel, quod Clientes suos, quos accommodare exoptasset, pro bene placito suo accomodare nequierit, sed magis etiam subverebatur fore, ne Alumni per Agrienses suscepti qua Ipsorum Clientes, toto corde Agriensibus adhaerenter, cum desperata, quam Manuel meditabatur, ab Agriensium jugo eliberatione. Ac reipsa non obscuris manifesta fuit illa Agriensium intentio, et fiducia, ut Alumnos pro Graeco ritu (185) susceptos suae asseverarent obedientiae, sibique redderent obnoxios. Verum fallebatur in eo pars utraque, tam Agrienses videlicet, quam Manuel. Quamvis enim Agrienses in id opportunis pariter, ac importunis mediis incumbenter, ut Alumnos Graeci ritus talifomiter primaeva educatione cicurarent, quo subinde subordinationem ferrent pacatius, Alumni tamen incredibiliter cunctis moliminiibus sese opponabant, unde sequebatur, ut plerique praesertim qui nobilioris erant indolis, ex Seminario finitis studiis animo summe examinato, nec nisi minas spirante, prodiverint. — Quatuor ego hic refero casus ad illustrandum istud argumentum pertinentes. Anno 1762 dum Georgius Kurószky, et viaticum, quod pro Singulis in 40. Rffnōs defixum erat, a Seminarii Praefecto expeterent, accepérunt per Rffnōs 36. prouti

Нижаловський, закінчивши студії і залишаючи семінарію, вимагали від префекта семінарії гроші на дорожні витрати, які для кожного були визначені у 40 рейнських флорінів, бо саме стільки отримували латинські вихованці, тому що їм давали молитовник на суму 4 рейнських флоринів. Але тому, що названі Куровський і Нижаловський відмовлялися прийняти латинський молитовник, як для них цілком не-придатний, і до того ж наполегливіше вимагали за нього суму готівкою, то справа дійшла до того, що, хоч визнавалася справедливість їх вимоги, вони ж, уперті, зухвали і недисципліновані, в той самий день, в який відходили з семінарії, повинні були понести визначене покарання способом зганиблення. Також у 1764 році це трапилося з Андрієм Марканцаем. А саме, коли після закінчення семестру в новішій згідно зі звичаєм семінарії мали скласти присягу про дотримання правил новіціату, Марканцай також, як новачок, повинен був присягати. Але, оскільки ми бачили в книзі, в якій кожен зокрема, вписавши ім'я, мав звичку підписувати присягу власноручно, у присязі перших вихованців латинського обряду, які згідно з формулою записували: «Я, Н. Н., син мукачівської єпархії . . .» «мукачівської» було викреслене, і Марканцая керівники постійно заоочували користуватися словом так, щоб потім дописав, що він є син егерської єпархії. Ці слова спонукували нас, які там були⁴⁾, до опору. Тому після спеціального обговорення ми наказали Марканцю, щоб він обов'язково настоював на старому звичаєві. І коли у визначений день при урочистості служби божої перед причастям один за одним приступали до складання присяги, Марканцай також, приступаючи в черзі, чітким голосом сказав: «Я, Андрій Марканцай, син мукачівської єпархії» і т. д., йому верховний канонік, префект семінарії негайно нагадав, щоб він виправив і сказав «син егерської єпархії». Але тому, що Марканцай повторюючи говорив «син мукачівської єпархії», префект із роздратуванням перебив його, кажучи: «Мукачівської єпархії немає, отже повтори!» Але Марканцай і втрете виголошував так, як і раніше. І в такому запереченні префекта і ствердженні Марканцая суперникам нічого більше не було пред'явлено. Однак, важко уявити, яка ворожнеча вселилася в душах обох. Далі в 1765 році, коли у великий четвер посвячувалася хризма і благо-

nempe Latini Alumni accipiebant, quia his Breviarium in rata 4. Rffnos dabatur. Quoniam vero praedominati Kurovskzy et Nissalovszky Breviarium latinum veluti sibi haud quaquam utile acceptare abnuebant, adeoque ratam pro eo in aere parato urgentiu[s] deposceabant, eo res deve- nit, ut, quantumvis recognosceretur justum exide- re, qua tamen importuni, contumaces, et indisciplinati, ipsa die, qua e Seminario egrediebantur, paenam sibi dictatam cum prostitutione subire debuerint. Item Anno 1764, cum Andrea Makranczay hoc contigit. Quod, dum post exactum in Novitiatu Semestre juxta consuetudinem Seminarii Juramentum de observandis Regulis Novitii deponendum haberent; Makranczay pariter qua novitus juratus erat. Sed quoniam videbamus in Libro, cui praemiso nomine singuli manu propria Iuramentum inscribere solebant, in Iuramento priorum Graeci ritus Alumnorum, qui juxta Formulam inscrisperant; Ego N. N. filius Dioecesis Munkacsinensis, . . Munkacsinensis deletum esse, et Makranczay positive per Ductores monebatur, ut tam verbo profiteretur, quam subinde inscribe- ret Se Filium Dioecesi[s] Agriensis. hae ad atten- tionem nos, qui [se] illo tempore fueramus⁴⁾, excita- runt. Unde seorsiva Consultatione habita Makranczayum disposuimus, ut veteri consuetudini irrefragabiliter insisteret. Cum itaque praefixa die sub Solennitate Divinorum ante Communionem singuli ad deponendum Iuramentum accederent, et Makranczay quoque in serie accedens, clara voce diceret: Ego Andreas Makranczay Filius Dioecesis Munkacsinensis etc. immediate monitus est per Pontificantem Canonicum Seminarii Praefectum, ut corrigat et dicat „Filius Dioecesis Agriensis“. Sed quoniam Makranczay repetendo dicebat: Filius Dioecesis Munkacsinensis, cum indignatione erupit Praefectus inquiens: Non datur Dioecesis Munkacsinensis. ergo repeatat. Sed Makranczay tertio quoque proferebat uti prius. Ac taliter Praefecto in negativa, Makranczajo in affirmativa persistentibus eotum nil amplius obmotum est. Quis tamen rancor in ani- mis ab utrinque fuerit radicatu[s], facile est conji- cere. Porro Anno 1765. dum mag[na] die Iovis Chrisma consecraretur, et oleum (186) Catechumenorum benedicteretur, pro his in Procesione solemnitatem more consveto deferendis quatuor ex Nostratisbus Alumnis, utpote Ivasko, Makranczay, Markusz et Alexander Kováts constituti fuerunt, ob rationem quidem apparenter veram, quod nimurum essent viri solidi. Ast quoniam inter

⁴⁾ Це пише Йоанн Пастелі.

⁴⁾ Hoc scribit Joannes Pasztelei

словлялася олія (186) катехитів, для цього у процесі за урочистим звичаєм було виділено чотирьох із наших вихованців, а саме, Івашка, Марканця, Маркуша і Олександра Ковача, очевидно, з тої справжньої причини, що вони були дуже поважні люди. А тому, що між тою молоддю був звичай дразнити тих, які виносили, словом «олійкар», поки читали імена присутніх і підійшли до чотирьох названих, тут у їдальні роздався періт, ніби тому, що на «олійкарів» вибирали тільки русині. Ми тоді прийшли до того висновку, що саме такий захід був зроблений для висміювання нас і вирішили, щоб жоден для такої служби не йшов до церкви; отже, ми не пішли. Між тим, після закінчення відправи в церкві, коли сідали до сніданку, мені та Івашкові, як старшим і як авторам цієї непослушності, було виявлено претензії і негайно визначені кара. Оскільки я протестував щодо самого визначення карі, ми були вигнані з їдальні і засуджені до домашнього арешту. Справді, що тоді творилося в нашій душі? Ми вимагали звільнення, хоч би світського життя, але нас не звільняли і нізвідки не світилась якась надія на пораду або лопомогу. Насправді тоді єпископ Емануїл лежав у ліжку, а Брадач, як депутат духовенства, турбувався про цю справу фундації у Відні, але взагалі повільними темпами. Нарешті, в 1766 році трапилося з Георгієм Ковачем таке: він у попередньому році виконував обов'язок кастеляна, якому належало збирати від вихованців близну і давати прачці, а також, отриману від пранки, видавати кожному зокрема. Отже, коли Ковач уже був призначений на цю посаду, яка, між іншим, вважалася важкою і, крім того, брудною, а на наступний рік також був призначений, спершу відпрошувався від неї з тої причини, що жоден із вихованців не є цього тягарю продовж двох років, тому він категорично відмовлявся займатися цим, але, не висунивши переконливих аргументів і не діставши підтримки, був покараний і змушеній залишитися кастеляном.

Це і багато такого подібного робилося в цій семінарії з мукачівськими клериками; поважні мужі, можливо, вважали б це за дрібниці і переносили б без пригнічення, але юнаки, захоплені переконаннями і бачаччи неприємності реальних образів, так себе поводили, ніби мали боротися з драконами, і, а це звичайно приходить сластичним тілам, чим більше пригнічувалися, тим сміливіше, коли відкривалася можливість, виступали і виконували не що інше, ніж помсту і кару. (187) якщо досягнуть свого

juventutem illam invaluerat consuetudo, eos, qui haec deferebant, vexandi sub nomine Olejkár, hinc dum assistentium nomina legerentur, et ad prænominatos quatuor deuentum fuisse, exoriebatur in Refectorio cachinus, quasi propterea, quod tantummodo Rutheni delecti fuerint pro Olejkár. Nos proinde hujusmodi determinacionem reapse pro vexa nostri factam reputantes convenimus, ac determinavimus, ne ullus pro tali Ministerio perget ad Ecclesiam, prout nec ivimus. Interim post Officium in Ecclesia persolutum, ubi ab prandium considerabatur, mihi, et Ivasko, veluti senioribus, hujusque, uti praetendebatur, inobedientiae Autoribus, poena illico dictata est. Cum autem in ipsa poenae dictatione ego protestater, expulsi sumus ex Refectorio, et ad Clausuram condemnati. Quid vero tunc nobis animi fuerat? Petebamus dimissionem, etiamsi ad Saeculum, sed dimissi non fuimus, nec aliunde Spes aliqua Consilii, auxiliive affulgebat. Recte tunc enimvero Manuel quidem Ep̄pus domi jacebat grabaticus, Bradács vero qua Cleri Deputatus agebat Viennae etiam de hac causa Fundationis Agriensis, sed passibus omnino lenti. Denique Anno 1766. cum Georgio Kováts hoc actum est. Iste anno priori obibat munus Vestiarii, cuius erat vestitum album ab Alumnis colligere, et Lotrici extradare, rursumque a Lotrice receptum singulis reddere. Cum itaque jam nominatus Kovács pro hoc servitio, quod alias onerosum, ac praeterea sordidum reputabatur, in secundum quoque annum destinatus fuisse, deprecabatur imprimis ea ex ratione, quod nullus Alumnorum hactenus duobus annis tulisset onus hoc, tum absolute sese opponendo illud obire detrectabat, sed nullis argumentis in contrarium suffragantibus et punius fuit, et vestiarius esse debuit.

Haec, et hujusmodi plurima cum Clericis Munkacsinensibus in Alumnatu illo agebantur, quae Viri graves forsitan levia reputassent, et sine apprehensione tolerassent utique, sed iuvenes, et præjudiciis occupati, et realium vexarum molimina videntes ita se gerebant, quasi cum Draconibus ad certandum haberent, quodque Corporibus elasticis usuvnire solet, quo premebantur magis, eo, ubi rima patebat, vehementius erumpabant, nec aliud quam minas, et vindictam, (187) si ad suum Statum devenirent, spirabant, imo vere præstabant etiam, ut adeo subinde dixerint Agrienses: Viperam se in sinu educasse.— Id luculentum est, quod Alumni hi, Agria prodibant, in magno cum Agriensis Processu, ubi Causa ad meritum devenierat, et Munkacsinensis Ep̄pus Bradacs pro Vicario Ep̄pi Agriensis declarabatur, profuerint plurimum, dependentiae ab Agriensis palam, et

стану; тим більше навіть погрожували, а егерці потім говорили, що вони пригрили за пазухою змію. Очевидне є те, що ці вихованці, які виходили з Егера, у великому процесі з егерцями, коли справа дійшла до помсті і мукачівський єпископ Брадач був призначений за вікарія егерського єпископа, багато допомогли тим, що виступили явно і всюди противниками залежності від егерців. Бо навченні в сколастичних диспутах поводитися з егерцями, вели себе, відкинувшись, так би мовити, всяку повагу, нападали на парохів латинського обряду, сили яких знали вже у школах, і відважно відкидали їх права і в своїх очах не вважали їх за великих. Виходячи з цього, передусім заслуговують бути названі ті, які, якимось чином втративши пильність, як Бокшай у Серенчі і Лабанц у Палфальві, і є найближчі до Егера; найбільше піддані нападкам вони протиставляли себе всім труднощам і спонукували на таку ж відвагу інших. Але вже про самих вихованців.

§ VIII

На навчальний рік, який почався в листопаді 1754 року, були прийняті до новоствореної фундації цієї учнів, а саме: Михаїл Андрейкович, Іоанн Бокшай, Стефан Ольшавський, Теодор Гаршані, Іоанн Козма та Михаїл Папп. Справді, тому, що Михаїл Андрейкович, як я вже розповів у § 6, не був одягнений у священицький одяг, я не ставлю його у список, а тільки відзначаю те, що після повернення з Кошиць, там він, як кандидат теології, закінчив один курс, однак після вступу у щлюб вивчав моральну теологію в Мукачеві і, нарешті, висвячений в 1760 році, керував Гундермаркською парафією у Спиському деканаті, в якому й помер після десяти років. А інші вихованці йшли в такому порядку в 1754 році, спершу на кошти вступили в семінарію ці п'ять учнів, а саме:

Іоанн Бокшай, Стефан Ольшавський, Теодор Гаршані, Іоанн Козма і Михаїл Папп. А шостого випускника-філософа, як хотіли егерці, не можна було знайти.

В 1755 році був прийнятий Іоанн Лаборський, в 1757 році відійшли Теодор Гаршані, Іоанн Козма і Михаїл Папп. На їх місце були прийняті Василь Лабанц, Іоанн Галик, Петро Балутянський⁴⁾.

⁴⁾ Він біля 1760 року вже парох керекненський, як можна вичитати в книгах цієї церкви, потім парох токайський.

ubique, adversantes. Nam exercitati in Scholasticis Disputationibus agere cum Agriensisibus, gerabant se, omni, ut ita loquar, respectu postposito, et Parochos Latini ritus, quorum vires in Scholis jam noverant, agrediebantur, repellebantque a juribus suis intrepide, nec magnos eos in oculis suis reputabant. Quo ex incidenti praeprimis nominari merentur, qui in perditis quadam modo vigiliis uti Boksay Szerencsini, et Labancz Pallfalvæ, ad Agriam proximi, impetitionibusque maxime expositi, cunctis Moliminiibus sese animose opponebant, et alios ad paria audenda contababant. Sed jam de Ipsiis Alumnorum Individui[s].

§ VIII.

Pro Anno Scholastico, qui cum 9-bri Anni-1754. inchoabatur, ad neo-resolutam Fundationem illam suscepti sunt 6. utpote Michaël Andrejkovics, Ioannes Boksay, Stephanus Olsavszky, Theodorus Harsányi, Ioannes Kozma, et Michaël Papp. Verum, quandoquidem Michaël Andrejkovics, prouti prius §-pho VI praenarravi, veste Clericali indutu[s] non fuerat, eum in serie non appono, id noto duntaxat, quod postmodum Cassoviam reversus ibi unum annum qua Theologiae Candidatus exegerit, sed vero post initium Matrimonium Theologiam Moralem Munkacsini frequentavit, atque demum Anno 1760. ordinatus administraverit Hundermarkensem in Decanatu] Scepusiens Parochiam, in qua etiam circiter post decennium mortuus est. Alii vero Alumni succedebant sibi hoc ordine:

Anno 1754, primo nimirum Fundationis ingressi sunt ad eam successive hi quinque, videlicet: Ioannes Boksay, Stephanus Olsavszky, Theodorus Harsányi, Joannes Kozma, et Michaël Papp. Neque sextus, prouti Agrienses volebant, inveniri poterat Philosophus Absolutus.

Anno 1755 susceptus est Joannes Laberszky, Anno 1757 exiverunt Theodorus Harsányi, Ioannes Kozma, et Michaël Papp. In quorum locum suscepti sunt: Basilius Labancz, Joannes Halik, Petrus Balutyanszky* Anno 1758. exiverunt Joan-

* qui circa a. 1760 iam Parochus Kereknyensis in libris siusdem Ecclesiae legi potest, exposit Parochus Tokajensis.

В 1758 році відійшли Іоанн Бокшай і Стефан Ольшанський. На їх місце були прийняті (188) Іоанн Блажовський та Георгій Куровський.

В 1759 році відійшов Іоанн Лаборський і прийнятий Іоанн Нижаловський.

В 1758 році відійшов Іоанн Блажовський і був прийнятий Іоанн Станковський.

В 1761 році відійшли Василь Лабанц, Іоанн Галик, Петро Балутянський і прийняті Георгій Алавда, Теодор Шаркань, Стефан Андрейковський.

В 1762 році відійшли Георгій Алавда, Теодор Шаркань, Стефан Андрейковський і прийняті Георгій Ковач, Олександр Ковач, Стефан Маркуш.

В 1766 році відійшов Іоанн Пастелій і був прийнятий Матіас Галл.

В 1767 році відійшли Дмитро Івашко, Андрій Маркандай, Георгій Ковач і були прийняті Гавриїл Дешко, Андрій Баняй, Матей Град.

В 1768 році відійшли Олександр Ковач, Стефан Маркуш і були прийняті Даниїл Глус, Стефан Манкович.

В 1769 році відійшли Гавриїл Дешко, Матіас Галл і були прийняті Лукаш Швігар, Михаїл Кручай.

В 1770 році втекли з Егеря шість учнів, а саме: Андрій Баняй, Матей Град, Михаїл Глус, Стефан Манкович, Лукаш Швігар, Михаїл Кручай. У цьому ж 1770 році, після втечі шістюх вищезазначених, егерці негайно прикладали зусилля, щоб шість інших були прийняті на їх місце, але тому, що не змогли знайти стількох, тут були прийняті тільки чотири, а саме: Іоанн Жеткай, Еліас Удварі, Василій Габіна та Іоанн Яроміс. Насправді вони не можуть бути точно включені у список забезпечених вихованців тому, що не жили із фундації, внесеної для монастирської єпархії, як випливатиме з нижче сказаного.

Подам тут далі двох, а саме: Георгія Кесери і Петра Лацика, які, зрештою, були прийняті в Егер для латинського обряду, але згодом повернулись до своєї єпархії.

Перечисляю, нарешті, тих, які в 17⁴¹ році з заснованої семінарії виключно для греко-кітологіків на деякий час були переведені в Егер (189).

nes Boksay, et Stephanus Olsavszky; In quorum locum suscepti (188) sunt: Ioannes Blasovszky et Georgius Kurovszky.

Anno 1759. Exivit Joannes Laborszky, et susceptus est Ioannes Nissalovszky.

Anno 1760. exivit Joannes Blasovszky, et susceptus est Joannes Sztankovszky.

Anno 1761. exiverunt Basilius Labańcz, Ioannes Halik, Petrus Balutyanszky, et suscepti sunt: Georgius Alauda, Theodorus Sárkány, Stephanus Andrejovszky.

Anno 1762. exiverunt Georgius Kurovszky, Ioannes Nissalovszky, et suscepti sunt: Joannes Pasztelyi, Demetrius Ivasko.

Anno 1763. exivit Ioannes Stankovszky, et susceptus est Andreas Makranczay.

Anno 1764. Exiverunt Georgius Alauda, Theodorus Sárkány, Stephanus Andrejovszky, et suscepti sunt: Georgius Kovacs, Alexander Kovacs, Stephanus Markucz.

Anno 1766. exivit Ioannes Pásztelyi, et susceptus est Mathias Gáll.

Anno 1767. exiverunt Demetrius Ivasko, Andreas Makranczay, Georgius Kovács, et suscepti sunt: Gabriel Desko, Andreas Bányay, et Mattheaus Grád.

Anno 1768. exiverunt Alexander Kovács, Stephanus Markucz, et suscepti sunt: Daniel Hlyusz, Stephanus Mankovics.

Anno 1769. exiverunt Gabriel Desko, Mathias Gáll, et suscepti sunt: Lucas Svigar, Michaël Krucsay.

Anno 1770. profugerunt Agria sex, qui erant: Andreas Banyay, Mattheus Grád, Daniel Hlyusz, Stephanus Mankovics, Lucas Svigar, et Michaël Krucsay.

Eodem anno 1700, post profugium sex praemonitorum, Agrienses illico dabant operam, ut sex alios in eorum locum susciperent, sed quoniam tot haberi non poterant, hinc quatuor tantummodo suscepti sunt, utpote: Joannes Zetkey, Elias Udvary, Basilius Habina, et Ioannes Iaromisz. Verum hi in serie fundatorum Alumnorum stricte poni nequeunt, quia ex Fundatione pro parte Dioeceseos Munkacsinensis posita non vixerunt, prout ex infra dicendis apparebit.

Subiungam hic porro duos, Georgium nempe Koszegi et Petrum Laczko, qui alias pro Latine ritu Agriae suscepti, sed subseque ad suam Dioecesim reversi sunt.

Enumerabo denique illos, qui Anno 17⁴¹ in Seminario directe pro Graeco — Catholicis defi-

⁴¹ Без сумніву 1771.

⁴¹ indubie 1771

Аж досі зберігаються цінні нотатки наставника і каноніка Іоанна Пастеля, подані точно; наступні листки є знищеними і не можуть бути доповнені з архіву.

(190). Чиста сторінка (Й. Б.).

Глава 46

(191). Ідея, що прогнозує капітул під назвою консисторії, встановленої єпископом Брадачем 1768 року:

1. Ніяким чином не можу довідатися, в який час, за якою гарантією і за яких умов був увічнений перший єпископ русинів у монастирі постійному — мукачівський, на Чернечій горі біля міста Мукачева, але все-таки відомо. і я знаю, з якого часу він таки став єпископом; водночас знаю, що він мав у тому монастирі постійну резиденцію, звідси названу мукачівською, як один із лона, жив із монахами, мав як кафедральну монастирську церкву св. Миколая, в якій монахи постійно служили богові і були помічниками єпископа.

2. Однак, єпископ волів чи радше повинен був мати монахів як духовенство своєї кафедральної церкви і своїх помічників, тим більше, що це ніс із собою звичай східних церков; зрештою й помер, що, не будучи забезпечений жодною допомогою щодо існування і проживання, не зміг тримати біля себе світського духовенства, а монахи задовільнялися малим і утримувалися з монастиря ще й тому, що світське духовенство, все переважно зв'язане шлюбом, було менш вільне із-за жінок і дітей для виконання єпископських обов'язків, і, нарешті, ще й тому, що така ж неосвіченість була характерна як для монашого, так і для світського духовенства, однак монахи, як такі, що мали більше часу, були досвідченіші, хоч би у обряді і в письмі, щоб згодом забезпечити єпископові допомогу; одне слово, або представляли, або радше поповнювали капітул чи кафедральне духовенство.

3. Кажу, поповнювали, і то майже тільки в тих функціях, які не вимагали юрисдикції. Справді, ніколи не читаю в публічних актах, які стосуються всього духовенства і народу, що передусім використовувалися монахи, але насправді, якщо трапиться щось таке, що стосується публічного становища духовенства і народу, воно розглядалося старішинами світського духовенства, скликаними в залежності від потреби в більшій чи меншій кількості з небагатьох районів. Найяскравіший доказ цього вже є з 1656 року, коли сам архідияконів

xo, Agriam pro aliquo tempore translati fuerunt. (189) Huc usque praetiosae notationes Ioannis Paztelyi praepositi et canonici, operose deductae, sequentia folia excissa comparent, et ex Archivo suppletari nequeunt. (190).

Caput 46

(191) Idea prognosticans Capitulum sub nomine Consistorii ab Ep̄po Brádacs a. 1768. instituti:

1. Nulla industria dephehendere possum quo tempore, et quibus sub cautelis, et conditionibus inductus fuerit primus Ruthenorum Ep̄pus ad Monasterium vulgo Munkacsinense Montis Csernek prope Oppidum Munkaács, at nihilominus palam est, eundem Ep̄pum a quo tempore extitisse deprehendo, deprehendo una in eodem Monasterio fixam residentiam habuisse, inde Munkacsinensem dictum fuisse, tanquam unum de gremio cum Monachis convixisse, Monasterialem S. Nicolai Ecclesiam pro Cathedrali habuisse, in qua Monachi Jugiter Deo famulabantur, et Ep̄po adlaterales erant.

2. Voluit autem, vel magis debuit Ep̄pus Monachos pro Clero Ecclesiae suae Cathedralis et suis adlateralibus habere tum ideo, quod hoc secum ferret Ecclesiarum Orientalium plerumque usus, dein ideo, quod nulla seu quoad subsistentiam, seu quoad habitationem Fundatione provisus non potuisset intertenere Clericos circa se Saeculares, Monachi autem et paucis contentabantur, et ex Monasterio intertenebantur, tum ideo, quad Clerici Saeculares plerique omnes Matrimonio illigati minus liberi ob uxores, et proles ad obsequia Ep̄porum fuissent, ac ideo denique, quod licet aequalis ruditas in utroque regulari nempe, et Saeculari clero fuisset, regulares tamen, utopte plus temporis habentes, in ritu saltem, et scribendo expeditiores fuerint, ut proinde adstantias Ep̄po praestiterint, Verbo Capitulum, seu Clerum Cathedralem repreäsentabant, vel potius supplebant.

3. Dico, supplebant, idque ferme duntaxat in iis, quae jurisdictionem non requirebant, functionibus. Certe nunquam lego in publicis totum Clerum, populumque concernentibus Actis adhibitos fuisse praeferenter Monachos, sed re ipsa si quid tale publicum Cleri, populique Statum concerns occurserebat, tractabatur id per Cleri Saecularis priores pro ratione negotiorum plures aut pauciores ex partibus convocatos. Clarissima hujus argumenta jam sunt anno 1656. ubi septem Archi-Diconi cum 63 Presbyteris in Arce Unghvár congregati publicam fidei cum Romana Ecclesia Unionis Professionem faciunt, ut
dein Anno 1726 quo Agriac

із 63 пресвітерами, зібрани в Ужгородському замку, проголошують публічно визнання віри унії з римською церквою. Потім, 1726 року, коли в Егері . . . Також 1764 року, як . . . і подібне, що я міг би навести без ліку.

4. Однак, справді, після того, як де Камеліс побудував на ділянці домик для свого власного проживання, і стали з'являтися нежонаті священики зі світського духовенства, то один чи інший із таких постійно тримався біля єпископів; так біля де Камеліса, як молодший, був Георгій Бізанцій, так біля Бізанці — Симеон Ольшавський і Георгій Блажовський, той же Блажовський — біля Симеона, так біля Блажовського (192) — Іоанн Блажовський, Іоанн Петковський та Андрій Бачинський, так інші та інші згодом — біля Емануїла. які далі витіснили зовсім усюкі діяльність монахів у єпископських справах. Однак, поки єпископи залишалися в монастирі, справа ніколи не дійшла до того, щоб світське духовенство утворило якесь достойнє товариство, подібне до капітулу.

5. Дуже відомий є вчинок Блажовського, який у 1741 році на засіданні діети (сказав), як вище, де відносно Козми моя вдячність вимагає і т. д. До 2-го пункту: поновлювали капітул або допоміжне духовенство монахи, серед яких, як один із лона, змушені були жити єпископ тому, що не мав власної резиденції. Але поповнював заміну і то у богослужіннях і таких функціях, які не вимагають юрисдикції. Звичайно, у публічних актах, що стосуються всього духовенства і народу, я ніколи не читаю, що використовувалися монахи, навіть ті поодинокі, яким доручалося виконувати якісь особливі справи при відсутності світського духовенства, як, наприклад, Прокопій Годермарський і Григорій Булько, які певний час були марамороськими вікаріями.

Деяких також приймали за вікаріїв, але вони ніколи не творять якусь громаду.

До 3-го пункту. Отже, насправді, якщо таке щось траплялося, що публічно стосувалося обов'язків духовенства і народу, то воно відбувалося за участю багатьох і декількох, скликаних із кожного округу.

Перший приклад цього подаю з актів 1652 року, коли після оголошення визнання унії та обрання єпископа Петра Партенія в листі до папи римського, датованому в Ужгороді днем 15-го січня, читаємо підписи шістьох архідияконів: Олексій Ладомирський, архідиякон маковицький, Стефан Андрія, архідиякон списський, Георгій Стестовський, архідиякон гумен-

item A. 1764 prout

et similia, quae afferre possem innumera.

4. Verum tamen postquam de Camelis erexerat in Area respective Domunculam pro sua habitatione seorsiva, et incepérunt esse Caelibes ex clero Saeculari, talium unus alterve constanter ad latus Ep̄porum tenebatur, ita fuit Georgius Bizancsy qua junior penes de Camelis, ita Simeon Olsavszky, et Georgius Blasovszky penes Bizanczyum, et idem Blasovszky penes Simeonem, ita penes Blasovszkiūm (192) Ioannes Blasovszky, Ioannes Petkószky, et Andreas Bacsinszky, ita alii, et alii subseque penes Manuelem, qui dein Monachis Calamum, et activitatem in Ep̄palibus penitus excusserunt. Nunquam tamen eo res progressa est, donec Ep̄pi in Monasterio manebant, ut Corpus aliquod, et dignitatem, quasi Capitulum, faceret Clerus Saecularis.

S-o Notabilissimum est factum Blasovszkyi, qui A. 1741. ad Diaetam ut supra. ubi de Kozma gratitudo mea exposcit. et.

ad N-rum 2-um: Supplebant Capitulum seu Clerum adlateralem Religiosi, quos inter Ep̄pus, quasi unus de gremio eorundem, sed illud etiam, quia seorsivam Residentiam non habebat, vivere cogebatur. At supplebat vices, idque in Adstantiis, et hujusmodi Jurisdictionem non praerequiritibus functionibus; Certe nunquam in Publicis totum Clerum, populumque concernentibus Actis adhibitos fuisse Monachos lego, etiam eos singulares, qui ad particularia quaedam agenda in defecitu Cleri Saecularis commisionabantur, ut Procopius Hodermarszky, et Gregorius Bulyko, qui nonnullo tempore Vicarii Matmatici fuerant.

Aliqui pro Vicariis etiam adsumebantur, sed nunquam ut Corpus aliquod faciant.

ad N-rum 3-iun Reipsa igitur, si quid tale publice Cleri, populique Negotia concernens emergebat, per convocatos ex partibus Cleri primores, fiebat cum pluribus, aut paucioribus ex unoquoque districtu assumptis.

Primus huius exemplum, affero ex Actis A. 1652. ubi post factam Unionis professionem, ac Ep̄pi Petri Parthenii electionem, in Litera ad Romanum Pontificem die 15-a Januarii Unghvarino data subscripti legentur sex Archi-Diaconi: Alexius Ladomirszky, Archi Diaconus Makoviczensis. Stephanus Andreae Archi Diaconus Scepusiensis. Gregorius Stostovszky Archi Diaconus Homonensis Stephanus Archi Diaconus Szrednensis. Alexius Philippovics Archi-Diaconus Stropkoviensis. Sicuti haec omnia jam relata sunt.

Ne mireris, quod in Nostra Graeci ritus Ecclesia hoc Capituli nomen, quasi novum audias. Nomen hoc novum esse in Ecclesia Graeca non inficior:

ський, Стефан, архідиякон середнянський, Олексій Филипович, архідиякон стропковський. Так це все вже було викладене.

Не дивуйся, що в нашій церкві грецького обряду цю назву капітулу ти чуєш як нову. Не заперечую, що ця назва у грецькій церкві є нова, але при самому виникненні патріарших, митрополичих, архієпископських та єпископських посад завжди була боротьба. Бо завжди прелати церков мали за своїх помічників людей із духовенства, породивши і допомагаючи яких вони послуговувалися в керівництві церквами настільки, що ця справа потім дійшла до близку і величавості, які в окремих східних церквах дійсно заслуговують подиву. Справді, був час, коли константинопольська церква цим родом величавості (193) цілком переважала римську. Це стає ясно зі слів начальника придворної сторожі (куропалата), який детально викладає обов'язки і гідності константинопольської церкви. Ба навіть, хоч турки захопили Константинополь і відібрали від греків резиденцію церкви Софії, все-таки старішини та служителі її надалі зберігають свої титули і виводять свої посади від великої церкви, як каже Генрік Гіларій в додатку до «Хроніки» Філіппа Кампегія. Те саме ясніше говорить Лев Аллайдій (дивись кн. З «Вічної згоди», гл. 8, ч. 6), пишучи таким чином: «Патріарх нині також» і т. д.

Отже, з цього ясно, що у справі нема нічого нового, щоб кафедральна церква грецького обряду мала свій, кожу, постійний сенат. Хоч назва капітул не була і досі не є інде вживана, хіба що в останній час, її прийняли польські русини, а потім також і ми, мешканці Угорщини, щоб, оскільки проживаємо разом із латинянами, маємо ті самі права і користуємося прогресивними в Угорщині, дійшли до тої назви і ми, щоб тим, між якими живемо, не здавалося, що ми не є рівні, якщо не називаємося тою самою назвою, назву радо опускаємо. тим більш, якщо скажу правду, раніше прийняли, але я пишу це в тому виці, в якому я є в сані священика. Звідси, настільки обізнаний, маю намір розповісти про характер цієї установи. А саме вкладу негайно у двох наступних главах, в одній подам історію, в іншій — політику^{a)}.

At res cum ipso Patriarchalium, Metropolitanorum, Archi- et Ерпалиum Sedium seu Cathedra- rum exordio semper erat. Semper quippe Praelati Ecclesiarum suos adlatratales, quorum consilio, et auxilio in regendis Ecclesiis uterentur, homines de Clero habebant adeo, ut res haec subeque in Splendorem, et magnificentiam plane admirandam in nonnullis Orientalibus Ecclesiis devenierit. Erat sane tempus quo Ecclesia Constantinopolita- na hoc magnificientia genere (193) Romanam omnino superabat. Clara fiunt ista ex Europalata, qui Ecclesiae Constantinopolitanae officia, ac dignitates minutatim exposuit. Quin imo, quamvis a capta per Turcos Constantinopoli Habitaculum Ecclesia Sophiae Graecis adempta, proceres nihilominus, et officiales Ecclesiastici titulos suos inde retinent, et de magna Ecclesia dignitates suas predominant, ut inquit Henricus Hilarius in Appendix ad Chronicon Philippi Campegii. Idem et luculentius testatur Leo Allatius, vide l. 3. Perpetuae Consensionis C. 8 N. 6 scribens hoc modo: Patriarcha nunc nquoque etc.

Ex his ergo patet nihil novi esse in re, ut Ecclesia Graeci ritus Cathedralis suum stabiliter inquam Sacrum Senatum habeat, quamvis Nomen Capituli inusitatum fuerit et alibi est adhuodum, nisi quod novissimis temporibus Polono-Rutheni illud adoptaverint, ac subeque Nos etiam in Hungaria acceptaverimus, ut cum simul vivamus cum Latinis, et iisdem juribus utamur, et fruamur praerogativis in Hungaria, eodem nomine veniamus. et Nos, quia non videbamur iis, inter quos degimus aequales esse, nisi eodem nomine appelle- mur, nomen non inviti admisisimus, imo si verum fatear, ultro assumpsimus, sed aetate ista qua jam ego in Clero sum, haec scribo. Unde tanto certior de modo hujus instituti traditurus sum. Nempe proponam immediate subsequis duobus Capitu- bus, altero Historiam, Politicam alter[o] expe- diam^{b)}.

^{a)} Частина історії, як і весь політичний виклад зникли; дивись вище, с. 189.

^{b)} Pars historiae non minus, quam tota pertracta- tio politica intererit, vide superius pag. 189.

2-а конгрегація]. Відомості про зібраних 1726 року в Егері.

1-е. Теодор Гончовський (звичайно, Франціск) 3-го червня 1748 року шароський архіпресвітер, потім шароський депутат. Клембіркський парох. Шароський архіпресвітер. Його наступником на парафії був Емануїл Кубек, а також Іоанн Манкович, Блашо-фальвський у архіпресвітерстві.

2-е. Михаїл Татар, архіпресвітер аваський 1748 року. Помер 20 червня 1766 року, вже як престарій і немічний.

3-е. Василій Пулович, земплинський віцсархідияк[он], з 18-го червня 1748 року, як стропківський вараповський архіпресвітер, помер 1753 року.

4-е. Андрій Шандалій, 5-го липня 1743 року варанівський архіпресвітер.

5-е. Олексій Дем'янович [1]738 року замгуцький архіпресвітер, як пар[ох] Верхньої Тваросеги.

6-е. Стефан Дудинський, [1]738 року гернад-чергатський архіпресвітер. В іншому місці пишеться: славним комітатом архіпресвітеріальних Аба-Уй, Торна і Боршад.

1-е. Високоблагородний пан сзуїт Іоанн Годермарський, абат св. Мик. з Чернечої гори і генеральний вікарій високопреподобного пана єпископа.

2-е. Михаїл Фарешій, гумен[ський] пар[ох] і земплин[ський] архідияк[он] Михаїл Ольшай, сabolчський архіпресвітер.

Константин Тарасович, шароський архіп[есвітер].

Йосиф Дроздовський, шароський депутат 1731 року. Дроздовський писався: пар[ох] Курровський (194).

Михаїл Запальський, терабеський архіп[есвітер].

Петро Жеткей, чергето-гернатський віце-архіп[есвітер]. Примітка: був белзенським парохом. Коли після смерті Блажовського деякі кандидували на єпископа-латинника з русинів Вілагія і поки перейшли в Егер. Жеткей вручив Ольшавському перехоплені листи.

Василій Блехнарський, чергето-гернатський депутат конгр[егації]. Токайський пар[ох].

Стефан Пелешкай, катмарський архіп[есвітер].

Франціск Таковецький, угочський архіп[есвітер].

Власне Теодор і великосевлюський пар[ох] 1739 року. Підписується архідиякон.

2-а Congreg. Nota de Congregatis Agriam 1726.

1-о Theodorus Hancovszky (abusive Francis-cus) 1748 3-ia Junii Archi-presbyter Sárossiensis, eotum Deputatus Sarossiensium. Parochus Klem-birkensis. Archi-presbyter Sárossiensis. Successorem habuit Manuelem Kubek in Parochia, et Joannem Mankovits Blasofalvensem in Rachipresbyteratu.

2-о Michaël Tatár Archi-presbyter Avasiensis 1748. 20-a Junii, mortuus 1766, jam qua deficiens, et decrepitus.

3-о Basilius Pulovics VADiac. Zemplén. 1748. 18-a Julii, qua Archi-presbyter Stropkoviensis, et Varanoviensis, mortuus 1753.

4-о Andreas Sandaly 1743 5-a Julii Archi-presbyter Varanoviensi.

5-о Alexius Demjanovics 738. Archi-presbyter Zamaguriensis, qua Par. Superioris Tvaroszegae.

6-о Stephanus Dudinszky 738. Archi-presbyter Hernad-Cserhatensis, alibi scribitur: per 1. Coft. Aba-Uj, Torna et Borsod Archi-presbyter.

1-о Rmus Dnus Joannes Jes. Hodermarszky, Abbas S. Nic. de Monte Czernek, et Illini Dni Eppi Vicarius Generalis.

2-о Michaël Jareczy Par. Hom, et Archi-Diac. Zemplén. Michaël Olsay Archi-presbyter Szabolcsensis.

Constantinus Taraszovics, Archi-pr. Sárossiensis. Joseph Drozdovszky Deputatus Sárossiensis, 1731. Drozdovics se sribit Par. Kuroviensis. (194) Michaël Zapalsky Archi-pr. Terebessiens. Petrus Zsetkey VArchि-pr. Cserhato-Hernaden-sis. N. B. fuit Parochus Belsensis. Cum post mortem Blazovszkii nonnulli candidarent pro Eppo Világium Latinum ex Rutheno, et eatenus Agriam recurrerent, Zsetkey Belsensis interceptas Literas Olsavszkio immanavit.

Basilijus Blechnarszky Deputat. Congr. Cser-hatho-hernadiensis. Par. Tokajensis.

Stephanus Peleskey, Archi-pr. Szatmariensis.

Franciscus Rakoveczky, Archi-pr. Ugocensis.

Reipsa Theodorus, et Par. Nagy-Szöllösiensis 1739. Archi-Diaconum se subscritbit.

-Bilkey Deputatus Bereghiensis, fuit Michaël Bilkey, vulgo Bileczky Par. Bilkensis.

Petrus Breznay, Archi-presbyter Unghvarinen-sis. post ejus mortem filius Joannes ordinatus est pro Kis-Berezna a. 1752. 1-a Januarii.

Білкей, берез'кий депутат, був Михаїл Білкей, по-простому Білецький, пар[ох] білківський.

Петро Бринзей, ужгородський архіпресвітер. Після його смерті син Іоанн був призначений у Малий Березний 1-го січня 1752 року.

Третє зібрання

У 1738 році, після смерті Симеона Ольшавського, пар[ох] латинського обряду в Мукачеві Іоанн Страбо, як делегат егерського капітулу, при наявності вільного місця проголосив генеральним вікарієм Георгія Блажовського.

Страбо в 1747 році знову був переведений у парафію до Фен-Сару.

Четверте зібрання

У 1742 році Георгій Блажовський, відходячи з кафедри, доручив справи керівництва Іоанну Блажовському та Іоанну Козмі.

Іоанн Козма був ужгородським уродженцем із службовців, крім того — родом із прибулих греків; відвідував школу аж до класу риторики, а потім деякий час займався політичними науками і виконував функцію юриста-консультанта; звідси, оскільки він мав гарний почерк і добре знав угорську мову, могло здаватися, що він є один із багатьох. Отже, працючи священицького стану, він був призначений у Мукачеві ужгородським парохом на 1730—1739 роки, після переведення звідси Василія Дріпаковича до Дьєра, потім був прийнятий єпископом Блажовським як кафедральний нотаріус і призначений у росвиговську парафію, однак після короткого часу перебрався у Сеч-Тарнок.

1742 рік. 11-го червня. Пар[ох] гал.-сеч.-тарноцький.

1744 рік. 25-го червня. Пар[ох] уйгельський.

1747 рік. У Тарноку — і цілий 1748 рік.

1745 рік. 19-го січня. Пар[ох] уйгельський.

Але просить єпископа, щоб міг помінятися з Бачинським (195), прийняв Тарнок; відходячи до Тарнока, отримав тимчасового наступника з баняцької парафії, пароха Михаїла Пальчика, який потім перейшов до Банячки наступником Андрія Бачинського. Після смерті Шолтеса в 1748 році прибув до Ужгорода, де водночас був затверджений архіпресвітером. У Тарноку його змінив Георгій Кайникович.

Зауваження. Іоанн Козма, як свідчить метрика парафіальної церкви в Ужгороді з 1729 і наступних років, був ужгородським парохом в 1730—39 роках. У березні 1739 року відійшов у

Tertia Species.

Anno 1738, cum post mortem Simeonis Olsavszky Joannes Strabo Par. Latini ritus Munkacsensis, qua tamen Capituli Agriensis Delegatus promulgavit sede vacante Vicarium Generalem Georgium Blazsovszky.

Strabo a. 1747. promotus dein fuit pro Parochia ad Fén-Szaru.

Quarta species.

Anno 1742. cum Georgius Blazsovszky abiens ex Cathedra commisit Causas Dirigendas Ioanni Blazsovszky, et Joanni Kozma.

Erat Ioannes Kozma natus Unghvarinensis ex Quaestoribus reipsa origine advenis Graecis, scholas frequentavit usque ad Rhetoricam, dein aliquo tempore applicaverat se politicis et egit Patvaristam. Onde cum et scripturam haberet bonam, et lingvam hungaricam bene calleret, poterat videri unus de multis. Statim itaque Sacerdotalem expetens ordinatus est Munkacsini a. 1730—1739 pro Parocho Unghvariensi, translatu ex hac Basilio Dripakovics ad Eöriensem, dein per Éppum Blazsovszky assumptus fuit pro notario Cathedrali et collocatus in Parochia Oroszvégienensi, sed post breve tempus transivit ad Szécs-Tarnokam.

1742. 11-a Junii Par. Gáll-Szécs-Tarnokensis.

1744. 25-a Junii Par. Ujhelyensis.

1747.- in Tarnóka, et toto 1748.

1745. 19-a Januarii Ujhelyiensis. Sed rogat Éppum, ut possit permutare cum Bacsinszko, (195) Tarnókam accepit, abiens ad Tarnókam successorem interimalem accepit ex Parochia Bányačkensi Parochum Michaélem Palcsik, qui dein transivit ad Banyačskam accepto successore Andrea Bacsinsky. Post mortem Soltészii 1748. interventam, venit Unghvarinum, ubi una in Archi-presbyterum est confirmatus. Cui successit Tarnokae Gregorius Krajnikovics.

Anotatio. Ioannes Kozma, ut Matrica Gil. Parochialis Ecclesiae Unghvár de A-o 1729 stqs docet, fuit Parochus Unghváriensis ab Anno 1730—39. 1739. in Martio discessit Munkacsimum pro Notario Cathedrali. Morte Joannis Soltász Parochi Unghvárinensis (ab 1739—1748) Anno

Мукачів на посаду кафедрального нотаря. Після смерті Іоанна Шолтеса, ужгородського пароха в 1739—1748 роках, яка наступила 21 листопада 1748 року, Іоанн Козма з початком 1749 року знов був призначений ужгородським парохом, але вже не називав себе Іоанн Козма, але постійно — Іоанн Долинай. Помер 1-го лютого 1760 року у віці більше 62 років. Звісно, він народився біля 1699 року. Із парафіальної метрики зробив витяг Йос[иф] Унгварі.

Глава 48

Третє зібрання мукачівського капітулу 1748 року.

По-перше. Іоанн Петковський народився в Толчі. Вихованець у Пазманеї Відня. 10-го червня 1748 року сатмарський архідиякон. У 1737 році закінчив філософію у Тирнаві.

У 1741 році, коли єпископ Блаховський з народи діти поселився у Відні і Пожоні, він узяв його з Пазманею і 28 липня послав із Пожоні в Мукачів з генеральним вікарієм Михаїлом Ольшавським. У 1747 році він був каллавським, а згодом, після Андрія Дорогі, дорозвідним парохом для русинів, де й помер у 1754 році; на його місце в дорозвідку парафію скоріше планувався, ніж серйозно мав бути призначений Андрій Бачинський^{a)}. Але тому, що він тут не зміг постійно влаштуватися, прийшов Георгій Сабадош. Він був сином Андрія, якого також привів до себе у Каллавій з усім майном, а його названий батько Антоній мав справді за другу жінку матір Іоанна Шолтеса, ужгородського пароха під 1744 рік.

Він був призначений помічником єпископа Блаховського, а потім колловським парохом у 1748 році, також 8-го травня 1749 року. У 1754 році в Повчі під кінець квітня місяця, виснажений, помер, і був похований. Присягу склили: Григорій Дешко, слукач, Олексій Годермарський, Іоанн Петковський, Георгій Росі, Єнін Гавrilович, Олексій Шустай. У консисторії були присутні: Андрій Бачинський, Іоанн Шолтес і монахи Гедеон Пазин, Гервасій Камінський.

(196). Четверте зібрання в лютому місяці 1764 року.

На цій конгрегації, крім іншого, що стосується встановленого правління єпархією, принципово йшлося про відкликання депутата у справі викладу обтяжень духовенства перед найсвітлішим троном.

^{a)} Бачинський — мармароський вікарій.

1748. die 21-a Novembris interuenta, Ioannes Kozma cum initio anni 1749. iterum factus est Parochus Unghvarinensis, sed jam semet non nominavit Joannem Kozma, verum constanter Joannem Dalinay. Mortuus est 1760. 10-a Februario annorum circa 62. Unde natus fuerat A-o 1699 circ.

Ex Matrica Parochiali adnotavit Jos. Unghvary.

Caput 48

Tertia species Capituli Munkacsini 1748.

1-o Joannes Petkovszky natus Tolesvae. Alumnus in Pazmaneo Viennae. 1748. 10-a Junii Archidiaconus Szathmariensis. A. 1737. absolvit Philosophiam Tyrnaviae.

A. 1741. cum Ep̄pus Blazsovszky occasione Diaetae constitueretur Viennae, et Posonii, hunc ex Pazmanaeo assumpsit et Posonio 28-a Julii cum Vicario Generali Michaële Olsavszky Munkacsinum dimisit. Fuit a. 1747. Parochus Kalloviensis, dein vero post Andream Dorogi, pro parte Rutenorū Dorogiensis, ubi et mortuus est a. 1754. in Cujus Locum ad Parochiam Dorogiensem projectabatur potius quam destinabatur Andreas Bacsinszky^{a)}, sed cum hic stabiliter illocari nequiret, successit Georgius Szabados. Hic fuit natus Parente Antonio, quem etiam ad se cum universa oeconomia Kalloviam adduxerat, habebat vero nominatus ejus Parenis Antonius secundam uxorem Ioannis Soltész Parochi sub Annum 1744 etc. Unghvarinensis Matrem.

Ordinatus fuit ad latus Ep̄pi Blazsovszky, dein factus Parochus Kalloviensis.

Kallovinensis in Anno 1748. etiam 1749 8-a Maii. 1754. Pocsini sub finem Mensis Aprilis infirmatus, mortuus, sepultus est.

Gregorius Desko, Auditor.

Alexius Hodermarszky.

Joannes Petkovszky.

Georgius Rossy.

Daniel Havrilovics.

Alexius Susztay.

juramentum deposuerunt.

Erant vero praesente in Consistorio, Andreas Racinszky.

Joannes Soltisz.

et religiosi

Gedeon Pazin,

Gervasius Kaminszky.

(196) Quarta species a. 1764. Mense Febr.

^{a)} Bacsinszky Vicarius Marmorosiensis.

Однак, для угруппувань не бракувало турбот. Адже, єпископ Емануїл, хоч, між іншими, мав приховані наміри зі своїми домашніми, кожу, рідними і близькими, щоб тим більше закріпiti свого віячного клієнта Іоанна Брадача собі за помічника і наступника; отже, всю цю справу він вів так, що абсолютно себе не видавав. Таким чином, він домугтися, щоб духовенство через компроміс погодилося на того депутата, якого вирішив обрати єпископом; він домугтися також, щоб скликані учасники записали тільки свої імена у списки, на яких згодом, як передбачалося, будуть записані прохання від імені всього духовенства. Однак, не всі справи він приховав, бо звернули увагу, до чого йшлося. Насправді парох Лука Габіна та гуменський архідиякон у присутності викликаних свідків, уявивши перо, не хотів підписати; казав, що він підписати не може і не підписав, хіба що чужкою рукою. Тому згодом також піде, хіба що із труднощами, не могла бути зібрана сама допомога на дорожні витрати депутата, яка була визначена на цій конгрегації в розмірі одного рейнського фlorина від кожного пароха і 17 крейцарів від кожного дяка.

Глава 49

П'яте зібрання вже ближче нагадує якусь формальність, оскільки в 1768 році єпископ Іоанн Брадач вибрав чотирьох консисторських архідияконів, яких волів титулувати також високопрелодобними. А саме: Георгія Сабадоша.

12-го лютого 1769 року він став кафедральним і угорським архідияконом.

Його довго мучила кам'яна хвороба.

За ст. ст. 1 січня 1771 року Сабадош, уже тяжко хворий, пополудні був пострижений монахами й одягнутий у монашу рясу, прибравши ім'я Геннадій; згодом, шостого дня, тобто на саме свято Богоявлення, склав монашу обітницю, прибравши ім'я Георгія, і в той же день біля 3-ї години пополудні помер і був перенесений для поховання з міста у монастир св. Миколая на Чернечій горі.

Титулував Андрія Жеткея.

Андрія Бачинського. Оскільки цей уже раніше був соболіцьким архідияконом, то був як у цьому затверджений, так і підвищений у новому сані сатмарського архідиякона, виданого 19-го липня 1768 року інвеститурою. У 1771 році викликався в Мукачів на парафію, яку мав

In hac Congregatione praeter alia pro regimine Dioecesis instituta principaliter tractatum fuit de Deputato intuitu gravaminum Cleri apud Augustissimum Thronum proponedorum ablegando.

Non tamen vacabat negotium factionibus. Eppus quippe Manuel, cum alias occultas tamen haberet intentiones cum suis domesticis. Cognatis inquam, et affinibus, ut nimirum Gratiosum suum Clientem Ioannem Bradacs pro Coadjutore et Successore sibi esformaret, ita hoc totum negotium egit, ut reipsa se neutquam aperiret. Igitur obtinuit, ut Clerus per compromissum in eum Deputatum consenserit, quem Eppo eligere placuisset, obtinuit etiam, ut convocati nomina sua Albis duntaxat inscriberent, in quibus dein, ut praetendebatur, Instantia Nomine Universitatis Cleri conscriberetur. Attamen non omnes res latuit, quin advertissent, quo haec tenderent. Certe Lucas Habina Parochus, et Archi-Diaconus Homonensis, repetitis coram vicibus sumpto calamo, noluit, non posse se dicebat, subscribere, neque subscriptis, nisi manu aliena. Unde expost etiam, ipsum juvamen Viaticum pro expensis Deputati, quod in hac Congregatione determinatum erat, unus nempe Rf. a singulo Parocho, et Kr. 17 a singulo Cantore, non nisi aegre, nec tamen ubique incassari potuit.

Cap. 49.

Quinta jam propuis accedebat ad formalitatem aliquam, quando a. 1768. Eppus Joannes Bradacs quatuor Consistoriales Archi-Diaconos delegit, quos etiam Rm̄os titulari voluit. Nempe: Georgium Szabados.

— 1769. 12-a Februarii factus Archi-Diaconus Cathedralis, et Ugocsensis.

Malo calculi diu vexatus.

Szabados 1771. St. vet. 1-a Januarii, jam gravior aegrotus, post meridiem tonsuratus est per Monachos, et veste religiosa induitus Nomine Gennadij assumpto. dein die 6-a, id est ipsa Festo Epiphaniae elicuit Professionem Religiosam assumpto nomine Gregorii, atque eodem die sub horam 3-am pomeridianam mortuus est, translatusque pro inhumatione ex Oppido ad Monasterium S. Nicolai in Monte Csernek.

Andream Zsetkey

Andream Bacslasky, hic cum jam prius fuisse Archi-Diaconus Szabolcsensis, tam in hoc confirmatus, quam et novo Archi-Diaconi Szathmariensis munere auctus est per Investitaram 19-a Julii a. 1768-i emanatam. 1771. evocabatur Munkacsinum Domicilium in Parochia, qua Parochus

як парох, але після зміни наміру парафію зайняв Бокшай.

Титуловав Йосифа Торіцькі. А після його смерті — Іоанна Бокшая.

(197). Вони були приведені до присяги згідно визначеній формулі. Щоб ця присяга була уроочистішою, для формальності її викладу був призначений нотарем Томаш Папп, турківський парох, який також власноручно підтверджував те саме.

Далі, тому, що про трьох із них, а саме Георгія Сабадоша, Андрія Жеткєя і Андрія Бачинського, мова йтиме уже в наступній главі, тут потрібно дещо сказати хіба-що про Йосифа Торіцькі і нотаря Томаша Пappa, для яких цей публічний виступ був останній. Отже, Йосиф Торіцькі помер 4-го грудня 1768 року (в метриці є 23-го листопада 1768 року). Що з його майном?

Томаш Папп після висвячення в 1758 році, а саме при житті батька турченського пароха, був малоберезнянським адміністратором; однак, також викладав у Турчині аж до [1]765 року, коли далі почав викладати Філіп. Після смерті батька став турківським парохом.

Глава 50

Шосте зібрання, коли в 1769 році ще збільшило кількість членів консисторії та об'явilo їх публічно.

Запальський, призначений Устрицьким у 1737 році, виконував архіпресвітерство від 1759-го року до кінця життя*. Про цього чоловіка, а також і про інших офіційних жонатих осіб треба знати, що буде біда нежонатому, який потрапив у його район, і під його юрисдикцією.

Ставровський вів архіпресвітерство уйгельського округу від 1751 року продовж восьми років. У 1759 році — він архіпресвітер. Син сачурського пароха.

Скільки має дочок, усі були жінками пресвітерів; отже, його зятями були Михаїл Пальчик, Теодор Петрушка, Іоанн Негребецький, Іоанн Ількович, Іоанн Тарасович, Андрій Буковський, Теодор Рудий.

Железнік, призначений в 1754 році, був першим палечським парохом. Протягом трьох років він слухав у Римі моральну теологію, потім, після повернення, у 1753 році вступив у

haberet, sed mutatis intentionibus, Parochiam Boksay obtinuit.

Josephum Toriszky, et hoc demortuo substituit Joannem Boksay.

(197) Hi adjurati sunt formula praescripta.

Ut vero juramentum hoc tanto solennius foret, pro Formalitate penes ejus depositionem constitutus fuit Notarius Thomas Papp Parochus Turcensis, qui etiam unum quodque manu propria legitimavit:

Porro cum de tribus horum nempe Georgio Szabados, Andrea Zsettkey, et Andrea Bacinsky Capite mox sequenti redditurus sit sermo, hic de Josepho duntaxat Toriszky, et Thoma Papp Notario, quorum iste actus in publicis fuit postremus, aliquid est dicendum Igitur. **Josephus Toriszky**, mortuus est 1768, 4-a X-bris (in Matrica est 23-ia Novembris 1768 U) quid cum ejus bonis?

Thomas Papp 1758, post ordinationem, nempe vivente Parente Parocho Turcensi, erat Administrator Kis-Perczensis, docebat autem etiam Turcini usque ad annum 765, quo dein coepit docere Fülep.

—post mortem Parentis factus Parochus Turcensis.

Cap. 50

Sexta adhuc magis, cum a. 1769, auxit Numerum Consistorialium, et hos publice currentavit.

Zapalszky ordinatus ab Usztriczkio A-o 1737 agebat Archi-presbyterum ab anno 1759-o ad dies vitae*. Id de hoc viro, sed et aliis officialibus uxoratis sciendum, quod vae fuerit caelib, qui in ejus districtum sub jurisdictionem incidit.

Sztaurovszky Archi-presbyterum Ujhelyiensis Districtus agebat ab a-o 1751, per Octennium. 1759. Archi-presbyter. Filius Parochi Szacsuriensis.

Filias quod habuit, omnes erant Conjuges Presbyterorum, erant itaque ejus Generi, Michaël Palcsik, Theodorus Petruska, Joannes Nehrebeczky, Joannes Ilkovits, Joannes Taraszovics, Andreas Bukószky, Theodorus Rudy.

Zselesnik. Ordinatus 1754, et primus Parochus Gall-Szécsensis. tribus annis auditiv Romae Theologiam Moralem, inde redux contraxit matrimonium a. 1753, cum filia Jacobi Jeronim, alias Viravszky. Scapusita Lipnicensis Popovicsius.

Successorem in Parochia habuit Michaëlem Jeronim. Sub finem vitae magnas omnino moles-

* Андрій Запальський помер 17-го жовтня 1774 року.

* Zapalsky Andreas mortuus 1774. (17-a 8-bris.)

шлюб із дочкою Якова Іероніма, інакше Віравського. Житель Спишу, липницький піп.

Його наступником на парафії був Михаїл Іеронім. Під кінець життя він взагалі перетрів великі неприємності. Помер у 1772 році. Станковський склав присягу зі мною, затверджений парохом і призначений ужгородським архідияконом.

(198). Примітка. Я сам склав присягу 19-го жовтня 1769 року, як член та нотарій цієї ж консисторії і шароський архідиякон відразу після повернення з Егера. Орлай помер 10-го березня 1770 року.

Примітка. На друге місце, яке значиться як вакантне під НН, далі був обраний членом консисторії Михаїл Тарасович, він склав присягу 19-го жовтня 1769 року. Батько Петра Подгаєцького був Адам Подгаєцький — також Верхнєсвідницький парох і мак[овицький] архіпр[есвітер].

Спеціально звертаю увагу на цих членів консисторії, бо ніколи не сталося так, щоб усі були зібрані разом. Однак, випадок у цьому ж році допоміг зібратися, коли єпископ направлявся в Егер; багато було відсутніх із тих, які себе менше поважали і насправді таким актом було вирішено, що пошилють лише депутатів, самі залишивши удома, або, можливо, не будучи допущені громадськістю.

Сьоме зібрання — це конгрегація в 1769-му році у володині Шайо-Петровому, де було видано такий маніфест. Дивись «Життєпис Іоанна Брадача» біля 1769 року.

Бачинський береггіаський, також син пароха Василія, помер 1770 року і був похований 11-го червня. Призначений у Буковець у 1766 році. Зайняв місце свого тестя Теодора Концаковича, як ритор-латинянин.

Михаїл Барна гал-сеченський помер 1782 року. Випускник філософії.

Іоанн Конч, якушфальвський піп. Як учитель логіки — латинянин.

Симеон Чирський призначений 30-го вересня 1750 року в Шайолетрівську церкву.

Чирський помер у 1771 році; після його смерті за адміністратора Шайолетрівської парафії був призначений його двоюрідний брат, монах Іоанн Чирський, поки згодом, одружившись із дочкою покійного, не був призначений Петро Петрик.

Іоанн Санчик був призначений пар[охом] дня 8-го листопада за ст. ст.

На восьмому зібранні приступили до справи в 1771 році, коли ласкаво виданим рішенням мукачівський єпископ отримав сім членів консис-

tias passus est. Mortuus 1772. Sztankovszky mecum depositus Juramentum, confirmatus in Parochum, et constitutus Archi-Diaconus Unghvarinensis.

(198) NB. Ego ipse 1769. 19-a 8-bris Juramentum depositui, ut Consistorialis, et ejusdem Consistorii Notarius, nec non Archi-Diaconus Sárosiensis. post redditum nempe Agria. Orlay mortuus est 10-a Martii 1770.

NB. In locum II, qui vacuus ponitur sub NN. Subsequit Consistorialis lectus Juramentum deposituit Michaël Taraszovics 1769. 19-a 8-bris Petri Podhajeczky Parenis erat Adamus Podhajeczky aequo Par. Felsö-Szvid, et Archipr. Mak.

Id speciale observo de his Consistorialibus, quod nunquam contigerit, ut in simul omnes congregati fuissent. Occasio equidem eodem anno dabat se conveniendi cum Ep̄pus Agriam ire, sed plerique emanserunt, qui de se minus supponebant, et reipsa illo actu praeconstitutis plerisque derogatum fuit, quod Deputatos duntaxat miserint soli domi manentes, aut fors per Communatatem non admissi.

Septima species erat Congregatio A-i 1769-i in Possessione Sajó-Petri, ubi manifestum tale datum est.

— Vid. in vita Joannis Bradács ad an. 1769.

Bacsinsky Berettoensis, aequo Basilii Parochi filius mortuus 1770, et sepultus 11-a Junii. Ordinatus pro Bukócz anno 1766. Successit socero suo Theodooro Koczakovics, latinus ut Rhetor.

Michaēl Barna Gall-Szécsiensis, mortuus 1782. Philos. absolutus.

Joannes Koncs Popovicsius Jakusfalvensis. Latinus ut Logicus.

Simeon Csírszky ordinatus pro Ecclesia Sajó-Petri 1750, 30-a 7-bris.

Csírszky mortuus a. 1771, post cujus mortem datus fuit pro administratore Parochiae Sajó-Petriensi ejusdem germanus frater Isaacius Csírszky, Religiosus, donec subinde ducta deruncti filia Petrus Petrik ordinatus fuerit.

Joannes Szancsik ordinatus Par. die st. v. 8-a 8-bris.

Octavo magis ad rem accessum est a-o 1771 cum clementer Determinata Ep̄patus Munkacsienensis Canonizazione septem Consistoriales resoluti, cum suis 300 singillative R̄flinos salariis fuerunt.

Nono denique ipsa formalitas ad instar aliorum Capitulorum instituta, et introducta est. Vide in vita Batszinszky Ep̄pi.

(199) Ilkovics manebat in Domuncula, quae Archi-Diaconalis dicebatur, a-o vero 777. transiens Unghvarinum illocavit se ad Arcem ad ipsum Castellum, ubi vero istud jam utcunque reparata.

торії із своїми оплатами в 300 рейнських флонів кожному зокрема.

Нарешті, на дев'ятому зібранні була встановлена і введена та сама формальність на зразок інших капітул. Дивись «Життєпис єпископа Бачинського».

(199). Ількович залишився в хатині, яка називалася архідияконською, а в [1]777 році, перейшовши в Ужгород, поселився на замку, в самій фортеці, оскільки вона дійсно була якось відремонтована і пристосована для проживання і навіть призначена для поселення викованців. Преподобний пан Іоанн Бокшай був обраний на префекта семінарії; тут йому було наказано вступити в замок в 1778 році на початку липня, але Ількович, вийшовши, зайняв для проживання спальні, що були в самій замковій брамі, в яких раніше мешкав названий Бокшай.

Нарешті, в 1779 році на початку квітня місяця через суперечку про ліквідацію парафіальних маєтків у мukachivskій та чи nadivs'kій домініях Ількович, як берегівський архідиякон перейшов у Мукачів, де також скоро, а саме того ж дня 18-го квітня, при належному забезпеченні спокійно помер. Був похований надвечір 19-го квітня на освяченому місці біля парафіальної церкви.

Іоанн Симога народився в селі Зарічево Ужгородського комітату. У 1771 році, після трьохрічного вивчення теології в Кошицях, він, світська людина, прибув у Мукачів і, як призначений капелан і писар єпископа, залишився нежонатим.

Із згаданим єпископом Бачинським він прибув у Відень у 1772 році; повернувшись звітти, він залишився на посаді капелана, поки в 1774 році, після смерті Н. Лупеша, був призначений на Лелес-полянську парафію в Земплинському комітаті; потім, у 1775 році, коли єпископ знов відправився у Відень, він узяв його з собою і, повернувшись, залишив його там у генеральний греко-катол[ицький] семінарії св. Варвари як віце-префекта.

Симога після смерті Ільковича був іменованний 14-го травня 1774 року каноніком і призначений в Ужгороді помічником Іоанна Кутки, професора теології в ужгородських школах.

Симога виїхав з Відня 4-го травня 1781 року. В Ужгород прибув 22-го травня і знайшов лист єпископа, щоб він негайно услід за ним вирушив у Мукачів, але той раніше пішов до батька і застав його ще живим, однак через кілька годин 1785 року він помер.

Помер 2-го грудня 1785 року і посада залишилась вільною майже протягом двох років.

tum, proque mansione Alumnorum adaptatum fuisset, ac etiam determinata alumnorum inductione R̄mas Dñus Joannes Boksay pro Praefecto Seminarii delectus, hic jussus est ingredi Castellum a. 1778. sub initium Julii, Ilkovics autem egressus occupavit pro hospitio Cubicula in ipsa Porta Arcensi habita, in quibus perprius nominatus Boksay manebat.

Denique a. 1779. sub initium Mensis Aprilis pro concertatione de Fundis Parochialibus in Dominis Munkacs, et Szent-Miklós exscindendis Ilkovics, qua Archi-Diaconus Bereghiensis Munkacsinum transivit, ubi etiam brevi post die quippe ejusdem Aprilis 18-a rite provisus, beato fine quievit, prope Ecclesiae Parochialis Sanctuarium sub diei 19-ae vesperam inhumatus.

Joannes Simoga natus in Possessione Zaricsova Cottu Unghvarinensi. a. 1771, post frequentatam tribus annis Cassoviae Theologiam, ut Saecularis venit Munkacsinum et ordinatus caelebs mansit, quasi Capellanus ad Latus Eppi, et Scriba.

Ascendit cum nominato Eppo Bacsinszky Vienam 1772. indeque redux manebat ad latus quasi Capellanus, donec a. 1774. post mortem N. Lupes datus est ad Parochiam Lelesz-Polyanensem in Cottu Zemplin. dein 1775. cum iterum Eppus ascenderet Viennam, hunc secum assumpsit, et redux ibi omisit in Generali Seminario Graeco-Cathol. ad S. Barbaram, qua Vice-Praefectum.

Simoga Canonicus nominatus 14-a Maii 1779. post demortuum Ilkovics et installatus Ungvarini supplente ejus Personam Joanne Kutka Professore Theologiae in Scholis Unghvar.

Simoga Vienna movit 4-a Maii 1781. Unghvarinum venit 22-a Maii, et invenit Literas Eppi, ut illico eum sequatur Munkacsinum, sed prius ivit ad Parentem, et illum invenit vivum, sed post aliquot horas vidit mortuum.

Mortuus 1785, die 2-a X-bris et manebat Stal-lum vacans ferme annis duobus. Michaël Taraszovics Installatus 1779. in Festo Andreae, Stylo vet.

(200) —

Михаїл Тарасович був призначений в 1779 році
на свято Андрія за ст[арим] стилем.
(200). Відсутня сторінка (Й. Б.).

(201) Глава 51

Славні мужі, які процвітали в усій бувшій му-
качівській єпархії в сімнадцятому столітті.

1. Іоанн Годермарський, відвідуючи тео-
логічні студії в Тирнавському університеті в
... році за дорученням найменшого кардинала,
примаса Угорщини Коллонича був призначений
у дияконат у Відні для прийняття прес-
вітерства . . . , однак із такою умовою, щоб не
був посланий у Мукачів і щоб не повернувся в
Тирнаву для продовження навчання. Про цього
є певне те, що 24 травня 1706 року вже був об-
раний парохом та ужгородським архідияконом,
бо значиться в оригіналі контракту передачі,
укладеного в Сеч-Яроноці між родиною Гопка-
ничів у тому ж році, в якому він став каноніком
ї, як такий, поставив свій підпис; він був люди-
ною великою ерудицією.

2. Георгій Бізанці, людина великого знання,
викладач моральної теології цього славного
часу; невідомо, в якому році і чи взагалі був у
Тирнавській семінарії; певне є тільки те, що
22-го травня 1700 року він був призначений, як
молодий пресвітер, на Нольковського пароха і сабольчського архідиякона, і взагалі був
туди введений. Тому, що із звільненням єпис-
копської посади в 1715 році він був призначений
генеральним вікарієм і мукачівські монахи
йому підкорялися також, як вищезазначеному
Іоанну Годермарському, граф Ердеді, егер-
ський єпископ, відправивши листи до монахів,
закріпив його в досягнутій гідності. Все інше
про нього, як майбутнього єпископа, дивись у
його біографії.

3. Михаїл Яреді родом із Спишу із села Оль-
шавиці, довгий час був у Гуменному, 11-го бе-
резня 1726 року при проведенні конгресу в
Егері був у числі земплинських делегатів як ар-
хідиякон. Під кінець свого життя дуже погано
розумівся з єпископом Блажовським; помер в
1744 році.

^{a)} Був у Тирнаві, тому що в 1701 році ректор
Март-Сентівані рекомендує його єпископу
Декамелісу для св. ордену. Дивись
«Життєпис Декамеліса». До 1. Йосиф Годер-
марський призначений королем на єпископа,
але не затверджений святым престолом
(1707—1715). До 2. Потім єпископ, 1716—
1733.

(201) Cap. 51.

Celebriores Viri in ampla Veteri
Diocesi Munkacsensi saeculo decimo octavo
florentes.

1. Ioannes Hodermarszky Studia Theologica
Universitate Tyrnaviensi frequentans anno . . . e
mandato Eminentissimi Cardinalis Primatis Hung-
ariae a Kollonics, usque ad Diaconatum promotus
Viennae, pro suscipiendo Presbyteratus . . .
ne Munkatsinum missus ita tamen, ne pro conti-
nuandis Studiis Tyrnaviam redeat. Id certum
e . . . de eo: quod Anno 1706, 24-a May jam qua
Parochus, et Archi-Diaconus Unghvarensis lega-
tus exstat enim in Originali Cessionalis Contractus
in Szécs-Jarnoka inter familiam Hopkanics eodem
Anno celebrati, quem ille coramisavit, et qua
talem subscriptis; fuit vir magnae eruditio[nis].

2. Georgius Bizancy vir magnae scientiae,
Theologus moralis hujus temporis celebris; quo
anno, et an tuerit in Seminario Tyrnaviae? igno-
ratur^{a)}, tantum id certum, quod Anno 1700 die 22-a
May qua juvenis Presbyter in Parochum Nagy-
Kállóviensem, et Archi-Diaconum Szabolcensem
creatus, ac omnino eorum introductus esse lega-
tur. Cum vacante Sede Episcopali Anno 1715
Vicarius Generalis factus esset, Religiosique Mun-
kacienses, utpote Ioanni supradicto Hodermar-
szky magis addicti, ei minus obedirent, Comes Erdódy Episcopus Agriensis missis Litteris ad
Religiosos eum in adepta dignitate constabiliuit.
Reliqua de eo, ut postmodum Episcopo, videan-
tur in eius biographia.

3. Michaël Jaredy Scapusita e possessione
Olsavica ortus, longo tempore Parochus Homon-
nensis erat, Anno 1726 die 11-a Martii Congressui
Agiae celebrato qua Archi-Diaconus Zempli-
niensis interfuit. Sub finem vitae sua cum Epis-
copo Blasovszky pessime conveniebat, et mortuus
est Anno 1740.

^{a)} Fuit Tyrnaviae quia 1701 per Mart Szentivanyi
Rectorem pro SS.
Ordinibus Ep̄po Decamelis commendatur vide
vitam Decamelestii
ad 1): Josephus Ioannes Hodermarszky
a Rege denominatus Ep̄pus postea,
sed a S. Sede non confirmatus (1707—
1715)
ad 2): Ep̄pus postea 1716—1733.

4. Василій Блехнарський, токайський парох, був на егерському конгресі в 1726 році як депутат Чергат-Гернадського округу, прожив дуже довго, бо про нього, як про живого, читаємо аж до 1758 року. Згодом вступив у монастир, але залишивши його, був призначений (202) повч-Петрівським парохом. Аж до 1750 року він був у Токай; в 1745 році — чергатський архідиякон; до 1756 року ще був повч-Петрівським парохом і в цьому ж році також переписав повчанському монастиреві дім, який замешкував у Токай, та дві винниці. Помер у старості від подагри в 1758 році в Повч-Петріві.

5. Михаїл Ольшай, спиšець, народився в селі Ольшавиця, в 1726 році також був на егерському конгресі як сабольчський архіпресвітер; в 1748 році він значиться також як заступник затисянського вікарія; в 1722 році прийняв для керівництва повчанську парафію, але після того, як туди були введені монахи єпископом Емануїлом, він перейшов у Калло, де й помер; похованій у Повчі.

6. Симеон Ольшавський, спиšець, із села Ольшавиця; його батько — Георгій Жид, але волів називатися за місцем народження Ольшавський. У 1714 році із класу риторики прийнятий у алюмней (інтернат), від якого відмовився, щоб у 1717 році стати доктором загальноНі філософії. 14 вересня за ст. ст. 1719 року був призначений, а 1723 році, як заслужений вихованець і дійсний єпископський капелан, був обраний у Тирнаві бакалавром св. теології. У 1728 році значиться земплинським і Шароським архідияконом, а в 1729 році — вже як мармароський вікарій.

У 1733 році, після смерті єпископа Бізанії і відправи 27 липня його похоронів вже наступного для, він був обраний на конгрегації духовенства генеральним вікарієм, а дещо пізніше також єпископом.

7. Михаїл Ольшавський, рідний брат попереднього, у 1723 році, як клерик і теолог, став доктором філософії. Біля свого брата, єпископа Симеона, був генеральним вікарієм, а після смерті брата Симеона деякий час був приватним мухачівським парохом, поки 9 травня за ст. ст. 1740 року не був призначений єпископом Блажовським, щоб у його відсутності міг від кафедри у порозумінні з Іоанном Козмою, росвигівським парохом та кафедральним нотарієм

4. Basilius Blecharszky Parochus Tokajensis, 1726-o Congressui Agriensi qua Deputatus Cserhat-Hernadensis interfuit, diutissime vixit; Nam Anno 1758 adhuc in vivis legitur. Subinde intravit Monasterium, sed eo relicto, factus (202) est Parochus Pócs-Petriensis; 1750 adhuc Tokajini fuit; — 1754 Archi-Diaconus Cserehátiensis; — 1756 adhuc in Pócs-Petri agebat Parochum, quo Anno etiam transcripsit Monasterio Pócsensi domum Tokajini habitam, et duas vineas. Podagricus senecio mortuus est 1758. in Pócs-Petri.

5. Michaël Olsay Scepusita natus in possessione Olsavicza, 1726 aequa qua Archi-Presbyter Szabolcsensis interfuit Congressui Agriensi; 1748 reperitur etiam qua Surrogatus Vicarius Trans-Tyiscanus, 1722 accepit Parochiam Pócsensem regendam, sed per Manuelem Episcopum introductis eorum Religiosis, ad Kálló transivit, ibidem mortuus, et Pócsini sepultus.

6. Simeon Olsavszky Scepusita e possessione Olsavicza ortus Patre Georgio Zsid, sed a loco natali Olsavszky vocari voluit. Anno 1714. ex Rhetorica ad Alumnatum susceptus eum se exhibuit, ut 1717 Doctor Universae Philosophiae creatus fuerit; 1719-o 14-a Sept. st. nov. ordinatus, dein 1723. qua emeritus Alumnus et Actualis Capellanus Episcopalis SS. Theologiae Baccalaureus creatus est Tyrnaviae. 1728. legitur Archi-Diaconus Zempliniensis, et Sarossiensis, imo 1729 jam qua Vicarius Mármarossiensis. — Anno 1733-o post mortem Episcopi Bizanczy, terminatasque ejus 27-a July Exequias, sequenti die in Congregatione Cleri Vicarius Generalis, tardius vero Episcopus etiam creatus est.

7. Michaël Olsavszky germanus frater prioris, 1723 qua Clericus, et absolutus Theologus, Doctor Philosophiae creatus est. Penes Fratrem suum Episcopum Simeonem Vicarius Generalis erat: post mortem autem sui fratris Simeonis aliquo tempore, ut privatus Parochus Munkaciensis fuit, donec per Episcopum Blasovszky 1749. 9-a May st. vet. constitutus fuisset, ut in absentia Sui a Cathedra cointelligenter se habendo cum Ioanne Kozma Parocho Oroszvégensi, et Notario Cath-

До 6. Згодом, у 1733—1737 роках, єпископ.
До 7. Згодом, у 1743—67 роках, єпископ.

ad 6): Ерпуш постea 1733—1737
ad 7): Ерпуш постea 1743—67

(203), вирішувати справи, а наступного року був призначений єпископським вікарієм і в цьому ж році заступником; відійшов у Пожонь на засідання ради, але звідти 28-го липня повернувся; після смерті єпископа Блажовського, здобувши довір'я і склавши 8-го лютого 1743 року присяту та при наявності вільного місця, був призначений генеральним вікарієм і, як такий, проголошений духовенству.

8. Георгій Булько, спішець гунтертмарський, тирнавський вихованець, як монах василіан був призначений 14-го вересня за ст. ст. 1727 року пресвітером, від 1733 по 37 рік — ігумен мукачівський, а коли єпископом став Георгій Блажовський, він, відкинувшись як свого суперника Михаїла Ольшавського, використав того ж Булька, як генерального вікарія, поки не послав його, як дійсного вікарія у Мараморош; під кінець єпископату Георгія Бізанці він був також генеральним суддею.

9. Георгій Блажовський, шарошець, із села Балажвагаш (Блажів), волів так називатися за місцем походження, хоч інакше повинен був називатися Манкович; закінчивши студії, був капеланом єпископа Бізанці, однак раніше, 26-го вересня за ст. ст. 1729 року був призначений пресвітером. 23-го березня 1732 року був затверджений уповноважений і пішов у Пешт; там же він 22-го серпня цього ж року визначив представників до королівського сану для проведення процесу у справі суперечки щодо постанови графа Шенборна у Мукачівській домінії і в Чинадієві; потім був також капеланом єпископа Симеона Ольшавського; перед його смертю здійснив не особливе, що звичайно практикували сини цього світу, бо, коли був майже єдиний на боці названого єпископа, при його смерті невдічний син найулюбленишого батька залишив ще не зовсім холодний труп, підганяючи єпископських коней, відправився у Егер; він рекомендував себе на вікарія, а згодом на єпископа (204), хоч у епархії були достойніші люди відповідно до віку і заслуг. І цей поступок мав силу угрупування, бо егерці були настроєні на те, щоб зробити собі мукачівців найбільш покірними, оскільки менше сподівалися підтримки від поважних мужів, то цього хлопчика із звільненого капеланського місця роблять вікарієм і посилають із декретом до мукачівського пароха латинського обряду. Після похоронів названого єпископа цей же мукачівський парох латинського обряду, корис-

drali Causas dijudicare (203) possit, subsequo vero Anno Vicarius Episcopalis constitutus, et eodem Anno cum Episcopo Posonium pro Diaeta ascenderat, sed inde 28-a July remissus est; post mortem Episcopi Blazsovszky, per Comitem Erdödy Episcopum Agriensem elicto Fidelitatem Juramento 8-a Febr. 1743. Sede vacante Vicarius Generalis constitutus, et qua talis Clero publicatus exstitit.

8. Gregorius Bulyko Scapusita Hundertmarkensis, Alumnus Tyrnaviensis, qua Religiosus Basilita 1727 14-a Septemb. st. vet. ordinatus Presbyter, ab Anno 1733—37. Hegumenus Munkaciensis; dum autem Georgius Blazsovszky Episcopus factus fuisset, is rejecto utpote aemulo suo Michaële Olsavszky, eodem Bulyko ut Vicario Generali utebatur, donec eum ad Marmatiam pro Vicario effective misisset, circa finem Episcopatus Georgii Bizanczy erat etiam Generalis Causarum Auditor.

9. Georgius Blazsovszky Sárossita e possessione Balásvágás (Blazov) a loco origis ita cognominari maluit, esto secus Mankovits vocari debuisse; finitis Studiis erat Capellanus Episcopi Bizancy; prius tamen 1729. 26-a Sept. Styl. vet. Presbyter ordinatus; 1732 23-a Martii constitutus Plenipotentiarius ivit Pestinum, qui ibidem 22-a Augusti ejusdem Anni constituit Procuratores in Tabula Regia ad Prosecutionem Processus in Causa Contradictionis occasione Statutionis Principis a Schönborn in Dominia Munkacs, et Sz. Miklós factae; postea etiam erat Capellanus Episcopi Simeonis Stephani Olsavszky, sub ejus morte id peculiare perpetravit, quod solent hujus lucis filii practicare; cum nempe pene unicus ad latus nominati Episcopi, eo demortuo amantissimi Patris ingratus filius vix non calidum adhuc Cadaver deserit, citatisque Episcopalibus equis Agriam profectus, licet eo incomparabiliter aetate juxta, ac meritis digniores viri in Dioecesi haberentur, se pro Vicariatu, ac successive (204) Episcopatu commendavit. Et valuit factio; etenim Agrienses in id solum intenti, ut Munkacienses sibi quam maxime obnoxios facerent, cum id ab aliis viris gravibus obtineri minus sperarent, hunc Juvenculum ex Capellano Sede vacante constituerunt Vicarium ac cum Decreto ad Parochum Lat. Rit. Munkaciensem inviant, post peractas Episcopi dicti Esequias, idem Parochus Lat. Rit. Munkaciensis demandata sibi provincia functus, sequenti die Clero congregato, die 22-a Jan. 1738. qua Vicarium publicavit. Posto qua jam Vicarius sub finem

До 9. Згодом, у 1738—1742, єпископ.

ad 9): Ep̄pus postea 1738—1742

туючись переданою йому провінцією і зібравши наступного дня духовенство, 22-го січня 1738 року проголосив його вікарієм. Далі, вже як вікарій, під кінець місяця березня пішов у Мараморош, і всюди йому всі були послушні, прийнявши потім кафедральне, 20-го квітня повернувся. Як вікаріат, так і керівництво єпархією його дуже обтяжувало тому, що, постійно неспокійний, він турбував із цього приводу угорський комітат, щоб відповідна постанова вимагала на єпископат лише його одного; що послану до егерського єпископа постанову підписав також монах Булько⁴⁹.

10. Іоанн Блажовський, родич попереднього і патріот інакше названий Іоанн Великий або Молнар, або Млинар — як пострижений вихованець, прибув у Мукачів 27 вересня 1736 року і там досягнув аж пресвітерства і потім був посланий для продовження студій із умінням відправляти латинським обрядом. 3-го травня 1738 року він повернувся в єпархію і залишився як головний суддя єпископа Георгія Блажовського, а після смерті Блажовського при наявності вільного місця Михаїл Ольшавський направив його на посаду вікарія; про цього розповідається, що 26 квітня 1741 року після відходу єпископа у парламент був призначений керівником кафедри.

11. Адам Шкультетій, син Шкультетія Курівського із Шароського комітату, прибув у Мукачів із попереднім у 1736 році і після прийняття святих орденів та закінчення похвально моральної теології в Тирнаві, став велайтенським парохом у Земплинському комітаті; дещо після 1739 року він був призначений шаторольоуйтельським парохом (205). а в 1742 році, в час чуми, помер.

12. Олексій Годермарський після закінчення класу риторики в Ужгороді був направлений на навчання у Тирнаву; у 1743 році значиться вже як мукачівський парох і архіпресвітер ровненського повіту. У 1742 році, в час чуми у Мукачеві, як бідний капелан, старанно жив для вірних. У 1749-році, склавши тестамент, помер, як мукачівський парох.

13. Іоанн Шолтес, викладач моральної теології в Тирнаві, 20-го червня 1739 року був призначений пресвітером у віці 28 років і поставлений за ужгородського пароха, де й помер у 1748 році; після його смерті на ужгородську парафію повернувся Іоанн Долинай, інакше Козма.

mensis Martii ingressus Marmatiam, omnes ubique sibi obsequentes habuit, Cathedraticoque percepto exinde circa 20-am Aprilis reversus est. Sicuti Vicariatus, ita etiam Episcopatus obtentio eum summopere angebat, quare continuo inquietus Comitatum Ugocensem in id permovit, ut exarata Instantia eum solum pro Episcopo desideraret; huic Instantiae ad Episcopum Agriensem missae Religiosus Bulyko se etiam subscriptis.⁵⁰

10. Ioannes Blazsovszky prioris Cognatus et Patriota, aliter dictus Ioannes Veliky, aut Molnar, vel Milnar, -qua Alumnus tonsuratus venit Munkacsinum 1736 die 27 Septembris ibidem usque ad Presbyteratum promotus, ac postea remissus pro continuandis Studiis cum facultate latino rito celebrandi; 1738 3-a May ad Dioecesim redivit, manusque subinde Episcopi Georgii Blazsovszky ut Auditor Causarum Generalis, ast post mortem Episcopi Blazsovszky Sede vacante per Vicarium Generalem Michaëlem Olsavszky datus fuit ad Marmatiam pro Vicario; narratur de eo, quod Anno 1741-o 26-a Aprilis Episcopo pro Diaeta abeunte constitutus fuerit Locumtenens Cathedrae.

11. Adamus Scultety filius Scultetii Kuroviensis e Cottu Sárossensi cum priori venit Munkacsinum 1736-o, ac post susceptos Ordines SS. absolutamente laudabiliter Tyrnaviae Theologiam moralem, factus est Parochus Velejtensis in Cottu Zemplény, non multo post 1739 Parochus in Sátoralja-Ujhely constitutus, ast (205) Anno 1742-o exorta peste ibidem mortuus est.

12. Alexius Hodermarszky 1735-o absolut . . . Unghvarini Rhetorica pro Alumno Tyrnaviam missus est; 1743 legitur jam qua Parochus Munkaciensis, et Districtus Rovnenensis. Archi-Presbyter 1742. in peste Munkacsin . . . qua Capellanus zelose miservivit Fidelibus, 1749-o condito Testamento qua Parochus Munkaciensis mortuus est.

13. Ioannes Soltész Theologus Moralis Tyrnaviae Anno 1739. 20-a Juny ordinatus est presbyter Anno aetatis 28-o, et dispositus pro Parocho Unghvariensi, ubi et mortuus est Anno 1748. post cuius mortem ad Parochiam Unghvar reversus est Ioannes Dolinay alias Kozma.

⁴⁹ Що погано придбане. т.е. звичайно, гірше віходить.

⁵⁰ Quod male quaesitum, pejus abire solet.

14. Андрій Бачинський, син уйлакського пастора із Земплинського комітату, у 1738 році, як світська людина, закінчив філософію в Кошицях, потім був посланий у семінарію в Тирнаві, але тут із-за поширення чуми в 1739 році, як теолог другого року, прибув у Мукачів; 25 вересня 1740 року він був призначений дияконом і повернувся до Тирнави, але через тодішні обставини, пробувши там тільки один рік, як теолог третього року, повинен був повернутися і 22 січня 1742 року після десяти місяців і стільки ж днів пресвітерства був призначений капеланом єпископа Блажовського, після смерті якого був направлений на Тарноцьку парафію до Земплинського комітату, де вів віцепасторство; у 1746 році став мараморошським вікарієм. 14 липня 1759 року помер в Ужгороді.

15. Георгій Росі, вихоць із села Конюш Ужгородського комітату, закінчив клас риторики в 19-річному віці, постригений, і в 1740 році був посланий в семінарію у Тирнаву; там закінчив один курс тому, що тоді у державі кипіла війна і провані, з яких повинні були утримуватися адальбертінські вихованці, не могли відповідно управлятися; він вирушив із конклюїром Андрієм Косовичем у Кошиці, де, (206) як добре влаштований клірик, продовжував студії; у 1744 році, склавши публічний іспит св. канонів, був оголошений доктором; потім відкліканний у Тирнаву, де закінчив теологію, повернувся до єпархії в 1746 році. Призначений пресвітером, деякий час керував росвигівською парафією; звідси перейшов до Севлюща, але через втрачений насильний процес, викликаний проти нього Л. Б. Антонієм Перені, в 1752 році повинен був перейти у Вишково, де також не залишився довго, бо в 1754 році, вигнаний швабами за межі, став хустським парохом; на початку 1756 року вже був біля єпископа; нарешті, перейшов до Рац-кеструської парафії у Бачському комітаті, підпорядкованому тоді юрисдикції колоченського архієпископа, а нині Крізійського католицького єпископату.

16. Олексій Шустай, вихоць із села Курімка Шароського комітату, в Тирнаві похвально закінчив теологічні студії, в 1747 році, як пресвітер, був призначений росвигівським адміністратором, а по смерті Олексія Годермарського, що наступила в 1749 році, майже в цьому році став парохом, а згодом також мукачівським архідияконом; помер 9 вересня 1760 року.

17. Григорій Дешко, син Скультьєтія із Дешковиці Березького комітату, в 1741 році за-

14. Andreas Bacsinszky filius Parochi Ujlakiensis e Cottu Zemplény, Anno 1738 qua Saecularis absolvit Philosophiam Cassoviae, tum missus Tyrnaviam ad Alumnatum, ast ibi ob malum pestis grassantis Anno 1739-o qua 2-i Anni Theologus venit Munkacsinum, 1740 in Diaconum 25-a Sept. ordinatus, et Tyrnaviam remissus fuit; quia vero ob vicissitudines ejus temporis uno duntaxat Anno ibidem exacto, qua 3-ii Anni Theologus redire debuit, et 1742-o 22-a Januarii cum dispensatione decem mensium, et totidem dierum Presbyter ordinatus erat Episcopi Blazsovszky Capellanus, post cujus mortem dispositus ad Parochiam Taránóka ad Coftum Zemplény, ubi et VADiaconum agebat; 1746-o factus Vicarius Marmaticus. Anno 1759-o mortuus est 14-a Juny Ujhelyini.

15. Georgius Róssy natus in possessione Konyus Coftu Unghvár, absoluta Rhetorica Anno aetatis 19-o tonsuratus 1740 missus est Tyrnaviam ad Alumnatum, exegit ibidem unum annum, qoniam vero bello eotum per Imperium fervente, proventus, ex quibus Alumni Adalbertini interteneri debebant, commode administrari non possent, inviatus fuit cum Con-Clerico Andrea Koszovits Cassoviam, ubi ut Clericus ob aliorum instructionem (206) bene accommodatus Studia continuabat, Annoque 1744-o facto publico Tentamine SS. Canonum Doctor creatus; subinde Tyrnaviam revocatus, ubi absoluta Theologia redux ad Dioecesim 1746. Presbyter ordinatus, aliquo tempore Parochiam Oroszvégensem administravit, inde transivit ad Szöllőa, sed ob amissum Processum violentialem per L. B. Antonium Perényi contra se excitatum Anno 1752. ad Visk transire debuit, ubi aequo diu non permanxit; nam 1754. per Saxones ad limites elatus Huszthensis Parochus fuit factus, sub initium Anni 1756-i ad latus Episcopi jam erat; tandem ad Parochiam Rácz-Kereszturiensem in Comitatu Bacsensi, et tunc sub Jurisdictione Archi-Episcopi Colocensis, nunc vero Gcatholici Episcopi Crisiensis sitam emigravit.

16. Alexius Susztay e possessione Kurimka Comitatu Sárossensi ortus, Tyrnaviae laudabiter Studia Theologica absolvit, Anno 1747. Presbyter Ordinatus erat Administrator Oroszvégensis, post mortem vero Alexii Hodermarsky Anno 1749-o intervantam mox eodem Anno Parochus, ac subinde etiam Archi-Diaconus Munkatsinensis factus erat, Anno 1760 die 9-a Septembribus mortuus est.

17. Gregorius Desko filius Scultetii Desko falvensis e Comitatu Bereghiensi, Anno 1741-o Cas-

кінчив філософію в Кошицях, де й був обраний доктором філософії з такою похвалою, що між усіма вихованцями-кліриками вважався першим. У 1742 році, як теолог другого курсу, був направлений у семінарію у Тирнаву, де, закінчивши теологічні студії, в 1745 році призначений на професора, був капеланом єпископа і, як такий, відразу в цьому ж році обраний з великою шаною доктором загальної святої теології в Кошицях. Був людиною, яка поєднувала святість шановної науки із поважністю і строгістю моралі. Отже, він постійно виконував обов'язок спершу судді, а потім генерального вікарія; у 1751 році відправився на королівські збори, але повернувшись, не діжалавшись їх закінчення. Дня 1 січня за ст. ст. 1755 року він прийняв у Мукачеві сан монаха (207) і був призначений на місце Григорія-Габреля, але в даних умовах це світло не могло згаснути, бо на зібранні чину в 1756 році він був обраний протоігуменом монастирів, які знаходилися в цій єпархії; цей обов'язок він виконував аж до 1758 року, коли в лютому місяці він вирушив у Повч і по дорозі помер у селі Парасня; похований у Повчі.

18. Матіаш Добрай, син шарошпатакського столяра, в 1744 році призначений на пресвітера, деякий час був капеляном у Токаї, а коли токайський парох Василь Блехнарський напав у той час на релігію, він став токайським парохом і там же виконував обов'язки архідиякона аж до 1763 року, коли на деякий час був викликаний у Токай і мав притулок у приватному домі, поки в 1767 році не перешов у Тячівську парафію, однак і звідти був усунений в 1782 році. Гідне згадки про цю людину таке: коли, як токайський парох, з дуже великою турботою і наполегливістю старався побудувати кам'яну церкву в місті Подрог-Керестурі, яке було філіалом Токайської парафії, і будував її взагалі як першу в дуже несприятливих умовах і закінчив у 1762 році; у той самий час настільки був виснажений, що служителі кафедри, зокрема Георгій Сабадош, єпископський генеральний вікарій, робили все, щоб його знищити. Хай буде, що Матіаш Добрай не мав великих здібностей, однак він не заслуговував такого становища, до якого, після зневажання його заслуг, він був увергнутий із нелюдської недоброзичливості; поки він ще перебував на парафії в Токаї, туди вводиться інший парох і призначається публічно з тим наказом, щоб він вибрався з парафіального дому.

19. Георгій Сабадош, по-іншому Мільян, народився в селі Палло Ужгородського комітату

soviae Philosophiam absolvit, ubi et Doctor Philosophiae cum ea laude creatus est, ut inter omnes etiam ipsos Clericos Alumnos pro primo habetur. Anno 1742-o qua 2-i Anni Theologus ad Alumnatum Tyrnaviam missus est, ubi absolutis Studiis Theologicis, Anno 1745-o in Presbyterum ordinatus, erat Episcopi Capellanus, et qua talis mox eodem anno Cassoviae Universae SS. Theologiae Doctor cum magno Encomio creatus est. Erat vir, qui laudabili doctrinae pietatem, morumque gravitatem pulchra harmonia conjunxerat. Constanter itaque prius Auditoris, dein Vicarii Generalis munere fungebatur, Anno 1751-o ad Regni Comitia ascendit, sed non exspectato fine Comitiorum redivit, Anno 1755-o die I-a Januarii styl. vet. Munkacsini Religiosum habitum (207) induit, et in locum Gregorii Gabriel nuncupatus est, sed nec ibi sub modis latere potuit lucerna haec nam in Congregatione Ordinis Anno 1756-o celebrata electus est Proto-Hegumenus omnium Monasteriorum in hac Dioecesi existentium, hoc munus gerebat usque ad Annum 1758-um qui dum mense Februario Pocsinum proficiseretur. in via in possessione Parasznya mortuus, et Pocsini sepultus est.

18. Matthias Dobray natus Sáros-Patakini Parente fabre lignario, Anno 1749-o in Presbyterum ordinatus, aliquo tempore Cappelanus Tokajni erat, ubi vero Parochus tunc Tokajensis Basilius Blechnarszky Religionem ingressus fuisse, Parochus Tokajensis factus, gerebatque ibidem et munus Archi-Diaconi usque ad Annūm 1763. quo exauctoratus aliquo tempore Tokajni in privata Domo hospitium habuit, donec Anno 1767 ad Parochiam Técsőensem transivisset, ast et inde Anno 1782 amotus. Memoratu dignum de hocce viro: qua Parochus Tokajensis maxima cura, et sollicitudine in Filiali Parochiae Tokajensis Oppido Podrog-Keresztur de Ecclesia ex lapide erigenda ageret, eamque velut priman inter maximas omnino adversitates aedificasset, ac consummasset Anno 1762. eo ipso tempore tantopere divexus exstītī, ut Cathedrales, praesertim Georgius Szabados Vicarius Generalis Episcopalis, summe egerint de eo ruinando; esto quidem non fuerit magnarum qualitatum Mathias Dobray, non merebatur tamen eum statum, ad quem, contemptis suis meritis, ex malevolentia ferme humana detrusus erat, dum illo Tokajni existente in Parochia adhuc, alter Parochus superinducitur, et publice installatur eo cum mandato, ut ex Domo Parochiali se efferat.

19. Georgius Szabados, alias Millyán Anno 1723. die 5-a Aprilis styl. vet. Parente Cothurna-

дня 5 квітня за ст. ст. 1723 року в сім'ї шевця, вихідця з Галичини; закінчивши клас риторики у Братиславі, він поступив у семінарію в Тирнаві; викликаний, щоб замінити хвору людину, як теолог першого року, в 1750 році був призначений пресвітером і направлений на Шарош-пatakську парафію, а згоди в 1754 році перейшов у (208) Дорогу; у 1758 році він став генеральним вікарієм, потім, у 1761 році, був обраний мukачівським парохом і генеральним вікарієм, де залишився до останніх днів епископа Емануїла, майже в цілому безнадійному стані, зокрема після 1764 року. Іоанн Брадач, як депутат кліру, був посланий до Відня, і епископ Емануїл волів мати помічника, він підозрівав у всіх відношеннях Іоанна Брадача, щоб той не зробив собі крок до єпископату, бо цей муж також виявляв яскраві ознаки терпіння і болю, поки зберігав відкриту дорогу іншому до єпископату, який, як він уважав, повинен належати, між іншим, йому, як першому у клірі, оськільки він був великою ерудицією і величезними ділами підняв усе в єпархії; тому, що єпископ Емануїл насікільки наполегливіше намагався просунути Іоанна Брадача, настільки більше вищезнаного Георгія Сабадоша старався зайняти іншими справами; таким чином, справді в 1766 році ціле літо провів як месіонер у Марамороші і в самих Альпах, а осінь — у Шарошському і Земплинському комітатах; отже, епископ Емануїл завжди шукав усіх приводів, щоб зняти Сабадоша, поки, нарешті, не назвав генеральним вікарієм Іоанна Брадача, який пereбував у Відні.

20. Георгій Шурко народився в селі Луков Шарошського комітату, в 1748 році, як світська особа, закінчив у Егері філософію, половину наступного року провів у підпорядкуванні мараморошського вікарія Андрія Бачинського, який подорожував з нагоди візиту егерського єпископа, другу половину року відвідував теологію в Егері; як теолог першого року навчання, він був посланий в семінарію до Тирнави, звідти, після закінчення теології, викликаний для виховання, був професором у мukачівських школах.

21. Дмитрій Борош народився в 1728 році в селі Луков Шарошського комітату, прийнятий до кліру із класу риторики, в 1753 році, як вихованець, захистив загальну теологію під наглядом генерального вікарія Григорія Дешка і був обраний доктором св. теології; повернувшись у тому ж 1753 році в Тирнаву; призначений повчанським пресвітером, провів деякий (209) час у Повчі на службі єпископа Емануїла; в 1754

rio advena ex Galicia natus in possessione Palló, Comitatu Unghvarensi, absoluta Posonii Rhetorica Seminarium ingressus Tyrnaviae, virum qua 1-i Anni Theologus obstatum valetudinarium evocatus. Anno 1750 Presbyter ordinatus, et ad Parochiam Sáros-Patakiensem disponitus, abinde vero (208) Doroghinum 1754 transivit; Anno 1758 Vicarius Generalis factus, tum Anno 1761. Parochus Munkaciensis, et Vicarius Generalis creatus, ubi ad dies vitae Manuelis Episcopi permanebat quasi quam prorsus in afflictio statu, praesertim postquam Anno 1764. Ioannes Brádacs qua Cleri Deputatus missus fuisset Viennam, et Manuel Episcopus Coadjutorem voluisse habere, Ioannem Bradács suspectum in omnibus habuit, ne sibi gradum ad Episcopatum praeripiatur; etenim vir hic non obscura impatientiae, et doloris signa dabat, dum ad Episcopatum, quem sibi qua ceteroquin inter Clerum primario deberi reputabat, alteri viam sterni observasset, sicut magnae doctrinae erat, ita etiam maximis factionibus omnia in Dioecesi involvit; quare Manuel Episcopus quanto vehementius Ioannem Bradács promovere cupiebat, tanto magis praefatum Georgium Szabados aliis occupandi modum quaerebat, ita sane Anni 1766-i totam aestatem ut Missionarius in Marmatia per ipsas etiam Alpes exegit, Autumnum vero in Comitatibus Zempleny, ac Sáros, sicque tales semper praetextus quaerebat Manuel Episcopus occupandi Szabadosium, donec denique Joannem Bradács Viennae existentem Vicarium Generalem nominasset. —

20. Georgius Styurko natus in possessione Lukov Comitatu Sárossensi, Anno 1748-o qua Secularis absolvit Philosophiam Agriae, Annis sequentis dimidium exegit in obsequiis apud Andream Bacsinszky Vicarium Marmaticum occasione Visitae cum Episcopo Agriensi peregrinantem, altero frequentavit Theologiam Agriae, qua 1-i Anni Theologus missus Tyrnaviam ad Seminarium, ubi absoluta Theologia pro cura evocatus, in Scholis Munkaciensibus Professorem agebat.

21. Demetrius Boros Anno 1721. natus in possessione Lukov Comitatu Sárossensi, suscep-tus ad Clerum ex Rhetorica, Anno 1753 qua alumnus Universam Theologiam defendit sub Auspicciis Gregorii Desko Vicarii Generalis, et SS. Theologiae Doctor creatus; redux Tyrnavia Anno 1753. Pócsini Presbyter ordinatus, aliquo (209) tempore ad latus Manuelis Episcopi manebat Pócsini. Anno 1754-o veniendo Munkacsinum, illico Paro-

році, прибувши в Мукачів, відразу був призначений там росвітівським парохом і професором мукачівським; як людина виняткових здібностей, ледве провівши в Мукачеві три роки, був виправаний із живих передчасною смертю 21 січня 1756 року.

22. Андрій Жеткей народився в Ужгороді, тому, що його батько ще, як світська людина, жив у тодішнього місцевого пароха Адама Войновича, сестру якого мав за жінку; потім, вищвачений на пресвітера, до останніх днів був геральським парохом у Шароському комітаті під прізвиськом «Юзик», однак, його син і вся решта рідня Жеткейів воліли називатися за селом свого походження Жетек-Фалва, що по сусіству з Гералт. Закінчивши гуманістичні студії у Пряшеві, в 1750 році він був прийнятий у клір задля філософії. Потім, у 1755 році в Мукачеві досягнув аж пресвітерату; потім був повернутий у семінарію в Тирнаві, де відправляв у латинському обряді. У 1756 році був викликаний для нагляду біля Даниїла Гавриловича, вікарія у Марамороші; один рік був капеланом, потім призначений парохом у Ясіню в Маркоморських Альпах, зрештою, після трохи-орічного перебування і зняття Даниїла Гавриловича, став марамороським вікарієм.

23. Даниїл Бабілович, син ракошинського пароха з Берегівського комітату, в 1753 році, як світська людина, закінчив філософію у Лаврі і після того, як під наглядом єпископа Михайлa-Емануїла захистив загальну філософію, був оголошений її доктором, там зачислений до кліру і 1756-го року призначений пресвітером; згодом продовжував теологічні студії в Тирнаві і відправляв у римському обряді. У 1758-му році з похвальною рекомендацією керівника семінарії, повернувшись у єпархію, прийняв керівництво Велико-севлюської парафії, яка була вакантною після смерті Георгія Шурка, де після трохи-орічного перебування був призначений росвітівським парохом і залишився на цій посаді 11 років; у 1766-му році замінив Іоанна Брадача, який перебував у Відні у (210) посольстві кліру, на посаді професора у мукачівських школах; потім був сповіdalником єпископа Бачинського, нарешті, в 1795 році помер, як професор теології. Написав історію єпархії, яку я дуже часто читую. Був він людиною склонною до говорливості, мав пихатий стиль, настільки пересипаний довгими періодами, що необхідно прочитати цілі його сторінки для того, щоб хтось зміг якось зрозуміти його зміст.

24. Іоанн Брадач народився 14 лютого 1722

chus Oroszvághensis, et Scholarum Munkacsien-sium Professor nominatus, pulchrarum qualitatum vir vix triennio Munkacsini exacto praematura morte e vivis erexit 21-a Januarii 1756.

22. Andreas Zsetkey natus Unghvarini, cum Parenis ejus Secularis penes localem ejus temporis Parochum Adamum Vajkovits, cuius sororem in Matrimonio habebat, degeret, expost in Presbyter-rum ordinatus ad dies vitae erat Parochus Geral-tensis in Comitatu Sárossensi, dictus cognomine Iuzik, filius tamen hic, ei reliquo Cognatio tota Zsetkey, a possessione originis sua Zsetek-falva ad Geralt vicina cognominari voluit. Studiis huma-nioribus Eperjessini absolutis pro Philosophia in Clerum cooptatus est Anno 1750, tum Anno 1755. Munkacsini usque ad Presbyteratum promotus, expost ad Seminarium remissus Tyrnaviam, ibidem Ritu Latino celebravit. Anno 1756-o pro cura evocatus, penes Danièlem Havrilovics Vicarium in Marmatia uno anno Capellanum egit, tum pro Parocho ad Körösmező in Alpibus Marmaticis datus, ubi exacto quadriennio, et amoto demum Daniele Havrilovics Vicarius Marmaticus factus est.

23. Daniel Babilovics filius Parochi Rákossien sis e Comitatu Bereghiensi, Anno 1753, qua Secularis laurini Philosophiam absolvit, et dum sub auspiciis Michaëlis Manuelis Episcopi universam Philosophiam defendisset ac ejusdem Doctor creatus fuisse, illico in Cleri numerum adlectus, annoque 1756-o Presbyter ordinatus, subseque continuans Studia Theologica Tyrnaviae Ritu Latino celebravit. Anno 1758-o cum laudabili Recommendatione Regentis Seminarii redux ad Dioecesim, accepit regendam Parochiam Nagy-Szölössensem a morte Georgii Styurko vacantem, ubi exacto triennie Parochus Oroszvághensis factus, ubi 11 annis manendo, Anno 1766-o et Ioan-nem Bradás in (210) Deputatione Cleri Viennae commorantem in munere Professoris in Scholis Munkatsiensibus supplebat, expost Confessarius Eppi Batsinszky, dein Theologiae Professor mortuus 1795. Scripsit Codicem MSS. Historiae Dioecesanae, quem ego saepius citio. Fuit vir usque ad loquacitatem disertus, stylum habuit turgidum, prolixis periodis adeo intextum ut paginae eius integræ perlegi debeant, donec aegre sensum eius quis assequi valeat.

24. Ioannes Bradacs Anno 1732-o die 14-a

року в селі Камйонка Списького комітату. Закінчивши в 1750 році клас риторики в Егері, не міг бути прийнятий до семінарії через брак вакантних місць; як філософ першого класу, був довірений в адальбертській семінарії в Тирнаві, а в 1751 році, як філософ другого класу, був прийнятий у семінарію і в 1755 році висвячений на пресвітера та направлений у Тирнаву для продовження теологічних студій з ухилом в латинському обряді; однак тільки після одного року він був відкликаний єпископом із семінарії у Мукачіві після смерті Дмитра Бораша призначений викладати моральну теологію в 1756-му році. Ця людина була настільки освічена і морально стійка, що в своєму юнацькому віці на 9-му році пресвітерства здобула свою скромністю таку велику любов не тільки в епархіального єпископа, але й у кілії всієї епархії, що в 1764 році, як депутат кілії в епархіальних справах і як на той час професор теології, був посланий до Відня, де старий єпископ Емануїл призначив його генеральним вікарієм; закінчивши роботу у Відні і повернувшись після вищезазначеного єпископа Емануїла, перший зі світського кілії був призначений на мукачівського єпископа. Даруй Йому, господи, вічний спокій і хай вічне світло світить Йому! Більше про нього, як про єпископа, читай у переліку єпископів.

(210) 25. Іоанн Бокшай народився в селі Абауйварського комітату Вишньому-Вадасі, батьком його був Іоанн Бокшай, інакше Бокшанський, місцевий парох. Закінчивши в Кошицях філософію, він був прийнятий на егерську фундацію, де присвятив себе теології з такою наполегливістю духа, що як один з найкращих вихованців здобув честь й шану і тій науці, і фундації вихованців грецького обряду, яка (211) недавно була введена в Егер і була піддана найбільшому осуду з боку всіх егерських латинників. Його преосвященство егерський єпископ граф Баркоці частіше хвалив Іоанна Бокшая за його відмінне навчання, за що він був у найбільшій ласці вчителів теологічної науки. Теологію закінчив успішно з найвищою похвалою, захищивши загальну теологію, був обраний доктором св. теології. Повернувшись 1758-го року в епархію і прийнявши священний сан, був призначений на парафію Шарош-Патацьку, яка була вільною після переведення Георгія Сабадоша в Дорог. Тоді після смерті Іоанна Пушкарського, серечського пароха 1759-го року, був переведений в Сереч 1760 р., де він згодом 1764 р. отримав титул чергатського архідиякона. Але

Februarii natus in possessione Kamjonka, Comitatu Scepusiens. Anno 1750. absoluta Agriac Rhetorica cum ad Alumnatum ob defectum Vacantiarum suscipi nequivisset, qua l-1 Anni Philosophus erat Credentarius in Seminario Adalbertino Tyrnaviae. Anno vero 1751-o qua 2-i Anni Philosophus susceptus ad Alumnatum, Anno autem 1755 ordinatus in Presbyterum, ac remissus Tyrnaviam pro continuandis Studiis Theologicis cum facultate celebrandi Ritu Latino; post unum tamen Annum ex Alumnatu per Episcopum evocatus Munkacsinum, post mortem Demetrii Boros pro docenda Theologia Morali applicitus Anno 1756-o. Vir hic tam insignis doctrinae, ac scientiae, morumque probitatis erat, ut in juvenili aetate sua 9-o Presbyteratus Anno non solum apud Episcopum Dioecesanum, sed et Clerum totius Dioecesis modestia sua tantum amorem sibi conciliaverit, ut Anno 1764-o qua Deputatus Cleri Dioecesani in publicis Objectis, tunc tantum qua Professor Theologiae, Viennam missus fuerit. ubi et Vicarius Generalis per senem Episcopum Manuelem nominatus exstitit, terminatisque negotiis Vienna redux post mortem praefati Episcopi Manuelis, primus e Clero Seculari Episcopus Munkaciensis factus est. — *Dona ei Domine requiem aeternam, et lux perpetua luceat ei.* — Plura de eo ut Episcopo in serie Epporum legantur.

25. Ioannes Boksay natus in possessione Felsö-Vadász Comitatu Abaújváriensi Parente Ioanne Boksay, alias Bokszanszky Parocco locali; absoluta Cassoviae Philosophia, ad Fundationem Agriensem susceptus est, ubi ea cum ingenii, et profectus laude Theologiae sese impendit, ut tam illi studio, quam et Alumnorum Graeci Ritus Foundationi, quae (211) Agriam recenter inducta, et omnium Latinorum Agriensem maxima crisi subiecta erat, commendationem, et honorem unus e primariis Alumnis conciliaret, eoque ipso per Suam Excellentiam Episcopum Agriensem Comitem Barkoczy saepius laudatus, apud Studii Theologici Moderatores in summis Gratias fuit; Stud[ium] Theologicum cum summa laude feliciter, emensus, defendendo Universam Theogiam, Doctor SS. Theologiae creatus redux ad Dioecesim anno 1758. susceptis S. Ordinibus pro Parochia Sáros-Patakiensi, quae post Georgium Szabados ad Dorogh translatum vacabat, dispositus est. Tum post mortem Ioannis Puskarszky Parochi Szerencsensis anno 1759-o interventam, anno 1760 ad Szerencs translatus fuit, ubi subseque anno 1764. titulum Archi-Diaconi Cserehátiensis accepit; sed apud eundem virum non responderunt ultima primis; nam deficere potius, quam proficere argueba-

в цієї людини слова розходилися з ділами, бо його звинувачували в тому, що він скоріше шкодить, аніж помагає. Причина цього, між іншим, притаманна зрілій людині і відсутністю широкого вчинку. Із багатьох аргументів цієї тези прямо тут наводиться один приклад, а саме, стосовно події, яка відбулася тепер.

Під кінець 1767-го року Йоанн Брадач, як призначений єпископ, повертаючи з Відня в Мукачево, здавалося вже, що згідно прохання до найвищої інстанції відстояв, щоб у Мукачеві заснувати семінарію, а саме так, щоб до неї були переведені разом з фундацією егерські вихованці грецького обряду. Цього Йоанна Бокшай відправив у Егер із усіма дорожніми привалежностями та листом, адресованим егерському єпископові, про повернення вихованців. Після того як він передав у Егері вручений йому лист і виклав мету свого прибуття і, водночас, зрозумів, що не тільки вихованці в жодному разі (212) не будуть вислані в Мукачево, але й Йоанн Брадач не визнається за єпископа, почав вагатися, зокрема, коли побачив, що в листі-відповіді до Брадача, цей титулується тільки мукачівським архіпресвітером. Таким чином, тому що він вважав, що у цій справі егерці все знають і мають всю владу, егерці ж в свою чергу подавали йому надію, що сам одержить незабаром єпископство, і виступали проти Йоанна Брадача, який фіктивно видавав себе за єпископа, заявляли, що всі ті, які співчували йому ж, вилучені з церкви. Йоанн Бокшай, повернувшись на свою Серенчську парафію, відкрив листа, якого ніс Йоанну Брадачу від егерців, у надії, що знайде в ньому обґрутовані принципи, згідно яких, мабуть, зможе з користю скерувувати свої дії. Насправді з листа, лаконічно написаного, в якому йшлося тільки про збереження вихованців, він зовсім нічого не довідався. Отже, будучи вже в такому скрутному становищі, тому що не хотів ані повернутися до свого єпископа без відповіді, ані віднести йому відкритого листа. Він вислав свою людину в Егер з брехнею, що отриманого там листа загубив і через свого знайомого професора теології Йоанна Шмельцера просив, щоб йому вислали нового листа. Але коли він від егерців, які запідохріли його, мабуть, у прикованій дії, нічого не одержав, вже з відкритим листом і з новою брехнею поспішив до свого єпископа, доповідаючи про те, що якийсь парох випадково у його домі листа, що постійно знаходився на письмовому столі, несподівано відкрив, але потім все стало явним. І так, це та сцена, з якої Бокшай, після

tur, causa hujus inter alias notata est virilis constantiae, et in agendo sinceritatis defectus; prae innumeris theseos hujus argumentis unum, et quidem quoad corpus praesentis historiae directe isthic deducitur exemplum.

Sub finem anni 1767. Ioannes Bradacs qua nominatus Episcopus Vienna Munkacsinum redux cum jam erga Instantias ad Altissimum Locum exhibitas obtinuisse videretur, ut Seminarium Munkacsini fundetur et quidem ita, ut ad illud transferantur cum fundatione Alumni Graeci Ritus Agrienses. Hunc Ioannem Boksay Agriam pro revehendis Alumnis cum omni itinerali apparatu, et Litteris ad Episcopum Agriensem exaratis expeditiv; ille posteaquam Litteras sibi datas Agriae praesentasset, adventusque sui rationem exposuisset, intellexissetque simul non tantum Alumnos Munkacsinum nequaquam (212) dimitendos fore, sed nec quidem Ioannem Bradacs pro Episcopo agnoscit, titubare occipit, praesertim ubi in Litteris vice responsionis ab Agriensibus ad Ioannem Bradacs datis, hunc nonnisi Archi-Presbyterum Munkacsinem titulari vidisset. — Cum itaque de Agriensibus et omnem scientiam, et omnem potentiam in hoc Merito supponeret; Agrienses vero vicissim ipsum aliquantis per promissione obtinendi Episcopatus titillarent, et e contra Ioannem Bradacs fice pro Episcopo se gerentem agnoscerent, omnesque Eisdem adhaerentes excommunicatos declararent; redux Ioannes Boksay ad Parochiam suam Szerencensem, Litteras, quas ab Agriensibus Ioanni Bradacs deferebat, aperuit existimans fore in iis fundata reperiit principia, juxta quae actiones suas fors cum lucro posset dirigere; verum ex Litteris laco-nice scriptis, et de sola Alumnorum retentione sonantibus nihil prorsus didicit. Iam igitur in talis-modi perplexitate positus, siquidem nec sine responso ad Episcopum suum redire, nec apertas Litteras ad eum deferre vellet, hominem suum remisit Agriam cum commento: quod Litteras exinde acceptas perdidit, ac proinde intermedia-tione noti sibi Theologiae Professoris Ioannis Schmeltzer petiit, ut novae Litterae ad se mitterentur. Sed cum ab Agriensibus forsitan latentem factiōnem advertentibus nihil accepisset, cum Litteris jam apertis, cumque novo commento ad Episcopum suum properavit id referens, quod certus Parochus casu, Domi suae Litteras constanter in pulpito haerentes fortuito aperuerit, sed omnia subinde palam facta sint. Atque haec scena est, ex qua Boksay, posteaquam inter homines fuisse magnus minor redivit. Interim quandoquidem temporibus illis Stationem summa impetione obnoxiam per tres actu adhuc existentes Distric-

того, як між людьми вважався великим, став меншим. Тому, що в ті часи він легко одержав місце роботи, яке зазнавало найбільшого нападу з боку трьох, ще до цих пір існуючих окружів, а саме, Токайського, Черегатського та Боршодського, або тому, що багато в різних подіях ревно трудився для свого обряду, то тим більше цінували його егерці, які знали, що він під час своїх студій відмінно навчався. Незабаром, (213) коли Йосиф Торіскі, один із визначних засідателів консисторії, помер, цей Іоанн Божай, зайняв його місце, як відзначено в книжці про Мукачівський капітул.

26. Стефан Ольшавський, вихоць із села Ольшавиці Списького комітату, за яким бажав так називатися, бо його прізвище взагалі було Гвоздян. Цей, закінчивши теологію, був зарахований в число духівництва 1758-го року, після прийняття св. сану був призначений на Гардицьку парафію. Звідси 1760-го року перейшов в Угель, а року 1762-го прибув до Бачки парохом, де наступного року дня 7-го квітня поставив перший камінь для будівництва нової церкви із твердого матеріалу, а після того як вимуровану бачківську церкву, що в Земплинському комітаті, довів 1766-го року до завершення, стару дерев'яну церкву продав своїм підпорядкованим у селі Техна, інакше Дворянки. Вони насправді її добудували, привели туди потім першого пароха Іоанна Ковечака. Року 1778-го цей Стефан Ольшавський, маючи велики заслуги, дnia 12-го травня помер.

27. Теодор Горшаній народився в Мукачеві, батько його був колись скарбником, взагалі багатою людиною, але внаслідок нерозумного і марнотратного керування батьківським маєтком старшими синами, батько був доведений до величезного нещастя. Якщо б йому Деметрій Рац, якого вічно треба славити за будівництво Мукачівського монастиря, не давав допомоги на прожиток, керуючись християнською любов'ю та дружбою, він повинен би був шукати щоденний хліб, ходячи від хати до хати. Цей Теодор, будучи ще малолітнім і неспроможним прогодувати самого себе, підтримував своє існування за рахунок християнської милостині інших. Після завершення гуманітарних наук в Ужгороді, а філософських у Кошицях, тому що поставив собі за мету присвятитися церковному сану, року 1754-го прибув у Мукачево, але тому, що від єпископа Емануїла не дістав ніякого позитивного рішення, уже під кінець грудня (214) висланий в Егер з рекомендаційним листом того часу генеральним вікарієм Григорієм Дешко, був за-

tus: Tokajensem quippe, Cserehátiensem, et Borsodiensem facile obtineret, ac teneret, multumve in diversis occurrentiis zelose pro Ritu suo ageret, idque eo afortiori, quod ab Agriensisbus, qui eum in suo studio excellentur versatum noverant, cum aestimio respectaretur, non (213) multo post, ubi Josephus Toriszky unus e primariis Consistorialibus ex hac vita decessisset, hic Ioannes Boksay in ejus locum suffectus est, prout in Libro de Capitulo Munkacsensi adnotatum habetur.

26. Stephanus Olsavszky e possessione Olsovicza Comitatu Scepusiens oriundus, unde ita vocari voluit, cum alias cognomen ejus gentilitium fuerit Hvozdján, hic absoluta Theologia in numerum Cleri cooptatus anno 1758 post susceptos SS. Ordines ad Parochiam Hardicsensem dispositus est; exinde anno 1760 transivit Ujhelyinum, anno vero 1762 ad Bacsko venit pro Parocho, ubi sequenti anno die 7-a Aprilis primum lapidem posuit pro nova ex solidis materialibus erigenda Ecclesia, postquam autem Ecclesiam Bacskoviensem in Comitatu Zempleny sitam ad perfectum statum anno 1766-o perduxisset, antiquam ligneam Ecclesiam muratam filialistis suis possessionis Techna, alias Dvorjanki vendidit, qui re ipsa eam extruxerunt, inducto subinde eorum primo Parocho Ioanne Kovéjcsak;

— anno 1778 hic Stephanus Olsavszky meritis plenus die 12-a May ad aeternitatem evocatus est.

27. Theodorus Harsányi natus Munkacsini Parente Quaestore quandam omnino florente, sed per filios natu maiores paternam oeconomiam imprudenter ac prodige administratram ad summam infelicitatem redacto. Cui si Demetrius Rács ab erecto Monasterio Munkácsensi immortaliter celebrandus ductu Christianae Charitatis, et praehabitate familiaritatis ad dies vitae sustentationem non praebuisset, quotidianum panem ostiatim quaerere debuisset. Hic Theodorus adhuc minor-rennis, et sibi ipsi non sufficiens manendo, ex aliorum Christiano-Charitativo subsidia vitam suam sustentavit, studiis humanioribus Unghvarini, Philosophicis vero Cassoviae absolutis, siquidem statutum Ecclesiasticum amplectendum sibi eligeret, anno 1754. venit Munkacsinum, sed cum ab Episcopo Manuele nihil positivae resolutionis acciperet, jam sub finem Decembri cum Litteris (214) Commendatiis a Generali eotum Vicario Gregorio Desko inviatus Agriam, et in numerum Cleri adlectus est, unde post laudabilia ingenii pariter, ac diligentiae exhibita specimina redux, ordinatusque Presbyter accepit regendam Parochiam Nagy-

рахований в число духівництва, звідти, показавши похвальні посвідчення про талант і рівно ж про старанність, повернувшись назад, висвячений на пресвітера одержав для керування Велико-Брестовську парафію в Березькому комітаті, однак, тому що дуже запив, змушений був звідти піти, а потім з пошаною із найкращими общинками, і найкращою надією, і не без похвальних початків був послідовно прийнятий на будь-яку роботу: то як росвітівський адміністратор, то в Мукачеві як капелан, то в трицільній школі як вчитель, або в єпископській канцелярії як писар, однак на жодній роботі не був довго, тому що ніколи не утримався від пияцтва протягом цілого року. Жалюгідне життя провів до пізньої старості. Тому що він був стрункої будови тіла і сама природа наділила його красномовством та схильністю до слабості, прекрасно вихованій, коли мав ясні проміжки від усякого пияцтва рішуче утримувався, біля віттаря був набожним священиком, на кафедрі — чудовим проповідником, у св. кріслі — ретельним сповідником, у хорі — співаком, під час наради — розумним порадником, у канцелярії — або писарем, або службовцем, а в самих господарських справах — скрізь чудовим розпорядником і він дорівнював мужам, яких природа усім найбільше обдарувала, ба навіть сам він був найстрогішим суддею тих, які не переставали пити; та як тільки опинявся у такому несприятливому оточенні, що попробував один раз вину або горілки, вже весь негайно мінявся, жодним чином не можна було його направити на поміркованість, нічого не мав такого цінного, чого б не віддав за пияцтво, знявши з себе навіть останню сорочку і залишивши її у шинку, (215) ходив у цілком рваному зимовому одязі, заходив без всякого сорому до всіх людей будь-якого стану просити пити, і скільки йому давали пити, довго ніде не барився, після одного або двох ковтків переходив на інше місце просити випити і, зрештою, таку пристрасті припиняв лише в такому разі, якщо взагалі до нього була застосована велика сила. Тому, щоб уникнути скандалу, і дуже часто, залишившись також на самоті, шукав для себе покарання, власне, обіцяючи весь час виправитись, однак водночас поклявшишсь ранами Христа, так звичайно виражався, прохаючи ще один бокал вина, щоб не занапастити саме життя. (6 1/2 рядків перекреслено чорнилом). Кожного разу, коли після випивки закворів, якщо від неї силоміць і поступово не утримувався, упадав у білу гарячку, або у подібну якусь хворобу, яку треба довго лікувати. Спец-

Breszloviensem in Cottu Bereghiensi, quia tamen nimium potui indulgere coepit, inde amoveri debuit, et postea quantumvis jam pro Oroszvég-hensi Administratore, jam Munkacsini pro Capellano, jam in Scholis Trivialibus pro Ludimagistro, vel in Cancellaria Episcopali pro Cancellario, cum honore, optimisque pollicitationibus, et optima spe, neque sine laudabilibus initis successive applicitus fuerit, nunquam tamen constanter in aliqua functione, quia nunquam in abstinentia a potu per integrum annum perseveravit, quantumlibet vitam ad seram aetatem produxerit.

Cum esset vir a symetria corporis bene constitutus, ab ipsaque natura in loquendo, et incedendo ad gravitatem formatus, nec non sufficienti eruditione instructus, dum lucida intervalla, habebat ab omni potu prorsus abstinebat, erat ad Aram pius Sacerdos, in Cathedra celeberrimus Concionator, in S. Tribunal exquisitus Confessarius, in Choro Cantor, in Deliberationibus prudens Consultor, in Cancellaria sive Scriba, sive Concipista, ac in ipsis rebus Oeconomicis dispositor ubique egregius, et summis quibusque, ac omnibus naturae donis instructis viris par, imo etiam talium, qui in potu excedere deprehabantur, ipse erat Censor acerrimus; — ast ubi primum in infastam ejusmodi occasionem deveniebat, ut vel semel vinum, ceteratumve degustaret, jam totus illico a seipso alienus, nulla ratione ad abstinentiam persuaderi poterat, nihilique adeo pretiosum habebat, quod pro potu non dedisset, ipso etiam interiori lineo vestitu deposito, et in popina derelicto (215) unice pannea veste hyemali incedebat, ad omnes cuiuscunq; status homines potus petendi gratia absque ulla verecundia introibat, et quantumcumque ad potandum ipsi praebebatur, nuspian diu permanens, post unum, alterumve haustum, potum petiturus aliorum transibat, nec denique a talismodi passione desistebat, nisi magna omnino sibi illata violentia. Unde ad tollendum scandalum comprehensus, et saepenumero etiam de longinquuo reductus, expetebat ipse sui Clausuram, emendationem quidem promittendo omnimodam, una tamen per vulnera Christi, — ita solebat exprimere — unum adhuc poculum vini expertendo, ne ipsius vitae periculum subiret, — (6 1/2 рядків перекреслено чорнилом) quandocunque осирто потанди astro correptus fuit, si ab eo violenter, et non pedetentim retractus est, non aliud, quam calidas febres, aut similem diu curandam aegritudinem incurrerit, specialis cura ejus habebatur adeo, ut sensim minori potus dosi eidem data quodammodo decipiatur, et sibi ipsi restituantur. Deinde tametsi primis annis ob excessus in potu perpetratos graviter punitus extiterit, ubi

ціальне його лікування полягало в тому, що по-труху після надання йому меншої дози напитку, якимось чином обманув себе і сам поставив себе на ноги. Потім, хоч із-за запой у перші роки важко був покараний, коли однак це лихо, що виходило із якогось внутрішнього страждання, було відвернено, проти нього застосовувалось єдине лікувальне покарання, за-кривався або, у крайньому випадку, щоб не блукати, прив'язував себе при виході до коле-са, яке мав з собою. Таким чином, це зде-більшого траплялось в Мукачеві, але коли в 1779-у році в Ужгороді була побудована се-мінарія, цей муж туди згодом перейшов і тому, що був вже старшого віку, утримуваний по-стійно семінарського клаузурою рідше випи-вав, як нотарій семінарії, власне, помер у роз-квіті сил і похоронений в Ужгороді біля па-рафіальної церкви.

(216) 28. Іоанн Козма народився в селянській сім'ї в селі Великі Лучки Березького комітату. Філософію закінчив у Будині 1754-го року. Як теолог третього курсу 1757-го року повернувся з Трнави в єпархію, висвячений на пресвітера прийняв для керівництва парафію Белже-Сігет, або Белшу, що знаходитьться в Абауйвар-ському комітаті. Спочатку він подавав най-кращі надії, бо від природи був людиною сер-йозною та розсудливою і придбав собі най-кращі книги. В 1763-му році розпочав будів-ництво нової церкви із твердого матеріалу, раніше церква була побудована лише із дерева, та насправді скоро потім, пиячки, почав так поступати, що 1769-го року повинен був звійти відійти і в Мукачівському монастирі змущений був покутувати. Потім він керував парафією в Колчині, в Березькому комітаті. Звідти 1771-го року був переведений у Сваляву, але тому що ця парафія була місцем державного квартиру-вання воїнів і вищезгаданий муж згідно догово-ру не переставав пиячити, до Сваляви був при-значений Олексій Манайло, а той був потісне-ний на сусідню парафію в Репеде, і, нарешті, після повторних прохань репедян і скарг 1782-го року позбавлений парафіального маєтку, перейшов у рідне село Великі Лучки за коадютора^{a)}.

29. Михаїл Папп родом із Росвигова, із Бе-резького комітату. Після закінчення філософії

tamen malum hoc ex interna quadam passione promanans aduersum est, sola medicinali poena contra eum procedebatur, claudebatur, aut saltem, ne divagetur, rotae, quam exiturus secum volveret, alligabatur. Atque haec Munkacsini ut plurimum acta sunt, postquam autem anno 1779. Seminarium Unghvarini erectum est, hic vir eorū subinde transivit, et quia aetate jam gravior erat, et constanti Clausura Seminaristica praepre-ditus rarius excedere comperiebatur, qua Actua-rius Seminarii vitam utcunq; in flore terminavit, et sepultus penes Ecclesiam Parochialem Unghva-rini. (216)

28. Ioannes Kozma natus Parente colono in possessione Nagy-Lucska Cottu Bereghensi, anno 1754. Budae Philosophiam absoluit, anno 1757. qua 3-ii anni Theologus Tyrnavia ad Dioce-sim redivit, ordinatusque in Presbyterum, Paro-chiam Bölkse-Szígeth, seu Belsam in Comitatu Abaujvariensi sitam regendam accepit; ab initio optimas de se spes dabat, nam erat vir natura gra-vis, et judicatos, librosque optimos sibi compara-verat; anno 1763. Ecclesia ejas, quae prius nonnisi ex virgultis contexta erat, nova ex solidis materia-libus sub eo erigi coepit, verum cum in potu subinde excedere incepisset adeo, ut anno 1769 inde amoveri debuerit, et in Monasterio Munkac-siensis recollectionem subire jussus fuerit, postea administravit Parochiam Kolcsinensem in Comi-tatu Bereghensi, inde anno 1771 translatus est Szolyvam, sed cum haec Parochia esset locus publicae transennae, et praefatus vir a contracta in potu consuetudine non cessaret, Szolyvam dispo-situs fuit Alexius Manajló, ille vero ad vicinam Parochiam Repede retrusus, ac denique post ite-ratas Instantias Repedensium, ac multas querelas anno 1782. beneficio Parochiali privatius, ad locum originis suae Nagy-Lucska pro Coadjutore transi-vit.^{a)}

29. Michaël Papp origine Oroszveghensis ex Cottu Bereghensi, post absolutam Budae 1754.

^{a)} Я зінав цю людину, дуже зайкувався, жив у рідних і тільки у відсутності пароха щось жа-логоїдно виконував, помер 1805-го року. Мих. Лучкай.

^{a)} Novi Hominem, fuit summae balbutiens, vixit penes cognatos et tantum in absentia Paro-chi quaedam misere peragebat, a 1805 mortuus. Mich. Lutskay

у Будині 1754-го року, як теолог третього курсу, повернувшись із Трнавської семінарії і висвячений, був направлений на Коритнянську парафію, яка була вільною після смерті Іоанна Терека. Парафіальний обов'язки ревно виконував, у приватному господарстві проявив себе стараним, зрештою, тому що був лагідного характеру, дуже часто, будучи зайнятим, ухилявся від світської роботи. Своєю парафією, хоч і обтяжливою, але взагалі дохдоною, був задоволений. Власне в той час, коли ще ні в Мінаї, ні в Дравцях не було греко-католицьких церков, він крім матері-церкви в Коритнянах, керував ще філіалами в селах: (217) Баранинці, Мінай, Розівка (Кетерченъ), Концово (Концхаза), Хомлок (Хомок), Малі та Великі Ратівці, Малі і Великі Геєвці, Довгополе та Часлівці; але з часом із них чотири втратив, бо в Мінаї була побудована церква, туди були приєднані філіали: Розівка, Хомлок і Концово у розпорядження місцевому пароху Йосифу Жеткею. Згаданий вище муж Михаїл Папп був загалом людиною чесною, помер на початку 1767-го року.

30. Іоанн Лаборський, син селянина з Шайон-Сегеду, з Боршодського комітату. Після закінчення філософії в Кошицях, прийнятий був у семінарію 1755-го року і після закінчення теології 1759-го року висвячений на пресвітера, дістав парафію для русинів у Великому-Каролі та коли стало ясно, що для такого місця роботи він не зовсім підходить, 1772-го року переведений в Дюлай, щоб насправді це переведення відбулося з пошаною, він отримав титул віцепархіякона. Ця винятковість полягала в тому, що із тих, які закінчили навчання в егерській семінарії для Мукачівської єпархії, він перший одружився, помер у Дюлаї 1790-го року.

31. Василій Лабанц, син селянина із села Великий Липник, Списького комітату. Після закінчення філософії та теології в Егері 1761-го року, коли вже збирався закінчити семінарію, тому що і по характеру був серйозний і із-за успіху в навчанні добре зарекомендував себе, Антоній Герштокер, теолог, гєреський канонік видав заміж за нього свою племінницю по сестрі, яку, власне, і привів. Цим він не був обманутий ані надію, ані своїми ділами, бо через це одруження він дістав і велику матеріальну допомогу для існування, і, водночас, здобув собі в кій дружині і взагалі господиню по вподобанню.

Після того як повернувся в єпархію, єпископ Емануїл, який хворів, відіслав його для висвячення у Великий Варадин до єпископа

Philosophiam, anno 1757 qua 3-ii anni Theologus ex Seminario Tyrnaviensi reversus et ordinatus; ad Parochiam Kerekniansem a morte Ioannis Török vacantem dispositus fuit; in functionibus Parochialibus zelosum, in oeconomia privata industrious (перекреслено industrium) se gesit, in reliquo autem cum ab indole fuerit pacatus, a publicis ferme data opera se substrahebat. Parochia sua quidem onerosa, sed omnino fructuosa contentus. Eo quippe tempore cum adhuc nec in Minaj, nec in Darócz Ecclesiae Graeco-Catholicae haberentur, ille praeter Matrem Kereknay titulo filialium administra — (217) bat possessiones: Baranya, Minaj, Ketergény, Kontzháza, Homok, Kis, et Nagy Ráth, Kis, et Nagy-Geöcz, Hosszumező, et Császlócz; sed successu temporis ex his quatuor amisit, nam in Minaj erecta fuit Ecclesia applicitis eorum filialibus: Ketergény, Homok, et Kontzháza, illocatoque effective locali Parocho Josepho Zsettkey; praefatus vir omnino probae vitae Michaël Papp mortuus est initio anni 1767.

30. Ioannes Laborszky Coloni filius Sajó-Szögediensis ex Coltu Borsodiensi, post absolutam Cassoviae Philosophiam, anno 1755 ad Alumnatum susceptus est, et post terminatum studium Theologicum anno 1759 in Presbyterum ordinatus, Parochiam pro parte Ruthenorum Nagy-Károlyensem obtinuit, verum cum pro illa tam publica statione minus idoneus videretur, anno 1772 translatus est ad Gyulaj, ut vero haec transactio ejus cum honore fiat, titulum VADiaconi Gyulajensis obtinuit. Hoc singulare in eo erat, quod ex iis, qui in Alumnatu Agriensi studia pro parte Dioecesis Munkácsiensis absolverant, primus Matrimonium contraxerit, mortuus est in Gyulaj anno 1790.

31. Basilius Labanz filius Coloni e possessione Nagy-Lipnik, Comitatu Scepusiensi, post absolutam Philosophiam et Theologiam Agriæ anno 1761 cum jamjam ex Seminario exiturus esset, quia et moribus gravis, et a profectu in Studiis bene recommendatus erat, — Antonius Gerstocker Theologus Canonicus Agriensis suam e sorore neptem, quam et re ipsa duxit, ei in Matrimonium obtulit, quo facto nec in spebus, nec in rebus suis delusus est; nam et magnum pro substantia cum haec sponsa adjumentum accepit, et in ipsa uxorem pariter, ac oeconomiam omnino ad placitum nactus est.

Postquam ad Dioecesim redivit, ab Episcopo Manuele aegrotante missus fuit pro Sacris Ordinibus MVaradinum ad Graeci-Ritus Episcopum

грецького обряду Мелетія Ковача, який його 1762-го року (218) 1-го січня висунув аж на пресвітерат, дав йому для керування Велико-Севлюську парафію. Та на цій посаді він пробув тільки декілька місяців, бо на бажання згаданого егерського каноніка, який радо хотів мати свою племінницю ближче, був переведений на парафію в Шайо-Палфалву, яка знаходилася в Боршодському комітаті, де він залишився до р. 1769-го, звідки був змушений перейти із-за якоїсь суперечки, яка виникла із тутешнім поміщиком. Тому, що був переведений не із-за провин, бо насправді боровся за обряд, за це його вважали гідним, щоб прийняв сан архідиякона в Гуменному на три округи: Гуменський, Лаборецький та Стропківський. Року 1771-го із-за підоозри чуми, яка, як здавалося, з'явилася в селі Збойна, закритий у парафіальному домі з усією своєю сім'єю, повинен був помочитись протягом шести тижнів, переніс великих труднощі. Року 1781-го, залишивши в Гуменному свого зятя Беньовського, сам відправився в Безев, де незабаром помер, залишивши спадкоємцем другого зятя Симеона Созанського.

32. Іоанн Блажовський, уродженець із Балашвагаша (Блажов), Шариського комітату, від якого він взяв прізвисько. Коли вже був теологом другого року в Кошицях 1755-го року, одержав егерську фундацію грецького обряду, однак, щоб не втратив курс, йому дозволено продовжити теологічні студії в Кошицях в семінарії Кішдіанській. На його місце в Егері був прийнятий інший для латинського обряду, року 1760-го місяця квітня фундація Кішдіанська переведена в Егер і той же Блажовський перешов туди, правда, скоро потім того ж року звідти був висланий в Мукачево для душпастырства і висвячений діяв як поміщик Іоанна Брадача під титулом професора в мухачівських школах.

(219) 33. Георгій Куровський народився в сім'ї кріпака в селі Курові Шариського комітату. Після закінчення філософії в Кошицях, в 1758-у році був прийнятий у семінарію, потім, закінчивши теологію, 1762-го року, повернувшись в епархію, після прийняття св. чинів був направлений на Велико-Севлюську парафію, яка була вільною після відходу Василія Лабанца, але там він помер в 1765-у році після трьохрічного перебування. Взагалі з приводу його смерті треба сумувати тим більше, що вона несподівано обірвала велику надію на таку людину, яка була наділена дарами природи, а також науки.

Meletium Kovács, per quem 1762. (218) 1-a Januarii usque Presbyteratum promotus accepit regendam Parochiam Nagy-Szöllössiensem. Ast in hac Statione nonnisi aliquot menses exegit; nam ad desiderium dicti Canonici Agriensis, qui neptem suam proprius libenter habere voluit ad Parochiam Sajó-Pálfalvensem in Coltu Borsodiensi sitam translocatus est, ubi usque ad annum 1769 mansit, unde propter nonnulla cum Dominatu Terrestrali dissidia exorta amoveri debuit; quia vero non ob demerita amovendus erat, cum pro Ritu reipsa zelaret, hinc dignus est judicatus, ut Homonnam cum titulo Archi-Diaconi per tres Districtus: Homonnensem, Laborczensem, et Sztropkoviensem disponeretur; anno 1771 ob suspicionem pestis contractae, quae in pago Zbojna se prodere videbatur, in Domo Parochiali clausus sub arcta custodia cum tota sua familia sex hebdomadarum contumaciam subire debuit, magnasve molestias passus; anno 1781 relicto Homonae Genero suo Benyószky, solus transivit ad Bezö, ubi post aliquot tempus mortuus est, relicto successore altero genero Simeone Szozánszky. —

32. Ioannes Blazsovský oriundus ex Balásvágás (Blazsov) Coitu Sárossiensi, unde ita cognominatus est; cum jam 2-i anni Theologus esset Cassoviae, anno 1755 susceptus ad titulum Fundationis Agriensis pro Ritu Graeco, ne tamen Cursum ejus turbaretur, permisus est studia Theologica continuare Cassoviae in Seminario Kisdyano, in locum ejus Agriæ alter pro Ritu Latino susceptus, anno 1760 mense Aprili translata Fundatione Kisdyana Agriam, et idem Blazsovský eorum transmigravit, verum brevi post eodem anno abinde Munkacsinum pro cura animarum exmisus, ordinatusque qua Adjunctus Ioannis Bradács in Scholis Munkaciensibus cum titulo secundarii Professoris erat. (219)

33. Georgius Kurovszky natus Parente Colono in Comitatu Sárossiensi possessione Kurov, unde ita dictus est, post absolutam Cassoviae Philosophiam, Anno 1758 ad Seminarium susceptus, inde finita Theologia 1762 redux ad Dioecesim, post susceptos SS. Ordines ad Parochiam Nagy-Szöllössiensem a discessu Basilii Labancz vacantem dispositus est, sed ibi post triennium 1765 mortuus; morte ejus omnino eo magis dolenda, quod haec magnam de isto viro omnibus naturae juxta, ac doctrinae donis optime instructo exspectationem inopinati praeciderit.

У зв'язку з життям цього мужа справедливо відзначити, що на Велико-Севлюську парофію, як на одну з кращих, завжди направлялись видатні мужі, однак внаслідок якоїсь дивної долі жодному з них не випав добрий кінець, бо починаючи з 1746-го року протягом 20 років Севлюш мав п'ять парохів. Так, Георгій Росі змущений був звідси рятуватись; його наступник Георгій Штюрко в скорому часі зачах; після цього Даніїл Бабілович, проживши ледви три роки упав у меланхолію; потім Василій Лабанц там пробув тільки три місяці, а вищезгаданий Куроаський рантово помер. Поки такі випадки обмірковувались, поширилась неправильна чутка, нібито Великий Севлюш був фатальним місцем для теологів, зокрема для нежонатих, тому севлюські віруючі, які вже зненавиділи стільки змін, із звичайних пресвітерів просили тільки пароха одруженого і, насправді, одержали Іоанна Вісняника, передвідного із парафії Чепської, який, хоч і не знав латинської мови, все ж таки чеснотою життя і вмінням вести справи, а також зрілістю судження чудово зарекомендував себе. Він виконував також обов'язок архіпресвітера.

34. Іоанн Ніжаловський, син герлахівського пароха з Шариського комітату, прийнятий на другий рік теології, закінчивши студії 1762-го року, повернувшись в епархію і висвяченій прийняв для керівництва парафію замість померлого батька свого, яка до того часу була вільною, (220) в якій пробув два роки, 1765-го року перейшов на сусідню парафію Кружло, однак так, що постійно зберіг також під назвою філіалу Герлачо. Отже, залишився в Кружло і повністю віддався господарству.

Хоч він зразково жив, був видатним науковцем, досконало володів угорською мовою і гарно писав, малий єріст чудово компенсував своєю активністю і серйозністю, не бракувало йому чогось для виконання будь-яких справ, однак залишився як приватна людина аж до 1777-го року, коли 15 серпня за старим стилем під час введення капітулу він також брав участь у святкуванні в Мукачеві, дістав титул почеесного каноніка шостого розряду (підкреслено Лучкаєм), з таким призначенням, що незабаром міг бути світським вікарієм у Шариському комітаті, або віцеархідиконом у новоствореному округі Бартфенському, таким чином, дуже радій залишив Мукачево, але, прибувши додому, захворів і під кінець вересня того ж року помер.

35. Іоанн Станковський. Його батько звався Іоанн Попік, але тому, що був парохом у селі

Penes viri hujus vitae clausulam in notari mereatur, quod ad Parochiam Nagy-Szöllös velut unam e notabilioribus viri semper conspicui fuerint illocati, mirabili tamen quodam fato nullus eorum bonum finem sortitus sit; nam ab Anno 1746. adeoque per 20 Annos 5 Parochos habuit Szöllössium; sic Georgius Rossy exinde sese subducere coactus est; hujus successor Georgius Styurko intra breve tempus contabuit; post hunc Daniel Babilovics triennio vix exacto in melancholiam incidit; expost Basilius Labancz tribus tantum mensibus ibi mansit, praeallatus Kurovszky vero repentina morte sublatus est. Cujusmodi eventus dum combinarentur, sinistra quaedam perswasio increbuit, quasi Nagy-Szöllö esset locus fatalis Theologis, praesertim coelibibus; unde Fideles Szöllössienses tot mutationum pertaeserunt, nonnisi conjugatum ex ordinariis Presbyteris Parochum petierunt, et re ipsa obtinuerunt Ioannem Vüsza-nik ex Parochia Csepensi translatum, qui licet linguae latinae ignorans fuerit, tamen et a vita probata, et in agendo dexteritate, nec non judicij maturitate insigniter commendatus, Officium quoque Archi-Presbyterale supportabat.

34. Ioannes Nizsalovszky filius Parochi Gerlachoviensis e Costu Sarossiens ad Alumnatum susceptus pro 2-i Anni Theologia, absolutus Studiis Anno 1762, ad Dioecesim reversus, et ordinatus accepit regendam Parochiam loco defuncti Paren-tis sui adusque vacantem, in qua exacto (220) biennio Anno 1765 transitivit ad vicinam Parochiam Kruszlo ita tamen, ut Gerlach etiam titulo Filialis constanter retinuerit. Permansit ergo in Kruszlo soli oeconomiae tam studiose, quam proficie intensus. —

Quamvis vitam duceret exemplarem, tum scientia foret egregius, lingvam hungaricam probe caleret, et charactere scribebat eleganti, statura eque parvitatem activitate, et gravitate insigniter compen-saret, nec defuerit ei quidquam ad quaecunque negotia exequenda, mansit tamen ut privatus usque Annum 1777, quo die 15-a Augusti styl. vet. penes Introductionem Capituli ille quoque Munkacsini solemnitati praesens titulum Canonici honorarii N-ri 6-i accepit ea cum destinatione, ut brevi post vel Vicarius Foraneus per Comitatum Sárossensem, vel in neo-efformando Districtu Bartphenensi VADiaconus constitueretur, atque ita mire laetus Munkacsino discessit, sed domum veniendo infirmatus circa finem Septemboris ejusdem Anni mortuus est.

35. Ioannes Sztankovszky, Parens ejus vocabatur Ioannes Popik, ast cum in possessione Sztan-

Станкоць, цей син замість спадкового імені волів називатися Станковським. Після закінчення філософії у Кошицях був прийнятий до семінарії 1760-го року, де, закінчивши теологію, повернувся 1763-го року в спархію, згодом висвячений прийняв керувати Шарош-Патацьку парафію, яка була вільною після переміщення Іоанна Бокша.

Тому, що на цій парафії вів себе з своїм народом недружелюбно, зневажаючи свого архіпресвітера, занедбував відвідувати окружну конгрегацію, відмовився платити єпископові кафедральнє згідно того часу і, нарешті, у розмові виявив себе необережним і так відвернув від себе душу своїх прелатів, відвернуту спрямував проти себе. Після відbutтя п'яти років почав просити від єпископа Іоанна Брадача відпусткового листа, начебто хотів нападти на релігію. Доброзичливий єпископ його відпустив, бажаючи, зрештою, звільнитися від людини, яка в достатній мірі не переносила субординації, але це саме засмучувало вищезгаданого мужа, який розігрував сцену про відмову від своєї парафії (221) не стільки з серйозності і любові до релігії, як із-за старання досягти кращої бенефіції. Потім вже позбавлений бенефіції, вступивши в монастир, плавав як корабель у морі, ба навіть також цілком відкинув цей намір, між іншим, несерйозний, зокрема, коли цієї відмови йому не була розкрита справжня причина, або привід цього, тому що саме в той час помер його батько, стаківський парох, залишив матір із сиротами, тоді вже сам закон природи його заставив, щоб він утримувався від нападок на релігію і був змущений залишитись у попередньому стані, щоб допомогти сиротам.

Таким чином, коли він знаходився в Мукачеві у такому непевному стані і, насправді, не мав де притулити голову, тоді щасливо помер під кінець 1768-го року. Йосиф Торіцький, парох та ужгородський архідиякон, був направлений туди, тому що Іоанн Станковський нечлено висловився про адміністратора. Це місце роботи йому самому дуже сподобалось, всіма способами, насправді, хоч і хворобливо, нарешті донігся того, що залишився на тій же парафії, а потім здобув також титул ужгородського архідиякона. На цьому місці він залишився навіть під час різних зліднів, але що стосується парафіального обов'язку, на цьому місці роботи вів себе також так, як на вищезгаданій Шарош-Патацькій бенефіції. — Між іншим, яким би він не був, все ж таки значно виділявся освіченістю, але у політиці явно зазнавався і

kócz Parochum egerit, filius hic in locum avitici nominis cognominari voluit Sztankovszki, qui post absolutam Cassoviae Philosophiam ad Seminarium susceptus est Anno 1760. ubi finita Theologia 1763 reversus ad Dioecesim SS. Ordinibus mox initiatu accepit regendam Parochiam Sáros-Patakiensem a translocatione Joannis Boksay vacantem.

In hac Parochia, cum populum suum exotice tractaret, Congregationem Districtualem ex contemptu sui Archi-Presbyteri frequentare negligebat, Cathedraticum Episcopo pro ratione illius temporis solvere detractaret, ac denique in conversatione minus cautum se exhiberet, taliterque Praelatorum suorum animum a se abalienasset, abalienatumque advertisset, post exactum quinquennium ab Episcopo Ioanne Bradács Dimissoriam petere occipit, quasi Religionem ingressurus, nec invitus Episcopus eum dimitebat, ab homine scilicet subordinationem non satis paciente liberari cupiens, sed hoc ipsum praetacto viro pro afflictione erat, (221) qui non tam serio, ac Religionis amore, quam Beneficium melius consequendi studio scenam resignandae præhabitatæ Parochiae instruebat. Unde jam extra Beneficium positus, in ingressu autem ad Monasterium velut navis in mari natabat, quin imo etiam hanc intentionem forsitan ceteroquin haud seriam poenitus abjecit, praesertim posteaquam hujus abjicienda seu vera causa, seu praetextus oblata est eidem, dum videbatur eo ipse tempore Parens ejus Parochus Sztankoczensis mortuus Matrem Viduam cum Orphanis reliquisset, tunc jam Ipsum jus naturae alligabat, quo ab ingressu Religionis arceretur, et ad manendum in priori statu pro adjumento Orphanorum stringeretur.

Dum itaque in ambiguo hocce statu Munkacsini haeret, et reipsa necquidem, ubi caput reclinet, haberet, recte tum mortuus est sub finem Anni 1768. Iosephus Toriszky Parochus et Archi-Diagonus Unghvarensis, quorsum indilate pro Administratore dictus Joannes Sztankovszky inviatus est, quia vero Statio haec ipsi admodum placebat, omnimodo admissus, imo et revera, licet aegre, effecit tandem, ut in eadem Parochia stabiliretur, ac subinde etiam titulo Archi-Diaconi Unghvarensis decoraretur; ast in hoc loco etiam inter varias vicissitudines manebat; quia quod Munus Parochiale concernit, in hac quoque Statione talem se gerebat, qualis superius in Beneficio Saros-Patakiensi descriptus fuit. — Interim qualisunque fuerit, cum nihilominus ab eruditione insigniter commendatus, in politica vero plane affectatus foret, ac proinde, appareret aliquid esse reipsa videretur, hinc in Capituli Introduc-

тому, мабуть, здавалося, що насправді чимось є, звідси під час введення капітулу був назначений діючим каноніком (пілкреслено Лучкаєм), згодом як такий 1777-го року перейшов жити в семінарію, після того як наступного року Михайло Тарасович був прийнятий спадкоємцем парафії. (222)

36. Георгій Аланда, син кріпака, виходець із великого Липника Списького комітату. Як кошицький теолог першого року був прийнятий на егерську фундацію 1761-го року, закінчивши теологічні студії 1764-го року, після одруження був висвячений і одержав керівництво Ніредгазькою парафією, але не залишився тут довго, бо 1771-го року помер. Це була людина гарної постави, доброзичлива, освічена і розсудлива, взагалі, давав усім надію на себе, але все це передчасна смерть.

37. Теодор Шаркаді, син Великого Каллова. Як кошицький теолог першого року з попедальнім, якого була постійним приятелем, був прийнятий на егерську фундацію 1761-го року, звідки, закінчивши студії, повернувся в єпархію і висвячений за капелана в Дорог, потім 1765-го року призначений парохом в Толчву, а прийнявши в Толчві спадкоємця Михайлі Круча, 1768-го року перейшов у Рац-Тейерто, зрештою і там, залишивши спадкоємця Копчая, переселився в Дорог на місце Андрія Бачинського, де він і помер 1776-го року. Я жалівся з свого боку на смерть Георгія Аланди, що передчасна смерть скосила його неабиякі здібності, чому вона не дозволила цій людині — Теодору Шаркаді залишитись довше в живих, отже, замість довгої похвали, коротко скажу: «Це була людина у всіх відношеннях зразком церковного мужа».

38. Деметрій Івашко, відомий мараморошець із села Тоод, за походженням волох, 1761-го року закінчив у Сиготі риторику, потім же за рекомендацією марамороського наджупана барона Емерика Баркоці відправлений в Егер, але із-за відсутності вакансії на фундацію не міг бути прийнятий тільки наступного року на другий рік філософії, коли після закінчення теології 1767-го року, повернувшись в єпархію, висвячений єпископом Емануїлом був призначений в Сатмар з тим, щоб там же у школах, виконуючи роль професора моральної теології для волохів, водночас також (223) допомагав виконувати обов'язки священика старому пароху Іоанну Білецькому, але коли цей 1768-го року помер, сам залишився в одному і другому обов'язку, поки в наступному році сюди не був направлений за пароха Михаїл Волошинов-

tione denominatus Actualis Canonicus, subinde qua talis Anno 1777. transvit habitatum ad Seminarium, Anno mox sequente in Parochia accepto Successore Michaële Taraszovics. (222)

36. Georgius Alanda Coloni filius origine Nagy-Lipnikiensis e Comitatu Scepusiens, qua 1-i Anni Theologus Cassoviensis susceptus est ad Fundationem Agriensem Anno 1761-o; absolutis Studiis Theologicis 1764. contractoque Matrimonio ordinatus est, et accepit regendam Parochiam Nyiregyháensem, sed non diu ibidem permansit, nam Anno 1771. mortuus. Vir hic pulchrae Stature, bonae comportationis, laudabilis eruditio, et majori judicii erat, magnamque omnino spem omnibus de se faciebat, sed haec omnia matura mors praecedit.

37. Theodorus Sarkady Filius Nagy-Kallóvensis, qua 1-i Anni Theologus Cassoviensis cum priori, cuius constans socius erat, ad Fundationem Agriensem Anno 1761. susceptus, ubi absolutis Studiis redux ad Dioecesim, ordinatusque pro Capellano Doroghinum, exinde Anno 1765 pro Parocho Tolcsvam dispositus, verum 1768. accepto Tolcsvae Successore Michaele Krucsay transvit ad Rácz-Tejérto, denique et ibi relieto Successore Kopcsay, in locum Andreeae Baesinsky Doroghinum migravit, ubi etiam mortuus 1776.— Questus sum contra mortem Georgii Alanda, quod in eo pulchrae dotes premature mors succiderit; — sed justior adhuc querela est, quod hunc virum Theodorum Sarkady in vivis diutius permanere non siverit, igitur ubi laudes ejus incipiāt? vel ubi finiāt? potius compendio dicam: erat hic in omni linea Exemplar virti Ecclesiastici.

38. Demetrius Ivasko nobilis Marmata e possessione Toód Valachus oriundus, Anno 1761. Rhetoricam Szíghetini absolvit; — postea vero cum Commendatione Supremi Comitis Marmarossiensis L. B. Emerici Barkoczy Agriam profectus, sed ob defectum Vacantiarum nonnisi Anno sequenti pro 2-i Anni Philosophia ad Fundationem suscipit potuit, ubi absolutis Studiis Theologicis 1767 redux ad Dioecesim, ordinatus, et per Manuelem Episcopum Szathmarinum ita dispositus est, ut ibidem in scholis Theologiae Moralis Valachorum Professorem agendo, simul etiam (223) senem Parochum Ioannem Bileczky in pastoralibus coadjuvaret, sed hoc 1768 demortuo in utroque Officio solus mansit, donec subseque Anno Michaël Volosinovszky pro Parocho huc translatus fuisset, quocum posteaquam dictus Ivasko haud conveniret, sed neque locum pro scholis haberet, pro

ський. Тому, що з ним потім названий Івашко не знайшов спільноти мови, але й не мав місця у школах, перейшов парохом до Турцу, куди перевів із собою школи і там залишився аж по 1779-й рік, в якому були перенесені в Ужгород і мукачівська та румунська турцівська школи, де той же Івашко вже як канонік ще два роки виконував роль професора для волохів, поки не прийняв за наслідника Тому Гайнала.

39. Андрій Макранцай, народився в селі Шелеб Абауйварського комітату, син кріпака. Після закінчення в Егері філософії 1763-го року був прийнятий у духівництво. Закінчивши студії 1767-го року, повернувшись в єпархію, після одружження був висвячений у Великому Варадині єпископом Мелетієм Ковачем, тому що в той час мукачівський єпископ Емануїл знаходився у важкому стані. У 1768-у році призначений за пароха в Гудай, потім перейшов у Бюд, де він 1790-го року помер, прийнявши за наступника свого зятя Стефана Лупеса. — Вищезазначаний Макранцай і як пастир, і як господар гідний був найвищої похвали.

40. Георгій Ковач, син бесерменського пароха, 1764-го року як теолог першого року поступив у егерську семінарію, в 1767-у році після закінчення студій, висвячений спочатку був капеланом у Андрія Бачинського в Дорозі, 1770-го року переїхав парохом в Левелек, потім же після двох років переміщений на руську парafію у Нодь-Кароль, де він після смерті Олексія Боня, першого світського вікарія по Сатмарському комітатові заступив у вікаріаті, але коли його 1790-го року на цій посаді замінив Василій Козак, той, будучи незадоволеним, відмовився навіть від парафіальної бенефіції, після того як був прийнятий наступник Іоанн Крічфалуші, повернувшись в Бесермень, де він, маючи дідівський маєток, господарював аж по 1792-й рік, коли, тимчасово призначений в Гудай, помер.

(224) 41. Матіяш Гал, родом із села Іваны Березького комітату, 1766-го року після закінчення філософії в Егері заражований був у число духівництва, повернувшись 1769-го року в єпархію після прийняття св. сану спочатку як коад'ютор у Коритнянах, а потім також як парох, однак під кінець 1771-го року прийнятий помічником професора у мукачівських школах, і, нарешті, залишив наступником Якова Ставровського в Коритнянах.

42. Гавриїл Дешко, син іванівського дяка з Березького комітату. Після закінчення філософії в Кошицях і після двохрічного відвідування в Егері теології, був прийнятий в се-

Parocho ad Turcz transivit, quorsum et scholas secum transtulit, ibique mansit usque annum 1779. quo tam Munkacsinenses, quam et Valachicae Turczenses scholae translatae fuerunt Unghvarinum, ubi idem Ivasko jam qua Canonicus adhuc duobus Annis pro parte Valachorum Professorem egit, donec Thomam Hajnal successorem accepisset.

39. Andreas Makranczay natus in possessione Selyeb Cottu Abaujváriensi Coloni filius, 1763 absoluta Agriae Philosophia in Clerum cooptatus, 1767 terminatis Studiis redux ad Dioecesim, contractoque Matrimonio ordinatus est MVaradini per Episcopum Meletium Kovács, tum Manuele Episcopo Munkacsinensi in extrema aegritudine constituto. 1768. Parochus in Hugay constitutus, postea transivit ad Büd, ubi 1790 mortuus accepto Successore Genero suo Stephano Luppes. — Erat praedictus Makranczay sicut Pastor, ita et Oeconomus summe laudabilis.

40. Georgius Kovács filius Parochi Böszörnyensis, 1764. qua 1-i Anni Theologus Agriae ingressus Seminarium, 1767. finitis Studiis ordinatus primo Capellanus Doroghini penes Andream Baicsinszky erat, 1770 transivit ad Levelek pro Parocho, post duos Annos autem ad Parochiam Ruthenicam Nagy-Károlyensem translocatus, ubi post mortem Alexii Bónyi primi per Comitatum Szathmáriensem Vicarii Foranei successor sit in Vicariatu, sed cum ipsi 1790 in hoc Officio surrogatus fuisse Basilius Kozak, ille prae indignatione Beneficium quoque Parochiale resignavit, acceptoque successore Ioanne Kricsfalussy recepit se ad Böszörnyi ubi Fundum Aviticum habens oeconomisab usque Annum 1792, quo per transennam in Hugay constitutus mortuus est. (224)

41. Matthias Gaál oriundus ex possessione Iványi Cottu Bereghieni, 1766. absoluta Agriae Philosophia in Numerum Cleri adlectus fuit, 1769 ad Dioecesim redux post susceptos SS. Ordines prius Coadjutor in Kereknye, postea vero etiam Parochus factus, sub finem autem 1771. assumptus pro Professore Secundario ad scholas Munkacsinenses, in Kereknye denique reliquit successorem Iacobum Sztaurovszky.

42. Gabriel Desko filius Cantoris Iványiensis e Cottu Bereghieni post absolutam Cassoviae Philosophiam, et post frequentatum biennio Agriae Studium Theologicum ad Alumnatum susceptus est 1767. finitis Studiis redux ad Dioecesim, post

мінарію. У 1767-у році, закінчивши студії, вернувся в єпархію, після прийняття св. сану 1770-го року, коли мукачівський єпископ Іоанн Брадач поставив перед собою тоді спеціальну турботу про Мараморош, був направлений у Горічево Марамороського комітату і, насправді, багато доброго зробив у тих краях, де законного пароха ще й не бачили. З цієї причини, щоб у деякій мірі бути корисним у відсталих до цих пір краях, охоче прийняв направлення 1774-го року як місіонер на саму Верховину, або гірський край Марамороша, а саме, в село Студений Потік. Коли, однак, почав вагатися переможений не настільки зневагою до праці, як до інших труднощів і коли не переставав жалітися, запропоновані Йому Мукачівська або Ужгородська парафії з метою відпочинку, як він вимагав, відмовився прийняти, неприємностей не оминув, тому майже відкинутий, був змущений 1780-го року прийняти парафію Легницьку, звідки 1788-го року перейшов у Розигово, де він і помер, одержавши намісником Іоанна Кремницького.

43. Георгій Кевсегі, син громадянина міста Серенч. Після закінчення філософії в Кошицях та однорічного відвідування теології в Егері, даремно намагався декілька раз, щоб його прийняли в духовництво, однак не хотів відступити від прийняття церковного сану, (225) звернувся до латинників і 1765-го року був прийнятий для цього обряду на другий рівні теології. Однак тому, що в той час виникли спуречки між єпископами егерським і мукачівським, трапилося, що певні обіжники, які егерський єпископ розіслав своєму єпархіальному кліру для інструкції, як повинні вести себе з греко-католицькими русинами, він їх роздобув, таким чином, пам'ятаючи про своє походження і не втративши прихильності до русинів, легковірно доніс Іоанну Бокшю, пароху та архідиякону серенчівському, але той же архідиякон менш обережно поводячись у використанні згаданого обіжника, того, який Йому сповістив, зрадив. Коли про цю справу було донесено в Егер, вищезгаданий Георгій Кевсегі був позбавлений священицького одягу і відписаний із семінарії, однак він придбав для себе духовенський одяг, вернувся в Серенч, а потім про всю справу детально написав у Мукачево, наполягаючи на тому, щоб його залишили у тому ж сані і його прохання без труднощів сповнилось, згодом зявився в Мукачеві, висвячений залишившися 1767-го року в єпископа Емануїла, при смрті якого був також присутній. Опісля ж, коли у новопризначеної єпископа Йоанна Бра-

susceptos SS. Ordines Anno 1770 cum Ioannes Bradacs Episcopus Munkacsinensis speciale curam Marmatiae habendam sibi tunc proposuisset, — ad Herincse Cottum Marmorossensem dispositus est, ac reipsa multum boni in patribus illis, ubi nondum Parochum regulatum vel videbant, effecit. Unde ut desertis huendum quodammodo patribus prodesset, ad ipsam Verchovinam, seu planam Marmatiae montanam, signanter ad possessionem Hideg-Patak 1774. sub nomine Missionarii, nec invitus, dispositionem accepit. Ubi tamen non tam laborum, quam aliarum molestiarum taedio victus coepit vacillare, et cum querulandi finem non facerat, oblatas vero sibi Parochias Munkacsensem, vel Unghvarinensem studio quietis, ut praetendebat, acceptare abnueret, vexas non evitabit, unde ferme rejectus, et 1780. ad Parochiam Lehóczensem se recipere coactus fuit, inde 1788. transivit ad Oroszvég, ubi et mortuus est, accepto successore Joanne Kremniczky.

43. Georgius Köszegehy filius civis oppidi Szerencs, post absolutam Cassoviae Philosophiam, et frequentatam uno Anno Agriae Theologia, cum repetitis vicibus pro sui inter Clerum susceptione frustra egisset, nec tamen a Statu Ecclesiastico amplectendo recedere vellet, convertit (225) se ad Latinos, et Anno 1765, pro eo Ritu susceptus fuit pro 2-o Anno Theologiae. Cum autem eo maxime tempore dissidia ferverent inter Episcopos Agrienses, et Munkacsinenses, contigit, ut certas Currentales, quas Episcopus Agriensis Clero suo Dioecesano pro instructione: qualiternam se cum Graeco-catholicis Ruthenis gerere debeant, dimiserat, ad manus acquisiverit, memor itaque sua originis, et affectu erga Ruthenos non exuto, easdem Currentales sub manu cum Ioanne Boksay, Parocho, et VADiacono Szerencensi communicavit, ast idem VADiaconus in usu dictarum Currentalium minus caute se gerens, ipsum eas Communicantem prodidit; qua re Agriam delata praefatus Georgius Köszegehy illico ueste talari exutus, et e Seminario proscriptus fuit, qui tamen Vestitum Clericalem sibi procurando, ad Szerencs divertit, ac exinde totum negotium Munkacsinum perscripsit instans, ut in eodem statu conservetur, et facile obtinuit Petitum, ac subinde comparrens Munkacsinum ordinatus, Anno 1767 penes Episcopum Manuelem, cuius morti etiam interfuit, — manebat; — postea vero cum penes neoponatur Episcopum Ioannem Bradacs Capellum Episcopalem ageret, Anno 1768 pro Parocho ad Tokaj dispositus fuit, ubi usque 1771. permansit, quo

дача був єпископським капеланом, року 1768-го призначений парохом в Токай, де залишився аж до 1771-го року. Цього року після відходу Іоанна Бокшая був переведений в Серенч. За цього пароха в Серенчській парафії відбулися дві знамені події, а саме, у Серенчі при материнській церкві розпочате будівництво парафіального дому із твердих матеріалів, а в її філіалі Зомбор, де раніше не було жодної, там же була побудована церква із твердих матеріалів. — Нарешті, року 1778-го був призначений на посаду світського вікарія в Сигіт у Мараморош на місце Михаїла Тарасовича, після того як в Серенч був прийнятий за наступника Андрій Баняй.

44. Андрій Бачинський, народився дня 14 листопада 1732-го року за старим стилем. Батько його був бернатинським священиком в Ужгородському комітаті. Року 1752-го після закінчення гуманітарних наук в Ужгороді, поступив на філософію в Трнаву, (226) і там же після розпочатого навчального курсу 3 квітня 1753-го року був прийнятий в семінарію, 1756-го року в Мукачеві висвячений на пресвітера, вернувшись в Трнаву для продовження студій, відслужив службу в латинському обряді, а потім під кінець 1758-го року призначений душпастирем. Протягом трьох років був капеланом у Георгія Сабадоша в Дорозі, однак після того, як той же Сабадош був переміщений в Мукачево за генерального вікарія, цей Бачинський був його наслідником на Дорозькій парафії. Дня 1-го жовтня 1761-го року призначений каноніком, а потім також виконував обов'язки сабольчського архідиякона; 1762-го року від міста Дорог як депутат поїхав у Відені з капітаном Деметрієм Супораны домогтися заборони рішення по відношенню до так званого маєтку Сегедьхаза, тому що на основі процесу як на королівськуму, так і на найвищому суді з семи осіб дорозцям було відмовлено. Дня 2 вересня 1764-го року він заклав перший камінь для дорозької церкви, всяка якої вже раніше існувала; ця церква була побудована і відкуплена за гроші маєтку Сегедьхази, тому що на той час дорозці мали гроші в застavі; ця сума була повернута на виплату витрат. Року 1765-го і протягом наступних двох років той же Бачинський пережив великі заворушення у своїй парафії, коли окрім парафіян відкрито проголосили, що вони відходять від унії і просять від карловицького митрополита не уніатського пароха. Із усієї тогодчасної переписки, яка велася між єпископом Емануїлом та Іоанном Брадачем, переконається, що початок цього заворушення

Anno abitum Ioannis Boksay ad Szerencs trasitus est. — Sub hoc Parocho in Parochia Szerencsensi duo notabilia opera occurunt, nempe: Domus Parochialis in Matre Szerencs ex solidis materialibus erigi coepta, et in Filiali ejus Zombor Ecclesia, ubi prius nulla fuit, itidem ex solidis materialibus exsurrexit. — Tandem anno 1778. in locum Michaëlis Taraszovits Szighethinum ad Marmatiam pro Vicario Foraneo promotus est, in Szerencs accepto successore Andrea Bányay.

44. Andreas Bacsinszky natus 1732 die 14-a Novembris styl. vet. Parente Parocho Béryatiensis in Comitatu Unghvariensi, 1752 terminatis Unghvarini Studiis Humanioribus, concessit pro Philosophia Tyrnaviam, (226) ibique jam post inchoatum Cursum Scholasticum 1753 die 3-a Aprilis ad Alumnatum suspectus, 1756 Munkacsini usque ad Presbyteratum promotus redivit Tyrnaviam pro continuandis Studiis Ritu Latino celebravit; exinde vero sub finem 1758-i pro cura animarum evocatus penes Georgium Szabados Doroghini Triennio Capellanum egit, postquam vero idem Szabados pro Vicario Generali Munkacsinum translocatus fuisset, hic Bacsinszky successit ei in Parochia Doroghiensi, Anno 1761-o die 1-a Octobris in Canonicum installatus, subinde etiam Officio Archi-Diaconi Szabolchensis fungebatur; 1762 ex parte Oppidi Dorog qua Deputatus cum Demetrio Szuporányi Capitaneo ascenderat Viennam pro impetrando Inhibitorio intuitu praedii Szegegyhaza dicti, quod mediante Processu tam in Regia, quam et Septemvirali Tabula Doroghiensibus abjudicatum erat. — Anno 1764. die 2-a Septembribus pro Ecclesia Doroghiensi, cuius Turris jam praevie extiterat, primum lapidem posuit; quae Ecclesia erecta fuit et relata Summa praedii Szegegyhaza, quod ad illud tempus Doroghienses in pignore habebat, in expensas conversa. — Anno 1765. et subsequis duobus Annis magnos tumultus in sua Parochia expertus fuit idem Bacsinszky, cum nonnulli Parochianorum ab Unione palam se recedere proclamassent, et Parochium non unitum a Metropolita Carlovicensi expeterent; hujus tumultus originem, et causam soli ejus superbiae tribui invenies in omnibus ejus temporis Correspondentis, quae Episcopum Manuelem inter, et Joannem Brádács eorum Viennae Deputatum habebantur, at cave sis praecipitare judicium vel ex eo, quod Bacsinszky quoque tunc unus e celeberrimis Theologis fuerit.

і причина приписується одинокій його гордості, але остерігайся, щоб не поспішити з винесенням вироку, виходячи хоч би з того, що Бачинський також був тоді одним з найвидатніших теологів, однаке всі акти теологів, навіть найкращі, зазнавали найгірших зауважень з боку цих двох кореспондентів. Але крім того, той же Бачинський дуже образив єпископа Емануїла у цій справі тим, бо під впливом тих несприятливих обставин звернувся і письмово, і особисто до егерського єпископа графа Естергазі за порадою і допомогою. А втім, можливо, не слід не звернути увагу на те, (227) що те заворушення зовсім не здійнилось би, якби Бачинський щось приховував, і з грецькими пришельцями, з яких два залишились в Дорозі, а інші — в околиці, вів з ними розмову на економічно-політичну тему, але він викрив добре приковане зло, отидність заразила також загалом здорову околицю, поки, кажу, з більшої ревності, поступаючи поважно з тими греками, іх же роздратує і підготує до підбурення заворушення. — Як би там не було, вже ніякі приватні думки не беруться до уваги після того, як на підставі важкого дослідження, зробленого в цій справі на місці графом Франціском Дері, королівським радником, і після того, як найвищою інстанцією було вирішено у такий спосіб: «Звинувачений ушітський дорозький парох, який у цій справі не робив лише те, що вимагав від п'ятого його пасторській обов'язок, визнавшись певним чином, в найбільш винним у піднятому заворушенні та розладі релігії хай буде внесене тюремна кара у відповідності до допущеної провини» (Підкresлено Лучкаєм). У наказі високої угорської намісницької королівської ради від 4 квітня 1767-го року, даного вільному барону Йосифу Вечеї, як керівників гайдукських міст, для виконання.

Між іншим, як би там не було, досить сказати те, що той же Андрій Бачинський був настільки освіченим і таким знавцем, такої моральної чесноти і таким активним, що зміг подолати і найважчі справи, здобув для себе таку велику любов не тільки в епархії, але й за її межами, як перед усією громадою, так і перед королівськими величностями, що після смерті Іоанна Брадача, мукачівського єпископа, був промований не лише на єпископську кафедру, але згодом дістав і титул високопреподобного, власне, таємного радника її величності цісарсько-королівського стану. Під його керівництвом ця епархія набула нової форми правління, або нового вигляду, після того як він зробив багато добра для епархії і більше як 30-річного

Theologorum autem Acta universa etiam optima per hos duos Correspondentes pessimas glossas subiverint. Sed praeterea idem Bacsinszky pupillam Manuelis Episcopi in hoc negotio maxime laesit, quod inquis illis circumstantiis pressus scopo consilii, et auxiliu ad Episcopum Agriensem Comitem Eszterhazy et litteratorie, et personaliter recurrerit. Evidem fons dissimulandum non est, haudquaquam (227) futurum fuisse, ut tumultus ille concitaretur, si ille aliquid dissimulasset, et cum advenis Graecis, — quorum duo Doroghini, et aliqui per viciniam commemorabatur, ex dictamine Oeconomiae politicae egisset; at dum malum bene positum commovit, foetor alias salubrem quoque viciniam inficit, dum inquam ex ferventiori zelo cum Graecis illis auctoritative procedendo eosdem exasperat, reditque paratos ad concitandum tumultum. — Ut cunque sit, nullo vigore jam proferantur judicia privata, posteaquam ex operosa Comitis Francisci Döry, qua Commissarii Regii in facie loci super toto negotio peracta Investigatione adinventum, Altissimoque Loco deliberatum esset in hunc modum: Incusatus Parochus Uitorum Doroghensis, qui hac in parte non aliud, quam quod ratio Muneris sui Pastoralis exigebat, egit, culpa vacans esse dignoscitur; excitati autem tumultus, et perturbatae Religionis maxime reis pro consideratione delicti poena Carcerum dictator in Intimate Excelsi Cons. Reg Lottilis Hung. dd-o 4-ae Aprilis 1767-o ad L. B. Josepho (!) Vécsey, qua Oppidorum Hajdonicalium Directore pro Executione inviato.

De cetero quidquid in re fuerit, sufficit id dicere: quod idem Andreas Bacsinszky tantae eruditio-
nis, ac scientiae, tantae morum probitatis, tan-
taeque activitatis fuerit, ut etiam maxime ardua
negotia superare sciverit, tantumque amorem non
solum in Dioecesi, verum etiam extra eam tam
apud omne Publicum, quam Regias quoque
Majestates amorem sibi conciliare noverit, ut post
mortem Ioannis Bradacs Episcopi Munkaciensis
non solum ad Cathedram Episcopalem promotus,
sed et titulo Excellentissimi, Intimi videlicet Suae
Majestatis C. Reg. Status Consiliarii successive
ornatus fuerit; sub Illo Dioecesis haec novam
Regiminis formam, novamve faciem accepit,
postquam vero multa bona pro Dioecesi effec-
set, et ultra 30 Annos Episcopatum tenuisset plen-
nus meritis ad aeternitatem evocatus 1809-o.—
(228)

перебування на посаді єпископа, ловний заслуг 1809-го року був відізваний у вічність. —

(228) 45. Йосиф Торіцький, син ганківського священика з Ужгородського комітату. Після закінчення філософії у Трнаві, 1758-го року був зарахований до складу духовництва. Після закінчення теології, повернувшись в єпархію, призначений в своє рідне місто, був парохом протягом трьох років, тоді ж переміщений на Ужгородську парафію, яка стала вільною після смерті Іоанна Козми, тобто Долиня, і на одній посаді архідиякона пробув по 1768-й рік.

46. Яков Сільвації, ужгородський громадянин 1739-го року народження. Після закінчення риторики в Ужгороді прийнятий до складу духовництва і коли про нього префект трнавської семінарії подав погану інформацію, єпископ Емануїл відіслав його до світського духовництва, він прийшов до Мукачева до того ж єпископа з проханням, щоб його висвятив, тому що він не має іншої можливості для прожиття і після повторних прохань не був повністю відкликаний. З метою уникнення більшого морального недоліку, бо знання мав добре, був відданий Андрію Жеткею, мараморошському вікарію в писарі, але й тут він не годився, адже, втративши всю надію на досягнення своєї мети, залишив єпархію, і в іншій єпархії, як кажуть, Крижівський, був прийнятий, зроблений парохом в Рац-Керестурі, а помер 1783-го року.

47. Георгій Ніжаловський, син грабівського священика з Шариського комітату. Закінчивши з похвалою теологію, висвячений 1762-го року, був призначений на Топольську парафію в Земплинському комітаті, але він вважав, що відповідно до своїх знань, він заслуговує більшого. З дня на день, нічого не думаючи про занедбання обов'язків, чекав підвищення, і себе, і парафію так зненавідів, що сам після п'ятирічного перебування тут у найбільшій біді та бруді, тому що вже поволі віддався також пияцтву, 1768-го року захворів. Як би там не було, якщо треба судити по-людськи, цю, загалом неабияких здібностей (229) людину, як і багатьох інших видатних людей, знищили умови, в які вони потрапили та величезний безпорядок в єпархії.

48. Михаїл Тарасович, син істанцького священика з Земплинського комітату, в 1760-у році був філософом доброго імені в Кошицах, а 1764-го року прийнятий на 3-ій рік теології в трнавську семінарію, звідти повернувшись в єпархію, був висвячений 1766-го року, керував парафією в своєму рідному місті Істанч,

45. Iosephus Toriszky filius Parochi Honykoczensis e Cottu Unghvariensi post absolutam Tyrnaviae Philosophiam in numerum Cleri adlectus fuit Anno 1758. ubi terminata Theologia redux ad Dioecesim ordinatus in loco nativitatis suae egit Parochium triennio, tum vero ad Parochiam Unghvariensem post mortem Ioannis Kozma, alias Dolinay vacantem translatus, unaque dignitate Archi-Diaconali ornatus exstitit usque Annum 1768.

46. Iacobus Szilvássy Civis Unghvariensis natus 1739. post absolutam Unghvarini Rhetorica in numerum Cleri susceptus, et dum de eo qua 4-i Anni Theologo Anno 1763. Praefectus Seminarii Tyrnaviensis malam Informationem praestisset, per Manuelem Episcopum ad seculum dimissus veniens Munkacsinum eudem Episcopum sollicitando, ut cum alium vivendi modum haud habere, ad Sacros Ordines promoveretur, nec rejectus fuit absolute post iteratas Petitiones, uberioris ergo periculi quoad mores, — nam scientia sufficiens erat — evitandi gratia Andreeae Zsetkey Vicario Marmatico pro Amanuensi datus erat, ast et ibi displicuit, omni ergo spe intenti sui obtinendi exclusus ex Dioecesi abivit, et in alia Dioecesi ut dicitur, Crisiensi susceptus, ac factus Parochus Rácz-Keresztiensis, mortuus autem 1783.

47. Georgius Nizsalószky filius Parochi Hrabszkensis e Cottu Sárossensi, terminato laudabili Studio Theologico Anno 1762 ordinatus acceptit regendam Parochiam Topolyanensem in Cottu Zempleny, sed cum Scientiae suae plus deberi existimaret, ad de die in diem, nil de ponendis meritis cogitando, promotionem expectaret, et se, et Parochiam adeo neglexit, ut ipse quidem post quinquennium hic exactum in summa egestate, ac squaliore, cum jam potui quoque plusculum indulgeret, Anno 1768 contabuit. Quidquid sit hunc pulchrarum omnino qualitetum (229) Virum, temptus, in quod impegerat, et summus disordo in Dioecesi, quemadmodum plures alios et quidem praestantes viros, perdidit, si humanitus judicandum est.

48. Michaël Taraszovics filius Parochi Isztancsiensis e Cottu Zemplény, Anno 1760 boni nominis Philosophus erat Cassoviae, anno autem 1764 pro 3-o Anno Theologiae ad Seminarium Tyrnaviense susceptus, indeque redux ad Dioecesim 1766 ordinatus egit Parochium in loco suaue Nativitatis Isztancs, 1769 vero deposito Juramento fac-

а 1769-го року, склавши присягу, став консисторіальним радником, зрештою, 1772-го року зайняв місце Андрія Жеткєя в Мараморошському комітаті.

49. Олексій Ількович, син матісівського священика із Шариського комітату. Як кошицький теолог першого року був прийнятий у трнавську семінарію 1766-го року, тає себе вів, що про нього, як про теолога другого року, естергомський канонік та генеральний префект цісарсько-королівської угорської семінарії — Рафаель Сент-Іваны, 1767-го року так написше єпископу Емануїлу: «Для віткі додам, шановний пан Ількович, якпереди усіх студентів цього університету, також на думку самих професорів» (Підкresлено Лучкаєм). Коли ж 30 травня 1769-го року залишив семінарію. Стефан Надь, префект семінарії, про нього, між іншим, написав таке: «Коротко закінчу похвали про нього, якщо дивлюся або на його чесноти, або на листи, в усьому зробив такі близкучі успіхи, що звернув на себе увагу всіх» (Підкresлено Лучкаєм). Того ж року висвячений, як писар, залишився при єпископі Іоаннові Брадачеві, після смерті якого був також помічником у єпископа Андрія Бачинського, але згодом за часів цього ж єпископа висунутий на каноніка, про інші чесноти якого дивись у книзі про мukačiвську капітулу.

50. Іоанн Чішенко з простого роду в поселенні Гундертмарк (Годермарк, Сазашар) Списького комітату, народився 1746-го року. (230) Закінчивши філософію, був професором у тривіальній школі в Мукачеві, але 1769-го року був прийнятий у духовну семінарію, де після закінчення студій 1773-го року повернувся в єпархію, одружившись, був висвячений і направлений на Здобенську парафію, яка належала до Абауйварського комітату, вона після смерті Теодора Кореня була вільною. Коли згодом в єпархії настало упорядкування і був утворений новий Кошицький округ, назначили його замісником архідиякона. Року 1795-го після прийняття на Здобенську парафію наслідника Василія Ходобая, з часом каноніка в новоутворений пряшівський капітулі, сам він перейшов на Веченську парафію, де і помер.

51. Іоанн Шустай, племінник по братові вже вищезгаданого Олексія Шустая, родився 1746-го року. Як кошицький теолог першого року був прийнятий в духовництво 1769-го року і направлений в Трнаву для продовження студій, звідси повернувся 1771-го року в єпархію, був протягом одного року капеланом у

tus Consistorialis, anno denique 1772 Andreeae Zsetkey in Vicariatu Marmatico suscessit.

49. Alexius Ilykovics filius Parochi Matiszoviensis e Comitatu Sáros, qua 1-i Anni Theologus Cassoviensis Anno 1766 ad Alumnatum Tyrnavensem susceptus, ita se gessit, ut de eo, qua 2-i Anni Theologo Raphaël Szent-Iványi Canonicus Strigoniensis, et caesareo-Regii Hungarici Seminarii Generalis Praefectus Anno 1767-o ad Episcopum Manuelem ita scripsit: *Pro consolatione addo: Reverendus D. Ilykovics omnes Universitatis hujus studentes Theologos, ipsorum etiam Professorum judicio superavit. Dum autem Anno 1769 30-a May e Seminario abiret, Stephanus Nagy Seminarii Praefectum praeter alia de eo scripsit: Laudes ejus paucis termino, sive virtutes, sive Literas spectem, adeo excellentes utroblque fecit progressus, ut oculos, animosque omnium in se paruerit. Eodem Anno ad Sacros Ordines promotus qua Cancellista ad latus Episcopi Ioannis Bradács mansit post cuius mortem etiam penes Episcopum Andream Bacsinszky ad latus erat, sed paulo post sub eodem Episcopo ad Canoniciatum promotus, de quo qua tali, ceterae virtutes videantur in Libro de Capitul. Munkacsienensi.*

50. Ioannes Csisenko ignobilis in possessione Hundertmark (Hodermark, Szazvásár) Comitatu Scepusiensi Anno 1746 natus, finita (230) Philosophia Munkacsini in scholis Trivialibus Professorem egit, sed Anno 1769-o ad Clerum susceptus, tonsuratus, et missus Tyrnaviam ad Alumnatum, ubi terminatis Studiis 1773 redux ad Dioecesim, contactoque Matrimonio ordinatus, ac dispositus ad Parochiam Zdobensem Comitatui Abaujváriensi ingremiatam, et post mortem Theodori Koreny vacantem; ubi subseque interuenta in Dioecesi coordinatione, efformatoque novo Districtu Cassoviensi VADiaconus nominatus est. Anno 1795 accepto in Parochia Zdobensi successore Basilio Hodobay successive in neo-erecto capitulo Eperjessensi Canonico, ipse transivit ad Parochiam Vécsensem, ubi et mortuus est.

51. Ioannes Susztay jam supradescripti Alexii Susztay ex fratre nepos natus 1746. qua 1-i Anni Theologus Cassoviensis 1769 ad Clerum susceptus, et Tyrnaviam missus pro continuandis Studiis, unde 1771-o redux ad Dioecesim uno anno egit Capellanum Munkacsini penes Rhum D. Ioannem Boksay, Anno 1773 dispositus ad Parochiam

преподобного пана Іоанна Бокшая в Мукачеві. Року 1773-го переміщений на Геребейську парафію Боршодського комітату, звідки він переїхав на Ужгородську парафію після призначення Михаїла Тарасовича до капітулу, а потім виконував також обов'язки замісника архієпископа. Під час його намісництва 1781-го року корабель ужгородської церкви та святиня завдяки добродії Іоанна Раца, інакше Іова, стали в довжину і висоту вужчими, а 1787-го року була заново поновлена вежа за рахунок високій комори.

52. Михаїл Брадач за походженням із села Кам'янки Списького комітату, рідний брат блаженної пам'яті Іоанна, покійного Брадача, мукачівського єпископа, родився 3 вересня 1749-го року. Після закінчення філософії, а також після відвідування юридичних наук у найславнішому і найстарішому університеті у Відні, року 1772-го, коли помер єпископ, згаданий його брат, (231) направлений був як кандидат в семінарію. Закінчивши там студії, повернувся в епархію, був висвячений 1777-го року. Того ж року після відходу з мукачівської парафії преподобного пана Іоанна Бокшая був адміністратор тої ж парафії разом з Елеем Удварі протягом двох років, потім переведений до мукачівських шкіл вчити моральну теологію, згодом став дійсним каноніком мукачівської кафедральної церкви, а в новоутвореному кошицькому вікаріаті протягом деякого часу був у Пряшеві світським вікарієм та головою тамтешньої консисторії, потім призначений архіпресвітером, або старшим настоятелем мукачівського капітулу, нарешті, після смерті високопреподобного пана Андрія Бачинського 1809-го року, між іншим, вже раніше як висвячений дорицленський єпископ і аббат св. Андрія де Шаяр, інакше Шаар-Моноштра. під час вакансії єпископського престолу був замісником у pontificalnych справах і вікарієм у духовних справах у Мукачівській епархії та був головним суддею капітулу від 1813-го року виключно аж по 1814-й рік, помер в Ужгороді.

53. Іоанн Кутка, син суківського священика Земплинського комітату, народився 23 лютого 1750-го року. Як кандидат кошицької теології року 1771-го був прийнятий в семінарію і, закінчивши тут курс теології, року 1775-го повернувся в епархію, був висвячений, наступного року був капеланом в Ужгороді, а 1777-го року був писарем у єпископа, потім став професором св. обрядів у мукачівських школах, нарешті, призначений дійсним каноніком до мукачівського капітулу, потім після смерті

Görömbölyensem Comitatum Borsodiensem, unde 1780 post Michaëlem Taraszovits ad Capitulum promotum transivit ad Parochiam Unghváriensem, ac subinde etiam Officia VADiaconi fungebatur. Sub eo Anno 1781-o Ecclesiae Unghvátiensis Navis, et Sanctuarium in longum et altum angustiorem formam accepit Benefactore Ioanne Rácz, alias Iova; Anno vero 1787. novitus reformatu fuit Turris Sumptibus Excelsae Camerae.

52. Michaël Bradács e possessione Kamjontka Comitatu Scepusiens oriundus, magna memoriae Ioannis condam Bradács Episcopi Munkácsiensis germanus frater, Anno 1749 die 3-a Septembris natus, post absolutam Philosopiam, imo et post frequentata in celeberrima, ac antiquissima Universitate Viennensi Iura, Anno 1772, quo memoratus Frater ejus Episcopus mortuus est, ad Alumnatum (231) missus fuit pro Candidatura, exactoque ibidem studiorum Cursu ad Dioecesim redux Anno 1777 ordinatus, post abitum eodem Anno ex Parochia Munkácsensi Rmī D. Ioannis Boksay administratorem agebat cum Elia Udvary in eadem Parochia duobus annis, dein ad scholas Munkacsenses pro docenda Theologia Morali translatus, successive cathedralis Ecclesiae Munkácsensis Canonicus realis factus, in neorecto autem Vicariatu Cassoviensi aliquo tempore Eperjessini Vicarium Foraneum, et Consistorii ejatis Praesidem egit, postea Capituli Munkácsensis Archi-Presbyter, seu Praepositus Major constitutus, tandem post mortem Excellentissimi D. Andreae Bacsinszky Anno 1809-o interventam, jam petrups aliquin qua Consecratus Episcopus Dorylensis, et Abbas S. Andreae de Sááry, alias Sáár-Monostra factus, Sede Episcopalni vacante in Pontificalibus Suffraganeus, in Spiritualibus per Dioecesim Munkacsensem Vicarius, et Causarum Auditor Generalis Capitularis erat ab Anno 1813-o usque Annum 1814-um exclusive, et mortuus Unghvarini.

53. Ioannes Kutka Parochi Szukoviensis e Comitatu Zempliniensi filius natus 1750. die 23-a Februarii, qua Candidatus Theologiae Cassoviensis Anno 1771. ad Alumnatum susceptus, ibique absoluto Cursu Theologico Anno 1775 redux ad Dioecesim ordinatus sequenti Anno Capellulanum Unghvarini egit, Anno autem 1777 ad latus Episcopi Cancellerius erat, dein in scholis Munkacsensis SS. Rituum Professor Factus, tandem ad Capitulum Munkacsense Canonicus realis denominatus, postea post mortem Excellentissimi

Його високопреподобного пана єпископа Андрія Бачинського безпосередньо став вікарієм у духовних справах по Мукачівській єпархії і був головним суддею капітулу від 1809-го року по 1812-й рік і того ж року помер в Ужгороді.

54. Андрій Кутка, син Бела-Ізбудьского священика, Земплинського комітату, власне двоюрідний брат вищезгаданого Іоанна Кутки (232) і зрозуміло, за походженням із села Суко-ва. Після закінчення філософії в Кошицях, коли вже розпочав один рік теології, був зарахований до складу духовництва, направлений 1775-го року в семінарію в Трнаву, звідки, закінчивши студії, повернувшись, і, одружившись, був висвячений, прийняв керувати Віравійською парафією в Земплинському комітаті, з якої потім перейшов у Великий Севлюш, коли ж Іоанн Кутка був призначений до мукачівського капітулу, він став мукачівським парохом, де мав і титул, і виконував обов'язки замісника архідиякона і тут же помер. Після його переміщення Іоанн Копчай був призначений у Великий Севлюш.

(233) Глава 52

Про марамороських вікаріїв

Загальновідомо, що Мараморош найдовше був у схизмі. Тому вважаю за необхідне відзначити, що на першому Нікейському соборі, який відбувся 325-го року, були поділені провінції та бенефіції між патріархами. Константинопольському дісталась Барбарія, тобто Скіфія, до складу якої входили також русини. Див. 8 кан.

Схизма тут ніколи не вкоренилася, бо простий люд був далекий від того, щоб міг розуміти суперечки, які бували між патріархами. Тому що не мали єпископів, приймали священиків, які видавали себе за єпископів, зовсім не турбуючись про суперечки римлян. У 14-му столітті зразу були три римські папи, кожний окремо проголошений за схизматика і відлучений від церкви. Але народ, який стояв на боці одного або другого, не вважався схизматичним, значить, і русини не були схизматиками.

Римський папа є, по-перше, римським єпархіальним єпископом, по-друге, архієпископом та прімасом Італії, по-третє, західним патріархом. По-четверте, загальний понтифік на Все-ленських соборах завжди головує особисто, або його обранці, тому що визнається самими схизматиками (Див. Катехізіс росіян для наро-

D. Andreae Bacsinszky Episcopi interventam immediate in Spiritualibus per Dioecesim Mukaciensem Vicarius, et Causarum Auditor Generalis Capitularis erat ab Anno 1809—1812. et eodem Anno mortuus Unghvarini.

54. Andreas Kutka Parochi Bela-Izbugiensis e Comitatu Zempliniensi filius Ioannis quippe Kutka, de quo supradictum est (232) Patruelis, ac reipsa ex possessione Szukov oriundus, absoluta Cassoviae Philosophia cum jam Annum Theologicum Agriae inchoasset, susceptus ad Clerum missus Tyrnaviam ad Alumnatum 1775 unde finitis Studiis exiens, contractoque Matrimonio ordinatus accepit regendam Parochiam Viraviensem in Comitatu Zempleny, ex qua dein transivit ad Nagy-Szöllös, dum autem Joannes Kutka ad Capitulum Munkatsiense promotus est, Munkatsiensis Parochus factus, ubi et titulum, ac Officium VADiaconi gessit, ibidemque etiam mortuus, ad Nagy-Szöllös vero post ejus translocationem dispositus erat Joannes Kopcsay. (233)

Caput 52.

De Vicariis Marmaticis.

Marmatiam diutissime Schismaticam fuisse communis est opinio, Unde praemittendum censeo: In Concilio Nicano 1-o 325-o celebrato distribuebantur Provinciae, et Beneficia inter Patriarchas. Constantinopolitano obtigit Barbaria, idest Scythia, inter quam etiam Rutheni comprehendebantur. Vide 8. Can.

Schisma hic loci nunquam irradicatum fuit, nam plebs longe rudior fuit, quam ut inter Patriarchas subversantes quaestiones capere potuisset. Episcopis ubi carebant, recipiebant Sacerdotes qui semel insinuarunt, nihil solliciti de controversiis Romanis. Romani Pontifices Saeculo 14-o ad semel tres erant singuli Schismatici, et excommunicati declarati, Sed populus uni, alterive adhaerens, Schismaticus dictus non est, ergo nec Rutheni erant Schismatici.

Romanus Pontifex est 1-o Episcopus Romanus Dioecesanus. 2-o Archi-Episcopus, et Primas Italie. 3-o Patriarcha Occidentalis. 4-o Pontifex Universalis, et in Conciliis Oecumenicis semper Praeses, in persona, vel per Ablegatos, quod per ipsos Schismaticos recognoscitur. (Vide Catechesim Russorum, pro populo Petropoli editum) Si itaque Graeci non Uniti, tantominus Ruthena

ду, виданий в Петрограді). Якщо, таким чином, необ'єднані греки, значить, необ'єднана руська церква якусь із гідностей колись заперечила, не заперечує римському понтифіку.

Вище ми бачили, що ігумен монастиря св. Михаїла в Грушові 1391-го року шукав захисту в Константинопольського патріарха і кинув на сіння розколу. Справа залишилась невирішеною. Але потім також мармаросьці виявили бажання відділитися від Мукачева. Відвертому непорозумінню дав привід тільки єпископ Досотей за правління Бізанці. Бізанці, як ординарний, заборонив йому виконувати епархіальні справи. Заборони єпископа були марніми, бо Досотей мав службову грамоту. Тому Бізанці звернувся до короля і дістав розпорядження, щоб уряд не втручався у єпископські справи.

Прокопій Годермарський за дорученням єпископської комісії скликав духовництво у місто Сигіт, здебільшого з послушників службовців, які ніколи не були прихильниками Досотея. Року 1716-го в курії соляної канцелярії підписали пункти унії в присутності офіційних планів королівської камери (Підкреслено Лучкаєм). (234) Однак не всі підписали, в першу ж чергу відмовились парохи відомих сіл та більші сусіди до Трансильванії. Бізанці отримав від короля Кароля захисного листа 22 серпня 1720-го року, діставши його, звернувся з проханням про військову присутність, яку одержав того ж року 27-го серпня.

Узнавши про це, Бізанці 1721-го року поїхав у Мараморош і провадив конгрегації, а на парафії в Бичкові висвятив багатьох. Однак Досотей не міг повністю заспокоїтись. Тому 1722-го року звернувся з проханням надати йому захисного листа і прохання подав за допомогою примаса.

Здавалося, що нічого іншого не залишилось, як те, щоб єпископ вислав когось із свого духовництва в Мараморош з владою вікарія і такого, що користується офіційним авторитетом, щоб подавав єпископові належні повідомлення, для того, щоб мати більший авторитет, щоб жив у Сигіті на маєтку, приготовленому духовництвом. Але план було важко здійснити, бо сигітський сенат, вірний протестантській вірі, не бажав мати у своєму лоні греко-като-

Ecclesia e (!) 4. Dignitatibus ullam unquam negavit, nec negat Romano Pontifici.

Superius vidimus Hegumenum Monasterii S. Michaëlis de Körkvélyes 1391-o ad Patriarcham Constantinopolitanum recurrisse, et semina Scissionis jecisse. Res mansit in statu indeciso. Sed ex post etiam Marmatae cupiebant avelli a Mundatis. Aperte dissensioni lantum sub Bizanzio Dosotheus Episcopus occasionem dedit. Bizancy velut Ordinarius eum inhibebat a Pontificalibus. Vanae fuissent inhibitiones Episcopi, quia Magistratales penes Dosotheum erant. Unde Bizancy recurrerit ad Regem, et obtinuit mandatum, ne Magistratus semet ad Episcopalia ingerat.

Procopius Hodermárszky ex commissione Episcopi convocavit Clerum maxime e Bonis Cameraticis, qui nunquam Dosotheo adhaeserant, ad Oppidum Szigeth. Anno 1716, et in Curia Suae Majestatis SS Mae²⁰ Officinae Salinariae praesentibus Dominis Officialibus Cameraticis Regis puncta (234) Unionis subscripterunt. Non omnes tamen, praeprimis autem nobilitarium pagorum Parochi, et Transylvaniae viciniores contradicebant. A. 1720. 22-a Augosti Bizancy obtinuit a Carolo Rege Protectionales, his habitis recurrerit pro militari assistentia, quam eodem Anno 27-a Augusti obtinuit.

His instructus 1721. ivit Bizancy ad Marmatiam, et celebravit Congregationes, et in Parochia Boeskó plures ordinavit, non tamen potuit ex integro componi Dosotheus. Unde 1722-o anno denuo recurrerit, petiturus Protectionales, et Recursum medio Primatis porrigi facit.

Nec aliud superesse videbatur, quam ut Episcopus quemdam e suo Clero ad Marmatiam mitteret Vicaria potestate, et authoritate Officio functrum, Episcopo debitas relationes facturum, utque in majori autoritate sit, Szigethi, in fundo, per Clerum comparando, habitaturum. Sed planum fuit arduum effectuare, nam Senatus Szigethiensis Helvetica Confessioni addictus, in gremio sui Graeco-Catholicos habere noluit, publicavitque, ne ullus civium audeat domum suam Unitis vendere.

Fraus fraude eludi debuit. Antonius Rudolphus Edlbeck, substitutus salis Inspector, et Perceptor Anno 1722. 15-a Iunii emit domum in oppido tamquam pro se a Lupo Podzse, et Elisabetha Gönzcy, florensis Hungaricis 150. et initiv Contractum cum iis, in Archivo Dioecesano visibili.

Post decursum unius Anni²¹ eandem domum, et

²⁰) Так написано в рукописі настоятеля Пасцеля.

²¹) Ita habet Manuscriptum Praepositi Pásztelyi.

²²) Prudenter, ut unius anni possessorum habeat.

ликів і оголосив, щоб ніхто з громадян не на-
смілився продати уніатам свій дім.

Хитрість повинна перемагатись хитрістю. Антон-Рудольф Едлбек, замісник директора солекопальні та збирач податків 15 червня 1722 року купив дім у місті ніби для себе від Луна Подже та Єлізавети Генці за 150 угорських флоринів і зробив з ними контракт, який можна побачити в епархіальному архіві. Після одного року^{a)} цей же дім і маєток переписав на шановне духівництво. — Лист передачі знаходитьться в епархіальному архіві. Тому що новоздобутий маєток був невеликий, купив другий сусідній від Серенчі Павла за 120 флоринів той же державний службовець. Контракт оформленний по-угорськи. Цей новий маєток він того ж дня, коли юридично оформив, безпосередньо передав шановному духівництву.

Гідна похвали була ревність Антонія-Рудольфа Едлбека, але не меншою була і ревність кліру. Бо був зроблений трошковий збір, 270 флоринів видав на будівництво будинку і передав його 1724-го року.

Коли вже був готовий зручний будинок, Бізанці вислав у Сигіт Прокопія Годермарського у функції вікарія.

Ось, перший марамороський вікарій. Після смерті (235) Бізанці старий Досотей почав виконувати епархіальні справи, кажучу, що після смерті Бізанці його заборони втратили силу, і крім того поширив чутку, що Бізанці в передсмертний час дозволив йому виконувати епархіальні справи, після смерті якого Досотей виконував пресвітерів не тільки для Марамороша, але й для сусіднього Сатмарського комітату.

Глава 53

1. Прокопій Годермарський

Народився в Спиському комітаті, в місті Гундермарку, від якого одержав прізвище-псевдонім. Він був рідним братом Іоанна Годермарського. Прокопій вступив у монаший орден св. Василія Великого для поляків, які потурбувалися дати йому, як своєму вихованцю, вищу освіту в Оломоуці.

Але брат Іоанн, призначений мукачівським єпископом, попросив його від польських василіан за свого помічника, і одержав, однак не без майбутніх неприємностей, бо польські ва-

^{a)} Розумно, щоб мав у власті маєток протягом одного року.

fundum transcripsit ven. Clero. — Transcriptionales in Archivo Dioecesano habentur. Quoniam autem fundus neo-aquisitus exiguis foret, alterum advicinatum a Szerencsy Paulo emit in 120. fl̄is idem Officialis Cameralis. Contractus hungarice est stilisatus. Hunc novum fundum eadem die, qua juris fecit sui, immediate transtulit in Ven. Clerum.

Zelus fuit laudabilis Viri Antonii Rudolphi Edlbeck, Sed nec minor fuit Cleri; Facta enim Collectione pecuniaria, 270. fl̄is in exctionem aedificiorum cunctulit, et tradidit 1724-o.

Praeexistente jam domicili commoditate Bizáncozy in qualitate Vicarii expedivit Szigethinum Procopium Hodermárszky.

En primus Vicarius Marmaticus. — Demortuo (235) Bizáncozie decrepitus Dosotheus reassumpsit Pontificalia, allegando: mortuo Bizáncozie mortuas esse Ejus inhibitiones, praetereaque rumorem sparsit: Bizancium in Articulo mortis ei admisso usum Pontificalium, post cuius Mortem ordinavit Presbyteros Dosotheus non tantum pro Marmatia, sed etiam vicino Comitatu Szathmár.

Caput 53.

1. Procopius Hodermárszky.

Natus in Comitatu Scepusiensi, oppido Hundertmark, unde nomen traxit. Fuit frater germanus Ioannis Hodermárszky. Procopius intravit Ordinem Religiosum S. Basillii Magni, pro parte Polonorum, qui Eum tamquam suum Alumnum altioribus scientiis eruditiri curarunt Olomucii.

Sed Ioannes frater, nominatus Episcopus Mukaciensis, ipsum a Polonis Basilitis pro suo adiutorio expetuit, et obtinuit, non tamen sine subsequis molestiis, nam prætensionem semper formabant, et urgebant Basilitae Polonici contra Archi Mandritam, ut expensas in Procopium per Ordinem Religiosum Olomucii factas refunderet.

Licet autem Ioannes Hodermárszky Episcopatum in realitate consequi non potuerit, Procopius

сили і завжди виступали з претензією і на-
полягали перед архімандритом, щоб він компенсував затрати, які були зроблені монашими
орденом на Прокопія в Оломовці.

Але хоч Іоанн Годермарський насправді не
зміг одержати єпископат, однак цей Прокопій
був мілим і корисним в єпархії при тій нестачі
освічених русинів, займаючись завжди народ-
ними справами, а саме і раніше у брата Іоанна.
І, зокрема, з 1717 року як тільки Бізанції був за-
твірдженій в єпископаті, Прокопій працював
біля його єпископським капеланом і суддею,
поки не було підготовлене житло в Сиготі, і
поки не було підпорядковане переважно марамо-
роське духовенство лише послушності му-
качівців, він був посланий світським вікарієм у
Мараморош під 1723 рік.

Той же Прокопій 1725 року провів знамените
розслідування про підпорядкування Мараморо-
ша мукачівському єпископові. Але не багато
років судилося Прокопію старатися для блага
Марамороша, бо, виснажений орденом і до-
ставлений братом у Мукачево, помер у монас-
тирі св. Миколая біля Мукачева. (236) За зга-
даного Прокопія з'явилася претензія фога-
расьців на Мараморош.

Дуже багато неприємностей Прокопій мав у
Марамороші, найзначнішим було те, що фога-
раські трансильванські єпископи виступили зі
своєю претензією на Мараморош, як на занед-
бане майно, зокрема можновладець Патакі.

1723 року Бізанції проінформував кардинал
із Саксонії, що за підбурюванням Патакі губер-
натор Трансильванії перешкоджає виконувати
юрисдикцію в Марамороші. Тим часом 1724
року Патакі прибув у Сигіт.

25 березня 1724 року був призначений прес-
вітером Іоанн Купченко, сигітський громадянин
для церкви в Сиготі, де слід відзначити, що
люди грецького обряду тоді не мали там своєї
церкви, але їх обслуговували відправкою аж до
часів вікаріату Бачинського у сиятині латинян
разом з піристами. Був же цей Купченко по-
стійно в Сиготі, і притому в присутності
вікаріїв як капелан, а після вакантного
вікаріївського місця, як парох близько 1747
року, в якому вже і вважається мертвим.

Глава 54

2. Симеон Ольшавський

Після смерті Прокопія Годермарського Си-
меон Ольшавський був призначений
марамороським вікарієм, який до того часу був

tamen hic gratus, et utilis erat in Dioecesi in illa
Eruditorum Ruthenorum penuria, in publicis
semper versatus, utpote, et prius penes fratrem
Ioannem, et ab anno praecepsit 1717, quamprimum
stabilitus fuit Bizancti in Episcopatu. Proco-
pius agebat ad latus Ejus cum Charaktere Capel-
lani Episcopalis, et Auditoris Causarum, donec
praeparata Szigethini habitatione, et Clero illo
Marmatico utcumque ad obedientiam Munkacs-
iensium, saltem majori ex parte disposito missus
fuisse pro Vicario Foraneo ad Marmatiam sub
Annum 1723.

Celebrem idem Procopius Anno 1725, peregit
inquisitionem de subjectione Marmatiae Episcopo
Munkacsensi. Sed non multis annis Zelare licuit
Procopto pro bono Marmatiae Ordine infirmatus
quippe, ac per fratrem Ioannem Munkacsinum
devectus, in Monasterio S. Nicolai ad Munkacs
mortalitatem posuit. (236) Sub dicto Procopto
evenit praetensio Fogarasiensium in Marmatiam.

Satis, superque molestiarum habuit Procopius
in Marmatia, id notabilissimum erat, quod Trans-
sylvaniae Episcopi Fogarasienses praetensionem
suam in Marmatiam, tamquam bonum neglectum
formarunt. Signanter Pataky, potens Vir.

A. 1723. Cardinalis de Saxonia informatus a
Bizancio, quod ex instigatione Patakii, impedi-
atur a Gubernatore Transylvaniae in jurisdictionis
in Marmatiam exercitio. Interea Pataky 1724.
venit Szigethinum.

A. 1724. 25-a Martii ordinatus fuit in Presbyter-
ium Iohannes Kuptsenko, Civis Szigethiensis pro
Ecclesia in Szigeth, ubi notandum: non habuisse
eotum Graeci Ritus homines suam ibidem Eccle-
siam, sed operatos fuisse Divinis usque ad tem-
pora Bacinszkiani Vicariatus in Sacello Latino-
rum, una cum Piaristis. Erat autem Kuptsenko
iste constanter Szigethini, et quidem praeentibus
Vicariis, qua Capellanus, vacante autem statione
Vicariali, qua Parochus ad annum circiter 1747,
quo jam et mortuus legitur.

Caput 54.

2. Simeon Olsavszky.

Post mortem Procopii Hodermaarszky nomina-
tus est Vicarius Marmaticus, qui ad illud tempus

тільки архідияконом шароським і земплинським.

9 жовтня 1729 року в акті висвячення високопреосвященого пана Вегінча він іменується марамороським вікарієм. 12 грудня 1731 року відбувається посвячення, на підставі якого він був призначений Бізанції генеральним вікарієм.

Але відомо, що Симеон, власне, спеціально турбувався про Мараморош, бо, зокрема, для збереження своєї юрисдикції у мукачівців як депутат він звернувся навіть до самого августішого трону, однак безсумнівно є також те, що він ніколи не проживав на Марамороші. Фактом є те, що тоді становище в Марамороші було неспокійним, а також, що вікарій не мав у Марамороші маєтку для відповідного існування. Тому сталося, що Мараморош не мав місцевого вікарія після смерті Прокопія протягом близько 14 років. Протягом цих (років) приблизно це треба відзначити (237) у марамороському духовному керівництві:

Фогарасьці не відмовлялись від свого права, і, зокрема, 1729 року після смерті Патакі клавдіополітанський керівник езуїтів видав таку інструкцію Редніку, волоському протопопу, щоб він користувався правами.

1731 року єпископ Клайн знову порушив справу перед високими інстанціями і намагався довести, що Мараморош належить до юрисдикції фогараських єпископів. — Але слід відзначити.

По-перше, протягом всього цього часу там сиґотським парохом був Іоанн Кутченко, який, однак, хоч і був неосвіченою людиною, мало зробив для блага ордену, за винятком, що був вірним інформатором мукачівців про становище Марамороша.

По-друге, як сиґотські піяристи довідалися від мукачівських єпископів про інспекцію як духовенства грецького обряду, так насправді важко виявляти ревність стосовно того духовенства і добру волю стосовно мукачівських єпископів.

20 червня 1731 року вони видають свідчення піяриста про звільнення від податків гідегпатацьких гончарів.

27 липня 1733 року за старим стилем Симон, як генеральний вікарій пише багато архіпресвітеру в Хуст.

У липні 1739 року він призначив Іоанна Стойку архіпресвітером. У той самий час на загальній конгрегації марамороського духовенства він проголосив Григорія Булька вікарієм.

8 вересня 1739 року вікарій дав нагороду

erat duntaxat Archi-Diaconus Sárossiensis, et Zempliniensis Simeon Olsavszky.

A. 1729. 9-a Octobris in actu Consecrationis Illími Domini Vehinit scribitur Vicarius Marmaticus. A. 1731. 12-a Decembris Investitura, qua constitutus est per Bizancium Vicarius Generalis emanat.

At Simeonem curam quidem habuisse Marmatiae speciale certum est, utpote, qui signanter pro eius retinenda jurisdictione penes Munkacsenses qua Deputatus etiam ipsum Augustissimum Thronum adverat, verum tamen, quod nunquam in Marmatia habitaverint, aequo indubium. Factum illud est tum propterea, quod Marmatiae Status turbulentus esset, tum etiam, quod Vicarius non haberet fundum congruae in Marmatia subsistentiae. Unde evenit, ut Marmatia localem Vocarium a morte Procopii per annos circiter 14. non haberet. Per quos haec circiter notanda occurritt (237) in regimine Spirituali Marmatico:

Fogarasienses non remittebant de jure suo, et signanter.

A. 1729-o Post mortem Patakii jesuitarum Rector Claudiopolitanus talem dedit instructionem Rednikio, Proto-popae Valachico, ut Juribus utatur.

A. 1731-o Klein Episcopus rursus causam movit apud Altiores Instantias, et evincere conabatur Marmatiam ad Jus Episcoporum Fogarasiensium spectare. — Notanda.

Ast 1-o Erait per totum hoc tempus ibi Parochus Szegethiensis: Ioannes Kuptsenko, qui tamen cum esset homo idiota, parum contulit ad bonum Ordinem, si id excipias, quod fidelis informator fuerit Munkacsinensium de statu Marmatiae. —

2-o. Piaristae Szegethienses quemadmodum requirebant per Episcopos Munkacsenses ad inspectionem prout Cleri Graeci Ritus, ita reapse opere comprobabant Zelum erga Clerum illum, et bonam erga Episcopos Munkacsenses voluntatem.

A. 1731. 20-a Iunii Testimonium Piaristae de immunitate Figulorum Hideg-Patakiensium elargiuntur.

A. 1733. Stylo Vet. 27-a Iulii Simeon, qua Generalis Vicarius multa scribit Archipresbytero Huszth.

A. 1739. In Julio constituit Joannem Sztojka Archipresbyterum. Quo ipso tempore in Generali Congregatione Cleri Marmatici declaravit Vicarium Gregorium Bulyko.

A. 1739. 8-a Septembr. Honorarium dedit Vicarius Principi Transylvaniae. Hoc fecit ideo, quia anno 1671. Michaël Apafi Princeps immunitaverat quidem Presbyteros Marmatiae a publicis one-

князеві Трансільванії. Він зробив це тому, бо 1671 року князь Михаїл Алafi звільнив, власне, від державних повинностей пресвітерів Марамороша, однак за умови нагороди. Але слід відзначити, що та нагорода тривала включно аж до 1739 року.

3. Григорій Булько

Він був протоігуменом в Мукачівському монастирі, поки не був призначений 1739 року єпископом Блажовським за вікарія у Мараморош.

Але насправді висвячувався, щоб перевестись, бо коли Блажовський був прелатом релігії у всьому, і під цим титулом намагався привласнити всі доходи Мукачівського монастиря, однак не міг це (зробити) із-за Булька, він навіть придумав спосіб позбавити його протоігуменської посади, щоб його вітанованого високим титулом (238) вікарія, а саме марамороського вислати у Мараморош. Але те, що і цього Булька, і попереднього Прокопія дуже часто з необхідності треба було посыкати у Мараморош як монахів, це випливало з того, що не було жодної провізії для вікаріїв, легше (посилати) монахів, оскільки вони, задоволені малім, посылались на заміну, ніж світських священиків, і тим більше, що монахи з маліх монастирів, яких багато було у Марамороші, оскільки монахи сподівалися на якесь полегшення в майбутньому існуванні, як насправді і було. В іншому їх підтримували єпископи зі своїх незначних засобів.

Таким чином, Булько, коли 1740 року приїзджав у Мараморош, спочатку саме в Мукачеві єпископ дав йому зі своєї каси 40 флоринів, а опісля з того кафедрального, що йому належало, взяв того ж року 30 флоринів. 1741 року був проголошений у Марамороському комітаті детальний декрет Леопольда, який з'явився 1692 року на користь уніатів.

6 жовтня того ж року Блажовський одержує з Риму права для мараморосьців.

Приблизно три роки Булько виконував обов'язок вікарія, а 22 листопада 1742 року помер у малому монастирі вище Бичкова, з якого тепер тільки руїни залишилися, а звідси через Тису був перевезений на паромі в супроводі похоронного співу в малий монастир Білої Церкви, де був і похований.

4. Іоанн Блажовський

22 листопада 1742 року вікарій Булько помер

ribus, sub conditione tamen Honorarii. Notandum autem illud honorarium durasse etiam ad annum inclusive 1739.

3. Gregorius Bulyko.

Proto-Hegumenus erat hic in Monasterio Munkacsensi, dum anno 1739. per Episcopum Blazsovszky ad Marmatiam pro Vicario constituetur.

Promovebatur autem reipsa, ut amoveretur, nempe cum Blazsovszky Praelatum sese Religiosis in omnibus ferret, et sub hoc titulo proventus Monasterii Munkacsensis in suos usus per omnia trahere niteretur, non tamen id per Bulkonem posset, hunc de statione Proto-Hegumenali etiam deturbandi modum adinvenit, ut magnificentiori charactere, (238) Vicariatu nempe Marmatico honoratum ad Marmatiam expediret. Quod vero et hunc Bulconem, et priorem Procopium Religiosos mitti ad Marmatiam ferme de necesse oportuerit, id eveniebat ex eo, quod nulla pro Vocariis subsistentiae provisione habita, facilius, tamquam paucioribus contenti substituti supponebantur Religiosi, quam Ecclesiastici saeculares tanto etiam magis, quod Religiosi ex Monasteriolis, quae plura per Marmatiam occurrabant, tamquam gremiales aliquod in subsistendo alleviamentum habituri sperarentur, uti re ipsa habebant. In requo per Episcopos de suo exiguo adjuti.

Ita Bulkó dum Anno 1740. ingredere tur ad Marmatiam, primo quidem Munkacsini de suo dedit Ei Episcopus filios 40. dein vero ex Cathedratico sibi pro eodem anno obvenire debente assignavit filios 30. A. 1741. Publicatum est, et pro Comitatu Marmarossensi extensum Decretum Leopoldinum, quod in favorem Unitorum Anno 1692-o emanaverat.

Eodem Anno 6-a Octobris Blazsovszky accipit Facultates pro Marmaticis Roma.

Triennio circiter gessit Officium Vicariale Bulyko, annoque 1742. 22-a Novembbris demortuus est in Monasteriolo supra Bocsko, cuius nunc rudera tantummodo supersunt, inde autem medio ratium per Tibiscum cum cantu funebri ad Monasterium Fejer-Egyháziense devectus, et sepultus est.

4. Ioannes Blazsovszky.

Anno 1742. Bulyko Vicarius 22-a Novembris in

в Марамороші, а єпископ Георгій-Габріель Блажовський — 21 грудня о півосьмій годині ранку в монастирі Малого Березногоⁱⁱ.

(Від якої хвороби вони померли, я не дівдався. Відомо із замітки про виділення грошою на ліквідацію чуми, що вона почалася 22 липня 1742 року, а потім спалахнула 29 в Мукачеві. Неко був заражений преподобний отець Сабба в с. Лавка, він зробив останнє розпорядження про свої справи, щоб догодити високопреосвященному панові єпископу. Потім 6 листопада 1742 року цей Сабба помер від чуми в Мукачівському монастирі).

Внаслідок цього Михаїл Ольшавський був затверджений на вакантне місце як генеральний вікарій, або ѹ, мабуть, більше, щоб якомога скоріше і найдальше віддалити від кафедри Іоанна Блажовського, який був родичем і суддею біля (239) покійного єпископа, 6 березня 1743 року він призначив того ж Іоанна Блажовського марамороським вікарієм, взявши в нього також присягу.

В той самий час йому було дане інше руське призначення, однак він ще більше відчував залежність від егерця.

26 лютого 1744 року він помер у Сигеті. Але за життя сам просив, щоб його тіло перенести в білоцерківський монастир, і там поховати біля попередника вікарія Григорія Булька, що також згодом сталося, як це видно з листа синтського настоятеля піаристів, який про це пише єпископові Емануїлу.

5. Андрій Бачинський

Хто і звідки був Андрій Бачинський, дивись у трактаті про славніших мужів.

На Марамороський вікаріат, який після смерті Іоанна Блажовського був вільний, він був призначений єпископом Емануїлом 18 липня 1746 року, де багато зробив й переніс.

Тому, що раніше в тому самому храмі з латинниками відправляли богослужіння синтські парохи грецького обряду, він перший порушив питання про окрему церкву для людей свого обряду. Отже, по-перше.

27 травня 1748 року він придбав на законних підставах наділ з наявної ділянки вікаріївського будинку, потім, коли з'ясувалось, що цей наділ

Marmatia, Episcopus autem Georgius Gabriel Blazsovsky Mensis Decembri die 21-a hora media octava matutina in Monasterio Kis Bereznensiⁱⁱⁱ demortui sunt.

(: Ex quali infirmitate decesserint? non legi. Illud certum: anno 1742. die 22-a Iulii cepisse, dein 29-a erupisse contagionem pestiferam Munkacsini, durasseque adhuc 9-a Octobris eandem Munkacsini ex annotatione distributae pro pestiferis pecuniae constat. Eadem correptus R. P. Sabba in Lauka, ultimam dispositionem rerum suarum, si placebit Ilmo Dño Episcopo fecit. Qui dein Sabba 6-a Novembris 1742. in Monasterio Munkaciensi ex peste obiit :)

Unde Michaël Olsavszky stabilitus sede vacante Vicarius Generalis, sive ut revera Marmatiae provideret, sive et forte magis, ut Ioannem Blazsovsky, qui Cognatus, et Causarum Auditor ad latus (239) defuncti Episcopi erat, quo ocyus, et remotius a Cathedra amoveret. — Eundem Joannem Blazsovsky a. 1743. 6-a Martii investitiv Marmaticum Vicarium, iuramento etiam ab eo exacto.

Alia etiam eidem data, eo ipso tempore investitura Ruthenica, majores adhuc subjectionis erga Agriensem affectus spirans, superest.

A. 1744. 26-a Februarii mortuus est Szigethini. Expeterat autem ipse vivens, ut ad Monasterium Fejéregyháziense Cadaver suum transferretur, ibique ad latus antecessoris Vicarii Gregorii Bulyko tumularetur, quod etiam subeque evenit, ut patet ex Littera Superioris Piaristarum Szigethiensis, qui eatenus scribit Episcopo Manuela.

5. Andreas Bacsinszky.

Quis, et unde fuerit Andreas Bacsinszky, vide in Tractatu de Viris Celebrioribus.

Pro Vicariatu Marmatico a morte Ioannis Blazsovsky vacante investitus est per Manuelem Episcopum anno 1746. 18-a Iulii, ubi multa fecit, tulitque.

Cum prius in eodem sacello cum Latinis Divina peragerent Graeci Ritus Parochi Szigethienses, ille primus Ecclesiae seorsvae pro Sui Ritus hominibus exigendae modum discipere occepit. Itaque 1-o

A. 1748. 27-a May fundum e regione prachabita Domus Vicarialis bonis viis comparavit, dein cum hic fundus insufficiens videretur, comparavit ei

ⁱⁱ У календарі 1742 року можна бачити цей запис власною рукою Емануїла Ольшавського.

ⁱⁱⁱ In Calendario anni 1742. proprio pugno Manusciptus Olsavszky id scriptum videtur est.

недостатній, придбав ще інший сусідній, і так незабаром наступного року поставив привезену сюди з села Сачала маленьку дерев'яну церкву. Тут не оминало те, що хоч він був найвищим клієнтом егерського єпископа і від нього сподівався всього, просив й одержав право також для цієї справи, на доказ чого також заклав перший камінь 25 квітня 1749 року. — Потім просив також право її благословити, і одержав, і внаслідок цього благословив 9 грудня 1749 року згідно з старим календарем. 1749 року були видані дещиматрики про хустський наділ. 1750 року він багато турбувався стосовно нанківської ікони Богородиці Марії, яка, мабуть, плакала, але коли послалася в Егер всю справу з документами і дослідженнями, власне те було зроблено, що та ікона була винесенна з нанківської церкви.

4 січня 1751 року Бачинський одержав від егерців приватного листа, щоб він розширив наділ церкви. 4 липня він придбав ще сусідню ділянку за контрактом: «Ми в Сигноті та ін.» В епархіальному архіві 1751 року.

(240) З вересня 1751 року за Бачинського були виділені наділі для церков і парафій у Вишкові й Тячеві.

І вже ображений Емануїл не вдавався до жодного іншого заходу, лише шукав нагоду позбутись Бачинського, тому пильно стежив за його діяльністю.

Сам Бачинський звернув увагу, що це робиться іншими, і тому пише вікарію Дешкові Й просить захисту. Між тим Емануїл турбується про провести слідство за допомогою Росі й Ганріловича.

Названий марамороський вікарій Андрій Бачинський зберіг собі титул апостольського протонотаріуса за допомогою егерців, а він (Емануїл) позбавив Бачинського титулу. 1754 року, позбавлений вікаріату, він одержав після смерті Іоанна Петковського дорозьку парафію, але не захотів і не зміг там залишитись, хіба лише тимчасово, тому того ж року перехав у Шатор Ольйо Уйгель після звільнення звідти Палчика, який, між іншим, інакше піклувався про Уйгельську парафію.

4 квітня 1758 року він знову переписується з егерцями.

14 червня 1759 року він помер в Уйгелі, одержавши між тим спадкоємця Георгія Росі, який тоді з Рацкерестурської парафії прямо повсюдився в єпархію.

advicinatum alium, atque ita imminentem mox anno Ecclesiolum ligneam ex Possessione Szacsal horsum advectam posuit. Illud hic non praetereo, quod cum foret Episcopi Agriensis Cliens summus, et ab eo totum speraret, facultatem pro isto quoque opere petiit, et obtinuit, in cuius etiam conformitate primum lapidem posuit 25-a Aprilis. 1749. — Petiti quoque dein facultatem eam benedicendi, et accepit, ac proinde benedixit quinto Idus Decembris, secundum Calendarium Vet. 1749. A. 1749. De Huszthensi Decimatractae enatae. A. 1750. multum se fatigavit circa Imaginem B. Mariae Virginis Nankoviensem, quae flevisse ferebatur, sed cum totum negotium cum Documentis, et inquisitionibus Agriam submisset, id duntaxat effectum est, ut imago illa ex Ecclesia Nankoviensi auferretur.

A. 1751. 4-a Jan. accepit Bacsinszky ab Agriensis Litteras privatas, ut extenderet fundum Ecclesiae, comparavit adhuc particularum advicinatam 4-a Iulii penes Contractum: Mi Szigethi etc. In Arch. Dioec. 1751. (240)

A. 1751. 3-a Septembribus sub Bacsinszkio fundi pro Ecclesiis, et Parochiis excisi sunt in Visk, et Técsó.

Nec aliud jam offensus Manuel quaerebat, quam ansam eum amovendi, unde excessus ejus diligenter connotabat.

Advertit hoc ipse Bacsinszky agi per alios, et ideo scribit Vicario Deskonii, et protectionem petit. Interea Manuel curat inquisitionem peragi per Rossy, et Haurilovits.

Dictus Vicarius Marmaticus Andreas Bacsinszky produraverat sibi titulum Proto Notarii Apostolici; medio Agriensium, qui illum praecipitavit. — A. 1754 ex Vicariatu amotus, accepérat post mortem Ioannis Petkóvszky Parochiam Doroghiensem, sed ibi permanere nec voluit, nec potuit, nisi per modicum tempus, eodem proin anno transivit Sator Allya Ujhelyinum, amoto ex inde Palcsikio, qui interim aliter Parochiam Ujhelyensem procurabat.

A. 1758. 4-a Aprilis denou cum Agriensibus correspondet.

A. 1759. 14-a Iunii mortuus est Ujhelyini, accepto tantisper successore Georgio Rossy, qui eorum recte ex Parochia Rátz Keresztiensi ad Dioecesim redierat.

Цей Андрій Бачинський називався також 'світилом після темряви'⁴¹.

6. Даниїл Гаврилович

За походженням із села Балашфалва Шароського комітату, був звоочений до навчання земляком єпископом Блажовським, після того як у Кошицях закінчив курс філософії, і також 1744 року як світський священик, прослухавши однорічний курс теологічних лекцій, захищав канони, був прийнятий до Кішідіанської семінарії для виховання о. ректором колегії, який, маючи привілей на свій розсуд прийняти когось, із особливої прихильності до греко-католиків, вибрав Гавриловича, який згодом, закінчивши теологічні лекції під керівництвом єпископа Емануїла, захищив усю теологію 1747 року, і повернувшись в епархію й прийнявши св. сан, почав керувати гуменською парафією, яка після смерті Яречія, і навіть довше була вільною.

Приблизно три роки він пробув у Гуменному, але також протягом того часу постійно ухилявся від (виконання) парафіяльних справ, (241) як, зокрема, 1750 року, в якому під час канонічного візиту Емануїла був зайнятий, поки 1751 року, прийнявши наступником парохії Габіну, сам як суддя став помічником єпископа. 6 вересня 1752 року вже як суддя єпископа Емануїла в Кошицях, він був обраний доктором теології. 8 липня 1754 року він був посланий у Мараморош на місце Андрія Бачинського за вікарія з інструкцією. 28 серпня 1754 року він одержав призначення для вікаріату 1760 року, коли не уніат єпископ Сінесій Арадинський почав висвячувати деякі для Марамороша, надійшло розпорядження в Мараморошський комітат відкликати Сінесія. Однак цей не тімг заспокоїтись, після численних донесень, й слідств він був звільнений з вікаріату 1761 року, і було доручено виконувати цей обов'язок Андрію Жеткею. — Але Гаврилович залишився в своєму господарстві, зокрема в маленькому білоцерківському монастирі й в іншому місці майже три роки, поки 1764 року не прийняв релігію ордену св. Василія В. 1765 року вже як монах з помічником Герміном Хваталою прибув у Відень, маючи намір попадогити деякі справи свого ордену. Повернувшись звідти, майже постійно він перебував у

Hic Andreas Bacsinszky nominabatur etiam: candela post fornacem lucens.⁴²

6. Daniel Haurilovits.

Oriundus ex Possessione Balásfalva, Comitatu Sárossensi, per Episcopum Blazovszky, patriotam ad studia pellectus, postquam Cassoviae cursum Philosophicum absolvisset, ac etiam Anno 1744, qua Saecularis ex Unius Anni Praelectionibus Theologicis Canones defendisset, susceptus fuit ad Seminarium Kisidianum pro Alumnatu per P. Rectorem Collegii, qui Privilegium habens pro suo voto suscipiendi aliquem, ex speciali erga Graeco-Catholicos favore elegit Haurilovitum, qui proinde absolutis Praelectionibus Theologicis sub auspiciis Manuelis Episcopi defendit Universam Theologiam Anno 1747, et redux ad Dioecesim, susceptis S. Ordinibus, accepit regendam Parochiam Homonnensem, quae post mortem Iareczii, et quidem diutius vacabat.

Triennio circiter erat Homonnae, sed per illud etiam tempus abstrahebatur identidem Parochialibus, ut (241) signanter Anno 1750, quo cum Manuele Canonicam Visitam peragente occupabatur, donec anno 1751. Habina in Parochia successore accepto ipse stabiliter ad latus Episcopi permanere juberetur qua Causarum Auditor. A. 1752. 6-a Septembbris qua jam Episcopi Manuelis Causarum Auditor Cassoviae Doctor Theologiae creatus est. A. 1754. die 8-a Iulii in locum Andreae Bacsinszky expeditus fuit ad Marmatiam pro Vicario cum instructione. A. 1754. 28-a Augusti pro Vicariatu accepit investituram. A. 1760, cum Episcopus non Unitus Sinesius Aradensis aliquos pro Marmatia ordinare incepisset, venit intimatum ad Comitatum Marmarossensem, ut reinvictur Sinesius. At nec hic in tranquillitate manere potuit, post multifarias delationes, et investigationes ex Vicariatu exauktoratus fuit anno 1761, jususque id Officii curare Andreas Zsettkey. — Haurilovits autem manebat in sua oeconomia, signanter in Monasteriolo Fejéregyháziensi, et alibi annis ferme tribus, donec anno 1764. Religionem Ordinis S. Basilii M. ingressus fuisset. A. 1765, jam qua Religiosus cum adjuncto Hermanno Chvatala Viennam ascenderat Ordinis sui nonnulla negotia promoturus. Unde reversus, ferme constantem mansionem habebat in Monasterio Munkacsensi, tremulus, tamque exhaustus corpore, et viribus intraverat Monasterium, ut vix

⁴¹ Список товариства єзуїтів слід погодити в Ужгородській єпископській бібліотеці.

⁴² Album Soc. Iesu in Bibliotheca Episcopali Ungvar. consulendum.

мукачівському монастирі, трясучись, і так винеснажений тілом і силою, прибув у монастир, так що вважали, що він ледве проживе рік, та все ж в монастирі знайшов відпочинок тіла й душі, прожив майже 20 неповних років у доброму здоров'ї.

7. Андрій Жеткей

Поки йшлося про усунення Гавриловича з Мараморошського вікаріату, Лука Габіна призначався його наступником, зрештою, справа вже дійшла до того, що він, розпродавши своє майно в Гуменному, готувався відправитись у Мараморош, однак після зміни наміру єпископа, залишився в Ужгороді. Отже, цю посаду одержав Андрій Жеткей, який працював у мараморошських Альпах уже чотири роки парохом у селі Ясіня, і до того про нього знали не тільки ті, які піклувалися про Мараморош, але й будучи мілим, 1761 року єпископ, зрештою, нікакав йому виконувати обов'язок вікарія. 30 вересня 1761 року після візиту в Сатмар (242) Емануїл виступив із задереченням у канцелярію. Примітка. 10 років як було послано (задерчення) мараморошському наджупану. 1761 року, після того як Сінесій, арадський єпископ не уніат почав знову призначати деяких для Марамороша, 20 липня надійшло розпорядження, на яке наджупан дав відповідь 6 жовтня. 25 жовтня 1768 року (з'явився) проект про наділ й будівлю для школі. 9 грудня того ж року Брадач одержав термінове розпорядження, за яким наказувалось відвідати Мараморош. Трохи згодом 24 грудня 1770 року був повернутий наділ біля церкви з побудованим будинком для народних шкіл.

8. Михаїл Тарасович

Андрій Жеткей був викликаний з Мараморошського вікаріату для одержання консисторіальної посади в Мукачеві в червні 1772 року, водночас призначався його майбутнім наступником у Марамороші Михаїл Тарасович, якому також негайно наказали відправитись у Сигот, щоб одержав відомості й інформацію про мараморошські справи й обставини, поки ще на місці залишався Жеткей. Але спільне перебу-

Примітка. Дивись в історії єпископа Емануїла про незгоди з єпископом Емануїлом та про погрози йому кайданами й тюром.

annum supervicturus putaretur et tamen Monasterio nactus quietem corporis, et animi, vix non solidos 20. annos in jugi bona valetudine complevit.

7. Andreas Zsettkey.

Dum de Haurilovitsii ex Vicariatu Marmatico amotione ageretur, Lucas Habina eidem pro successore destinabatur, imo eo jam res devenerat, ut idem rebus suis Homonae distractis itineri ad Marmatiam se commiserit, mutatis tamen Episcopi intentionibus, Unghvarini remoratus. Obtinuit proinde munus hoc Andreas Zsettkey, qui in Marmaticis alpibus in possessione Körösmezö jam a quadriennio Parochum agens, adeoque Marmatiae rem curantibus non tantum notus, sed etiam gratius, per Episcopum Anno 1761. finaliter munus Vicariale curare jubebatur. A. 1761. 30-a Septembris. Post Visitam Szathmár (242) dedit replicam ad Cancellarium Manuel. N. B. 10-o A. qua submissa fuit Supremo Comiti Marmarossensi. A. 1761 cum Episcopus non Unitus Aradiensis Sinesius aliquos pro Marmatia denuo ordinare incepisset, venit intimatum 20-a Iulii, ad quod respondit Supremus Comes 6-a Octobris. A. 1768. 25-a Octobris projectum de fundo, et aedificio pro scholis. Eodem anno 9-a Decembris accepit Bradatis intimatum, quo jubebatur visitare Marmatiam, et adursorium. Paulo post A. 1770. 24-a Decembris resignatus fuit fundus Ecclesiae adjacens cum superaedificata domo pro scholis Trivialibus.

8. Michael Tarasovits.

Andrea Zsettkey ex Vicariatu Marmatico pro capienda statione Consistoriali Munkacsinum evocatione decreta Anno 1722. in Iunio, decernebatur una successor ejusdem futurus in Marmatia Michael Tarasovits, qui etiam indilate Szigethinum sese conferre jubebatur, ut donec etiam in loco adhuc manserit Zsettkejus, de rebus, et circumstantiis Marmaticis notitiam, et informationem caperet. At vix unius mensis erat simultanea

N. B. De discordia cum Episcopo Manuele, et catenis, carcereque eidem intentatis videatur in Historia Manuelis Episcopi.

вания цих двох вікаріїв у Сиготі тривало ледве один місяць. Во трохи згодом вони одержали сумну звістку спочатку про важку немічність, а потім про смерть єпископа Іоанна і були викликані на похорони. Після такої метаморфози спільним рішенням було наказано, щоб Жеткей повернувся в Мукачево, а Тарасович на підставі повного права приступив до виконання вікаріївського обов'язку.

Названий Михаїл Тарасович був ужгородським парохом від 1778 року аж до 1780; його співробітниками були Михаїл Григорович, опісля канонік, і Деметрій Даніянович, опісля тополянський парох, і великомихайлівський віцеархідиякон; — уже мертві.

9. Георгій Кевсегі

Із серенчської парафії він був висвячений для Марамороського вікаріату, переселився в Сигот 1778 року, певний час проживав з Тарасовичем, поки цей, полагодивши свої справи, не відійшов.

Знаменитим й багатим став вікарій. З дозволу єпископа Бачинського він розподіляв маєтки й циро роздавав посади. На цій посаді, зібравши великі побори, кожного разу (243), коли був звинувачуваний і запрошений єпископом, але одним чи другим трансильванським конем заспокоїв ужгородського (єпископа).

В кінці 18 століття або приблизно 1800 року він був осліплений, і тому йому був даний кoad'ютор Олександр Рогаці.

Але в цей час була встановлена типографія Будинського університету і шукали руського цензора. На цю посаду був призначений Рогаці, з 1803 року мертвий. Він був людиною великого таланту й невтомної старанності. За ним скоріше послідував нотаріус, пізніше вікаріївський коад'ютор, або точніше капелан Іоанн Ольшавський, згодом переселився капеланом у Віден до св. Варвари.

Тоді Марамороський комітат вмішався, щоб Георгій Кевсегі, одержавши посаду, поновився, що й було зроблено. Той же Георгій Кевсегі на допомогу біdnішим юнакам, які відвідували греко-католицькі школи в Сиготі, зробив добroчинну фундацію в розмірі 5000 florinів.

10. За ним слідував 1806 року за вікарія в Сиготі канонік Василій Папп, даний на три роки від 1809 року.

11. Михаїл Табакович, професор теології, ставши каноніком у 1813 році.

12. Стефан Андрухович 1814 року призна-

duorum horumce Vicariorum Szigethini commaratio. Paulo enim post, triste nuncium primo quidem de gravi infirmitate, dein de interventa morte Ioannis Episcopi acceperant, ac pro funere evocabantur. Post cuiusmodi Metamorphosim communis consilio Zsettkejus Munkacsinum se transferre, Taraszovits autem Officium Vicariale pleno jure agredi jubebantur.

Dictus Michael Taraszovits ab anno 1778. usque 1780. fuit Parochus Unghvariensis; cooperatores ejus fuere: Michaël Gregorovits, postea Canonicus, et Demetrius Danianovits, dein Parochus Topolyanensis, et V. A. Diaconus Nagy Mihályensis; — iam mortui.

9. Georgius Kőszegi.

Ex Parochia Szerencensi ad Vicariatum Marticum promotus, transtulit se Szighetinum anno 1778. aliquo tempore Taraszovitsio cohabitavit, donec hic rebus suis compositis abscessisset.

Celebris, et dives evasit Vicarius. Ex concessione Episcopi Batsimszky beneficia distribuit, et dispensationes largiebatur. In hoc officio magnis exactionibus actis, toties, quoties (243) accusatus, et per Episcopum citatus exstitit, sed uno, altero sonipede Transylvanicu mitigavit Unghvarium.

Cum fine saeculi 18-i seu circa annum 1800 excocatus fuit, et ideo datus ei Coadjutor Alexander Ragáczy.

Ast hoc tempore stabilita est Typographia Universitatis Budensis, et requirebatur Censor Ruthenicus. Ad hoc Officium resolutus est Ragáczy a 1803 mortuus. Fuit vir magni talenti, et indefessae diligentiae. Successit ei Notarius potius quam Coadjutor Vicarialis, aut rectius Capellanus Ioannes Olsavszky, tardius Viennam pro Capellano ad S. Barbaram transivit.

Eotum Comitatus Marmaros semet interposuit, ut Georgius Kőszegi visu recepto Officio restitutatur, quod et factum est. Idem Georgius Kőszeghy, pro juvamine pauperiorum Szigethini scholas frequentantium Graeco-Catholicorum juvenum, in 5.000 flñis consistentem piam fundationem fecit.

10. 1806-o pro Vicario Szigethinum Canonicus Basilius Papp pro triennio datus a 1809. huic successit.

11. Michaël Tabakovits Professor Theologiae, quo 1813 Canonicato facto.

12. Stephanus Andruchovits 1814. nominatur

чається вікарієм. Той же Андрухович 1815 року вже був обраний каноніком.

13. Петро Аnderko, за національністю волох, священнослужителі у Братиславі, жонатий, став професором теології, а в 1816 році мараморошським вікарієм. І оскільки на першому місці був кандидат Деметрій Beeti, на другому — Аnderko, а Петро Petreczky — на третьому місці, волохи виступали проти цієї кандидатури й просили волоха Аnderko. Після представлення кандидатури її величності, Петро Аnderko був призначений.

Ледве цей зробив те, чого знаменіті попередники не зробили, а саме побудував з твердих матеріалів зручний парафіяльний будинок на кошти високої королівської комори. як відповідного патрона.

(244) Глава 55

Про початок мукачівських шкіл моральної теології

Як тільки Емануїл утверджився в єпископаті, він негайно влітку 1744 року розпочав будувати школи біля парафіяльної церкви міста Мукачева на парафіяльному наділі, але робота дуже повільно посувалась вперед або тому, що не було необхідних коштів, або тому, що майже без відпочинку Емануїл знаходився в поїздках та займався іншими публічними справами, тому розпочате будівництво було завершене тільки в 1747 році.

Завершивши шкільний будинок, він запропонував керівників Березького комітату, щоб його оглянули й дали йому оцінку. 31 грудня 1747 року Емануїл, будучи у Відні, подав прохання до величності стосовно зарплати професорів у мукачівських школах, як свідчить хроніка того року. 20 лютого 1748 року він одержав резолюцію стосовно зарплати шкіл.

1 листопада того ж року, тобто другого шкільного року для навчання, зокрема, хлопчиків, був призначений тодішній мукачівський дяк Іеронім Андрела, і тривав цей спосіб троянського навчання досить довго, бо традиції Іероніма продовжував Олексій Кертес, щоб, власне, зберегти принципи (навчання), але потім вся справа почала затухати.

Перелік професорів моральної теології в мукачівських школах

Першим професором у мукачівських школах був Георгій Чирський, син горватського паро-

in Vicarium. Idem Andruchovits 1815. jam Canonicus creatus est.

13. Petrus Anderko, natione Valachus, Posonii Clericus, uxoratus, factus est Professor Theologiae, et 1816. Vicarius Marmarosiensis. Et quoniam primo loco fuerat candidatus Demetrius Beothy, Anderko secundo, et Petrus Petreczky tertio loco, Expostularunt Valachi contra hanc Candidationem, et petierunt Valachum Anderko. Candidatione suae Majestati substrata Petrus Anderko est nominatus.

Vix hic praestitit, quod celebres Antecessores non praestitere. Scilicet credit e solidis Materialibus domum Parochiale commodam, sumptibus Excelsae Camerae Regiae, qua respectivi Patroni. (244)

Caput 55.

De origine scholarum Theologiae Moralis Munkacsiensium.

Manuel ut primum se recollegit in Episcopatu illico in aestate anni 1744. inchoavit aedificium pro scholis penes Ecclesiam Parochialem oppidi Munkacs in fundo Parochiali, sed lente admodum progrediebatur opus, sive quod sumptus necessarii deerant, sive quod Manuel absque respirio fermè occupabatur excursionibus, et publicis aliis negotiis, unde aedificium coepit nonnisi anno 1747. ad perfectionem deductum est.

Exacta domo scholari requisivit Universitatem Comitatus Bereghensis ut eandem revideret, ac super ea attestatum daret. A. 1747. 31-a Decembris Viennae existens Manuel, instatiat dedit ad Majestatem pro salario Professorum in scholis Munkaciensibus, ut testatur minut. illius Anni. A. 1748. 20-a Februarii obtinuit pro salario scholarum Resolutionem.

Eodem anno 1-a Novembris, id est anno scholastico secundo pro docendis seorsive parvulis constitutus fuit Cantor Actualis Munkaciensis Ierotheus Andrela, et duravit is modus trifariam docendi sat diu, nam Ierotheo successerat Alexius Kertész, ut nempe initia secum ferrent, sed dein tepere coepit totum opus.

Series Professorum Theologiae Moralis, in scholis Munkaciensibus.

Primus in scholis Munkaciensibus Professor erat Georgius Csirszky, Parochi Horváthiensis, ex

ха з Торнського комітату, моральний теолог й будинський священнослужитель. Яким чином він став будинським священнослужителем, я не маю, що сказати, те є певне, що коли 1747 року він повернувся з навчання, восени йому як висвяченому диякону єпископ, який відправився у Віден, негайно доручив турботу про школи, а саме як стосовно хлопчиків, так стосовно й старших, або учнів, які готувались для св. сану, а потім, по-друге, в середині 1748 року приступив Симеон Орлай, кошицький світський філософ, зокрема для навчання хлопчиків, і, таким чином, Чирський потім турбувався лише про моралістів, поки наступного 1749 року, прийнявши наступником у професурі Іоанна Палчика, (245) він приступив до керівництва Чинадієвською парафією, яка знаходилася за Мукачевом, де потім він навіть виконував обов'язок окружного віцеархідиякона аж до 1755 року, в якому місяць жовтень вважається 31 березня (за старим стилем). Він прийняв наступником у парафії Іоанна Ніжаловського, передведеного юди з Фанчикова.

Єпископ Емануїл, 1747 року повернувшись у Повч, і не відвідавши Мукачево, відправився в Трансільванію в Сібіу в справі духовенства, як королівський комісар 15 травня 1748 року в назначеній час, і, таким чином, повернувшись звідти, в Мукачеві висвятив Чирського, маючи, як в іншому випадку, трагедію з Баркоці.

Після Чирського школи були доручені Шустаю, але він ледве мав якусь турботу про них, або хотів мати, зваживши всю роботу на Палчика, як тільки він був висвячений.

Іоанн Палчик, тирнавський вихованець, після висвячення в 1749 році, працював росвигівським парохом і був другим після Чирського професором у мукачівських школах моральної теології, і це протягом трьох років, тобто 1750, 1751 і 1752, потім цю провінцію він віддав Георгію Щуркові, а сам став свалівським парохом; потім, однак, після смерті професора Деметрія Дороша, 1756 року він знову прибув у Росвигово, де керував парафією і вчив учнів, але під кінець того ж року прибув Іоанн Брадач і постійно був призначений професором, а Палчик після перебування якогось часу в росвигівській парафії, 1758 року перевівся в бактянську парафію Саболчського комітату, потім в гудяньську, в якій також помер 5 березня 1763 року.

Примітка. Спочатку висвячений Палчик залишився тільки біля Шустая, поки після якогось часу тимчасовий росвигівський адміністра-

Comitatu Tornensi filius, Theologus Moralis, et Clericus Budensis. Qua ratione Clericus Budensis fuerit, non habeo, quod dicam, id certum est, ei dum anno 1747. ex studiis venerat in authumno qua Diacono ordinato illico per Episcopum Viennam abeuntem demandatam fuisse curam scholarum, et quidem tam quoad parvulos, quam quoad majores, seu pro S. Ordinibus aspirantes studiosos, dein vero accessit 2-o sub medium Anni 1748. Simeon Orlay, saecularis absolutus Philosophus Cassoviensis, pro docendis seorsim parvulis, atque ita Csirszky dein Moralistarum tantummodo curam habuit, donec Anno subsequuo 1749. accepto successore in Professoratu Ioanne Palcsik (245) ille ascendisset ad regendam Parochiam Szent Miklósiensem, supra Munkács habitam, ubi dein etiam munere V. A. Diaconi Districtualis fungebatur usque ad Annum 1755. quo Mensis Octobris, die (: Stylo veteri:) 31-a Martius est. Accepit successorem in Parochia Ioannem Nizsászky ex Fancsika huc translatum.

Manuel Episcopus 1747 redux Pócsinum, et nec visitato Munkacsino ad Transylvaniam Cibinium in negotio Cleri, qua Commissarius Regius pro 15-a May, 1748. praefixo termino abscessit, ac sic inde redux Munkacsini ordinavit Csirszkium, habita, ut alibi, Tragoedia cum Barkócio.

Post Csirszkium Susztajo commissae fuerunt scholae, sed is vix aliquam curam earum seu habuit seu habere voluit, toto in Palcsikium, ut primum ordinatus fuit, opere rejecto.

Ioannes Palcsik, Alumnus Tyrnaviensis post Ordines Anno 1749. susceptos agebat Parochum Oroszvégensem, et secundum post Csirszky in scholis Munkaciensibus Theologiae Moralis Professorem, idque annis tribus, id est: 1750. 1751. et 1752. dein provinciam hanc cessit Georgio Scskurkoni, ipse vero factus est Parochus Szolyvensis; inde autem post mortem Professoris Demetrii Doros, Anno 1756. rursus ad Oroszvég venit, ubi Parochiam administravit, et scholasticos docebat, sed venit sub finem ejusdem Anni Ioannes Bradáts et stabiliter Professor constitutus est, Palcsik autem post exactum in Parochiam Baktensem in Comitatu Szabolcsensi, dein ad Hugyajensem, in qua etiam mortuus est 5-a Martii, 1763.

NB. Palcsik primum ordinatus manebat tantummodo penes Susztaium, donec post aliquod tempus Orlai interimali Administratore Oroszvégensem ad Palág translatu Palcsik Parochiam Oroszvégensem obtinisset.

A. 1752. scholas Latinas Triviales docebat Munkacsini Ioannes Körmezky.

тор Орлай не був переведений в Паладь. Палчик одержав росвітівську парафію.

1752 року в тривіальніх латинських школах учив в Мукачеві Іоанн Кермецький.

Георгій Щурко з тирнавського вихованця був третім у мукачівських школах професором теології близько одного року, однак як тільки із священнослужителя вийшов Деметрій Дорош, він став професором, а Щурко був призначений в севлюську парафію, яка була вакантною після звільнення Георгія Росі, де згодом навіть виконував обов'язок угоцького архідикона, але незабаром, а саме 1758 року помер, і скоро того ж року (246) одержав у парафії наступника Даніеля Бабиловича.

Деметрій Дорош також з тирнавського вихованця, будучи четвертим у мукачівських школах професором теології, почав виконувати цей обов'язок дня 22 лютого (за старим стилем) 1754 року, водночас був призначений після декількох днів також росвітівським парохом, і не пробувши цілі два року на такій посаді, на самому початку 1756 року він помер, і був похований в монастирі св. Миколая біля Мукачева, і як мав знамените ім'я в професурі, так і в росвітівській парафії, взяв тимчасовим наступником, як уже вище було сказано, Іоанна Палчика, який повернувся із Сваляви на цю посаду, однак закінчив тільки один шкільний рік, бо на початку наступного шкільного року зайняв кафедру Іоанн Брадач.

Іоанн Брадач також з тирнавського вихованця, будучи п'ятим у мукачівських школах професором теології, розпочав свій шкільний рік 5 грудня 1756 року, в якому, як свідчить його рукопис, з 80 учнів було тільки 7, які знали писати. Це було великим недоліком спільноти цих шкіл, тому що Брадач був слабким у латинських науках, майже ніяким у руських, бо він не мав твердого ґрунту під собою; для наслідування методу навчання, який використовувався в латинських школах: лавки, кола, циркулі, ввів сколастичні методи аргументації, описи латинських авторів дуже недосконоло переклав на руську, і звідси навів зі своєї дуже багато недоречного, звідси є: «коло» *circulus*, «колесник» *circularius*, *scabellum* «съдалище», *Jurisdictio* „свободоречение“ тощо. Не одобрювати щось брадачівське — значило зачіпати зінницю ока Ольшавського, і тому дозволив такі недогляди. Таке вчення неможливо було б Брадачу навіть виголосити з публічної кафедри, якщо б його вчення не було виправлено власною рукою єпископа.

Georgius Sscurko ex Alumno Tyrnaviensi tertius in scholis Munkaciensibus Theologiae Professor circiter uno anno, verum ut primum ex Clerico exivit Demetrius Doros, is Professor factus, Sscurko autem dispositus fuit ad Parochiam Szöllösiensem, amoto Georgio Rossy, vacante, ubi subseque etiam munus Archi Diaconi Ugociensis gerebat, sed non multum post tempus, anno utpote 1758. demortuus est, et eodem mox anno (246) accepit in Parochia successorem Danielem Babilovits.

Demetrius Doros ex Alumno aequo Tyrnaviensi Quartus in scholis Munkaciensibus Theologiae Professor coepit hoc munere fungi Anno 1754. die (: Stylo veteri:) 22-a Februarii, denominatus una aliquot post dies etiam Parochus Oroszvégensis, sed nec biennio toto in statione talismodi exacto, sub ipsum anni 1756. exordium mortuus est, et in Monasterio S. Nicolai ad Munkács sepultus, habuitque nomen celebratum tam in Professoratu, quam et in Parochia Oroszvégensi, accepit interimalem successorem, ut jam supra dictum est, Ioannem Palcsik, ex Szolyva pro hac statione reducem, qui tamen dumtaxat unum annum scholasticum finivit, nam cum initio Anni scholastici sequentis occupavit Cathedram Ioannes Bradáts.

Ioannes Bradáts ex Alumno pariter Tyrnaviensi quintus in scholis Munkaciensibus Theologiae Professor inchoavit suum annum scholasticum 1756. 5-a Decembris, quo ut ipsius autographum testatur, ex 80. Discipulis nonnisi 7. erant, qui pennam ad formandos Characteres sumere noverant. Id magno cum detimento universi harum scholarum evenit, quod Bradáts in Studiis Latinis exiguis, in Ruthenicis ferme nullus, cum non haberet, ubi solide fitat pedem; ad imitationem methodi docendi in scholis latinis usitatae scabella, circulos, circularios, modos argumentandi scholasticos introduxit, paraphrases auctorum latinorum crudissime vertit in Ruthenicum, et hinc multa de suo ineptissima protulit, hinc sunt: „коло“ *circulus*, „колесник“ *circularius*, *scabellum* „съдалище“, *Jurisdictio* „свободоречение“ тощо. Bradacianum aliquid non approbare, fuit pupilam oculi Olsavszkii tangere, et ideo tam hiulca est passus. Impossibile fuisset Bradácsio vel talem doctrinam de publica Cathedra tradere, nisi ejus Terniones manu propria Episcopi correcti exstarent.

24 грудня 1760 року він був призначений кафедральним архідияконом через належне висвячення за прийнятим звичаем. 16 квітня 1764 року, як депутат єпископа й духовенства, він дійсно був посланий у Відень з довірчими листами.

Коли за нього Емануїл настійно просив, щоб йому вирішили дати помічника, він також подав прохання до величності. (247) 27 березня 1767 року він був призначений Емануїлом вікарієм і генеральним суддею. Коли він одержав висланого йому документа, 9 квітня Брадач йому пише таким чином: «Що ваше високопреосвященне панство вирішило, я приймаю».

Про професора Іоанна Блажовського

Тому, що Іоанн Брадач після одного чи другого проведенного року в професурі залучався до всіх кафедральних справ, зрештою, при такій великій кількості в єпископа родичів і своїків, які насправді керували єпархією, він ввійшов у їх довір'я, щоб сам у порівнянні зі всіма призначався на вищі посади, вони ж розуміли, яким чином уже можуть полегшити його професорські труди, і яким чином має бути даний йому помічник, щоб він берітся для більших справ, але він дуже розумів, що те угрупування спонукало, щоб такого помічника знайти, який би нічим не перевершував Брадача взагалі теолога останнього класу, і з нього навіть у найменшому попередньо не вирішував, таким бачився ім Іоанн Блажовський. 1760 року, вийшовши з егерської семінарії, хоч він мав незначну освіту, однак був дуже скромним, вважався не настільки малим, як ніяким, будучи у Брадача у великий милості, і особливо вже під кінець того ж 1760 року після смерті Олексія Шустая, кафедрального архідиякона, він був шановним. Тому Блажовський як другий професор провів близько року в Мукачеві, але далі залишатись вік не зміг із-за відсутності зарплати і тому, що не було жолної іншої фундації для того ж професора, було вирішено єпископом, щоб для його утримання кожний парох щорічно вносив маріан, а дяк — септенарій, і ця зарплата вимагалась відповідними службовцями в округах; великий галас стався тому, що за той саме рік уже не було якоїсь плати від батьків за школу навчання. Таким чином Блажовський 26 серпня 1762 року був призначений після звільнення з Уйгеля Стефана Ольшавського на уйгельську парафію, в якій після

A. 1760. 24-a Decembris constitutus fuit Archidiaconus Cathedralis, per Investitoram more consveto stilisatam. A. 1764. 16-a Aprilis qua Deputatus Episcopi, et Cleri Viennam effective expeditus cum Credentialibus.

Cum pro eo Manuel instaret, ut sibi Coadjutor [em] resolveretur, ille quoque ad Majestatem dedit Instantiam. (247) A. 1767. 27-a Martii constitutus fuit per Manuelem Vicarius, et Causarum Auditor Generalis. Instrumentum sibi submissum ubi accepisset, Bradacs presribit 9-a Aprilis, ita: Quod Illima D. Vesta constituit, ego accepto.

De Professore Ioanne Blazsovskzy.

Cum Ioannes Bradats post unum, alterumve in Professoratu exactum annum ad omnia Cathedralia negotia adhiberetur, imo in tantum se apud Episcopi cognatos, et affines, qui re ipsa statum Dioecesos in potestate habebant, insinuasset, ut is unus prae omnibus ad majora destinaretur, dispiciebat iidem, qualiter jam labores ipsius Professorales allevari possent, et qua ratione Coadjutor ei dandus foret, ut is ad majora servaretur, sed hoc sollicitam vehementer tenebat factionem illam, ut talis Coadjutor inveniretur, qui Bradacium postremae omnino classis Theologum nihilo superaret, neque illi vel in minimo praejudicaret, Talis iisdem visus est Ioannes Blazsovskzy, Anno 1760. ex Alumnatu Agriensi prodiens, qui cum scientiae foret exiqueae, modestiae vero summae non tam pro minore, quam pro nullo habebatur, penes Bradacium in magna gratia equitans, et praesertim jam sub ejusdem 1760 anni finem post mortem Alexii Susztay Archi Diacon. Cathedrali honoratus. Exegit proinde Blazsovskzy, qua secundarius Munkacsini Professor Annum circiter, sed ultra permanere ob subsistentia defectum non poterat, cum etenim nulla pro eodem Professore alia fundatione habita, id per Episcopum statutum fuisset, ut pro intentione ejusdem omnis Parochus marianum, Cantor autem septenarium annue contribueret, et haec pensio per respectivos Officiales in Districtibus exigetur; Magnus clamor factus est adeo, ut pro illo quidem anno nec a Parentibus Scholarium iam aliquid quidpiam exactum fuerit. Ita proinde Blazsovskzy Anno 1762 26-a Augusti investitus post amotum Ujhelyino Stephanum Olsavszky dispositus est ad Parochiam Ujhelyensem, in qua post 12. annos modesto genio suo conformiter transactos, mortuus est dic-

12 злагоджено проведених років своїм скромним розумом, помер 11 липня 1774 року, прийнявши незабаром у парафії наступником Матіаса Пала.

Глава 56

Емануїл не пропускав жодної нагоди, щоб не винайти якогось методу, яким би він посував це будівництво своїх мукачівських шкіл. Таким чином, я хочу тут нагадати, як (248) він відповів на всі інші пункти, вислані йому з Риму як апостольському вікарію під кінець 1758 року, після того як він скористався нагодою дати відповідь про заснування семінарії з обіцянкою, що він в цьому матиме допомогу, щоб одержати якусь допомогу для мукачівських шкіл, але тому, що сприяння полягало скоріше в тому, що він приймає руських вихованців для утримання Римі, однак Емануїл не хтів мати жодних римських теологів, вся справа була зведена нанівець.

Що зробив Емануїл зі своїм депутатом Брадачем, щоб справа мукачівських шкіл покращала, видно з того, що він просив од величинності, щоб 6 егерських вихованців були переведені в Мукачево, звідси з 1200 флоринів Емануїл одержав для утримання 10 вихованців зі своїм співбратом.

Даниїл Бабилович, як заступник

Після того як Іоанн Брадач на початку 1764 року, як вище сказано, як депутат духовенства відправився у Віденсь, і там довше затримався, а тим часом пустували школи, великий галас знався не тільки вдома, але й поза домом, зокрема, коли Габіна перебільшено представив що справу вище, що королівські гроші, призначенні для шкіл, направлялись на інші потреби, отже, Емануїл, боячись більшої образи, бажаючи не тільки на ділі піклуватись про професора, наказав, щоб він, як уже сказано, призначений парохом у Росвигово, водночас турбувався про школи. Під кінець 1765 року, таким чином, зробив наскільки зміг як в Росвигові, так і в школах протягом одного року, власне, під час великого напливу молоді, і багато навіть було висвячено, але коли розпочав інший шкільний рік, йому було наказано турбуватись тільки про парафію, а Іоанн Пастелій заступником був призначений.

11-a Julii Anno 1774 accepto mox in Parochia successore Mathia Pál.

Caput 56.

Nullam occasionem praetermittebat Manuel quin aliquam methodum adinveniret, qua institutum hocce suarum scholarum Munkacsiensium proveheret. Ita commemoratum hic volo, qualiternam (248) cum inter reliqua puncta, sibi qua Vicario Apostolico Roma ad respondendum sub anno 1758. submissa occasionem accepisset de Seminario proponendo cum promissione, ut in hoc adjumentum habeat, egerit per omnia, ut aliquid subsidii pro scholis Munkacsensibus obtineret, sed quia totaliter favores in eo potius consistebant, ut Alumnos Ruthenos Romae intertenendos reciperet, Manuel autem mallet habere nullos, quam Romanos Theologos, totum negotium evanuit.

Quidnam egerit Manuel cum Deputato suo Bradáts, ut negotium scholarum Munkacsensium ad meliorem statum poneretur videre est inde, quod a Majestate petierit, ut 6. Alumni Agrienses Munkacsinum transferantur, unde ex 1200. flnis intertenendos recepit Manuel Alumnos 10. cum confratre suo.

Daniel Babilovits, qua Supplens.

Posteaquam Joannes Bradáts sub initium anni 1764. ut supra dictum, qua Deputatus Cleri Vienam ascendisset, ibique diutius moras necteret, et scholae interim vacarent, magnus clamor factus est, non domi tantum, sed foris etiam, praesertim ubi Habina exaggerative negotium hoc altius repreäsentasset, quod pecunia Regia pro scholis destinata in alios usus converteretur, metuens ergo Manuel majorem subsumptionem, non tantum re ipsa de Professore in realitate providere volens, hunc, ut jam dictum, in Oroszvég constitutum Parochum jussit una scholarum curam habere sub finem Anni 1765. fecit itaque quantum potuit jam in Oroszvég, jam in scholis occupatus per decursum unius Anni inter magnum sane confluxum juventutis, et complures etiam ad Ordines promoti sunt, sed cum Annum scholasticum alter inchoasset, solam Parochiam curare jussus, et Ioannes Pásztelyi qua supplens constitutus est.

Глава 57

Що зробив Брадач для покращання справи стосовно мукачівських шкіл після смерті Емануїла, видно з того, що маленька будова приводилась у кращий стан, зокрема ж негайно для (249) священнослужителів послав у Егер 7, і з них прийняв й одяг в сутану священнослужителя двох, а саме: Луку Швігара та Михаїла Круча.

Лука Швігар, син дяка, а інакше Поповича, із села Ольки Земплинського комітату, народжений 18 жовтня 1747 року.

Михаїл Кручай народжений 19 листопада 1748 року. 29 березня 1768 року граф Шенборн так писав Брадачу про необхідність прийняття вихованців у Мукачеві: «Щоб неосвічені не приймались і не висвячувались».

Справді, Брадач вирішив влаштувати іспит для тих, які, очевидно, в тому році приймалися в мукачівські школи: Лука Швігар, Михаїл Кручай, Олексій Станчак, Іоанн Козубський, Якоб Ставроський, Михаїл Молнар, Михаїл Ройкович.

Саба Андрейкович — ад'юнкт

Син торіського пароха, із Спиша, інакше викрещений Симеон, але прийнявши сан монаха ордену св. Василія, названий Саба, прийнятий з (класу) риторики в (клас) релігії. Філософію приватно слухав у Повчі, в о. пріора Паппа Францісканця, потім теологію в Кошицях на церковні кошти з оо. Арсенієм Коцаком та Антонієм Коцаком.

Глава 58

Даниїл Бабилович — професор, як вище Matias Páll

Кажуть, що він із села Коритняни був запрощений 1771 року в мукачівські школи. Протягом трьох років він похвально займав ту посаду, але відчув огиду, як сам, звичайно, висловлювався, із-за кафедральних безпорядків. І тому він чекав слушної нагоди перейти на парафію задля якоїсь вигоди. Отже, після того як представився таким, з'явилася вакансія внаслідок смерті Іоанна Блажовського 1744 року на Угельській парафії, на яку він претендував й одержав. Трохи згодом, також після смерті того ж року Андрія Запальського, архіпресвітера Угельського округу, замінив його тільки на окружній службі, але вже не ар-

Caput 57.

Quid egerit Bradáts pro negotio scholarum Munkaciensium augendo, post mortem Manue lis, exinde patet, quod aedificiolum ad statum meliorem reparat, signanter autem illico pro Clericis (249) Agriam expedivit 7 et ex his suscepit, induitque veste Clericali duos, nempe Lucam Svi gar, et Michaëlem Krucsay.

Lucas Svigar, filius Cantoris, sed alias Popovit sii, ex possessione Olyka, in Comitatu Zemplén, natus 1747. 18-a Octobris.

Michaël Krucsay natus 1748. 19-a Novembris. A. 1768. 29-a Martii Comes Schoenborn de suscipiendis Munkacsini Alumnis ita Bradacsio scribit: Ne inculti suscipiantur, et ordinentur.

Reipsa institui fecit Bradács examen eorum, qui videbatur eo anno in scholis Munkaciensibus praecipui: Lucas Svigar, Michaël Krucsay, Alexius Sztancsák, Joannes Kozubszky, Jacobus Sztavroszky, Michaël Mólnár, Michael Rojkovits.

Sabbas Andrejkovits Adjunctus.

Filius Parochi Toriszkensis, ex Scapusio, alias Simeon baptisatus, sed assumpto statu Religiosi Ordinis S. Basillii, Sabbas dictus, susceptus ex Rhetorica ad Religionem Philosophiam privatum audivit Pócsini, sub P. Priore Papp Franciskano, dein Theologiam Cassoviae expensis Religionis cum PP. Arsenio Koczák et Antonio Koczák.

Caput 58.

Daniel Babilovits, qua Professor, ut supra. Mathias Páll.

Ex Provincia Kereknyensi, dicitur ad scholas Munkacienses vocatus Anno 1771. tribus Annis stationem illam laudabiliter tenuit, at taedio affiebatur, quemadmodum ipse exprimere solebat, ob tumultus Cathedrales, et ideo omnem pro comoda aliqua Parochia execundi oportunitatem circumspectabat. Cum itaque talis se obtulisset, enata per mortem Ioannis Blazsovszky anno 1774. interventam vacantia Parochiae S. A. Ujhelyien sis, ad hanc disponi petuit, et obtinuit. Paulo post, etiam defuncto eodem Anno Andrea Zapalszky, Districtus Ujhelyensis Archi-Presbytero, huic tantum in Officio Districtuali successor, sed non jam Archi Presbytero, verum V. A. Diaconus nomina-

хіреспітером, але призначений віцеархідияконом, ввів (свій) стиль стосовно всіх інших також по всій єпархії.

Після того як 1776 року він урочисто був введений в капітул, Палл також був призначений титулованим каноніком.

Коли виникла небезпека переводу школі в Ужгород, (це) вже вважалось вирішеним, щоб (250) монах більше не був професором, вищенозваний Саба Андрейкович на знаменитій конгрегації того ж року був обраний повчанським ігуменом, і там же трохи згодом помер.

Іоанн Копчай

Народився в Шароському комітаті, в селі Верхнє-Мірошові, закінчивши філософію в Кошицях, 1767 року був прийнятий кандидатом для латинського обряду і був посланий у Віденсь до Пазманя, але звідти вигнаний, постійно просив його прийняття до обряду, і, нарешті, коли епископ Брадач був у Відні, він був прийнятий 1771 року, і повернувшись у єпархію, після висвячення, одержав розпорядження зайняти вакантну Рац-Феєртовську парафію, після відходу Теодора Шаркаді. З цієї (парафії) він був викликаний у мукачівські школи на місце Матіаса Палла. Він працював професором три роки. Після цього 1777 року він перевівся на дорозьку парафію, про яку після смерті Теодора Шаркаді тривалий час турбувався адміністратор Елій Удварі. Згодом на святі урочисто прийнятої інсталації Мукачівського капітулу, сам також одержав титул високопрелодного шановного каноніка.

Він залишився в Дорозі до 1793 року, в якому, прийнявши заступником Григорія Тарковича, перейшов у Березький комітат, на Великолучківську парафію, на місце Михаїла Гуменовича, але проживши в Лучках лише один рік, одержав наступником Іоанна Ляковича, однак сам перейшов у Великий Севлюш, на місце Андрія Кутки, однак 1796 року після того як Матіас Палл був переведений з Угельської парафії в капітул, Копчай зайняв його місце в Угелі.

Після відходу Копчая були два кандидати для професури, а саме Елій Удварі викликаний з Дорогу, таким чином, щоб керував Мукачівською парафією, і водночас турбувався про школи, а Іоанн Кутка був призначений начальником єпископської канцелярії. І на початку шкільного року не розпочались негайно лекції, тому що міркували, чи вони повинні вчити при лампі, чи при якомусь розподілі або часу, або

tus, stylo quo ad omnes alios etiam per totam Dioecesim inducito.

A. 1776. cum introductum Capitulum solenniter fuisset. Pál quoque denominatus est Canonicus Titularis.

Cum scholarum Unghvarinum translatio imminet, et jam deliberatum haberetur, ne Religiosus (250) Professorem amplius ageret, Sabbas Andrejkovits, superius dictus, in Congregatione eodem Anno celebrata Hegumenus Pócsensis electus est, et ibidem paulo post demortuus.

Ioannes Kopcsay.

Natus in Comitatu Sárossensi, possessione Felsö Mirossó, absoluta Cassoviae Philosophia anno 1767. pro candidatura susceptus est pro Latino Ritu, et ad Pazmaneum Viennam missus, sed unde motus, identidem rogabat ad ritum recipi, ac tandem Episcopo Bradatis Viennae existente, Anno 1771, receptus, reduxque ad Dioecesim, post Sacros Ordines susceptos, accepit dispositiōnem pro Parochia Rácz-Fejertőensi, post discessum Theodori Sarkady, vacante. Ex hac ad scholas Munkacsenses in locum Mathiae Pál 1774. evocatus, egit Professorem triennio, post quod 1777-o pro Parochia Doroghiensi, quae post mortem Theodori Sarkady nonnisi per administratorem Eliam Udvary longiori tempore curabatur, dispositus, se translocavit, poste aquam in festo assumptae penes solemnitatem installationis Capituli Munkacsensis ipse etiam titulo Reverendissimi Honorarii Canonici condecoratus fuisset.

Doroghini mansit ad annum 1793. quo accepto successore Gregorio Tarkovits, transit ad Comitatum Bereghensem, Parochiam Nagy Lutskensem, in locum Michaëlis Humenovits, sed non nisi uno anno in Lucska exacto, accepit successorem Ioannem Lyachovits, ipse vero transivit ad Nagy Szöllös, in locum Andreae Kutka, anno vero 1796. postquam Mathias Pál ex Parochia S. A. Ujhelyiensis ad Capitulum promotus est, Kopcsay ejus stationem occupavit Ujhelyini.

Post abitum Kopcsai duo erant candidati pro Professoratu. Elias nempe Udvary evocatus Doroghino, ita ut administraret Parochiam Munkacsensem, una et scholastica curaret, ac Ioannes Kutka ad latus Episcopi constitutus, qua Cancellarius eodem modo, nec statim sub initium Anni scholastici preelectiones inchoarunt, quod deliberauerint, an laternis, vel quali partitione seu temporis, seu materiae preelegendae opus exequi deberent, donec coaluisserent in eo, ut medio priori anno solus Kutka, et posteriori solus Udvary scholas

викладання матеріалу, поки не зійшлися на тому, щоб на першому році вчив сам Кутка, а наступному сам Удварі, але це вийшло інакше, бо Кутка залишився в розпочатій справі, а Удварі даремно намагався щось (251) зробити. Але цьому мукачівському професорові залишився тільки один рік, бо наступного року, тобто 1778 школи були переведені в Ужгород, і він для продовження (читання) лекцій також перейшов туди.

Глава 59

Висновки

По-перше, отже, ясно, що школи були в Мукачеві від 1747 до 1778 року.

По-друге, взагалі вони принесли велику користь, однак вона була б значно більшою, якщо б серйозно було зроблене те, що треба було зробити. Однак з болем я повинен визнати, що добре було зроблено тільки з 1771 року, коли була введена фундація, до 1777 року, коли помер Колчай, все інше планувалось.

По-третє, залишились трівальні школи.

По-четверте, я не пишу більше нічого про школи цієї єпархії, сподіваюсь, що хтось опише ужгородські (школи), маючи знання й більший матеріал для написання. Я тепер хотів писати тільки про мукачівські (школи), закінчивши це, перестаю писати й закінчує цей твір.

frequentaret, sed hoc aliter evenit, nam Kutka mansit in possessorio inchoato, Udvaryo inultum quid (251) tentante. At unus duntaxat annus huic Professori Munkacsensi successit, Nam anno sequenti, id est: 1778. scholae Unghvarinum translatae sunt, et ille quoque paelectiones continuaturus, eorsum transivit.

Caput 59.

De consecratiis huc pertinentibus.

1-o Patet ergo scholas Munkacsini duravisse ab Anno 1747, ad annum 1778.

2-o Magnus omnino fructus ex illis haustus, at longe major fuisse, si serio id actum fuisse, quod agi debuit, at cum dolore fateri debeo, sincere nonnisi ab Anno 1771. quo fundatio inducta est, ad Alpum 1777. quo Kopcsay discessit, actum fuisse, reliqua omnia factionibus involvebantur.

3-o Manserunt scholae Triviales.

4-o Nil amplius scribo de scholis Dioeceseos hujus, exspecto factum, ut aliquis describat Unghvarinenses, notionem utique, et uberiorem scriptioris materiam habiturus, nunc ego de Munkacsensibus tantum scribere volui, unde hoc executus, manum de tabula amoveo, et huic opusculo impono finem.

RESUMÉ

Mychajlo LUČKAJ. Historia Carpato-Ruthenorum

Publikovaný materiál je pokračovaním 4. zväzku cirkevných a svetských dejín karpatských Rusínov — od kapitoly 40. po poslednú 59. kapitolu. Začiatok tohto zväzku bol uverejnený v Zborníku Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku č. 17.

V tomto pokračovaní sa čitateľ dozvie o založení typografic v Mukačeve, o zázračnej blašovskej a povčanskej ikone, o smrti biskupa Bradáča, o zakladaní seminárov a o prijímaní na štúdium gréckokatolíckeho obradu do seminára v Jágri, o významných ľudoch Mukačevskej diecézy 18. storočia, nájde tu údaje o mukačevských školách a iné.

РЕЗЮМЕ

Михайло ЛУЧКАЙ. Historia Carpato-Ruthenorum

Даний матеріал являється продовженням 4-ого тома церковної і светської історії карпатських русинів — від глави 40 до последній 59 глави. Начало цього тома було напечатано в Сборнику Музея української культури в Свиднику № 17.

В цьому продовженні читач знайде сведения об основавши типографію в Мукачеві, про чудотворній blašovській і повчанській іконах, про смерть єпископа Брадача, про основані семінарії і про прийом студентів в Эгерскую семінарію для дослідження униатського обряду. Крім того в тексті належать сведения про відомих особистостях Мукачевської єпархії XVIII століття і сведения про мукачевських школах.

ZUSAMMENFASSUNG

Mychajlo LUČKAJ. Historia Carpato-Ruthenorum

Das veröffentlichte Material ist eine Fortsetzung des 4. Bandes der kirchlichen und weltlichen Geschichte von Karpatenruthenen, von dem 40. Kapitel an bis zum 59. Kapitel. Der Anfang dieses Bandes wurde in Sammelband des Museums der ukrainischen Kultur in Svidnik Nr. 17 veröffentlicht.

In der vorliegenden Fortsetzung kann der Leser Informationen zur Gründung der Typographie in Mukatschewo gewinnen, sowie auch zur wundertätigen Blaschower und Powtschaner Ikone, zum Tode des Bischofs Bradáč, zur Gründung von Seminaren und zur Aufnahme für das Studium des griechisch-katholischen Ritus im Seminar in Jäger, zu den bedeutenden Persönlichkeiten der Mukatschewoer Diözese des 18. Jahrhunderts; der Leser kann hier Angaben über die Schulen in Mukatschewo u. ä. m. finden.

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

ІМЕНА В МЕТРИЧНИХ КНИГАХ ВИБРАНОЇ ПАРАФІЇ НА БАРДІВЩИНІ В XIX — НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТтя

НАДЯ ВАЛАШКОВА, ПРАГА

Наректи дитину іменем належить за традицією до старих культурно-соціальних явищ і має юридичну основу: по народженні дитини слідує обов'язковий запис її імені до метричної книги. Тому одним з найважливіших джерел вивчення проблематики поширення імен в тій чи іншій області у певному періоді є якраз метричні книги, до котріх записувалися дані про народження, шлюб і людей¹. Збережені церковні метричні книги являють собою таким чином цінні документи не тільки із даними демографічного характеру, але інформують нас і про імена як складову частину обряду хрещення.

З погляду на те, що обране ім'я, котре разом з прізвищем представляє важливий ідентифікаційний знак кожної особи і є у нас офіційно обов'язковим на протязі цілого періоду життя людини (до зміни доходить винятково), до його вибору, як правило, підходиться з розважливістю, оськільки непідхоже ім'я може стати для йогоносія причиною конфліктних ситуацій (наприклад, образи, висміху і т. п.). На вибір імені впливає ряд факторів, передусім соціальні умови, етнічні, релігійні, тогочасні культурні течії, а інколи і тяжко ідентифіковані суб'єктивні мотиви. Певну роль при виборі імені, а одночасно і при поширенні імен відіграли також типи населення — міське, сільське — з його специфічними господарськими, соціальними і культурними рисами. Тому вживання певних імен можна розглядати як один з культурно-соціальних знаків, що характеризують конкретні групи населення.

Декотрі імена мають значну тривалість у своєму поширенні і передаються з покоління в покоління (в місці проживання, у родині), хоча їх частота вживання або ж процентне відношення на протязі років міняються в рамках певної групи. Інші імена з часом зникають, а з другого боку появляються нові, в даній групі невідомі або такі, що перед тим у ній не існували.

Передусім у сільському середовищі з частими інтерперсональними контактами, де усі взаємно знаються і куди повільніше проникали нові культурні впливи, репертуар імен був відносно стабільним. Незвичайні, спорадично вживані імена зустрічалися колись, наприклад, серед позашлюбних дітей, коли ставалось, що ім'я їм давав священик, і такі імена вважалися непідхожими, або імена представників інтелігенції і їх дітей (учителів, священиків і т. д.), які вважалися «панськими». Соціально зумовлені різниці в поширенні імен були виразнішими при порівнянні імен сільського і міського населення. Певні різниці в іменах зустрічалися і серед представників різних релігій і етнічних груп, так що конкретна форма імені в тій чи іншій мові могла виконувати і етнодиференціальну функцію.

Метою цієї статті є сприяти висвітленню поширення імен на Східній Словаччині шляхом зондування у метричних книгах одної парафії за період 1800—1908 років.

Конкретно йдеться про греко-католицьку парафію (з парафіальним урядом у селі Хмельова, Бардіївського округу) з жителями села Хмельова (до 1948 року — Komlós, Komlósa) і села Стебник, як і з греко-католицьким населенням сусіднього містечка Зборова, якого в досліджуваному періоді була лише невелика кількість. З етнічного погляду парафію складало русинсько-українське населення, а також кілька десятків представників ромсько-циганського населення (іх імена включені до загальних оглядів за певні десятиріччя, але на їх специфіку я зверну увагу окремо).

Огляд імен був опрацьований на основі архівних джерел: церковних метричних книг, які збері-

¹ Детальніше про історію метричних книг на Словаччині дивись: J. Kalesná. Prehľad matrík na Slovensku do rošťalnenia matríčnej agendy. Братислава, 1983.

гаються в Державному обласному архіві у Пряшеві, за період п'ятьох десятиріч, часові рамки яких творить перше десятиріччя XIX століття (1800—1809 роки) і перше десятиріччя ХХ століття (1900—1908 рр. — тут бракує 1909 р., оскільки остання метрична книга, що зберігається в архіві, кінчається 1908 р.), та між наведеним періодом — за 1830—1839 рр., 1850—1859 рр. і 1860—1869 рр. Зокрема огляди за два десятиріччя другої половини XIX століття можуть теж добре послужити у можливих майбутніх дослідженнях як компаративний матеріал при слідкуванні за змінами в поширенні імен, до яких дійшло через сто років у ХХ столітті, тому що якраз 50-ті, а особливо 60-ті роки цього століття приносять багато змін у способі життя і в культурі наших людей, серед них і при виборі імен.

Характеристика сіл. Обидва простежувані села знаходяться на невеликій віддалі (коло 5 кілометрів) від себе у північній частині Бардіївського округу в Низких Бескидах. Перші письмові згадки про них збереглися від початку XV століття. В минулому вони були складовою частиною Маковицького панства. Населення займалося головним чином сільським господарством і розведенням домашніх тварин поряд з роботою в лісах і виробництвом начиння з дерева.

За статистичними даними кількість населення від кінця XVIII до початку ХХ століття була у Хмельовій і Стебнику така:

Табл. № 1 КІЛЬКІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Рік	Хмельова	Стебник
1789	492	450
1828	764	618
1869	619	501
1880	612	479
1890	669	422
1900	682	492
1910	677	569

Сусідній Зборів мав в тих роках коло 2200 жителів, причім більшість їх була римо-католицького віросповідання. Кілька десятків греко-католиків, котрі тут жили, як наводилось, належали до Хмельівської парафії².

Метричні книги греко-католицького парафіального уряду у Хмельовій для греко-католицького населення Хмельової, Стебника і Зборова, що зберігаються в Державному обласному архіві у Пряшеві, велися від 1758 року. Записи до 1908 року зазначені в чотирьох книгах, де говориться і шлюби і смерть жителів³. Записи різноманітні: від каліграфічної форми аж по важко розібрати рукопис. З мовного погляду вони були ведені двояким способом: мали частина писана кирилицею — церковнослов'янською мовою, а більша — по-латинськи. Конкретно від 1758 року до 1822 року і від 15-го номера 1850 року до 1857 року метричні книги були ведені кирилицею, а в 1823 році — аж до 14-го номера 1857 року та від 1858 до 1908 року вони велися по-латинськи. Як священики, котрі хрестили дітей тутешніх жителів у XIX столітті, наведені: Андрій Ходобай, Петро Гвоздович, Степан Скородзінський, Олександр Духнович (служив тут тимчасово як священик з парафії у Біловежі на протязі кількох місяців 1833—1834 рр.), Йосиф Павлович і Петро Петрашовський. На початку ХХ століття тут служив Август Левканич.

Правописна форма імен, записаних у наведених метричних книгах, не завжди однакова ні серед імен, записаних кирилицею, ні серед імен, записаних латиницею. Різниці серед імен, записаних кирилицею, найчастіше стосуються еріків в кінці чоловічих імен (іноді вони наводяться, іноді ні).

² Основні дані про населені пункти дивись: *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. Братислава, 1977—1978, I частина, Хмельова, стор. 480—481; III частина, Стебник, стор. 91; Зборів, стор. 342; *Retrospekční lexikon obcí ČSSR 1850—1970*. Прага, 1978, Хмельова. стор. 1060—1061; Стебник і Зборів, стор. 1064—1065.

³ Державний обласний архів, Пряшів. Метричні книги, інв. № М—363, М—364, М—365, М—366.

Табл. № 2 ЧОЛОВІЧІ ІМЕНА

Ім'я	1800—1809		1830—1839		1850—1859		1860—1869		1900—1908	
	абс.	в %								
Adamus	1	0,7	5	1,7	1	0,5	5	1,9	—	—
Alexandros	—	—	1	0,3	1	0,5	—	—	—	—
Alexius	7	5,2	12	3,9	4	1,9	5	1,9	—	—
Andreas	8	6,0	28	9,1	15	7,2	13	5,0	20	9,6
Antonius	—	—	4	1,3	3	1,4	1	0,4	—	—
Athanasius	2	1,5	2	0,6	2	0,9	—	—	—	—
Basilus	15	11,2	21	6,9	19	9,1	25	9,6	37	17,7
Carolus	—	—	—	—	1	0,5	—	—	—	—
Constantinus	—	—	1	0,3	—	—	—	—	—	—
Damianus	—	—	1	0,3	5	2,4	2	0,8	—	—
Daniel	1	0,7	6	2,0	12	5,8	9	3,5	1	0,5
Demetrius	11	8,2	14	4,6	14	6,7	11	4,2	33	15,8
Elias	3	2,3	6	2,0	—	—	5	1,9	—	—
Franciscus	—	—	1	0,3	2	0,9	1	0,4	—	—
Gabriel	—	—	1	0,3	—	—	—	—	—	—
Georgius	—	—	13	4,3	7	3,3	4	1,5	4	1,9
Gregorius	12	9,0	16	5,2	12	5,8	9	3,5	2	0,9
Ignatius	—	—	7	2,3	2	0,9	4	1,5	—	—
Ioannes	26	19,4	45	14,7	25	12,0	24	9,3	8	3,8
Jacobus	—	—	6	2,0	1	0,5	2	0,8	—	—
Josephus	6	4,5	23	7,5	8	3,8	19	7,3	28	13,4
Laurentius	—	—	1	0,3	—	—	—	—	—	—
Lazarus	1	0,7	1	0,3	—	—	—	—	—	—
Lucas	—	—	2	0,6	4	1,9	6	2,3	—	—
Marcus	—	—	1	0,3	—	—	—	—	—	—
Matheus	7	5,2	—	—	1	0,5	—	—	—	—
Maximus	1	0,7	—	—	—	—	—	—	—	—
Michael	6	4,5	13	4,3	6	2,9	11	4,2	4	1,9
Moses	—	—	—	—	—	—	1	0,4	—	—
Nicolaus	3	2,3	10	3,3	3	1,4	16	6,2	12	5,8
Pantheleimon	3	2,3	3	1,0	1	0,5	2	0,8	—	—
Paulus	2	1,5	6	2,0	9	4,3	6	2,3	4	1,9
Petrus	2	1,5	16	5,2	18	8,6	17	6,5	46	22,0
Procopius	—	—	1	0,3	—	—	—	—	—	—
Roman	—	—	1	0,3	—	—	—	—	—	—
Simeon	1	0,7	10	3,3	10	4,8	18	7,0	1	0,5
Stephanus	7	5,2	12	3,9	10	4,8	18	7,0	7	3,4
Theodorus	5	3,7	9	3,0	10	4,8	12	4,6	—	—
Timotheus	3	2,3	7	2,3	3	1,4	10	4,0	—	—
Thomas	—	—	—	—	—	—	3	1,2	2	0,9
Zacharias	1	0,7	—	—	—	—	—	—	—	—
Разом	134	100,0	306	100,0	209	100,0	259	100,0	209	100,0

Різниці серед імен записаних латиницею, спостерігаються, наприклад, у вживанні ph/f (Stephanus — Stefanus), s/z (Anastasis — Anastazia), ll/n (Susanna — Susana) та ін. Правописним відхиленням далі не будемо присвячувати увагу.

Більшість нами досліджуваних імен в наведених десятиріччях мала латинську форму. Чоловічі імена, записані по-латинськи, мали таким чином звичайно суфікс -is. Найчастіше вживане чоловіче ім'я Іван мало, як правило, грецьку форму Ioannes, однаково і Alexandros. Усі жіночі імена закінчувалися на -a, з винятком імен Elisabeth і Margit.

В наступних наочних таблицях № 2 і № 3 наведені чоловічі і жіночі імена в латинській формі так, як вони в метричних записах переважали. Ці дві таблиці охоплюють усі імена, записані у метричних книгах в 1800—1809, 1830—1839, 1850—1859, 1860—1869 і 1900—1908 роках, далі кількість осіб — коефіцієнт окремих чоловічих і жіночих імен та їх процентне відношення щодо загального числа народжених жінок в окремих десятиріччях.

Табл. № 3 ЖІНОЧІ ІМЕНА

Ім'я	1800—1809		1830—1839		1850—1859		1860—1869		1900—1908	
	абс.	в %								
Agatha	—	—	1	0,4	—	—	—	—	—	—
Anastasia	14	11,2	31	10,7	18	9,6	28	13,5	9	4,2
Anna	37	29,6	66	22,8	20	10,6	30	14,4	40	18,7
Barbara	—	—	5	1,7	2	1,1	1	0,5	—	—
Catharina	2	1,6	13	4,5	20	10,6	18	8,6	6	2,8
Crestina	—	—	5	1,7	4	2,1	4	1,9	—	—
Elisabeth	—	—	1	0,4	2	1,1	—	—	—	—
Eudocia	—	—	1	0,4	1	0,5	—	—	—	—
Eva	9	7,2	14	4,9	8	4,3	12	5,7	1	0,5
Helena	1	0,8	8	2,8	9	4,9	5	2,5	10	4,7
Julia	—	—	5	1,7	12	6,4	12	5,7	2	0,9
Justina	—	—	—	—	1	0,5	2	0,9	—	—
Margit	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0,5
Maria	46	36,8	74	25,6	44	23,4	48	23,0	61	28,5
Parascevia	10	8,0	26	9,0	22	11,7	18	8,6	41	19,1
Paulina	—	—	—	—	—	—	1	0,5	—	—
Pelagia	2	1,6	16	5,5	10	5,3	12	5,7	1	0,5
Sofia	—	—	—	—	1	0,5	2	0,9	—	—
Susanna	—	—	16	5,5	13	6,9	13	6,2	42	19,6
Theodosia	3	2,4	—	—	—	—	1	0,5	—	—
Theresia	1	0,8	7	2,4	1	0,5	2	0,9	—	—
Разом	125	100,0	289	100,0	188	100,0	209	100,0	214	100,0

У наведених оглядах імен на протязі п'ятьох десятиріч досліджувані чоловічі імена мало 1117 осіб, а жіночі імена — 1025 осіб. Хоча кількість народжених хлопчиків була трохи вищою, ніж кількість народжених дівчат, діапазон репертуару чоловічих імен був майже вдвічі більший в порівнянні з діапазоном репертуару жіночих імен (41:21). Одною з причин могли бути більш обмежені можливості вибору жіночих імен. Звичайним джерелом були церковні греко-католицькі або православні календарі, в яких жіночі імена були в порівнянні з чоловічими у значній меншості. Наявність імен в репертуарі окремих десятиріч була звичайно мінливовою, як це випливає і з таблиці № 4, де крім кількості імен в певному періоді наведена і кількість імен, які спостерігалися в репертуарі даного десятиріччя тільки раз, це означає, що мали лише одного носія.

Табл. № 4 КІЛЬКІСТЬ ЧОЛОВІЧИХ І ЖІНОЧИХ ІМЕН

Роки	Чоловічі імена		Жіночі імена	
	кількість імен	з того зустріч. лише раз	кількість імен	з того зустріч. лише раз
1800—09	24	6	10	2
1830—39	34	10	16	3
1850—59	29	6	17	4
1860—69	28	3	17	3
1900—08	15	2	11	3

З таблиці випливає, що на початку ХХ століття кількість зареєстрованих імен в порівнянні з попередніми роками несподівано знизилася. В цьому періоді вже не появлялися у більшій мірі імена, які в минулому були рідкісними, а можна вважати, що в деяких випадках це могло бути і в результаті меншого втручання чи впливу священика на вибір імені.

Дальшим показником, на який звернемо увагу, є середня кількість осіб в процентах від загального числа чоловіків і від загального числа жінок в окремих десятиріччях, що припадає на одне реєстроване ім'я в даному десятиріччі. В таблиці № 5, крім цих даних у 1-му стовпчику, є у другому стовпчику наведена середня кількість осіб, що припадають на одне реєстроване ім'я, тобто без тих імен, котрі зустрічаються в певному десятиріччі тільки раз.

Табл. № 5 СЕРЕДНЯ КІЛЬКІСТЬ ОСІБ, ЩО ПРИПАДАЮТЬ НА ОДНЕ ІМ'Я В ПРОЦЕНТАХ

Роки	Чоловіки		Жінки	
	1	2	1	2
1800—09	5,6	7,4	12,5	15,6
1830—39	9,0	12,7	18,0	22,2
1850—59	7,2	9,0	11,0	14,5
1860—69	9,2	10,4	12,3	14,9
1900—08	14,0	16,0	19,4	26,7

З таблиці випливає, що середня кількість осіб, які припадають на одне реєстроване ім'я в репертуарі імен на початку ХХ сторіччя, в порівнянні з попереднім періодом зросла як в категорії чоловіків, так і жінок: у відношенні до початку ХІХ сторіччя серед чоловіків більш ніж в два рази, а серед жінок — майже в два рази.

Репертуар чоловічих і жіночих імен в досліджуваній парафії документував імена, які мінялися, та імена, які в окремих десятиріччях повторювалися. Такі імена створювали комплект стабільних імен даного середовища. Із 41 зареєстрованого чоловічого імені таких було 11: Андрей, Деметер, Грегор, Іван, Йозеф, Міхал, Микулаш, Павел, Петер, Штефан і Василь. Із 21 жіночого імені таких було 8: Анастазія, Анна, Ева, Гелена, Катаріна, Марія, Парасковія і Пелагія⁴.

Наперекір цій стабільності популярність імен мінялася, але передусім ці імена (в різній поспівності) належали на протязі цілого досліджуваного періоду до найчастіших імен. Виняток

⁴ На вибір імені деколи мало вплив ім'я патрона, якому був присвячений місцевий храм. У нашому випадку це були жіночі імена. Греко-католицький храм у Хмельовій в 1827 році був присвячений Діві Марії, а храм у Стебнику в 1838 році — святій Парасковії (на їх свято в календарі в цих селах був храмовий празник — «кермеш»). Оба наведені імена користувалися великою популярністю.

творило ім'я Шімон (дивись наступну таблицю № 6), яке свідчить, так би мовити, про його модну хвилю в 50-х і 60-х роках XIX століття; на початку XX століття це ім'я одержала вже лише одна дитина. З жіночих імен, які не знаходяться в комплекті стабільних імен, але в комплекті найчастіших імен, ім'я Зузана, яке на початку минулого століття не появлялося ані раз, на початку ХХ століття було другим найпопулярнішим жіночим іменем.

В таблицях № 6 і № 7 я наводжу п'ять найчастіше вживаних чоловічих і п'ять жіночих імен і їх пропорціональність щодо загального числа чоловіків і жінок в окремих десятиріччях.

Табл. № 6 НАЙЧАСТИШЕ ВЖИВАНІ ЧОЛОВІЧІ ІМЕНА

Роки	Імена					В %
1800—09	Ivan	Vasil	Gregor	Demeter	Andrej	53,7
1830—39	Ivan	Andrej	Jozef	Vasil	Peter	43,5
1850—59	Ivan	Vasil	Peter	Andrej	Demeter	43,5
1860—69	Vasil	Ivan	Jozef	Simon	Stefan	40,1
1900—08	Peter	Vasil	Demeter	Jozef	Andrej	78,5

Табл. № 7 НАЙЧАСТИШЕ ВЖИВАНІ ЖІНОЧІ ІМЕНА

Роки	Імена					В %
1800—09	Mária	Anna	Anastázia	Paraskevia	Eva	92,8
1830—39	Mária	Anna	Anastázia	Paraskevia	Zuzana	73,7
1850—59	Mária	Paraskevia	Anna	Katarína	Anastázia	65,9
1860—69	Mária	Anna	Anastázia	Katarína	Paraskevia	67,9
1900—08	Mária	Zuzana	Paraskevia	Anna	Helena	90,5

До найчастіше вживаних чоловічих імен в досліджуваних селах в XIX столітті належало ім'я Іван, а тому тим більше здивує виразне зменшення кількості випадків його вживання на початку цього століття (лише 3,8 %). З другого боку, ім'я Петер, яке на початку минулого століття тут було винятковим, через сто років стало найпопулярнішим іменем. З жіночих імен імена Марія і Анна були постійно на попередніх місцях (ім'я Марія було навіть завжди на першому місці вживання), і, як я уже згадувала, несподівано зросла популярність імені Зузана. З огляду далі випливає, що в більшості досліджуваних десятиріч'я носій п'ятьох найчастіше вживаних імен, передусім жіночих, представляли високий процент від загального числа народжених чоловіків і від загального числа народжених жінок, що в минулому і в інших областях було частим явищем.

Протилежністю найчастіше вживаним іменам були імена рідкісні. Ті, в нашому випадку, мали діти зборівських батьків, інтелігенція або роми (цигани) (Александер, Антонін, Карол, Конштантин, Лаурус, Marek; Альжбета, Маргіта, Паулина, Жофія та ін.).

Ромським дітям (у більшості випадків позашлюбним), яких у досліджуваних десятиріччях XIX століття записали до метричних книг у 35 випадках, а в 1900—1908 роках — у 28, давались імена, на досліджуваній території повсякденні, або й імена, які тут вживались тільки чи майже тільки серед ромів. Наприклад: Франтішек, Лаурус, Marek, Прокоп, Томаш; Альжбета, Барбара.

Запис імен-дівінят до метричних книг був цілком винятковим. Тільки у двох випадках батьки із Зборова вибрали своїм дітям такі імена: Карол-Бартоломей і Марія-Наталія.

Помимо нами досліджуваних десятиріч'я в XIX столітті були вживані і такі імена, як Онуфер, Вінцент; Соломія, Татяна, Текла, Вікторія і Ксенія. (Імена Вінцент і Вікторія — це імена батьків: священика і його жінки).

Більшість зазначених у наведених таблицях імен має гебрейське або грецьке походження, які

в різних мовах мають частково відмінну форму⁵. При вживаній практиці метричних записів латинською мовою мовні, а тому й етнічні, специфіки імен до значної міри втрачаються, хоч у декотрих імен є наявне, що на Словаччині — конкретній території більшої кількості національностей — вони переважають або зустрічаються тільки в рамках русинсько-українського населення. Із часто вживаних імен це, наприклад, грецька форма імені Ян — Ioannes, далі Basilius, Demetrius, Panteleimon, Parascevia, Pelagia⁶.

Етнічний чи аж вузько локальний колорит є природно найвиразніший у гіліокористик, вживаних на конкретному діалекті. Наперекір тому, що імена народжених дітей були записані у метричних книгах в іх офіційній, як правило, латинській формі, спорадично тут знайдемо і записи місцево вживаних імен, передусім серед кумів. Багатшим джерелом таких, головним чином чоловічих, імен є, наприклад, по-мадярські ведені земельні книги з другої половини XIX століття⁷. Імена декотрих власників земельних участків наведені по-мадярськи (наприклад, András, Isztván, János, Mihály, Miklós, Péter), але більшість імен представляє фонетично зазначену форму місцевого, повсякденно вживаного імені, так що тут знайдемо, наприклад, такі імена, як: Fedor, Hricz, Jaczko, Jurko, Osif, Panyko, Petro, Vanyo і т. д. Так зазначені у письмових джерелах імена частково були перевірені теж у інформаторів із досліджуваних сіл⁸.

Наведу хоча б декотрі з імен: Alexius — Лешко/Лекса, Andreas — Андрій, Basilius — Василь, Damianus — Дем'ян, Daniel — Данко, Demetrius — Гмітро/Митро, Elias — Лийко, Georgius — Юрко, Gregorius — Гриць, Ignatius — Гнат, Ioannes — Іван/Ваньо, Jacobus — Яцко, Josephus — Осиф, Michael — Михаїл, Nicolaus — Николай/Микула, Panteleimon — Панько, Paulus — Павел, Petrus — Петро, Simeon — Семан/Симко, Stephanus — Штефан/Штецьо, Theodorus — Фецко, Timotheus — Тімох; Anastasia — Настя/Наця, Anna — Анна/Анця, Julia — Уля, Catharina — Катрена, Maria — Маря/Марча, Parascevia — Параска, Pelagia — Пайза, Susanna — Зузка, Theodosia — Феня, Theresia — Терка.

* * *

Огляд наведених імен у метричних книгах хмельівської (комлоської) греко-католицької парафії у вибраних десятиріччях XIX — на початку ХХ століття указав на значну конвенційність при виборі імен: більшу у жінок, ніж у чоловіків. Репертуар чоловічих імен був на протязі цілого досліджуваного періоду більшим, ніж репертуар жіночих імен (41:21), хоча загальна кількість осіб чоловічої статі була лише трохи вищою, ніж кількість жінок (1117:1027). І середня кількість носіїв, припадаючих на одне вживане ім'я була у жінок вищою, а розрізняльна функція іх імен — нижчою. До зниження розрізняльної функції імен у чоловіків дійшло головним чином в першому десятиріччі цього століття в результаті значного зниження кількості імен в репертуарі, в якому переважно вже не появлялися імена, котрі в минулому були винятковими.

До найпопулярніших чоловічих імен належали імена Андрей, Деметер, Іван, Йозеф, Петер, Василь, далі Грегор, Штефан та ін.; серед жінок — Анастазія, Анна, Катаріна, Паракевія, Зузана.

⁵ M. Klappová. Jak se bude jmenovat? Прага, 1978; С. Левченко. Словник власних імен людей. Київ, 1976; M. Majtan — M. Považaj. meno pre naše diefa. Братислава, 1983.

⁶ Р. Форстінгер в статті «Kfestné (rodná) jména v bývalé Šarišské siolici podle Soupisu obyvatel (Conscriptio Incliti Comitatus Sarossiensis) z roku 1720». Zpravodaj místopisné komise ČSAV, 1977, № 3, стор. 281—288 крім іншого наводить: «Шариш на початку XVIII ст. є континуою територією не тільки з етнографічного погляду, але і з погляду релігійного. Інтересно тут змішуються впливи католицизму, протестантизму і східної церкви. За іменами, записаними по-латинськи, як, наприклад, Timotheus, Constantinus, Gregorius, Demetrius, Ignatius, Elias та ін. переважно приходяться руські імена (Тимофій, Константин, Гриць, Димитрій, Ігнатій, Ілля)». Далі він наводить, що імена Олексій і Василь зустрічаються тільки серед українців, імена Прокіп, Роман, Кузьма також серед українців на селі. В праці йдеться тільки про чоловічі імена платників податків, народжених переважно в другій половині XVII століття.

⁷ Державний обласний архів, Пряшів. Земельні книги села Хмельова, інв. № 302 I.—220, № 305 I.—223, № 306 I.—124, № 308 I.—226.

⁸ Інформаторки: Марія Шуркалова, нар. в 1908 р. у Хмельовій; Ганна Ярошакова, нар. в 1910 р. у Хмельовій; Ганна Шолтесова, нар. в 1928 р. у Стебнику.

на та ім'я Марія, яке на протязі цілого досліджуваного періоду було найчастіше вживаним жіночим іменем.

Наведені дані ономастичного характеру, одержані мікроаналітичним зондажем в рамках вибраної парафії, вказують на появу імен, котрі на Словаччині були повсякденними, але вказують і на певний вплив релігій східного обряду (наприклад, популярність імен таких святих, як св. Василій, св. Димитрій, св. Парасковія). Але поки-що не дозволяють робити ширші висновки, які вимагають дальнього компаративного матеріалу. Вони являються вкладом у пізнання розвитку одного з культурно-соціальних знаків сільського населення і його етнічних характеристик.

RESUMÉ

Nada VALÁŠKOVÁ. **Rodné mená v matrikách vybranej farnosti v Bardejovskom okrese v 19. a na začiatku 20. storočia**

Vo svojom článku autorka sa venuje výskumu rodných (krstných) mien v rodnych matrikach (uložených v Štátom oblastnom archíve v Prešove) grécko-katolíckej fary obce Chmeľová (Komloša), okr. Bardejov na východnom Slovensku. Farnosť zahrnovala grécko-katolíckeho obyvateľstvo obcí Chmeľová a Stebník, ako aj niekoľko desiatok grécko-katolíkov z nedalekého mestečka Zborov. Z etnického hľadiska sem patrilo ukrajinské obyvateľstvo a nevelký počet miestneho cigánskeho — rómskeho obyvateľstva. Výskyt rodnych mien bol sledovaný v piatich desaťročiach, ktorých časový rámcu tvorili roky 1800—1809 a 1900—1908 a medzi týmto obdobím roky 1830—1839, 1850—1859 a 1860—1869. Matričné záznamy boli vedené v prevádznej miere po latinsky, iba mená časť cyrilikou, preto aj prehľad výskytu rodnych mien v tabuľkach č. 2 a 3 je uvedený spravidla v latinskej podobe: zahrnuje mužské mená 1117 osôb a ženské mená 1025 osôb. Pre zachytenie etnickej, resp. lokálnej špecifity autorka v texte uvádzajú aj ekvivalenty oficiálnych mien v miestnom dialekte.

Sondáž ukázala, že repertoár mužských a ženských mien detí narodených vo farnosti v priebehu 19. a na začiatku 20. storočia bol pomerne stabilný, ak odhliadneme od mien výnimočných, vyskytujúcich sa v jednotlivých desaťročiach obvykle iba raz.

Najobľúbenejším mužským menom v 19. storočí tu bolo meno Ivan, avšak na začiatku 20. storočia jeho obľuba poklesla. Okrem mena Ivan časté mená boli Andrej, Demeter, Gregor, Jozef, Peter, Štefan, Vasil a. Medzi ženskými menami jednoznačne najfrekventovanejším menom bolo meno Mária, ďalej často sa vyskytovali mená Anna, Anastázia, Katarína, Paraskevia, Zuzana a. V prehľade sa vyskytuje temer o polovicu menej ženských mien než mužských a aj priemerný počet osôb pripadajúci na jedno vyskytuje sa že ženské meno bol vyšší než v prípade mužov, takže rozlišovacia funkcia ženských mien tu bola po celé skúmané obdobie nižšia.

Uvedené poznatky onomastického charakteru získané mikroanalytickou sondou naznačujú určitý vplyv náboženstva východného rímu (napríklad obľuba mien takých svätcov ako sv. Vasilia, sv. Dimitria, sv. Paraskevii), avšak neumožňujú zatiaľ robiť ďalšie závery, ktoré si vyžadujú ďalší komparatívny materiál. Sú príspevkom k poznaniu vývoja jedného z kultúrno-sociálnych znakov dedinského obyvateľstva a jeho etnických charakteristík.

РЕЗЮМЕ

Надя ВАЛАШКОВА. Личные имена в метриках одного из приходов района Бардеев в XIX и начале XX веков

В статье рассматривается употребление личных имен в метрических книгах (хранящихся в Государственном областном архиве в г. Прешов) униатского прихода села Хмелёва (Комлоша), район Бардеев в восточной Словакии. К этому приходу принадлежало униатское население сёл Хмелёва и Стебник, а также несколько десятков униатов из ближайшего небольшого городка Зборов. С этнической точки зрения сюда принадлежало украинское население и в количественном отношении незначительное цыганское — «ромское» население. В исследовании употребление личных имён охватывает период пяти десятилетий, рамки которых ограничиваются 1800—1809 и 1900—1908 годами, кроме того и следующие годы: 1830—1839, 1850—1859 и 1860—1869 годы. Записи в метриках делались в большинстве случаев на латинском языке, только незначительная часть кириллицей, в связи с чем и данные об употреблении имён в таблицах № 2 и 3 приводятся в основном на латинском языке; таблицы включают 1117 мужских имён и 1025 женских имён. Для того, чтобы передать этническую и локальную специфику, автор в тексте приводит и эквиваленты официальных имён на местном диалекте.

Исследование показало, что репертуар мужских и женских имён детей, родившихся в приходе в течение XIX и начала XX столетий, был стабильным, конечно, если учсть имена исключительные, встречающиеся за отдельные десятилетия обычно только один раз.

Самым популярным мужским именем в данном приходе в XIX веке было имя Иван, но уже в

начале XX века его популярность понизилась. Кроме имени Иван часто встречались имена Андрей, Деметер, Грегор, Йозеф, Петер, Штефан, Василь и др. Из женских имен самой высокой частотой представлено имя Мария, кроме того часто встречались имена Анна, Анастазия, Катарина, Параскевия, Зузана и др. В обзоре почти на половину меньше представлены женские имена чем мужские, а также среднее количество лиц, носящих одно женское имя было выше, чем в случае мужских имен. Можно сказать, что дифференцирующая функция женских имен за весь исследуемый период была значительно ниже.

Приведенные данные ономастического характера, полученные микроаналитическим зондированием, указывают на определенное влияние религии восточного ритуала (например, популярность имен таких святых как св. Василий, св. Димитрий, св. Параскевия), но пока не дают основания делать более широкие заключения, требующие дополнительного сопоставительного анализа. Опубликованное исследование является вкладом к познанию развития одного из культурно-социальных признаков деревенского населения и его этнических характеристик.

ZUSAMMENFASSUNG

Nada VALÁŠKOVÁ. Vornamen in den Matrikeln einer ausgewählten Pfarre in der Region von Bardejov im 19. und zu Anfang des 20. Jahrhunderts

In dem Artikel widmet die Autorin ihre Aufmerksamkeit der Vorkommenshäufigkeit von Vornamen (Taufnamen) in den Geburtsmatrikeln (aufbewahrt im Staatlichen Regionalarchiv Prešov) der griechisch-katholischen Pfarre der Gemeinde Chmeľová (Komlósa) im Kreis Bardejov in der Ostslowakei. Zur Pfarre gehörte griechisch-katholische Bevölkerung der Gemeinden Chmeľová und Stebník, sowie auch einige Glaubigen des griechisch-katholischen Glaubensbekenntnisses aus dem unweit gelegenen Städtchen Zborow. Unter ethnischen Aspekt gehörte hierher die ukrainische Bevölkerung und eine kleine Anzahl von der örtlichen zigeunerisch-romischen Bevölkerung an. Das Vorkommen der Vornamen wurde im Laufe von fünf Jahrzehnten verfolgt, deren Zeitrahmen die Jahre 1800—1809 und 1900—1908 und zwischendurch noch die Jahre 1830—1839, 1850—1859 und 1860—1869 ausmachten. Die Eintragungen in der Matrikel wurden überwiegend auf Lateinisch, nur ein kleinerer Teil in kyrillischer Schrift, geführt. Demzufolge ist auch die Übersicht der Vorkommenshäufigkeit von Vornamen in den Tabellen Nr. 2 und 3 in der Regel lateinisch angeführt. Sie enthält männliche Vornamen von 1117 Personen und weibliche Vornamen von 1025 Personen. Um die ethnische bzw. lokale Spezifität der Vornamen aufzuzeigen, werden ebenfalls die Entsprechungen von offiziellen Namen in der Ortsmundart von der Autorin im Text angeführt.

Die Sondierung hat aufgezeigt, daß das Repertoire der männlichen und weiblichen Vornamen der im Verlauf des 19. und zu Anfang des 20. Jahrhunderts in der Pfarre geborenen Kinder ziemlich stabil gewesen war, wenn man von den seltenen, in einzelnen Jahrzehnten gewöhnlich nur einmal vorkommenden Vornamen absieht.

Der beliebteste männliche Vorname war hier im 19. Jahrhundert der Vorname Iwan gewesen, jedoch zu Anfang des 20. Jahrhunderts war seine Beliebtheit zurückgegangen. Außerdem Namen Ivan kamen ebenfalls solche Vornamen wie Andrej, Demeter, Gregor, Josef, Peter, Stefan, Wasil u. a. häufig vor. Unter den weiblichen Vornamen hatte Maria eindeutig ihre Priorität, häufig vorkommend waren solche Namen wie Anna, Anastasia, Katarina, Paraskewija, Susana u. a. In der Übersichtstabelle sind die weiblichen Vornamen um eine Hälfte weniger als die männlichen vertreten und ebenfalls die Durchschnittsmenge von den auf einen vorkommenden weiblichen Vornamen entfallenden Personen war höher, als es bei den Männern der Fall war, so daß die Unterscheidungsfunktion der weiblichen Namen in der ganzen geforschten Periode niedriger gewesen war.

Die angeführten, durch eine mikroanalytische Sonde erworbenen Erkenntnisse onomastischen Charakters deuten auf einen bestimmten Einfluß der religion östlichen Ritus (z. B. Vorliebe für die Namen solcher Heiligen, wie z. B. des hl. Vasilius, des hl. Dimitrius, der hl. Paraskewija) hin. Sie reichen jedoch vorerst für breitere Verallgemeinerungen noch nicht aus und bedürfen des weiteren Materials komparativen Charakters. Sie erweitern unsere Kenntnisse über die Entwicklung eines von den sozial-kulturellen Zeichen und ethnische Charakteristik der Dorfbevölkerung.

ПРИЗВИЩА ГАЛИЦЬКИХ ЛЕМКІВ ЗА ЙОСИФІНСЬКОЮ МЕТРИКОЮ 1785—1788 РР.

ІВАН КРАСОВСЬКИЙ, ЛЬВІВ

На обох схилах західних Карпат з давніх-давен проживали працелюбні лемки — найдалі висунені на захід етнографічна група українського народу.

У Х—XIII ст. землі теперішніх лемків належали до Київської Русі і Галицького та Галицько-Волинського князівств. З 1340 року північні схили західних Карпат відійшли до Польщі, південні — до Угорщини. Від 1772 р. і до 1918 Лемківщина перебувала під Австрією, а після першої світової війни північна частина Лемківщини увійшла в склад Польщі, південно — Чехословаччини. Такий стан зберігся і після другої світової війни за винятком того, що частина південної етнографічної території Лемківщини залишилася в складі Закарпатської області: УРСР.

Незважаючи на те, що предки нинішніх лемків протягом століть були відірвані від решти українських земель, вони у складних економічних і національних умовах зберегли і розвивали рідну мову, культуру. Населення західних Карпат завжди відчувало свою єдність з українським народом. Неодноразово підімалось на боротьбу за возз'єднання з братами на Сході (напр., повстання у середині XVII ст. під керівництвом Андрія Савки, визвольний рух у 1846—1848 та 1917—1919 роках тощо). Але зусилля лемків не були належно організовані.

Історична ситуація, що склалася на Лемківщині, традиційність у вживанні давньої національної назви «руси», «русиаки», «руські» замість новішої «українці» спричинилися до різних політичних спекуляцій навколо питань про національну принадлежність лемків, їх автохтонність у Карпатах.

Поодинокі українські діячі (з «московофільською» орієнтацією) у другій половині XIX ст. створили теорію про те, що немає окремого українського народу і української мови, а лише «великоруський» народ, де належать також лемки. Трохи пізніше оці діячі створили теорію, що лемки, бойки і гуцули належать до окремого східнослов'янського народу «карпатосів». Осколки від цієї теорії жевріють до нашого часу на задвірках еміграції. окремі польські дослідники XIX ст. створили теорію, що лемки не українського походження, а колишні «волохи» (румуни), які нібито колонізували Карпати у XV—XVII ст. У міжвоєнній Польщі піднялася кампанія за те, що лемки — етнографічна група польського народу. У всіх випадках оці польські дослідники заперечували і заперечують автохтонність русинів у західних Карпатах.

Працюючи в Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові над Йосифінською метрикою 1785—1788 рр. рідного села Дошино (Сяніччина), за порадою доктора філологічних наук, професора Юліана Костянтиновича Редька, я пройнявся думкою опрацювати метрики всіх сіл північних схилів західних Карпат і на їх основі скласти «Словник прізвищ галицьких лемків XVIII сторіччя».

Здійснення такого задуму диктувалося не лише бажанням опрацювати джерела, що свідчили б про національну принадлежність лемків, бажанням дати належну оцінку теорії «волоської колонізації Карпат», але й тим, щоби залишити для історії систематизовані відомості про людність, яка наприкінці XVIII ст. жила на північних схилах західних Карпат.

Внаслідок кількарічної праці, яка вимагала детального опрацювання понад 300 томів архівних документів, складення «Словника прізвіщ» було завершено. Прізвища лемків того часу систематизовано за алфавітом (їх близько п'яти тисяч), аналізуються головні шляхи їх формування.

В процесі праці над «Словником» окремі фахівці охоче допомагали в цьому. Особливо хочеться відзначити відчутну допомогу доктора філологічних наук, професора Ужгородського державного університету П. П. Чучки, поради доктора філологічних наук, професора Ю. К. Редька, допомогу доцента Львівського державного університету ім. І. Я. Франка І. І. Чулика.

* * *

Сучасна наука широко використовує власні імена людей, прізвища та інші власні назви, чим допомагає точніше відповісти на питання про формування народностей і націй, утворення і розвиток

етнографічних груп, сприяє глибшому висвітленню проблем етногенезу. Аналіз власних назв, дослідження їх розвитку дає змову надійніше визначити соціальний склад людності в минулому, інтенсивність і шляхи міграції населення тощо.

Першими дослідниками українських прізвищ були А. Степович¹, М. Сумцов². Цінним є дослідження В. Охримовича³, який аналізував прізвища окремих карпатських сіл. До історичного матеріалу з ономастиками першим звернувся Іван Франко⁴, підкрайнивши, що особові назви є важливим матеріалом як для філолога, так і для історика та етнографа. Великий Каменяр відзначив, що поважним джерелом для таких досліджень могли бстати церковні метрики, незважаючи на те, що не у всіх церквах вони велись ретельно, а внаслідок воєнних подій, пожеж значна частина їх безповоротно пропала.

Дослідники прізвищ галицьких селян XVIII і XIX століть не звернули достатньої уваги на таке важливе джерело як Поземельний кадастр 1785—1788 років (т. зв. «Йосифінська метрика»)⁵ та Поземельний кадастр 1819—1820 рр. (т. зв. «Францисканська метрика»)⁶.

У радянський час питання, пов'язані з прізвищами українського населення карпатського регіону, розглядають у своїх працях такі вчені як Л. Л. Гумецька⁷, А. М. Залеський⁸, Р. Й. Керста⁹, Ю. К. Редько¹⁰, М. Л. Худаш¹¹, П. П. Чучка¹², а із зарубіжних вчених — Я. Rieger¹³, Е. Вольнич-Павловська¹⁴. Праця Е. Вольнич-Павловської про українські прізвища в колишньому Руському воєводстві становить досить глибокий аналіз прізвищ українських селян чотирнадцяти сіл Сяніцької землі зазначеного періоду. Однак прізвища лемків ще не стали предметом спеціального монографічного дослідження, хоч і аналіз спроможний уточнити ряд відповідей на питання про минуле лемків.

Серед різних етнографічних груп українців лемки до другої світової війни залишалися недостатньо вивченими. Будучи висунутими найдалі на захід, вони від середини XIV ст. жили поза межами України у складі Польщі, Австрії, Угорщини, Чехословаччини, Словаччини. Чуже оточення, віковічне прагнення асимілювати карпатських русинів на користь поляків, словаків, економічний і національний гніт не зломили дух горстки русинів, «загублених» у далеких горах. Лемки врятувалися від денационалізації, створили нові елементи матеріальної та духовної культури. Всі ці багатства, що їх консервувала сама природа, становлять цінні перлини у скарбниці не лише української, але й усієї східнослов'янської культури.

Своєю історією і побутом лемки дуже близькі до решти сусідніх карпатських груп, зокрема до бойків, гуцулів. У їх культурі є елементи, спільні з поляками та словаками. Проте основа культу-

¹ Степович А. Заметка о происхождении малорусских фамилий. Филологические записки. Воронеж, 1882.

² Сумцов М. Ф. Малорусские фамильные прозвания. «Киевская старина», 1885, ч. I.

³ Охримович В. Знайдоби до пізнання народних звичаїв і поглядів правників. Журнал «Жите і слово», 1895.

⁴ Франко І. Я. Причинки до української ономастики. Науковий збірник НТШ. Львів, 1906, с. 185—218.

⁵ Центральний державний історичний архів УРСР у Львові (далі — ЦДІАЛ), фонд 19.

⁶ ЦДІАЛ, фонд 20.

⁷ Гумецька Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV—XV сторіч. Київ, 1958.

⁸ Залеський А. М. Спостереження над українськими прізвищами XVII ст. — У кн.: Дослідження і матеріали з української мови. К., 1964.

⁹ Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. К., 1984.

¹⁰ Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. К., 1966; Довідник українських прізвищ. К., 1969.

¹¹ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. К., 1977; З історії формування і становлення українських прізвищ. «Мовознавство», 1969, 2.

¹² Чучка П. П. Антропонимія Закарпаття. Автореферат дисертации на соискание ученої степені доктора філологіческих наук. К., 1970; Антропонімія Закарпаття. Ужгород, 1970; Розвиток імен і прізвищ. — У кн.: Історія української мови. Лексика і фразеологія. К., 1985, с. 592—620.

¹³ Rieger Janusz. Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi Sanockiej i Pozemyskiej w XV w. Wrocław, 1977.

¹⁴ Ewa Wolnicz — Pawłowska. Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie Ruskim. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1978.

ря лемків загальноукраїнська. У мові, побуті населення західних Карпат, завдяки географічній ізоляції, збереглося багато давньоруських архаїзмів. Сукупність історичних, мовно-стилістичних і культурних чинників характеризує лемків як частину українського народу.

Територія Лемківщини гориста, частково вкрита лісами. До її складу належить південно-східна частина ПНР від ріки Сян на сході до Попраду з Дунайцем на заході¹⁵. На південному схилі Карпат до лемківської етнографічної території належить гірська смуга північно-східної Словаччини, що на заході сягає ріки Попрад.

Північна, західна і південна межі розселення лемків, що проходять по території Польщі та Словаччини, не викликають особливих застережень з боку дослідників, бо розмежування українського населення (лемків) з польським і словацьким досить чітке. Зате предметом жвавих дискусій серед дослідників стала східна межа, тобто межа між лемками з одного і бойками та надсанцями з другого боку, оскільки вона становить досить широку смугу. Якщо брати за критерій визначення межі народне будівництво, то лемківський тип сягає східної частини теперішнього Старосамбірського району¹⁶. Якщо визначати межу за формою народної ноші, то ця межа сягала б центральної частини колишнього Сяніцького повіту¹⁷.

Польські, а також західноукраїнські дослідники по-різному визначали межу між лемками і бойками. Наприклад, професор Р. Райнфус (Польща) проводить її по р. Ославі і Лабіріцю¹⁸, явно відсушуючи її на захід. І. Франко стверджує межі розселення лемків на сході аж до містечка Лютовиська¹⁹. На нашу думку, найбільш об'єктивним вирішенням цього питання є визнання межі між лемками та бойками на північних схилах Карпат по ріці Солінці — притоці Сяну з віднесенням до Лемківщини ряду сіл поза шею межею, а саме Райського, Городка, Вільковець, Волосатого²⁰. Східною межею етнографічної Лемківщини на південних схилах Карпат окремі радянські дослідники називають р. Уж²¹, не згадуючи про українське населення на схід від Ужа і до ріки Боржави, яке називають лемаками²².

¹⁵ Це колишні повіти: Ліський, Сяноцький, частково Короснянський, Ясьельський, Горлицький, Грибівський, Новосанчівський і кілька сіл Новоторзького повіту.

¹⁶ Типове на Лемківщині зовнішнє малювання довгих хиж поширилось поза р. Сян на частину Старосамбірського і Турківського районів Львівської області. Див. також: І. Красовський. Народна архітектура, у пр. «Матеріальна культура лемків», «Наше слово», 18. 8. — 27. 10. 1974. Варшава.

¹⁷ У східній частині Сяніччини поширеній бойківський народний одяг, особливо жіночий: сині вишивані лайбики, різномірні спідниці без збиранок. Див. також: І. Красовський. Традиційний одяг, у пр. «Матеріальна культура лемків», «Наше слово», 15. 1. — 16. 2. 1975. Варшава.

¹⁸ Райнфус Р. Народна архітектура лемків. Карпатський сборник, ч. I, М., 1972, с. 47.

¹⁹ Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину. Журнал «Жовтень», Львів, 1972, 8. Переклад з німецької.

²⁰ Про це свідчать розповіді мешканців згаданих сіл, зокрема І. Мердака — митця, Д. Бедзика — письменника, Л. Біганича — скульптора, вивчення автором цієї праці побуту і культури населення смуги взаємопливів. Див. також: «Райське», «Івах Мердак», «Городок», «Вільхівці», «Дмитро Бедзик», «Волосате», «Лука Біганич» з циклу «З історії та культури кемків». Наше слово. Варшава, 1977—1985.

²¹ Народы Европейской части СССР. Из серии «Народы мира», т. I. Москва, 1964, с. 592.

²² Це у Великоберезнянському, Перечинському, Воловецькому, Свалявському, частково Іршавському, Мукачівському та Ужгородському районах Закарпатської області. Див. також Карту розселення лемків (додаток — 2); Звіт про роботу наукової експедиції музею народної архітектури та побуту у Львові в Закарпатську область 19—27 травня 1976 року; В. І. Науленко, В. В. Миронов. Культура и быт украинского народа. К., 1977; П. М. Федака. Крестьянские постройки украинцев Закарпатья XIX — нач. XX вв. Автореферат диссертации. Мінск, 1984; М. Сополига. Народне житло українців східної Словаччини. Братислава — Пряшів, 1983; І. Верхратський. Про говір галицьких лемків. Львів, 1902, с. 1—2.

Розселення лемків у Закарпатській обл. УРСР пояснюється постійною міграцією через карпатський перевал, економічно-побутовими зв'язками русинів обох схилів Карпат, а також масовим переселенням галицьких лемків на Закарпattя (XVII-поч. XVIII ст.), внаслідок спустошень через опришківський рух та повстання Ф. Ракочі.

Назва лемки походить від мовної частки «лем»²³, вживаної на Лемківщині в значенні «лише», «тільки». Початково ця назва виступала як жартівливе дразнення з боку сусідів. У літературі одним з перших цю назву вжив І. Вагилевич²⁴. З того часу назва почала набувати щораз ширшої популярності серед русинів північних схилів Карпат, а на Закарпатті назва лемки залишилася книжкою²⁵. Усі лемки до другої світової війни називали себе «русинами». Як на північній, так і на південній Лемківщині назва *українець* поширилася лише в ХХ столітті.

Труднощі у вивчення історії мешканців західних Карпат від найдавніших часів і до XV—XVI ст. створюють нестача писаних джерел до середини XV ст. «Повість временных літ», «Галицько-Волинський літопис», археологічні знахідки досить скрупо висвітлюють історію цього краю. З XV ст. збереглися королівські циркуляри, привілеї, грамоти, судові акти і протоколи. Цінним джерелом історії лемків є «Акти села Одрехова»²⁶ — єдиний відомий комплект актів сільського самоврядування XV — XIX століть, написаний тогодчасною українською мовою. Поважним джерелом для вивчення історії лемків, їх соціально-політичного становища є Сяніцькі судові книги XVI—XVIII століть²⁷. Судова книга села Вара XV—XVII ст.²⁸, Судова книга Климківського циркулу XVII—XVIII ст.²⁹, Йосифінський та Францисканський поземельні кадастри³⁰.

Ряд документів XVI—XVIII століть (люстрації, описи маєтків тощо) опубліковані в «Жерелах до історії України-Русі»³¹. Важливою публікацією загальнодержавних документів, королівських привілеїв і указів, судових актів, ухвал Сяніцького сеймуку та ін. документів XV—XVIII століть є «Akta grodzkie i ziemskie»³². Ряд матеріалів про надання привілеїв селам Прикарпаття поміщені у «Zródlach dziedzowych»³³.

З друкованих джерел на увагу заслуговують «Шематизми»³⁴, що включають короткі історичні довідки про села, відомості з діяльності господарсько-освітньої і культурної, праці Д. Зубрицького³⁵, М. Криницького³⁶, присвячені проблемам історії та культури лемків, праця про лемків О.

²³ У словаків вживався прислівник «лен» такого ж значення. Поруч з «лем» у лемків Сяніччини вживався також «лено».

²⁴ Вагилевич І. Лемки — мешканці західного Прикарпаття (1841). Переклад з польської, підготовка до друку та вступна замітка І. Красовського. Журнал «Народна творчість та етнографія». К., 1965. 4.

²⁵ У польському середовищі національна проблема була більш загостреною, аніж у словацькому. Виключалося вживання назви «українець», дразнила буржуазних шовіністів також назва «русин». Етнографічна назва не викликала заперечень, а тому в галицькій частині Лемківщини стала популярною. Словаки більш мирно ставилися до національної назви сусідів, а тому там вільно побутувала назва «русин». Ще менше необхідно у повсякденному житті виявилася етнографічна назва для закарпатських лемаків, які постійно жили в середовищі сусідів-русинів.

²⁶ ЦДІАЛ, фонд 27, «Громадський уряд в с. Одрехова».

²⁷ ЦДІАЛ, фонд 15, Сяніцький гродський суд.

²⁸ Księga sądowa wsi Wary 1449—1623. Opracował i wydał L. Łysiak. Wrocław, 1971.

²⁹ Księga sądowa kresu Klimkowskiego 1600 — 1762. Opracował i wydał L. Łysiak. Wrocław — Warszawa — Kraków, 1965.

³⁰ ЦДІАЛ, фонд 19, Йосифінська метрика, фонд 20 — Францисканська метрика.

³¹ Напр.: Жерела до історії України-Русі, т. 2. Люстрації сяніцької землі. 1565. Львів, 1897 (Всіх томів — 11, 1895 — 1924).

³² Akta grodzkie i ziemskie w archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. (24 томи, Львів, 1868—1931.)

³³ Напр.: Źródła dziejowe, t. 18, cz. 1—2, Warszawa, 1902.

³⁴ Напр.: Шематизм греко-католицької апостольської адміністрації Лемківщини. Львів, 1936.

³⁵ Зубрицький Д. Історія Галицького княжества, т. 1—3, Львов, 1861—1863.

³⁶ Криницький М. Историческое состояние наместничества Мушинского. «Отечественный сборник». 15, 19, 21, 1853.

Торонського³⁷. З праць польських дослідників варто відзначити працю А. Фастнахта³⁸, історично-етнографічні праці Р. Райнфуса³⁹ та Є. Чайковського⁴⁰.

Південні схили західних Карпат були заселені ще у кам'яну і бронзову добу, про що розповідають численні археологічні знахідки, які сягають тих часів⁴¹. Північні схили західних Карпат заселювалися повільніше. За свідченням літописця Нестора, у IX ст. в західних Карпатах проживало східнослов'янське плем'я білых хорватів⁴². Об'єднання племен сприяло утворенню Київської Русі і формуванню єдиної руської народності. До складу Русі у 993 році князь Володимир Свято-славович приєднав також західні Карпати, в тому числі й більшу частину території Лемківщини⁴³. Таким чином завершилося об'єднання східнослов'янських земель у складі Київської Русі.

Давні джерела, зокрема археологічні знахідки⁴⁴, стверджують, що на початок XIII ст. північні схили західних Карпат були заселені в долинах рік Сяну з притоками. Вислоки, Ропи, Дунайця⁴⁵. Їх заселяли, без сумніву, русини — нащадки білых хорватів. Прилив русинів у західні Карпати в кінці XI ст. викликаний був розбудовою міста Сянока на Сяні — оборонного і адміністративного осередку в західній частині Русі⁴⁶. Сянік уперше згадується під 1150 роком, коли, згідно Іпатіївського літопису, його зайняв угорський король Гейза⁴⁷.

Польський дослідник А. Фастнахт стверджує, що Сянік не міг бути ізольованим поселенням і, закономірно, навколо нього виникали руські оселі. До таких давніх осень належали Терепча, Межибрід, Дубрівка Руська, Заболотці, Улюч (початково Улич), Лодина, Гломча, Тирява Сільна, Вільхівці, Сторожі Великі, Сторожі Малі, Костарівці, Сянічок, Половці, Чертек, Прусиц та інші, які існували на руському праві⁴⁸. Щоправда, перші документовані згадки про ці села пізніше і сягають лише XIV—XV століть⁴⁹.

Руські оселі зосереджувалися не лише побіч Сянока, в долині Сяну та його допливів, але й далі на захід у долині Вислоки, вzdовж Яселки, у напрямку Дукельського та Яслинського гірських перевалів, вzdовж шляхів і потоків. Серед найстаріших осель, заснованих на руському праві у цих краях, слід назвати Босько і Дошно.

Про наявність мережі руських поселень свідчать рештки давніх городищ в околицях Тиряви Сільної, Терепчі, Волтушові, Вислока Великого, Загір'я, Куляшного, Лупкова, Дальові та інших⁵⁰. Тому, на нашу думку, хибними є твердження сучасного польського історика та етнографа Є. Чайковського про те, начебто до кінця XIII ст. населення на території пізнішої Лемківщини «було винятково польським»⁵¹.

Після розпаду Київської Русі частина Прикарпаття і Закарпаття залишилася в межах Галицького князівства. Князь Юрій (1301—1308) приєднав до Галицько-Волинського князівства всю територію пізнішої Лемківщини, що прискорило процес економічного і культурного розвитку карпатського краю.

³⁷ Торонский О. Русини-лемки. Зоря галицкая яко альбумъ на год 1860. Львов.

³⁸ Fastnacht A. Osadnictwo ziemi Sanockiej w latach 1340 — 1650. Wrocław, 1962.

³⁹ Reinfuss R. Etnograficzne granice Łemkowszczyzny, „Ziemia” 10, 11, 1936; Kultura ludowa Beskidu Niskiego i przyległego Pogórza. Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku (dalej MMBLwS), Sanok, 1971, 14; Łemkowie, „Wierchy”, r. 14-y, Krakow, 1936 i in.

⁴⁰ Czajkowski J. Historyczne i etniczne podstawy kształtowania się grup etnograficznych w południowej części województwa Rzeszowskiego. MMBLwS, Sanok, 1969, 9.

⁴¹ История городов и сел Украинской ССР. Закарпатская область. Киев, 1982, с. 11—13.

⁴² Повість минулих літ. Київ, 1982; Історія Української РСР. Т. I. Київ, 1977, с. 249, 270.

⁴³ Історія Української РСР, т. I, с. 317, 372; Історія Києва в трьох томах, т. I. Київ, 1982, с. 122. Див. також карту «Київська Русь в IX — поч. XII ст.» Там же, с. 114.

⁴⁴ Fastnacht A. Ślady archeologiczne osadnictwa przed rokiem 1340. В кн.: „Osadnictwo ziemi Sanockiej.”, str. 58—64.

⁴⁵ Fastnacht A. Osadnictwo ziemi Sanockiej . . .

⁴⁶ Fastnacht A. Цит. праця, с. 15.

⁴⁷ Там же. Див. також: Летопись по Ипатиевскому списку. Петерберг, 1871, с. 282.

⁴⁸ Fastnacht A. Цит. праця, 103—105.

⁴⁹ Напр.: Терепча — 1339, Вільхівці і Сянічок — 1424, Дубрівка Руська — 1426, Сторожі Великі, Сторожі Малі, Половці — 1429, Чертек — 1439. Це роки видачі люкаційних привілеїв.

⁵⁰ Fastnacht A. Цит. праця, 60—62.

⁵¹ Czajkowski J. Цит. праця.

У середині XIV ст. Волинь, Галичину, в тому числі й Лемківщину, захопила Польща. Сяніцька земля увійшла до складу Руського воєводства, і в офіційних документах⁵² трактувалася як «Земля руська» (*Terra Rusiae*), що теж указує на етнічний склад населення цього прикарпатського краю.

Польські королі і шляхта започаткували довготривалу колонізаційну акцію, спрямовану на ополячення населення Карпат. З цього приводу польський історик Ф. А. Осендовський писав: «У 1340 році Казимир (король) приїдав галицькі землі і Карпати до Польщі. Турбувався про колонізацію Прикарпатського краю через вірних рицарів — поляків, німців, чехів, крок за кроком плонізуючи чужоземців»⁵³.

Переводячи містечка на німецьке (магдебурзьке) право, польські власті заборонили в містечках Прикарпаття (Сянік, Яслиська, Біч, Мушина та ін.) поселятися русинам. Міська рада Яслиськ впровадила в життя спеціальну уставу, за якою «русинам — людям віри грецької не вільно було поселятися в місті»⁵⁴.

Польська колонізація охопила в основному містечка і долини на північному Прикарпатті. У горах поляки поселялися неохоче. Для остаточного «освоєння» Карпат королі роздали більшу частину земель польській шляхті з правом закладати там нові оселі на німецькому, а згодом — на волоському праві. Дарувалися також засновані вже села. Наприклад, у 1373 році король Владислав надав с. Яблоницю (Руську) над Сяном шляхтичеві Пшемиславові. У 1386—1389 роках король надав Зиндрамові з Машкович містечко Яслиська і землі над верхньою Моравою, вище села Долино, де у 1389 р. було засноване нове село Короликову (Пізніше Королик Польський) на німецькому праві⁵⁵.

Королівські дарування діставалися також римокатолицькій церкві, яка посідала провідне місце у політичних планах ополячення ікраїнського населення Карпат. Королева Ельжбета у 1384 р. надала перемиському латинському єпископові села Рівне і Цергову, а також Березів і Домарадз, а король Ягайло у 1434 р. надав єпископу ще містечко Яслиська (воно перейшло було знову у власність короля) за села Королик, Дальюв, Біскунці і Нову Ясюнку⁵⁶. У XIV ст. королі подарували маєток Мушинського ключа краківському єпископові.

У 1423 р. починаються судові, громадські і земельні записи. Саме з цього часу можна показати більш конкретну характеристику карпатських сіл, спираючись на історичні джерела. Аналіз тогочасних джерел свідчить, що на 1450 рік у Сяніцькій землі маєтки ділилися так: шляхті належало 73,7 відсотків землі, королю — 20,1 відсотки, римокатолицькій церкві — 5,8 відсотків, у володінні міських рад — 0,4 відсотка⁵⁷.

Польська колонізація Карпат доповнювалася німецькою колонізацією як на скоді, так і на заході пізнішої Лемківщини. Цей процес активізувався у XIV—XV ст. До цієї акції активно включились римокатолицькі єпископства в Кракові та Перемишлі, в інтересах яких було ополячення населення, послаблення впливу грекої релігії у польському королівстві.

У 1358 році на німецькому праві виникає містечко Коросно. Навколоїні руські села Ноносільці, Яблониця Руська, Грицева Воля, Дальюва, Посада Яслинська та інші постійно переводяться на німецьке право. До містечок Коросна, Риманова прибуває німецький елемент. У результаті німецької колонізації виникли нові оселі як Гачів, Камборня, Іванич, Климківка. Ряд німців поселилися в Сяноці, де до 1339 року переважали русини, а з кінця XIV ст. більшість складали поляки та ополячені німці. Німецькі колоністи поселилися і в селах, про що свідчать надані їм назви, як, наприклад, Заршин від слів «sehr schön» — «дуже гарний» (на Сяніччині), а в околиці Горлиць — Шимбарк від «schön Berg» — «гарна гора». На німецьке право в Сяніцькій землі було переведено близько 150 населених пунктів⁵⁸.

Поступове закріпачення селян щораз погіршувало їхнє становище. Польським поміщикам відігро було повністю заселити Прикарпаття і Карпати для повсякденного заведення панщини і нату-

⁵² Див.: «Akta grodzkie i ziemskie».

⁵³ Ossendowski F. Antoni. Karpaty i Podkarpacie. Poznań, 1930, 21.

⁵⁴ Ossendowski F. A. Цит. праця, 103.

⁵⁵ Fastnacht A. Цит. праця, 68—69, 130.

⁵⁶ Fastnacht A. Цит. праця, 70—71.

⁵⁷ Fastnacht A. Цит. праця, 82.

⁵⁸ Fastnacht A. Цит. праця.

ральних повинностей. Шляхта закладала нові села, надаючи їх мешканцям «волю» (звільнення від панізіянських повинностей) протягом 24 років з часу заснування оселі.

Змінилися правові відносини між поміщиками і закріпаченими селянами. За цих умов руське право виявилося застарілим і не відповідало інтересам поміщиків. Німецьке (магдебурзьке) право регулювало правові відносини мішан, купців та ремісників. А тому вже у XV ст. на Прикарпатті і Закарпатті почалася масова локалізація сіл на звичаєвому волоському праві, які в гірських умовах краще формулювали селянські повинності в інтересах шляхти. Спочатку волоське право було введено в королівських селах, потім — у шляхетських. Одним із перших на новому праві локалізовано села Одрехову і Щавне. У 1542 р. єпископ Тарло перевів село Волю Нижню з німецького права на волоське. У Сяніцькій землі на волоське право переведено у XVI—XVII ст. понад 160 сіл, що перебували до того часу на руському і німецькому праві⁵⁹.

На волоському праві закладалися також нові оселі. Умовою заснування нових сіл був природний приріст населення, наплив поселенців-мігрантів (переважно русинів із Закарпаття), державна колонізація Карпат через поляків та німців. У XVI ст. прибули у гори українські втікачі зі східної Галичини та глибших районів Русі внаслідок турецько-татарських нападів на Русь на переломі XV і XVI століть. Шляхтичі поселяли в горах також групи прищельців-білорусів з-поза Прип'яті⁶⁰.

Нові поселенці займали також раніш засновані села, які вилоднилися внаслідок різних епідемій. Наприклад, у селі Мочарнє в 1622 р. «через повітря від бога зіслане люди вимерли. Решта, що залишилось, знищили мадяри і розбійники. Немає в селі ні однієї людини»⁶¹. Повторно заселили с. Мочарнє русини з Закарпаття.

Нові оселі на волоському праві закладалися, як правило, поряд із синючими сіл. У 1470 р. біля села Дошно, заснованого раніше на руському праві, з'явилися невеликі оселі на волоському праві як Волтушова і Балутянка, згодом Воля Климківська (Вілька). Документ 1673 р. говорить, що в селі Вілька «козаки і солтиси живуть»⁶².

Близько 1483 р. постала Завадка Риманівська (локацийний привілей 1487 р.). У першій половині XVI ст. засновані на волоському праві Команча (1512), Мошанець і Кам'янка (1526), Липовець і Черемка (1527), Поляни Суровичні (1549). У 1565 р. поселенцями-русинами з Закарпаття засновано село Волосате⁶³. Ряд сіл засновано на волоському праві у другій половині XVI ст. Це Матіяшева Воля (1567), Тарнавка (1570), Пулави (1572), Душатин (1578), Бережниця Нижня і Мичків (1580), Завої і Рудавка Риманівська (1589)⁶⁴.

Волоське право, що захищало інтереси поміщиків, вводилося примусово і ще довго діяло паралельно з руським правом. Цей факт стверджують громадські документи XVI—XVIII століття з села Одрехови на Сніччині, що відомі під назвою «Акти села Одрехови»⁶⁵.

Польсько-німецька колонізаційна акція продовжувала натиск з півночі і заходу, намагаючись не лише загальмувати поширення українського впливу, але й відтиснити русинів на гірші землі, в гори.

Північна частина Лемківщини (Дніївщина) в кінці XVI ст. була заселена в основному русинами з домішкою польського і німецького елементу. Руський характер краю викликав невдовolenня з боку шляхти і римо-католицького духовенства. Яскравим підтвердженням цього є грамота власниці Дніївського ключа, рідної сестри перемиського латинського єпископа — Катерини Ваповської від 23 січня 1593 року. У грамоті, між іншим, говориться:

«... З тієї зверхності, яку нам над підданними дав сам бог... ті церкви руські на костюоли римської віри перетворюємо. Церкви у наших селах Іздебках, Лубці, Годному, Вахірі, Барі і на Дніївському передмістю перетворюємо на латинські костюоли. Ксьондз, нами презентований, має

⁵⁹ Fastnacht A. Цит. праця.

⁶⁰ Див.: Ossendowski F. A. Цит. праця, 53. Справді у білорусів, які проживають у північній частині Ровенської області, багато подібного з лемками у культурі у побуті.

⁶¹ Fastnacht A. Цит. праця, 174.

⁶² Fastnacht A. Цит. праця, 131.

⁶³ Fastnacht A. Цит. праця, 179.

⁶⁴ Тут, в окремих випадках, можлива неточність, бо час локалізації села на новому праві міг по-трактуватися початком його заснування.

⁶⁵ ЦДІАЛ, фонд 27. Опубліковані в кн.: «Акти села Одрехови». К., 1970. Давні документи, що стосуються правових відносин між селянами, складені сільською управою на засадах норм руського права, а тогочасні документи вищих державних установ — згідно норм волоського права.

навертати Русь до римської церкви, хрестити руських дітей і слідкувати, щоб у попів не були хрещені»⁶⁶.

Старанням шляхти і латинського духовенства було насильно переведено на католицьку віру і ополячено ряд руських сіл на Динівщині. І лише окремі острівці з українським населенням збереглися до 1945 року⁶⁷.

Наявність руського населення в західній частині Лемківщини перед XV ст. ствердили історики Д. Зубрицький⁶⁸ та М. Криницький⁶⁹. Первісний елемент був настільки сильним, що хвилі польсько-німецької колонізації не розпорошила його. До боротьби проти «чужого елементу» за ополячення русинів включилася і римсько-католицька церква. У 1626 р. краківський латинський єпископ Марцін Шишковський заборонив будувати церкви грецького обряду в Мушинському ключі. Краківський єпископ Яков Задзік у 1636 р. велів закрити руську церкву в Тиличі. У 1686 р. й розібрано, а з матеріалу побудовано костел у Мушині⁷⁰.

З метою виправдання колонізаційної політики, а також доведення, що лемки не належать до українського народу, окрім польські та румунські буржуазні історики другої половини XIX — початку ХХ ст. використали факт локалізації сіл на волоському праві для створення помилкової теорії «волоської колонізації Карпат» у XV — XVIII століттях⁷¹. Так, Е. Чайковський висунув версію, за якою «західна Лемківщина спочатку знаходилася в зоні польської колонізації», а отже західнолемківські оселі не мали руського характеру. Він вважає, що у XIV ст. «польська етнічна належність сіл в околицях Мушкині не викликає сумнівів . . . і лише пізніше (ці села) були піддані рутенізації внаслідок поселення тут русько-волоського елементу». Згадуючи село Волю Цеклинську, автор вважає, що «вони спочатку було польським селом, а рутенізація настала у XVI ст. після появи в селі волохів». Така ж доля, на думку дослідника, спіткала і села Матієву та Лабову⁷².

Проблему, пов’язану з теорією масової «волоської колонізації», об’єктивно розглядає чехословацький дослідник Я. Штика у монографії, присвяченій географічній назві Valašsko на Мораві⁷³.

Характеризуючи різні джерела, Й. Штика дійшов висновку, що назва «волохи» стосувалася всіх гірських пастухів⁷⁴. Таку ж думку раніше висував Д. Крандзялов⁷⁵. Посилаючись на дослідження К. Кадлеца⁷⁶, Й. Штика твердить, що «румунських пастухів на Мораві прибуло зовсім мало. У більшості це були словаки і русини (XVI ст.) , а назву Valašsko механічно перенесено на весь край»⁷⁷.

Автор подає цікаві свідчення про народність оравських волохів, посилаючись на їх імена, які є переважно українськими: Федор, Максим, Руснак, Олекса. «Українські імена виступають у такій великій кількості серед поселенців далеко від українських осередків Карпат, що напрошується висновок про те, що гірську частину Орави заселили в основному «волохи» української народності»⁷⁸.

Дослідник дійшов висновку, що на Мораві і в словацьких Татрах назва «волохи» означала вівчарів і не має нічого спільногого з поняттям «румунські волохи»⁷⁹.

Отже, теорію «волоської колонізації» західних Карпат не можна сприймати як достовірний

⁶⁶ Шематизм Лемківщини. Львів, 1936, 46.

⁶⁷ Це колишні українські або мішані села Ванівка, Бонарівка, Близнянка, Гвоздянка, Красна, Яблониця Польська, що розташовані на північ від містечка Коросно в оточенні польських сіл. З 1945 р. — польські села.

⁶⁸ Zubrzycki D. Granice między russkim a polskim narodem w Galicyi. Lwów, 1849.

⁶⁹ Криницький М. Историческое состояние Наместничества Мушинского. Віденсь, 1853.

⁷⁰ Шематизм Лемківщини, С. III.

⁷¹ Stadnicki A. O wsiah tzw. wołoskich na róbcosnym stoku Karpat. Lwów, 1848. Długopolski E. Przyczynki do osadnictwa wołoskiego w Karpatach. Kraków 1916. Dobrowolski K. Migracje wołoskie na ziemiach polskich. Lwów 1930 i in.

⁷² Czajkowski J. Цит. праця.

⁷³ Štika J. Moravské Valašsko. Jeho vznik a vývoj. Ostrava, 1973.

⁷⁴ Štika J. Цит. праця, 17.

⁷⁵ Krandžalov D. Valasi na Morave. Praha, 1938.

⁷⁶ Kadlec K. Valasi a valašské právo v zemích slovanských a uherských. Praha, 1916.

⁷⁷ Štika J. Цит. праця, 18.

⁷⁸ Štika J. Цит. праця, 23.

⁷⁹ Štika J. Цит. праця, 42.

факт. Цю «теорію» спростував філолог Д. Кранджалов⁸⁰, який стверджив, що «воловахами» називають всіх, хто заживав випасом худоби у Карпатах. Проти теорії «волоської колонізації» західників Карпат виступили і радянські дослідники Ю. Бромлей, А. Грашанська⁸¹, а також Ю. Гошко⁸². Вони зробили висновок, що «воловхи» — пастухи східнослов'янського походження зі східноукраїнських Карпат.

На завершення роздумів над «волоською» проблемою хочеться звернути увагу на кілька питань:

По-перше, якщо воловхи — «румуні», як це вважали і вважають окремі прибічники теорії «волоської колонізації», або ж елемент албанський, румунський, угорський чи навіть змішаний з руським, як вважає сучасний польський дослідник Е. Чайковський, то напрошується закономірне запитання: як могло відатися зовсім чужому елементові в умовах польської держави зукраїнізуватися самому і зукраїнізувати місцевих поляків — господарів, інтереси яких відстоювали король і шляхта? Чому вони не зрумунізувалися і не зрумунізували сусідів поляків, або чому не полонізувалися як німецькі колоністи?

По-друге, якби насправді мала місце масова міграція воловів-румунів у західні Карпати, то чи така подія могла відбутися, не залишивши слідів у історичних джерелах? Джерела, які могли б підтвердити масову «волоську колонізацію» (а не поодинокі поселення мігрантів румунського походження в Карпатах) відсутні.

По-третє, якби масова колонізація воловів — «румунів» у західні Карпати справді проходила, то на Лемківщині, напевно, збереглися б численні сліди румунської культури в мові, побуті лемків. Що стосується поодиноких прізвищ від слова *волов* (*Волох*, *Волошин*, *Волошинович*), як також назв сіл Тирява Волоська, Королик Волоський, Воля Волоська, то ці назви, безсумнівно, походить від поняття «гірський пастух». Що стосується окремих прізвищ і назв румунського походження типу Басараб, Бугля, Вакера, Ватраль, Геба, Гелета, Гинда, Кічета, сіл Команча, Репель, гори — Кичера, то вони, напевно, проникли в Карпати разом з руськими поселенцями з Закарпаття.

У 1772 р. всю Галичину, в тому числі і Лемківщину, загарбала Австрія. Експлуатація підданих при нових властях набула більш витончених форм. Для постійного обкладення селян натуральними повинностями і податками власті ухвалили провести якомога точніший реєстр земельних наділів селян Галичини (кадастри) з визначенням прибутків, які дає кожне селянське господарство.

Перші земельні cadastrи Галичини в історичній літературі відомі під назвою Йосифінської (1785—1788) і Францисканської (1819—1820) метрик⁸³.

Це цінні джерела для вивчення історії розвитку продуктивних сил у сільському господарстві, суспільно-економічних відносин. Прізвища селян того часу можуть відтворити картину про національний склад населення, його міграцію.

Початок створення Йосифінського кадастру поклав урядовий патент від 12 квітня 1785 р. з інструкцією про порядок складення опису місцевими комісіями. У процесі обміру землю класифікували за угіддями і визначали її прибутковість.

Найціннішою частиною Йосифінського кадастру є книга поземельного доходу, у першій главі якої послідовно перераховуються всі земельні угіддя, розташовані в межах даної громади. У другому графу вписано ім'я і прізвище землевласника⁸⁴, номер будинку, в якому він проживав. У наступних графах зазначено розмірожної земельної ділянки і прибуток з неї. У кінці книги робився підрахунок землі всієї громади і загальний прибуток.

Удосконалення Йосифінського кадастру в цілому по Галичині проведено в 1819—1820 роках. У результаті цієї акції австрійського уряду виникли документи Францисканського кадастру, відомі

⁸⁰ Krandžálov D. Rumunske vplývy v Karpatech. Praha, 1938; Valasi na Morave.

⁸¹ Бромлей Ю. В., Грацианская Н. Н. Изучение культурной общности населения Карпат. «Карпатский сборник», 2, М., 1976, 10—11.

⁸² Гошко Ю. Г. Населення українських Карпат XV — XVIII ст. К., 1976, 5.

⁸³ Кадастром (лат. *capitastrum*) називається в цьому випадку перепис і економічна оцінка земельних угідь. Назва походить від імен австрійських імператорів Йосифа II (1780—1790) і Франца I (1804—1835), під час панування яких були складені кадастри.

⁸⁴ Саме цю частину Йосифінської метрики було опрацьовано для «Словника прізвищ».

в історичній літературі під назвою «Францисканської метрики». Документальні матеріали Йосифінського та Францисканського кадастрів зберігаються в Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові⁸⁵.

Північна (галицька) частина Лемківщини при опрацюванні Поземельних кадастрів була поділена на три адміністративні циркули (округи): Новосанчівський (шифр IV), Ясельський (II) і Сяніцький (XV). Описом було охоплено 353 сільські пункти, але не всі описи збереглись. Для складення «Словника прізвищ» використано матеріали 306 сіл. Із них для 194 сіл — матеріали Йосифінської метрики, для 11 сіл — матеріали Францисканської метрики. Список прізвищ мешканців села Одrexова (Сяніцький округ) відтворено за записами з «Актів села Одrexові»⁸⁶.

Певні труднощі при складанні Словника спричиняло те, що сільські управи на час переписів передували у руках чиновників-поляків. Отже, метрики складали писарі польської національності, користуючись графічними засобами польської мови. При цьому вони нерідко спотворювали прізвища лемків: прізвище однієї і тієї ж родини часто записували в різних варіантах. Для прикладу наведемо декілька таких записів прізвищ, що належали одній родині: Аントшко (Antoszko, Antoszek, Antoszczek), Астрябський (Astryabski, Astrabski), Бадурак (Badurak, Badarak), Бацик (Bacuk, Bacak), Брашко (Braszko, Brasko), Вартівник (Wartiwnyk, Wartownik), Великий (Wełyki, Wielki), Ганич (Hanicz, Haynicz), Гзик (Hzyk, Gzyk, Gzik), Дебрак (Debrak, Debrzak), Дорожний (Dorożny, Drożny), Зиряк (Zyriak, Zytyak, Zygiak), Зматичек (Zmatyczek, Zmaciczek), Личачко (Łyczaczko, Liczaczko), Мартиник (Martinik, Marciniak), Мидян (Midian, Midzian), Пірчак (Pirczak, Pirczek), Поливочка (Poliwoczka, Poliweczka), Римар (Rymarz, Rymanz), Стрілка (Striška, Strzalka), Ступак (Stupak, Stępak), Чудак (Czudak, Cudak) та інші.

Реальне звучання прізвища в таких випадках допомогли встановити додаткові порівняння за писів (одне і теж прізвище записувалося кілька разів), а також його сучасне живе звучання в селедовиці лемків, які живуть на території УРСР і Польщі. Наприклад, прізвище, яке в метриках записане то як Wełyki, то як Wielki, у наш час серед лемків звучить тільки як Великий. Отже, немає сумніву, що офіційні записи прізвищ в українських селах були проявом як полонізації їх з боку писарів, так і наслідком спонтанної колонізації українського населення.

Складніші справи при трактуванні прізвищ у мішаних польсько-українських селах як Барвінок (II, 174), Бахір (XV, 302), Боднарка (II, 231), Босько (XV, 243), Глодно (XV, 223), Дошно (XV, 220), Загір'я (XV, 60), Ізебеки (XV, 238), Климківка (II, 296), Костарівці (XV, 259), Криниця (IV, 90), Лубна (XV, 280), Мацина Велика (II, 192), Новосільці (Ф. 20, XV, 44), Павлокома (XV, 311), Пельня (XV, 375); Прусиц (XV, 56), Солотвини (IV, 91), Тилич (IV, 89), Черноріки (II, 291), Яблониця Польська (XV, 247), Ялин (XV, 361).

У мішаних селах провести вибірку прізвищ було значно важче. У цьому випадку допоміжну роль відіграли імена, оскільки для лемків останні записувалися переважно в українському діалектному звучанні.

Так, поляка записували як Jan (Ян), Jędrzej, Grzegorz, а українця — як Iwan, Andrij, Andrey, Hrys. Якщо одну і ту ж особу один раз записано Яном, то прізвище такої особи вносилося у картотеку. Вагомим розрізнявальним критерієм були і ті специфічні імена, які надавалися тільки полякам, наприклад «Kazimierz, Karol, Wojtek, Stanisław» тощо. Та навіть при такому обережному відборі матеріалу до «Словника лемківських прізвищ», поряд із прізвищами українців, могли потрапити і прізвища окремих польських та циганських родин. З другого боку, не виключено, що прізвища окремих родин лемків нами не внесені до Словника.

Якщо прізвища однієї і тієї родини записано в кількох варіантах, то для загального списку нами вибирался варіант найбільш поширеній. Наприклад, особу (голову родини) тричі записано як Bielas, а по одному разу Białas i Biłas. Варіант Biłas не викликає сумніву, оскільки саме в такому звучанні прізвище у лемків збереглося до наших днів.

Особливо обережного підходу вимагали ті записи прізвищ, у яких полонізація зачепила не тільки графіку, але й їх фонемний склад. Наприклад, записи Zaịac, Węgrzyn, Wróbel, Wąsacz,

⁸⁵ ЦДАЛ, фонд 19 — Йосифінська метрика; фонд 20 — Францисканська метрика. Див.: Йосифінська (1785—1788) і Францисканська (1819—1820) метрики. Показник. Склали П. Пироженко і В. Сіверська. К. 1965.

⁸⁶ Акти села Одrexови. К., 1970. Упорядкування прізвищ мешканців села здійснено за допомогою уродженця цього села — музикознавця і композитора І. І. Майчика.

Górnik, Jędruszko, Trębacz. Додаткові пошуки серед сучасних лемків допомогли встановити, що такі прізвища в устах самих лемків звучали як Заяць, Вентрин, Воробель, Вусач, Гірник, Андрушко, Трубач. Правда, хоч окремі прізвища, наприклад, Цеплій (с. Одржхови), Бочян (с. Șurovici) і тоді вже вимовлялися на польський лад.

Польські записи прізвищ на -ik (Chomik, Adamik, Baganik) транслітеруємо через українське -ик (Хомик, Адамик, Баганік). Польський диграф гг передається літерою р (Odrzechowski — Одреховський, Brzeziński — Березинський), а прізвища, що у польських записах мають кінцеве -ek (Baczek, Bezek), передаємо через -ик (Бачник, Безік), а в окремих — через -ко (Antoszek, Antoszczek — Антошко), як звучить воно і в сучасних лемків. Польський диграф -ie передається через -i (Biednik — Бідник), а польське dz — через українське -д (Arendziak — Арендяк; Barnudziak — Барнудяк). Однак у ряді випадків (якщо dz дотепер зберігається вживому звучанні лемків) передаємо через дз (Adzimiak — Адзим'як, Wodzik — Водзик; Dziadyk — Дзядик, Dziama — Дзяма).

Були ускладнення з польськими g, h, ch. Звук g не має рівноцінного відповідника в сучасному українському алфавіті, а тому його, як також h передаємо через г (Goc, Нос — Гоц, Gabla, Besaga, Bagan — Габла, Бесага, Баган; Habura — Габура). В окремих випадках диграф ch у відповідності до сучасної живої вимови також доводиться передавати через українське г (Choc, Chalas, Betechanicz, Chawtucz — Гоц, Галас, Береганич, Гаврич). Однак бувають і протилежні випадки, коли літеру h необхідно передавати через x (Harcio, Bolehowsky, Hań, Hwostyk — Храпіць, Болеховський, Хань, Хвостик).

Суфікс -ow (Adamow, Wasylkow) передається як -ів (Адамів, Васильків), суфікс -icz (Adamowicz, Babicz, Baranicz) як -ич (Адамович, Бабіч, Баранич), суфікс -ip як -ик (Antonin — Антонін). Суфікси -ski, -cki передаються як — -ський, -цький (Angielski, Bachurski — Ангельський, Бахурський; Banicki, Baguski — Баницький, Барницький), закінчення «у» у прізвищ прикметникового типу передається як -ий (Bereźny, Bosy, Bury, Ładny — Бережний, Босий, Бурій, Ладний).

На особливу увагу заслуговує питання поширеності окремих прізвищ у лемків, тобто їх популярність. Прізвищ, які у кінці XVIII ст. носила лише одна лемківська родина, досить багато — 1811, або 42,5 % від усіх прізвищ (4258) і 14,5 % від числа родин. Отже відсоток людей із такими рідкісними прізвищами невисокий. У той же час серед цих прізвищ найбільше таких, що співзвучні з польськими, словацькими, чеськими, угорськими, румунськими.

Основу лемківських прізвищ того часу складають такі прізвища, носіями яких були 50 родин чи навіть більше. Це прізвища: Коваль — 56 родин, Барна — 51, Русин — 49. Очевидно, родини з такими прізвищами належать до найстаріших серед лемків.

Таблиця найбільш поширених прізвищ на північній Лемківщині в кінці XVIII ст.

№ п/п	Прізвище	к-сть родин з пріз.	№	Прізвище	к-сть родин з пріз.
			п/п		
1	2	3	4	5	6
1.	Коваль	56	37.	Заяць	20
2.	Барна	51	38.	Кіт	20
3.	Русин	49	39.	Марчак	20
4.	Попович	48	40.	Дзюбак	19
5.	Цап	44	41.	Дудка	19
6.	Мельник	40	42.	Лучка	19
7.	Хом'як	37	43.	Савка	19
8.	Шлак	37	44.	Філь	19
9.	Войтович	33	45.	Бодак	18
10.	Ковальчик	31	46.	Дзядик	18
11.	Пристань	31	47.	Дуда	18
12.	Петрік	30	48.	Кохак	18
13.	Гавриляк	29	49.	Кріль	18
14.	Баб'як	27	50.	Слота	18
15.	Тирпак	27	51.	Макух	18
16.	Вовк	26	52.	Ткач	18
17.	Костик	25	53.	Горощак	17
18.	Криницький	25	54.	Кондрат	17
19.	Кулик	25	55.	Пастернак	17
20.	Роман	25	56.	Коник	16
21.	Барак	24	57.	Милян	16
22.	Драган	24	58.	Сенчак	16
23.	Козак	24	59.	Сидор	16
24.	Вархол	23	60.	Федорчак	16
25.	Вислоцький	23	61.	Ференц	16
26.	Галько	23	62.	Хомик	16
27.	Данчак	23	63.	Боднар	15
28.	Крупа	22	64.	Галик	15
29.	Бобак	21	65.	Гоцко	15
30.	Копча	21	66.	Дмитрик	15
31.	Маркович	21	67.	Завійський	15
32.	Стеранка	21	68.	Когут	15
33.	Стець	21	69.	Кравець	15
34.	Хованець	21	70.	Павлик	15
35.	Хома	21	71.	Савчак	15
36.	Шевчик	21	72.	Сорока	15
			73.	Стецик	15
			74.	Ханас	15
			75.	Чупак	15

Усього:

1685 родин

Як бачимо, прізвищ, які мали б 15 і більше родин, нараховується 75, тобто 1,7 %. У цілому ж ці прізвища окооплювали 1685 родин і у відношенні до всіх родин складали 13,4 відсотка.

Ці найпопулярніші у XVIII ст. прізвища лемків, без сумніву, підтверджують приналежність населення північних схилів західних Карпат до українського народу.

Прізвища на Лемківщині, як і на інших землях України, формувалися за різними ознаками, зокрема за родом заняття, за зовнішнім виглядом, за рисами характеру, за місцем проживання, за територіальним чи національним походженням та за іншими характерними рисами іменованого. Для їх утворення широко використано як традиційні назви осіб із лемківського лексикону, так і назви тварин, рослин, різних предметів та абстрактних понять, які до того часу у лемків виконували роль індивідуальних та родових прізвиськ.

Ta найчисленнішу групу у лемків становили ті прізвища, в основу яких лягли власні особові імена. Уже побіжний перегляд лемківських прізвищ показує, що на Лемківщині відносно часто ставали прізвищами звичайні чоловічі імена, як, наприклад, Адам, Баньо, Василь, Гаврило, Гнат, Дмитро, Кузьма, Нестер, Олекса, Прокіп, Роман, Сава, Степан, Франко⁸⁷ і т. п., імена із здрібніло-пестливими суфіксами -уньо, -бо, -ць, -цио, -ух, -аш, типу Васюньо, Даньо, Петруньо, Гриць, Грицьо, Данцьо, Панцьо, Юрцьо, Андрух, Ілляш, Федаш, Юраш, рідше — імена з суфіксами -ан, -та, -ота, типу Деман, Лукан, Павелта, Сеньо́та.

Досить часто прізвищами у лемків ставали також імена з такими дрібно-пестливими суфіксами, як -ко, -очки, -енчик (пор. прізвища Андрейко, Андрусечко, Грицечко, Васенько, Федорко, Юрко), а також імена з суфіксами -ець, -ик, -чик, типу Василець, Данилець, Романець, Якимець, Адамик, Адамчик, Ванчик, Василик, Левчик, Максимчик, Романик, Федорчик, Хомик, Яценчик. Особливістю таких утворень є те, що кожне з них могло бути дане людині як за іменем самого іменованого, так і за власним іменем його батька (батько Василь, а син — Василик).

Особові імена із згрубіло-звеважливими суфіксами значно рідше ставали прізвищами у лемків. Пор. такі прізвища, як Вания, Федорига, Демура, Машура, Стефура, Фецюра, Янура, Демчук, Тимчур, Климунда, Костиско, Петриско, Романиско, Семениско, Кличач, які містять іменні суфікси -ига, -ура, -юра, -ур, -унда, -иско, -ач.

Численну групу серед відімнених прізвищ лемків становлять вторинні утворення, які постали спеціально для того, щоб характеризувати дітей за їх батьками. У межах таких секундарних утворень виділяються своєю численністю прізвища з присвійноприкметниковим суфіксом -ів, які свою основу вказують на ім'я засновника роду по чоловічій лінії. Це такі прізвища, як Адамів, Ванів, Василів, Гнатів, Гриців, Іванів, Ільків, Михайлів, Павлів, Петрів, Федорів, Юрків та багато інших. Близькими до них є лемківські прізвища прикметникового походження на -ин, типу Андрішин, Бабин, Касьчин, Марусин . . . Твірними основами таких прізвищ служили іменники на -а, причому в ролі твірних основ найчастіше виступали назви жінок на -иха, за їх чоловіками. Пор. прізвища Василишин, Грицишин, Дмитришин, Михалишин, Павлишин, Петришин, Хомчишин, Юрчишин (від Василиха «дружина Василя», Грициха «дружина Гриця», Дмитриха «дружина Дмитра», Михалиха «дружина Михала», Павлиха «дружина Павла». Петриха «дружина Петра», Хомчика «дружина Хомки», Юрчика «дружина Юрка»).

Дещо меншу кількість серед вторинних утворень становлять прізвища з патронімічними суфіксами -ович, -евич. Пор. прізвища Адамович, Васильович, Гнаткович, Данилович, Демкович, Климович, Левкович, Петрович, Юркович. До них прилягає менш численна група патронімічних та матронімічних прізвищ на -ич, тобто прізвища від чоловічих та від жіночих імен на -а: Васич, Гаврич, Ганич, Ксеніч, Романич, Федорич, Яремич і т. п.

Відносно високий процент серед лемківських прізвищ належить патронімічним утворенням на -ак, -як, -чак. Пор. прізвища Адам'як, Василяк, Гавриляк, Гавришак, Грицак, Давидяк, Даняк, Нестерак, Микитяк, Адамчак, Андрейчак, Ванчик, Гриньчак, Михальчак, Покопчак, Хомчак, Юрчак, Ящечак. Патронімічних утворень серед прізвищ із цими суфіксами значно менше. Пор. прізвища Гандзяк, Гануляк, Ксеняк, Маруняк, Марусяк, Марущак (від імен Гандзя, Гануля, Ксеня, Маруня, Маруська, Маруся).

⁸⁷ У с. Волосатому (XV, 27) за Йосифінським кадастром проживав господар Іван Франко. Є підстави допускати, що він міг бути дідусем відомого українського письменника Івана Франка (Див. І. Д. Красовський. До питання про родовід Івана Франка. Журн. «Дукля», 1982, 5. м. Пряшів, ЧСФР).

Ще менше відмінних прізвищ у лемків утворено за допомогою патронімічних суфіксів -ук, -юк, -чук (Гаврилюк, Гавринчук, Дем'янчук, Петрашук, Савчук, Сенюк) та за допомогою суфіксів -чат, -ов'ят, -ев'ят (Антончат, Сеньков'ят, Стецев'ят).

Поряд із відмінними прізвищами у лемків XVIII ст. було майже стільки ж таких власних особових іменувань, які у допрізвищевий період не лише називали, але й характеризували людей за їх специфічними ознаками, зокрема такими, як:

рід діяльності, у тому числі й професія. Наприклад: Боднар, Гончар, Гудак, Дротар, Зільник, Коваль, Колодій, Косар, Кравець, Кукар, Кущінір, Маляр, Мельник, Млинар, Оліяр, Пастух, Потчтар, Решетар, Різник, Соляр, Столляр, Тесля, Ткач, Трач, Цимбаліста, Ціжмар, Швець;

соціальні становище; посада: Арендач, Базарник, Бакаляр, Бача, Бискуп, Богач, Богачик, Вйт, Владика, Возний, Газдайка, Голота, Гудачок, Гусар, Дзяд, Дяк, Дячок, Единак, Затик, Католик, Козак, Купець, Писарчик, Попович, Сирота, Староста, Шляхтич;

територіальна ознака: зокрема місцевість, із якої вийшов засновник роду: Балутянський (від Балутянка), Біляновський (від Білянка), Брунарський (від Брунари), Вапенський (від Вапенне), Вислоцький (від Вислік), Душатинський (від Душатин), Жегестівський (від Жегестів), Заршинський (від Заршин), Криницький (від Криниця), Лосянський (від Лосе), Мацинський (від Мацина), Мушинський (від Мушина), Новицький (від Новиця), Одрехівський (від Одрехова), Полянський (від Поляни), Рудавський (від Рудавка), Тилявський (від Тилява) та ін. До останніх прилягають також прізвища, утворені від географічних назв за допомогою суфіксів -ак, -як (Бескидняк, Волиншак, Горак, Дошняк, Ждиняк, Подоляк, Поточак, Спішак) та прікметникових суфіксів -ний, -овий (Бережний, Горбовий, Гранічний, Дорожний, Задорожний, Запоточний, Нагірний, Підгірний, Поточний);

етнічна ознака: Бойко, Волох, Лемцю, Русин, Русиняк, Русинко, Руснак, Венгрин, Жидик, Лях, Мадяр, Мазур, Москаль, Німець, Поляк, Татар, Турок, Циган, Швед.

Відносно високий процент прізвищ у лемків становлять давні дохристиянські імена типу Білик, Голей, Кохан, Красунко, Милий, Страшко, Сухан, а ще вищий — колишні прізвиська, які характеризували людей за їх зовнішнім виглядом, внутрішніми ознаками чи іншими індивідуальними (переважно негативними) рисами. Для таких характеристик широко використано в метафоричному значенні такі групи слів, як:

назви живих істот: Баран, Бик, Бобер, Борсук, Вовк, Ворона, Гніда, Голуб, Гуска, Заяць, Зозуля, Кавка, Квочка, Кіт, Кобиляк, Когут, Козел, Коник, Кріль, Куна, Лис, Медвід, Муха, Рак, Рибка, Слимак, Сова, Сорока, Тхір, Хруш, Цап, Шпак;

назви рослин: Бібко, Граб, Груша, Дуб, Клен, Крик, Лобода, Слива, Сливка, Смерек, Явір;

назви різних предметів, зокрема знарядь праці чи інших частин: Баняк, Бубен, Вареха, Гальба, Дзвонник, Драпач, Дуда, Колиска, Корба, Люшня, Мотика, Опалка, Палиця, Труба, Цибух, Цідилло, Цимбала;

назви іжі: Борщ, Варянка, Галушка, Дзяма, Жентичка, Киселиця, Маслянка, Пиріг, Поливка, Стеранка, Юха, Ябчанка;

назви анатомічних понять: Варга, Грива, Голова, Дзюбак, Кишка, Колінко, Лаба, Нога, Пелех, П'ястук, Копитко, Ратиця;

назви явищ природи: Град, Мороз, Морозко, Слота, Туча, Холод.

Для характеристики особи за її зовнішніми чи внутрішніми ознаками могли використовуватися різні слова не тільки переносному, але й у прямому значенні. Саме в такий спосіб постали лемківські прізвища типу Беззубий, Головатий, Білоусий, Гамбалль, Губан, Голик, Горбань, Зубаль, Калічка, Кастронець, Кирпан, Ключаний, Кулявий, Масляний, Нечистий, Олов'яний, Плаский, Сліпак, Слутій, Солом'яний, Храпцьо, Бованко, Худий, Болибрюх, Вертун, Глуханич, Гулячок, Дикий, Дулра, Кусала, Мудрик, Чваньо.

Якщо умовно розділити лемківські прізвища XVIII ст. по групах, то найбільша кількість прізвищ припадає на групу прізвищ від імен. Це майже половина (45 %) всіх прізвищ. Близько 22 % лемківських прізвищ дано за рисами характеру, а 20 % — за родом діяльності перших носіїв.

Лемківські прізвища XVIII ст. у своїй основі (понад 80 %) є українські з походження, багато таких, що повторюються також у поляків. Серед «чужих» прізвищ найбільшу кількість становлять польські. Прізвищ словацького, угорського, румунського покореження на північній частині Лемківщини у XVIII ст. зовсім мало.

Відсутність серед лемківських прізвищ XVIII ст. більшої кількості прізвищ румунсько-моловського походження підтверджує принадлежність лемків до українського народу і ставить під сумнів волоську колонізацію західних Карпат.

* * *

Після другої світової війни у житті лемків сталися суттєві зміни. Відповідно до угоди між Польським комітетом національного визволення і урядом Української РСР від 9 вересня 1944 року про добровільне переселення, навесні 1945 року розпочалося масове переселення лемків із південно-східних повітів Польщі на Україну. З Ліського повіту переселилося 39 505 осіб, із Сяніцького — 60 878, Ясельського — 7270, Горлицького — 1505, Новосанчівського — 20 098. Усього 142 тисячі 809 осіб. До наведеного числа не зараховано кількасот родин, що переселилися у 1946 році. Лемків, що залишилися в Польщі (іх близько 30 %), у 1947 році виселено у воєводства західної Польщі. Таким чином національний склад населення західного Прикарпаття у перші післявоєнні роки помітно змінився.

RESUMÉ

Ivan KRASOVSKÝ. Priezviská haličských Lemkov podľa Jozefínskej matriky rokov 1785—1788

Práca je úvodom k Slovensku priezvisk haličských Lemkov 18. storočia spracovaného podľa materiálov Jozefínskej matriky (pozemkového katastru) rokov 1785—1788, ktorá je uložená v Ústrednom štátom archíve dejín Ukrajiny vo Lvove (fond 19).

Hlavnou úlohou vedeckého výskumu priezvisk Lemkov 18. stor. (je ich okolo päť tisíc) je odpoved na dve otázky:

1. K akému národu patria karpatskí Lemkovia?
2. Sú pôvodními obyvateľmi západných Karpát?

V práci sú uvedené dejiny štúdia priezvisk obyvateľov západnej Ukrajiny, zdôrazňuje sa, že neexistuje podobný výskum priezvisk Lemkov. Preto slovenský bude určite užitočný ako historikom, tak aj jazykovedcom Ukrajiny.

Sopmiňaný výskum priezvisk oprávňuje tvrdiť, že viac ako 80 % ich je ukrajinského pôvodu. Z „cudzích“ tvoria najväčšiu skupinu poľské. Priezvisk maďarského a rumunskejho pôvodu je veľmi málo (1 %), čo potvrdzuje príslušnosť Lemkov k ukrajinskému národu a spochybňuje teóriu „valašskej kolonizácie“ západných Karpát.

РЕЗЮМЕ

Иван КРАСОВСКИ. Фамилии лемков Галиции по данным метрической книги 1785—1788 годов

Статья является введением к «Словарю фамилий лемков Галиции XVIII века», который был составлен на основании данных метрических книг (погорельного катастра периода правления Йозефа II) за 1785—1788 годы, находящихся в Центральном государственном архиве истории Украины во Львове (фонд 19).

Главной задачей научного исследования фамилий лемков XVIII века (всего их около пяти тысяч) является ответ на два вопроса:

1. К какому народу принадлежат карпатские лемки?
2. Являются ли они исконными жителями западных Карпат?

В статье приводится обзор истории исследования фамилий жителей западной Украины, акцентируется, что не существует аналогичного исследования фамилий лемков. Именно по указанному соображению словарь представляет собой интересный материал как для историков, так и для языковедов.

Осуществленное исследование фамилий дает основание утверждать, что более 80 % фамилий — украинского происхождения. Из «иностранных» самую большую группу составляют польские фамилии. Фамилии венгерского и румынского происхождения очень мало (1 %), что подтверждает принадлежность лемков к украинскому народу и ставит под сомнение теорию «валашской колонизации» западных Карпат.

ZUSAMMENFASSUNG

Ivan KRASOVSKÝ. Familiennamen der Lemken von Galizien nach der Josephinischen Matrikel der Jahre 1785—1788

Die Arbeit ist eine Einführung zum Familiennamenwörterbuch der Lemken von Galizien zusammengestellt nach den Materialien der Josephinischen Matrikel (nach dem Grundkataster) der Jahre 1785—1788, die im Zentralstaatsarchiv für Geschichte der Ukraine in Lwow (Fonds 19) hinterlegt ist.

Die Hauptaufgabe der wissenschaftlichen Forschung der Nachnamen der Lemken des 18. Jahrhunderts (es gibt deren um fünftausend) ist die Beantwortung zweier Fragen:

1. Zu welcher Nation gehören die Karpaten-Lemken?
2. Sind die Lemken die ursprünglichen Bewohner der Westkarpaten?

In der Arbeit ist die Geschichte des Studiums der Nachnamen von Einwohnern der Westukraine angeführt und es wird betont, daß es keine andere solche Forschung von Nachnamen der Lemken gibt. Aus diesem Grund kann das Wörterbuch sowohl den ukrainischen Historikern als auch Linguisten von Nutzen sein.

Die erwähnte Untersuchung der Familiennamen berechtigt zur Behauptung, daß mehr als 80 % der selben ukrainischer Herkunft sind. Von den „fremden“ Nachnamen bilden die polnischen die größte Gruppe. An Nachnamen ungarischer und rumänischer Herkunft gibt es nur sehr wenig (1 %), was die Zugehörigkeit der Lemken zur ukrainischen Nation bestätigt und die Theorie der „walachischen“ Kolonisation der Westkarpaten in Zweifel stellt.

СПОГАДИ ЗАБУТОГО УКРАЇНСЬКОГО ЮРИСТА ТА ЕТНОГРАФА

МИКОЛА МУШИНКА, ПРЯШІВ

З автором цих автобіографічних спогадів, визначним юристом та етнографом проф. Осипом Марковом, я познайомився десь в середині 60-х років посередництвом праокої етнографки Сої Швецової, хоч його наукові праці мені були відомі і раніше. Проф. О. Марков належав до тих людей, які з першого знайомства здібні здобути прихильність і симпатії співбесідника. Мене він полонив своїм достоїнством, скромністю та широким діапазоном знань. Я часто відвідував його на його квартирі у Братиславі і ми з ним розмовляли на різni теми. Говорили ми по-українськи, але часом, в присутності його дружини-словачки — етнографки д-р Еми Маркової, я переходив на словацьку мову. Та вона сама просила мене: «Говоріть по-українськи, таж тут він ні з ким із своїх земляків не зустрічається і для нього є святом говорити рідною мовою».

Особливо жував він цікавився національним та культурним життям українців Пряшівщини, перш за все розвитком музею української культури у Свиднику та Дослідного кабінету україністики Пряшівського філософського факультету; музсеві він подарував кілька цінних експонатів, привезених з Галичини, кабінетові — колекцію цінних книжок зі своєї бібліотеки.

З нагоди 80-річчя від його народження у 1970 р. я хотів написати розвідку про його життя і наукову діяльність, про що я йому признався, просячи, щоб він розповів мені щось більче про себе. Я знов, що про себе він не любить говорити, але використовуючи свій фольклористичний досвід, я настільки переконував його про важливість цієї справи для історії українського народу, що він нарешті погодився і протягом кількох годин розповідав мені про своє дитинство, навчання, першу світову війну, про діяльність батька тощо. Спочатку я намагався робити нотатки з його розповіді, але побачивши, що його це дenergue («почуваю себе як на допиті» — казав він) я відклал олівець на бік і лише слухав. Розповідав він надзвичайно цікаво: переді мною одна за одною відкривалися сторінки західноукраїнської історії кінця XIX і початку ХХ ст.: культурно-освітня праця, селянський рух, боротьба за національну незалежність тощо. Багато він розповідав про свого батька та людей, яких довелось йому зустрічати на своєму життєвому шляху, про своє ув'язнення на початку першої світової війни тощо.

Його дружина слідкувала за нашою розмовою в якомусь піднесеному настрої і коли професор на хвилину віддалився, сказала мені: «Пане докторе, я живу зі своїм чоловіком майже чверть століття, але, вірте мені, що все те, про що він вам говорив, чую вперше. Ні мені, і ні кому іншому він досі про це не говорив. В розмові з вами я його просто не візнаю».

Я жалкував, що не мав з собою магнітофону, щоб розмову з проф. Марковом зняти на магнітну плівку. На прощання ми домовились, що зробимо це наступного разу, але наступного разу він і чути про це не хотів. Не помогли молебні його дружини, яку він дуже поважав. «Для того, щоб говорити, як ви кажете, для майбутніх поколінь, треба кожне слово продумати, а я лиш так, без підготовки не можу».

В кінці-кінців він погодився з тим, що дружина купить магнітофон і він, коли буде мати потрібний настрій, поступово буде говорити в нього свою автобіографію сам, виправляючи сказане немов на папері.

Через пару тижнів дружина і справді купила магнітофон. я обох їх навчив працювати з ним і, повернувшись у Пряшів, чекав повідомлення про завершення звукового запису автобіографії.

Ta повідомлення не приходило, а при наступній зустрічі проф. Марков чистосердечно признає мені: «Я довго думав про вашу пропозицію і дійшов до висновку, що моя автобіографія никому не потрібна. Серцем і душою я є зв'язаний з Україною, тілом і працею з Чехо-Словаччиною, але і там і тут я є чужинцем і сумніваюся, щоб хтось колись зацікавився моїм життям». Такі аргументи були для мене не новими: записуючи фольклорні матеріали, я майже щоразу зустрічався з ними і вмів їх легко спростовувати. Професора Маркова я теж переконав в тому, що його спогади можуть стати цінним історичним документом. «Може ви маєте рацію, та все ж таки ця модерна техніка запису не для мене; я звик ціле життя орудувати пером, отже і свої спогади я передам паперові, а не якісь там магнітній плівці», — сказав він, прощаючись зі мною.

В 1970 р. я написав досить обширну статтю про життя і наукову діяльність О. Маркова, виславши її йому для авторизації, після чого здав її до друку в ж. «Дукля». На жаль, з причин не залежних від мене вона не була опублікована.

Минали місяці, роки: професор був зайнятий іншими справами, а до написання спогадів не приступав. Я вже втратив надію, що він їх коли-небудь напише.

Та 15 вересня 1976 р. він звернувся до мене листом, в якому повідомляв, що вже три тижні лежить в лікарні з запаленням легенів (в дійсності це був рак, але він про це не знає). В кінці листа він, ніби між іншим, зауважив: «Про себе я дещо написав. Вийшло досить сухе *curriculum vitae* і я з ним не задоволений. Треба би було більше історичної атмосфери». Тут же він обіцяв передати мені ці свої спогади при моїй найближчій дорозі в Братиславу.

Та в той час я змінив місце роботи, і в Братиславу довший час не їздив, а 27 листопада того ж року О. Марков умер. Про його смерть я довідався лише після похорону. Висловлюючи співчуття д-р Марковій з приводу болючої втрати, я запитав її про долю автобіографії небіжчика, але її відповідь мене не потішила. Листом від 7 грудня 1976 р. вона повідоміла мене, що в останні тижні перед смертю він багато рукописів палив, мабуть і його мемуари лягли попелом.

Я дуже жалував, що не знайшов часу відвідати його і, забравши від нього спогади, зберегти їх для історії та незабаром одержав від д-р Маркової нового листа з повідомленням, що спогади все ж таки знайшлися разом з десятком книжок, призначених для мене (між книжками були: перше видання «Русалки Дністрової», «Австро-русські спомини» М. Драгоманова, працьке видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка 1876 р. та ряд інших). При першій моїй дорозі в Братиславу вона все це мені передала.

Автобіографічні спогади О. Маркова займають три зошити — разом 132 сторінки. Писані вони в братиславській лікарні Крамарі, головним чином, по пам'яті, без наявності ілюстративних документів. О. Марков описує власне життя на фоні конкретних історичних подій, так що вони мають не лише біографічне, але й ширше історичне значення. На жаль, вони досить фрагментальні: деякі періоди життя описані в них занадто стисло, опису інших зовсім нема. Крім того, вони не закінчені. Та незважаючи на це, вони містять стільки невідомих або маловідомих фактів, що напевно викличуть зацікавлення не лише в колах дослідників, але й серед широкої громадськості.

Нижче публікую їх з певними скороченнями, пристосовуючи їх мову до норм сучасного українського правопису. В інтересі збереження авторського стилю, навмисне залишаю в них деякі галицизми в лексиці та морфології. Більші пропуски зазначаю квадратними дужками, менші залишаю без позначення. Без позначення розкриваю і численні авторські скорочення.

Автограф спогадів знаходиться у мене. Іх машинописну копію 1977 р. надіслано в рукописний відділ Львівської наукової бібліотеки та в архів Братиславського юридичного факультету ім. Я. А. Коменського.

Автобіографія проф. Осипа Осиповича Маркова

Я родився у Львові 25 жовтня 1890 року. Мій отець Осип Андрієвич Марков був редактором і видавцем газет «Галичанин» та «Русское Слово». Газета «Галичанин» під іншими назвами виходила властиво вже у 1880-их роках, а першою газетою, яку заснував покійний отець, був «Пролом» і виходив, думаю, від 1880 р. Газета стояла на позиціях єдності руського народу, а отець був одним з діячів т. зв. «староруської партії». В процесі Ольги Грабар, А. І. Добрянського і тов. (1882 р.) він був одним з обвинувачених і ще в моїм дитячому віці (в 1890-их роках) — в нашому помешканні при вул. Руській — в Ставропігії, бували досить часті ревізії, які глибоко врізалися в мої пам'яті. Мати була дочкою священика Віктора Нероновича (пароха в Рейтаревичах), який теж був прихильником староруської партії (думаю, що одним з його предків був Василь Неронович, що в 1830-их роках був учителем руської мови в Ставропігійському інституті (Український учительський архів, III, 1907, 10).

Ми досить часто їздили (головно влітку) до Рейтаревичів а з Рейтаревичів до недалекого Гошева. Тітка Євгенія — сестра матері та дружина моого стріка Д. А. Маркова (тоді ще священика в Рейтаревичах) уже не жила (вона трагічно після родів покінчила з собою), а стрійко учився на юридичному факультеті в Інсбруці. Як відомо, після процесу 1882 року, там був конфінований А. І. Добрянський і це було головною причиною, що саме туди поїхав (без сумніву, на раду покійного вітця — приятеля Добрянського) на навчання май страйко, який зблишився там з А. І. Добрянським. З Інсбруку в Рейтаревичі від стрійка ми діставали з часу на час тирольські яблука.

Діда вже не дуже пам'ятаю. Одне залишилося в пам'яті: ми ходили до кімнати діда, де стояв старий, високий годинник, який грав марш з опери Майерберга «Пророк».

Їздili ми також (розуміється влітку) і до рідні вітця, головне до тітки Насті, в село Грушів. Там жили брати і дальші родичі вітця. Тітка Настя восени приїжджала їх у Львів, привозячи нам картоплю на зиму. Картопля мала символічне значення: покійний отець був постійно власником частини ґрунту, який залишився по смерті його вітця Андрія і який зараз уживала родина тітки Насті.

Ми всі діти ходили до евангелицької народної школи на вулиці Кохановського. Цікаво, що ту школу заснував С. Бредецький, родом із Словаччини, який був довгі роки суперінтендентом в Галичині (і Буковині?) і який грав видатну роль в культурному житті Галичини. Школа була дуже добра. Вчили нас у школі по-німецьки, хоча до школи ходили (крім нечисленних німців — дітей членив оффіцерського корпусу у Львові), головним чином ненімці. В неділю ми ходили з вітцем до православної церкви; після обіду отець брав нас на прогулянку на «Вульку» — до саду, який він купив від бувшого директора ставропігійської друкарні Пухира перед його від'їздом в Росію. На Вульку ми йшли звичайно через Стрийський парк (його назвали «парк повістивавський»), де в 1894 році була галицька краєва виставка. З твої виставки ще початком ХХ стол. залишилось досить багато будинків. Між іншим, залишився дерев'яний хрест, поставлений з ініціативи В. Шухевича, в народному стилі з написом: «Сей хрест спорудил Осип Марков во оставление гръхов». Покійний отець давав сей хрест і напис відновляти і я його ще добре пам'ятаю. Сумніваюся, чи хрест зберігся до сьогоднішніх часів. На Вульці отець дав посадити молоді фруктові дерева, так що згодом там виріс гарний сад. Після 1939 року його, як я чув, перебрало місто і там поставлено багато нових будинків. Я їх уже не бачив.

У Ставропігії (Бляхарської або Гуцької вулиці) ми жили на другому поверсі. На першому були кімнати музею, управа Ставропігійського інституту (братьства) та помешкання професора Ісидора Шараневича, відомого історика Галичини, який був довгі літа сеньором Ставропігійського інституту. Він м. ін. організував музей інституту та його архів. Ми всі з великим поважанням ставилися до нього, а я з часу на час заходив за його дружиною — доброю старою панею. В них було дві дочки та двоє синів.

На другому подвір'ї Ставропігії (з Підвальнної вулиці) жили м. інж. Гавришкевич, Яновські, парох Давидяк, Давидович тощо. Дітей у Ставропігії було досить і ми разом гралися на подвір'ї.

Після закінчення чотирьох класів початкової школи я склав вступні іспити і став учнем першого класу німецької гімназії. То була т. зв. «друга гімназія», яка поміщалася в старому будинку «на Валах», проти Успенської церкви (першою гімназією, число гімназії було позначене на шапці студента, клас на коніні, була українська т. зв. «академічна гімназія», яка містилася в будинку «Народного дому»). Школа була добра. Викладова мова була німецька, тільки уроки польської

та української мови та літератури (кожний студент міг вибрати собі одну з тих двох мов) були в тім огляді винятком. В нижчій гімназії ходив на уроки польської мови (професорами були: Косовський, а пізніше філолог — доцент Львівського університету Герсон Блят), так що навчився добре по-польськи, а у вищій гімназії перейшов на уроки української мови. Тут моїми професорами були: Володимир Бирчак, а в поспільніх класах Василь Шурат. Я маю добрі спогади на В. Бирчака а ще кращі на В. Шурата. Шурат був високо освіченою людиною, притім незвичайно тактна та толерантна. Учням він давав читати (та реферувати) монографії (часто російські) з історії старої літератури. Мені, наприклад, він одного разу дав читати книжку Морозова «Істория русской драмы», в якій широко говорилося про т. зв. шкільну драму, про інтермедії, інтерлюдії тощо. Іншим разом він нас післав на старе кладовище під Високим замком і ми мали написати про те, що там можна було бачити та про що довідалися. З інших професорів назову професора математики і фізики німця Гессе і професорів (також математиків) М. Сивуляка та Плешковіча. І. Сивуляк та Плешкович були прихильниками староруської партії. Сивуляк жив в Ставрополії в сусідстві з нами. Він був далеким родичем моєї матері. Під час війни (в 1914—1915 р.) він жив у Львові, приймаючи участь в тодішньому політичному житті (був членом «Русского народного совіту»). В 1915 р. вийшов з сім'єю в Ростов-на-Дону де, здається, і помер.

Вже у вищій гімназії (може під впливом В. Шурата та І. Свенціцького) я почав інтересуватися історією галицького відродження. Я ходив до бібліотеки «Народного дому» та почав збирати видання з доби відродження але і пізнішу літературу. Я відвідував між іншим склади книгарні Ставропігійського інституту та склади антикварія Л. Бодека (здається, на Скарбківській вулиці). В складі Бодека працював тоді відомий галицький бібліограф І. Е. Левицький, після знайомства з яким я заходив туди частіше. Ще тепер я маю «Австро-руські спомини» М. Драгоманова, знайдені мною в складі Л. Бодека.

Студенти німецької гімназії були різних національностей: поляки, русини, євреї (німців було мало), але я не пам'ятаю, щоби між нами проявилися коли-небудь ознаки шовінізму або національної антипатії. Розмовною мовою, оскільки не йшлося про розмови між русинами, була польська. По-польськи ми розмовляли і з колегами євреями. Ані проявів антисемітизму у нас в школі не було. Не було ні серйозніших сварок між прихильниками єдності Русі та прихильниками самостійності українського народу. До речі, «українці», т. є. прихильників українського напряму, було між нами мало. З вищих класів гімназії я запам'ятав лише одного «українця» Стефановича, який жив довгі літа у Павенецького і з ним разом учився (Павенецький захворів на очі і не міг добре читати).

Після матури в 1908 році я вже мало кого з колегів зустрів. В 1914 році прийшла війна, по війні була одна зустріч матурантів у Львові, та я жив тоді в Чехословаччині і на зустрічі, на жаль, не був. Потім наступила друга війна і ми вже не зібрались. Здається, що з цілого нашого класу живими залишилися тільки двоє: А. Павенецький (у Львові) та я.

З нашої квартири були двері до редакції «Галичанина» та «Русского Слова», що складалося з трьох кімнат. В одній з них працювали редактори «Галичанина» І. Н. Пелех, Орест Авдиковський, Володимир Луцік та Осип Мончановський, в другій містилася адміністрація, в якій працював, між іншим, головний редактор тижневника «Русское Слово» (довгі роки це місце займав Янчак, який пізніше переселився в Росію і там залишився), в третьій кімнаті була бібліотека вітчія, де він працював. Треба сказати, що І. Н. Пелех (він був моим хрестним вітцем і від нього я мав золотий хрестик, що загубився під час першої світової війни) сам видавав «Русскую бібліотеку», в якій вийшов цілий ряд класичних творів російської літератури, а О. А. Мончаловський був редактором і видавцем гумористичного часопису «Страхопуд». В редакції під час обідньої перерви (після обіду читалася коректка) я читав чи переглядав газети: «Киевлянин», «Рада», «Освобожденіє» Н. Б. Струве; з галицьких газет «Руслан» (видавав його Вол. Барвінський); «Le Couvert Européen» Бберисоне-Бберистерне, «La Pensée slave» та інші.

Гости бували у нас часто, зокрема, коли у вітця були іменини. Найчастішими гостями (що цікавились і нами, дітьми), була Клавдія Алексович, авторка народних драм (думаю, м. і. «Знімений Юрко») і Клемертович, що видавав журнал для дітей «Ластівку». Ми, діти, звали його Кльома. «Ластівка» була в нашім дитинстві улюбленим читанням, (пізніше став ним «Віночок» для руських діточок», який видавав у Відні Гр. Кулчанко). Досить часто ми зустрічали (особливо при прогулянках на Високий замок) Савку Дуду, автора популярної «Історії Русі». Мою молодшу сестру Ольгу отець жартома називав «Савка Дуда». Чому — не знаю. С. Дуда пізніше осліп.

В нижчій гімназії вважалось у нас свого роду спортом відвідати професора української гімназії — знаменитого мовника Й. етнографа Івана Верхратського. Він жив в домі по вул. Люблінської унії, яка вела на Високий замок, а приводом для відвідин була «мінерали», які ми йому носили. Звичайно йшлося про куски алябастру, якого було досить на т. зв. «Стрійниці».

Влітку (на канікули) довгі роки ми з вітцем і мамою їздили до Болехова (з Болехова ми не раз робили прогулянки до Будниць), де ми жили, здається, в домі Валявських. Пізніше (в гімназії) ми їздили до Косова, де був парохом товариш вітця О. Гелітович, отець Ярослава і Володимира Гелітовичів та доньки Марії, виданій пізніше за суддю Гуллу. Священик Гелітович був у 1914 році арештований і помер у віденській в'язниці; його син Ярослав майже рівночасно загинув у боях на східному фронті. Пізніше ми їздили до села Річки (біля Соколівки, за Косовом), де парохом був священик Сабат. Ізда звичайно тривала два дні. Ми їхали залізницею до Коломиї або до Заболотова, звідти філякром до Косова, а з Косова возом до Річки. В Коломиї ми з вітцем ходили до М. Білоуса, друкаря та видавця популярної літератури і (якщо не помиллюся) тижневника «Русская Рада». Від Білоуса я звичайно дістав даром книжки його видавництва. Пам'ятою на Шевченкових «Гайдамаків» та на книжку про Олексу Довбуша. Пізніше (здається вже у вищій гімназії) ми відвідували також В. Ф. Дудикевича, який був адвокатом в Коломиї. В тих часах він ще більшої політичної ролі в галицькому житті не грав. Його старші доньки Ромаша та Надія вчилися тоді в гімназії в Києві. В Косові ми ночували в домі пароха О. Гелітовича. В його домі жив тоді вдовець — православний священик Гайда, який був довгі літа священиком на Холмщині, а на старості літ переселився в Галичину.

Молоді Гелітовичі (вчилися, думаю, в Коломиї) були на кілька літ старші від мене і політично були (особливо Ярослав) куди зріліші за мене, зате я був з центра — зі Львова і міг їх хоч трохи інформувати про життя та працю львівської молоді. В Косові бував досить часто кіївський майстр — українець Віта Розвадівський, який пізніше одружився з найстаршою дочкою Дудикевича — Ромашею. Під час війни вони жили в Ташкенті. По революції 1917 року туди війшав з Ростова і В. Ф. Дудикевич, який там і помер.

Близько Коломиї був парохом Насальський. Він видавав бібліотеку для молоді, яка мала значний успіх. Пам'ятою, що ми були одного разу в нього вдома, але частіше ми зустрічали його в Річці, куди він інколи влітку приїжджав.

В Річці ми жили в новій хаті Пітуляка, робили прогулянки на Брусний, на Буковець і за Буковею, де жили Шкрабняки, знамениті гуцульські різьб'ярі. З Шкрабняками я раз вибрався до Жаб'яго, під Чорногорою, але на Чорногору так і не потрапив. В Річці я часто ходив до старого Пітюка. Він жив близько від Пітуляків, під горбом, який ми (а може не тільки ми) звали Пітюковою горою. Старший Пітюк дуже цікаво розказував про старі часи, розуміється і про Олексу Довбуша, про перехід російських війск в 1849 р. на Угорщину, а також ріжні апокаліптичні історії (пізніше я встановив, що це були ремінісценції апокаліптичного слова Мефодія Патарського, про «Москаля» та його війну з цілим світом, з якої він вийшов (або вийде) негідником і т. д.).

Кілька разів ми їздили влітку до священика Антона Медвідя, пароха в целі Спас біля Холма. А. Медвідь був шкільним товарищем покійного вітця. Село Спас було православне; «упорстуючі» уніатів там, наскільки мені відомо, не було, в кожному разі я про них ніколи не чув. Одного разу був з вітцем в Любліні і зайдов у кафедральний собор, в рефектарі якого велися, як говорили, наради над люблінською унією. Рефектар відзначався незвичайною акустикою, так що шепіт з одного кута було дуже добре чути в протилежному куті рефектара. В Холмі ходила пізніше моя старша сестра (Федора) до середньої школи (ліцея).

У вищій гімназії ми переживали бурхливі часи російської революції 1905 р. Розуміється, що польське суспільство, але й прихильники української самостійності, були на боці революціонерів. Між старшою консервативною генерацією прихильників єдності Русі, але й між генерацією середнього віку, мав перевагу противреволюційний напрям, викликаний страхом, що Росія може розпастися на частини. Молодша генерація стояла за політичні та соціальні реформи, яких домагалися і прихильники революції. Ця течія нав'язувала на старші традиції, які проявилися кінцем XIX стол. під впливом ідей М. П. Драгоманова, радикальної партії Франка-Павлика і її органу «Народ», та якої представником був, наприклад, Ю. О. Яворський (він видавав у 1899 р. короткий час журнал «Живое слово»). Ю. Яворський пізніше (в 1904 р.) емігрував у Росію, був довгі роки учителем гімназії в Києві і до Галичини повернувся як редактор ч. «Прикарпатська Русь» в 1914 р.

Прогресивну течію представляло коло молодших людей, яке в роках 1902—1905 групувалися навколо журналу «Живая мысль», редактором і видавцем якого був І. С. Свенцицький. Близькими його співробітниками були: Маріян та Богдан Глужкевичі, Н. Глібовицький, С. Л. Лабенський та ін. «Революціонером» вважали, наприклад, пізнішого співробітника «Прикарпатської Русі» Бучму, який по 1918 році переселився на Прикарпаття, де прожив послідні роки свого життя. Він цілими днями сидів в приміщенні товариства студентів «Друг» (здається, він там і почував), читав газети, яких там було багато (особливо з Росії) і з запалом говорив про революційні події. Як гімназист, я заходив за ним досить часто.

В роках 1905—1908 приїжджало в Галичину багато молодих людей — «революціонерів» з Росії. Десь у роках 1907—1908 з'явився у Львові російський емігрант — соціал-демократ (марксист) Александр Грамматиков, який зближився з поступовою групою молоді «об'єднітального» напряму і скоро став її фактичним головою. Пізніше (вже по революції 1917 року) говорили, що Грамматикова вислали в Галичину організація СЛРП (більшовики) з метою нав'язання через Галичину зв'язку з революційним підпіллям в Росії. В тій справі говорив мені недавно І. П. Черній, посилаючись на М. Голінатія, що Грамматиков був експонентом Леніна, якому йшлося про перевилку «Іскри» на територію Росії. (Пропущено 17 рядків рукопису).

Велику роль в моєму житті, та в житті Галичини взагалі, зіграв І. С. Свенцицький. Як молодий кавалер, він був дуже близькою людиною в нашій сім'ї. Довгий час він був нашим домашнім учителем, особливо учителем російської мови. Закінчивши університет, він поїхав (в 1899—1900 р.) на дальше навчання в Петроград, де його знайшов в досить тяжких обставинах покійний отець. В Петрограді Свенцицький зближився з прогресивними колами суспільства. Результатом його петроградського побуту були, головним чином, праці з історії зв'язків Карпатської Русі з Росією в першій половині XIX стол. Ті праці з історії вийшли в світ аж в роках 1905—1909. Після повернення з Росії він кілька літ працював у бібліотеці «Народного дому», публікуючи поступно опис рукописів музею А. С. Петрушевича. В 1902 році він почав видавати часопис «Живая мысль», який виходив аж до 1905 р. Цей журнал скоро став центром прогресивного культурно-політичного напряму молодшої генерації русофілів. (Пропущено 16 рядків рукопису: оцінка світогляду Свенцицького).

Ліберальні тенденції «Живої мыслі» і її редактора викликали реакцію в консервативніших колах прихильників руської єдності. «Живая мысль» перестала в 1905 році виходити, а Свенцицький втратив місце в бібліотеці «Народного дому». Розказували, що коли А. Петрушевич довдався про те, він сказав тільки: «Atra poх, atra poх». Свенцицький став працівником «Церковного» (пізніше «Національного») музею, заснованого тодішнім митрополитом А. Шептицьким і почав працювати у виданнях НТШ («Етнографічний збірник», «Українсько-русський архів»). Таким чином він фактично перейшов в ряди прихильників української самостійності, однак мої зв'язки з Свенцицьким не перервалися. Я заходив досить часто до нього, пізніше до «Церковного музею» (до фондів музею я подарував свою збірку гуцульських писанок), а мої перші дрібні праці були до значної міри зв'язані з його ініціативою. Він запропонував мені описати деякі новіші рукописи бібліотеки «Народного дому» (опис був надрукований у «Вістнику Народного дому»), я належав до тих, хто помагав йому при виданні його «Похоронних голосінь» («Етнографічний збірник НТШ», 1912) і, накінець, моя праця «Н. В. Гоголь в галицько-русской литературе», яка була надрукована в «Ізвестиях Отделения русского языка і словесности АН», вийшла з його ініціативи. А сталося це так:

В 1909 році (з приводу століття народження Н. В. Гоголя) він запропонував, гуртку русофільської молоді (з якою він не перервав зв'язків) опрацювати питання про Гоголя в галицько-руській літературі. Гурток, що складався з кількох студентів університету (я був тоді щойно по матурі), взявся за ту працю. Гурток почав з того, що розписав на картки дані, зібрані Ю. А. Яворським в його статті «Н. В. Гоголь в Червонній Русі», надруковані в «Ізвестіях Славянського благотворительного общества», 1904, але не видержав довго, так що нарешті з нього залишився тільки я. Над темою я працював інтенсивно в бібліотеці «Народного дому» ще два-три роки після розпаду гуртка. Чимало матеріалів я знайшов у бібліографії Левицького. Готову статтю я прочитав І. С. Свенцицькому на його квартирі і він її поблагословив до друку.

Пізніше Ю. Яворський опублікував в «Ізвестіях Отделения русского языка» критичну замітку про мою статтю, закинувши мені, що я улом'янув про його статтю про Гоголя в Червонній Русі тільки так, що звернув увагу на одну його помилку. Мені він про те не написав нічого, попросив

тільки (посередництвом М. Ф. Грушевича), щоб я йому вислав відбитку своєї статті, що я, розуміється, зробив. Пізніше (в часі першої світової війни, коли я був співробітником «Прикарпатської Русі», що виходила у Львові, а потім у Києві, під редакцією Ю. А. Яворського) ми говорили і про цей випадок і я вияснив йому, що мені, молодому не вишколеному студентові права (не філології), не були добре знані правила наукової етики; він це зрозумів і ми з ним залишилися друзями аж до його смерті (в гімназії я Ю. Яворського не знов). Він вже в 1903 році переїхав до Ржешова, а 1904 р. до Києва. Я з ним зблизився аж під час першої світової війни у Львові і Києві, а по війні на еміграції в Празі.

Господарські та соціальні відносини в Галичині до першої світової війни не були дуже добрими. Переважну частину населення творили дрібні селяни, ремісники, нечисленна дрібна буржуазія, особливо дрібні (в переважній більшості єврейські) торгівці. У Львові був міський (польський) театр, а з часу на час приїжджає на гастролі український театр з Рубчиком, Рубчаковою. Стадником та ін. Я з радістю ходив на їхні вистави і з тяжким сердцем провожав артистів при їх від'їзді на залізничну станцію. Музичні концерти бували досить рідко. Лише десь на початку ХХ століття була заснована львівська філармонія. З часу на час були в «Народнім домі» — аматорські вистави, часом і менші концерти. [Пропущено 90 рядків рукопису: опис домашнього та громадського побуту у Львові наприкінці XIX ст.: квартири, гігієна, транспорт (кінні трамваї, перший автомобіль), торгівля, ремесла, життя селян, кооперативний рух, перші страйки тощо].

Організований робітничий рух не був у Галичині ще досить сильний. Організаційна праця була в руках польської соціал-демократичної партії. Радикальна партія Франка-Павлика мала характер селянської організації. Вона була найбільше розширені в гірських областях Галичини, особливо на Гуцульщині. Пізніше був там її провідником адвокат К. Трильовський. Робітничий рух проявлявся з особливою силою в святкуванні 1-го травня. В той день було велике зібрання робітників на Стрілецькій площі. Співали «Czerwony sztandar». Робітники демонстрували за вісімгодиновий робочий день. Влада звичайно посилала проти них військо, яке не раз стріляло до зібраних народу. Ми, гімназисти, з симпатією ставилися до цих робітничих маніфестацій і уважно слухали за ними.

В 1908 р. я скінчив гімназію, склавши іспит зрілості (матуру). Вліті покійний отець взяв мене з собою до Карлових Варів (отєв там лікувався; його лікарем був А. Геровський — онук А. Добрянського, який мешкав у Петрограді), а потім (по скіччині лікування) до Відня, Любляни, Трієсту. Тут я вперше в житті побачив море і міг оглядати пам'ятники мистецтва у Венеції тощо.

Восени 1908 р. я війшов на університетські студії до Відня. У відні про мене піклувався приятель вітця та кореспондент «Галичанина» В. О. Шавинський. Що я буду студіювати, не було (по крайній мірі мені) ясне. Отець думав про юридичний факультет (юрист мав у наших умовах перспективи в житті), я думав про слов'янську філологію. Спершу я так і записався на філософський факультет і хотів вивчати славістику. У Віденському університеті вчили тоді ще В. Ягіч та К. Іречек. Але мої плани не здійснилися. Врешті-решт довелось записатися на юридичний факультет, а щоб вже звідти не було повороту, покійний В. Шавинський записав мене ще на однорічний абитурієнтський курс торгівельної академії. На юридичному факультеті були тоді знамениті професори: Власак (римське право), Ерс, Швінд (історія німецького права). Бернацік т. ін. Я ходив спочатку пільно на університетські лекції, але погодити навчання у торгівельній академії та в університеті було чим далі трудніше, і моя праця згодом зосередилася на торгівельну академію, де потрібно було щодня ходити на лекції та складати іспити з окремих предметів.

Як студент я записався до студенського товариства «Буковина». «Буковина» мала свої приміщення й бібліотеку в Йозефштадті, (здатсья на Florianigasse). Контакти мала «Буковина» тільки з південнослов'янським (сербським) студенським товариством «Зора» та з окремими студентами з Росії (деякі з них були й членами «Буковини»). З українськими студентами-галичанами (з товариством «Січ») контакту не було. У Відні я прожив цілий шкільний рік, скінчивши курс торгівельної академії. З Відня я їздив одного разу до Інсбруку, до Мюнхена та до Швейцарії: до Цюриху, Базеля, Констанці і на Бадамське озеро. Я бачив багато, особливо пам'ятників мистецтва, зібраних в мюнхенських пінакотеках і збирках швейцарських (особливо картинні галереї Бекліна, Сегантіні тощо). І у Відні я часто ходив до музеїв — головно до Kunsthistorisches та Naturhistorisches Museum, до університетської бібліотеки та до Hofbibliothek на Josefsstrasse.

Влітку 1908 року я вернувся до Львова, а восени 1909 року помер покійний отець (на ангіну). Від зимового семестру шкільного року 1908—1909 я учився на юридичному факультеті Львівсько-

го університету. Університет був польський, але на юридичному та філософському факультетах (про інші факультети не можу багато сказати) були руські кафедри: на юридичному факультеті кафедра цивільного права (проф. Ст. Дністрянський), права карного (проф. Стебельський), цивільної процедури (доц. Верганівський); на філософському факультеті були кафедри української історії (М. Грушевський) та історії літератури (проф. К. Студинський). Перший і третій екзамени (історичний та політичний), а потім рігорозні екзамени, я склав перед польськими комісіями, другий (судовий) екзамен перед комісією українською. В 1913 році (недовго перед початком першої світової війни) я скінчив навчання у Львівському університеті, одержавши звання доктора прав.

Під час навчання у Львові мене зацікавила історія права, перш за все історія польського та слов'янського права. Після розмови з проф. О. Бальцером (він працював в бернадинському «архіві актів гродських та земських» та кодів щодня вранці в кафе «Централь» на Бернадинській площі) я записався на філософський факультет і хотів працювати головно в семінарі проф. Бальцера. Одночасно я вступив на судову практику, як адвокатський кандидат, і працював у львівському повітовому (пізніше в апеляційному) карному суді (на вулиці Батрого). Мій начальник — суддя давав мені досить часто виготовляти судові рішення. Крім того, я почав писати (як екстерній співробітник) до газети «Прикарпатська Русь». Часу на все те було мало і мої студії у проф. Бальцера помаленьки занепадали, тим більше, що і процес С. Бендасюка і тов. коштував багато душевної енергії.

Ще будучи студентом університету (в 1910 або 1911 році) я вибрався з покійним М. Заяцом на тодішню Угорську Русь. Ішли ми поїздом до Ужка, а звідти йшли пішки. Ми були, м. і., в селах Сіль і Костриня (по мадярські Чонтот). В Кострині ми хотіли зайдти до місцевого пароха та він відмовився нас прийняти. Один з селян, якого ми відвідали дома, виявився національно свідомим чоловіком. Він показав нам числа львівського «Русского слова», які він діставав (здатсько з Америки) і які він старанно відкладав та зберігав у коморі. Але погранична поліція звернула увагу на нас і нас арештували та перевезли до Великого Березного. Там нас допитували, але дали переконати себе, що ми студенти, хочемо познайомитися з життям на Угорщині і позволили нам переночувати в гостинниці (арештантська «ципка» була і так переповнена). Увечері ми навіть сиділи в місцевому ресторані в товаристві урядників оружного начальства а на другий день нам дали письмовий дозвіл їхати в Ужгород, далі через Кошиці до Пряшева, а з Пряшева до Галичини.

В Ужгороді ми відвідали тодішнього редактора «Науки» Волошина, були і в духовній семінарії, де довго говорили з семінаристами. З Ужгорода ми поїхали в Кошиці, а звідти у Пряшів.

Враження з поїздки було гнітюче. Пригадалися мені слова Драгоманова «lasciate ogn' speranza». Кого ми виділи в Пряшеві, вже не пам'ятаю. З Пряшева ми поїхали залізницею до Бардієва, а з Бардієва пішки через Збрів, Біловежу (там я сфотографував місцеву церкву, а знімок післав пізніше І. Грабареві, який його опублікував в своїй «Істории русского искусства»), Ондавку, Варадку — до Галичини, на Лемківщину.

Приблизно в тому самому часі (думаю, в 1910 році) я дістався з групою студентів (Е. Вальницький, Цебринський, не пам'ятаю, хто ще був у тій групі) у Москву. Ми їхали туди на кооперативні курси, які влаштував Народний університет ім. Шанявського. В Москві ми пильно ходили на лекції (викладачами були відомі теоретики та практики кооперативного руху в Росії) та нав'язували контакти з професорами та студентами, особливо з України. Ми інформували їх про галицькі відносини, особливо про бій двох національних ідеологій і нам було, розуміється, важко довідатися про ставлення російської, а спеціально української інтелігенції до українського питання. В Москві ми зустрілися, між іншим, з редактором «Утра России» Кашкаровим та з Ф. Аристовом, автором праці про «карпаторусских писателів». Здається, що через нього ми вступили в контакт з «Обществом славянской культуры». Представником «общества» був знаменитий філолог проф. Ф. Е. Корш. Він запропонував нам приготувати і прочитати в товаристві доповідь про галицько-русські національні відносини. Завдання підготувати та прочитати доповідь випало на мене. Хоча я перед тим досить пильно вивчав історію «спору южан и северян» на галицькому та угороруському gruntі, все ж таки це була для мене не легка справа. Не знаю, як я на те відважився, але виходу не було. Я ходив до бібліотеки Рум'янцевського музею (тепер Бібліотека ім. Леніна) і там готовував свою доповідь, використовуючи матеріали, зібрані раніше про Гоголя в галицько-русській літературі. На зборах «Общества славянской культуры» зібралися багато людей і мою доповідь публіка вислухала з увагою. Потім була дискусія, але о ній я вже нічого не пам'ятаю, а ніяких газет (московських чи львівських) з того часу не маю під рукою. На зборах

був присутній м. пр. і редактор «Утра Росії» Кашкарьов, який і тоді і пізніше часто писав про галицькі справи. В кожному разі галицьке питання дісталося кілька літ перед першою світовою війною на сторінки російської преси, а те ще змінилося наслідком процесу Бендаюка, Гудими, Колдри і тов., який розпочато в 1913, а скінчено в 1914 році.

Під час нашого побуту в Москві помер в Астапові Л. Н. Толстой і ми, розуміється, хотіли бути на його похоронах. Та з огляду на переповнені поїзди це не було можливе і ми вибралися до Ясної Поляни аж після похоронів. В Ясній Поляні нас прийняла вдова Толстого. В розмові з нами вона скаржилася на Черткова (який довго жив у Лондоні і там видавав заборонені в Росії твори Толстого, особливо релігійні). Вона обвинувачувала його, що він був причиною від'їзду Толстого з Ясної Поляни. Побували також в сусідньому селі (Телятиники?), якого власником був Чертков, але Черткова не бачили. Мабуть, він у той час був у Лондоні.

Як я вже згадував, у 1913 році вийшла в «Ізвестиях отделения русского языка и словесности» Петроградської академії наук моя розвідка «Н. В. Гоголь в галицко-русской литературе», написана з ініціативи І. С. Свенцицького. [Пропущено 43 рукописних рядків: історія написання й видання розвідки].

Крім цієї статті я опублікував (до 1914 р.) у «Вістнику Народного дому» (редактором був Ф. І. Свистун) статті: «Із корресподенции М. Малиновського с Тейнером», «К истории Русалки Дністро́вой» (рукопис, на основі якого була написана ця стаття, загубився під час війни в Ростові-на-Дону) і за пропозицією І. С. Свенцицького — «Описанне рукописей XIX века собрания А. Петрушевича», яке доповнювало основну працю Свенцицького, присвячену опису рукописів бібліотеки «Народного дому». В газеті «Прикарпатська Русь» я опублікував статтю «Із корресподенции И. Наумовича» з листами селян в справі планованої поїздки Івана Наумовича (по процесі 1882 року) в Рим.

Незадовго по скінченню процесу проти Бендаюка, Гудими, Колдри і тов. розпочалася перша світова війна. Події близькою слідували одна за одною. Після вбивства архієпископа Франца Фердинанда, який планував перебудову Австро-угорської держави, слідувала мобілізація, війна з Сербією, потім війна з Росією, Англією, Францією, Німеччиною, Австрією та Італією. В Галичині і на Буковині розпочалися арешти людей, підозрілих з русофільством. Арешти були масовими і здійснювалися на підставі заздалегідь підготовлених списків «русофілів». Арештували селян, священиків і світських інтелігентів; молодих і старих, часто цілі родини. Арештованих часто водили по вулицях міст (наприклад по вулицях Львова, Перемишля) а товти сфанатизованих людей знищалися над ними, а часом і вбивали арештантів.

В перших днях війни арештували й мене. Молодшого брата, який жив зі мною (мати й сестри від'їхали до замужньої сестри Гнатишкової у Сянок), залишили на волі (брать мав тоді тільки 18 літ). Оскільки в'язниця «Бригідка» була переповнена, багатьох арештованих, між ними й мене, помістили у в'язниці на вул. Баторого. Це було моїм щастям. З «Бригідок» щодня вивозили транспорти арештантів залізницею на захід, головним чином до Талергофу, але з в'язниці при вул. Баторого не мали часу вивезти всіх арештованих, а між тими, яких не встигли вивезти, був і я. По взятті Львова російськими військами мене випустили на волю. Але по взятті Львова бої в районі Городка та Перемишля продовжалися і положення було так небезпечним, що ті нечисленні «русофіли», які залишилися у Львові, мусили бути постійно готовими до евакуації. Більшість з них було дійсно евакуювано поїздами до Бродів. Ми з братом та священиком Красіцьким (він був приходником Успенської церкви) та його родиною вибралися туди пішки. До Красного ми дійшли піхотою, в Краснім ми потрапили на поїзд і приїхали до Бродів. У Бродах був уже організований комітет біженців. Між іншими був там і Ю. А. Яворський, який, думаю, почав уже видавати (а може тільки організувати) газету «Прикарпатская Русь». До редакції Ю. А. Яворський запрошив і мене. Крім мене в редакції були: І. Завадовський, М. Гнатишак та ін.

По битві при Городку та по взятті Перемишля ми повернулися до Львова, де «Прикарпатская Русь» виходила як щоденник аж до заняття Львова і східної Галичини австрійськими військами в 1915 році. Губернатором окупованої Галичини став граф Бобринський (близький родич Володимира Бобринського). Була організована також повітова (окружна) управа. На поміч начальникам округів були в окремих округах іменовані галичани (звичайно молоді люди) «переводчиками». Розпочав свою діяльність також «Русский народный совет» з В. Ф. Дудикевичом (бувшим адвокатом в Коломії) на чолі.

Великі успіхи російських війск (вони дісталися аж до близькості Кракова; ціла Лемківщина була

ними зайнята) зміцнювали в широких колах галицького, особливо русофільського, населення віру в перемогу Росії. Криваві знищання австро-угорських війск над галицьким населенням та масові арешти викликали в широких колах страх та озлоблення. Австрійська пропаганда, яку ширили і визначні люди (наприклад письменник Рода-Рода), старалася пояснити поразки австрійських війск масовою «зрадою» галицького населення, його русофільством. Розповідали про одного священика-українця, якого австрійці вбили заради того, що він призначався, що читає газету «Руслан» (з «Руслана» вони зробили «Русланда»). В Галичині у той час стали досить частим явищем переходи на православ'я. (Пропущено 13 рядків рукопису: форми переходу на православ'я).

Російські воєнні органи організували також допомогу населенню Галичини, головно продуктами, залишаючи до цієї праці і галичан, особливо з рядів молоді. Я, наприклад, їздив в справі допомоги (особливо родинам ув'язнених або убитих) на Лемківщину, звідки я, між іншим, випроводив сім'ю інтернованого священика Дуркота, пароха з села Ждині (сім'я Дуркотів жила пізніше на еміграції в Росії, а по війні дісталася частично на Підкарпаття). Разом з тим я збирав документальні матеріали про арешти, розстріли та вбивства «русофілів», публікуючи їх у газеті «Прикарпатська Русь». Пізніше вони були опубліковані (думаю, вже у Києві) в брошуру п. н. «Канівська робота».

Моя мати та сестри з огляду на небезпеку арешту і вивезення до концентраційного табору виїхали із Сянока за допомогою угорського офіцера (мабуть словака) на Угорщину і опинилися в Братиславі (у Братиславі сестра породила сина Бориса). Після короткого часу вони виїхали з допомогою радника Білінкевича у Віденсь, а звідти були перевезені до табора для інтернованих в Голлерсдорфі. Там була інтернована також вдова адвоката Геровського з Чернівців — дочка А. І. Добрянського зі своєю дочкою.

До Львова приїжджало тоді багато кореспондентів газет та політичних діячів різних напрямів. Між ін. був у Львові кореспондент «Биржевих Ведомостей», відомий ентомограф Тан-Богораз та П. Б. Струве. З обома я близче познайомився а зустрічав їх і пізніше в Петрограді та за кордоном: в Празі, Парижі та Белграді. [Пропущено 25 рядків: відновлення «Діла» та ін. українських газет; переслідування українофілів].

Але російська війська не утрималися довго в Галичині. В 1915 році розпочався австро-німецький наступ в напрямі на Горлиці і російська війська відступили майже з щілі Галичини та Буковини. В зв'язку з тим почалася евакуація населення за кордон. Не знаю, скільки людей було евакуовано, в кожному разі, на возах та поїздами переселилися цілі села. Селяни поселяли по селах, перш за все на Волині, інтелігенцію по містах: у Києві, Харкові, а пізніше особливо в Ростові-на-Дону, Таганрозі тощо. В Києві (а пізніше в Ростові-на-Дону) був «Русский народный совет» який, між іншим, ставався про «біженців». В Петрограді існував т. зв. «Татянинський комітет», який відпускання засоби для «біженців», головно з Галичини.

Значна колонія галичан-«біженців» жила довший час в Києві. Там недовго виходила «Прикарпатська Русь» під редакцією Ю. А. Яворського. Здається, в другій половині 1915 року галичани-«біженці» почали переселятися з Києва до Ростова-на-Дону, Таганрогу та Харкова. До Ростова перебрався і «Русский народный совет». Його головним завданням було зараз піклуватися про «біженців». Але попри тому «Совету» залишилася і праця політична, а також обов'язок піклуватися, в силу своїх можливостей, про галичан, інтернованих або в'язнених в Австрії. В 1915 році у Відні розпочався процес проти Д. Маркова (моого стрийка) і тов., а потім дальші процеси проти в'язнених у віденських в'язницях. Мені вдалося післати стрийкові до Відня трохи грошей посередництвом кореспондента ПТА в Стокгольмі, колишнього головного редактора передвоєиної «Прикарпатської Русі» С. Лабенського. Стрийко говорив мені пізніше, що він боявся прийняття прислані гроші, вважаючи їх за провокацію. В процесі його засудили на смерть, незважаючи на те, що йшлося лише про обвинувачення чисто ідеологічного характеру. Наукову оцінку ідеології єдності руського народу та самостійності української народності подав судові В. Ягіч, а по війні видав її Ю. А. Яворський окремою брошурую. Завдяки інтервенції іспанського короля Альфонса XIII (про інтервенцію його просили члени російської Державної думи) його помилував Франц-Йосиф, замінивши кару смерті на пожиттєве ув'язнення. Стрийка перевезли до Терезина, де він просидів до 1917 року, коли його (разом з іншими «політичними») амністовано.

В 1916 році я рішив попробувати дістатися за кордон, щоб звідти нав'язати контакти між інтернованими та в'язненими в Австрії та їх родинами, які жили в Росії. Завдяки П. Б. Струве, який

був тоді заступником міністра закордонних справ, мені пощастило дістати закордонний паспорт і місце кореспондента міністерства закордонних справ в Бухаресті, так що я зміг вийхати та жити довший час в Бухаресті. Мені посередництвом галицького банку скоро вдалося нав'язати контакти з багатьма в'язнями та інтернованими. Гроши на підмогу в'язням та інтернованим посылали родичі або «Русский народный совет» прямо в банк, а я посылав їх окремим в'язням чи інтернованим до Австрії. З тих грошей я посылав підмогу і стрижкові до віденської в'язниці (матері і сестрам я посылав підмогу з власних грошей). Я попробував також організувати допомогу інтернованим в Талергофі посередництвом посольства США в Бухаресті (заступником США в Румунії був тоді посол Волічка), але австрійські владі не дали дозволу на таку інтервенцію з боку чужої (тоді ще нейтральної) держави.

Моя праця у Бухаресті припинилася, коли Румунія вступила у війну з Австро-Угорщиною. Я вийхав у Петроград, а звідти у Ростов.

Весною 1917 року мене та Г. С. Мальца «Русский народный совет» піslav у Петроград з метою інформуватися про стан галицького питання та інформувати про це питання суспільні кола столиці. Ми були, між іншим, у А. А. Шахматова, у Т. Г. Масарика, у П. Н. Мілюкова, у П. Б. Струве, у Г. В. Плеханова (він видавав тоді газету «Единство») у В. Г. Тана-Богораза (співробітника «Биржевих ведомостей»). Всюди нас зустріли з повним порозумінням. Багато говорив з нами про галицьке та українське питання взагалі А. А. Шахматов (він пам'ятав мене в зв'язку з моєю розіздкою про Гоголя в Галичині). Шахматов не погоджувався з позицією, яку в українському питанні зайняв тоді М. С. Грушевський. Г. В. Плеханов був того погляду, що галицьке питання має бути рішене після війни. В разомі з нами від стадіону російського соціал-демократа (позіціє в Парижі мені говорив Г. А. Анексинський, що тим соціал-демократом був, без сумніву, сам Плеханов), який поїхав в Галичину, щоби особисто переконатися про галицькі відносини. Він зустрічався з галицькими селянами, вказував їм на великі вигоди конституційної форми влади в Австрії, на свободу, якої нема в Росії, але завжди діставав від них відповідь, що «лучше від своєго перетерпіти».

В Петрограді ми з Г. С. Мальцем пережили першу спробу перевороту, спрямованого проти до-часної влади (т. зв. «временному правительству»). Незабаром ми повернулися у Ростов, а згодом розпочалася громадянська війна.

Завдяки рекомендації М. Ф. Глушкевича (який був тоді секретарем «Союза союзів кредитних кооперативів») я дістав місце секретаря «Южно-Донського союза кредитних кооперативов в Ростові-на-Дону». Праця в «Союзі» була інтересна, а мое ставлення до начальства та до співробітників було і залишилося до кінця моєї праці дуже добрим.

В Ростові-на-Дону був тоді евакуований Варшавський університет з факультетами: юридичним, історико-філологічним та, думаю, медичним. В Ростові викладали тоді професори: Ф. Ф. Зігель (історія слов'янського права), Н. Н. Людович (історія), В. А. Францев (слов'янська філологія), В. Єсипов (карне право), І. А. Малиновський (історія російського права) та інші. З деякими з них я вже тоді познайомився (наприклад з проф. Францевим). У багатьох «біженців» поволі зароджувалася ідея ностирифікації австрійських дипломів. Я теж вирішив попробувати ностирифікувати свій диплом. Умови були такі: треба було робити екзамени з історії російського та слов'янського права та зі всіх дисциплін тогочасного горожанського права в Росії (поліцейського). В 1917 році (вже в часі революції) я склав усі іспити, захистив письмову працю та дістав диплом кандидата прав, тоді вже Донського університету. При тім я далі працював у «Южно-Донськім союзі кредитних кооперативів». Мої контакти з університетом, однак, не перервалися ні після ностирифікації диплома та завдяки проф. В. Францева та Ф. Ф. Зігеля мене було прийнято в університет «для подготовки к профессорскому званню».

З початком 1919 року приїхав до Ростова Е. М. Вальницький (позіціє він був адвокатом в Мукачеві і там, або в Ужгороді, помер десь року 1945). Його вислав у Ростов галицький «Русский народный совет», від імені якого він мав нав'язати контакти з урядом, що в той час організувався на півдні Росії під захистом т. зв. «Добровольческої армії» та «Всевеликого войска донского». Міністром закордонних справ у тому уряді був Сазанов. Перш за все з ним мав Е. Вальницький інформативні розмови, особливо з огляду на мирову конференцію, що мала зійтися в Парижі і на якій мало бути рішене, між інцим, і питання Східної Галичини, Буковини та Угорської Русі. Розуміється, що Е. Вальницький в цій справі зустрівся з галицькою колонією в Ростові та з представниками ростовського «Русского народного совету». Після виконання своєї місії Е. Вальниць-

кий виїхав з Ростова. З ним виїхав і я, одержавши від університету «командировку» у слов'янські країни для вивчення історії слов'янських законодавств. Згідно з «командировкою» я мав їхати у Прагу, Б'єлград, Загреб, Софію та Польшу. Розуміється, що в дійсності така «командировка» була мало реальною, бо засобів на побут та на студії за границею я не одержав. З допомогою міністерства закордонних справ в Ростові ми в Єкатеринодарі (Краснодарі) потрапили на англійський пароплав і через Константинополь і Рим приїхали в Прагу. У Прагу я віз, між іншим, книжки і листи від В. А. Францева, Ф. Зігеля та І. Малиновського, адресовані директорові Національного музею Ч. Зібруту та проф. університету К. Кадлецу, що дало мені привід познайомитись з ними. Їх радість з приводу відновлення з'язків з Росією була велика. К. Кадлеца я, розуміється, повідомив про те, що мене вислано за кордон в рамках «подготовки к профессорскому званію» і познайомив його з інструкцією, яку я одержав при від'їзді з Ростова від Ф. Е. Зігеля, але в даній ситуації він не міг мені допомогти і я змушений був шукати якесь заняття, щоб заробити на хліб.

В 1920 році я працював паризьким кореспондентом американських емігрантських (галицьких) газет, а притім допомагав Д. А. Маркову (моєму стрійку), який був делегатом «Русского народного совета» від Галичини, на Паризькій мировій конференції. Під час моого побуту в Парижі я познайомився з діячами російської еміграції, між іншим з редактором «Общего дела» В. Бурцевим, з Г. Алексинським та іншими, зустрічався там знова з П. Б. Струве і з українськими (галицькими) делегатами, особливо з В. Панейком, з яким я і потім (особливо у Відні) залишився в узькому контакти.

З Парижа я повернувся у Прагу, потім працював довший час у Відні коректором у друкарні А. Г. Винничука. Розуміється, що побут в Парижі та Відні я (в силу своїх можливостей) використав і для студій. В Парижі я відвідував головним чином бібліотеку «Sainte Geneviève» та бібліотеки товариства російських емігрантів; у Відні то була Hofbibliothek, університетська бібліотека а також Hof- und Statsarchiv. Там я зібрав цікавий матеріал до історії політичних течій Галичини в 80-их роках м. ст. а також матеріал до культурної історії Росії (між іншим про В. Соловйова), частину якого я пізніше опублікував у перекладі на російську мову в паризькому виданні ж. «Русская Мысль».

Велике значення мало для мене знайомство з відомим славістом В. Ягічем (я привіз йому листа та якісні гроши від В. А. Францева), у якого я часто бував на його віденській квартирі. Він розповідав мені багато цікавого з власного життя та з історії слов'янської філології (про перший прилюдний виступ гімназиста-Шахматова в Москві на захищенні дисертації одного із знаменитих слов'янських філологів (Фортунатова?), про те, як Зігель захищав свою дисертацію про законодавство Стефана Душана у Новоросійському університеті тощо.

В Празі я познайомився з А. Гассаем, який дістав чехословацьке громадянство та мав перспективи стати нотарем на Закарпатській Україні. За його дорученням я поїхав на короткий час у Будапешт, де розшукав та привіз у Прагу німецькі та словацькі переклади угорських законів. Після того я працював у нотарській канцелярії І. Петрика в Ужгороді, а від нього перейшов до нотарської канцелярії А. Гассая в Мукачеві.

З Ужгорода та Мукачева я робив подорожі до різних частин Закарпаття. Помимо своїх робочих обов'язків я працював у архіві Мукачівської домінії. Про цей архів я подав досить детальний звіт, здається празькому «Sboru pro výskum Slovenska a Podkarpatské Rusi», однак він не був опублікований. Результатом праці в мукачівському домініальному архіві була стаття «Материалы для культурной и социальной истории Подкарпатской Руси», опублікована в «Карпаторуському сборнику».

На Закарпатській Україні я прожив до 1924 року. В 1924 р. я одержав від «Російського юридичного факультету в Празі» пропозицію стати аспірантом факультету та, переселившись у Прагу, розпочати підготовку до наукової роботи. Така пропозиція виникла головним чином завдяки інтервенції В. Б. Струве, В. А. Францева та моого стрійка, який в тому часі вже переселився з Парижа в Відні у Прагу.

Мені тоді було вже 34 роки, важко було залишити посаду практичного юриста (я працював тоді в канцелярії нотара А. Гассая в Мукачеві) та починати не легку науку. Я радився з моїми друзями, між іншим з Е. Вальницьким та М. Грабцем і врешті-решт вирішив пропозицію факультету прийняти.

Так я восени 1924 року переселився у Прагу і розпочав новий період в моєму житті.

В Празі я прожив від 1924 до 1929 року. Перші два роки я працював головним чином у проф.

К. Кадлеца, Я. Капраса та у Г. В. Вернадського, який викладав на Російському юридичному факультеті історію російського права. Проф. Кадлец був теж професором Російського юридичного факультету, але він викладав і для студентів цього факультету лише на Карловому університеті. Я теж відвідував його лекції, та перш за все його семінари в Карловому університеті.

В 1926 році я склав магістерський екзамен і став доцентом історії слов'янського права. В роках 1926—1928 я читав лекції на Російському юридичному факультеті з історії слов'янського права. В 1929 році прожив кілька місяців у Белграді, як стипендіат «Російського наукового інститута». В Белграді я зблизився особливо з професором університету Ф. Тарановським, Ст. Станоєвічем та з А. В. Солов'йовим. На раду професорів Тарановського та Станоєвіча я зайнявся дослідженням статуту міста Котора (примірник цього статуту мали в бібліотеці історичного семінара Белградського університету), а результатом моєї праці була доповідь, яку я зачитав в Російському науковому інституті і яка була опублікована в «Записках» інституту (І/1930) п. з. «Статут города Котора. Опыт исследования его истории и источников».

Між тим діяльність празького Російського юридичного факультету кінчалася і він мав бути ліквідований. Деякі професори факультету виїхали закордон (Г. В. Вернадський став професором університету Яле — США; П. Б. Струве — професором в Белграді; Маклєцов — в Любліні; Гурвич — в Страсбурзі), інші залишилися в Чехословаччині (Цімерман став професором в Брні; Лоссний — в Братиславі тощо). Я теж думав про виїзд з Праги.

В мене постійно було ще польське громадянство. Чехословачке громадянство, правда, мені було приобіцяне ще на Закарпатській Україні. (Цікаво, що «приналежність» мені надала громада села Шелестова за «прославлення» їхнього села. А сталося це так: Десять перед першого світовою війною архітект Лушпинський дав мені фотографію невідомої закарпатської дерев'яної церкви, яка мені дуже сподобалася і я, разом з іншими фотографіями, вислав її І. Є. Грабарю в Москву, не знаючи, де вона знаходитьться. Грабар опублікував її в своїй «Устории русского искусства», розуміється, теж без означення, в якім селі та церква стоїть. Лише під час побуту на Закарпатті я ідентифікував її). Але звільнення від польського громадянства я в становленому терміні не дістав, а на мою заяву про продовження візи я дістав відповідь, що термін мені вже продовжували (що не відповідало дійсності) і що більше його не продовжуватимуть. Пізніше я довідався, що на міністерстві мене переплутали з моїм стрийком Д. А. Марковом і не хотіли мене, як «відомого політика», залишати в Чехословаччині. У зв'язку з тим мені не залишилось іншого, лише повернутись в Галичину і стати знов на шлях адвокатури. Потрібні роки адвокатської практики я формально мав, бо був як адвокатський концілієнт довший час записаний у адвоката М. Ф. Глушкевича у Львові.

Про мої плани я розповів К. Кадлецу. Він не погоджувався з моєю резигнацією від наукової роботи і хотів дати мені рекомендаційні листи до О. Бальцера та Ст. Кутшети в надії, що вони допоможуть мені габілітуватися у Львівському або Краківському університеті. Треба сказати, що К. Кадлец знов мене досить добре з навчання та магістерського екзамену, а також з моїх розвідок, які він 1928 р. опублікував у «Sborníku věd právních a státních» («Příspěvky ke kritice textů o výkladu Rožemberké knihy», та «Původ — sok a jeho místo v systému českého středověkého průvodního řízení»). Та згодом проф. Кадлец запропонував мені план габілітації на юридичному факультеті у Братиславі. Він говорив про те з проф. О. Соммером і післав мене до нього для більшої інформації. Проф. Соммер прийняв мене (на празькому факультеті) дуже гарно і порадив мені подати на юридичний факультет у Братиславу заяву про габілітацію з історії слов'янського права на підставі моєї розвідки «Původ — sok» та інших. Я сказав йому, що поточну більшу працю «Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XIII—XVII st.» і що я міг би її пред'явити як габілітаційну працю, але проф. Соммер був того погляду, що справу не слід відкладати і що я можу габілітуватися на підставі розвідки про «Původa soka».

На габілітацію, розуміється, потрібні були гроши, яких у мене не було. Заради того я поїхав у Львів і позичив потрібну суму у родича з материнського боку К. Фабіяна (він був урядовцем краєвого виділу). Та між тим проф. Кадлец в Празі несподівано помер і габілітація відбулася вже без його участі. (Габілітував мене покійний проф. Р. Раушер).

Від 1929 р. я працював на братиславському юридичному факультеті доцентом історії слов'янського права без постійної зарплати. Роботи з підготовкою лекцій було досить, а стипендію, яку я діставав у Празі, мені дуже скоро перестали видавати, так що я жив головне з невеличкого колегіального («kolejně»), одержуваного раз за семестр. В Братиславі я закінчив працю

«Přípravné řízení procesní v českém právu zemském», яка була опублікована 1930 р. На підставі цієї праці мене 1931 р. іменовано надзвичайним професором історії слов'янського права, але тільки на підставі договору (smluvní profesor), який на пропозицію факультету відновлявся що три роки. Платні притім і надалі не було. Мені минув уже сороковий рік і я чим далі тим більше змушенний був думати про якусь постійну працю.

Я знов стояв перед проблемою: або повернатися в Галичину і починати кар'єру практичного юриста, або добитись чехословацького громадянства та «дефінітивної» професури. На другу можливість великої надії в мене не було. На цей раз допоміг мені проф. Лаштовічка, на інтервенцію якого мені було встановлено новий строк для звільнення з польського підданства, якого я на цей раз добився вчас. Так я став чехословацьким громадянином, а від вересня 1937 р. дійсним надзвичайним професором братиславського юридичного факультету.

Та моя «дефінітіва» у братиславському університеті не тривала довго. В 1935 році звільнілося в Празі (наслідком смерті проф. Штібра) місце професора історії середньоєвропейського права, і тодішній професор історії слов'янського права Т. Сатурнік виступив кандидатом на цю посаду. Проти його кандидатури поставилася частина професорів Карлового університету і деякі професори інших університетів. Кандидатом опозиції був проф. Р. Раушер. Врешті-решт перемогла більшість професорів празького юридичного факультету і новим професором історії права в Середній Європі став Т. Сатурнік. Місце професора історії слов'янського права залишилось вільним.

1-го червня 1937 року прислав мені проф. Гобза з Праги лист, в якому за дорученням проф. Капраса, питав мене: «Chtěl-li byste sem na místo profesora slovanského práva jít, a za jakých podmínek?». Майже одночасно (у вересні 1937 р.) мене іменовано надзвичайним («дефінітивним») професором Братиславського університету, про що я написав проф. Капрасу, заявивши, що ніяких умов на випадок моого іменування професором Карлового університету не ставлю. Проф. Капрас відповів мені, що «je to tentokráté, zdá se, na dobré cestě . . . Usnadnil jste mně posici, že nekladete žádných podmínek. Získate ještě na skušebních taxach, třebaže nebudeste mít rigorosa, a potom, přes různé nepřejemnosti zůstane Karlova universita přece jen starou a povolání na ní určitým postupem». 8 грудня 1937 р. я дістав дальнішого листа від проф. Капраса, в якому він повідомляв мене, що «návrh na povolání Vás na pražskou fakultu prošel v komisi (já, Hobza, Saturník) jednomyslně, ve zboru všemi hlasy za plné účastí zboru . . . Takto doufám . . . je věc na nejlepší cestě a je všechna naděje, že již letos budete u nás čísti».

30 квітня 1938 р. мене питало міністерство освіти в Празі, чи я годжуся на те, щоб мене йменували надзвичайним професором історії слов'янського права в Карловому університеті (на що я дав згоду), а 17 вересня 1938 р. повідомив мене проф. Капрас: «Zjistil jsem v presidiu ministerské rady, že Vaše jmenování je již v kanceláři prezidenta republiky k podpisu». Офіційного листа від міністерства в цій справі я дістав уже пізніше (12 березня 1939 р.). Лист починається словами: «Jak víte, byl jste již jmenován mř. profesorem dějin slovanského práva na Právnické fakultě U-tu Karlovy, ale tragické události podzimu minulého roku zmařily skutečné provedení tohoto aktu. P. ministr Dr. Kapras vymohl, že jste byl dodatečně dán k disposici našemu m-vu od m-va školství a nár. osvěty země Slovenské (nahradou za prof. Mačela) a proto byl učiněn koncem ledna 1939 nový návrh, abyste byl jmenován profesorem u-tu Karlovy podle § 3 a 7 vl. nář. č. 382/38 sb. z. a n.». Після війни (12 червня 1945) писав у тій справі В. Клементіс п. Ю. Горовій-Ковачіковій), що мое іменування «s účinností od 1. októbra 1938 bolo pripravené a dňa 23. IX. 1938 pravdepodobne (to práve neviem) podľa všetkého aj prezidentom Benešom podpisane». Однак «dopis na m-vo školstva v tejto veci z kancelarie neodšiel. Vláda Rep. Čsl. rozhodnutím zo dňa 4. XI. 1938 prerokovala v rámci všeobecného uznesenia i toto rozhodnutie prezidenta, čo je výslovne konštatované».

Між тим, початком жовтня 1938 р., юридичний факультет Братиславського у-ту ухвалив пропозицію на іменування мене звичайним професором. Я подякував факультету, але рівночасно звернув його увагу на те, що я є в'язаний заявою, поданою празькому університетові та міністерству народної освіти в Празі, згідно з якою я вважав би своїм обов'язком поїхати в Прагу на випадок, якби мене там іменовано і надзвичайним професором.

У Братиславі мене дійсно іменували звичайним професором вже 30 березня 1939 р., але майже рівночасно (12 квітня 1939) мене іменували надзвичайним професором в Празі. Декрет був, розуміється, підписаний тодішнім президентом Е. Гахою, що в майбутньому мало свої негативні на-

слідки. Хоч перспектива звичайного професора у Братиславі була привабливою, я відмовився від неї і 8 травня 1939 р. я зголосився до служби в Празі, склавши там встановлену присягу.

В Братиславі мене звільнили від служби, давши мене «до диспозиції» празькому міністерству народної освіти з умовою, що я буду (поки це буде потрібне) читати лекції і на братиславському факультеті. З Праги я їздив раз за два тижні в Братиславу, де я суплював історію права. Кожного разу я змушений був іти на Гестапо до т. зв. «Печкарні» (Pečkárna palác), де одержував дозвіл на виїзд з Братиславу і я ніколи не був певний, чи повернуся з «Печкарні» на волю. В зв'язку з тим у Празі я мусив 1941 р. пред'явити «Prohlášení o rodovém původu (Abstammungserklärung)» та заяву про те, що я не належу «k ložím svobodných zednářů, k jiným ložím a organizacím ložím ro-dobným».

Моя діяльність на празькому факультеті не тривала довго. По демонстраціях в жовтні 1939 р. німці закрили всі чеські вищі учебні заклади а б червня 1940 дали професорів тих вузів на «dovolenou s čekatelným», тобто практично до пенсії. Проти такому рішенню я, разом з іншими професорами, подав відкликання, але воно, розуміється, було відкинене і від 31 липня 1940 р. моя служба припинилася. Ізда з Праги до Братислави втратила значення і на власне прохання мені дано «dovolenou k dočasnému pobytu v cizině (Slovensko) za účelem přednášení právních dějin v Bratislavě» на один рік (до 31 липня 1941 р.). Отже, я повернувся у Братиславу. Пенсію мені, розуміється, не посилали і я жив з того, що мені платили в Братиславі за лекції та короткий час мені повертали дорожні з Праги до Братислави.

Моїм щастям було те, що в результаті іменування мене професором у березні 1939 р. я здобув на підставі закона словацьке громадянство. Значення цього факту показалося невдовзі. 22 червня 1943 р. мене повідомило міністерство освіти в Празі (посередництвом німецького посольства у Братиславі), що мое прохання від 21 червня 1941 р. про продовження дозволу перебувати в Словаччині міністерство відхилило. В листі наводилося: «Ich fordere Sie deshalb auf, nach Abschluss des Hochschuljahres 1942/43 in das Protektorat Böhmen und Mähren zurückzukehren». Проф. Карваш, який був тоді шефом «NUZ»-у (Najvyšší úrad pre zásobovanie) і який міг мати інформації з німецьких кіл, радив мені залишитись на Словаччині. Тé саме радили мені й інші. Пізніше я дівдався, що лист був результатом доносу, який хтось післав з Братислави у Прагу. Я не відповів на листа і завдяки словацькому громадянству залишився у Братиславі. Але без наслідків ця історія все ж таки не залишилася. Братиславське міністерство освіти не продовжило на дальший піврік мою суплатуру на юридичному факультеті і мені треба було оглянутися за заробітком. На пропозицію І. Карваша я прийняв місце урядовця у керованому ним NUZ-i, залишившись там аж до 1945 року. В 1944 році мене арештовали на роботі агенти гестапо. На цащтя доносу, що був приводом арешту, був повний неточностей і гестапівець, який мене (з другої кімнати) допитував, відпустив мене на волю під умовою, що я вернуся туди на кожний виклик. Далішого виклику не було і я прожив у Братиславі аж до кінця війни. Там я в жовтні 1944 р. одружився з Емою Окалі.

Після війни, 6 червня 1945 р. я зголосився до служби на міністерстві освіти в Празі, але воно, посилаючись на факт, що професором мене іменував Е. Гаха, анулювало мою празьку професуру. Я був у тій справі в Празі, між іншим і у тодішнього міністра З. Неедлого, але ані те недопомогло. Неедлі сказав мені, що він є в добрих відносинах зі словаками, які потребують професора історії права і що вже з огляду на те він не може перевести мене у Прагу, а за-друге, вважав по-трібним звернути мою увагу на те, що я є емігрантом і що з того огляду мені не дуже безпечно переселятися в Прагу. Я членно звернув його увагу на те, що до 1918 року в мене було таке саме громадянство як і в нього, але, розуміється, ані те не допомогло. Пізніше мені говорили, що Неедлі резервував місце професора на юридичному факультеті для Прохазки — майбутнього автора нової чехословацької конституції. Прохазка згодом і справді був іменований професором Празького юридичного факультету і то, здається, на місце, на яке свого часу (1938—39 рр.) іменовано мене.

Отже, після багатьох змін я врешті-решт залишився професором історії права у Братиславі. Тут я працював аж до 1950 року. Вже тоді було ясно, що старших професорів (м. ін. Буділя і Кізлінка) не хотять мати на факультеті. Я просив, щоб мене перевели до університетської бібліотеки або до державного архіву, але мое прохання не помогло і 17 липня 1950 р. на 60-ому році життя мене відправлено на пенсію.

Так почався послідній етап моєgo життя.

Досить скоро я нав'язав співпрацю з Етнографічним інститутом САН (директором був проф. М'яртан). Сталось це головно завдяки рекомендації проф. Странської. Вона знала мою старшу статтю, надруковану в ж. «Bratislava», про старе звичаєве право на Закарпатській Україні та про мій намір зайнятися вивченням старого звичаєвого права на Словаччині. Про це вона інформувала братиславський Етнографічний інститут. Однак інститутові в той час потрібен був працівник, який би збирав матеріал для історії словацького народного одягу і мені запропонували цю працю. Я погодився сподіваючись, що попри збиранню матеріалів для історії словацького народного одягу буду мати можливість збирати матеріали також зі звичаєвого права. Так я став екстерним співробітником Інституту етнографії САН. Матеріали, зібрани мною в різних архівах, торкалися перш за все словацького народного одягу, в меншій мірі звичаєвого права та інших ділянок. Результатом моїх досліджень були (оскільки не йдеється про народний одяг) статті: «Žakarovce v minulosti» («Banická dedina Žakarovce», 1956), «Z právneho zvykoslovia Liptova» («Slovenský národopis», IV, 1956), «Štúdie a materiály k dejinám Čičmian» («Vlastivedný sborník Považia», VI, 1964), «Z korespondencie J. Čaploviča» («Slovenská literatúra», II, 1955), «Z rukopisnej pozostalosti J. Čaploviča» («Slovenský národopis», 1956), «K dejinám národopisu Zakarpatskej Ukrajiny» («Československá etnografie», X, 1962), «Inventáre ev. a. v. kostolov v Liptovskej, Oravskej a Trenčianskej stolici XVII. — XVIII. st.») «Zo starších výtvarných dejín Slovenska», 1965), «K počátkům slovanského národopisu» («Český lid», 52, 1967) та «Materiály k dejinám slovenského zvykoslovia» («Český lid», 1967). Що торкається результатів моїх досліджень минулого словацького народного одягу, крім матеріалу, опублікованого в «Slovenskom národopise», (III—VI) була книжка «Slovenský ľudový odev v minulosti» (1955).

З інститутом етнографії САН я розійшовся, думаю, в 1958 році наслідком непорозумінь у зв'язку з працею про горегронську область Словаччини.

Я повернувся назад до вивчення історії чеського процесуального права XII—XVII стол. Результатом була (крім статті про процесне право в книзі В. Вшеграда, «Právně-historické studie», VII, 1961) книга, яка вийшла в Празі 1967 р. п. з. «Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení» (ČSAV, 1967). Разом з моїми старшими працями з історії чеського процесного права ця праця подає огляд історії чеського процесного права XII—XVII стол. Скорочений огляд історії чеського процесного права «Das landrechliche Gerichtsverfahren in Böhmen und Mähren bis zum 17 Jh.» я опублікував у ж. «Zeitschrift der Sarigny-Stiftung für Rechtsgeschichte» (Bd. 83, germ. ABT., 1966).

RESUMÉ

Mikuláš MUŠINKA. Spomienky zabudnutého ukrajinského právnika a etnografa

Meno významného ukrajinského právnika a dlhoročného profesora na Právnickej fakulte Univerzity J. A. Komenského v Bratislave Jozefa Markova (1890—1976), je v súčasnosti neprávom zabudnuté. Ústrednú tému jeho odborného záujmu predstavujú dejiny českého práva. Z tejto oblasti vydal tri monografie (*Příspavné řízení v českém právu zemském XIII.—XVII. století*, Bratislava 1930; *Řečník a poručník*, Bratislava 1937; *Kapitoly z dějin českého zemského soudobého řízení XII.—XVII. století*, Praha 1967) a niekoľko desiatok vedeckých štúdií.

Niektoré zo svojich významných prác venoval prof. J. Markov historii práva na Slovensku. Najpozoruhodnejšou spomedzi nich je *Odráz politických zápasov v obecnej správe Banskej Bystrice v 16.—19. storočí* (Bratislava 1973). Okrem toho sa venoval výskumu práva u južných Slovanov, zakarpatských Ukrajincov a pod.

V roku 1950 J. Markov z politických dôvodov prepustili z práce a predčasne penzionovali. Už ako penzista začal externe spolupracovať s Etnografickým inštitútom Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Skúmal dejiny osídlenia jednotlivých regiónov, obyčajové právo, ľudový odev a pod. Okrem toho sa zameral aj na výskum dejín etnografie Zakarpatskej Ukrajiny.

Určitým zovšeobecnením jeho výskumu v oblasti etnografie je monografia *Slovenský ľudový odev v minulosti* (Bratislava 1955).

V čase, keď už bol väzne chorý (niekoľko týždňov pred smrťou v roku 1976) napísal na želanie autora tohto príspievku svoje autobiografické spomienky (132 rukopisných strán). Tieto sa teraz uverejňujú po prvýkrát, avšak v skratenej forme. Jozef Markov sa v nich zmieňuje o svojich rodičoch, o Ivovskom prostredí, v ktorom vyrastal, o študentských rokoch, štúdiu vo Viedni, Lvove a Moskve, uväznení na začiatku prvej svetovej vojny, odchode za hranice — najprv do Bukurešti, neskôr do Petrohradu, Rostova na Done, Paríža a Prahy. Veľmi zaujímavé sú jeho spomienky na pobyt v Užhorode a Mukačeve, kde pracoval do roku 1924. Najpodrobnejšie je opísaný jeho pražský a bratislavský pobyt. Nemalo pozornosti venoval svojim vedeckým prácam, vojnovému obdobiu, počas ktorého bol v Bratislave nútenej pracovať ako obyčajný úradník a pod. Spomína aj na svoj nútenej odchode z univerzity, ale aj na to, ako ho nepripustili k prednášaniu na Karlovej univerzite v Prahe (z iniciatívy Zdenka Nejedlého) a prácu v Etnografickom ústave SAV.

V Markových spomienkach stretávame celý rad konkrétnych mien a faktov, čo je prínosom do česko-slovenskej ukrajinistiky.

РЕЗЮМЕ

Микола МУШИНКА. Воспоминания забытого украинского юриста и этнографа

Имя Йозефа Маркова (1890—1976), известного украинского юриста и многолетнего профессора Юридического факультета Университета им. Я. А. Коменского в Братиславе, в настоящее время необоснованно забыто. Центральной темой его профессиональных интересов является история чешского права. По истории чешского права им были изданы три монографии (*Příspavné řízení v českém právu zemském XIII.—XVII. století*, Bratislava 1930; *Řečník a poručník*, Bratislava 1937; *Kapitoly z dějin českého zemského soudobého řízení XII.—XVII. století*, Praha 1967) и несколько десятков научных статей.

Некоторые из своих значительных работ Й. Марков посвятил истории права в Словакии. Самой ценной из них является работа *Odráz politických zápasov v obecnej správe Banskej Bystrice v 16.—19. storočí* (Bratislava 1973). Кроме того он изучал право южных славян, западнославянских украинцев и т. п.

В 1950 году Й. Маркова по политическим причинам уволили с работы и отправили на пенсию. Уже будучи на пенсии он стал внештатным сотрудником Этнографического института Словацкой академии наук в Братиславе. Он занимался исследованием заселения отдельных регионов, изучал обычное право, народную одежду и т. д. Внимание его научных интересов было направлено также на исследование истории этнографии Закарпатской Украины.

Определённым обобщением его исследований в области этнографии является монография Slovenský Ľudový odev v minulosti (Bratislava 1955).

В то время, когда он был уже серьёзно болен (за несколько недель до своей смерти в 1976 году), по просьбе автора этой статьи Марков написал свои автобиографические воспоминания (132 страницы рукописи). Эти воспоминания в сокращённой форме публикуются впервые. Йозеф Марков в них рассказывает о своих родителях, о львовской среде, в которой он вырос, о студенческих годах, годах учёбы в Вене, Львове и Москве, тюремном заключении в начале первой мировой войны, о зарубежной жизни — сначала в Бухаресте, потом в Петрограде, Ростове-на-Дону, Париже и Праге. Очень интересны его воспоминания о пребывании в Ужгороде и Мукачеве, где он работал до 1924 года. Подробнее всего описана его зарубежная жизнь в Париже и Братиславе. Немало внимания автор отводит своим научным трудам, послевоенному периоду, в течение которого он вынужден был в Братиславе работать в качестве простого чиновника и т. п. Автор вспоминает и свой недобровольный уход из университета, и то, что ему не позволили читать лекции в Карловом университете в Праге (по инициативе Зденка Неедлого) и работу в Этнографическом институте Словацкой академии наук.

В воспоминаниях Маркова встречается целый ряд конкретных имён и фактов, являющихся ценным вкладом в чехо-словацкую украинистику.

ZUSAMMENFASSUNG

Mikuláš MUŠINKA. Erinnerungen des ukrainischen Juristen und Ethnographen

Der Name des bedeutenden ukrainischen Juristen und langjährigen Professors der Juristischen Fakultät der J. A. Komenský-Universität in Bratislava Josef Markow (1890 — 1976) ist in der Gegenwart zu Unrecht in Vergessenheit geraten. Ein zentrales Thema seines Fachinteresses stellt die Geschichte des böhmischen Rechtes dar. In diesem Bereich veröffentlichte er drei Monographien (Die Vorberichtigungsverfahren im böhmischen Landesrecht des XIII. — XVII. Jahrhunderts, Bratislava 1930; Der Redner und der Vormund, Bratislava 1937; Die Kapitel zur Geschichte des gegenwärtigen böhmischen Landesverfahrens des XII. — XVII. Jahrhunderts, Prag 1967) und mehrere wissenschaftliche Studien.

Einige von seinen bedeutenden Arbeiten widmete Professor J. Markow der Geschichte des Rechtes in der Slowakei. Die merkwürdigste von ihnen ist die Arbeit „Das Abbild der politischen Kämpfe in der Gemeindeverwaltung von Banská Bystrica im 16.—19. Jahrhundert“, (Bratislava 1973). Außerdem widmete er sich der Forschung des Rechtes von Südslawen, Karpatenukrainern u. ä. m.

Im Jahre 1950 wurde J. Markow aus politischen Gründen aus der Arbeit entlassen und vorzeitig pensioniert. Bereits im Rentneralter begann er mit dem Ethnographischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Bratislava extern zusammenzuarbeiten. Er forschte die Geschichte der Besiedlung der einzelnen Regionen, das Sittenrecht, die Volkstracht usw. Darüber hinaus orientierte er sich ebenfalls auf die Forschung der Ethnographie in der Karpatenukraine.

Als eine gewisse Verallgemeinerung seiner Forschungen im Bereich der Ethnographie ist seine Monographie „Slowakische Volkstracht in der Vergangenheit“ (Bratislava 1955) zu betrachten.

Zur Zeit, da er schon schwer krank war (ein paar Wochen vor seinem Tode im Jahre 1976), schrieb er, einer Bitte des Verfassers dieses Beitrages folgend, seine autobiographischen Erinnerungen (132 Seiten in Handschrift). Diese werden jetzt zum ersten Mal veröffentlicht, aber in einer verkürzten Fassung. Josef Markow erwähnt hier seine Eltern, das Milieu der Stadt Lwow, wo er aufgewachsen war, seine Studienjahre in Wien, Lwow und Moskau, seine Verhaftung zu Anfang des ersten Weltkrieges, Emigration ins Ausland — zuerst nach Bukarest, später nach Petersburg, Rostow am Don, Paris und Prag.

Sehr interessant sind seine Erinnerungen an den Aufenthalt in Ushgorod und Mukatschewo, wo er bis zum Jahre 1924 gearbeitet hat. Am ausführlichsten ist sein Aufenthalt in Prag und in Bratislava geschildert. Viel Aufmerksamkeit widmete er seinen wissenschaftlichen Arbeiten, sowie auch der Kriegszeit, wo er gezwungen war, als ein gewöhnlicher Beamter in Bratislava zu arbeiten usw. Er erinnert sich ebenfalls an seinen gezwungenen Abgang von der Universität, sowie auch daran, wie man ihm verboten hat, an der Karlsuniversität Vorlesungen zu halten (infolge einer Initiative von Zdeněk Nejedlý) und ebenfalls an seine Arbeit im Ethnographischen Institut der SAW.

In Markows Erinnerungen begegnen wir einer ganzen Reihe von konkreten Namen und Fakten, was einen Beitrag zur tschecho-slowakischen Ukrainistik bedeutet.

НЕВІДОМІЙ ФОТОГРАФ АНАТОЛІЙ КРАЛИЦЬКИЙ

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК, СТАРШИЙ РЕДАКТОР ВИДАВНИЦТВА
«РАДЯНСЬКА ШКОЛА», УЖГОРОД

10 червня 1924 року Франтішек Тікі — перший дослідник творчості А. Кралицького (1835—1894), відомого закарпатського письменника, етнографа та історика другої половини XIX століття — в пошуках його рукописів виявив в Мукачівському монастирі вицвілу фотографію молодого закарпатця у народному одязі на фоні якоїсь будови. Фотографія була наклеєна на аркуш паперу, поряд з нею чітким почерком написано римований текст «Памятное». Подаємо його:

Всім по нас живущим
На Вічну памятку
Мелцер Васіля
приношу на гадку.

Іже найніжайшого
Сословія бивше
естественний разум
получивше с више.

Не уміюч честі
ниже рісовати,
а стався художник
з божої благодаті.

Рожден в Марамороши
У Ліпши глаєщай,
а прі Надь ак Ріки
Недалеко сущай.

Тут єго родіш
как німци приспіли
в восточном обряді
крестити веліти.

А так Василь в руськом
обряді ховался
и в ношенню одежд
все уподоблялся.

Зодчству прі отцу
учілся от мала
тепер где делает
вездє его хвала.

Сія тоже вежа
руков его діло,
на нъ же токмо зрити
всім русинам мило.

Се зді зрімий образ,
фотографом знятий,
Его же достойно
В памяті держати.

А то вже в тридцатом
життя своего роду
сю сооружил
всім нам на вигоду.

Текст «Памятное» пояснював, хто зображений на фотографії. З нього можна дізнатися, що це зодчий-самоучка Василь Мелцер, який народився в селі Липча Марамороського комітату (нині Хустський район Закарпатської області), що йому тридцять років, і він звів не одну споруду; ця церква, на фоні якої він сфотографуваний, теж побудована ним.

Знахідка зацікавила чеського вчесого. Він описав її в одній із своїх статей, спеціально присвячений творчості А. Кралицького¹. Інтуїція підказувала вченому: фотографія зроблена на зламі 70—80-х років минулого століття, але розум ніяк не погоджується з підписом під зображенням: «Зде изображенного Василия Мелцера фотографовал В. отец Anatolij Kralickij, [чина] свято-го! Василия протонгументски тайник, наставник первоначальных и советник». Невже Кралицький, простий монах, письменник, міг бути обізнаний у фотографії?

На жаль, фотографію із зображенням В. Мелцера в архівах області до цього часу розшукати не вдалось. Нема її і в празькому музеї «Památník národního písemnictví», куди після смерті Ф. Тікі потрапив його архів.

Дякую інформацію про В. Мелцера, правда, вдалося віднайти в ужгородській газеті «Світ» за 1869 рік. Невідомий кореспондент (ймовірно, сам А. Кралицький), розповідаючи про будівництво

¹ Tich Fr. Anatolij Kralickij // Carpatika. Praha, 1936, c. 355—367.

у селі Липча церкви, високо оцінив здібності цього майстра-самоучки: «здешній хотя безграмотный, но изрядный русский зодчий Мелцер с усвоенным себе опытом, так как теперь уже приходилось ему ставить 22-ый крест, принялся за поднятие и воздвижение креста на горонь, то что ему и далось совсем благополучно и успешно»².

Виникає питання: чи не на фоні липчанської церкви був сфотографований В. Мелцер? Це правдоподібно. Адже наставником кандидатів учені, як свідчать дослідники³, А. Кралицький був у період з 1863 по 1869 рік, тобто саме в цей період тільки і міг бути сфотографований В. Мелцер.

60-і роки XIX століття — період ранньої фотографії. Шоправда, прогрес у цій справі вже дозволив відмовитися від складної техніки daguerotipії і перейти до більш уdosконаленого способу виготовлення фотографічних карток — мокроколодійного процесу. Скляні колодійні платівки відрізнялися підвищеною гостротою контурів, величим багатством деталей, напівтонів, а також більшою чутливістю. Хибою ж було те, що заряджати в камеру-обскуру та експонувати скляні негативи потрібно було у вологому стані, тобто виготовляти їх приходилося безпосередньо перед зйомкою.

На Закарпатті в той час професіональний фотограф був тільки в Ужгороді. Правда, потребу в фотографічних знімках та візитних фотокартках задовільняли заїжджі фотографи, серед яких найпомітнішим був відомий у Східній Словаччині мастер по прізвищу Рот⁴, який жив у Кошицих. Відкривши там з іншим фотографом фірму «Рот і Лович», він час від часу (переважно у дні ярмарок) приїздив до Закарпаття. Відомо, що у 1865—1866 роках до Рота звертався закарпатський громадський діяч Емануїл Грабар, на той час депутат угорського сейму від Марамороського округу, з проханням виготовити велику фотографію гуцульської родини з с. Луги для підготовлюваної у Москві Всеросійської етнографічної виставки. (Вона відкрилася в середині травня 1867 року). Це замовлення було виконане, фотографія відправлена у Москву, а згодом її разом з іншими використав Я. Ф. Головацький у своєму збірнику «Народные песни Галицкой и Уорорской Руси» (Москва, 1878, части II, с. 401).

Разом з Е. Грабарем у підготовці знімків русинів у народному одязі для Виставки взяли участь пряшівський педагог Й. Рубій, громадський діяч А. Добрянський, священик з с. Іза I. Раковський. Крім того, намагалися допомагати священик з с. Велика Коланя А. Попович; пряшівський півцеучитель, перекладач М. Бескид та інші. Кожен з них так чи інакше мусив звернутися до послуг фотографа-професіонала.

А. Кралицький теж намагався взяти участь у підготовці експонатів. Відомо, що 16 травня 1866 року він отримав листа з Москви від В. Дашикова, голови розпорядчого комітету Всеросійської етнографічної виставки, з проханням допомогти в наданні експонатів від краю⁵.

Та якою була ця допомога? Чи насправді А. Кралицький вмів фотографувати і мав фотоапарат — камеру-обскуру? На ці питання відповідь вказає з листів А. Кралицького та з листування його друзів. Одже, все по порядку. Усі листи датовані 1866 роком.

13 лютого. Я. Ф. Головацький, тоді професор Львівського університету, вчений, поет, просить А. Кралицького зробити кілька фотографій народних закарпатських костюмів для його збірника. Тут же додає: «Меня просил библиотекарь в С. — Петербурге об прислании фотографических изображений . . . русинов, известных в литературе и народном движении»⁶.

19 травня. Я. Ф. Головацький в листі до М. Ф. Раєвського, протоієрея православної церкви при російському посольстві у Відні (саме на нього був накладений обов'язок сприяти підготовці експонатів від Галицької та Угорської Русі), пише наступне: «Анатолий Кралицький обещал прислать фотографическую группу . . . русинов. На него можно положиться — он сам занимается фотографией»⁷.

² Липша в Марамороше. Свет, 1869, № 31.

³ Голенда Й. Анатолій Кралицький. Життя і творчість. В кн.: А. Кралицький. Вибрані твори. Пряшів, 1984, с. 14.

⁴ Шейфлер Павел. Фотография в Чехии и Словакии (1839—1889). В ж.: Фотография-89. 1989, № 1, с. 6, 9.

⁵ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 3. Од. зб. 99.

⁶ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Од. зб. 320. Арк. 4—5.

⁷ Зарубежные славяне и Россия. Документы архива М. Ф. Раевского. 40—80 годы XIX века. М., 1975. с. 142.

3 червня. Відповідь з Мукачева А. Кралицького М. Ф. Раєвському. Зокрема тут знаходимо наступне:

«Получив достоуважаемое Ваше письмо от 31-го мая т. г. касательно этнографической выставки, я буду стараться по возможности довлестворить Вашему и Общества любителей естествоznания требованию. Но однако ж тут представляют мне затруднения в:

а) что моя камера-обскура очень мала, так что на ней нельзя делать снимки в большем размeре, как визит-карта;

б) строй народный на нашей околице есть слишком мадьярского края, особенно характеристичного нет. Впрочем, я сделаю снимки: мужчины, женщины и девицы и пошлю Вашему высокопреподобию . . .»⁸

25 червня. Я. Ф. Головацький просить Кралицького повідомити про знімки закарпатців у народному одязі в зв'язку з наступною етнографічною виставкою в Москві. Радить відсилати фотографії в російське посольство у Відні, а другі екземпляри йому, у Львів, у збірник «Народные песни Галицкой и Угорской Руси», що готується до видання⁹.

26 червня. А. Кралицький пише листа М. Ф. Раєвському:

«Имею честью послать Вашему Высокопреподобию для этнографической выставки фотографию русского мужика из Марамороша, мною самим отфотографированного. Из нашей околицы пошлио позднее.

На днях я говорил с Отцем Андреем Поповичем, приходником Вел. Копанским, которого просил о присланні Вашему В. Преподобию фот. снимков. Он тоже получил возвзвание и старается пристрeбъ»¹⁰.

10 вересня. Я. Ф. Головацький пише А. Кралицькому наступне:

«Отец Михаил Федорович Раевский писал мне из Вены, что вы переслали ему фотографическое изображение людей из народа в народных костюмах, но он не совсем доволен ими, ибо они слишком в малом формате сделаны, и по этой причине не изображают точно типических черт лица, ни мелких подробностей убранства, но, несмотря на эти недостатки, Вы очень отдохнули бы меня, если бы Вы благоизволили прислати тих фотографий для моего сборника костюмов — и до съборий народного дома . . .

Владея столь хорошим искусством, Вы могли бы собирать очень удобно материалы до этнографии Угорской Руси. Можно бы Вам фотографировать, например, дом или хижину селянина русского с другими зданиями — с частями дома, хозяйственными орудиями, сельский простый воз (упряжь конская, воловая), плуг, соха, рало, борона, коса, серп и пр. Все это было бы интересно для подробного этнографического описания»¹¹.

19 листопада. Лист А. Кралицького до М. Ф. Раєвського. З цього довідуємось, що А. Кралицький так і не зміг більше виготовити жодної фотографії. Ось уривок з листа:

«Простите мне, Милостивый Государь, что так давно я не писал Вам касательно возложенного на мя препоручения. Мне очень совестно пред Вами, что не могу похвалиться исполнением своей должности. Вы препоручили мне постараться о костюмах и фотографиях для этнографической выставки, и я — говоря кроме хвастовства — рад был обстараться, но как-то не совсем удается в:

а) что я по известным Вашему Высокопреподобию причинам не могу сам отфотографировать требуемых сельчан за неимением здобной «камера obscura»; одежд тоже не мог я покупить за неимением денег. К тому народный строй нашей околицы не придался бы на выставку, так как он мадьярского покроя. Идти же на другие околицы мне невозможно, понеже я занят моими многосторонними занятиями»¹².

Ймовірно, А. Кралицький з якихось причин, про які ми нічого не знаємо, не зумів виготовити фотографії і для Я. Ф. Головацького. Принаймні, у збірнику «Народные песни Галицкой и Угорской Руси», до якого планувалися ці знімки, їх нема, нема і натику на їх існування в листах Я. Ф. Головацького. Можливо, фотографу-любителю бракувало вільного часу.

⁸ ГИМ. ОПИ. Ф. 347. Ед. хр. 42. Л. 2.

⁹ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Од. зб. 320. Арк. 6—7.

¹⁰ ГИМ. ОПИ. Ф. 347. Ед. хр. 42. Л. 4.

¹¹ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Од. зб. 320. Арк. 9.

¹² ГИМ. ОПИ. Ф. 347. Ед. хр. 42. Л. 6—7.

Декілька років тому в Державному архіві Закарпатської області (ДАЗО) нам вдалося знайти один документ, який дозволяє продовжити розповідь про невідомі сторінки зацікавлень А. Кралицького фотографією. За описом значилося, що це «Записки неизвестного монаха ордена Василиан о фотографировании»¹³. Сумнівів не було: документ, що потрапив в архів з Мукачівського монастиря, повинен мати відношення до А. Кралицького. Робота по порівнянню почерку підтвердила здогадку — це був його невідомий рукопис під назвою «Фотографія». (Його подаємо в прилозі).

Рукопис складається з двох невеликих зошитів — 16 і 6 сторінок. Кожен з них — це докладний конспект усіх складних у ті часи процесів фотографування і обробки фотоматеріалу. Перелічимо тільки назви деяких операцій: «Якся робить золото до фотографій», «Желізо до виклиkanня портрета», «Клей до скла», «Купель срібна до паперу», «Способ фіксувати папер ілі утривалити», «Лякер до скла», «Способ вимивати кліше» та ін.

Сторінки першого зошита залиті хімікатами, так що іноді важко розібрати написане. А другий зошит, очевидно, був заведений набагато пізніше першого, коли той став непридатним у роботі і необхідно було всі записи переписати начисто. Переносячи відомості в новий зошит, Кралицький дещо скоротив текст: не було потреби докладніше описувати кожний процес знайомої йому справи.

Уесь рукопис «Фотографія» написаний рідним Кралицькому закарпатським діалектом української мови. Лише коли мова заходить про назви хімікатів, фотограф паралельно вживає латинську та німецьку термінологію.

Коли ж був написаний рукопис? Зошити не датовані, однак одна деталь дозволяє відносно точно визначити час написання. На обкладинці першого зошита, посередині, є напис: «Георгий Черный (Карадьордь)», а трохи нижче — «Повесть из сербской минувшности».

Історією й етнографією Сербії Кралицький почав займатися, здається, в 1864—1865 роках. А вже наступного року в «Науковом зборнику» у Львові з'явилася його стаття «Сербія», де докладно говорилося про Георгія Чорного (1768—1817): «Тогда один из начальных мужей, Кара Дьюре (Черный Юрий), который так способностью, як и любоначалием упредил своих товарищ — скватил в свои руки кормило правления, да и держал его крепко . . .»¹⁴

Очевидно, перший зошит спочатку призначався для матеріалів з історії Сербії, але через якусь причину залишився незавершеним. Ось до чого Кралицький в середині 60-х років виніс відомості про фотографування.

Конспект дозволяє дізнатися багато цікавого про рівень тогочасної фотографії: термін зйомки на подвір'ї тривав вісімнадцять, а в хаті сорок секунд, для виготовлення розчину потрібно було мати золоту монету-дукат, весь фотографічний цикл складався з 26 процесів тощо.

На жаль, сьогодні ми не маємо жодної фотографії А. Кралицького, тому дуже важко судити про рівень його професійної майстерності у цій складній на той час справі. Але наведені факти дають підставу стверджувати, що А. Кралицький був не тільки відомим письменником, публіцистом, етнографом і фольклористом. Він був одним з перших фотографів Закарпаття.

* * *

Нижче друкуємо текст першого зошита рукопису «Фотографія». Він подається з наближенням до норм сучасної української літературної мови. «ъ» передано через «і», «ы» — через «и», «и» змінено на «і», «ъ» в кінці слів знято. В квадратних дужках реконструйовано скорочені частини слова. Через дефіс подаємо українські закінчення іноземних слів. Орфографічні помилки виправлені. Лише в словах, де їх неправильне написання є елементом стилю або діалекту, збережені форми за рукописом. Латинські та німецькі терміни у тексті друкуються без змін, так, як вони вжиті в рукописі. Після тексту подаємо «Словник іноземних термінів», де вони розташовані в алфавітичному порядку з правильною орфографією.

¹³ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 3. Од. зб. 735.

¹⁴ Кралицький А. Сербія. Очерк этнографический. В кн.: Науковый сборник Галицко-русской Матицы. Львов, 1866. Вып. I, с. 28.

А. Кралицький

Фотографія

Якся робит золото до фотографії?

Дукат ся порашплює на порох. До склянки кладеся золото, до того 1/2 л[ота]^{*} Salz-seure²⁰, потому 3/4 л[ота] Salpeter-seure²¹. До 55 gran-ы²² іде тое.

Якся змішать, має стояти, чтобы ся розпустило. Кладеся до порцеланової (Abdam schale)¹ шалки, на спод пісок, і випарується.

Потому береся 80 gran²² солі натуральної, соль розпуститься у 2 лотах води дестилованої, і випарується другій раз. Випароване золото всипати до той води, заколотится добре, чарку вимити, і відняти назад до шалки воду на осад, най стане у фляжки, а випаровати только поверхность (воду).

Collodium²³

I. Якся робит пальван баволин до коллодіона?

Береся 1/4 лота чистої простої баволини, кладеся до порцеланової округлої шалки, і береся 4 лоти Етеру², і лієся на тую баволину і мішається скляною паличкою, так чтобы ся баволина замочила. Як познати, что Етер прошол всю баволину, держати єще за минуту, по минуті взяти і витиснути у бибулі; потому налияти до чарки дистилованої води і вимити баволину добре в колькох водах дистиллованих. Потому витиснути добре баволину, розкубести і на сонці добре висушити. Когда уже баволина суха, тогда отважити 1/4 лота, береся 5 лотов Kali-salpeter²⁴, 7 1/2 лотов Schweffel-seure-wcis²⁵. Вліти до ширмоустої склянки, розміщати і класти поволі баволину, абися добре замочила, а так тримається 8—13 минут, і більше раз перемішати. По 13 мініутах наливати дистилованої води і виміщати добре, і виливати поки, аби уже чиста вода виходила. Потому взяти бибулу і у ней випускти баволину по малой часті і сушити. По німецьки називається баволина та Collodium-bautwolle¹⁰ албо Schirbjajtwolle²⁷.

II. Як треба робити Collodium²⁸?

Береся округла порцеланова шалка, і всиплется в ню 160 gran Fodcalium¹⁵, 80 gran Bromcadmium⁵, 40 gran Fodkadniush¹⁶. Береся 20 лот чистого alcohol³, все тое добре у шалці розтерти, аби бил чистий плин (foliadék¹⁷). Тое ся вливає до бутелки, затикається і оставляється на бок.

Взяти другу бутелку, что вмістити може 2 [літри], вливається до той порожній бутелки 1 funt¹⁸ Sauerfreie Schweffel-eter²⁵ і 8 loth alcohol³.

А тогда взяти вищеменованої collodium = баволини 250 gran, вложити до сего Етеру², добре потрясти, абися розпустила і бил плин. І тогда взяти 20 лот вищепріготованого alcohol-у³ уже пріготовованого с Fodcalium¹⁵ і поволі ліяти до сего Етеру². Виколотити, поставити на бок і най стойть 3 — 4 дні.

III. Якся робит сріберна купель?

Береся 20 lot води дистил[ованої] — 1 3/4 lot Salpeter-säueres-silber²⁴, поколотити чтобы ся розпустило і профілітровати (процидити). По фільтрованню береся 5 краплі Salpeter-seure-chemisch-rein²³, поколотити, і до того даєся пол чверті лота collodiona, поколотится за 1 четверть години і положитися на цілу ночь стояти. На другій день вилітесь до порцеланової шалки. Фляшка, в которой стояло сіє, вимивається піском, дистилованою водою і висушується на сонці. Когда висхла, вливается в ню опіть сей плин, через фільтровання.

* Лот — стара міра вимірювання, рівна 233,887 грам. Але у Кралицького чомусь позначається, що в одному лоті 240 грамів (див. кінець рукопису).

Увага! Тоту купіль по роботі снову префільтровати назад до фляшки. Уважати, жеби мосаж не дотулився. Значити собі, сколько портретох вишло уже; як є до 50, тогда до миски порцеланової виліти, випаровати над углем у піску. Якся розтопит, мішати, і коли застине — отложить на бок, но уважати, чтоб вода не бризла, бо порцелан пукнє.

Поважити. Что отбило — придати і снову пріготовати купель.

IV. Желізо до викликання портрета, Hervorgerfung¹¹.

Береся 8 лоти дистилованої води, 90 gran Eisen-witriol¹¹, поколотити, потому 15 gran Kupfen-witriol¹², добре поколотити, чтобы розпустило, на постоіть больше години, на пр[илад] на ночь, потому профільтровати (процидити), додати 4/3 лота Eis-essig¹², прочее до 1/4 доляти absoluten alcohol¹³.

V. Ругогаліс¹⁴ до змоцнення.

На 8 лотов дистил[ованої] води береся 5 gran-ы ругогаліс-у¹⁵, 1/4 лота alkohol-у¹³ і 1/4 лота eis-essig¹². Сесе у одній фляшці.

Тепер до другої фляшки кладеся 8 лот води дистилованої і 1/2 лота Salpeter-saures-silber¹⁴, і пол четверти лота alcohol-у¹³. Профільтровати. Із сей другої склянки наляти 5 — 6 кроpli сего сребра і форсировати. Форсовати два рази. За кождим разом скло і склянку мити.

VI. До фіксації скла.

Береся 8 лот води дист[илованої], 1/4 лота ciancal-у¹⁶, поколотиться добре і фіксується.

VII. Клей до скла.

Береся Zelotina¹⁹, половина тафелки і два лоти води, розогрієся на огні, жебися розпустило. Додати мало gumi-arabicum²⁰, розмішати і процидити через полотно.

Як портрет відфіксований і висушений, тогда два рази поляти і добре висушити скло.

VIII. Лакер до скла.

Коли скло висхне, береся 2 лоти absoluten alcohol¹³, береся 1/4 лот і 30 gran gumi-benzua²¹; із alcohol-ом добріся поколотит і даєся пару днів стояти. Чисте злієся, і поливається ним, а осад шматиться.

І так кліш готовий.

IX. Купель срібна до паперу.

Береся 1 лот Salpetersauers Silber¹⁴ до 4 лоти дистилованої води, фільтрується і купель готова. Як виробится 12 портретов, додати 1 лот води дист[илованої], 1/4 лот срібла і профільтровати.

X. Злочиння. Vergoldung²²

Береся 5/4 лота (1 1/4 лота) води дистилованої, а до того 5 gran золота. До другої фляшки береся 4 лот води дист[илованої] і 1/2 лота Essig-saures natron¹⁴ і розмішается. До третьої фляшки 4 лот води дист[илованої]. До той води кладеся 5 gran Kali Miriaticum hiperogelatum²³, колотится, чтобы розпустило.

Портрет у кількох водах вимочится і береся до злочиня в сей способ:

З той фляшки, что злато у ней, береся 1/4 лота, наливається до миски порцеланової.

Із другої фляшки взяти 1 лот Essig-sauers natron¹⁴, вливается до золота.

Із третьої фляшки береся такоже 1 лот, вливается до золота. І так золотится, пока аж не буде синій.

У пару водах ся вимие, і треба фіксувати.

XI. Способ фіксувати папер іні утривалити.

Береся 4 лот води дистиллов[аної]. До того кладеся 100 gran²² Unter-schweffel-sauers natron³⁴. Виліти до миски і держати за 20 мінут. У 5 водах вимити, висушити, і портрет готов.

XII. Клій до приліпляння портретов.

До склянки налієся 2 лот дист[илованої] води, поточеноє gumі arabicum²⁰ довольно; клій розгріти у дист[илованої] воді і аж потому додати gumі аг[abicum], процидити на полотні і додати alcohol-y³ мало.

Collodium⁹ сухий до ландшафтів.

Береся 1 лот gumі arabicum²⁰, 10 лот води дистиллов[аної], філітрується і ховаєся.

По срібі, до шалки наліти дистилованої води і положити до шалки, воду де переміняти 3 рази, аби стекло, но не досуха, только чтобы вода не била, а потому сюз gumі-oю політи і висуши-ти. Все то робиться у ночі.

Коли треба викликати, тогда намочити дист[илованої] водою, а викликуєся пірогалішом³⁰, а желізом форсуюєся.

Фіксуєся: 2 лот води а 2 лот Unter Schweffels-sauers natron³⁴.

Способ вимивати кліни.

Вложится на цілу ночь до води і, як отстане, витерти ручником число. Наскребати триплю і кроплю-дві салітарного квасу Salpeterseuer chemisch-rein³¹, чухати, най стойть 1—2 дні.

* * *

До ритушування (зоравбління) фарби.

Тушь.

Indian-reth²⁴.

Neutral tint²⁹.

Із дистиллов[аної] водою розтираєся і додаєся до того gumі arabicum²⁰.

Увага! Около фільтровання інну лійку і папер употребляти.

На полотно фотографію.

Береся 2 лот води дистиллов[аної]. До той води 26 кроплі салітар[ний] квас Salpeter säure³³, 2/4 лот Eis ejsig¹². У сей воді кліш вимити за минуту, но кивати.

Увага! Жеби скірка зишла на полотно.

Сей портрет викликується:

Береся 8 лот води дист[илованої].

1/4 лот Eisen-witrioll¹¹.

30 gran Salpeter-Kali³².

90 gran alcohol³.

1/4 lot essig-säure¹³.

Береся філітруєся, по філітруванню додаєся 16 кроплі Sweffelsäure¹⁸.

Pirogalis³⁰ не треба, вмісто того 2 — 3 кроплі сребра, до желіза. Потому фіксуєся і пр[очое].

Якся робить фотографія на полотні.

Фотографія на полотні називається positiv-na³¹. Для того береся половина часу, як на negativ-ной²⁸.

Виволуєся желізом, робленим на вище означений способ; желізо зпустити назад до срібра, пі крап[лі], т. є. тогда, коли на одежді видно світлі сторони.

На кінець ciancal-ом⁸ — тим, що і на тамтому, фіксувати. Ділати дуже скоро, чтобы чим по жеться портрет, поливаніе отбилося. Пару разов у воді вимити.

Положити до шалки того, от чого скірка отстає, держати 2 — 3 мінуди, кивати і викяти. Потому політи водоко, приложити, у папери видусити.

Якся випарує срібло, тогда до шалки додати зо 10 краплі Salpeter-säure³³.

Способ злакеніх Vásárhely-s⁴⁴.

2 lot viz⁴² dest.

3 gr. arany⁴.

1 1/2 lot viz.

2 gr. Bicarbonat sodae⁶.

Порядок фотографії негативної.

1. Почиститися скло триплью.
2. Обливается колодіоном, 30 рази кивається.
3. Кладеся до сребрянной купелі, 2 рази поднімається, осмотріється.
4. Кладеся до касети і криється.
5. Приготоаляється camera obscura⁷.
6. Фотографується.
7. Викликується желізом портрет.
8. Миється долго, чтобы било гладке.
9. 1/4 лот Pyrogalis-ом³⁰ форцуетя.
10. Двараз зципкати чистий ryogalis, за третим разом додати 4 — 5 краплі срібра і форсовати з остатной краплі.
11. Вимити.
12. Форсовати, як више под № 10.
13. Мити, аби било гладке.
14. Фіксується ciancal-ом⁸, т. є. зліяти і тримати, аби добре ся указало, ciancal назад до склянк зліяти.
15. Мити на обі сторони добре, у двох водах.
16. Обліяти кліем, коли клій єще мокрий.
17. Сохне добре.
18. Обліяти лакером кліш і лакер аби бил літній (теплий). І кліш готовий.

Папір.

19. Папір 5 мінуди у срібнной купелі готовится.
20. Кладеся на кліш, аби добре виробився.
21. Под вечер всі портрети у 4 водах вимити, 1 раз 1/2 години мокнє, далей по чверті.
22. Златитися.
23. Знову до води, вилопокати 2 рази.
24. Фіксувати іначе як кліш.
25. Сушити.
26. Обрізовати і ліпить.

Секунди фот[ографовання]

Ізба, 3-а год[ина] по пол[удні] — 40 сек.

Двор — 18 сек.

В одном лоті єсть 240 грам.

Словничок іноземних термінів

1. Abdam Schale	(нім.) — порцелянова чашка.
2. Aether	(лат.) — ефір.
3. Alcohol	(лат.) — алкоголь.
4. Arany	(угор.) — золото.
5. Bromcadmium або Kadmiumbromid	(нім.) — бромстій кадмій.
6. Bicarbonat sodae	(лат.) — бікарбонат натрія.
7. Camera obscura	(нім.) — камера-обскура.
8. Ciankali cianstic kalf., cianf kalf.	(лат.) — колодій.
9. Collodium	(нім.) — бавовна.
10. Collodium Baumwolle	(нім.) — зализний купорос, сірнокисле залізо.
11. Eisenvitriol	(нім.) — льодянка оцтова кислота.
12. Eisessig	(нім.) — оцтова кислота.
13. Essigsäure	(нім.) — оцтовокислий натрій.
14. Essigsäures Natron	(?) — невідомо, про який хімікат йде мова.
15. Fodcalium	(?) — невідомо, про який хімікат йде мова.
16. Fodkadmium	(угор.) — рідина.
17. Folyadék	(нім.) — фунт.
18. Pfund	(лат.) — желатина.
19. Gelatina	(лат.) — гумміарабік.
20. Gummi arabicum	(нім.) — бензойна смола.
21. Benzoegummi	(лат.) — міра виміру дорогоцінних металів та лікарських препаратів рівна 0,0622 грама.
22. Gran або granum	(нім.) — проявитель.
23. Hervorrufung	(?) — індійська туш (?)
24. Indian-reth. (indigo — ?)	(?) — не відомо, про який хімікат йде мова.
25. Kalimiriatricumhiperogenatum	(нім.) — азотнокислий калій.
26. Kalisalpeter	(нім.) — мідний купорос.
27. Kupfenvitriol	(нім.) — негатив.
28. Negativ	(нім.) — нейтральне чорнило.
29. Neutraltinte	(?) — невідомо, про який хімікат йде мова.
30. Pirogalais	(нім.) — позитив.
31. Positiv	(нім.) — азотнокислий калій.
32. Salpeterkali	(нім.) — азотна кислота.
33. Salpetersäure	(нім.) — азотнокисле срібло.
34. Salpetersäuresilber	(нім.) — (?)
35. Säurefreier Sweffeläther	(нім.) — соляна кислота.
36. Salzsäure	(нім.) — бавовна.
37. Schirbajtwolle	(нім.) — сірчана кислота.
38. Schwefelsäureweis	(нім.) — сульфат натрія.
39. Unter schwefelsäuers Natron	(?)
40. Vásárköi	(нім.) — позолочення.
41. Vergoldung	(угор.) — вода.
42. Viz	

RESUMÉ

Valerij PAĎAK. Neznámy fotograf Anatolij Kralyčkýj

Zakarpatský spisovateľ druhej polovice 19. storočia igumen Anatolij Kralyčkýj (1835—1894) sa prejavil súčasne aj ako talentovaný etnograf, folklorista, historik. V príspevku sa hovorí o jednej jeho neznámej záluze — o fotografovaní, v tých časoch veľmi zložitom technologickom procese, ktoréj sa odával medzi múrmami Mukačevského kláštora.

Objavenie archívnych materiálov k danej téme nám dovolilo prehĺbiť vedomosti o úlohe zakarpatskej inteligencie vrátane samotného spisovateľa pri príprave exponátov Prešovskej a Uhorskej Rusi (východného Slovenska a Zakarpatska — V. P.) pre Všeobecnú etnografickú výstavu, ktorá bola otvorená v Moskve v r. 1867. Kroje ako aj fotografie dedinčanov v krojoch boli na výstave reprezentované vďaka úsiliu E. Hrabara, I. Rubija, A. Dobrjanského, I. Rakovského. Veľkú pomoc poskytli A. Popový a M. Beskyd. Menovaní sa obrátili o pomoc na fotografov-profesionálov, a A. Kralyčkýj, ktorý ovládal toto umenie vtedy tak zriedkavé, vyhotobil fotografie sám.

60. roky 19. storočia sú obdobím ranej fotografie. Pravda, progres v tejto oblasti dovolil osloboodiť sa od zložitej technológie daguerotypie a prejsť k dokonalejšiemu spôsobu vyhotovenia fotografii.

O tom sa podrobne dozvedáme z neznámeho rukopisu A. Kralyčkého pod názvom *Fotografia*, ktorý publikujeme v prílohe k článku.

Fotografia — to je konспект akejsi nám neznámej príručky o fotografovaní zostavenej nie neskôr ako v polovici 60. rokov. Strany konспектu (spolu 16) sú od neustáleho používania poliate chemikáliami, takže niekedy je ľahké rozluštiť text. Rukopis je napísaný zakarpatským dialekton ukrajinského jazyka a názvy chemikálií sú uvedené v nemčine.

РЕЗЮМЕ

Валерий ПАДЯК. Неизвестный фотограф Анатолий Кралицкий

Закарпатский писатель второй половины XIX века игумен Анатолий Федорович Кралицкий (1835 — 1894) проявил себя одновременно и как талантливый этнограф, фольклорист, историк. В настоящей статье речь идет об одном его неизвестном занятии — увлечении в стенах Мукачевского монастыря фотографией — в те времена очень сложном технологическом процессе.

Привлечение по данной теме архивных материалов позволило углубить наши сведения о роли закарпатской интелигенции, в том числе и самого писателя, в подготовке экспонатов от Пряшевской и Угорской Руси (Восточной Словакии и Закарпатья — В. П.) для Всероссийской этнографической выставки, которая открылась в Москве в 1867 году. Народные костюмы, а также фотографические снимки крестьян в народной одежде были представлены на Выставке благодаря стараниям Э. Грабаря, И. Рубия, А. Добрянского, И. Раковского. Посильную помощь оказали А. Попович и М. Бескид. Все они так или иначе обратились к услугам фотографов-профессионалов, а А. Кралицкий, владея столь редким в те времена искусством, снимки изготовил сам.

60-е годы XIX века — период ранней фотографии. Правда, прогресс в этой области позволил отказаться от сложной технологии дагеротипии и перейти к более усовершенствованному способу изготавления фотографических снимков — мокролюминенному процессу.

Об этом подробно узнаем из неизвестной рукописи А. Кралицкого под названием «Фотография», которую помещаем в приложении к статье.

«Фотография» — это конспект какого-то неизвестного нам справочника по фотографии, составленный не позднее середины 60-х годов. Страницы конспекта (всего 16) от продолжительного пользования им сильно залиты химикатами, так что иногда трудно разобрать написанное. Рукопись написана на закарпатском диалекте украинского языка, а названия химикатов — по немецки.

ZUSAMMENFASSUNG

Valeri PADJAK. Der unbekannte Fotograf Anatolij Kralizki

Der transkarpatische Schriftsteller der II. Hälfte des XIX. Jahrhunderts Abt Anatolij Kralizki (1835 — 1894) zeigte sich als talentierter Ethnograph, Historiker und Folkskunstforscher. In diesem Artikel handelt es sich um seine unbekannte Beschäftigung um sein Hobby im Kloster von Mukatschewo um das Fotografieren, das zu jener Zeit ein komplizierter Prozeß war.

Das Heranziehen des Archivmaterials gab uns die Möglichkeit unsere Kenntnisse über die Rolle der transkarpatischen Intelligenz in der Vorbereitung der Ausstellungsobjekte für die allrussische ethnographische Ausstellung zu erweitern, die im Jahre 1867 in Moskau stattfand. Die Volkstracht und die Aufnahmen von Bauern in der Volkstracht waren in der Ausstellung dank der Bemühungen von E. Grabar, J. Rubij, A. Dobrijanski, I. Rakowski vertreten. Dem letzteren haben A. Popowitsch und M. Beskid Hilfe geleistet. Sie alle baten um Hilfe bei den Berufsfotografen, A. Kralizki aber machte die Aufnahmen selbst.

Die 60-er Jahre sind die Periode der Frühaufnahmen. Der Vortschritt auf diesem Gebiet gab die Möglichkeit von den Dagerotypaufnahmen zum Naßkollodium Fertfahren zu übergehen.

Darüber erfahren wir aus der unbekannten Handschrift von A. Kralizki, die unter dem Titel „Das Fotografieren“ in der Beilage zum Artikel veröffentlicht ist.

„Das Fotografieren“ ist das Konzept eines uns unbekannten Nachschlagebuches, das nicht später als in der Mitte der 60-er Jahre erschien. Die Seiten des Konzepts sind mit Chemikalien begossen und es ist schwer einige Wörter, ja sogar Sätze zu verstehen. Die Handschrift ist im transkarpatischen Dialekt der ukrainischen Sprache geschrieben, die Bezeichnungen von Chemikalien aber deutsch.

ЕТНОГРАФІЯ ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКА

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНОГО ОДЯGU РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ

АННА ХУДИК, СВІДНИЦЬКИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

З давніх-давен на території сучасної Східної Словаччини, серед мальовничої та одночасно із суворим кліматом гірської природи Карпат, живе українське населення — русини. В західних областях, вздовж чехо-словацько-польських кордонів, що тягнуться від Вишньої Яблінки на скоді до Великого Липника на заході, живе етнографічна група, звана лемкі¹. Дальшу етнографічну групу русинів-українців, яка тягнеться на захід від ріки Пчолинка та горного току Цірохи, творять піядці². Найсхідніша група — пуйдяці, в науковій літературі їх часто називають терміном бойкі³.

Початковий етап фольклорно-етнографічних досліджень закарпатських українців у 20—30-х роках минулого століття пов'язаний з постаттями М. Лучкай, І. Фогараши, В. Довговича⁴, твори яких заслуговують увагу як важливє історико-етнографічне джерело.

У 40-х роках О. Духнович написав етнографічну роботу «О народах крайнянських», яка, на жаль, залишилася у рукописі⁵.

Велику увагу в дослідженнях даних областей заслуговує Яків Головацький (1814—1888), особливо його праці «Мандрівки по Галицькій та Угорській Русі»⁶, «О народній одежді і убранстві Русинов или Русских в Галичині і сіверо-восточної Венгрії» (Петербург 1877), тритомник «Народные песни Галицкой и Угорской Руси». Над цією останньою роботою Головацький працював понад 40 років, вийшла вона в Москві в 1878 році. В ній, крім інших авторів, були зібрані та публіковані також твори А. Кралицького, В. Сухого, І. Воробля, О. Духновича, О. Павловича, М. Бескида.

Систематичне дослідження матеріальної та духовної культури русинів-українців в рамках загально-карпатських починається після визволення в 50-х роках, коли виникає Інститут етнографії САН, а початком 60-х років і в рамках інтеретнічних відносин — виникненням Міжнародної комісії по вивчення народної культури в Карпатах при Інституті етнографії САН. Метою комісії стало вивчення культури на території Карпат та приляглих до них районів.

Більшість явищ матеріальної культури, в тому числі й народний одяг, сягають глибини віків. Цілими століттями населення наших земель зазнавало навалі інших племен — починаючи від IV століття — гунів, аварів, угро-фінських мадяр, татарських печенігів, половців, кінцем XIV ст. починається волоська колонізація⁷.

Народне вбрання — один з виразних показників добробуту і рівня матеріальної культури та естетичних уподобань народу. В одязі відбились спільні риси походження східнослов'янських народів з одного боку та впливи сусідніх етносів з другого боку.

Краса одягу полягає насамперед в красі тканини. Основним матеріалом для виготовлення полотна було вирощування льону, конопель, вівчарство. Домашнім способом виготовлене полотно билили на сонці. Для пошиття святкових чоловічих та жіночих сорочок вибирали те найтоніше по-

¹ Mikuláš Mušinka. Lemkovia. Národopisné informácie č. 2/88. Bratislava 1988, s. 54

² Mikuláš Mušinka. Pujdaci. Там же, с. 70.

³ Mikuláš Mušinka. Pujdaci. Там же, с. 75.

⁴ Олена Рудловчак. До історії вивчення закарпатоукраїнського фольклору і етнографії в XIX та на початку XX ст. Науковий збірник музею української культури в Свидниці № 7. Братислава 1976, с. 338.

⁵ Там же, с. 339.

⁶ Вперше надруковано в журналі «Časopis Českého musea». Praha 1841—42.

⁷ A. Fischer. Rusini. Lwow-Warszawa-Kraków 1928, s. 192.

лотно, зване «повісняне». Спочатку ці сорочки шили з домотканого полотна, з появою фабричного рукави жіночих сорочок були з купованого, а станок з домотканого. Із грубшого полотна, дома виготовленого, шили чоловічі штані та верхній одяг.

Давною традицією було прикрашувати одяг вишивкою. Вишивки на сорочках в сиву давнину були не чим іншим, як стародавніми оберегами (мали захисний характер)⁸.

Вишивка підкреслювала вік жінки, її сімейне становище. Буденні сорочки вишивали менше, найбільш нарядніми були святкові сорочки та взагалі одяг обрядового характеру. В білій вишивані сорочці ішла дівчина до шлюбу, біла сорочка була символом чистоти, щастя і краси.

На жіночій сорочці — «оплічі», з коротким чи довгим рукавом, найчастіше вишивали рукави, чохли, виріз біля горловини, пазушку. Ці частини найчастіше пошкоджувались, тому вишивка, крім декоративної функції, мала характер укріплюючий. Навпаки, іноді з простих укріплюючих та облямовуючих швів поступово виникає густа вишивка декоративного характеру, яка покриває цілі частини одягу. Такою поперечною вишивкою укріплювали густі збори рукавів та горловину сорочки.

Традиційна вишивка характеризується різноманітністю простоти та складнішої техніки. Одні техніки були поширені по цілій території, інші були відомі лише в окремих населених пунктах.

Найпоширеніші види технік вишивання на Східній Словаччині були: хрестик, цирка, мережка, гусичий танець, курячі лапки, ланцок, прутник, заволікання, валкування, обхапування, драбинка, засилка, стігачка, кривулька та ін.⁹.

Характер орнаменту залежить від техніки вишивання. Поширене було вишивання гладдю. Така вишивка, поєднана ланцюжком та позаголковим стібком, надавала м'якості рослинному орнаменту з його круглими та гнутичими лініями. Такі вишивки були поширені в околиці Свидника, Бардівщини. Вишивали ними сорочки, запаски, безрукавки, кустини на голову.

Геометричний та геометризований рослинний орнамент вишиванням низиною або хрестиком. Геометризований рослинний орнамент поширений у селах Гуменського округу. В Старолюбовнянському та Попрадському округах поширений геометризований орнамент, в основі якого лежать прості мотиви: прямокутник, ромб, квадрат, трикутник, які заповнені дрібними елементами. Характер вишивки часто залежить від структури полотна. В кожній області викристалізувались та вдосконалились характерні орнаментальні мотиви і композиційні рішення, які передавались з покоління в покоління, відшліфовуючи найкраще.

В селах були жінки, які малювали узори, інші жінки-вишивальниці перебирали узори, але самі вносили зміни в їх кольорове рішення.

Давньослов'янський одяг був поєднаний з білим кольором, білий колір довго займав провідне місце в народному одязі.

У багатьох дівочок
По дванадцять сорочок,
У мене єдина,
На кождýй день бýленька.

Я ю вечур намочу,
О полночи полочу,
А на рано бýлься,
Прийдуть хлопць, смýются.

(Збірник В. Сухого¹⁰)

З польових досліджень нам відомо, що чоловічі сорочки часто вишивали лише білим кольором, наприклад в селі Нижній Орлик Свидницького округу по обидві сторони запинання сорочки на грудях витягували нитки, робили мережку і вишивали на «пшеничку», «зубки», «стіганку» білими нитками¹¹.

⁸ Сергій Плачінда. З мудрості віків. Літературна Україна 1989, № 9, с. 3.

⁹ Павло Маркович. Українські народні хрестикові вишивки Східної Словаччини. Пряшів 1964, с. 153.

¹⁰ Олена Рудловчак. Закарпатоукраїнські фольклористи і їх фольклорні записи 50—60 років минулого сторіччя в рукописних фондах Якова Головацького. Науковий збірник Музею української культури в Свидниці № 11. Братислава 1983, с. 200—201.

¹¹ Інформаторка М. Барна (1917), Нижній Орлик Свидницького округу.

До білого кольору найчастіше підбирали колір червоний. Червоний колір — «красний», був синонімом слів «красивий», «нарядний». Цей колір довго передавався з покоління в покоління в гірських поселеннях, де збереглась найдовше його архаїчність (Остурня Старолюбовнянського округу). З дальших найчастіше вживаних кольорів це були чорний колір, жовтий, синій, але поступово вишивка пововноється багатою кольоровою гамою.

Майже кожну складову частину традиційного одягу жінки прикрашували — чи вже самітним тканням, вишивкою, облямівкою або аплікацією інших матеріалів. При огляді окремих компонентів одягу зупинимось при головних уборах жінок. Молоді дівчата ходили з непокритою головою, носили на голові парти, які складались з вінка або чільця і мали форму півмісяця, або вузького пасочка. Взаду були нашиті довгі різномальорові стрічки. Саме чільце було виготовлене із твердого паперу і було обтягнуте бархатом. На кіому були понашивані різні блискучі намистини, кільця, декоративні шпильки, кольорова вишивка з дрібним мотивом. Парта була невід'ємною частиною обрядового вбрання невісті, пізніше парту замінили весільним вінком.

Заміжня жінка завжди мала на голові очіпок — «чепець», «мілеща», поверх якого пов'язували хустину. Серед нашого населення спостерігаємо декілька видів очіпків. Своєрідні були очіпки в Чертижному та Габурі Гуменського округу. Складалися з маленької шапочки взаду, яку накладали на заплетене в «контко» волосся. Передня частина — коронка, мала вигляд півмісяця, була обтягнута чорним бархатом, здоблена різними кольоровими блискучими намистинами та вишивкою. Накладалась на середину голови.

В околиці Свидника носили очіпки із «трубами», пізніше «гладкі» очіпки. Очіпок із «трубами» мав спереду густо прибиране тонке полотно, або мереживо чорного або білого кольору. Таке призирання було в одному, двох, а інколи аж в трьох рядах. Щоб «труби», густі зборки, не розпадались, краї перешивали укріплюючим швом.

«Гладкі» очіпки були новішого типу. За покроєм були подібні до попередніх, лише «трубу» тут замінили нашиттям спереду купованого срібного мережива, під яке ще вкладали блискучий папір — «позлатко». В Нижньому Комарнику замість срібного мережива деякі жінки передню частину прикрашували нашиттям кольорових скляніх намистин до стилізованого орнаменту. Очіпок взаду стягували шнурками, які часто звисали на спину.

Очіпки в селах Чирч, Орлів, Удоль, Легнава та в дальших сусідніх селах в'язали із чорних та білих ниток, краї були закінчені в'язанням із білих ниток. Їх часто сильно крохмалили.

Очіпки із зубцем, спущеним над чоло, носили в Остурні, Шамброні, Якуб'янах Старолюбовнянського округу. Якуб'янські жінки у свято носили на голові по два очіпки. Спідній був пошитий із купованої матерії, краї були облямовані чорним бархатом або мереживом, молодші невістки облямовували рожевою або червоною стрічкою. Верхній очіпок був в'язаний із чорних та білих ниток.

Різновид очіпків наших жінок підкresлює їх опис очіпків, які носили в селах Блажів чи Ториски. Задня частина була зготовлена з ниток — в'язана крючком, де на тлі чорних ниток виникали мотиви кольорового в'язання, спереду було вишиване чільце, до якого окраєм нашивали вузьке біле мереживо. При пов'язанні голови хустиною, біле мереживо виглядало з-під неї.

Одяг з грубого матеріалу прикрашували нашиттям кольорових шнурків (продажали їх за ганчір'я цигани), або кольорового сукна, вишиванням вовняними нитками. Чоловічі та жіночі кохухи в одних областях вишивали кольоровими вовняними нитками в аплікації з іркою, в інших областях лише згадують аплікацію ірхи, але були села (Шамброн), де кохухи носили чисто білі.

З інших художніх засобів згадаймо хоча б нашиття кольорових стрічок, мережива, блискучих бляшок-кочечок, гудзиків із латуні, кольорових китайок тощо.

В селах Старолюбовнянського та Списько-Нововесського округів були поширені вибійчані спідниці, запаски, хустини. По краях розміщували стилізовані рослинні орнаменти більшого розміру, середину заповнювали дрібніші узори. В більшості одяг шили з домотканого матеріалу, який потім фарбували в чорний або синій колір, по якому розміщували вибійчані мотиви.

До художніх особливостей слід віднести їх ткацьке вміння нашого населення. Нарядними були дівчата в так зв. «кананфасках» — спідниці з червоної чиноватини (Кам'янка, Орябина, Литманова), із втканими білими смугами, що тяглися зверху вниз. Вткані плахти-пілки жінки перекидали через плечі як частину верхнього одягу.

Доповнюючиою декоративністю народного одягу були різні стрічки, пояси, шнурки, «зап'ястки», ткани на спеціальних дощечках, званих «клатки».

Традиційне народне вбрання поступово зникає, але його художні особливості залишаються джерелом інспірації для сучасників любителів мистецтвознавства. Воно своєю красою виховує і навчає любити і поважати красу.

RESUMÉ

Anna CHUDÍKOVÁ.

Zvláštnosti výzdoby tradičného ľudového odevu Rusínov-Ukrajincov východného Slovenska

Prirodzenou súčasťou a ozdobou mnohých slávostných príležitostí a sviatkov bol ľudový odev. Pri jeho zhотовovaní sa podieľali jednotliví tvorcovia — tkáčky, krajčírky, vyšívačky, kožušníci.

Takmer všetky súčasti odevu (rukávy opleciek, sukne, zástery, živôtky, čepce)) zdobia výšivka rôznorodej techniky, výraznej farebnosti a ornamentiky. Najrozšrenejšie boli rastlinné ornamenty vyšívane plochým stehom, geometrizované — krížikovou výšivkou.

Okrem spomínaných prvkov výzdoby ľudového odevu v nemalej miere boli zastúpené iné dekoratívne prvky, ako našívanie ozdobných stôh, korálkov, šnurovanie, farebné pretkávanie plátna, vzorované farbiarstvo a pod.

РЕЗЮМЕ

Анна ХУДИКОВА.

Особенности декоративного оформления традиционной народной одежды русинов-украинцев восточной Словакии

Естественной составной частью и украшением многих торжественных случаев и праздников была народная одежда (национальный костюм). При её изготовлении участвовали отдельные создатели — ткачики, портнихи, вышивальщицы, скорняки и другие.

Почти все составные части одежды (рукава кофт, юбки, передники, лифы, чепцы) украшает вышивка, выполненная разнообразной техникой, выразительных тонов и орнаментов. Самым распространенным был растительный узор вышитый гладью и геометрический узор вышитый крестиком.

Кроме упомянутых элементов декоративного оформления народной одежды в немалой мере были представлены и другие декоративные элементы, например, нашивали ленты, бусы, шнурковку, использовали разноцветными нитками протканную ткань и набивные ткани фабричного производства.

ZUSAMMENFASSUNG

Anna CHUDÍKOVÁ.

Besonderheiten der Verzierung der traditionellen Volkstracht der Ruthenen-Ukrainer der Ostslowakei

Die Volkstracht war ein natürlicher Bestandteil und eine Dekoration bei vielen feierlichen Gelegenheiten und Festen. An ihrer Fertigung beteiligten sich einzelne Schöpfer, wie z. B. Weberinnen, Schneiderinnen, Stickerinnen, Kürschnerinnen usw.

Fast alle Komponenten der Bekleidung (Schulterpolsterärmel, Röcke, Schürzen, Leibchen, Hauben) sind mit Stickereien verschiedenartiger Technik, ausgeprägter Farbigkeit und Ornamentik verziert. Am meisten verbreitet waren die Pflanzenornamente, die durch flache Nadelstiche ausgenäht und durch eine Kreuznahtstichtechnik geometrisiert wurden.

Außer den erwähnten Zierelementen der Volkstracht waren auch andere dekorative Elemente im großen Umfang vertreten, wie z. B. Anheftung von Schmuckschleifen, Korallen, Schnürbänder, farbige Stepparbeiten an der Leinwand, Musterfärbung u. ä. m.

Якуб'яни — Народне вбрання жіноче.

Кам'яночка — дівоче народне вбрання.

Якуб'яни — одяг молодої.

Дівчина в народному вбранні із с. Віслава,
Свидницького округу. 40-і роки.

Якуб'янин — жінка в народному одязі.

Остурня — молода та невістка.

Свидник — дівчата та невістки в народному одязі.

Остурня — жіночий одяг.

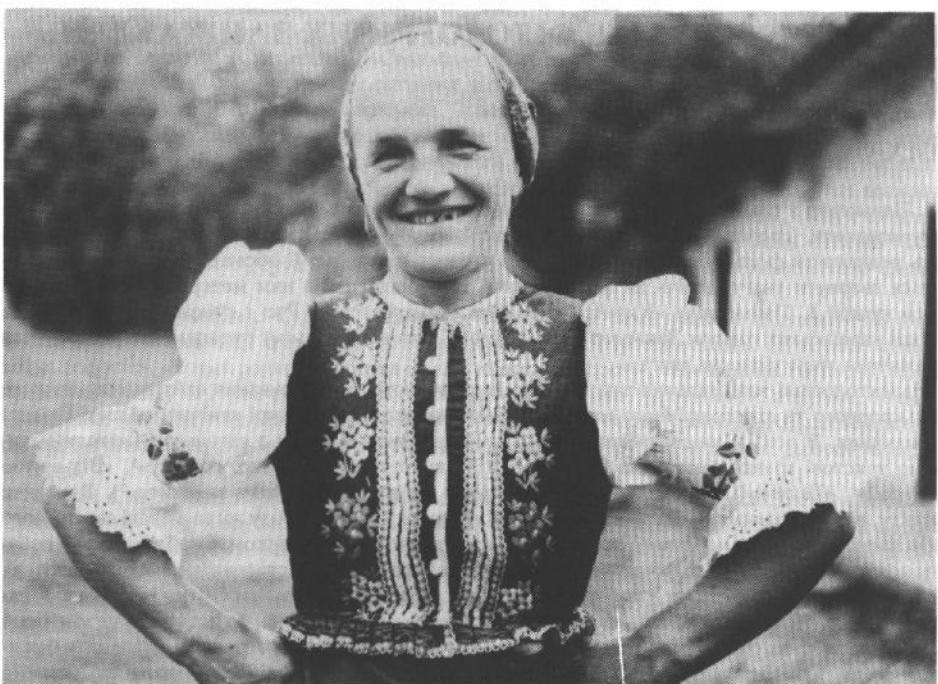
Старина (округ Стара Любовня)
— жінка в народному одязі.

Якуб'яни — традиційний жіночий одяг.

Ториски — народний одяг.

Шарбов — жінка в народному одязі.

Шамброн — жінка в очіпку.

ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ ФІЛОЛОГІЧНИХ ЗАЦІКАВЛЕНИЙ ІВАНА ПАНЬКЕВИЧА

МИХАЙЛО ГИРЯК, ПРЯШІВ

І. Панькевич у славістичному світі (і далеко поза його рамками) відомий як мовознавець, літературознавець, історик, педагог та фольклорист¹. Щойно наведена проблематика нам не дозволяє розглянути фольклористичну діяльність ученої в певному її обсязі². На даному місці хочеться звернути увагу читача на фольклорний та споріднений з ним матеріал, опублікований у монографії І. Панькевича «Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей» як зразки українських говорів Закарпаття та Східної Словаччини. Цьому питанню в науці досі була присвячена лише відносна увага.

Діалектологічні зацікавлення закономірно вели вченого до записування найрізноманітнішого фольклорного та етнографічного матеріалу Закарпаття та української етнічної області Східної Словаччини. В розділі вищеприведеної праці І. Панькевича «Говори з наголосом несталим» читаємо текстові зразки замовлянь («Баяне»³, «Від потетини»⁴, «Від ликого часу»⁵, «Від вогню (strupiž)»⁶, «Гадині»⁷), ворожіння («Тучное зіля»⁸) та повір'я («Пушку замовити»⁹). Виходячи з факту, що замовляння як фольклорний прояв нерідко в пам'яті народу жили в плані своєрідного табу, запис низки формул даного жанру слід вважати щасливим випадком. Особливо гарно побудованою є, наприклад, така формула: «Потетина гробова, лісова, застарена, не баена. Уж потела в іці, ци сплюю, ци в охоті, ци в роботі. Заклинаю тे богом живим, духом світим і усьома ангелами як Сус Христос заклев камінь, що ні ходит, ні говорить. Так я заклинаю потетину, не має моци не має діла до самого (я на імнє) тіла. Заклинаю те дванацять божими утреннями, дванацять божими службами, дванацать божими євангеліями, дванацать божими вечірнєми, дванацать божими светами урочистими»¹⁰. Ця та інші формули-замовляння належать знахарці Піцуру Гафії Бочкор Михайловій із с. Богдан. Замовляння, засвідчені І. Панькевичем, слід оцінювати позитивно в двоякому плані: по-перше, як переконливе свідчення поетичної обдарованості народних митців і, по-друге, як фольклорні зразки, яким у минулому та в сучасному в згаданих етнічних одиницях присвячувалась мінімальна увага.

Поряд із замовляннями І. Панькевича цікавила й календарна обрядовість. Тут у першу чергу слід згадати тексти, які наближують нам народні звичаї, поєднані з різдвяними святами та новим роком¹¹. В обох випадках інформатором ученої була осуїська оповідачка Анна Черничко. В межах української етнічної області Східної Словаччини І. Панькевич цікавився таким календарним обрядом, як, наприклад, событка. В с. Руська Поруба І. Панькевичу опис событик подав Іван Гога¹², а в. с. Шом (нині — Дрієніца) — старий куратор¹³.

Цінні дані вченому-діалектологу спонукнули й весільні пісні та опис народної весільної драми. Співачка Бумбар Докія Федорина із с. Рускова у 1931 р. вченому проспівала ве-

¹ Науковий збірник Музею української культури в Свиднику, т. 4/1. Видав Музей української культури в Свиднику в Братиславському словацькому педагогічному видавництві, відділі української літератури в Пряшеві, 1969, с. 9.

² Там же, с. 233—242.

³ Іван Панькевич. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Прага, 1938, с. 418.

⁴ Там же, с. 418—419.

⁵ Там же, с. 419.

⁶ Там же.

⁷ Там же.

⁸ Там же, с. 445.

⁹ Там же, с. 431.

¹⁰ Там же, с. 418—419.

¹¹ Там же, с. 463—464.

¹² Там же, с. 519.

¹³ Там же, с. 532.

сільну пісню «Сідай, дівчиночко, на тисовий стільчик»¹⁴. Тексту пісні передує примітка І. Панькевича «Весільні. Коли заплітають невістку». З точки зору родинно-побутової поезії нашу увагу привертають і тексти: «Сватанки»¹⁵, «Свальба»¹⁶ та «Свальба»¹⁷. В першому з тут наведених матеріалів фактично знаходимо не опис сватання, а опис народного весілля с. Коритняне, що на Закарпатті. Подав цей опис Іван Кривлянський. Додаймо ще, що в той опис включено ще два тексти весільної пісні. Другий щойно наведений матеріал не дорівнює коритнянському. Він по суті становить лише незначний фрагмент опису шавницького весільного обряду. Третій матеріал наближує нам опис млинарієвського весільного обряду, а також спонукає дослідникам таких п'ять весільних пісень, як: «Вила Марічка віночок», «Выздрій са, мамочки», «До костела ішла», «Кед я младу чепила» та «Ідеме на воду». Кожна з цих пісень зберегла своє автентичне звучання. Пісенні тексти такого характеру можуть бути в пригоді при вивчені народного весілля українців Чехо-Словаччини.

Копцьо Анна Гулей із с. Суль І. Панькевичу подала опис, який названо «Кстины»¹⁸. В цьому тексті знаходимо таких 12 хрестинних та ліричних родинно-побутових пісень: «У нашого кума солдака гостина», «Бодай родинка добре са мала», «Гості мої, гості», «Ци вы наши гости», «Голоску, голоску», «Выйду на горбочок», «А муй голосочек», «Тростина, тростина», «Та подъме, подъме», «Та подъме мы стаду» та «Не так туй челядя». Дані пісенні тексти, крім іншого, підтверджують, що під час вітання дитини-малюти виконувались обрядові і необрядові — ліричні родинно-побутові — пісні.

Паремії в матеріалі, зібраному І. Панькевичем в Закарпатті та в українській етнічній області Східної Словаччини й опубліковані в монографії, про яку тут іде мова, не представлено в широкому плані. Там надибумо, наприклад, на таке прислів'я, як: «Як за глибоко, так половінь за високо йде»¹⁹. Цим прислів'ям Дмитро Примтула відкриває свою оповідь демонологічного оповідання «Гроші гор'є»²⁰. Із с. Нижній Бистрий почерпнуто «праностику» (прогноз) «Коли на Івандель (Івандень), гримит, то кажут, що оріхи порудавіютъ»²¹.

Зираючи матеріал для своїх діалектологічних міркувань, І. Панькевич чи не найбільшу увагу присвятів народній казці Закарпаття та українській етнічній області Східної Словаччини. Серед порівняно об'ємного казкового матеріалу, опублікованого в праці «Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей» знаходимо: фантастично-пригодницькі казки («За царя»²², «За царя»²³, «За царя»²⁴, «За коня, що як потрясе кантарми, то восько паде із кантар»²⁵, «За єдного царя»²⁶, «За чорнокнижника, що хмары гонить»²⁷, «За Штирфліта и Брунцилика»²⁸, «За три братя»²⁹, «За краля і трьох синів»³⁰, («Про рибара і його сына»)³¹, «За чорнокнижника»³², «Шаркань Дюрій»³³, фрагменти фантастично-пригодницьких казок («За двох сінох»³⁴, «За желізного чоловіка»³⁵, («Я Юрай Каланік з Валяшковець»)³⁶, соціально-побутові казки («За біду»³⁷, «За деревяну корову»³⁸, «За царя і ткачі»³⁹, «Лінівий чоловік»⁴⁰, «За жида Герша»⁴¹, «Хлопець свище а пан играє»⁴², («Як син учився в ковалія»)⁴³, «За мудру дівчину»⁴⁴, «За єдного попа і за єдного дяка»⁴⁵, «Король і робітник»⁴⁶, «За хлонцца»⁴⁷, казки про тварин («О бирюві»⁴⁸, «За лишку»⁴⁹, «За

¹⁴ Там же, с. 425.

¹⁵ Там же, с. 504—508.

¹⁶ Там же, с. 527.

¹⁷ Там же, с. 527—530.

¹⁸ Там же, с. 486—488.

¹⁹ Там же, с. 416.

²⁰ Там же, с. 416—417.

²¹ Там же, с. 445.

²² Там же, с. 440—442.

²³ Там же, с. 465.

²⁴ Там же, с. 476—478.

²⁵ Там же, с. 485—486.

²⁶ Там же, с. 492—493.

²⁷ Там же, с. 495.

²⁸ Там же, с. 449—504.

²⁹ Там же, с. 517—518.

³⁰ Там же, с. 521—525.

³¹ Там же, с. 536—539.

³² Там же, с. 540.

³³ Там же, с. 545.

³⁴ Там же, с. 480.

³⁵ Там же, с. 509—510.

³⁶ Там же, с. 422—423.

³⁷ Там же, с. 435—436.

³⁸ Там же, с. 440.

³⁹ Там же, с. 443—444.

⁴⁰ Там же, с. 450—452.

⁴¹ Там же, с. 464—465.

⁴² Там же, с. 471—472.

⁴³ Там же, с. 475—476.

⁴⁴ Там же, с. 496—497.

⁴⁵ Там же, с. 525—526.

⁴⁶ Там же, с. 541—545.

⁴⁷ Там же, с. 458.

⁴⁸ Там же, с. 483—485.

заяця»⁴⁹), демонологічну казку («За дяка і мелника»⁵⁰) та казку-небилицю («За непевне»⁵¹). Між цією наведеними п'ятьма видами народної казки знаходимо тексти, які в інтересі збагачення фольклорних видань Закарпаття та Східної Словаччини заслуговували б на перевидання. Особливо це стосується повних або приблизно повних текстів фантастично-пригодницьких та соціально-побутових казок.

Казковий матеріал, опублікований І. Панькевичем, багатомовний і з погляду об'єкту запису. Загальновідомо, що визнаними казкарями бувають люди старшого та середнього віку. Вони, як правило, оповідають фантастично-пригодницькі та соціально-побутові казки. У випадку аналізованого тут матеріалу надібуємо на випадки, коли дослідниками народні епічні полотна (ними є фантастично-пригодницькі казки, а інколи і соціально-побутові казки) оповідають діти віку дев'ятирічного, десятирічного, одинадцятирічного років. Казкарів у загальному І. Панькевич засвідчив таких: Іван Прокоп, Іван Мондок, Стефан Адамсько, Николай Гиріяни, Андрій Риган, Філіпп Опаленик, Михайло Черебан, Янко Галан, Іван Гіросянський, Андрій Кмеч, Віслоцький, Юрій Павук, Юрій Каланін, Юрій Кіфа, Петро Томишинець Палчай. Іван Прокоп, Мигаль Петрецький, Василь Тарахонець, Василь Звонар, Дмитро Дрога, Афтанасей Довбей, Михайл Чабала, Юрко Дубай, Олена Коваль, Михайло Короман та Анна Паранич.

І. Панькевич, зазначуючи паспортизацію того чи іншого діалектологічно-фольклорного факту (чим врахував вимоги прогресивної фольклористики), інколи намагався подати поширену інформацію про об'єкт запису. Так, наприклад, про Василя Марусека він написав: «Василь Марусек був часто на роботах у Галичині, знов організатора руху Д-ра Кирила Трильовського, багато читав і знов много віршів напам'ять. Між іншими, рецитував мені співом стару поему Богдана Дідицького «Буй-Тур Всеволод»⁵². Такі та подібні дані сприяють глибшому пізнанню казкаря-оповідача. Цей факт був близький і І. Панькевичу, що свідчить про його обізнаність із вимогами російської та української прогресивної фольклористики другої половини XIX та перших десятиліть цього століття.

Казкові тексти, опубліковані І. Панькевичем, цікаві і з точки зору казкової поетики. Не вдаючись до ширшого показу цього явища, запримітимо, що проаналізовані тамтешні казкові тексти спонукають читачу цікаві вступні та заключні формули. Наведемо хоч би такі з них: «Та було де не було в семумградському краю, де мачьки сало важили а псы на варті стояли, де ся так мали наші неприятелі на силах, як пісок на вилах. Та було єдно село»⁵³, «Так став на камінець, та сюй казці конець»⁵⁴, «Став я на потак, скажіть, ци не так»⁵⁵. Щодо поняття «заключна формула» слід сказати таке. І. Панькевич це поняття не вживав. Замість цього він вживав поняття «приповідка». Йому, на його думку, відповідали такі мовносинтаксичні одиниці, як, наприклад: «Сіла коса на весло, // А тут мене принесло»⁵⁶, «Снота за снотами, // А держи язык за зубами, // Бо язык плеzi б'є»⁵⁷. Тут же слід зауважити, що друга з вищепропозитованих заключних формул інклінує до прислів'їв. В цій формулі по суті виявляємо два прислів'я: «Держи язык за зубами» та «Язык плеzi б'є». Кожне з цих явищ виступає й окремо. Оповідач Іван Ващук поєднав ці паремії умовним сполучником «бо», внаслідок чого виникло одне прислів'я.

Казкові тексти І. Панькевич записав у таких закарпатських та східнословашських українських селах, як: Буштин⁵⁷, Дунковиця, Комарувці, Люта, Дубриничі, Ворочово, Дравці, Рокитівці, Вальків, Орябина, Літманова, Гельцманівці, Волосянка, Валашківці, Рус-Кривий, Новоселиця, Горінчово, Ріпенний, Волоськое, Великі Лучки, Комарувці, Кобильница, Фольварк, Нижні Верецькі, Пастілки, Ляхувці та Вульхівці.

Другу позицію щодо обсягу в праці І. Панькевича «Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей» займають легенди. Там читаємо: апокрифічні легенди («Як Бог створив світ»⁵⁸, «Як створив Бог віз»⁵⁹, «Як бог створив дівола»⁶⁰, «Як Ісус Христос ходив по світі»⁶¹,

⁴⁹ Там же, с. 491.

⁵⁰ Там же, с. 473—475.

⁵¹ Там же, с. 432—435.

⁵² Там же, с. 412.

^{52a} Там же, с. 474.

⁵³ Там же, с. 463.

⁵⁴ Там же.

⁵⁵ Там же, с. 428.

⁵⁶ Там же.

⁵⁷ Назви сіл подаються за І. Панькевичем.

⁵⁸ Там же, с. 417—418.

⁵⁹ Там же, с. 418.

⁶⁰ Там же.

⁶¹ Там же, с. 427.

«Пастир»⁶², «О Мадеюшові»⁶³, «За дяка і попа»⁶⁴, «Святий Григорий»⁶⁵, «Христос і Петро»⁶⁶, «За легіні і дівку»⁶⁷, «Червена гора»⁶⁸, («Про Христа і Петра»)⁶⁹, «За Соломона як судив»⁷⁰, «Христос і Петро»⁷¹ («Христос кумом»)⁷², «Христос і швятый Петро»⁷³), історичні легенди («Опришки»⁷⁴, «За Пінтою і Добоша»⁷⁵ («Про татарку»)⁷⁶, «Джаворонок царьом»⁷⁷, «Казка за Ріг»⁷⁸, «За Саламона царя, як собі глядав мудру паню»⁷⁹, «Поган дівча»⁸⁰, «За чічвяцький замок»⁸¹, «За майора і о його жені»⁸² («Про розбійників»)⁸³, («На тум городі быв замок»)⁸⁴ та легенд-фрагмент («За Яношкою»⁸⁵). В апокрифічних легендах народні мити показують своє розуміння ролі та поведінки святих та їх співдівіжників. З історичних легенд на увагу читача заслуговує текст, названий «За Пінтою і Добоша». В ньому, крім іншого, знаходимо перекріщення історичної правди, веденої в напрямі безпідставного зображення ввівства Пінто ватажком опришків Довбуша.

Вищебenedenі легенди оповідали оповідачі: Іван Руснак, Іван Ващук, Николай Дурда, Андрей Ткач, Юра Гавриш, Михайло Роботюк, Василь Худа, Лукач Феньвеши, Юрко Дарянин, Іван Стегура, Петро Ковач, Юра Сухий, Василь Марусек, Юрій Кіфа, Филип Опаленик, Юрко Шамбора, Андрій Масіца, Марія Скиба, Віслоцький, Олена Клемпуш, Іван Дем'ян, Іван Грибанич та Міхал Бегала. Тут же запримітимо, що як у випадку казок, так і у випадку легенд, натрапляємо на паспортизацію, в якій дослідник не засвідчив ім'я об'єкту запису. Замість нього там повідомляється, що той чи інший зразок оповідає «старий куратор», «стара жінка», «чоловік середнього віку» і под.

Монографія «Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей» цікава і з погляду відбиття в ній такого народного прозового явища як переказ. Тут маємо на увазі такі зразки, як: «За пластиунека»⁸⁶, «За лайщину»⁸⁷, «Панщина»⁸⁸, «За комасацію»⁸⁹, «За Кошута»⁹⁰ та «За Матиш краля»⁹¹. Об'єктами запису цих народних прозових одиниць І. Панькевичу були: Іван Дем'ян, Іван Грибанич, Віслоцький та Міхал Бегала. У випадку оповідача Івана Дем'яна вчений зазначив: «Оповідав дня 29. IV. 1926 Іван Дем'ян, літ 30, інтелігентний і начитаний чоловік, що видно в стилі бесіди»⁹².

Порівняно об'ємну групу народного прозового матеріалу в монографії І. Панькевича «Українські народні говори Підкарпатської Русі і сумежних областей» становлять демонологічні оповідання. Йдеться про таких 30 текстів: «За чигайстрини»⁹³, «За красні»⁹⁴, «Мальфи»⁹⁵, «Шезник»⁹⁶, «Потопленник»⁹⁷, «Відьма»⁹⁸, «За чугая»⁹⁹, «Байлувати пушку»¹⁰⁰, «Як красні співали»¹⁰¹, «Гроції гор'є»¹⁰², «Ігровище»¹⁰³, «Повітрулі»¹⁰⁴, «Вовкун»¹⁰⁵, «Відь»¹⁰⁶, «Потопленник»¹⁰⁷, «Блудник»¹⁰⁸, «Щезник»¹⁰⁹, «За озеро»¹¹⁰, «За вовкуна»¹¹¹, «Водяна іль»¹¹², «Погані духи»¹¹³, «За Анцю

⁶² Там же, с. 431.

⁶³ Там же, с. 533—534.

⁶⁴ Там же, с. 437—439.

⁶⁵ Там же, с. 453—454.

⁶⁶ Там же, с. 454.

⁶⁷ Там же, с. 460—462.

⁶⁸ Там же, с. 482—483.

⁶⁹ Там же, с. 490—491.

⁷⁰ Там же, с. 493.

⁷¹ Там же, с. 497—498.

⁷² Там же, с. 498—499.

⁷³ Там же, с. 534.

⁷⁴ Там же, с. 412.

⁷⁵ Там же, с. 423—424.

⁷⁶ Там же, с. 458—459.

⁷⁷ Там же, с. 480.

⁷⁸ Там же, с. 481—482.

⁷⁹ Там же, с. 493.

⁸⁰ Там же, с. 494—495.

⁸¹ Там же, с. 520—521.

⁸² Там же, с. 531.

⁸³ Там же, с. 531—532.

⁸⁴ Там же, с. 509.

⁸⁵ Там же, с. 540.

⁸⁶ Там же, с. 411.

⁸⁷ Там же, с. 455—456.

⁸⁸ Там же, с. 459.

⁸⁹ Там же, с. 459—460.

⁹⁰ Там же, с. 539—540.

⁹¹ Там же, с. 546.

⁹² Там же, с. 458.

⁹³ Там же, с. 412.

⁹⁴ Там же, с. 413.

⁹⁵ Там же, с. 414.

⁹⁶ Там же.

⁹⁷ Там же.

⁹⁸ Там же, с. 414—415.

⁹⁹ Там же, с. 416.

¹⁰⁰ Там же.

¹⁰¹ Там же.

¹⁰² Там же.

¹⁰³ Там же, с. 418.

¹⁰⁴ Там же, с. 430.

¹⁰⁵ Там же.

¹⁰⁶ Там же.

¹⁰⁷ Там же, с. 431.

¹⁰⁸ Там же.

¹⁰⁹ Там же, с. 447.

¹¹⁰ Там же, с. 449.

¹¹¹ Там же, с. 454—455.

¹¹² Там же, с. 455.

¹¹³ Там же.

Заріцьку»¹¹⁴, «За Бігарія Юрка»¹¹⁵, «За страх»¹¹⁶, «Наметище»¹¹⁷, «Дворушник або потягнечъ»¹¹⁸, «За швітівко»¹¹⁹, «Гмертий з Вівшавиць»¹²⁰, «О богыні»¹²¹, «Повітрулі»¹²². Між цими текстами виявляємо кілька явищ, які в прямому розумінні не можна назвати demonологічними оповіданнями. Вони скоріше інклінують до пояснення того чи іншого demonологічного факту. Близько до таких пояснень стоять demonологічні оповідання, які І. Панькевич у своїй праці подає в плані фрагменту. Ними є тексти: «Під Кадобным»¹²³, «Пінязи ши пресушиуют»¹²⁴ та «За стріги»¹²⁵. Цінність вищенаведених demonологічних оповідань, пояснені demonологічними явищ та фрагментів demonологічних оповідань, крім іншого, полягає в тому, що вони значною мірою сприяють вивченю та висвітленню питань, поєднаних із світогсприйманням нашими предками.

Матеріал, поєднаний з народною demonологією закарпатців та українців Східної Словаччини 20–30-х р. ц. ст., І. Панькевичу оповіли: Никола Кабалюк, Думетро Примтула, Іван Руснак, Николай Дурда, Штефан Фабрицій, Андрій Барна, Василь Андраш, Данило Булеза, Іван Лукич Лабан, Юрко Карапин, Филип Опаленик, Стефан Кравець, Віскоцький та Анна Пацак Турчан. В окремих випадках І. Панькевич не навів ім'я об'єкту запису. Наприклад, матеріал записаний у с. Пихні, Гуменського округу, читаємо таку паспортизацію: «Записано дня 27. XI. 1926 від кількох газд»¹²⁶. Матеріал, записаний від Думетра Примтула, крім паспортизації, завершується такою приміткою дослідника: «А додав (Думетро Примтула. — М. Г.) про своє румунське колишнє походження ось що: Мій діdo був дуже прудкий, що коне іме. І за того назвали го примтула. За діда не знаю, а неньо туй си родили»¹²⁷.

На увагу заслуговують і народні оповідання, опубліковані І. Панькевичем у праці «Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей». Тут масно на увазі такі зразки, як: «За революцію»¹²⁸, «Про чоловіка і жінку, які не мали дітей»¹²⁹, «За старі часи»¹³⁰, «Сята Варвара»¹³¹ та («Як хлопці рибу ловили»)¹³². Оповідачами в даному випадку були: Николай Попович, Юра Кушнір, Марія Микулиць та Шимон Попович.

Діалектологічні дані І. Панькевич черпав із оповідей із життя. У його щойно цитованій праці знаходимо такі тексти цього виду народної прози: «За фабрику»¹³³, «За давню церквов»¹³⁴, «Ссувы»¹³⁵, «Лови»¹³⁶, «З життя»¹³⁷, «За біду»¹³⁸, «По панщині»¹³⁹, «За давні часы»¹⁴⁰, «За медведя»¹⁴¹, «На роботі у Франції»¹⁴², «В Албанії»¹⁴³, «За войну»¹⁴⁴, «За бурю»¹⁴⁵, «Метеор 1868 року»¹⁴⁶, «Та сама подія в усній традиції молодшої генерації»¹⁴⁷, «Я ходив на Гуту . . .»¹⁴⁸, («Кедим быв в Ладимир Волинскі . . .»)¹⁴⁹, («Про польовання . . .»)¹⁵⁰, («Про велику воду»)¹⁵¹, («Як си хотів женити Звальчак»)¹⁵², («Я Федір Сисак . . .»)¹⁵³, («Я быв коло Почайова . . .»)¹⁵⁴, («Мої родичі жили в Америці»)¹⁵⁵, «За войну»¹⁵⁶, («Я старий чоловік . . .»)¹⁵⁷, («Яг-ім вышов до ліса . . .»)¹⁵⁸, «Дав-

¹¹⁴ Там же, с. 465.

¹¹⁵ Там же, с. 472—473.

¹¹⁶ Там же, с. 489—490.

¹¹⁷ Там же, с. 495.

¹¹⁸ Там же.

¹¹⁹ Там же, с. 535.

¹²⁰ Там же.

¹²¹ Там же, с. 541.

¹²² Там же, с. 455.

¹²³ Там же, с. 511.

¹²⁴ Там же, с. 535.

¹²⁵ Там же, с. 543.

¹²⁶ Там же, с. 511.

¹²⁷ Там же, с. 417.

¹²⁸ Там же, с. 420.

¹²⁹ Там же, с. 420—421.

¹³⁰ Там же, с. 436—437.

¹³¹ Там же, с. 443.

¹³² Там же, с. 462—463.

¹³³ Там же, с. 419—420.

¹³⁴ Там же, с. 420.

¹³⁵ Там же, с. 445.

¹³⁶ Там же.

¹³⁷ Там же, с. 446.

¹³⁸ Там же.

¹³⁹ Там же, с. 447—448.

¹⁴⁰ Там же, с. 448.

¹⁴¹ Там же, с. 456—457.

¹⁴² Там же, с. 467—468.

¹⁴³ Там же, с. 468—469.

¹⁴⁴ Там же, с. 468—480.

¹⁴⁵ Там же, с. 481.

¹⁴⁶ Там же, с. 481.

¹⁴⁷ Там же, с. 489.

¹⁴⁸ Там же, с. 508.

¹⁴⁹ Там же.

¹⁵⁰ Там же, с. 508—509.

¹⁵¹ Там же, с. 510.

¹⁵² Там же, с. 510—511.

¹⁵³ Там же, с. 511—512.

¹⁵⁴ Там же, с. 515.

¹⁵⁵ Там же, с. 513—514.

¹⁵⁶ Там же, с. 514.

¹⁵⁷ Там же.

¹⁵⁸ Там же, с. 515.

ни кари»¹⁵⁹, «За воїну»¹⁶⁰, «За воїну»¹⁶¹, «Огень у лісі»¹⁶², «Жнива»¹⁶³, «Ягем бул голодний»¹⁶⁴, «Церковь»¹⁶⁵, «Град»¹⁶⁶, («Про церкву»)¹⁶⁷, «За огень»¹⁶⁸, «За панщину»¹⁶⁹, «За голод давно»¹⁷⁰, «За воїну»¹⁷¹ та «За церковь»¹⁷². Оповідачами цих оповідей із життя були: Іван Обшиток, Лука Росоха, Ференц Розоха, Митра Ігнатишина, Параска Якимова, Іван Дем'ян, Петро Копин, Микула Гелетей, Михайліо Микулич Михайлів, Йосиф Котирко, Іван Сем'юн, Василь Мішка, Дюра Гавула, Павел Залом, Федір Сисак, Янко Гайдош, Теодор Кущак, Василь Яльч, Никола Рогач, Уля Баяй, Янко Малатяк, Іван Гога, Іван Федор Міхалків, Юра Сухий. Анна Пацак Турчан, Ян Іштванек, Міхал Бегала та ряд невідомих оповідачів. В їх оповідях із життя відбито побут та найвизначніші події закарпатського та українського села Східної Словаччини 20—30-х років ц. ст. Немало з цих оповідей наближує нам зображення життя закарпатського населення, його заробітства в далеких західноєвропейських та американських країх. Будучи носіями таких даних, вищеповедені оповіді із життя можуть бути в пригоді істориків, фольклористів, етнографів та врешті-решт і мовників. І Панькевич ці зразки використав саме з мовознавчого аспекту.

З оповідацьких жанрів І. Панькевич у своїй діалектологічній практиці звернув ще увагу і на анекdoti. Тут маємо на увазі такі зразки, як: «Пуп і циган»¹⁷³, «Рабин в страху»¹⁷⁴, «За шуту ко-зу»¹⁷⁵, («Петровчане на Гусацких волаю . . .»)¹⁷⁶, «За поляків»¹⁷⁷, («Быв еден сын . . .»)¹⁷⁸ та («Циган і піп»)¹⁷⁹. Дані анекdoti І. Панькевич записав від оповідачів: Василя Осацьку, Ференца Рішка, Дюри Гавули, Андрія Люри та від невідомого оповідача із с. Суха. Декотрі із вищеповедених анекdoti побутоють і Закарпатті, і в українській етнічній області Східної Словаччини.

Монографія І. Панькевича цікава і з точки зору відбитих у ній народних пісень. Тут у першу чергу необхідно згадати дві балади («Син іде на війну»¹⁸⁰ та «Дівчина устроїла хлопця»¹⁸¹) та чотири ліричні родинно-побутові пісні («До милого»¹⁸², «Розлука з милым»¹⁸³, «Легінь умирає»¹⁸⁴ та «Пісня п'яниці»¹⁸⁵). Тексти балад були записані від Бумбар Дікії Федорини. Від цієї народної співачки були записані і перші три ліричні родинно-побутові пісні. Четверту з вищеповедених ліричних родинно-побутових пісень І. Панькевич записав від Івана Вашку.

Не менш цікавими є й тексти, опубліковані І. Панькевичем, які висвітлюють те чи інше го-віркове поняття. Наприклад, чому малополянчан називають «боцанами»¹⁸⁶, що таке «вінсарки»¹⁸⁷ та що означають поняття «щовб» та «ортованя»¹⁸⁸.

Топонімічні явища в монографії І. Панькевича «Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей» виступають у двоякому плані: по-перше, як назва населеного пункту та певної місцевості¹⁸⁹, по-друге, як пояснення походження назви села¹⁹⁰. В обох випадках вчений залишається вірним принципу автентичного зазначення народних топонімічних назв.

Монографія І. Панькевича «Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей» пристосувала цінний матеріал із області матеріальної культури народу. Цей матеріал наближує нам народний побут («Огень»¹⁹¹, «Мало»¹⁹², «Полотно»¹⁹³), соціальні явища («Пріймич»¹⁹⁴, «Продана»¹⁹⁵, «Як лупають скалу»¹⁹⁶), дерев'яну архітектуру (включно явищ хатнього інтер'єру)

¹⁵⁹ Там же, с. 516.

¹⁶⁰ Там же.

¹⁶¹ Там же, с. 518.

¹⁶² Там же, с. 519.

¹⁶³ Там же, с. 520.

¹⁶⁴ Там же, с. 521.

¹⁶⁵ Там же, с. 525.

¹⁶⁶ Там же, с. 530.

¹⁶⁷ Там же, с. 532.

¹⁶⁸ Там же, с. 534.

¹⁶⁹ Там же.

¹⁷⁰ Там же, с. 543.

¹⁷¹ Там же, с. 543—544.

¹⁷² Там же, с. 545.

¹⁷³ Там же, с. 429.

¹⁷⁴ Там же.

¹⁷⁵ Там же, с. 439.

¹⁷⁶ Там же, с. 508.

¹⁷⁷ Там же, с. 513.

¹⁷⁸ Там же, с. 514.

¹⁷⁹ Там же, с. 514—515.

¹⁸⁰ Там же, с. 425—426.

¹⁸¹ Там же, с. 426—427.

¹⁸² Там же, с. 424—425.

¹⁸³ Там же, с. 425.

¹⁸⁴ Там же.

¹⁸⁵ Там же, с. 428—429.

¹⁸⁶ Там же, с. 517.

¹⁸⁷ Там же, с. 473.

¹⁸⁸ Там же, с. 530.

¹⁸⁹ Там же, с. 416(3), 418, 480, 488, 526.

¹⁹⁰ Там же, с. 419, 429, 469, 473, 540, 545.

¹⁹¹ Там же, с. 511.

¹⁹² Там же, с. 532.

¹⁹³ Там же, с. 543.

¹⁹⁴ Там же, с. 457.

¹⁹⁵ Там же, с. 457—458.

¹⁹⁶ Там же, с. 545.

(«Пеци»¹⁹⁷, («Комин»)¹⁹⁸), робочі можливості («Робота при дереві»¹⁹⁹, «Рубання дерева»²⁰⁰, «Міра і мішання»²⁰¹, «Полотно»²⁰², «Сір»²⁰³, «М'їра»²⁰⁴), народну сітраву²⁰⁵ та народне лікування («Ключіні»²⁰⁶, «Скуса»²⁰⁷). Кожний із цих фактів народної матеріальної культури доповнює цілковиту картину життя трудового населення Закарпаття та української етнічної області Східної Словаччини 20—30-х років н. ст.

Отже, з вищепередного випливає, що замовлення, зразки календарної та родинної обрядової поезії, опис обрядів, прислів'я, прогноз, казки, легенди, перекази, демонологічні та народні оповідання, оповіді із життя, анекdotи та народні пісні, записані в Закарпатті та українських селах Східної Словаччини, в монографії І. Панькевича «Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей» виступають як важливий діалектологічний чинник. Фольклоризм праці вченого не втратив свого значення і в наш час.

¹⁹⁷ Там же, с. 511.

¹⁹⁸ Там же.

¹⁹⁹ Там же, с. 417.

²⁰⁰ Там же, с. 442—443.

²⁰¹ Там же, с. 449—450.

²⁰² Там же, с. 469—470.

²⁰³ Там же, с. 544.

²⁰⁴ Там же.

²⁰⁵ Там же, с. 412.

²⁰⁶ Там же, с. 424.

²⁰⁷ Там же, с. 430.

RESUMÉ

Michal HIRJAK.

Folklór ako prostriedok filologických bádaní Ivana Paňkewyča

V príspevku sa konštatuje, že zariekania, útvary zvykoslovia, príslovia, pranostiky, rozprávky, legény, povesti, démonologickej a rodinné poviedky, rozprávania zo života, anekdoty ako aj ľudové piesne zaznamenané v Zakarpatsku a v ukrajinskej etnickej oblasti východného Slovenska v monografii I. Paňkewyča *Ukrajinskí hovory Pidkarpatskoj Rusi i sumežnych oblastej* sa javia ako dôležitý dialektologický činitel. V dôsledku toho folklorizmus práce bádateľa nestratil svoj význam ani v súčasnosti.

РЕЗЮМЕ

Михаил ГИРЯК.

Фольклор как средство филологических интересов Ивана Панькевича

В статье констатируется, что гадания, календарная и семейная обрядовая поэзия, пословицы, прогноз, сказки, легенды, сказы, рассказы из жизни, анекдоты и народные песни, записанные в Закарпатье и украинской этнической области Восточной Словакии, в монографии И. Панькевича «Украинские говоры Пидкарпатской Руси и сумежных областей» выступают как важный диалектологический фактор. В результате этого фольклоризм работы ученого не потерял свое значение и в наш час.

ZUSAMMENFASSUNG

Michal HIRJAK.

Die Folklore als Mittel der philologischen Forschungen von Ivan Paňkewytsch

Im Beitrag wird festgestellt, daß Beschwörungen, Sitten und Bräuche, Sprichwörter, Bauernregeln, Märchen, Legenden, Sagen, demonologische und Familiengeschichten, Erzählungen aus dem Leben, Anekdoten sowie auch Volkslieder, die im Karpatenland und im ukrainischen ethnischen Gebiet der Ostslowakei vom I. Paňkewytsch in seiner Monographie „Ukrainische Mundarten des Karpatenrusses und anliegender Gebiete“ aufgezeichnet wurden, einen wichtigen dialektologischen Faktor darstellen. Infolgedessen hat der Folklorismus des Werkes dieses Forschers nicht einmal in der Gegenwart etwas an seiner Bedeutung verloren.

НАРОДНА УЯВА ПРО ДЕРЕВО

НАДІЯ ВАРХОЛ, СВИДНИЦЬКИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Дерево завжди було овіянне легендами і повір'ями. В деревах, за народною уявою, перебували душі мертвих та вважалися місцем оселення нечистої сили.

В минулому люди виявляли шану передусім липі та дубу. Дуб через свою могутність здавна славився слов'янами. У старих болгар дуб заступав церкву в тих місцевостях, де її не було¹. Дубові поклонялися люди на острові Хортиця ще близько 952 р.: «На цьому остріві здійснюють свої жертвоприношення тому, що там росте величезний дуб. Вони приносять у жертву живих піннів, довкруг втикають стріли, а інші — шматки хліба, м'ясо і що має кожен, як вимагає іхній звичай»². Ще до прийняття християнства римляни казали князеві Володимиру, що «боги ваші — дерево». Навіть вченій Феофан Прокопович на початку XVIII ст. забороняв «перед дубом пісні співати»³. З культом дуба пов'язувався й культ Перуна, через що й дуби звали Перуновими, а вогнище біля Перуна клали з дубових дров. Так само з дубом пов'язували культ вепра, дикого кабана, споживання м'яса якого мало культовий характер. Археологів дівчи знаходили залишки священного дуба в Дніпрі поблизу Києва з чотирма вбитими в нього кабанячими щелепами . . . З таким культом дерев, зокрема дуба, ми зустрічаємося і в інших європейських та неєвропейських народів: у стародавніх прусів, кельтів, ірландців і семітських народів (згадаємо відомі ліванські кедри й дуби горбів Палестини), шанували дерева фінікійці та ханаанеїни тощо⁴.

В минулому біля священих дерев (дуба, липи, бука) відбувався також обряд зустрічі весни. Залишки даного обряду можна було спостерігати і в нашому столітті. В селі Лівовська Гута Бардіївського округу ще в 30-х роках молодь влаштовувала великоліні хороводи в лісі біля найбільшого бука. Вода з дупла цього бука вживалась при замовлянні різних хвороб⁵.

Поряд з дубом визначне місце, завдяки своєму медовому та ароматичному цвіту, займала липа. Дерева лип наші предки висаджували навколо церкви. Українці, чехи та поляки вживали липове масло або липовий кий як ефективний засіб для спімання упира, водяника та інших поганих демонічних істот⁶.

Павло Чубинський наводить, що за народним віруванням липа відвертає жіночі прокляття над чоловіками, беручи на себе дані прокляття, тому на липі багато паростків, що не є ніщо інше, ніж прокляття⁷.

Липині приписувалось певне магічне значення — її гілками прикрашували (дехто ще й донині прикрашує) хати, господарські будівлі, огорожі біля подвір'я під час русаля. Русаля або зелені свята — це свято буйного цвітіння природи, свято літнього сонцестояння, коли прославляється культ рослинності.

На Україні існувало повір'я, що русальні зелені гілки чи навіть цілі дерева оберігають хату від відьом та чародійниць. Крім того вірилось, що в цей час з річок виходять русалки, перед якими людина також хоронилася зеленню⁸. Поширенім є погляд, що в даному періоді у старих слов'ян проходили святкування, приурочені пошані мертвим. Лише під впливом античних росалій згадувані свята набули іншого характеру⁹.

¹ Kazimerz Moszyński. Kultura ludowa Słowian. Tom II, Kultura duchowa, szesć 1, Książka i Wiedza. Warszawa, 1967, s. 528.

² Валерій Шевчук. Мисливне дерево. Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», Київ 1989, с. 140.

³ Там же.

⁴ Там же, с. 142.

⁵ З глибини віков. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини. Склад Микола Мушинка. СПВ ВУЛ, Пряшів 1967, с. 43.

⁶ Мошинський, ц. праця, с. 529—530.

⁷ Павло Чубинський. Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-русский край. Томъ первый. С.-Петербургъ 1872, с. 76.

⁸ В. К. Соколова. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов. Издательство «Наука», Москва 1979, с. 189.

⁹ Emilia Horváthová. Zvykoslovie a poverty. In: Slovensko, Ľud — II. časť. Obzor. Bratislava 1975, s. 1018.

Крім зелених гілок, якими господарі прикрашували свої хати та подвір'я, ставили ще освячені зелені галузки (здебільшого ліскові) на свою ниву як охоронний засіб перед стихійним лихом. На Бардіївщині (с. Біловежа) гілку русальної липини запихали ще й у гній, щоб врожай був багатий. Листки з русальної липини відкладались. Їхнім відварам лікували зуби та ревматизм (с. Порач). В окремих місцевостях крім липини на русаля прикрашували вікна ще й кленовими, лісковими та буковими гілками. В с. Остурня Попрадського округу, де не росте липа, її роль виконують гілки модрини, наявність якої в даній області досить велика.

В часі русала хлопці перед вікна дівчат ставили «маї» (зелені берізки, подекуди оздоблені стрічками), як символ кохання. На Спиши (с. Завадка, Остурня) ставили «шкварк» — модрину, стовбур якої оздоблювали різномактним різьблінням. Інформатори в с. Біловежа згадують, що колись ставили «маї» — великі липові «конарі» на комин хати. Коли якийсь парубок хотів виміряти свого суперника в любові, «замайл» дівчині суху берізку.

Вірування, пов'язані з рослинним світом сягають ще язичницьких часів. Однак до наших днів збереглася народна уява про окремі види дерев, в основі яких лежать вже християнські нашарування. Значна частина бере свій початок з поширеної біблійної легенди про атечу Пресвятої Діви з малим Ісусом Христом в Єгипет. Коли осика відмовилась надати сковище Богородиці перед дощем, була проклята, внаслідок чого дане дерево завжди тримтить:

Осика, осика,
Прокляте дерево,
А будеш ся трясти,
Аж до дня судного.

(Олька)

На Україні осику називали за те проклятою, бо на ній ніби повісився Іуда, через що вона трасеться й тоді, коли вітру нема. Її вважали деревом заклятим, кіл з осики вбивали в могилу упирю, тобто мерцю, який ніби ходив після смерті¹⁰.

Навпаки, ліска, під яку Богородиця сковалася, стала кошлатою і набула певної пошани. Про неї в народі говориться:

Під ліску — Панна Марія з книжку.
(Олька)

Пуд лісков — Божа мати з книжков,
Пуд грушков — бог із пушков.

(Дара)

Пуд лісков — ангел з книжков,
А пуд грабом — чорт із бабов.

(Руський Грабовець)

Під грушков — чорт з пушков,
Під кленом — бог з ангелом,
Під грабом — чорт з корабом,
Під лісков — ангел (бог) з книжков.

(Сташківці)

З даних прикладів можна бачити, що ліска користалася великою пріязнню в народі. Вірилось, що ліска охороняє від блискавки, тому в часі бурі люди ховались під нею. Як охоронний засіб від блискавиці вживались також три ліскові листки. У Завадці Списьконововеського округу їх клали за «лайбичок».

¹⁰ Чубинський, ц. праця, с. 76.

За літманівською уявою перед блискавкою охороняють смереки, не рекомендувалось в часі бурі сидати під ялицю. З тієї ж самої причини в Странянох говориться:

Едличка — дябличка, а смеречок — чловечок.

На Україні знову вірилось, що не годиться ховати в часі громовиці під дубом та вербою, бо чорти там мають своє житло і шукають у ньому порятунку під час грози¹¹.

Тріски з дерева, в яке влучив «перун», вживалися для різних ворожільних цілей. В Руському Потоці Гуменського округу ними «окурювали» бджоли, щоб були бистрі як перун. В Літмановій такі тріски палили, причому попіл відкладали для магічних дій. В інших місцевостях Старолюб'янинщини (с. Орябина), коли готовали масло, клали в маслоробку «перунову тріску», щоб прискорити процес сколочування та щоб збільшилась кількість масла. В с. Руське «як гырміло та свічку палили на столі з тов трісков, що перун до строма вдарив, же то такой є спомучной». Кель гырміло дуже, клали такі тріски на вгень, жебы горіли, ж є спомучной». В с. Улич було прийнято такі тріски класти за поздовжній сволок — «гряду» — в хаті, «жебы гром їх не побив». В Руському Кручові поширеним був погляд, що коли такі тріски «на музиці» покласти циганові-музикантові у гуслі або контрабас, то будуть рватися струни.

Гуцули відшукували між деревом, яке розбив грім «шплатора» (тріска з діркою по суку), з якого робили пацьорку, яку жінки носили на шлі а чоловіки на ремені, щоб хтось не урік. Інші тріски, без дірок, переміщували з кістками з вепрячої голови. Ними вони окурювали хворого¹².

Ряд народних вірувань пов'язані з аномаліями природних явищ. Для господарів вони вважалися поганою прикметою. Такі повір'я були пов'язані передусім із цвітінням дерев. Так, наприклад, у кого зацвіло дерево:

- в місяці серпні — це означало, що дівчина господаря стане покриткою (Біловежа);
- в осені — буде війна (Дара), буде довга зима (Нижня Полянка), буде новина (Звала);
- взимку — помре хазяйн (хазяйка) або хтось з рідні (Ольшинків).

Люди в минулому з великою пошаною відносились до дерев, особливо фруктових. Про це свідчать різні заборони вирубування дерев, порушення яких привело б людині нещастя. Можна тільки жаліти, що дані практики сьогодні не респектуються.

Вирубування родючих дерев строго заборонялось, обґрунтовуючи це тим, що така дія принесе людині неплідність або смерть. Особливо заборонялось молодому парубкові або дівчині, в яких ще не було своєї сім'ї, підрубувати родюче дерево, бо в них потім не буде дітей (с. Бехерів). Хто використав родючі дерева на спорудження житла, над ним ніби нависло прокляття — вірилось, що яку кількість фруктових дерев вирубав, стільки малих дітей у нього помре (с. Курів). В с. Ольшинків у випадку, коли хтось знищив якесь родюче дерево, то мусив на іншому місці посадити такий самий вид дерева (чи вже яблуню, грушу, сливу, горіх і т. п.) і піклуватись ним, «жебы са дерево уяло, бо інакше чловеку пошкодило».

Щоб досягти плодоносності дерев, використовувались різні магічні прийоми. В Нижньому Мирошіві давали з'їсти плід з дерева, яке перший раз виродило, жінці, в якої вже були діти. Неплідна жінка плоди з такого дерева не сміла їсти, щоб дерево і надалі давало багатий врожай.

Окрему групу творять повір'я про неродючі дерева. Пошиrenoю була уява закупувати під таке дерево подохлу тварину або птицю (теля, собаку, кішку, курку . . .), ніби таким чином відновитися родючість.

Із неродючістю фруктових дерев пов'язані й магічні ритуали, виконувані в часі святого вечора. Напередодні святої вечери «газда» брав із собою сокирю і з «газдзиньов» пішли разом у сад, де інсценували зрубання дерева. Хазяйн тричі замахувався сокирою, причому хазяйка благала: «Не рубай, не рубай, буде добрий уроджай» (Ольшинків). Крім того в Ольшинкові солому із святого вечора палили в саду, після чого дерева ніби будуть вже плодоносити.

В с. Тополя Гуменського округу чоловік з жінкою, прийшовши в сад в часі святого вечора з пиловою, прямо звертався до неродючого дерева словами:

— Буду тя різати.

Жінка відповідала в ролі дерева:

— Не ріж ня, не ріж, я вже буду родити.

¹¹ Хведір Вовк. Студії з української етнографії та антропології. Український громадський видавничий фонд, Прага 1928, с. 170.

¹² Володимир Шухевич. Гуцульщина. П'ята частина. Львів 1908, с. 256.

Подібна театральна дія відбувалась в Дарі:

— Будеш родити? — питав газда дерева, замахуючись сокирою, ніби дерево розуміло його погрозу.

— Не рубай на, буду, буду, буду! — відповідала жінка іменем дерева.

В Руському Кручові неродюче дерево йшла «рубати» тільки така жінка, яка вже родила дітей, причому «газда» обороняв дерево: «Не рубай, не рубай, она (сливка, яблуня, груша . . .) уж буде родиті!»

Аналогічні «ллякання» дерев були відомі й на Україні¹³.

На Бардівщині (с. Нижня Полянка), коли жінка місця тісто на святу вечерю, то з тою рукою від тіста обтирала стовбури неродючих дерев, щоб таким чином забезпечити врожай фруктів.

Взагалі дерева в минулому були у великий шані, про що свідчить й відношення до них під час святкування святого вечора: «В день святого вечера обвязували зъме строми довкола повереслами або меджи конарики солому положили, аби родили добре, жебы і строми мали съятый вечур, бо то съятый вечур каждого» (с. Убля). В Руському Грабовці інформатори дослідно казали, що в часі святого вечора дерева кормили: «. . . А вже пак ід вечерови газда пішов строми кормити — соломы вувсяної наскурчував а туту солому давали меджи конарики».

Дерева були пов'язані також з дівочим ворожінням. В селах Воронівського та Гуменського округів напередодні святого вечора дівчина, яка хотіла вийти заміж, йшла в сад, де ворожила — трясла сливу, промовляючи:

Тряс са, сливко, тряс,
Бо уж пришов час.
Тіко на тобі конариків,
Тіко жебы-м мала оглядників¹⁴.

Дівчата, крім іншого, ще ворожили за допомогою скрученого із святовечірньої соломи повересла або вінка, яке кидали на сливу чи інше дерево. Коли повересло (вінець) на дереві «спер са» — то дівчина скоро одружиться.

Дереву надавалось неабиякого значення і при обряді, пов'язаному з народженням дитини, а саме з першою купелью: воду виливали під солодку яблуню або черешню, «жебы дітина була солодка» (Ряшів).

Дерево було й основним будівельним матеріалом наших предків. Велика увага приділялась його заготові для будівельних цілей. «Найбільш придатними для будівництва були зрілі 12—15 річні дерева, які росли в несприятливих умовах (в гущавині, на північних косогорах). Тоді вони густослінні та міцні, оскільки ростуть значно повільніше. Якість дерева встановлювали так, що обухом сокирі вдарили по стовбуру: здорове — «дзвонить», а пошкоджене — «дуднить» (гуде)»¹⁵. Бойки не вживали для побудови хат деревину вражену блискавкою чи звалену бурею, а також ялиці або смереки «з вовком» (дерево, в якого хоч одна гілка росла б униз)¹⁶.

На Свидниччині поширена уява, що хвойні дерева не слід садити під хатніми вікнами, оскільки вони ростуть угору, а потім «газдівство іде долом». Коли хвойне дерево переросте хату, приносить це сім'ї нещасти (смерть, хворобу, пожежу і т. п.).

Дерево, овіянє легендами та повір'ями, посідає важливе місце і в усній поетичній творчості. Особливо народні балади переткани мотивами перетворення людини в дерево. В основі таких балад лежить анімістичне вірування, що людина може перемінитися в рослинний світ. У русинів-українців Східної Словаччини побутують два види пісень з даною проблематикою, а саме: переміна коханого або сина в яір і переміна невіткі в тополю.

В прекрасній пісні «Кедь ся милый на войну брав» мила заклинає свого коханого через невірну

¹³ Див.: О. В. Курочкин. Новорічні свята українців. Традиції і сучасність. «Наукова думка», Київ 1978, с. 63—64.

¹⁴ Йосиф Вархол. Дівочі ворожіння в часі зимового соцістояння. Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, т. 15, частина перша, СПВ ВУЛ, Пряшів 1988, с. 167.

¹⁵ Мирослав Сополига. Народне житло українців Східної Словаччини. СПВ ВУЛ, Пряшів 1983, с. 73.

¹⁶ Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. «Наукова думка», Київ 1983, с. 213.

любов у явір а його коня в камінь. Батько, шукаючи свого сина, ховається перед дощем під дерево, впізнає в ньому свого сина і починає вести розмову із сином-явором:

Кедъ ся милый на войну брав,
Та миленькой кошулю дав.
— Выперь мила, выперь мі ю,
Лем тя прошу — не розкрутъ ю.

Она взяла тай выпрала,
І кошулю розкрутила.
У кошулі біла ручка,
А на ручці златий перстінь.

На перстені — мрамор-камінь,
На камені білый коник.
На конику златый Яник:
— Яник, Яник, возь ия з собов.

Яник, Яник, возь ия з собов,
І я піду дале з тобов.
— Не ходь, мила, не ходь зо миу,
Навратъ, мила, навратъ дому.

— Не зато я вандрувала,
Жебы я ся навертала.
— Не ходь, мила, перед коня,
Будуть думать, же ты моя.

Лем ты ідь мі край коничка,
Будуть думать, же съ сестричка.
Пришли они аж гу морю:
— Навратъ, мила, навратъ дому.

— Не зато я вандрувала,
Жебы я ся навертала.
Пришли они серед моря:
— Долов, курва, долов з коня.

— Яник, Яник, душо моя,
Ці буду я жена твоя.
— Будеш, будеш, жена моя,
Як преплавлеш три раз моря.

Три раз море преплавала,
На Янічка заволала:
— Яник, Яник, душо моя,
Ці я буду жена твоя?

Ручки мої каміньовы,
Патъте вы аж на дно моря,
А ты, Яник, явором станъ,
А ты, коник, каміньом станъ..

У неділю дождік падав,
Коли отець сына гледав.

Став він собі під явора,
Тай розправляє свого сина.

— Такы тоты обножочки,
Як мого сына ножочки.
Такы тоты конарики,
Як мого сына рученьки.

— Отець, отець, ідь з-під мене,
Не розжалюй серце мое.
Бо я мила так закляла,
Што я вірно любувала.
Вірно, вірно і сердечно,
А я єй лем по-фалечко¹⁷.

В аналогічній баладі «На самы святы русала» необережна мати, розсердившись на свого сина, заклинає його в явір. Далі слідує розшук сина ї діалог між матір'ю та сином-явором. Баладу, яка є одною із найстарших балад, записав в минулому столітті на Маковиці Олександр Павлович:

На самы святы русала,
Мати сыночка прокляла;
А як она го прокляла,
Та го до ліса послала.

Выгнала го до ліса:
«Іди ты собі до біса!
Жебы ты там стал явром,
А твій коничок каменъом!»

Як тому тыждень преходил,
Матері жаль ся уробил:
«Ей, боже, боже, боже мій,
Ах, де ся поділ тот сын мій?

А буде ярмак в Левочі,
Піду я, піду плачуши.
Піду я, піду на нього,
Глядати сына моего».

Ходит од краму до краму,
Смотрит до очей кождому,
Треба ся домів вертати,
Не мож ту сына познати.

Як ішла домів, дощ падал,
Та єй до ліса там загнал:
А стала она під явор,
Вздыхала: «Боже, боже мой!

Ей, явор, явор зеленый,
Який ты красный, руменый,
Такы на тобі голузки,
Як мого сына волоски.

¹⁷ Іван Кремпа. Балади. Додаток «Нового життя», Пряшів 1969, № 15.

Такы на тобі листочки,
Як мого сына губочки».

А явор ку ней промовил:
«Ой іди, мамо, ты домів
Оттамо до дому свого
Уж я не піду до яного.

Ід оганяти худобу,
Бо я додому не піду.
Я ту остану явором,
А сивый коник каменем»¹⁸.

Запис цього сюжету, здійснений М. Шмайдою в сорокових роках в с. Суків, зафіксований в прозовій формі. Це міфологічна легенда про матір, яка грізним прокльоном перемінила свого неслухняного сина у явір:

Мала раз єдна мати єдного сына. Він ей не хотів слухати і зато лем фурт го проклинала, лем се то лала, жебы ся став дакым деревом. І раз як пішов до ліса ей сын та всеце не вернувся. Но, як то уж довго не було, то мати ходила барз плачуши. Ходила, гледала го, але не могла го нигде найти. Але раз ішла через ліс і барз падав доч і стала собі під явором. І як ся позерать по листю та й гварить:

— Ой, яворе, такы на тобі листочки, ой, такы были, такы, мого сына ручки.

І зорвала з нього єден листок а з того листка поцяпкала кров.

А явор вітром покиався і повів:

Мати моя, мати,
Кідь єсь мі не дала
В селі газдувати,
Та тепер мі дай ты,
Явором стояти¹⁹.

Своїм закінченням — віршованою формою як і манерою зображення (подібність сина з явором, ципанням крові з відріваного листка) легенда наближається до балади і є підстава твердити, що вона бере свій початок якраз з народної балади. Аналогічний текст, особливо заключний, містять у собі й дві балади, записані І. Верхратським у лемків на польській стороні. Відрізняються ці пісні від нами наведеного тексту хіба тим, що вони поширені ще сюжетом обширного прощання брата із сестрами.

I.

Мати сына проклинала, на пустынню проганяла:
«Иди, сыну, на пустынню, иди, иди а не приди.
Людски діти до костела, а ты, сыну, все до села,
Людски діти юж з костела, а ты, сыну, тогды з села».
Вышла матка юж з костела, ани ся не разгортала:
«Діти мої дрібненької а юж же мі не вшытко!»
«Сестра моя найстарше, вывед же мі коня мого,
Коня мого сивенського».

¹⁸ Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси. Собранныя Я. Головацкимъ. Часть II. Обрядныя пѣсни. Москва 1878, с. 712—713. Літературні джерела дальших варіантів наводить Петро Лінтур у книзі «Народні балади Закарпаття», видавництво Львівського університету 1966, с. 253 та Орест Зілінський в книзі Lidové balady v oblasti západných Karpat. Interetnická skupina. Studie ČSAV, č. 13, Praha 1978, s. 13.

¹⁹ Записав Михайло Шмайдо 1947 р. в с. Суків Гуменського округу від Анни Бейди, 64 р.

Она коня выводжала і барз горенько плакала.
«А брате мій наймilenьшый, а де же ты підеш од нас?
Коли же ты до нас прийдеш?»
«А тогды я до вас приду, як соненько на спак зыйде,
А кервавый дойджик хладе!
Сестро моя середуша, вынес же мі шаты мої,
Шаты мої біленької».
Она шаты выношала а все го ся зъвідуvala:
«А де же ты од нас підеш, коли же ты до нас прийдеш?»
«А тогды я до вас приду, як соненько на спак зыйде,
А кервавый дойджик хладе!
Сестро моя наймолодша, вынес же мі цыжмы мої,
Цыжмы мої, дорогої».
Она цыжмы выношала, барз горенько заплакала:
«А брате мій наймilenьшый, а де же ты підеш од нас?»
«Ай піду я, піду, битом дороженьком,
На кон зеленый вершенько».
Ой, пішов він, пішов, битом дороженьком,
На кон зеленый вершенько.
Пішла матка стара сыночка шукати, почав вітрик подувати,
Почав дойджик покрапати.
Ни ту бучка, ни ту крячка, а боже мій, де ся діти?
Стала собі під явора, під явора зеленого,
Під сыночка, під своєго.
«А тот явір, яко сын мій, а тот камін яко кін мій».
Почала голузки з явора ламати, почала кровця цапкати.
«Мати моя найmilenьша,
Не дала-с мі в селі жити, дай же ты мі в полю быти!»

(с. Тиханя)²⁰

II.

Мати сына проклинала, на пустыню выганаля:
«Иди, сыну, на пустыню, идий, идий, а не придай!»
Мати пішла до костела, а сын ся ей преч одберає:
«Сеструсь моя найстаріша, выводжай мі коня мого,
Коня мого сивенького!»
Сестра коня выводжала, барз горенько сой плакала,
А все ся го зъвідуvala:
«А братусь мій найmilenьшый, а деже ты од нас пійдеш,
Коли же ты до нас прийдеш?»
«Сеструсь моя середуша, выношай мі шаты мої,
Шаты мої біленької».
Сестра шаты выношала, а все ся го зъвідуvala:
«А братусь мій найmilenьшый, а деже ты од нас пійдеш,
Коли же ты до нас прийдеш?»
«Сеструсь моя наймолодша осідлай мі коня мого!»
Сестра коня осідлала і барз горенько плакала,
А все ся го зъвідуvala:
«А братусь мій найmilenьшый, а деже ты од нас пійдеш,
Коли же ты до нас прийдеш?»
«Ой пійду я, пійду, та том битом дороженьком
На кон зеленый вершенько».

²⁰ Іван Верхратський. Про говор галицьких лемків. Львів 1902, с. 347—348.

Мати прийшла із косцела, ни не їла, ни не пила,
 Лем за сином полетіла. Стрітила ся з Христом Паном:
 «Ци-с не видів сына моого, сына моего миленького?»
 «Видів, видів на ні горі, на ні горі високої!»
 Зачав дойджик покралити, не мала сой під што стати,
 Стала собі під явіря зеленого, під синочка, під своєго.
 Зачала голузки рвати, почала з них крох ципкати.
 «Мамусь моя наймиленша, не дала-с мі в селі жити,
 Дай же мі кі в полю быти!»
 «А сыну мій наймиленьший, дай же ся мі выколати,
 В загороду посадити.
 А сыну мій наймиленьший, коли же ты до нас прийдеш,
 Коли ты в мя гостем будеш?»
 «Товдый я там до вас прийду, як сояненько на спак зыйде,
 И кирвавый дойджик впаде».
 Мати сына вислухала і в порох ся розсыпала.

(с. Туринсько)²¹

В народі існувала уява, що дерево явір через свій вид виник з чоловіка. Гуцули не палили явором деревом, бо, мовляв, це гріх; також на листі даного дерева не пекли коржів, бо яворовий лист — це ніби долоня й п'ять пальців²².

Так і в народних баладах людина переміняється в явір. На відміну від західнослов'янських пісень про «закляту» дочку в явір, з якого мандрівники виготовляють чаївну скрипку, в українських баладах настає переміна у явір тільки людини чоловічої статі.

Балада з міфологічною основою про те, як невістка стала в полі тополею, відома у всіх скідних слов'ян, на Закарпатті вона являється одною з найпоширеніших балад²³. В основному розходиться про таку побудову балади: а) мати проводжає сина в далеку дорогу а нелюбу невістку в поле; б) наказ свекри вирвати весь льон, що не під силу невістці; в) перетворення невістки в тополю; г) повернення сина й наказ матері, щоб вирубав у полі тополю; д) рубання дерева й реакція невістки-тополі; е) в заключній частині жінка-тополя говорить зі своїм чоловіком й проклинає свекру.

Мала мати сына, та го оженила,
 Невісточку свою не рада виділа.

Виправила сына в далеку дорогу,
 Невісточку свою до поля, до лену.

«Як набереш лену та придеш додому,
 Не набереш лену — останеш тополю».

Брала она брала, в полю ночовала,
 І на своїм полю тополю остала.

Пришов сын додому з далекой дороги,
 Питається мами, де миленька його.

«Возьми ты, синочку, острю сокырочку,
 І зотни тополю, що на нашім полю».

²¹ Там же, с. 379—380.

²² Антін Онищук. Матеріали до гуцульської демонології. Ін.: Матеріали до української етнології. Том XI, НТИЦ, Львів 1909, с. 44.

²³ Численні варіанти даної балади див. П. Лінтур, ц. праця та О. Зілинський, ц. праця.

Затяв он перший раз, а она не чула,
Затяв он другий раз — слово прогварила.

«Не рубай ня, мужу, не рубай ня дуже,
Бо я не тополя, але жена твоя.

Бодай твоя мама нігда не сконала,
Кед нас обидвое з пары розогнала.

Бодай твою маму земля не прикрила,
Кед нас обидвое з пары розлучила»²⁴.

Визначний літературознавець й фольклорист Орест Зілінський з типологічного погляду вважає баладу про сина-явора старшою від балади про невістку-тополю, в якій мотив покарання за невиконану працю напевно походить з казок²⁵. З баладою про тополю споріднена вже згадувана західнослов'янська балада про дочку, закляту матір'ю в явр «Išli hucdi horou», яку наводимо нижче. Проф. Ян Ст. Бистронь є того погляду, що обидві пісні є відмінами одної теми. «На його думку, пісня про тополю оформилася на українському грунті. Пастуші мандрівники, які йшли із сходу на захід вздовж карпатського хребта, занесли її до словаків, а звідси далі на захід і північ . . . Білоруські й російські варіанти цієї пісні запозичені також від українців»²⁶. Навпаки, І. Горак та О. Сироватка пісню про дочку, закляту матір'ю в явр, вважали автохтонним словацьким чи чеськоморавським твором²⁷. Ми погоджуємося з поглядом О. Зілінського, що дані балади виникли з однієї духовної основи і в дальшому розвитку замінюючись деякі змістові елементи, причому важко говорити про їхній напрямок поширення. Безперечним є те, що ядро їхніх тогожностей концентрується у вузькій географічній середньословашсько-лемківській області²⁸.

Išli hucdi horou, horou javorovou.
Našli drevo krásno, na huslicky hlasnô.

„Iba ho zotníme a sebou vezmíme.“
Prvý raz zafali, sverčok vytali.

Druhý raz zafali, do krvi prefali.
Tretí raz zafali, taký hlas počuli:

„Není som ja drevo, drevo javorovô,
Ale som ja dievča z mesta richtárovo.

Na vodu som išla, neskoro som prišla.
Mamka ma zakliala, by kameň ostala,

Kameňom meravým, drevom javorovým.
Kupa skamenela meravým kameňom,

²⁴ Українські народні пісні Пряшівського краю. Книга перша. Упорядкував Юрій Костюк. Словашке видавництво художньої літератури 1958, с. 20.

У новішому записі Анни Дерев'янник, також з Орябіни, відсутнє проклинання свекри невісткою. Див.: Народні пісні села Орябіни. Упорядкування, підготовка текстів, вступна стаття, післямова та примітки Макайлі Гиряка. Запис основної кількості мелодій Анни Дерев'янник. ЦК КСУТ Пряшів — 1986, с. 62.

²⁵ Зілінський, ц. праця, с. 15.

²⁶ Філіпрет Колесса. Українська усна словесність. Канадський інститут українських студій, Альбертський університет. Едмонтон 1983, с. 602.

²⁷ Зілінський, ц. праця, с. 14.

²⁸ Там же, с. 15.

Ja som zdrevenela zeleným javorom.
Tak vy, hudci, chodte pred mej mamky vráta

A tak jej zahrajte, žiaľu jej dodajte.
Toto sú husličky z tej vašej Aničky.

Toto je podstavka, vašej dcérky hlávka.
Toto sú strunočky, jej zlaté vlásôčky.

Toto je sláčičok z jej bielych ručičiek.
Toto sú kofščeky, jej biele prstôčky.“

Ked matka slyšala, ku oknu bežala.
„Ach, vy hudci smutní, chodteže preč, chodte.“

Chodteže preč, chodte, a žiaľ mi nerobte,
Však ja ho dostiám, že Aničky nemám.“²⁹

Різні види дерев знайшли своє місце і в обрядових та ліричних піснях. В с. Гавай Свидницького округу, коли вили з барвінку вінки молодій та молодому на весілля, дівчата співали:

Виєме віночки,
Треба розпиночки³⁰,
Ідь, Мар'йо, до саду.
Ламати сливочки.

Я бы іх ламала,
Братик бы ся гнівал,
Нашто ламлеш сады,
Кедь ты ідеш стады³¹.

В деяких колядках — в старовинних величальних піснях — є мотив прадерева, тобто дерева життя — райського дерева. Цей мотив поширений у народів цілого світу. Образ міфічного дерева вбачається навіть в Молочному Шляху а це в такому розумінні, що сонце, місяць та зірки — це овочі того дерева. У німців міфологічним зображенням прадерева є вічно зелений ясень. У народів південного Сходу культурною ознакою є мотив прадерева а космогонічних переказах. Із семітів — поруч біблійної єврейської історії про райське дерево життя — пізнання добра і зла, мають єреї та араби спільні перекази про дерево пізнання, яким було дерево пшеничне, виноград і колюцінт, гіркий огірок³².

Вид колядкового прадерева є різноманітний. Улюбленим українським колядковим мотивом прадерева можна вважати зелений явр та дуб серед моря. Такі колядки збереглися і в русинів-українців Східної Словаччині, а саме на Синничині, звідки наводимо два приклади:

I.
При Дунаїчку на бережоньку, Дунаю,
Приспів: Ей, Дунаю, я о милім бозі думаю.

²⁹ Slovenské ľudové balady. Balady zozbierané a štúdiu napísal Jiří Horák. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Bratislava 1956, s. 91—93.

³⁰ Розпиночка — дерев'яна паличка, яку вживали заміжні жінки для зачіски.

³¹ Записано 20-го березня 1987 р. в с. Гавай Свидницького округу від Марії Блихи, 57 років та Юлії Калиняк, 63 років.

³² Ксенофонт Сосенко. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора. Накладом автора. Львів 1928, с. 250.

Їдуть мі відтам бистрі річенъки, Дунаю,
Бистрі річенъки планічко несуть, Дунаю,
Планічко несуть, буковий листок, Дунаю,
Буковий листок, яворув столик, Дунаю.
За тым столиком сам милый господь, алилуй,
Приспів: Ей, алилуй, господи боже, помилуй.
Книжки читає, посты глядає, алилуй,
А рустяного, шість недільного, алилуй,
А великоїного, сім недільного, алилуй,
А Петрового, коли кулького, алилуй,
Святой Марії, все дві неділі, алилуй.
Вінчуєме вам, пане господарь, дай йому,
Приспів: Дай йому, боже, щастя, здоров'я в тум домі,
На много року, на той Новий рук, дай йому,
Абы сте били веселенькій, дай йому,
Веселенькій, здоровенській, дай йому³³.

Ать із гур, із гур та й з полонин раненько,
Приспів: Ей, раненько, по горах сходить соненько.
Ать стоїть мі там зелений явор, раненько,
На тум яворі златі ретязі, раненько,
На тих ретязях златый бельчовик³⁴, раненько,
У тум бельчові сам милый господь, чуч-беляй,
Приспів: Ей, чуч-беляй, сам милый господь, чуч-беляй.
Колысала го сама П'ятниця, чуч-беляй,
Обіцяла му третину світа, чуч-беляй,
Він того не брав та й не дякував, чуч-беляй.
Колысала го свята Неділя, чуч-беляй,
Обіцяла му поліку світа, чуч-беляй,
Він того не брав, та й не дякував, чуч-беляй.
Обіцяла му цілый білый світ, чуч-беляй,
Він того узя та й подякував, чуч-беляй.
Як подякував та й твердо заспав, чуч-беляй.
Вінчуєме вам, пане господарь, дай йому,
Приспів: Дай, йому, боже, щастя, здоров'я в тум домі
На много року, на той Новий рук, дай йому,
Абы сте били веселенькій³⁵.

Крім пісень мотив метаморфози людини в дерево відомий і в народній прозі. Багато казкових тем про переміну знали старі греки та римляни. З античними темами споріднені й українські казки «Про вбиту сестру й калинову дутку» та «Про дівчину-сопілку».

Казку «Про вбиту сестру й калинову дутку» записав на Полтавщині Пантелеїмон Куліш в минулому столітті. В ній бабина дочка вбиває дідову дочку, яку поховала в землю. На її могилі виросла гарна калина. Чумаки виризали з калини сопілку і, загравши на неї, сопілка заговорила людським голосом, чим викрила свого вбивця:

Ой, помалу-малу, чумаченьку грай,
Да не врази мого ти серця вкрай.

^{33, 35} Записав Михайло Шмайда 16-го жовтня 1961 р. в с. Прислоп Гуменського округу від Михайла Преста, 65 років.

³⁴ бельчовик — колиска

Мене сестриця з світу згубила,
Ніж у серденько да й устромила³⁶.

В буковинській казці «Про дівчину-сопілку» дідуся знову ж таки з калини вирізав сопілку, з якої людський голос просився на волю. За допомоги цілющої та живлючої води повертається її вигляд дівчини³⁷.

Калина в народній уяві українців була символом дівочої чистоти і невинності, може й зате з нею зустрічаемось у такому вигляді в народних казках.

В народних казках русинів-українців ми зустрілися з даною проблематикою тільки в одній казці, записаній Михайлом Гиряком на Свидницчині і це в досить складній формі. З чарівного яйця виходить красива дівчина, яка після певних обставин перемінюється в рибу, з кісток якої виростає яблуня. З трісок яблуні знов виходить дівчина в первісному вигляді³⁸.

Дерева використовувались і в народній фітотерапії. Лікувальні властивості приписували дубовому листю та дубовим тріскам, у відварі яких купали дитину хвору на сухоти (Нижня Полянка). Для лікувальних цілей вживався також сік з яблуні, що ще не родила, яким змивали чиряк (Рошківці)³⁹. Солодку ябліні вживали й на лікування запалення мигдаликів, хоч правда, іхне використання було ірраціональне. Б яблуню встромлювали ніж і «зачитували»:

ввечері: Ясне слунечко за гори заходить,
А садоквет із-за скури виходить.
Не з моїв моцов, з Криста пана помоцов.

вранці: Ясне слунечко з-поза гори виходить,
А садоквет за скуру заходить.
Не з моїв моцов, з Криста пана помоцов.

(Ренчишів)⁴⁰

В народній медицині застосувався й цвіт десяти сортів дерев (терен, береза, яблуня, верба, вишня тощо), які зацвіли перший раз в одному році. Із цвіту, який збирався першого травня, варили чай. Ним лікували жовтянищо (Вишній Комарник)⁴¹.

Характерним для народного лікування були різні магічні дії, які робили біля дерева чи з самим деревом. Так в Тополі астму («шешу») у дітей лікували так, що примірювали хвору дитину до дуба, а де кінчився зрост дитини, там забили кілок. Подібні магічні дії вживалися при лікуванні трихи, коли «вывибивали клини» через дуплave дерево. Пропхавши тричі через таке дерево хворого хлопчика, приказували:

Як негідно, неподібно тобі клини мати,
Так негідно, неподібно тебе через (назвали дерево) пкати.
(Кожухівці)⁴²

³⁶ Колесса, ц. праця, с. 533. В «Справнительном указателе сюжетов» (Восточнославянская сказка, «Наука», Ленинград 1979 — далі СУС) казка наведена під номером 780.

³⁷ Казки Буковини. Запис та літературна підготовка текстів М. Івасюка. Видавництво «Карпати». Ужгород 1973, с. 148—150. СУС 407.

³⁸ Українські народні казки Східної Словаччини, т. 4. Упорядкування, коментарі та післямова Михайла Гиряка. СПВ ВУЛ, Пряшів 1972, с. 130—134. СУС 408.

³⁹ Записав Михайло Шмайда 20-го жовтня 1961 р. в с. Рошківці Гуменського округу від Андрія Цапцарі, 47 років.

⁴⁰ Записав Михайло Шмайда 18-го червня 1963 р. в с. Ренчишів Пряшівського округу від Марії Єчик, 43 років.

⁴¹ Записав Михайло Шмайда 1962 р. в с. Вишній Комарник Свидницького округу від Параски Лопренц, 65 років.

⁴² Записав Михайло Шмайда 7-го квітня 1962 р. в с. Кожухівці Свидницького округу від Михайла Воробля, 65 років.

Також лозина вживалась для лікування, а саме імпотенції. З лозиною, через яку інтервалами переливалась вода, тричі побили «мужське ремесло», примовляючи: «Як тот прут зніматися дого-ри, так жебы і ты ся знімав догори» (Паригузівці)⁴³.

Дерева використовувалися і для любовного та шкідливого замовляння. В Пудгороді для любовних цілей знаходили в лісі «эрснуты дов'єдна» бучок з березою, з яких ножиком нашкрябали кори. Що конкретно з корою робили, інформатори не знали пояснити, але певно її давали як суміх в іжу або щось інше тій особі, яку хотіли причарувати.

Щеплення яблуні в часі церковного шлюбу спричинило молодій бездітність — «яблінь родила а невіста нет» до того часу, поки не знищили плодоносну яблуню (Свидник).

Так само вірилось, що людина тяжко пожворіє, зрубавши гілку ялиці «з вовком» (пелех, що виріс на гілочці хвойного дерева). Хвору людину потім окурювали з трісочками ушкодженого дерева (с. Вапеник).

За законами сіміляркої магії в Уличу, коли хтось хотів помститись, розкидав у корчмі тріски з цілі, з білня — «а са хлопи били».

В селах Старинської долини ще донедавна можна було зустрінутись з персоніфікацією деревини. Якщо родились самі дівчатка, а батьки хотіли хлопчика, то жінка випрала «подолок» (спідня спідниця), в якому родила останню донечку і воду виляла «горі дубом» — «дуб потому справить хлопчиша».

Матерям рекомендувалось перестати плекати дитину лише в часі, коли є ліс покритий листям. Якщо ліс голий, безлистяній, і вона в цей час перестане годувати грудю своє дитя, то все подальше життя дитина буде подертою, непорядною, цундральною (с. Гавай).

Дерево пов'язане і з похоронними звичаями та обрядами. Особливо в часі, коли клали домовину в яму, в гроб, учасники похорону дивились на ліс, примовляючи: «Приснітай ся, привиджай ся на гори, на лісі, не на мої сони» (с. Чабини). Коли помер багатий «газда» або «газдина», то на горище пхали вербу, щоб не високло за ними «газдуство», «жебы не було чкоды за ними» (Улич). Дерево інколи вищувало смерть людини. Коли саду хазяїна воно висохло, або в часі бурі дерево вивернуло з корнем — це була ознака смерті хазяїна дому.

Своє місце мають дерева і в народній фразеології. В ній відбитий реальний світ, а часовий вектор «ніколи» побудований на оксюмороні; для вираження певних властивостей чи зовнішнього вигляду людини вживуються властивості дерева тощо. Наведемо деякі приклади: «як на буку листя» — багато; «кърьоватый бучок» — вперта людина; «красный як шмигуватый бучок» — дуже красивий; «тріскати як перун до березы» — сильно тріскати; «шихтигнити як гад на березу» — вирядитися, старанно причепуритися; «коли веръба якбо зродить» — ніколи; «під веръбом пришігнати» — безшлюбно жити; «голый як липа» — дуже бідний; «зберати са пуд липу» — недовго залишилось жити; «нести пуд липу» — ховати; «великий як сосна» — дуже високий; «коли з ялиці лист одпаде» — ніколи.

Б основі народної уяви про дерево лежить як магія, так і міфологія. Мотиви про метаморфози людини в дерево побутують в пісенній та прозовій формі. В календарній та родинній обрядовості дерево є символом безперервності життя, сили й здоров'я, бо дерево з давніх-давен було у великий пошані.

...

⁴³ Записав Михайло Шмайдя 4-го квітня 1962 р. в с. Паригузівці Гуменського округу від Марії Оленочин, 42 років.

СПИСОК ОБ'ЄКТІВ ЗАПИСУ

1. Білас Михайло (1902) — с. Бапеник, окр. Свидник.
2. Бланар Марія (1919) — с. Курів, окр. Bardiv. Записала Аниа Худик 31-го березня 1989 р.
3. Бринда Петро (1921) — с. Бекерів, окр. Bardiv.
4. Васичак Іван (1911) — с. Остурих, окр. Попрад.
5. Гафіч Олена (1907) — с. Нижня Полянка, окр. Bardiv.
6. Дуркот Анна (1907) — с. Руське, окр. Гуменне.
7. Іванчо Анна (1960) — с. Ряшів, окр. Bardiv.
8. Капко Юрій (1903) — с. Звала, окр. Гуменне.
9. Кеселіця Андрій (1908) — с. Нижній Мирошів, окр. Свидник.
10. Кобан Марія (1902) — с. Улич, окр. Гуменне.
11. Ковальчик Анна (1914) — с. Орябина, окр. Стара Любовня.
12. Колевал Анна (1902) — с. Литманова, окр. Стара Любовня.
13. Крущик Степан (1901) — с. Руський Кручов, окр. Свидник.
14. Куэм'як Анна (1903) — с. Страняни, окр. Стара Любовня.
15. Лаката Анна (1944) — м. Свидник.
16. Лендяк Степан (1908) — с. Гельцманівці, окр. Спіська Нова Вес.
17. Макарович Михайло (1905) — с. Улич, окр. Гуменне.
18. Мацала Марія (1907) — с. Порач, окр. Спіська Нова Вес.
19. Паливода Олена (1895) — с. Убля, окр. Гуменне.
20. Пилип Зузана (1923) — м. Свидник.
21. Піда Олена (1917) — с. Убля, окр. Гуменне.
22. Пірщ Марія (1931) — с. Гавай, окр. Свидник.
23. Прокопович Юлія (1931) — с. Сташківці, окр. Свидник.
24. Радвак Василь (1907) — с. Ольшинків, окр. Гуменне.
25. Репаська Олена (1939) — с. Завадка, окр. Спіська Нова Вес.
26. Ружанський Василь (1899) — с. Руський Потік, окр. Гуменне.
27. Сорінчак Марія (1905) — с. Дара, окр. Гуменне.
28. Сторинська Зузана (1914) — с. Біловежа, окр. Bardiv.
29. Теркуш Марія (1896) — с. Олька, окр. Гуменне.
30. Федич Михайло (1909) — с. Руський Грабовець, окр. Михайлівці.
31. Федич Юлія (1908) — с. Руський Грабовець, окр. Михайлівці.
32. Фейко Анна (1920) — с. Чабини, окр. Гуменне.
33. Худик Марія (1911) — с. Нижня Полянка, окр. Bardiv.
34. Штих Андрій (1901) — с. Пудгородь, окр. Михайлівці.
35. Шукаль Юлія (1921) — с. Руський Грабовець, окр. Михайлівці.
36. Ялов'яр Анна (1927) — с. Тополя, окр. Гуменне.

RESUMÉ

Nadežda VARCHOLOVÁ. Ludová predstavivosť o dreve

Stromy sa už oddávna tešili osobitnej úcte, zvlášť dub a lipa. Dub sa považoval za posvätný strom ešte v čase Kyjevskej Rusi. Lipovými vetvičkami sa dodnes zdobia interiéry a exteriéry domov na Rusadlá. Magická funkcia sa pripisovala aj tzv. „perunovým trieskam“ — t. j. trieskam zo stromu, do ktorého zasiahol blesk. So stromami sa viaže veľa povier. Verilo sa, že ten, kto zotne zdravý ovocný strom priniesie do rodiny nešťastie — smrť alebo neplodnosť. Taktiež sa zakazovalo neplodnej žene jesť ovocie z prvej úrody, aby nespôsobila neúrodnosť. Na dosiahnutie bohatej úrody ovocných stromov boli známe rôzne magické úkony, ktoré sa robili v čase Štedrého večera.

Jednotlivé druhy stromov, zvlášť ich kvet, miazga, lístie sa používali v ludovom liečiteľstve.

V ludovej poézii (balady) a próze (rozprávky) sa stretávame s téhou metamorfózy — t. j. premeny človeka na strom. V rusinsko-ukrajinských baladách východného Slovenska milá zaklínala svojho milého kvôli nevernej láске na javor a jeho koňa na kameň (variant: na Rusadlá matka zaklínala syna pre neposlušnosť na javor) a svokra zaklínala nevestu na topol.

Svoje svojbytné miesto stromy majú aj v ludovej frazeológii, v ktorej na vyjadrenie istých vlastností alebo zovnajšku človeka sa používajú vlastnosti a výzor stromov.

РЕЗЮМЕ

Надежда ВАРХОЛОВА. Народное представление о дереве

К деревьям уже издавна относились с особым уважением, особенно к дубу и липе. Дуб считался священным деревом еще в период Киевской Руси. Ветками липы и в наши дни украшают интерьеры и экстерьеры домов на праздник Сочествоие св. Духа (Русалы). Магическая сила приписывалась и так называемым «перуновым щепкам» — то есть щепкам из дерева, в которое ударила молния. С деревьями связано много предрассудков. Люди верили, что тот, кто срубит здоровое фруктовое дерево, накличет на свою семью несчастье — смерть или бесплодие. На основании этих предрассудков бесплодной женщине запрещалось есть первые плоды урожая, чтобы не вызвать неурожайность. Для того, чтобы урожай фруктовых деревьев был обильным, существовало много магических действий, которые надо было выполнять в сочельник.

Отдельные виды деревьев, особенно их цветы, сок и листья, применялись в народной медицине.

В народной поэзии (баллады) и прозе (сказки) встречается тема метафоры — то есть превращение человека в дерево. В русинско-украинских балладах восточной Словакии возлюбленная заклинает изменившего в любви своего любимого в клён, а его коня — в камень (вариант: на Русаля мать заклинает сына за непослушание в клён), а свекровь заклинает невесту в тополь.

Своё особое место деревья занимают в народной фразеологии, в которой для выражения определенных качеств или внешности человека используются свойства и качества деревьев.

ZUSAMMENFASSUNG

Nadežda VARCHOLOVÁ. Mit Holz verbundene Aberglauben

Die Bäume erfreuten sich schon seit jeher einer besonderen Verehrung, insbesondere die Eiche und die Linde. Die Eiche wurde als ein heiliger Baum noch zur Zeit von Kyjewer Rußland betrachtet. Mit Lindenästchen werden bis heute die Interieurs und die Exterieurs der Häuser zu Rusadla-Fest geschmückt. Eine magische Kraft wurde ebenfalls den sgn. „Perun-Splittern“ zugeschrieben, d. h. den Splittern von einem durch den Blitz getroffenen Baum. Mit Bäumen hängen viele Aberglauben zusammen. Man glaubte, daß derjenige, der einen gesunden Obstbaum gefällt hätte, würde Unglück, Tod oder Unfruchtbarkeit in die Familie bringen. Eine schwangere Frau hat ebenfalls kein Obst aus der ersten Ernte essen dürfen, sonst würde sie Unfruchtbarkeit bewirken. Zu Heiligabend wurden verschiedene magische Handlungen ausgeführt, um eine reiche Obsternte zu erreichen.

Einzelne Baumarten, insbesondere ihre Blüten, Säfte und Blätter wurden bei den volkstümlichen Heilverfahren benutzt.

In der volkstümlichen Dichtung (Balladen) und Prosa (Märchen) begegnet man dem Thema der Metamorphose, d. h. der Umwandlung eines Menschen zu einem Baum. In den ruthenisch-ukrainischen Balladen der Ostslowakei wird der Liebhaber von seiner Geliebten wegen einer untreuen Liebe zu einem Ahorn und sein Pferd zu einem Stein beschwört (Variante: zu Rusadla-Fest beschwört die Mutter ihren Sohn wegen des Ungehorsams zu einem Ahorn), ebenfalls wird die Schwiegertochter von ihrer Schwiegermutter zu einer Pappel beschwört.

Die Bäume haben ihre eigenartige Stellung auch in der volkstümlichen Phraseologie gefunden, wo Eigenschaften und das Äußere von Bäumen zum Ausdruck bestimmter Eigenschaften oder des Äußeren eines Menschen benutzt werden.

МОВОЗНАВСТВО

ТКАЦЬКА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ

ЗУЗАНА ГАНУДЕЛЬ, ПРЯШІВ

ЗМІСТ

Вступ	246
Список обстежених населених пунктів	247
Назви, пов'язані з вирощуванням конопель і льону та виготовленням прядива	249
Назви, пов'язані з прядінням і підготовкою пряжі до ткання	258
Лексика, пов'язана з виготовленням полотна	264
Скорочення	277
Джерела	278
Додатки	
Вирощування й обробка конопель. Вечорниці. Ткацтво. Виготовлення полотна	
Говори з наголосом рухомим	279
Говори з наголосом сталим	291
Перехідні говори	304
Індекс	310
Ілюстрації	320

ВСТУП

Домашнє ткацтво — один із видів матеріальної і мистецької культури жителів українських сіл Східної Словаччини. Домашнє виробництво тканин на наших селях утрималося приблизно до 60-х років ХХ ст. Ткання килимів — «покрівців» зустрічаємо ще й сьогодні.

Для виготовлення тканин в домашніх умовах вживалися такі сировини: льон, коноплі та овеча вовна. В останніх роках для виготовлення тканин стали використовувати і нитки фабричного виробництва — «памут».

Матеріал і техніка ткання на ткацьких верстатах зумовили багатство видів тканин виробів. У наших селях були поширені два види тканин: полотно (з конопель і льону) та сукно (з овечої вовни).

Залежно від матеріалу та сорту ниток виготовляли декілька видів полотна. З нього найбільш поширений «дрелих». Тканини були: а) інтер'єрного призначення (ними накривали стіл, постіль, шили рушники, наволочки на подушки і перини, доріжки «покрівці» та інше); б) господарського призначення (з них виготовляли міхи, плахти для носіння трави і т. д.); в) тканини для пошиття одягу (спідниці, сорочки, штаны, безрукавки і т. д.). Майже всі основні частини одягу виготовляли дощозаякі.

В останніх роках для деяких частин одягу вживалася комбінація домотканого полотна з тканиною фабричного виробництва.

Як свідчать наші дослідження, тканини прикрашали узорами і двома або декількома кольорами ниток. Перевагу мав червоний колір. Інші — синій, жовтий, зелений тощо підсилювали звучання домінуючого.

Стосовно узорів, то поширений був геометричний орнамент, який утворювався переважно із простих лінійних смуг, ламаних або зубчастих смужок та мережок. У народі його називали «пісмо», «писемко», а тканину — «писанина».

У різних округах українського етносу композиція орнаменту була не скрізь однакова. Складні геометричні узори, що заповнювали тло тканини, властиві Спишу та Шаришу, а квіти — Земплині.

Паралельно поширеними були також тканини з рослинним орнаментом у комбінації з геометричними узорами.

Типовим явищем для узорчатого ткання були смуги з орнаментами таких мотивів, як-от: квіти, листки, прямокутники, чотирикутники, виноград і т. д.

Що стосується техніки ткання, найчастіше ткали звичайне полотно на двохниченицях. В окремих місцевостях — Сининці, Лабірщина, Воронівський округ — ткали технікою «рілс», «ріпсонівський рушник», «ріпсована хлібівка».

На всій досліджуваній нами території виготовляли «дрелих», «дреліх» або чиноватину, який ткали на чотирьохниченицях. На Сининці, Лабірщині, частково також в інших округах досліджуваного регіону, розрізняли «дрелих прости́й» і «дрелих верта́нýй», «звертáнýй» зигзагоподібного типу. З нього виготовляли чоловічий одяг, наволочки та подушки і т. ін.

Досі вивченю ткацької проблематики українців Східної Словаччини було присвячено статтю етнографа Желмири Шипкової — «Вирошування і обробка рослин в області Верхньої Цирохи»¹.

Метою нашої роботи є подати діалектну ткацьку термінологію українців Східної Словаччини в контексті слов'янської ткацької термінології. Для досягнення цієї мети були використані роботи таких авторів, як-от: Й. О. Дзендерівського², Б. Фалінської³, Е. Маркової⁴, різноманітні діалектологічні словники та інші праці.

Ми намагались охопити всі назви і процеси, що стосуються вирощування та обробітку конопель і льону, ткацької техніки, виготовлення полотна тощо. Уже при заповненні питальника вияви-

¹ Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, № 12. Словашське педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1985, с. 437—457.

² Ткацька лексика українських говорів Закарпатської області УРСР. Studia Slavica Hung. XIII. 1967, s. 181—246.

³ Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim. Tom I-II. PAN, 1977.

⁴ E. Marková. Slovenské ľudové tkaniny. Veda, Bratislava 1976.

лись труднощі — які назви можна визнати і віднести до лексики обробітку льону, а які до обробітку конопель. Виявилися розходження у збирannі, сушенні, а, головне, обробці льону і конопель, діленні волокна залежно від його якості, у назвах полотна відповідно до матеріалу, з якого воно було виготовлено тощо.

Матеріал для роботи збирався на протязі 1977—1985 рр. від корінних жителів із 167 населених пунктів українського регіону Східної Словаччини. Польові дослідження були здійснені переважно самим автором.

Складовою частиною роботи є магнітофонні записи, зроблені під час польових досліджень за допомогою портативного магнітофону «National 203» японського виробництва та портативного магнітофону АЗ чехо- словацького виробництва. Тематика записів стосується переважно вирощування і обробітку конопель та льону, прядіння, виготовлення полотна, білінни полотна, різних звичаїв, пов'язаних з прядінням тощо. Ця тематична звуженість пояснюється прагненням виразніше виявити регіональність мовлення на території з наголосом рухомим, з наголосом сталим та в діалектних островівцях. Разом з тим записи допомогли краще відтворити на слух специфічні особливості говорік досліджуваного регіону, тому при переписуванні вони були повністю збережені. Репліки або питання до інформаторів подано також фонетичною транскрипцією в круглих дужках.

Зустрічаються випадки у текстах, де одна й та сама фонема в однакових умовах виявляється по-різному, наприклад, [i] в інфінітиві може виступати як [i] і як [ɪ]; [e] може виступати як [e^u] і [ɪ^u] та ін. Тому із-за технічних причин (відсутність у транскрипційній системі відповідних знаків) відтворення усного діалектного мовлення письмовими засобами має дещо спрощений характер. Проблематичним залишилося у нас відтворення інтонації усного діалектного мовлення та його синтаксичної структури.

З метою збереження в текстах якнайбільшої кількості місцевих особливостей у вимові кожного слова, вжито, крім літер українського алфавіту, ще такі додаткові знаки:

- і^u — для передачі голосного звука [i], що наближається до [i];
- і^l — для передачі голосного [i], що наближається до [i];
- и^u — для передачі ненаговошеного звука [i], що наближається до [e];
- ö — для передачі голосного закритого звука;
- o^u — для передачі ненаговошеного звука [o], що наближається до [y];
- u^o — для передачі ненаговошеного звука [u], що наближається до [o];
- г — для передачі задньоязичного дзвінкого вибухового приголосного;
- ӯ — для передачі нескладового [y];
- дж — для передачі африкати [дж];
- ձ — для передачі африкати [ձ];
- / — для передачі коми [,.];
- // — для передачі крапки [.,.];
- : — дві крапки для позначення довготи приголосного;
- ' — апостроф для передачі м'якості приголосних звуків.

Ілюстрації до роботи підібрані автором у співробітництві з колишнім етнографом Музею української культури у Свиднику Н. Прокопович.

СПИСОК ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Ан — Андrijова (Б)	Ва — Валентівці (Г)
Ба — Банське (В)	Вг — Вагринець (С)
Бв — Біловежа (Б)	Вд — Видрань (Г)
Бг — Боглярка (Б)	ВеП — Велика Поляна (Г)
Бд — Бодруджал (С)	Ви — Вирава (Г)
Бк — Буковець (С)	ВК — Вишній Комарник (С)
Бн — Бенядиківці (С)	Вл — Вальківці (С)
Бр — Баєрівці (П)	ВЛ — Великий Липник (СЛ)
Бс — Брусиця (С)	ВМ — Вишній Мирошів (С)
Бт — Белятина (М)	ВО — Вишній Орлик (С)
Бх — Бехерів (Б)	Вп — Вапеник (С)

ВП — Вишня Полянка (Б)	Мр — Млинарівці (С)
Вр — Велькіроп (С)	Мс — Матисова (СЛ)
ВТ — Вишній Тварожець (Б)	Мт — Матяшка (Б)
Вц — Волиця (Г)	Мх — Михайлів (Г)
Гб — Габура (Г)	Мц — Маківці (С)
Гв — Гавай (С)	Нв — Нягів (Г)
Гк — Гінківці (С)	НК — Нижній Комарник (С)
Гн — Ганигівці (П)	НМ — Нижній Мирошів (С)
Гр — Городисько (П)	НО — Нижній Орлик (С)
Гх — Герлахів (Б)	НП — Нижня Полянка (Б)
Гц — Гельцманівці (СнВ)	НПс — Нижня Писана (С)
Да — Дара (Г)	НР — Нижні Репаші (СнВ)
Дв — Дубова (С)	НС — Нова Седлиця (Г)
Дд — Давидів (В)	НхП — Нехваль Полянки (Г)
Дн — Дреніця (П)	НЯ — Нижня Яблінка (Г)
Др — Дуброва (Г)	Об — Орябина (СЛ)
Дс — Доброслава (С)	Од — Осадне (Г)
Жт — Жатківці (П)	Ож — Остружниця (Г)
За — Завада (В)	Ой — Олеників (П)
Зб — Збій (Г)	Ок — Округле (С)
ЗБ — Збудська Біла (Г)	Ол — Ольха (Г)
Зв — Звала (Г)	Он — Ондавка (Б)
Зд — Завадка (СнВ)	Ор — Орлів (СЛ)
Зн — Збійце (Г)	Ос — Остурня (СЛ)
ЗР — Збудський Рокитів (Г)	От — Ортугова (Б)
Ін — Іновець (М)	Оч — Обручине (Сл)
Ка — Калинів (Г)	Ош — Ольшинків (Г)
Кб — Ковбасів (Г)	Оц — Ольшавиця (СнВ)
КБ — Красний Брід (Г)	Па — Пача (Рож.)
Кв — Кружльова (С)	Пд — Підгородь (М)
КГ — Кружлівська Гута (Б)	Пе — Петрова (Б)
Кж — Крижі (Б)	Пз — Паризівці (Г)
Кй — Кийов (СЛ)	Пл — Палота (Г)
Кк — Куримка (С)	По — Порач (СнВ)
Кл — Кленова (Г)	Пр — Прислуп (Г)
Км — Камйонка (СЛ)	Пт — Притуляни (В)
Кн — Колониця (Г)	Пх — Пихні (Г)
КП — Крайня Порубка (С)	ПЧ — Пчолине (Г)
Кр — Курів (Б)	РБ — Руська Бистра (М)
КР — Кална Розтока (Г)	Рв — Рівне (С)
Кч — Кечківці (С)	РВ — Руська Воля (СЛ)
Ла — Ладомирів (Г)	РВл — Руська Волова (Г)
Лв — Лівів (Б)	Рд — Радвань (Г)
Лг — Легнава (СЛ)	РГ — Руський Грабовець (Г)
Лд — Ладомирова (С)	Рз — Розтоки (С)
Лк — Луків (Б)	Рй — Репейів (С)
Лм — Лімнє (С)	Рн — Руніна (Г)
Лт — Літманова (СЛ)	РП — Руський Потік (Г)
Мв — Мікова (С)	РПб — Руська Поруба (В)
Мд — Медвеже (С)	Рс — Руське (Г)
Мк — Мікулашова (Б)	Рц — Рокитівці (Г)
Мл — Меджилабіріш (Г)	Рч — Раківчик (С)
МЛ — Малий Липник (СЛ)	Рш — Ресичишів (П)
МП — Мала Поляна (С)	С — Старина (Г)
	Са — Снаків (Б)

Сб — Стебник (Б)	Уб — Убля (Г)
Св — Светлиці (Г)	Уд — Удол (СЛ)
Сг — Стриговець (Г)	УК — Улич-Криве (Г)
Сд — Свидник (С)	Ул — Улич (Г)
Ск — Стерківці (Г)	Фр — Фричка (Б)
Сл — Словінки (СнВ)	Хм — Хмельова (Б)
См — Смулник (Г)	Цг — Цигелка (Б)
Ск — Странини (СЛ)	Цл — Цигла (С)
Ср — Старина (СЛ)	Цр — Церкіна (С)
Су — Суків (Г)	Чб — Чабини (Г)
Сул — Сулин (СЛ)	Чк — Чукалівці (Г)
Сх — Суха (С)	Чр — Чирч (СЛ)
Сц — Сташківці (С)	Чж — Чертіжне (Г)
Сч — Свидничка (С)	Ша — Шашова (Б)
Сн — Сорочин (С)	Шм — Шамбрин (СЛ)
Ш — Собош (С)	Шп — Шапинець (С)
Сщ — Стацин (Г)	ШЧ — Шариське Чорне (Б)
Тк — Токайк (С)	ШЩ — Шариський Шавник (С)
Тп — Тополя (Г)	ШЯ — Шариське Ястреб'є (СЛ)
ТП — Тихий Потік (П)	ЮВ — Юркова Воля (С)
Тр — Ториски (СнВ)	

НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИРОЩУВАННЯМ КОНОПЕЛЬ І ЛЬОНУ ТА ВИГОТОВЛЕННЯМ ПРЯДИВА

1. Однорічні трав'янисті рослини, зі стебл яких виготовлюють прядиво, а з насіння готовують олію, називаються коноплі (*Cannabis sativa*) — переважна частина досліджуваної території, коноплі (Синнічна, частково Лабірщина). У деяких населених пунктах (Лабірщина, Свидниччини) факультативно з коноплями вирощували лен (*Linenum*). Ця назва займає майже сушільну територію Бардіївщини і Спища, а назва л'єн — поширена на Старолюбовнянщині. В селі Остурня (Спиш) засвідчено л'ын — карта № 1!

Коноплі', коноплі' — заг. слов., запозичено із народно-латинського *canapis або *cannabis, що наявне в рум. сіперă «конопля» (Фас. II, 312).

Назва лен, л'єн, л'ын, мабуть, праєвропейське, праслов. Ільпъ (Mach. 326).

2. Дія сіяння конопель або льону у говірках досліджуваної території — с'яті, сіяті (Синнічна), с'аті, сіяті (Лабірщина), с'аті' (частково округ Воронів і Свидниччина), ш'аті, ш'яті (Старолюбовнянщина, Бардіївщина та округ Пряшів) — карта № 3.

С'яті, с'аті', ш'аті', де м'який свистячий с' > ш', виникло із сіяти внаслідок редукції ѹ. Пор. ст. слов. sējo, sējati (Mach. 544).

3. Насіння конопель — с'імінниц, с'ім'їнци, сіменец' (Синнічна), симéнец', симéніц (Лабірщина, частково Свидниччина), ш'ім'єнец' (частково Свидниччина, Бардіївщина), коноплю сім'їя, конуплю сім'я (Па), конопле ш'ем'ячко (Гр), наш'ін'ко з конопел', а насіння льону — наш'ін'я (Старолюбовнянщина, округ Пряшів), ленобве наш'ін'я (Tr), л'янобве ш'ім'я (HP), лын'яне наш'ін'я (Os), лéн:е наш'інко (Гx), семéно (On), семéно лéну (Km) — карта № 2.

Назва с'імінниц', сіменец', сімінниц та ін. відома й іншим укр. говорам; пор. півн. лем. сыменец т. с. (Верх. Лемки, 465), закарп. с'імінниц т. с. (ДТЛ, 187), слов. літ. semenec «konopnē al. fanovē

¹Тут і далі подаються номери карт «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини». Том II. Ткацька лексика. Словашське педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1989, автор З. Ганудель.

semeno» (SSJ, IV, 55), слов. діал. *иж.* трен. *semeneč* id. (Ripka, 251), чес. *semenec* id. (Tráv. 1384), мор. діал. *semepes* id. (Mal. 107). пор. також *semenec*, *semeneč* id. (FPST, т. 8). Назва заг. слов., праслов. *sēmē*, що виникло із індоевроп. *sē-mēn-*; пор. також лат. *semen*. Форма с'їмниць' утворена за допомогою суф. *-ic'*, *-eç'*: *simeñ-ic'*.

Для назв конопліо сім'я, коноплю сім'я паралелей в інших говорах не виявлено. Означення коноплю, коноплю конкретніше характеризують назву сім'я, яка вживався також для означення насинин льону; пор. у цих же говорах л'янбве ш'їм'я, семено лéну.

Назва *наш'и́а*, лън'яне *наш'и́а*, ленбве *наш'и́а* можна пор. з пол. *nasienie* «*nasienie lnu*» (FPST, т. 8), а лéн:e *наш'и́ко* — з діал. сх. слов. *nas'enko* «*semeno*» (Buffa, 182).

4. Чоловічі стебла конопель, тобто коноплі, які перший раз тягають (вибають) із землі, називаються пéрши кбнбл'i (Лабірщина, частково Синиціна і Свидниччина), бльи кбнбл'i, ббл'i кбнбл'i (Синиціна, частково Лабірщина та округ Воронів), поскóны кбнбл'i, поскóйкі конопл'i, поскóйкі конопл'i, поскóмы конопл'i, поскóмы конопл'i, поскóбунy конопл'i, поскóбунy конопл'i, поскóбунy конопл'i, поскóбунy конопл'i, поскóбунy конопл'i (Свидниччина, частково Синиціна, Бардіївщина), жолты конопл'i (Бардіївщина — КГ) — карта № 4.

Назва пéрши кбнбл'i засвідчена І. Верхратським (Лемки, 426), покут. колотни першы (ДТЛ, 184); мотивована порядком дозрівання і збирання цієї рослини. Її, як правило, збиралі першою, бо вона дозрівала раніше. Пор. також пол. *pierwsze* копоре, *prvše* копоре id. (FPST, т. 1).

Словосполучення бльи кбнбл'i, ббл'i кбнбл'i мотивоване якістю цієї рослини. На її голівці наявний жовтовато-блій цвіт. Назва зустрічається також у закарп. говорах — блі кбнбл'i т. с. (ДТЛ, 184). Пор. також блі кбнбл'i т. с. (ДЛАЗ, 76). Пор. ще пол. *biale* копоре id., чес. *bílé* копорі, слов. *biele* копоре id. (FPST, т. 1).

Паралеллю для назви поскóны кбнбл'i, поскóйкі конопл'i, поскóйкі конопл'i є закарп. поскóнн'i кбнбл'i (блблопн'i) т. с. (ДТЛ, 183), слов. діал. *rem.* *poskoní* id. (Orl. 253), *иж.* трен. *roskonné* копоре id. (Ripka, 250), *poskonné* копоре id. (Kál. 506), чес. *poskonné* копорі, праслов. **poskóly*, що запозичено, мабуть, із мов угорофинських (Mach. 473). Назви поскóлки конопл'i та поскóуны конопл'i можна порівняти зі слов. *poskolné*, *poskovné* копоре id. (Kál. 506). Паралеллю для назви поскóбунy конопл'i є слов. и. гр. *poskobné* копоре id. (Matej. 107); для назви поскóбуни конопл'i паралелей не виявлено. Паскóбуни утворено від поскóн-; приголосний звук д тут вставний; пор. також слов. *paskonné* id. (Mach. 473).

Демінтивна форма поскóйкы утворена від поскóв-и > поскóйк-кы. Паралель поскóйкы продовжує мор. *poskunký* id. (Kál. 506), вал. *poskunký* id. (Mach. 473); пор. також укр. плоскінка т. с. (Грінч. 3, 197).

Рідкісне жолты конопл'i мотивується кольором рослини, наявністю її жовтувато-бліої голівки.

5. Жіночі стебла конопель, які дозрівають пізніше і мають насіння, називаються други кбнбл'i (частково Лабірщина, Синиціна, Свидниччина), зелéни кбнбл'i, зелéni кбнбл'i, зелéн'i кбнбл'i (Синиціна, частково округ Воронів), мат'ирни кбнбл'i, матéрны кбнбл'i, мат'брны кбнбл'i, мат'урни кбнбл'i мак'ирни кбнбл'i (Свидниччина), конопл'i на сім'я (Па) — карта № 5.

Назва други кбнбл'i мотивується порядком збирання конопель. Їх вибають після перших конопель. Пор. засвідчение І. Верхратським — коноплі други (Верх. Лемки, 426), *drugie* копоре, *druhie* копоре id. (Fal. т. 2).

Назва зелéни, зелéni, зелéн'i (кбнбл'i) пояснюється якістю (кольором) рослини. Її голівки мають темнозелений колір. Пор. закарп. зеч'eñi кбнбл'i, зелéni колбл'i т. с. (ДТЛ, 184); пор. також пол. *zielone* копоре id. (FPST, т. 2).

Назви мат'ирни, матéрны, мат'брны, мат'урни (кбнбл'i), у структурі яких відбулися ревгулярні фонетичні зміни, можна порівняти зі слов. *иж.* трен. *materné* копоре id. (Ripka, 249), слов. и. гр. *materné* копоре id. (Matej. 107), сх. слов. діал. *macerne* id. (Buffa, 166), чес. *materné* копорі, пол. *maciorki* id. (FPST, т. 2).

6. Процес збирання конопель або льону на досліджуваній території позначається такими словосполученнями: брати кбнбл'i, брати'к кбнбл'i (Свидниччина), браті кбнбл'i (Синиціна, частково Лабірщина, Свидниччина, Бардіївщина), брф'i кбнбл'i (округ Воронів), збираті, збе-

рátі, ж'бýрátі лен (спорадично Бардіївщина, Старолюбовнянщина), т'агáти кónópl'i (Лабірщина, частково Синиця та округ Михайлівці), т'íráti kónópl'i, збýrátí kónópl'i (Синиця). скубáti лен, торгáti лен (Старолюбовнянщина) — карта № 6.

Паралель для сполучення брати кónópl'i, брати kónópl'i, братí kónópl'i, братí kónópl'i знаходимо в інших українських говорах; пор. брати kónópl'i, л'он т. с. (ДТЛ, 185; Грінч. 1, 93). укр. літ. брати «коноплі, льон» (СУМ, I, 228), пол. brac' id. (FPST, II, 26), в інших слов'янських мовах брати (СХРС, 49); заг. слов. виникло із праслов. *bъgrati (Mach. 64; ЕСУМ, I, 247).

Збýrátí, зберáti, ж'бýrátí — ж' < з (лен) утворено від дієслова брати за допомогою префікса з-. У корені слова наявне чергування и, е/о.

Синоніми т'агáти, т'íráti (кónópl'i) пов'язуються із праслов. tēgati (Mach. 633).

Спорадичні торгáti, скубáti (лен) можна порівняти зі слов. літ. trhať konope, lan (SSJ, IV, 573), пол. targac' (FPST, II, 26), праслов. *tъrgati (Mach. 651).

Скубáti зустрічається також в інших укр. говорах; пор. скубati, скубти (Грінч. IV, 145—146), пор. також пол. skubac' id. (FPST, II, 26).

7. Жінка, яка вибирає коноплі, називається конопл'áр'ка, конопл'áрка (Свидниччина, Лабірщина), конопл'énica, конопл'ýnica, конопл'nica (Синиця), конопл'ýnica (Бардіївщина), конопл'ár'ka (Лабірщина), конопл'ка (Синиця), зберáчка (спорадично Синиця, Лабірщина), бráчка (Спиш, Свидниччина, Синиця), газdýn' (переважно Лабірщина, Бардіївщина).

Назва конопл'ár'ka, конопл'ár'ka, яка має паралель в укр. літ. мові — коноплярка, утворена, мабуть, від конопл'ar; пор. укр. літ. конопляр «фахівець із коноплярства» (СУМ, IV, 263); конопл'ár'k-a; пор. також засвідчене I. Верхратським коноплярка (Верх. Знадоби 246); конопл'énica, конопл'ýnica — від конопл'énii — конопелн-иц-а; пор. укр. літ. конопельний «те саме, що і конопляний» (СУМ, IV, 262).

Для назв конопл'ýnica (конопелн-иц-а) та конопл'ár'ka (конопелт'k-a) паралелей у використаній літературі не виявлено.

Семантичною паралеллю до назви бráчка є пол. braczka id. (FPST, II, 33); пор. також укр. за-карп. брал'a (ДТЛ, 186).

Назва зберáчка утворена від збера-ti — збера-чк-а. У використаній нами літературі не фіксується.

Загальнозвживане газdýn' для описаного поняття спеціалізовано. Газdýn', як правило, жінка, яка все вміє робити, добра, вміла жінка.

На досліджуваній території для описаного поняття виявлено ще описові назви — жынá, яка збérat' kónópl'i, жéна, што т'áгat kónópl'i, бáба, што т'áгat kónópl'i тощо.

8. Ділянка, з якої зібрано коноплі або лен, називається: конопl'ánka (переважно Синиця, частково Свидниччина і Лабірщина, а також округи Воронів, Михайлівці), конопl'ánka (Св та Тк), конопл'ísko, конопл'ís'ko, конопел'ísko (переважно Бардіївщина, Спиш, а також Свидниччина, Лабірщина), конопл'ísko (спорадично Бардіївщина, Свидниччина), конопl'ísko (Со, Сл), лен'ánka (Лабірщина), лен'ísko, лен'ísko (Свидниччина, округ Пряшів, Спиш), леновísko (Км), л'ánijsko (По), л'én'ísko (Старолюбовнянщина), конопелнóй поле, конопелнýй лан (Синиця) — карта № 7.

Ареал утворень із суфіксом -ánka на означення поля з-під коноплі та лену продовжується від р. Лабореця на південний схід і охоплює територію Ужгородщини, Мукачівщини, Івано-Франківщини та північної Молдавії (ЗНДС, к. 2, 31). Назву утворено від прікметника конопl'án-ий > конопl'án-k-a; лен'án-ий > лен'án-k-a.

Паралель для назв ділянок полів з-під коноплі і лену з суфіксом -ísk-, -ísc'-k- знаходимо у волинських, поліських, надсянських, наддністриянських, подільських, закарпатських, бойківських і буковинських говорах (ЗНДС, к. 2, 31). Назви з суфіксом -ísk-, -ísc'-k- широковідомі в словацькій мові.

Конопл'ísko, конопl'ísko, лен'ísko, лен'ísko, л'én'ísko, л'ánijsko, яке від л'án, має свою паралель в сх. слов. діалектах; пор. koporl'ísko id. (Buffa, 166). У структурі назви відбулося заміщення л на ы: конопл'ísko — конопл'ísko, а у назві конопl'ísko — спрошення ы. Пор. також пол. kopopnísko, kopopísko id. (FPST, II, 28).

Сполучення конопелнóй поле, конопелнýй лан етимологічно прозорі. Паралелей у використаній нами літературі не виявлено.

9. Певна кількість конопель, яку може утримати в одній руці жінка, що коноплі виберає, називається: жмén'a, жмýn'a, жмých'a (майже на всій досліджуваній території), джмén'a (Старолюбовнянщина), жмýn'ka, жмén'ka (Лабірщина, Свидниччина), горст' (Свидниччина, Бардіївщина, частково Старолюбовнянщина), горстка (округи Пряшів і Стара Любовня), гарс', гарст', гарст, гарстка (округ Воронів, Пряшів, Стара Любовня), рúчка (Синиця), жмýт (Свидниччина) — карта № 8.

Назви жмén'a, жмýn'a, жмých'a широковідомі в укр. говорах. Пор. жмén'a, жмých'a у говорах західних, східних та центральних областей України (ДТЛ, 186; Грінч. 1, 487), рос. жменя т. с., біл. жменя т. с., слов. літ. žmeň «hrst» (SSJ, V, 822), zmienia i zmieňka (FPST, II, 29), яке, мабуть, від *žympъ (Фас. II, 58).

Демінтивне жмýn'ka, жмén'ka утворено від жмýn'a > жмýn'-k-a.

Назва горст' має семантичну паралель в укр. літ. мові горст «маленький сніп чого-небудь» (СУМ, II, 138), пол. gorsc' id. (FPST, II, 29), рос. горсть «горсть хліба или льну, что захватывается в одну горсть» (Даль, I, 382), пор. також закарп. горст', горс'т «зв'язаний при збиранні сніпок конопель з 2—6 жмень» (ДТЛ, 186), hrste (z 5—6 hrsti je snop) (Kál. 187). Назва загал. слов., яка виникла із праслов. *gъrtъ «горсть» внаслідок дисиміляції tt > st та зміни ъ > о (Цыган. 108).

Демінтивна форма горстка утворена від гърстък-a.

Назви гарс', гарст', гарст і здрібніле гарстка можна порівняти з пол. garśc, garstka id. (FPST, m. 4). В укр. говорах це, мабуть, полонізм; пор. також garśc id. (Kucala, 225).

Для рідкісного рúчка паралеллю є закарп. рúчка «кількість конопель, яку може утримати в одній руці жінка» (ДТЛ, 186), пол. rączka id. (FPST, m. 4).

Паралеллю для жмýт є укр. літ. жмут «невелика в'язка чого-небудь» (СУМ, II, 538). Утворено, мабуть, від жму, жати. Пор. праслов. *žympъ, * žēti (Фас. II, 59). В укр. говорах Східної Словаччини слово жмýт часто вживається; пор. жмýт сблóмы, жмýт травы тощо.

10. Зв'язані при збиранні 4 жмені конопель — сніп, снýп, сн'ip (Синиця, Лабірщина), сноп (спорадично Синиця, Бардіївщина), снуп (Синиця та округ Михайлівці), снóпик, снóпик (Синиця, Лабірщина), снóпок (майже вся досліджувана територія), снóпіча (Синиця), горст' (Свидниччина, Бардіївщина), горстка (ВЛ, ВТ) — карта № 9.

Ізоглосу назви сніп, снýп, сн'ip продовжує укр. літ. сніп т. с. (СУМ, IX, 427), а назви сноп — слов. літ. snop id. (SSJ, IV, 134), слов. діал. snop, snopok id. (Buffa, 214; Czambel, 614; Kál. 624); пор. також пол. та півден. слов. snop id. (FPST, m. 5), яке споріднене з д.-в.-н. snuava «повязка» (Фас. III, 700).

Демінтивні форми снóпік, снóпик утворені від сноп — сноп-ик, а снóпок, снóпок — від сноп — снопок.

Паралеллю для назви горст', горстка є укр. гуц., бойк., надсян., полт., поділ. горст', горс'т, горстка т. с. (ДТЛ, 186). Докладніше про назву горст' див. вище.

11. Зв'язаних разом 10—16 снóпів конопель у говорах досліджуваної території називається: кóпа, кўпа (переважно Свидниччина, частково Лабірщина, Синиця, Бардіївщина, Спиш, округ Пряшів), вýазáнка, зvýasка (Свидниччина, Лабірщина, Бардіївщина, округ Воронів, Спиш), мáндéл', мándlík, мándlík (переважно Синиця), кýтка (Бардіївщина), мачúшка (ВЛ), сíшок (Нв) — карта № 10.

Назва кóпа, кўпа у слав'янській літературі фіксується як одиниця мірила, лічби. Пор. укр. літ. копа «стіжок із 60 снóпів хліба, складених колоссям усередину й прикритих одним снопом зверху» (СУМ, IV, 278), пор. також «копа радовая заключает в себе 14 окон»; кроме нес, есть копа шестнадцатка (16 окон), двадцятка (20), сороківка (40), и шестидесятка (60 окон); пор. ще «В снóпочки в'язала, в кіпочки складала» (Грінч. 2, 280), слов., чес. копа «staršia miera, 60, niekde i 50 kusov» (SSJ, I, 742), слов. діал. гем. копа «Do edné kopki ide štrnáč snopu» (Orl. 141), пол. копа id. (ПУС, I, 441), півд. слв. кóпа «стог» (СХРС, 345), болг. копа т. с. (BSS, 300). Споріднене з лтш. kaps «б штук» (Фас. II, 316).

Паралеллю для назви вýазáнка, зvýasка є закарп. йázánka, zaýáska т. с. (ДТЛ, 188), пол. wiázanka, wiázka (FPST, m. 5). Утворено від дієприкметника вýазаний > вýазáн-k-a, а зvýasка — від зvýaz-a-ти > зvýaz-k-a. Заг. слов. (Шан. 72).

Синонім мáндéл' та демінтивні мándlík, мándlík має паралель в укр. закарп. говорах мándlíl'

т. с. (ДТЛ. 188), слов. літ. та діал. mandel «stará miera pre počet 15 kusov» (парг. snopov); «15 snopů, vsl. 18, 21» (SSJ II, 92; Kál. 322; Buffa, 174); Czamb. 537), чес. mandel «stará mřra = 15 kusů, 15 snopů» (Tráv. 883), пол. mendel, mendełek, mendełe, mendelki, mendeliki (FPST, м. 5, 6). Германізм, пор. нім. die Mandel «15—16 штук; 15—16 снопов» (HPC, 568).

Ізоглосу кітка продовжує слов. діал. кутка id. (Kál. 292), слов. ниж. трен. kitka «zväzok vyčesaných konopí alebo lanu; 12 do kotuča zviazaných povesien» (Ripka, 248), слов. гем. kitka «snopček priadze» (Orl. 133), слов. літ. kyta «zväzok lanu al. konopí; zastar. miera na lan, dvadsaťtyri hrstí» (SSJ, I, 809), чес. kyta, kejta, kystka «ovesná nebo prosná, trs, svazek» (Mach. 315), пол. kitka (FPTS, т. 5).

Назву сішок можна пор. з бойк. стижок «полукіпок», пор. також стуха «сніпок льону, посталений до сущення, чи сущиться на покосах» (Karaš, 51). Етимологія неясна.

Рідкісне мачу́шка можна порівняти з півден. слов. тоčilka, тоčilnica (FPTS, м. 5а). Споріднене з мочити > моч-ушк-а.

12. Просушені коноплі називаються сухім, сухы, сухі (коноплі), висохнуты (кёнбліт’ї).

Назва сухім, сухы, сухі (кёнбліт’ї) — заг. слов., утворена від праслов. suchъ, sъchnqti (Mach. 591).

Форма висохнуты (кёнбліт’ї), утворена від слова сухы за допомогою префікса вы- та переходу кореневого -у- > о: висох-ну-ты.

13. Процес вимолочування із матірки насіння називається: молотіті (Синиціна, Лабірщина, Бардівщина), молотйт’ї (округ Воронів), молотіти (частково Синиціна, Свидниччина та Лабірщина), р’афаті (округ Пряшів, Старолюбовнянщина, Спиш), бйті, обивати (сім’єнець).

Дієслово молотіті, молотйт’ї, молотіти можна пор. з укр. літ. молотити т. с., слов. mlatit id., старослов. mlatiti (Mach. 368).

Ізоглосу р’афаті продовжує слов. діал. rafaf, riafaf id. (Kál. 562), слов. н. гр. rafatī (arch.) «па rafaku strhávať semená z konopí alebo tobolky z lanu» (Matej. 107), пол. rafłować’ (FPTS, м. 11), півден. слв. riflati, len rifjajo, rihljajo (FPTS, II, 40). Взагалі це германізм.

Бйті, обивати пор. з пол. bie’ id. (FPTS, м. 9).

14. Процес очищення насіння конопель або лену після обмолоту називається: млинкуваті, мли́нкувати, млинковаті, млинковаті (Синиціна, Свидниччина, Бардівщина та округи Воронів і Пряшів), роштоваті, роштоват’ї, роштувати (Свидниччина), щчин’яті, щ’ин’яті (Бардівщина, Свидниччина, Синиціна), ўпалаті, опалаті (Синиціна, частково Лабірщина), чистяті (Синиціна, Старолюбовнянщина), війаті (Спиш, округ Пряшів, частково Синиціна), райтаті на решетах (По.), поскружаті (Ви).

Дієслово млинкуваті, мли́нковати, млинковат’ї — «пропускати насіння конопель через млинок» — утворено від слова млинок, млинка — млинковий > млинк-ова-ти.

Роштоваті, роштоват’ї, роштувати — очищувати насіння (конопель, лену) через посудину, на дні якої наявні тзв. «рошти» (сітка) — рошт-а > рошт-ова-ти. Германізм, пор. нім. Rost «решетка» (HPC, 693).

Упалаті, опалаті пов’язується з ўпалачка, опалачка «посудина, у якій формували хліб, війали «опалали» зерно тощо»: ўпал-ачк-а < ўпал-а-ти.

Чистяті від заг. слов. čistъ (Mach. 104).

Війаті — заг. слов.; пор. праслов. *vējati, яке споріднене з літ. vējas «вітер» (ЕСУМ, I, 408).

Германізм райтаті можна пор. зі слов. діал. tajtár «mlýnek na cídění obilí» (Kál. 563).

Поскружаті пов’язується з круг: по-с-круг-а-ти. Зерно круглими рухами очищують у решеті.

15. Дія вимочування в мочилі конопель — мочити (Свидниччина, Бардівщина), мочіти, мочіті (Лабірщина, Синиціна), мачаті (Пряшівщина, частково Свидниччина).

Заг. слов. мочіти, мочіті, мачаті пов’язано з праслов. *mōčo, *mōčti (Mach. 371); пор. також закарп. мочити кёнбліт’ї (ДТЛ, 188), слов. mociť, пол. moczyć len, konopie (FPST, м. 13).

16. Місце в річці або біля річки, де мочать коноплі, — скрізь: мочіло (Бардівщина, Синиціна, Старолюбовнянщина, Свидниччина), мочільо (переважно Синиціна), мочільо (Старолюбов-

князінка, округ Пряшів), мочідло (частково Свидниччина, переважно Спиш, округ Пряшів), мочідло (Старолюбовнянщина), мочідло (ВЛ), мош'їдло (Па), моцідю (Ос) — карта № 13.

Паралель назви мочідло, мочійло, мочідло та її варіантів продовжує укр. мочідло, мош'їдло т. с. (ДГЛ, 189), рос. мочило, слов. dial. moči(d)lo (Kál. 339), слов. ниж. тренч. močidlo id. (Ripka, 249), сл. слов. močialo id. (Buffa, 178), пол. moczydło id. (FPST, II, 44), півден. слв. močilo, močidlo, móčidlo. Етимологічно пов'язується з дієсловом мочити, заг. слов. *mok-i-: -idlo > мочідло.

17. Процес висушування вимочених і промитих конопель називається: простераті, прістераті (Синиціна, Лабірщина), точіті (Синиціна, частково Лабірщина і Свидниччина), штухаті (округ Пряшів, Старолюбовнянщина, Спиш, Бардівщина), роставл'аті (Синиціна) — карта № 16.

Ізголосу простира́ти продовжує укр. простира́ти «Растилать, разостлать, простлать» (Грінч. 3, 481), укр. літ. простирати, простилати «Він зараз простер ім на лаву простираво біле» (СУМ, VIII, 298), слов. літ. prestierať «prestrel sa na zem, na trávu» (SSJ, III, 506), пол. rozprościerać id. (FPST, m. 14).

Дієслово точіті можна пор. з укр. точити «кашить» (Грінч. 4, 277), літ. точити (СУМ, X, 213). Коноплі із смоків розточують, розстилають.

Назву штухаті пор. з штовхати «толкати» (Грінч. 4, 514), пор. слов. dial. poštuchať «fan vymočený poštuchá sa, t. j. postaví sa do kôpok na poli a suší tri až štyri dni; po vymočení fanu v močidlach bolo ho treba poštuchat, t. j. rozložiť po lúke» (FPST, II, 46).

Роставл'аті — «снóпі»-ки роставіті на лізі кóло мочіла».

18. Процес збирання просушених конопель називається: збираті кónopl'i, позбираті кónopl'i, пов'язаті кónopl'i, віязаті кónopl'i — карта № 17.

Збираті, позбираті (kónopl'i) — пов'язується із дієсловом брати.

Віязаті, пов'язаті етимологічно прозорі.

19. Процес тіпакіння конопель, первинна обробка, коли ламають стебла конопель і очищають волокно від грубої костриці, називається: tépti, téptiⁱ, tépti (Лабірщина, Синиціна, округ Михайлівці, Старолюбовнянщина, Спиш, Свидниччина, частково Бардівщина), ламаті, ламаті, ламатіⁱ (переважно Свидниччина, округ Воронів, частково Бардівщина), ut'ipati, ut'ipati (переважно Синиціна, частково Лабірщина) — карта № 18.

Первинна обробка лену називається: r'aftati (Бардівщина, Старолюбовнянщина, Спиш), трепаті (округ Пряшів, Спиш), tóbukti, tóbuchi, tlúchi (Старолюбовнянщина, Спиш), квачкаті (Tr, НР, Но).

Ізголосу tépti, tépti продовжує закарп. terpti t. c. (ДГЛ, 190), пор. ще terpti «коноплі terpti» (Грінч. 4, 258), слов. trief «fan, konope» SSJ, IV, 579), пол. trzec «len lub konopie» (FPST, m. 16); виникло із праслов. *tъrq, *terti (Mach. 658).

Паралель для ламаті, ламаті, ламатіⁱ продовжує закарп. ламаті kónopl'i (ДГЛ, 190), в інших укр. гов. ламаті «коноплі» (Грінч. 2, 343), пол. dial. łamać id. (FPST, m. 16). Заг. слов. — *lamati (Mach. 339).

Ут'ipati, ut'ipati можна пор. із закарп. típáti, utípáti kólópn'i (ДГЛ, 190), пор. також тіпати «трепати коноплю» (Грінч. 4, 266), укр. літ. típati «очищати волокно конопель, льону і т. ін. від костриці, вибиваючи на терниці та витріпуючи» (СУМ, X, 146).

Про дієслово r'aftati докладніше див. пункт 13.

Для дії тóbukti, tóbuchi, tlúchi паралель знаходимо в інших укр. говорах товтки, товчи (Грінч 4, 270, 271), укр. літ. товтки «пом'якшувати, обдирати лузгу» (СУМ, X, 164).

Паралеллю для трепаті є закарп. trípáti, trépáti kónopl'i (ДГЛ, 190), укр. літ. trípati «Trýsучи що-небудь, очищати від пилу» (СУМ, X, 272), слов. dial. ниж. тренч. trepať «prvý raz čistíť konope, zbaľovať ich pažderia» (Ripka, 252), слов. и гр. trepať id. (Matej. 108), слов. літ. trepať «lámaním pažderia uvoľňovať vlákno, rafať: t. копоре, t. Ганс» (SSJ, IV, 567); заг. слов. (Фас. IV, 98).

Рідкісне квачкаті, мабуть, спеціалізоване: пор. слов. kvačka «ohnutá rukoväť palice» (SSJ, I, 798); отже бити палицею «kvačko»; пор. kvačkať, kvačkatý, kvačkovaf (SSJ, I, 798).

20. Приладдя для первинної обробки конопель називається: térlíca, térlíca (переважно Синиціна), térl'ič'a, térlíč'a (частково Лабірщина і Синиціна), терліца, терліца (частково Бар-

дівщина, Старолюбовнянщина, Спиш і округ Пряшів), т'ерліца (Ос), ламаніц'я, ламаніц'я, ламаніц'я (Свидниччина, Бардівщина, частково Лабірщина, округ Воронів), ламаліца (Зв, ламаніка (36, НС), р'аф, р'афки (Старолюбовнянщина), тріаліца (У6), квачкачка (Спиш) — карта № 19.

Назва т'ерліца, т'ерліца, терліш'я має паралель в укр. закарп. говорах т'ерліца, т'ерліч'я т. с. (ДТЛ, 190), укр. бойк. т'ерліца (Грінч. 4, 256), укр. літ. терліца, терниця «зінаряди для тітання, терти льону, конопель і т. ін.» (СУМ, Х, 87), слов. діал. *trlica*, *trlica*, *cerlica* (Kál. 54, 724; Ripka, 252; Czamb. 492), слов. н. гр. *trlica* id. (Matej. 108), чес. *trlice*, *trdlice* id. (Trávn. 1564, 1559), чес. діал. *trlica* id. (Mal. 129), *cerlica* id. (Kell. 143), пол. dial. *cierlica*, *terlica*, *terlacia*, *tarlica* id. (FPST, m. 17). Утворено від терти > тер-л-ий > терл-іш-а.

Паралель назви ламаниц'я, ламаніц'я, ламаліца, засвідчене ще І. Верхратським — ламаніця, умаманіця (Верх. Лемки, 431), бойк. ламаница т. с. (Желех. 396), пол. діал. *łamaniča*, *łamalnica* id. (FPST, m. 17), слов. діал. н. гр. *łamačka* id. (Matej. 108). Утворена від ламан-ий > ламан-иц-а.

Назву ламаніка пор. з бойк. ламаніка т. с. (Желех. 396), ламаніка т. с. (ОСБГ, I, 402), пол. діал. *łamanka*, *łamka*, *łamek*, *łamacz*, *łamak*, *łaman* id. (FPST, m. 17); ламн-ий > ламан-иц-а.

Для назви р'аф, р'афки паралель продовжує півн. лем. раф «рафа до льону» (Karaš, 51), пор. ще нім. *Riff* «риф, подвойний камень» (НРС, 690).

Рідкісну назву тріаліца можна пор. із укр. закарп. тріпачка, трепачка (ДТЛ, 192), слов. тре-паčka id. (Kál. 457), trepačka id. (Matej. 108); пов'язана з тріпати > тріпал-н-ий > тріпалн-иц-а.

Назву квачкачка пор. з квачкати > квачкач-ка.

21. Терлици для вторинної обробки волокна називається: терліца (Спиш), гладілніца, гладіл'ніца, гладіл'ніц'я (Синиціна), гладнійца (Свидниччина), гладржейця (Бардівщина), гладиц'я, гладн'їца (Свидниччина, округ Воронів, Лабірщина), гладеліник (Он), гладіл'ник (С), гладило (РВ), чмоúхалиця (Синиціна та округ Михайлівці), чмоúхачка (Ін), потерáчка (Кр, Сул), перетирáчка (НС), одерáчка (Шм), опачесовáчка (Ди), почесовáчка (Бр), чесак, чесáдло (Км), чесáчка (Уд), чесáю (ШЯ), трéпач (Старолюбовнянщина) — карта № 19.

Назви терліца, гладнійліца, гладініц'я, гладіца та інші фонетико-словотворчі варіанти, а також чмоúхалиця, потерáчка, перетирáчка утворені від дієслів: тер-ти, глад-и-ти, чмоúх-а-ти, по-тер-а-ти, пере-тир-а-ти.

Від дієслова одерати утворено рідкісне одср-ачк-а, а від кореня чес- (часати) утворено такі одиничні терміни, як: о-па-чес-ова-чк-а, чес-ак, чес-адл-о, чес-ачк-а, чес-ал/у-о, по-чесов-ачк-а.

Від дієслова трепати утворено треп-ак.

Паралель для чмоúхалиця продовжує закарп. чмоúхалнин'я (ДТЛ, 193), пор. також чмоúхачка т. с. (Грінч. 4, 467), пор. ще пол. діал. *człuchaczka* т. с. (FPST, m. 18).

Назву гладілніца, гладженіца можна пор. із засвідченням І. Верхратським у півн. лем. говорах гладженіця, гудаженіца т. с. (Верх. Лемки, 403), пор. також пол. *gladzielnica*, *glądzienica* id. (FPST, m. 18), пор. також діал. слов. н. гр. *vihlázačka* «*trlica s troma nožmi*» (Matej. 108).

Для назви перетирáчка ізоглосу продовжує укр. закарп. перетирáчка т. с. (ДТЛ, 193), а для назви потерáчка — чес. діал. мор. *peferačka* id. (BDM, 2, 442), пор. також слов. діал. *vytieračka* id. (Kál. 812), *vištieračka* «*trlica s troma nožmi*» (Matej. 108), пол. діал. *rosicraczka*, *rosicrka*, *rosicrek*, *cieračka*, *przecieraczka* id. (FPST, m. 18).

Для чесáдло, чесáчка як паралель можна навести пол. діал. *czesadło*, *czesaczka* id. (FPST, m. 25).

22. Пристрій у вигляді дерев'яного круга з густо вбитими високими залізними зубцями для чесання волокна у досліджуваних говорах називається: ш'їт' (переважно Синиціна, спорадично Лабірщина, Свидниччина і Бардівщина), щчит, щчст' (спорадично Спиш, округ Воронів, Лабірщина і Свидниччина), щчіт (Свидниччина), щчт (Ср на Старолюбовнянщині), щчет (переважно Бардівщина, зрідка Свидниччина), щчец (ШЧ. Гр), щчейт (Ша), пачесовáчка, опачесовáчка (переважно Бардівщина і Старолюбовнянщина), операчка (Старолюбовнянщина), одраповáчка (По, Рш), чесáю (ШЯ, Кй), р'аф (КГ) — карта № 25.

Назва ш'їт', щчит, щчст' та її інші фонетичні варіанти відомі також у закарп. говорах; щеть, щети «чесалка для льна» (Фас. IV, 505), пор. пол. діал. *śczołkę do pierwszego czesania włokna*» (FPST, 64). Виникло із праслов. єстьєть «*drlēn*» (Mach. 625).

23. Коноплі або лен на досліджуваній території опрацьовували тричі: перший раз на терлиші, другий раз — на гладилніці, гладженіці, чмоухальніці, а третій раз — на щеті. Чесання волокна на щеті називається: мýкати, мýкати (переважно Синніціна та округ Михайлівці), чесáти, чесáти, чесáти (частково Старолюбовнянщина, Бардівщина, Свидниччина та округ Воронів), ш'есáти (Па, ГР), часáти, часáти (Лабірщина), часáти і. ш'асáти (За, Лм, Зн), одерáти, одр'алáти (Спиш, округ Пряшів), чмоухáти (Пд), р'афáти (КГ) — карта № 24.

Паралель для мýкати, мýкати, а також чесáти, та його фонетичних варіантів продовжує за-карп. мýкати, чесáти т. с. (ДТЛ, 195), пор. також пол. *szesać len drugi lub trzeci raz na gęstej szcze-ce żelaznej* (FPST, 66), пор. також тукаć, отукаć, wytukać, smykać id. (FPST, 66).

Про назви р'афáти та чмоухáти дивись пункти 13 та 21.

24. Уламки сухих стебел, що випадають при тіпанні конопель і лену, називаються: пазд'íр'a (Синніціна, Лабірщина, Свидниччина, Бардівщина), пазд'íр'a, пазд'ír'a (частково Синніціна, округ Воронів), паз'ír'a (Свидниччина), пажд'ír'a, пажд'ír'a (Старолюбовнянщина, округ Пряшів, Спиш), пожд'íржа (Остурня), гоубóкы (частково Старолюбовнянщина).

Назва пазд'ír'a та її фонетичні варіанти фіксуються у всіх слов'янських мовах. Пор. укр. за-карп. пазд'ír'a, паз'ír'a (ДТЛ, 194), бойк. пазд'єро, пазд'єра т. с. (ДСБГ, II, 34), пазд'ír'a т. с. (Верх. Знадоби, 46), пазд'єр, па «содранное лыко или кострика» (Грінч. 3, 87), слов. літ. і діал. pazdrie, pazdzire, pazderie, pazdéra id. (SSJ, III, 45; Buffa, 194; Ripka, 250; Matej. 108), чес. pazdeř id. (Trávn. 1142), пол. paždzięta, paždzięr, paždzięr id. (FPST, m. 20). Пов'язується з праслов. *(zb)der-je* (Mach. 439).

Фонетичний варіант паз'ír'a виник внаслідок переходу *d' > r'*.

25. Найгіршого гатунку волокно, що відпадає разом з уламками стебел під терлициу, називається: от'íп'a, отéп'a, окíп'a (частково округи Михайлівці, Воронів, а також Свидниччина і Лабірщина), пот'íп'a (Кв), отíп'a (Пд), окíп'a (Рч, За), окíп'ка (Чб), вóт'íп'a, бóт'íп'ки, вóт'íп'ка (переважно Синніціна), бóт'íп'ки (переважно Лабірщина), вот'íп'ки (Бардівщина), зрбíя (переважно Старолюбовнянщина), клóбча (Синніціна), клóш'a (Па), пазd'ír'a, пазd'ír'a (частково Свидниччина, Бардівщина і округ Пряшів), верхíўкы, верхíўча (частково Свидниччина), клáкі, клáкы (округ Пряшів, Бардівщина), патерлíца (ВЛ), пітрепліцí (Мс), потрíкы (Кр), одгáтаки (ВТ, Лм), мішанбíй клóбча (См), корбí'a (Пр), пабóрки (Бв), пайúкы (РВл), пайíмки, дрíбл'a (Св). В поодиноких населених пунктах це найгірше волокно витрясували від уломків стебел і пряли на нитки, з яких ткали міхи, плели мотузки тощо. Найчастіше нитки з такого волокна призначалися на утік. Основу пряли із залишків різного гатунку волокна. Його складали в мішки, а під кінець зими опрацьовували ї ткали полотно, з якого шили міхи — карта № 20.

Назва от'íп'a, отéп'a, окíп'a пов'язується з дієсловом от'íпáти, отепáти, окíпáти «чистити волокно від стебла»; пор. отíпáти, отíпакні «очистить від кострики коноплю» (Грінч. 3, 75, 76); от'íп-a-ти > от'íп-я; назва пот'íп'a від пот'íпáти > потíп-я. У назві вот'íп'a — в приставне.

От'íп'ки, паралеллю для якого є закарп. отíп'ки pl. t. «найгірший гатунок волокна» (ДТЛ, 199) та вот'íп'ки — також від от'íпáти, ут'íпáти: от'íп-a-ти — от'íп-к-ы, ут'íпáти — вот'íп-к-ы.

У назві окíп'a, окíп'ки відбулась зміна *t' > k'*. Пор. подібне явище у словах ск'íна > ст'íна, к'íсто < т'íсто тощо.

Для назви клóбча паралель знакодимо у закарп. клóбча «гірший гатунок конопляного чи лляного волокна» (ДТЛ, 198); пор. також клóбча «плакля охлапки», похідне клóчанка, клóччаний (Грінч. 2, 253), klocze, klocza, kłacze «gorsze odpadki włókna» (FPST, m. 28). Походить із ст. слов. **klék-iye* > клóчje > клóч'ce > клóчча > клóча.

Назва верхíўкы у використаній літературі не фіксується. Пов'язується з верх — верхів-н-ий > верхíў-к-ы. Верхíўча — демінутивне до верхíўкы.

Зрбíя для описаного поняття можна пор. зі слов. діал. н. пр. zrebe id. (Matej. 108), слов. ниж. тренч. zrebe, zrebi «nekalitné konopné vlátko, horsia priadza», zrebni «utkaný, urobený zo zrebi» (Ripka, 253), слов. гемер. zrebe, -i, zrebni «zrebné plátno je na mechi» (Orl. 416), пор. також zrebe (zhrebe), zrebí, zrebnatý, zrebný, zrebový (zrebný kúdel; zrebové plátno = zrebnina; zrebový motúz), zrebnatosť «dřevnatost» (Kál. 885), пол. zrebia, zgrzebie (zrebie) «gorsze odpadki włókna» (FPST, m. 28), пор. також zrebi «odpadki włókna przy trzepaniu lnu lub konopi» (FPST, m. 24).

Патерніца у використаній літературі не фіксується. Мабуть, локальний діалектизм.

Назви пітперніці, потріпки пов'язані з діесловом тре(i) — пати: пі(д)-треп-н-ий > пі(д)-трепн-і-; по-тріп-к-ы.

Назви клакі, клаки можна пор. з пол. *kłak*, *kłaczysty*, *kłaczasty*, *kłaczek* «ракуły», «sierść» (Brück. 236), пор. також *klaki*, *klaki paczne*, *klaki zgrzbne*, *klaki kopornie* «lepsze odpadki włókna» (FPST, m. 31), рос. клок «пучок волос, щерсти», мн. клочья, укр. клочия (Фас. II, 252).

Назви од'пакти, мишаній кліча та корін'я етимологічно прозорі.

Рідкісне пабірки можна пор. з рос. пабирка «оборони, остатки» (Даль, III, 5), чес. *paběrek*, *-rky* «co zбудé po sbírání (ovoce, hroznů atp.), zbytečky, drobečky, drobnosti» (Trávn. 1116).

Назви пайунки, пайінки, мабуть, споріднені з пай «часть», пор. також чес. *páj* «hrubé sukno» (Mach. 427).

Для назви дріб'я паралелей в інших говорах не виявлено. Слово етимологічно прозоре.

26. На досліджуваній території розрізняли три, а в деяких населених пунктах і чотири види волокна. З найкращого волокна пряли нитки, які йшли на основу, а з гіршого — на утік. Основа могла бути також двох видів — з прядива і клочия. Відповідно до основи були два види волокна, призначеного на утік. Клочия, з якого пряли нитки на утік, називалося: клічва, клічча, клубча, клача, клыча (спорадично майже на всій досліджуваній території), колоб'я (Рз), клаки (Спиш), ку́ацьки (Ос), пачуски, пачіски, пачісне клакі (частково Бардівщина, Старолюбовнянщина, округ Пряшів), пачіски (Км), моканіці, моканіци, моканічки, моканіци (переважно Свидниччина), кітальки (Снигщина), зрібба, срібба, ку́ача зрібне (Спиш), верхіўки (Свидниччина), одлакінча (округ Воронів), путканій клічва, пітканій кліч'я (Снигщина), потрепніці (Бр), пабірки (Лв), кінчі́кі (Чб) — карта № 26.

Про назви клічва, клічча, клакі, зрібба, срібба, верхіўки докладніше див. пункт 22.

Паралель для назви пачуски, пачіски продовжує закарп. пачуски (ДТЛ, 198), в інших укр. говорах пачіски, пачоси «чески, въчески» (Грінч. З. 104), слов. літ. *pačesys* «odrádky pri česani lnu al. kopori» (SSJ, III; 6), діал. ниж. тренч. *paciesko* «druhý krát česané (vypačesované) povesmo» (Ripka, 250), пор. чес. *paces-ek-i* «odpad při česání lnu», *pačiska* (Mach. 100), пор. також пол. *paczesie*, *pacześ* «пачбси, -сів» (лише в мн.); пачосіві нитки (ПУС, II, 122), пор. також *rašeski*, *paczoski*, *paczesie* «lepsze odpadki włókna» (FPST, m. 31).

Ізоглосу кітальки продовжує закарп. кітальнка. Назва виникла внаслідок семантичної спеціалізації. Гарне довге волокно, щоб не плуталося, зв'язували у кітки. Назва утворена від кіта.

Назва моканіці, моканіци та демінтивне моканічки пов'язується з мок-а-ти: мокан-ий > мокам-и/ц-і. Пор. закарп. моканіци'а — клочия другого гатунку (ДТЛ, 198); пор. також рос. моканка «мочка, куделя, лен на гребене, лен или пенька в свертке, начисто изготовленное для прядева» (Даль, II, 364).

Для назви одлакінча паралелей у використаній літературі не виявлено. Мабуть, специфічний регіоналізм.

Сполучення пітканій, путканій клічва етимологічно прозорі. Пор. піткан'я — утік.

Назву потрепніці пор. з пітревниці, про яку мова йшла вище.

Рідкісне побірки пор. з пабірки, про яке йшла мова в пункті 25.

Назва кінчі́кі утворена від слова кінці > кінц-і́ук-ы.

27. Найкращий гатунок волокна на досліджуваній території називається: пр'ядиво, пр'ядіво (Снигщина), пр'ядіво, пр'ядіво (Лабірщина, Свидниччина, Бардівщина, Старолюбовнянщина), лен, л'ен, л'ын (Спиш, частково Старолюбовнянщина, Бардівщина та округ Пряшів), повісмо, повіс'мо (Бардівщина, Свидниччина, частково Лабірщина) — карта № 27.

Паралеллю для назви пр'ядиво є закарп. пр'ядиво т. с. (ДТЛ, 196), пол. *przedziwo* «czyste włókno lnu» (FPST, m. 33). Термін загальнослов'янський, пов'язаний з діесловом прясти, праслов. *pręsti, *prędъ > пряд-ив-о.

Назва лен, л'ен семантично спеціалізована. Пор. з тим же значенням пол. *len* «czyste włókno lnu» (FPST, m. 33).

Ізоглосу для повісмо, повіс'мо продовжує закарп. повісмо «найкращий гатунок волокна» (ДТЛ, 197), пор. слова. діал. *povesmo* «zvárok z pazderia očistených a vytrenaných kopori» (Ripka, 250), ро-

vesmo «zväzok vyčesaných koporí» (Matej. 109). Назва для описаного поняття семантично спеціалізована.

28. Почищене волокно скручували до вінцю (частково Бардівщина, Старолюбовнянщина, Спиш), давали до коўча (Спиш), скручували до голобок (Свидниччина), давали до бáбок (частково Сининщина), складали, робили куд'їлки (частково Лабірщина), робили скрутки (Сининщина).

Сполучення скручувати до вінцю, скручувати до голобок, давати до коўча, давати до бáбок та робити скрутки, робити куд'їлки мотивується способом укладання волокна і сприймається як одиниця кількісної міри волокна (8—12 «горсток» — ручок) зв'язали разом до голобок, коўча, бáбок, до скрутії, скруткі. Пор. з тим же семантичним значенням закарп. вінок, скрúжок куд'їл'a (ДТЛ, 199).

НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРЯДІННЯМ І ПІДГОТОВКОЮ ПРЯЖІ ДО ТКАННЯ

29. Під час прядіння (взимку) із «скруткі, вінців, бáбок, голобок та вінц'ї» брали по одній ручці прядива і гарним способом його укладали: над'івали (над'івáти на куд'їл', над'івáти на навéршник), над'івáти, наг'івáти, над'івáти (переважно Сининщина, частково Лабірщина, Свидниччина, Бардівщина), скубáти — скубáти (частково Сининщина, округ Воронів та Спиш), ростр'асáти — ростр'асáти, вытр'асáти, натр'асáти (Старолюбовнянщина, Спиш, Свидниччина) — карта № 28.

Термін над'івáти, над'іті на навéршник можна порівняти зі слов. *ниж. тренч. nadévať, roztŕňať, roztrniesať kúdelné vlákno*» (Ripka, 249). Пор. укр. літ. надівати, надіти «одягати на себе або на когось одяг, взуття» (СУМ, У, 68), пор. також в інших діалектах укр. мови надівати, надіти «надевать, надеть, одевать, одеть» (Грінч. 2, 482).

Скубáти з наведеною семантикою у використаній літературі не фіксується. Мабуть, специфічний діалектизм.

Синонім ростр'асáти та його морфологічні варіанти (вытр'асáти, натр'асáти) з наведеною семантикою у використаній літературі не фіксується. Мабуть, специфічний діалектизм.

30. Ручка прядива або клоччя, яку жінка перед прядінням порозгляє і певним способом скрутить у гульку, називається: пр'áдіво, пр'áдіво, пр'áдіво (частково Сининщина, Лабірщина, Свидниччина, Бардівщина), повíсмо, клóча, клóш'a (частково Свидниччина та Бардівщина), лен, л'ен, л'ын, клóча, кубóча (Старолюбовнянщина), куд'їл' (частково Свидниччина, округи Воронів і Пряшів), кýгíл' (Кв), куд'їлка, куд'їка (частково Свидниччина та Спиш), пит'ух (переважно Сининщина), скубáл'ка (округ Михайлів), скубанка (НС, РГ), гýл'ка (ШЯ, Бр, МЛ), гбрстка (Старолюбовнянщина), бáпка (ЗР, Зи), гýдз'їк (Ін), борótка (Сг) — карта № 29.

Назви пр'áдіво, пр'áдіво, пр'áдіво та повíсмо, клóча, клóш'a, лен, л'ен, л'ын для описаного поняття семантично спеціалізовані.

Для назви куд'їл', кýгíл' (*r' < d'*) та демінутивних куд'їлка, куд'їка, куд'їл'ка, виявлено паралель у укр. говорах. Пор. куделъ, куделя, куделка «прясти куделку» (ГУМ, ЛФ, 452), кужіль «чесаний лен, приготовлений для прядення». Кужіль м'якого льону на жердці (Грінч. 2, 320); пор. також слов. діал. н. гр. kúdefa «kúdefa viazanica vyčesaných kopori» (Matej. 109), слов. *ниж. тренч. kúdefa «výčesky laru či kopori*» (Ripka, 249), пор. також пол. kądziel, kądziela, kądziola, kądziotka, kądziełka «zwój włókna lub kopori» (FPST, m. 34), лівд. слв. kodelja, kudjelja, kadelja, k'adelja «zwój czystego włókna laru lub kopori» (FPST, m. 34a). Назва семантично спеціалізована.

Паралелей для назви пит'ух у використаній літературі не виявлено. Мабуть, специфічний регіоналізм.

Назва скубáл'ка етимологічно пов'язана з дієсловом скубати > скуб-ал'к-а. У використаній літературі не засвідчена.

Рідкісне гýл'ка можна пор. з пол. gała «zwój pakuł lub wełny» (FPST, m. 34).

Широковживана назва бáбка має свою паралель в пол. говорах. Пор. пол. *baba*, *babka* «zwój pakul lub wełny» (FPST, т. 34).

Одиничні назви губрітка, гудз'їк, боротка у досліджуваних говорах семантично спеціалізовані. Паралелей в інших говорах з описаною семантикою не виявлено, тому їх можна вважати специфічними регіоналізмами.

31. Процес скручування волокна конопель або льону скрізь на досліджуваній території пр'асти, пр'асті, пр'асті, пр'асті. Термін — заг. слов.; виник з праслов. *prēdīti «сукати нитки» (Цыган. 380); *predti-dt* > *tt* > *st* та зміна *ɛ* > *i*.

32. Для напрядженних ниток вживаються у досліджуваних говорах назви: пр'адж'a, напр'адж'ёны нйткы.

Назва пр'аджа пов'язується з дієсловом прясти, за допомогою суфікса *j-a утворився в праслов. період іменник *prēdīja «те, що напряли», від якого в результаті зміни *ɛ* > *'a(j)* i *dj* > *дж* (*ж*) виникло пр'аджа «пряжа» (Цыган. 380).

Сполучення напр'адж'ёны нйткы вказує на результат прядіння.

33. Жінка, що пряде, називається: пр'атка, пр'адка, пр'аткін'a (майже вся досліджувана територія), пржатка (Ос), пр'адел'ніц'a (ВК), пр'адын'a (РВл), кудел'арка (Кр, Оч, Бд) — карта № 30.

Назву пр'атка у північ. лем. говорах засвідчив І. Верхратський; пор. прядка т. с. (Верх. Лемки, 458), пор. також з цією семантикою слов. літ. *priadka* (SSJ, III, 532), пол. *przadka*, *przędka* id. (FPST, т. 35), півден. слв. *predica*, *predalica* id. (FPST, т. 35 a).

Паралеллю для назви пр'адел'ніц'a є закарп. пр'ад'ільниц'a (ДТЛ. 201), пол. *pradzielnica* id. (FPST, т. 35).

Ізоголосу назви пр'аткін'a продовжує закарп. пр'адкін'a т. с. (ДТЛ, 201), пол. *priadkinia* id. (FPST, т. 35).

Одинична форма пр'адын'a, паралелей для якої у використаній літературі не фіксується, мабуть, специфічний діалектизм.

Для рідкісного кудел'арка паралеллю є засвідчене Б. Фалінською у слов. говорах *kúdeliarka* id. (FPST, т. 35).

34. Збір жінок чи дівчат у вечірній час в одній хаті, щоб прядти — вечуркы, вичуркы (переважно Сининшина, Лабіріщина, Свидниччина, Бардівщина), вечірки (Старолюбовнянщина), вичуркі (Свидниччина), вечуркі (округи Михайлівці та Воронів), веш'уркы (Зн, Па), вечіркі (Старолюбовнянщина), вичуркі (Сининшина), віцефрукі (Ос), вечаркі (Гр), вечурніці (Лд, Ож, Гк), пр'аткы (переважно Бардівщина), пр'аткі (Спиш) — карта № 31.

Назви вичуркы, вечірки, веш'уркы, вечурніці засвідчені також в укр. закарп. говорах. Пор. ве"ч'иркы (pl. t.), ве"чурніц'i, ве"ш'уркі (pl. t.) т. с. (ДТЛ, 202), в інших укр. говорах вечірки, вечерніці т. с. (Грінч. 1, 144).

Термін пр'аткы, пр'аткі у лем. говорах засвідчив І. Верхратський. Пор. пр'адкы т. с. (Верх. Лемки, 458), слов. літ. *priadky* id. (SSJ, III, 532), діал. *priadky* id. (Kál. 537), чес. *přastky* id. (Trávn. 1263).

35. Хата, де збираються дівчата прядти, називається: кудéл'на хýжа, кудéл'на хýжа, кудéлна хýжа (спорадично Бардівщина, Свидниччина, округ Пряшів), кудéл'на хýжа, кудélna хýжа (Спиш), хýжа на вичуркы (спорадично Сининшина), вечуркán'a (КР, Рс), вечурна хýжа (НМ, ВО, Дв), хýжа (спорадично Сининшина і Лабіріщина), пр'адéл'на (КГ).

Паралель для назви кудéл'на хýжа, кудéлна хýжа засвідчено у закарп. говорах. Пор. кудéлна хýжа (ДТЛ, 202), пор. також засвідчене І. Вархратським кудéльна хýжа т. с. (Верх. Знайдоби, 248), сх. слов. діал. *kudzefna hyža* id. (Kál. 282; Czam. 541), слов. літ. *kúdelná izba* id. (SSJ, I, 787).

Для описових назв хýжа на вичуркы та вечурна хýжа паралелей у використаній літературі не виявлено.

Рідкісне нечуркán'a та пр'ядéл'на, мабуть, специфічні діалектизми. У використаній літературі ці назви не фіксуються. Вечуркán'a утворено від вичуркы > вечурк-an'-a.

36. Тонко засукана, скручена пряжа — нитка, а погано засукана, скручена нитка — лі́їка нйтка (східна частина досліджуваної території), слаба нйтка (частково Лабірщина і Свидниччина), роспр'адена (Дв, НМ, ВО), росключена нйтка (Зв), волохната (Пч), волохата нйтка (Да, Пз), волокнита нйтка (Ла), волокната нйтка (Мх), росключанна (Ож, РІ), бздйна, бздйни, бздйники (Мл, Лм, Кв), де грун, де тонке (За), нйтка псбви на гачі, псу на гачі (Пх, Ол, За, Мт, Св, Гб, Лв), нйтка як кобача (Ви), нйтка, як волос (Па), нйтка як за вбозом (Бк), нйтка як воробл'а шийна (МЛ), де вблос, де кблос, де воробл'ача шийна (Чж), місц'амі як волос, місц'амі як кблос (Мт), більне (Тк).

Ізоглосу лі́їка нйтка продовжує закарп. лі́їка нйтка т. с. (ДТЛ, 203). В інших говорах цієї назви не виявлено. Мабуть, специфічний регіоналізм.

Назви слаба нйтка, росключена нйтка, волохната нйтка етимологічно прозорі. Росключена пов'язується з ключчя, а волохната — з волокно.

Вульгаризм бздйна, бздйни та демінтивне бздйники характеризує щось дуже погане, нікудишнє.

Для описуваного поняття словосполучення нйтка псбви на гачі також характеризує дуже погану річ, не придатну для нічого.

Синонімічні словосполучення — де грун, де долйна, де вблос, де кблос, де воробл'ача шийна та місц'амі як волос, місц'амі як кблос виражают якісну оцінку описаного поняття. Таких порівнянь у народній мові є чимало, наприклад: мат' свалы як ворбиг' (дуже слабкі), напр'ала то-йн'ко як волос; коноп'ї то-йн'кы, як волос тощо.

Назва більне характеризує також якісний бік описаного поняття. Паралелей в інших говорах не виявлено. У народній мові слово більно, більний часто вживается: більна одέжа (вільна), пр'ажд'у на кроснах попустіті більво (вільно) тощо.

37. Для скручененої петлі, що утворюється на тую засуканій нитці, вживаються у досліджуваних говорках назви: скрутілиц, скрутілиц', скрутіл'ці, скрутовал'ці (РІ. т.) (Сининщина), скрутілец', скрутіл'ці, скрутім'лец' (спорадично майже вся досліджувана територія), скрутілки (Бр), скрутінец' (Тк), скрутілник (Уб), скрутіліца (Км), скрутіл'ка (ГР), скрутіец (ОН), скрутітки, скрутікі (Спиш та Шп), скрутіка (Кч, Мл, Ош), крутиліц', крутилец', крутіуйц (Лм, Мт, Лг, С), закрутка (Оч), гудзик (ШЧ, Рв, НО), сілка (Сц, Ка), узл'їкы (Кй, ШЯ) — карта № 35.

Назва скрутілиц, скрутілец' та крутиліц', крутіуйц пов'язується з дієсловом скрутити, крутити «перекрутити»; скрут-илец.

Ці форми у використаній літературі нами не виявлені.

Форму скрутітки можна порівняти із закарп. скрут'кы т. с. (ДТЛ, 203).

Демінтивне г'удзик утворилося, напевно, від слова уzel «затягнута петля на нитці»; розвинулася із праслов. *гуѓъ «узол»; збереження початкового ѓ в більшості українських форм, як і зміна з > дз, зумовлене експресивним характером відповідних слів (подібно до гуля); частково г могло бути підтримане впливом польської мови, з якої, можливо, слово гудзик було запозичене (ЕСУМ, I, 613).

Термін сілка у використаній літературі не зустрічається. Мабуть, локальний діалектизм, утворений від місцевого слова сіллити, засіллити, засіліті «робити, зробити петлю»: сил-и-ти > сил-к-а.

38. Напряджені нитки мотали (інф. мотати, мотаті, мотат'ї) на мотовило.

Мотати утворено від мот «расточитель», «прядь волос», укр. мотати, рос. мотать, блр. мотаць, болг. мотая, сербхорв. мотати, словен. motati, чес. motati, слов. motať, пол. motać (Фас. II, 663).

39. Пристрій для змотування і відмірювання ниток у мітки на досліджуваній території — мотовіло, мотовіло, мотовію, мотовію (переважно Старолобовнянщина), мотовідло (переважно Спиш, округи Пряшів і Воронів), мотовідю (Ос), гáспел' (КГ, По, То) — карта № 36.

Назва мотовіло і її фонетико-морфологічні варіанти — давній праслов. термін, який утворено від двох основ: motati і viti та суфікса -dlo. Засвідчена у всіх слов'ян. мовах (Mach. 375).

Паралель назви гáспел' продовжує гем. haspel «ručný vrátok», сх. слов. діал. hašpel «kolovrátok na pradenie» (Orl. 96; Kál. 164). Германізм, пор. нім. Haspel «мотовило» (НРС, 408).

40. Помилка, зроблена при мотанні ниток на мотовило — кін', кун', перембт. Паралелей у використаній літературі для описаного поняття не виявлено. Мабуть, специфічні діалектизми — карта № 37.

41. Пристрій для прядіння — куділ', куд'їл', кудил', кудел' (переважна частина досліджуваної території), кужил' (Пд), куджыл' (Ос), кудж'їл' (ВЛ), күгіл' (Кв). куділ'a, коділ'a, коуділ'a (переважно Сининціна).

Назва куділ'. куділ' у досліджуваних говорах має значення:

1) вид виточеної палиці, на яку прививають прядиво (ключчя, пачуски тощо); 2) звитий гарним способом (переважно в рулон) пучок прядива; дериват куділ'ка.

Кужил', куджыл', кудж'їл' — фонетичні варіанти слова *kodel'.

Варіант куділ'a, коуділ'a, як правило, поширенний на Сининціні і виступає лише у значенні присторою для прядіння. Його паралель продовжує закарп. куділ'a, куділ'ка т. с. (ДТЛ, 204).

42. Дощечка, у яку закладається кужіл', на протилежний кінець якої сідає пряха, у досліджуваних говорах називається: присід'ка, прис'їд'ка, присітка, приш'їтка, прыш'їтка, пришіштка (майже вся досліджувана територія), приш'їд'ка (Лв), прісід'ка, присід'ка (лише Сининціна), присід'к (НС, Ін, Вт), прісідак (Ви), сідак (Пд), сіданка (Рц), сідовис'ко (ЗБ), сідайл'о (Зн, Бс, РП, Пт, ГР, Тк, Лм), сідло (Св, Ол, За), ш'їдло (ОН), пришт'їпок (ВО, Дв, НМ), спбдок (Ба), спідник (Бв, Мт), пудрітка (Сл, По) — карта № 33.

Ізоглосу назив присітка, присід'к, сідак, присід'ка продовжують укр. закарп. прісід'ка, прис'їд'к, с'їд'к, прис'їд'ка т. с. (ДТЛ, 205), слов. діал. prišatka «čast kúdele, na ktorej sa sedí» (Buffa, 206). Пов'язується з діесловом присід'-а-ти > присід'-к-а, присід'-ак, присід'-ак-а; та сід'-ати: сід'-ак.

Деривати сіданка, сідайл'о, сідло, сідовис'ко також утворені від діеслова сід'-а-ти: сід'-ак-а, сід'-айл'-о, сід'-л-о; сідов-ис'к-о.

Для рідкісного пришт'їпок паралелей у використаній літературі не виявлено. Мабуть, специфічний діалектизм.

Назва спбдок утворена від спод-ок; а спідник — від спід-н-ій > спідн-ик.

Для описаного поняття назву пудрітник можна порівняти зі слов. гіт (vulg.) «zadok, konečník»; рітка «zadoček» (SSJ, III, 744); пор. також гітнý «vztahujúci sa na zadok, na konečník» (SSJ, III, 477): пуд-ріт-н-ик.

43. Мотузка, якою прививають і ув'язують прядиво на прясниці, називається: мотуска (Гц), мбтузок (Сининціна, частково Лабірінтина), мотузок (Свидничинна, Бардіївщина, Старолюбовнянщина), повіяч (НМ, Дв, ВО), повівач (Ор), пов'ойник (Гр), пов'уйник (Па), шнурок (Ба, Дд), шнурка (НР), шнуровачка (Бр), шнурік (ВЛ, Тр), гараст (Мс, НР), шпáрга, спáрга (Нв, Лм), пбіас (Гх), опásок (Дн), плáтох (По, Сл), пасміяник (Км), науей'янік (Мн, Мц, Гв), наявázач (ВЯ), гомбárка (Лв) — карта № 34.

Назва мбтузок, мотузок має свою паралель майже у всіх слов'янських мовах. Пор. укр. мотуз, роз. мотуз, бlr. motuz, сербохорв. матузица, слов. motvoz, чес. motouz, слов. motúz, пол. motowaz, що споріднене з мотать і *vozъ < узел (Фас. II, 665).

Повіяч, повівач утворені від повивати, повівати: повив-ач, повів-ач; пов'ойник — від повів-ати: повбй-ник.

Шнурок, шнурік — дериват від шнур, що германізм. Пор. Schnur «веревка, бечевка, шлагат» (НРС, 725); шнур-ок, шнур-ік; шнуровачка — дериват від шнурований > шнуров-ачк-а.

Ізоглосу гараст продовжує укр. гарас, гарасівка «стрічка з гарусу; вузька вовняна стрічка», пор. також рос. гарус, гарас «сученая шерстяная пряжа, шерсть для вязания и вышивания; чес. haras «fuhň tkaní», слов. діал. гем. haras id.; запозичено з пол. мови; пол. harasz «рід вовняної тканини» (ЕСУМ, 478; Фас. I, 395; Mach. 160).

Шпáрга, спáрга пор. зі слов. діал. гем. špárga id. (Orl. 337), нім. Spagát «шлагат» (НРС, 761), пор. також чес. špagát «motouz», що з угор. нім. Spagat, італ. spaghetti «šnúrka» (Mach. 620).

Назви пбіас та опásок у досліджуваних говорах широковідомі; праслов. *ро-јаšъ (Фас. III, 351). Опásок — від пас: о-пас-ок; слов. pás, чес. pás.

Демінутивне плáток утворено від плат-ок; пор. укр. плат, ст. слов. платъ, болг. плат, пол. płat «кусок тканини, холста» (Фас. III, 274).

Рідкісне пасмíяник споріднене з пасмо — пасмíя-н-ий > пасмíян-ик. У використаній літературі не засвідчено. Мабуть, специфічний діалектизм.

Назва науейн'áник, мабуть, від навійати > науейн'áник. У наявній літературі не фіксується.

Гомбárка, мабуть, унгаризм; пор. мад. Gömb «шар» (Митр. 376). Мотýзку, якою прививали придиво на прясниці, прикрашали «гомбами» — шариками, виготовленими з різномальорових ниток.

44. Нитки, намотані на мотовило, зв'язували у пасмо. Кількість ниток, яка входила до пасма у поодиноких говірках була різна (від 30—90 ниток). Найменша кількісна одиниця була «чісниц'а», що складалася з 3 ниток. 30 чісниць входило до одного пасма.

Чісница, чісниц'а, чісница (3 нитки), чісниц'а (по 3 нитки лічили; 30 чісниц одне пасмо), чісн'їц'а (переважно Синиціна, Лабірщина, округи Михайлівці і Воронів та частково Свидниччина), шісн'їц'а (ГР, Зн, Пд), чисел'їц' (Вр) має свою паралель в інших укр. говорах. Пор. чісница, ці «три нитки или 1/10 пасма» (Грінч. 4, 464), укр. літ. чисница «десята частина (три нитки) пасма» (СУМ, XI, 330). Назва утворена, мабуть, від дієслова числити — числиц'а, де внаслідок контамінації виникла назва чісниц'а.

45. Навиті на веретено або намотані на мотовило нитки називалися пр'áджа. Докладніше див. вище.

46. Знята з мотовила пр'áджа у поодиноких населеніх пунктах називалася: пр'адéно (10—25 пасем), пр'адíно пр'адíнко (переважно Лабірщина, Свидниччина, Бардіївщина), лбóт', лбóт', л'íкот' (переважно Синиціна, частково Бардіївщина, Свидниччина та Лабірщина), юбóт' (20 пасем), лýкот' (Старолюбовнянщина), лбóт' (Лв, Па), юкýёток (Ос), лбóкец (округ Пряшів), мбóтк, мотóк (Синиціна), мбóтка (Tr).

Назва пр'адéно, пр'адíно має паралель у слов. ниж. треч. говорах prádeno «zväzok nití, ktorý sa berie z motovidla» (Ripka, 250), слов. н. гр. prádeno id. (Matej. 109), слов. літ. prádeno «voňne zvinutý zväzok príadze» (SSJ, III, 418), пор. також рос. приданое «пряденое», арх. пряжа (Даль, III, 533). В наших українських говорах назва пр'адéно поширилася під впливом словацької мови.

Демінутивне пр'адíнко можна пор. також зі слов. літ. (з позначенням застаріле) pradienko id. (SSJ, III, 418).

Ізоглосу назви лбóт' та її фонетичних варіантів лбóт, л'íкот, юбóт', лбóкец продовжує укр. літ. локіть, локоть (з позначенням дал., іст.) «Давня міра довжини, що дорівнює приблизно довжині ліктової кістки людини» (СУМ, IV, 542), пор. також локіть, -ктя «Мера длины, раньше равнявшаяся третьей части сажня» (Грінч. 2, 375); пор. також слов. lukef «stará dlžková miera» (SSJ, II, 11), пол. lokieć, -kcia (заст.) «міра довжини» (ПУС, I, 518).

Дериват юкýёток < юкýёт-ок можна пор. з пол. lokietyk «ліктник» (ПУС, I, 518).

Паралель для назви мбóтк, мотóк знаходимо у закарп. говорах мотóк, мутóк, мítók т. с. (ДТЛ, 209), укр. літ. моток т. с. (СУМ, IV, 812), рос. моток т. с. (Даль, II, 351), слов. діал. motok id. (Kál. 342); утворилося від дієслова мотат(i), праслов. *mow-ta-ti, у якому у перед *t* випало, а за допомогою здрібнілого суфікса -ок- виникло мот-ок.

Форма мотка має паралель у закарп. говорах мотка т. с. (ДТЛ, 209).

47. Залежно від товщини ниток локіть міг бути із 6—25 пасем. Назва пás'mо засвідчена на всій досліджуваній території. З таким же значенням назву фіксує СУМ із позначенням заст. «Одна з частин, на які поділяється мітак пряжі». Придиво на Полтавщині міряли на чісниці. Вона має три нитки, 10 чісниць становили пасмо (30 ниток) (СУМ, IV, 88); пор. також слов. літ. pásmo «istý rodet nití navinutých na motovidle: namotat p.; tkať na osem pásiem» (SSJ, III, 37), слов. діал. pásmo «zväzok nití v pradene» (Matej. 109), pasmo id. (Ripka, 250), пол. pasmo id. (Brčic. 398); заг. слов., виникло із кореня pas- та суфікса mo > mo; пор. літ. pósma, яке походить із слов'янських мов, на що вказує наголос (Mach. 436).

48. Процес вибілювання ниток (мотка) називається: вивáр'уваті в лúгу, вивар'увáти у попéл'i

(частково Лабірщина, Свидниччина та округ Пряшів, Старолюбовнянщина, Бардіївщина), золі́ти, золі́ті (переважно Синиціна і Лабірщина), звар'ати, звар'аті, звар'аті (частково Свидниччина, Бардіївщина, округ Воронів), білі́ти (переважно Бардіївщина, частково Свидниччина і Синиціна), мія́ти, намина́ти (частково Синиціна і Бардіївщина) — карта № 40.

Варіанти ви́вáр'увати (у лугу, у попéл'i), звар'ати, звар'аті пов'язуються з дієсловом вар-и-ти «держати якийсь час у певному гарячому розчині, щоб стали білими». з-вар'-а-ти у «звар'áлинику» — посудині, випуклої формі і діркою на дні, через яку витікає лут.

Ізголосу для золіти, золіті продовжує укр. літ. золити «парти близну, заливши її спеціально для цього приготовленим розчином золи» (СУМ, III, 679); утворено від зол-а.

Біліти утворено від кореня bél-.

Дієслова мія́ти, намина́ти з *тьпo, тетi, ст. чес. tnu, mieti «м'яти», «тиснути, стискати». Сіри нитки золили і м'яли руками, потім вкладали їх у жлукто і заливали кип'ятком, після чого залишали їх пріти.

49. Вибілені мотки прали, виморожували на морозі, щоб були м'якими, сушили і зивали їх на: клубі́я — одина, клубі́ата — мюжина (переважно Синиціна, частково Лабірщина, Свидниччина і Бардіївщина), клубíкы, клубíкі (Бардіївщина), переважно Старолюбовнянщина, частково Бардіївщина, Свидниччина, Лабірщина та округ Воронів), шпúл'i, шпúл'ky, шпúl'kі (Спиш, округ Пряшів), фáйфы, файфі (переважно Свидниччина, Бардіївщина, Старолюбовнянщина, округ Пряшів, Воронів та частково Лабірщина) — карта № 44.

Назва клубі́я < клуб- широко вживався у досліджуваних говорах. Давнє слов'янське слово; сучасна його форма розвинулася із праслов. *klqbъ «кругле» внаслідок переходу q > y і занепаду slabkого ť.

Від слова клуб утворилася також форма клубí-кы (мн.), клубок (оди).

Варіант шпúл'i, шпúл'ky, шпúl'kі, що германізм, пор. з шпуля, -лі ж. «Цевка, шпулька, катушка в самопрялці, — на нее наматуються при прияденні нитки» (Грінч. 4, 511), пор. також сх. слов. špular «na súkanie priadze» (Kál. 689), špuška, -i f. «cievka» (Buffa, 222), чес. špulka «cívka», špušovati, špuliti, špouliť (Trávn. 1511), пол. szpula, szpulka id. (Brück. 554).

Германізм фáйфы, файфі має свою паралель у сх. слов. діал. fajfska, fajfečka «cievka» (Buffa, 148), слов. гем. fajfa id. (Orl. 79), fajfa «veľká cívka» (Kál. 131), слов. и. гр. fajfa «veľká špuška na priadzu» (Matej. 109), мор. «fajfa větší podlhohlá cívka s kolečky na obou konci» (Kell. 157).

50. Пристрій, на якому зивають нитки у клубки, називається: війáлки (переважно Синиціна, частково Лабірщина і Бардіївщина), війáлки, війáлki (Синиціна), війáкы (Лабірщина), війáлы (Ул), війáчки (Ск), війáтка (Сул), війáлніці, війáлніци (РВ, Др), війáдла (частково Старолюбовнянщина, Бардіївщина, округ Пряшів), війáдўа (Старолюбовнянщина, округ Пряшів), навійáдла (Он), війадé́uko (Оч), шпúл'ar, шпúl'ak, шпúl'r, шпúl'nik (переважно Свидниччина), смéртка (Спиш), дочéчки, дешчíčki (переважно Свидниччина), козéлиц', кож'éлец', кужéлец' (Лабірщина, округ Воронів, частково Свидниччина), кросéнка (Мт, КБ) — карта № 41.

Назва війáлки, війáлки, війáлki має паралель у закарп. говорах війáлки (pl. t.) т. с. (ДТЛ, 210; ДЛАУБГ, к. 239); утворено від дієслова вити.

Від дієслова війáти утворено варіанти війáлы, війáкы, війáчки, війáтко, війáдла, війадé́uko. Пор. слов. гем. zvýješki, vijáški, zvijački, zvijaki «predeno natählí na zvýješki» (Orl. 418), чес. vijadlo, vijá-ček (Trávn. 1648).

Шпúл'ar, шпúl'ak — германізм; пор. нім. Spule (HPC, 771). У назві шпúl'ar приголосний звук р вставний.

Назви смéртка, козéлиц' та кросéнка — специфічні діалектизми. У використаній літературі з описуваною семантикою не фіксуються.

Назва дочéчки, дешчíčki семантично спеціалізована. Паралелей у використаній літературі не виявлено.

51. Кілочки, які вкладається в дірки на кінцях довгих схрещених планок на пристрою для змотування мітків у клубки — дз'áди, дз'ádi, дз'átky, дз'ádýčky, дж'ády, дж'ádky, дзétki (переважно Свидниччина та округ Воронів), кáўky (переважно Лабірщина), кулкы, кілкы, кілкы, кілкы (переважно Синиціна, частково Лабірщина і Стара Любовня), веретéно (округ Ми-

халівці), глуб'кы, гл'бкы (переважно Синнщина, спорадично Лабірщина), снобськы, зносікы (Ка, Ви, Ош), пал'чкы (Бардівщина), стóпкы (Старолюбовнянщина), кáчкы (Км, Сн), заш'пкы (Уд), клобц'ї (Мс), пан'чкы (Гц), кл'чкы (Сг), рóшкы (Рш), квáчкы (Пх), рабошáкы (Тп), стóпкы (Чр), загл'пкы (Лв), пос'пкы (Лм), сокркі (Па) — карта № 43.

Назва дз'ады, дж'ады, дз'аткы, дж'аткы для описаного поняття вживается з експресивним забарвленням. Часто різні дрібні речі на досліджуваній території називаються дз'ады, дж'ады. Для цієї функції вживалися різні непотрібні речі. Пор. сх. слов. діал. dz'adek «žobrák», dz'adky «halušky» (дешева їжа, виготовлена із картоплі і муки), дж'ат — квала стара людина, не придатна виконувати якусь серйозну відповідальну роботу. Не виключена можливість, що назва дз'ады, дж'ады виникла і з завиншінням подібністю до фізично слабої і кволої людини. Пор. з цим же значенням такі назви, як пан'чкы, клобц'ї, кáчкы, кл'чкы, рóшкы, сокркі, рабошáкы. Пор. також з тим же значенням укр. закарп. шáшка, свáшка, кáука, кáчка (ДТЛ, 212).

52. Пристрій для снування основи у досліджуваних говорах називається: сновалніца, сновал'н'їц'а, сновалніц'а, сновал'нїца (Синнщина, частково Лабірщина), сновал'н'їц'а, сновалніц'а, сновалніца, сновал'нїца (частково Лабірщина, Свидниччина, Бардівщина), снувал'нїца, снувал'н'їц'а, снувалніц'а (частково Свидниччина, Бардівщина), снувалніц'а (частково Синнщина), сновалніца (КР), сновадліца, сновадл'їца, сновадліца, сновадл'їца (Бардівщина, Старолюбовнянщина), сновадл'їна (sg. t.), сновадл'їна, сновадл'їна (Старолюбовнянщина), сновадл'їни (pl. t.), сновадл'їни (pl. t.) сновадл'їні (pl. t.) — (Спиш), сновалніці (pl. t.), сновал'нїци (Лабірщина), снувал'н'їци, снувалнійїци, снувал'нїци (переважно Лабірщина і Свидниччина), сновадла (Гц), колбўрат (Км, ВЛ) — карта № 45.

Паралельно для назв сновалніца, сновалніці (pl. t.), снувалніц'а є укр. закарп. сновалніц'а, сновалніц'ї т. с. (ДТЛ, 213; ДЛАУГ, к. 240), пор. з тим же значенням засвідчене 1. Верхратським сновальниць т. с. (Верх. Лемки, 468), сновальницы — т. с. (Верх. Знадоби, 2, 268), пор. також рос. сновальница т. с. (Даль, 4, 322).

Для назв сновадліца, сновадл'їна, сновадла (звук д — характерна риса західнослов'янських мов) можна навести паралель слов. діал. гем. snovadlá id. (Orl. 306), пор. це snuvallá «tkáčske páradie na snovanie priadze» (Ripka, 251), слов. літ. snovadlo id. (SSJ, 4, 134), пор. також чес. snovadlo id. (Mach. 564). Заг. слов., утворено від сновати.

Рідкісне колбўрат для описаного поняття семантично спеціалізоване. Паралелей у використанні літературі не виявлено.

53. Процес снування називається сновати, сноваті, снувати, снуваті, що — загальнослов'янське, праслов. *snou̯-ati, з яким споріднена також назва основа (o-snov-a) — повздовжні нитки в ткани. У досліджуваних говорах засвідчено: осніва, осніва, усніва, ўснова, вбсніва, воусніва. В останньому в — протетичне — карта № 46.

ЛЕКСИКА, ПОВ'ЯЗАНА З ВИГОТОВЛЕННЯМ ПОЛОТНА

54. Виробляти полотно на ткацькому верстаті у досліджуваних говорках — ткáти, ткáти, ткát'i (останнє у говорках Воронівського округу та південної частини Свидниччини), робítі полóтно, робítі полóтно (Старолюбовнянщина, округ Пряшів, частково Бардівщина) — карта № 71.

Від дієслова ткáти у досліджуваних говорах побутує чимало дериватів: ткáчка, ткáл'а «жінка, що тче» (частково Синнщина, спорадично Лабірщина і Свидниччина), дотыкáти, дотыкát'i, доткавáти, доткáти «процес закінчування ткани»; заткáти, заткáти, затыкáти, затыкát'i, перстыкáти, приткáти, приткáти, приткát'i, притыкáти, притыкát'i, притыкáти, притыкát'i, заткавáти — «процес вкладування чогось в основу».

Ізоглосу назви ткáчка продовжує в укр. закарп. говорах ткáчка т. с. (ДТЛ, 234), ткáчка т. с. (Верх. Лемки, 474), слов. літ. і діал. tkáčka id. (SSJ, IV, 532; Kál. 715), пол. tkaczka id. (ПУС, II, 173), болг. тъкачка «женщина, ткуща на заказ» (БД, 128); утворено від тк-a-ти > тк-ачк-а.

Для назви ткáл'а паралель продовжує в укр. закарп. ткáл'а т. с. (ДТЛ, 234), бойк. ткáлы т. с. (Гринч. 4, 267), блр. ткаля т. с. (УБС, 602), рос. ткалья т. с. (Даль, 4, 771): ткати > тк-ал'-а.

55. Помилково наслонані для основи зайві нитки, які не входять у бердо, називаються: ю́ма (переважно Лабірщина, Свидниччина, Бардівщина, Спиш), ю́мá (Св., Зн., Ви., ВР), вóйма (переважно Свидниччина), вóйма (переважно Синиціна, округ Михайлівці), вýйма (Др., РВ), хýба (ВТ), звýшн'í (ШЧ), збýток (КП), преснувáне (Сл., По) — карта № 52.

Паралеллю для назви ю́ма, вóйма є закарп. ю́ма (ДТЛ, 235), ст. чес. újma «škoda, stráta, ubráni, zmenšení» (MSCS, 531), рос. ю́ма — від и+јєти, јьто (Фас. IV, 155), пол. ціма «шкода, кризда» (ПУС, II, 217). М. Шанський доводить, що слово ю́ма — заг. слов., утворене від ю́мати «утримувати». Первісне значення слова ю́ма — «недостача» змінилось на значення «більшої кількості», що пов'язується з переосмисленням значення префікса у-, який може виступати і як префікс з відтінком перебільшення, усилення (Шан. 349—350).

Субстантивовані дієприкметник пересновані можна порівняти з укр. закарп. пе"ре"сновати «помилково наслонувати якусь зайву кількість ниток основи, ніж це потрібно» (ДТЛ, 235).

Назви хýба, звýшн'í, збýток внутрішньо прозорі. Паралелей з описуваною семантикою у використанні літературі не застівдено.

56. Для частини основи, що слабше напружені в тому провисає, у досліджуваних говорах побувають такі назви: край, сùбый край, слабый край, слàбій край (частково Старолюбовнянщина, Синиціна, округ Воронів), слáбший бук (частково Синиціна), слабінá, (Уб, Зб), вýт'ный край, бýлний край, вóл'на оснівна, вóл'но іде (частково Свидниччина, Лабірщина, Бардівщина), хл'ап'якýй край, хл'ап'якýй край, хл'ап'якло, похл'япло (КП, Бс, Су, Рв, Мл), гынгл'аве, гынгл'ве, генгл'аве, генгл'аве (Бр, ШЯ, Кй, За, Гх, Ди), кл'апкáвый край (МЛ, Шм), л'андráвый край (Уд), гл'андráвый край (Ор), мл'андráвый край (Мс), нат'агнúтый край (Лм), опушчёный край (Лв), звішена оснівна (Бн), осніснute (Кр, ВТ), іде л'іуко бук (Бт, Гн), наулечéне (Мк, Дв, ВО, НМ), шпарútка (Ша, От), недбýсік (Па), сító (КГ) — карта № 53.

Сполучення слабий край, сùбый край, слабýший бук, вýт'ний край, бýлний край, вóл'на оснівна, вóл'но іде, нат'агнúтый край, опушчёный край, звішена оснівна мають ясну структуру і не потребують докладного пояснення.

Для назви слабіна виявлено паралель в укр. закарп. говорах слабінá, слабін'á т. с. (ДТЛ, 235).

Назви хл'апкáвый край, хл'ап'якýй край, хл'ап'якло іде край, край набóхл'ап, охл'япло, похл'япло можна пор. також з укр. закарп. нахл'япко, похл'япло, похл'ябло т. с. (ДТЛ, 235), пор. також укр. охляб(нути) «осласть», охляпнути «охляпнити» (Грінч. 3, 79, з посиланням на І. Верхратського), пор. також охляп «недбало, наопашки» (СУМ, V, 821).

Паралеллю для назви іде л'іуко бук є укр. закарп. л'іуко т. с. (ДТЛ, 235).

Назву генгл'аве, гынгл'ве та інші її фонетичні варіанти можна порівняти з укр. генглавый «слабкий, хворобливий», слов. genglavý, genglivý, чес. denglavý «slabý, neduživý, choulostívý» (Kál. 147; Mach. 114—115); пор. також сербхорв. гýнгав «ленивый» (СХРС, 91), яке є суфіксальним утворенням з угорської мови; пор. угор. gyenge, gyöngé «слабкий» (ЕСУМ, 494).

Мл'андráвый, пл'андráвый, л'андráвый можна пор. зі слов. mländravý, mlendravý «zmékly, fidky, chatný, slabý» (Kál. 337), пор. також слов. діал. гем. mländraví «mlandrový, slabý» (Ori. 181), пор. ще слов. літ. mfandra (expr.) «precitlivelá, rozmaznaná, mländravá žena: fislena, zaslízená mländra», mländrovec (expr.) «chulostívý, precitlively, mländravý človek»; mländravieť «stavať sa slabým», mländravý (expr.) «bez sily, slabý, ochabnutý, chatný», mländravo, mländravosť (SSJ, II, 158).

Демінутивне шпарútка, можливо, що генетично пов'язане зі слов. діал. гем. šprága «medzera, škara» (Ori. 337), слов. літ. šprága «úzky podlhovastý otvor» (SSJ, IV, 438). Назва для описаного поняття семантично спеціалізована. На полотні, коли вільно йде основа, робиться діра.

Назва сító також семантично спеціалізована. Рідка основа, справді, виглядає як ситко.

Недбýсік, мабуть, локальний діалектизм. Паралелей для цієї назви у використанні літературі не виявлено.

57. Щоб нитки основи не кошлатилися і легко розділялися при утворенні зіва, їх натирали спеціальним клейстером, який виготовляли з картоплі, крокмалю, воску чи мила. У говірках досліджуваної території його називали: омáска (переважно Свидниччина, Лабірщина, частково Бардівщина та округ Воронів), обмáска (Ви), одмáска, вóдмаска, вýдмаска, одмáска

(переважно Синиціна, частково Свидниччина та Бардіївщина), в'дмаска (Зв), маскайло, омаскайло (Св, ЗР, Ка), в'терка, в'терка (Синиціна), мýдло, мýдло (частково Старолюбов'янщина, округ Пряшів, Спиш), шл'ікта (переважно Бардіївщина, частково округ Пряшів), воск (Спиш, РП, Он, Ля), мачанка (Тк, Дс, Мл), крóхмал' (ВК, Вп) — карта № 66.

Назва одмáска, в'дмаска, в'дмаска має свою паралель в укр. закарп. говорах єдмаска, в'дмаска т. с. (ДТЛ, 237), пор. з тим же значенням також слов. odmaska (Kál. 406). Утворено від діеслова одмáстини > одмáст-к-а > одмаска.

Дериват маскайло виник від маскáти > маск-а-йл-о > маскайло. Паралелей у використаній літературі не засвідчено.

Для назви в'терка, в'терка ізоглосу продовжує укр. закарп. в'гтерка т. с. (ДТЛ, 237); утворено від діеслова в'терти в'тер-к-а; водтерти > водтер-к-а > в'терка.

Германізм шл'ікта можна пор. із слов. Šlichta «таз, леп» (Kál. 683).

58. На означення дій натирання основи описанім клейстером у говірках досліджуваної території засвідчено діеслова: масти́ти, масти́ті, масти́ті' (частково Свидниччина, Лабірщина), одмаст́ити, одмаст́иті' (переважно Синиціна, спорадично Свидниччина), омаст́ити, водмаст́иті (От, НС), намаст́иті (Гх), вудмаст́иті (Ож), помаст́ити, помаст́иті (Дн, Рш, Дс, Сд, Па), омаскáти, омаскувáти, омасковáти (Ви, НМ, Гб, Чж, Да, НО, ВК, Пл, Да, Цр), омаскувáті', омаскáті' (За, РП, Пт, Мр), шл'іктáти, шл'іктувáти, пошліхтáти, пош'л'іктáти (Бардіївщина), от:ирáти, водтерáти, от:éрти, в'терáти, натерáти, натерáти (Синиціна), мýдліті, помýдліті (Бр, Шм, Км), повісковáти (Tr).

59. Кут між двома шарами ниток основи, що утворюються при одноразовому підніманні ніченіць, називається з'їу, вз'їу (переважно Синиціна, Лабірщина, весь Воронівський і Михайлівський округ, а також частково Спиш та Бардіївщина), ж'їу (Старолюбов'янщина, округ Пряшів, частково Свидниччина та Бардіївщина), зіва (Ba), ўз'їу (УК, Кб, Ул) — карта № 68.

Для назви зіў і її фонетичного варіанта ж'їў (ж' < з') продовжує паралель закарп. з'їв т. с. (ДТЛ, 238), слов. діал. нж. тренч. zev «jeden takt pri tkani, súvisiaci so šlapnutím na podnožie» (Rípka, 253), пор. також бойк. зів, зіյ, з'їв т. с. (СБЙ, I, 309).

Форму зіва можна пор. з укр. закарп. з'їва чи з'ївá (ДТЛ, 238), слов. zíva «mezera mezi rozdělenou osnovou» (Kál. 869).

60. Натискати на одну з підніжок, щоб одна ніченіця опустилася, а друга піднялася, внаслідок чого утворюється зів, засвідчено: з'ївати, ўз'ївати (Синиціна, округ Михайлівці), з'ївáти, ж'ївáти — карта № 69. Пор. з тим же значенням укр. зівати, заз'ївати т. с. (ДТЛ, 238), слов. діал. гем. zívnúť, -enu/-net, -ňe(sä) «gozdvojíť sa» (OrI. 412), zívnút id. (Kál. 869).

61. Для пропускання крізь зів човника з ниткою піткання засвідчено такі форми: метáти, ме-татí, метáті' (переважна частина Свидниччини, Лабірщина, частково Бардіївщина та округ Воронів), замітовати, замітovatí (переважно Синиціна та округ Михайлівці), промітовáти, пре-мітовáті' (частково округи Стара Любовня та Пряшів, Спиш), перемітовáти (Ba, Да), перемітовáти (Лд, Др, Сд), перешмарйті (Гц, ВЛ), руцáти, руцáти, руцáті', заруцувáти, заруцовáти, преруцувáти, преругt'ті' (округ Пряшів, Спиш).

Форми для описуваної дії з коренем мет- засвідчено також в укр. закарп. говорах; пор. метáти чбу́ник, промітовати (чбу́ник, чбонок і т. ін.), премітовати (ДТЛ, 238).

Руцаті — словакізм; пор. слов. літ. rúcať «hádzať, vrhať» (SSJ, III, 888). Інші морфологічні варіанти з коренем руц- утворені суфіксально-префіксальним способом.

62. На означення дій попускання ниток основи із заднього навою, щоб далі можна було ткати, у досліджуваних говорах засвідчено такі форми: спустíти, спустíті, спустíті' (переважно Спиш, спорадично Свидниччина, Лабірщина та округ Воронів), спушчáти, спушчáті (переважно Бардіївщина, спорадично Спиш і Свидниччина), припустíти, припustíти, припustíті', припустíті (переважно Свидниччина, спорадично Синиціна), пріпustíти' (Кр), пріпуш'áти, пріпуш'áти (Синиціна), пріпушчáти, пріпушчáти (переважно Лабірщина, спорадично Бардіївщина, Свидниччина та Синиціна), пріпуш't'ати, пріпуш't'ати (спорадично Свидниччина та Лабірщина),

пржілусцат'ї (Ос), пріпуш'аті, припушчаті (Синнщина і спорадично Бардівщина), пропушч'ати, пропущаті, пропуш'аті (Синнщина, частково Лабірщина), препушч'ати, препуш'аті (Сш, Лд, Гк), попуститі, попуститі¹ (Гб, Зв), попушч'аті (Бн, ШШ), поволити (Рв, Гц).

Форми із коренем -пуст- етимологічно прозорі.

63. Для того, щоб основа була знову пружною, передній навій мусили добре затягнути, що у досліджуваних говорах означається діесловами: закрутити, закрутіті, закрутіт'ї, прікрутити (майже вся досліджувана територія), зат'агнуті (Сг, Мт, Гц, По, Тр), запапрудити (Пд, Бт, Пх).

Форми з коренем -крут- етимологічно прозорі.

Для діеслова запапрудиті паралель виявлено у закарп. говорах. Пор. наппрудити т. с. (ДТЛ, 239). У досліджуваних говорах слово запапрудиті часто вживається. Наприклад, запапрудиті колесо (запапрут' к'олесо/жебы не ўтиклб).

64. Кінці ниток основи, які вже не можна доткати, називаються: юрізники, юрізникі (Синнщина, округ Михайлівці) різники, різники (Чк, Пз, Рс, КР), одріскі (ГР, Кч), одрізникі (Мл), по-різникі (Кл), юріски (Ви, Чж, Гб), кінці (переважно Свидниччина і Бардівщина, частково Лабірщина), кінці (частково Бардівщина, округи Пряшів та Воронів), кінц'ї (Старолюбовнянщина), кінці (Спиш), кончукі (Вц), прокінчата (КБ), торбки, торбчики (Свидниччина та Лабірщина), трáчки (Синнщина), остаті (Лд, Гк), зостаток (Рц, Чб), ранце (МП), ранц'ї (КГ, Кр), рйті (Пл), рйткі (Лв), чулкі (Мт), збýток (ШЧ), окráйки (Вр), стр'амби (Сш) — карта № 100.

Паралеллю для назви юрізники, юрізникі є укр. закарп. юрізники(ы), юрізникі(ы), юрізникі т. с. (ДТЛ, 230), слов. ниж. тренч. ūrezník i d. (Ripka, 252). Пов'язано з діесловом різати.

Назви юріскі, одрізникі, по-різникі — деривати слова різати.

Кінц'ї, кінці, кінці можна пор. із закарп. кунчишча (ДТЛ, 239). Ці нитки, кінці, кунці, як правило, використовувалися для шиття (міхів, торб і т. ін.).

Паралеллю для назви торбки, торбчики та трáчки є укр. бойк. торбка, торбочка «бахрома» (СБГ, II, 296), пор. також торбок, торокі, торочкі «Білі рушники, шовкові тороки» (СУМ, X, 206), торок «Кусок полотна с бахрамой, прикрепленный к навою» (Грінч. 4, 276), рос. торока, оторочка, бахромка (Даль, II, 420).

Остаті її від оставити > остаї-ц-і.

Назва зостаток етимологічно прозора: з-остат-ок-.

Для назви ранці, ранц'ї паралелей в інших говорах не виявлено. Мабуть, унгаризм; пор. мад. гапеч «сборка, складка» (Митрак, 800).

Рйті, рйткі мають свою паралель в слов. говорах. Пор. тоjta «střapec (hedvábny), náběrka, volán» (Kál, 575). Унгаризм.

Назва чулкі семантично спеціалізована. Як правило, відрізані нитки сплітали в кося (в народі називається «чулкі»), щоб не плуталися. Такі нитки, особливо, крашої якості, вживали для ланчаня або ручного шиття.

Назви збýтки и окráйки етимологічно ясні.

Назва стр'амби, мабуть, етимологічно пов'язана зі слов. strap, strapy (trochu zastar.) «kus, kusy niečoho, ktoré vznikli násilným roztrhnutím», «непатрнý zvyšok, trocha z niečoho, pozostatok niečoho» (SSJ, IV, 272), пор. також слов. strapec «zväzok kratších nití al. tkanic na jednom konci rozstrapate-ných, slúžiaci ako ozdoba na odevu, na okrajoch prikrývok ap.» (SSJ, IV, 237); дериват — стр'амбаті (вýстр'амбаті нитки на полотні, на рушникі).

65. Скрученій на переднім навої вал полотна — круж (9 шмечів; 20 р'афії), крýжок полотна (майже на всій досліджуваній території), скрух полотна, крух полотна (Синнщина), скрыт (РВ, Др), вал (Спиш, спорадично Старолюбовнянщина), валбк (Синнщина), звуй (Зб, НС), гул'а (Мс) — карта № 79.

Назва круж та демінтивна форма крýжок — заг. слов., яке з праслов. *krǫgъ «круг».

Скрух від круж > с-крут.

Спорадичне скрыт утворено від скрутити > с-крут.

Назва вал та демінтивне валбк — семантично спеціалізовані. Пор. укр. літ. вал «суцільна маса чого-небудь, яка рухається довгою смugoю» (СУМ, I, 283), слов. літ. val. «nahromadené množstvo niečoho» (SSJ, V, 13).

Звуй — етимологічно пов’язане із звити > зв-уй. Паралелей у використаній літературі не виявлено.

Рідкісне гул’а — семантично спеціалізовано. У наявній літературі не фіксується.

66. Правий бік полотна — ліце (майже вся досліджувана територія), ліце (переважно Старолюбовнянщина та округ Воронів), л’їце (частково Синнщина та Бардіївщина), лицé, лицé, лицé (Синнщина, частково Лабірщина, л’їцо (Спиш та частково округ Пряшів), налице (Св, Пх, Ож, РБ), налице (частково Свидниччина), направо (КР, правый бік (Ін) — карта № 81).

Назви лицé, лицé, налице, налице відомі також в укр. закарп. говорах. Пор. лицé, налице т. с. (ДТЛ, 240), в інших укр. говорах лице «лицевая страна». Грошам лиця нема (Грінч. 2, 365), слов. ліце «vrchná strana predmetov» (SSJ, II, 41).

67. Лівий бік полотна — руб (Вц, КБ, Пр, ВЯ, Зб, Кв), рубы (переважно Свидниччина, Лабірщина, частково Старолюбовнянщина та округ Воронів), рубі (Па), рубé (переважно Старолюбовнянщина, частково Свидниччина і Бардіївщина та округ Воронів), рубо (Бв, Ан, Счи), рубы (Синнщина), нарубы (ВТ, ШЧ, Мр, Лв, Он, Кч, ВЛ, Нв, Гц), нарубе (Сд, Бн, ШЩ), нарубы (Синнщина, частково Лабірщина), нарубы (РБ), спак (округ Пряшів, частково Бардіївщина і Спиш), цпак (Бр), л’ївый бік (Ож) — карта № 82.

Руб, рубы, нарубы^г, нарубы засвідчено у закарп. говорах (ДТЛ, 240). У досліджуваних говорах, особливо на Синнщині, нарубы вживався для означення «лівого боку одежі». Пор. Письмогривний нарубы візитку; Нарубы кабат уболокла (буде маті шієт’а; пор. також: Низинку вишивайуть’ нарубы а налице ўзброка виходить’.

Назву спак пор. зі слов. літ. застар. spak «паорак», spak, zpak (SSJ, IV, 148; Kál. 629), пор. також наспак «навспак» (Грінч. 2, 521).

Цпак — із спак, де ц < с.

68. На досліджуваній території засвідчено різні способи ткання, що створювало гарну композицію мотивів, візерунків і кольорів тканин. Для цього користувалися одною парою або двома парами ніченниць.

Способ ткання при застосуванні одної пари ніченниць без якогось спеціального переплітання ниток називається: прόсто ткáти, обычайно ткáти, глáтко ткáти, р’áдно ткáти, їéднак ткáти, чéсто ткáти, ткáти попрóсто.

Ізоголосу прόсто ткáти, ткáти попрóсто продовжує укр. закарп. ткáти прόсто, ткáти напрóсто, ткáти попрóсто т. с. (ДТЛ, 240).

69. На означення виготовлення тканини складнішої техніки ткання вживали форми: перебирáти, перебирáти, перебирáти (переважно Синнщина, частково Бардіївщина, Лабірщина, Свидниччина, а також Гр, Дд), преберáти, пребирáти (частково Бардіївщина, Старолюбовнянщина та Пів і Мт), перетыка́ти, перетика́ти (частково Лабірщина, а також Дс, ВП, Лм, Счи та Кв), перепл’їтати (Чб, ВЯ, Вц), коцковáти, коцкувати, коцковáти, ткáти^и на кб’кы (округи Михайлівці та Воронів, а також ГР, Св, Бк, Чж, Бс, Су, Мл, Ка), ткáти на партíчкы (НС, ВК), ткáти зо ўзоркáми^и (Ра), робйті смúшки (Шм), попереткавáно (Гц), переробйáне (МЛ), вертáнky (Мц, Гв, Мв) — карта № 75.

Залежно від техніки ткання чи візерунків полотно називали: смушковáне (Сц), смушкáте (КГ, Ди, От, Рш) смушкáто (Сл), смушкбве (Уд), смушкáсте (ШЯ, Кй, Сул, Сд), коцковáне (КБ, Тк, Рч, Ба, Чж, ГР, Зн, Св, За, РП, Пт, Сн, Шп, Гх, Ди, Мт), коцковáной (Пх, Ож, Ін, РБ, Пд, Бт), коцкáсте (Ск, Кр), квітковáной (РВ, Др), ўзоркувáне (Бт, ШЩ, Чб, С), ўзорковáне (Др, РВ), партовáной, партічковáной (Сг, Ви), паскувáне (Ан), пас’ковáте (ШЧ), паскувáне (Ск), пасковáной (Ож, Рн), писан’їна (Кр), писанїйна (Бк), писаné (Ол), пружковáне (Счи), перебирáной (Рн, НС, РГ, Уб, Зб, Пх), перебирáне (Мт, Дд, Лм), перетыка́не (Дс, ВП, КП, Мд, Гб, Рц), перетыканáна (КВ, преткáно полбтино (Па), заткáно (Гц).

Для дії техніки перебирáти, перебирáти, пребирáти паралеллю є укр. закарп. п’єре’биráти (ДТЛ, 240). На досліджуваній нами території нитки основи перебирали (підраховували нитки залежно від техніки і візерунка), піднімали їх рукою і за ніченницями закладали на прутік, створюючи таким чином ліві візерунки. Другу його частину спущали (нитки з прутіка брали на дощечку,

піднімали їх і спереду на полотні вкладали кольорові нитки, відтворювали другу частину візерунка. Цю техніку застосовували тоді, коли візерунки мали прямі геометричні мотиви. Її також називали коцковаті (перебирати чи коцковаті плахти, обруски, хліб'юки, рушники, гайтки, ш'їти на зáглоўкы та інше).

На Старолюбовнянщині, Спиші, Бардівщині, та Свидниччині поширеним мотивом були смужки — писмо, писаніна. Основний колір був червоний. Його перетинали синім або чорним, створюючи гарну композицію різних смуг. Пор. з тим же значенням укр. поліс. перебирати «ткати смужками», пор. ще писати т. с. (НМЛАУМ, 273), болг. писан, писмо «цветная полоса на домотканых материалах, коврах и половиках; на письма в цветную полоску» (БД, 125).

Назва вертánky поа'язується з вертáний > вертан-к-ы.

Половину візерунка перебирали чи коцковали, а другу половину — вертáли, на Синиціні — спуш'áли.

70. Тканіна з діагональним переплетінням ниток, при виготовленні якої застосовуються дві пари ніченіць, називається: чіновáтина, чиновáтина, чіновáтина, ш'їновáтина (Синиціні та округ Михалівці), дрéліх (округ Пряшів, південна частина Свидниччини, округ Воронів та Спиш), дрél'ix (Уд, Лв, Ос), дрéліх — решта досліджуваної території — карта № 87.

Ізоглосу назви дреліх, дрел'ix, дреліх продовжує укр. закарп. дрелих, дреліх т. с. (ДТЛ, 240), слов. діал. drieſlīch, trilich id. (Buffa, 145; Kál. 112). За походженням назва дреліх — германізм; пор. нім. Drillich id. (HPC, 214).

Для назви чіновáтина, чиновáтина паралель є укр. закарп. чиновáтина, чинувáтина (ДТЛ, 241), пор. також чиновáтий «Полотно, при ткани которого нитки основы в чинах перекрешиваются не пара с парой, а каждые три с каждой одной» (Грінч. 4, 463, з посил. на Щух.), слов. діал. гем. čínoval, čínovaťna «plátno tkané kerpovou väzbou» (Orl. 53), čínoval id. (Kál. 76; SSJ, I, 211), чес. čínovat id. (Trávn. 188).

Залежно від способу ткання чинуватого полотна на досліджуваній території розрізняли: дреліх пристий і завертáний, чиновáтина простиа і завертáна, вертáна (передважно Синиціні), дреліх, дреліх обычайний і вертáний, вертánky, дреліх пристий і вертáний (передважно Свидниччині, Лабірщина, округ Воронів), дреліх пристий і навертáний (Бардівщина). На Спиші і Старолюбовнянщині в окремих населених пунктах виготовляли лише пристий дреліх.

71. Поперечна кольорова смужка на полотні називається: пárta, пárтічка, пárтóчка, пárтіш'ka (Синиціні, частково Лабірщина), пárтічка, пárтічка, пárт'ичка (передважно Свидниччина, частково Бардівщина і Лабірщина), смúшка, смýска (Старолюбовнянщина, частково Свидниччина і Бардівщина), писмо, писмо, писéмко, писéмко (частково Бардівщина, а також Дд, Ба Воронівського округу), ширíki, пасíki (Па), ласíky (Бі) — карта № 77.

Назва пárta та демінутивне пárтічка, пárтóчка — унгаризм. Для описаного поняття назва семантично специалізована. Пор. також укр. закарп. пárta, пárточка, пárтичка, пárтош'ka т. с. (ДТЛ, 241).

Для назви смúшка виявлено паралель в укр. поліс. говорах — ткáти смúжками, ткáти смýгами (НМЛАУМ, 273), укр. літ. смуга «видовжена, обмежена чим-небудь частина якоїсь поверхні, простору, що виділяється на загальному фоні своїм виглядом, кольором» (СУМ, IX, 417), чес. smuha, šmuha id. Етимологія неясна (Mach. 562).

Шорíki — демінутивне від шир, що унгаризм. Пор. сх. слов. діал. šor «rad»; šoret adv. «radom» (Buffa, 221), šor id. (Kál. 686), слов. діал. гем. šor, šorisko id. (Orl. 336).

Назва пасíki, пасíky має свою паралель в укр. поліс. говорах. Пор. з тим же значенням ткati в пáscki (НМЛАУМ, 273), слов. pásik «kanice na pás»; pasíkovat (Kál. 455), слов. літ. pás, pásik, pások (SSJ, III, 35).

72. Червоні нитки, якими оздоблювали візерунки на полотні, називаються: краска (передважно Синиціні), вóлбóчка (частково Свидниччина і Лабірщина, а також округ Воронів), уláчка (Дд), поülбóчка (Ша), мбdr'a (частково Синиціні), мídr'a (частково Бардівщина та Свидниччина), пámут (Мт, От, Гр, ЗБ, ШЩ, Би), червéный пámут (Гх, По, НР, Сл, Бр, КД, То, Уд, Шм), червéн'i нítки (Мл Мл, Пд, ВЛ, Сл, ЗБ), меркáл (Уб) — карта № 78.

Назва краска у використаній літературі з описаною семантикою не фіксується. Для описува-

ного поняття назва, мабуть, семантично спеціалізована. Kráska, як правило, мала червоний колір. Це доводить також В. Махек. Пор. krasa, *krasъть, krasiti zastoupeno u všech Slovanů, kde (i stč.) znamená i červen, neboť je to krasná barva (Mach. 290): kros-a > крас-к-а; чес. kraska «krásná žena, krasavica» (Trávn. 752), рос. красный «червоний».

Назву мідр'а, мідр'а можна пор. з модря «заполоч», де заполоч «кольорові нитки для вишивання» (над вікнами висіли чисті рушники, вишиті червоною заполочкою (Грінч. 2, 438; СУМ, III, 272). Мабуть, унгаризм.

Паралеллю для назви волбочка є укр. волочка «кольорові нитки» (ЕСУМ, 420). Пов'язується з дієсловом волокти, волочити: волоч-и-ти < волоч-к-а.

Назва поülöбка утворена від ülöbčka: по-ülöbč-k-a, а üläčka від ülachiťti: ülac-и-ти > ülac-k-a.

Ізголосу для назви памут, черв'яний памут продовжує слов. літ. ramuk (ramok) «bavlneá obyč farebná nit: Plachty vybité sú červeným ramukom» (SSJ, III, 17), слов. діал. в. гр. ramok «bavlneá priadza» (Matej. 111), ramok, ramuk «bavlna» (Kál. 448), гем. ramuk, ramok «bavlinka na vyšivanie» (Orl. 225), сх. слов. шар. ramut id. (Buffa, 193). Памут, мабуть, від мот-а-ти «рухатися» (Mach. 374): па-мут.

Назва меркáл, мéргáл у наявній літературі не фіксується.

73. Залежно від якості волокна розрізняли два, в окремих населених пунктах і три види полотна.

Полотно, яке виготовляли з найкращого волокна, в поодиноких населених пунктах називається: тонкóй полотнó, тонкóй полотнó, тонкé полотнó (переважно Снинщина), тóнкé полотнó, тóнкé полотнó, тéнкé поüбтнó (Бардіївщина, частково Старолюбовнянщина, Свидниччина, округ Воронів), цéнкé полотнó (округ Пряшів, а також Бн, Рч, Ба, Дд, Гх, Сл, По), тóнкó полотнó (Па, Гц), повісн'áне, повісн'н'áне, повісн'н'áне полотнó — (переважно Свидниччина, Лабірщина, а також Ав, Кр, От), повісн'áной полотнó (Сг, Ля), пр'адивіяне полотнó (Вр, Бс, Пч, Пз), пр'адивіяной полотнó, пр'адівіяной полотнó (Снинщина), пр'адійуне полотнó (Мт) — карта № 84.

Про деривати пр'адивіянай, повісн'анай докладніше див. пункт 27.

74. Полотно, виготовлене з ключчя, називається: клочаної полотнó, клочане полотнó (переважно Снинщина, Свидниччина і Лабірщина), клош'áне полотнó (Зб, Пд, Бт), пачсне, паччсне, пачусне, пачесне полотнó (Старолюбовнянщина, Бардіївщина, округ Пряшів), пачсно полотнó (По), пачсно плаќто (Сл), пачч'чане, паш'уш'чане полотнó (Лабірщина), мыканчне, вымычкóвне полотнó (переважно Свидниччина), кітальчаной, кітальчаной полотнó (РГ, Уб, Бт), одлакічное полотнó (Ба) — карта № 83.

Докладніше про назви клóча, пачсъкы, мыканчкы, кіталь'кы, одлакічча див. пункт 26.

75. Найгірший гатунок полотна у досліджуваних говірках називається: грубóй пôлотнó, грубóй пôлотнó (Снинщина), грубé пôлотнó (частково Снинщина і Лабірщина, Свидниччина, округ Пряшів, Старолюбовнянщина), грубó полотнó (Па), міхбвей пôлотнó (Снинщина), мішанóй (Да, РБ, См, ВеП), міховіяной полотнó (Рс, КР), міховáне (Чб), міхбве пôлотнó (Ош), пôлотнó на міхах, на міхах, на міхах (частково Снинщина, Лабірщина, а також За, Па, Дд, Бт, Ін), згрібне, згрібне, срібне (Старолюбовнянщина, Спиш, округи Пряшів та Воронів), верхíчне, верхіччане (частково Свидниччина, Бардіївщина, Лабірщина), отілпіяне, ок'іпіяне (частково Лабірщина, спорадично Свидниччина), от'іпл'яной (Пд), чулкобе (Шп, Рч), рапшаной (НС).

Про назви зрібя, верхічча, отілпія, ок'іпія мова йшла в пункті 25.

76. Виготовлене полотно піддавалося дальшій обробці — вибілюванню. Цей процес у досліджуваних говірках позначається дієсловом білýти, біл'їти, біл'їті, білýті.

77. Щоб полотно було біле, його простирали на траву, на рін' або на спеціально виготовлені із дощечок підставці. Ця дія позначалася дієсловами т'агати, т'агати, т'ігати, нат'ігати, начыгати (спорадично Снинщина, Бардіївщина, Свидниччина, Старолюбовнянщина), рост'ігати (Сул, Чж), вил'агати, вил'ігати (Гх, От, ШЯ, Кй, Бр, Мт), простерати (на рін'), простирати (Снинщина, частково Лабірщина, Свидниччина), прустерати, прустерати (Снинщина, Спиш), прістерати (полотно

на бл'их), пристерати, пристераті (Свидниччина, частково Лабірщина і Бардіївщина), вистераті, вистіраті (Старолюбовнянщина, Спиш) — карта № 88.

Назву рінь, ріні пор. з укр. літ. рінь, ринь «крупний пісок, гравій, галька» і т. ін. (СУМ, VIII, 575), рінь, ріні 1. с. (Гринч, 4, 24). Рано з'ми носили полотно на ріні, пристерали, на обіт з'ми мачали, а вічдр збиралі. А другий дичн' зас' так, пбкы са не^нвыбілило.

Словосполучення пристераті на бл'их можна пор. зі слов. діал. шарис. *bříš zast.* «miesto, kde sa kedysi bielilo plátno» (Buffa, 134). Назва бл'их — германізм; пор. нім. *bleichen* «белити, отбелювати; обесцвечувати, белеть» (НРС, 162).

78. Полотно за день кілька раз мочили у воді (на річці або в посудині). Цей процес позначається: мачати, мачаті, мачат'ї (частково майже на всій досліджуваній території), мочіті, мочіт'ї (Синиця), мошіті (Бн, Пд), поливаті, поліваті, полів'яті, полів'ят'ї (спорадично на всій території), пулів'яті (Гц), пулів'яті (Сг), облів'яті (Па) — карта № 89.

Структура всіх наведених форм етимологічно прозора.

79. Домотканий рушник, яким витералися — рушнік (переважно Синиця), рӯшник (Лабірщина), рӯш'ник (Па), ручник (Синиця), рӯчнік, рӯчник (переважна частина всієї досліджуваної території), ютирак (НхП, Ви, Пд, Рн, Ож), ютирак (частково Старолюбовнянщина), утірак (Сл, НР, ВК, Вц, Ск), ут'ірак (Бр), утірак (Ос), ушірак (Лв, Оч, РВ, Гр, Дн, Гх), фтірак (Кр, МЛ, Mc), фтерачка (Лг, Ср, Уд), хтирачка (Сн, Км, Об), пірток (Мц, Мв, Гв), плахітка (Mp) — карта № 96.

Дериват рушнік, ручник (ручн-ий > ручн-ик) відомий в укр. літ. і діал. мові, а також в слов., чес. мовах. Пор. слов. діал. *ručník id.* (Orl. 290), чес. діал. *ručník* «utěrka na utírat rukou» (Hol. 425).

Назву ютирак, утірак, фтірак можна порівняти зі слов. літ. *uterák* «kus ťanovej al. bavlnenej tkaniny, obyč. obdĺžnikového tvaru, na utieranie práve umytých časťí tela» (SSJ, IV, 721).

Форма ушірак вживается, мабуть, під впливом слов. діал.; пор. слов. діал. *ucirak*.

Назва фтерачка, хтирачка виникла із фтерачк; пор. слов. *uteráčik*, пор. також *utierka*.

Пірток — демінтивне утворення від порт, яке в наших говорах відоме як скатерка, обрус. Для описаного поняття семантично спеціалізоване.

80. Рушник, який давали сватам на весіллі, називався: пе^нре^бираний рушнік, перебираний рушник (Синиця), пе^нре^тыканій рӯшник, перетыканій рӯчник (частково Лабірщина і Свидниччина), коцкований рушнік (НхП, См), писаний рӯчник (Лв, Аи, Вг), дружбус'кий рӯчник (Шп, Бв, Рн, Ін), пасковитий рӯчник (ШЧ) — карта № 97.

Про означення пе^нре^бираний, пе^нре^тыканій, коцкований, писаний (рушнік, рӯчник) мова йшла в пункті 67.

Означення дружбус'кий (рӯчник) можна пор. зі слов. літ. *družboský*, яке етимологічно пов'язано з *družba* «mládenec sprevádzajúci mladuchu al. družičku pri svadobných obradoch» (SSJ, I, 336), пор. укр. літ. дружба (заст. діал.) «Товариш молодого, що бере участь у весільному обряді» (СУМ, II, 423).

81. Нитки основи, що залишилися на рушнику чи взагалі на полотні, називаються: трáкы, трáкі (ШШ, Ін, Гр), трáчки, трáчки (Синиця), трáckі (Мт, Рш), трáш'кі, трáш'кы (Пд, Бт, ГР), торбкы (Кр, Дв, Лв, ВО, Кх, НМ), торб'кы (Зн), торб'чики (переважно Свидниччина, частково Лабірщина, а також округ Воронів), торбочки (ШЧ), торб'кі (Дд), кінц'ї, кінці, кінці (Старолюбовнянщина), рáйтъ, рáйтъкы (Шм, ВЛ, Бв), рóйті (Па), рóйткы, рóйткі (ШЧ, Кр, Гх), рáинцы, рáинкы (Дн, ШЯ, Бр), рáинц'ї (СШ, МЛ, То, КГ, Уд, Км, Mc, НР, Ша, Сул), стр'апкі, стр'апці (По, Сл, ВТ), чүлкы (ВТ), фрáнц'ї (Гц) — карта № 98.

Про всі наведені назви мова йшла у пункті 63.

Назва франц'ї < ранц'ї, де приголосний ф приставний.

82. Полотно або біла чи інша тканина як подарунок новонародженному від хрещеної матері — кріжма (переважно Синиця, Лабірщина, Свидниччина), кріжмо, кріжмо (Бардіївщина, округ Пряшів, Старолюбовнянщина, Спиш) — карта № 95.

Ізоглосу назви кріжма, кріжмо, кріжмо продовжує укр. літ. і діал. кріжма, кріжмо т. с. (СУМ, IV, 343; Грінч. 2, 305), слов. діал. гем. križma id. (Orl. 149), ст. чес. křížmo «svěcený olej obřadní», пол. krzyżmo, яке запозичено через сп.-в.-н. crisme із лат. christma < ἡ (Mach. 302; Фас. II, 376).

При хрещенні дитину змазують «миром» — олією, яку витерають білим полотном. На досліджуваній території у минулому носили кумі-матері новонародженого кусок білого домотканого полотна. Пізніше цю традицію порушили. Тепер носять різного кольору і якості матеріал або сорочечку і всієї дитячі речі.

83. Назви для квадратної полотнини, яку зшивали з двох пілок домотканого полотна, що слу жила для перенесення-транспорту різних речей (іх з'язували у цю полотнину і несли на спині), коли йшли в поле, на ярмарок тощо: плахта, плахта на зайду, писана плахта (спорадично майже вся досліджувана територія), пӯ́хта, тӯ́мак (Сул), плахтина (НС, РБ, Ін, Зб, Пд), плахтка (частково Бардівщина і Свидниччина), плахтка, плахтка (По, Па, Км, Рч), пӯафтбіца (Ос), плахт'а (переважно Синищина і Лабірщина), портобк (переважно Синищина), портобок (частково Бардівщина, Старолюбовнянщина, Свидниччина та Дд, Бе), портобчик (переважно Свидниччина), трауї́анка (Гц, Кл, Уб), трауї́нц'а (КГ), зелені́ц'а (Гв, Ша, Мц), зелени́ц'а (Мв), сір'янка (Чб), рогу́шка (Мт), рапшы́нка (Ож), грастух (Уд) — карта № 90.

Ізоглосу назви (плахта пӯ́хта) продовжує укр. літ. плахта «Картата декоративна тканина», «покривало або килим з такої тканини» (СУМ, VI, 571), пор. також плахта «род белого платка, по форме похожего на широкое полотенце, — им покрываются лемчанки», «простыня» (Грінч. 3, 193), укр. бойк. плахта «рядно», «старе простиравло, що с'ї траву носить», «плахта, переткана вовою» (ОСБГ, II, 79), слов. літ. plachta «váčsi (obyč. podlhovastý) kus hrubšej tkaniny, plátna na okrajoch upravený: ľanová, koporná, postefná p., senná, trávna p. na nosenie sena, trávy: uviazat dať do plachty; prestrieť p-u na postef» (SSJ, III, 77), слов. діал. гем. шар., земпл. plachta id. (Orl. 237; Buffa, 196), чес. plachta id., пол. płachta «рядно» (ПУС, II, 175). Й. Голуб доводить, що назва плахта є праслов. запозиченням з нім. flach = plochý, die Fläche = plocha.

Для назви плахтина паралеллю є укр. літ. плахтина, — демінтивне від плахта (СУМ, VI, 571); плахт-а > плахт-ин-а, укр. бойк. плахтина т. с. (ОСБГ, 79), плахтина т. с. (Грінч. 3, 193), пол. płachcina id. (ПУС, II, 175).

Назву плахті́тка можна пор. з укр. плахті́тка, демінтивне від плахта (Грінч. 3, 192, 193), слов. літ. plachietka, plachetka id. (SSJ, III, 78), пол. płachetka id. (ПУС, II, 178): плахт-а > плах(т)-ітк-а.

Паралеллю для назви плахті́тка є укр. літ. плахотка «зменш. — пестл. до плахта» (СУМ, VI, 571), плахотка «ум. от плахта» (Грінч. 3, 192): плах(т)-ітк-а.

Форма плахт'а (ср. р.) дуже часто вживавася; пор. аналогічне кабат'а, корйт'а, топор'а, побстіл'а т. ін. Паралелей у використаній літературі не виявлено.

Демінтивні форми портобк, портобок, портобочк, які утворені від порт, відомі також в укр. за карп. говорах. Пор. порт, портобк «скатерка» (ДЛАЗ, 59), бойк. портобк «скатерка» (ОСБГ, 118), слов. prtob «obrus» (Kál. 553), сх. слов. діал. partek «obrus, plachta», «obrus, ktorý slúžil i na prikryvanie stola i na zahadzovanie ženápn na chrby proti daždu» (Czamb. 567), слов. діал. гем. portéka «látka», portouka «druh nohavíc» (Orl. 253), слов. літ. portky «druh mužských nohavíc» (SSJ, III, 301), пол. діал. part «plátno», part «гребінне полотно» (УПС, II, 136), portki «spodnie» (УПС, II, 274).

Назва трауї́анка утворена від травяни́й > трав-иан-к-а. Реальню названо за метою призначення. В ній, крім іншого, носили траву.

Паралелей у використаній літературі не виявлено.

Трауї́нца — від трауї́нй > трауї́н-ц-а; пор. слов. діал. trávnica «plachta na trávu» (Kál. 720).

Аналогічно до назви трауї́нца засвідчено назву зелени́ц'а, що від зелен-ий > зелен-іц-а. У полотнині носили, як правило, зелену траву. Для описаного поняття назва перенесена з реалії, яка служила виключно лише для носіння трави з поля додому.

Назва сір'янка, мабуть, специфічний діалектизм. Виражає якість полотна. В окремих населених пунктах для описаної реалії було призначено гірший гатунок полотна, який ще не було повністю опрацьовано. Полотно, яке знімали з навою, було сіре, тому його білили. Пор. аналогічне сіряк «Верхняя теплая одежда из толстого серого сукна» (Грінч. 4, 128). На описаній території сір'ак «одежда, яку носили бідняки».

Рідкісне рогушка названо на підставі форми описаної реалії. Щоб більше вмістилося до плахтини, на її «роги» — «кінці» нашивали довгі пояси: рог-и > рог-ушк-а.

Для назви рапшінка (рапша > рапш-ынк-а) паралелей у використаній літературі не виявлено. Можливо, що плахту названо за якістю. Вона була виготовлена з гіршого полотна «рапавого», шершавого; пор. також рапати «туркотіти»: пар-ш-а > рапш-ын-а > рапшын-к-а.

Рідкісне грастух — германізм. Пор. нім. Gras «трава» і Tuch «платок», «сукно» (НРС, 382, 821).

84. Простирадло, яким накривали матрац або просто солому у ліжку, називалося: плáхта (переважно Бардівщина, Свидниччина, частково Сининчина, Лабірщина та округ Воронів), пýáкта (НР, Бр, Чр, РВ), пýáfta (Ос), спíñ'a плáхта, спóð'a плáхта (частково Бардівщина, Свидниччина і Лабірщина), плáхта на постíl' (Кч, Сд), гру́ба плáхта (Тк, Ба, РВ), клочáна плáхта (ВП), соломийáна плáхта (ВК), пачéсна плáхта (Гр), плахт'áнка (Сининчина), плат, пýат (Пр, Шм, По), рапша, рапша на постíl' (переважно Сининчина), рапшáн'a (Уб, РГ, Сг), зеленíц'a, зеленíц'a, зеленíц'a (частково Свидниччина і Лабірщина), покрбвец (Старолюбовнянщина), сір'áнка (ЗБ, Вц), рандбшка (Па), сакfúka (Зи), пірнíц'a (Св) — карта № 94.

Про назви плáхта, пýáкта, рапша, зеленíц'a, сір'áнка докладніше див. пункт 81.

Сполучення клочáна плáхта, соломийáна плáхта, пачéсна плáхта етимологічно прозорі.

Назва плахт'áнка утворена з прикметникової основи плахтян-ий > плахт'ан-к-а.

Рапшáн'a утворено від рапш-а > рапш-ан-а.

Назва покрбвец' (по-крів-ец') пов'язана з крити: по-кр-и-ти > по-кр-ів > по-крів-ец. Пор. по-крівець «Те саме, що покривало» (СУМ, VII, 50), слов. pokrovec «prikrývka, hovor, deka» (SSJ, III, 199).

Унгаризм рандбшка (ранд-ошк-а), мабуть, від ранд. Пор. сх. слов. randa, randečka, renta (Buffa, 208; Kál. 564; Czamb. 584).

Рідкісне сакfúka, мабуть, від сак, що германізм: сак-іjük-а.

Для назви пірніц'a паралелей у використаній літературі не виявлено. Пор. укр. літ. пирій «трав'яниста багаторічна рослина родини злакових, замчайно бур'ян» (СУМ, VI, 357). У полотнині носили траву, бур'ян, пирій тощо.

85. Покривало, яким накривали ліжко, застелене подушками і периною, називається: плáхта (майже всі досліджувана територія), пýákta (Старолюбовнянщина, частково Спиш), перетыкáна плáхта (частково Лабірщина, спорадично Свидниччина), плахта на постíl' (По, Бв, Да, Кв, Ож), vép'xna плáхта (ВТ, Уб), переберана плáхта (УК, Кб, Ул), плáхта писáна (Br), коцковáна плáхта (ГР, Су), шмецбóva плáхта (НО, Сд), конопляна плáхта (Лв, Дд), цéнка плáхта (Ба), плáхта дрепíхóва (Гр), плахт'áнка (Тп), плахт'áнка (Ан), закрýfúka (Рш), дéка (КГ), покрбвец (Зв), копéрдек (Гп), рапшáн'a (Уб) — карта № 93.

Про всі наведені назви мова йшла в попередніх пунктах.

Означення шмецбóva (плахта) можна пор. з нім. Smitze «шматок, пасмо».

Назва копéрдек має паралель в сх. слов. шарис. говорах koperdeka «raplon» (Buffa, 166), слов. діал. тем. koperdek — «prikrývalo na posteľ», koperdekňa (Orl. 142). Мабуть, латинізм. Пор. лат. sōpératio (со-operio) «покривати, закривати» (КЛРС, 136).

86. Полотнина, зшита з двох пілок, у якій носили траву з поля, називається: траўніца, траўніц'a (переважно Бардівщина, частково Свидниччина, Старолюбовнянщина, округ Пряшів, Спиш), траўянка (Сининчина), зеленíц'a, зеленíц'a, зеленíчка (переважно Свидниччина, Лабірщина, частково Бардівщина, а також округ Воронів), плáхта, пýákta (Шм, Мд, Кч, ШШ, Бн), плахт'áна, плахт'áнка (Сининчина), плахт'áнка (По, Км, Па), рапша, рапшынка (Сининчина), грás-tuh (частково Старолюбовнянщина і Спиш), сакfúka (Пл, Вг, Зи, РП), сір'áнка (Вц, Чб, ЗБ), порточіна (Ба, Дд), пірніц'a (Ви, Ош, Св) — карта № 92.

Докладніше про наведені назви див. пункти 83, 84, 85.

87. Пілка полотнини, якою загортала мати дитину і себе, коли несла її на поле чи взагалі кудись йшла, називалася: пілка, пýuka, пýлка, пýлка (переважно Лабірщина, Свидниччина, частково Бардівщина, Старолюбовнянщина, Спиш, а також округ Воронів), пілбочка (Лв, Бв), гáйтка

(переважно Старолюбовнянщина, частково Свидниччина, Сининщина, округи Прашів та Миколівці), пригортáка, прíгортáка, прýгартка (Сининщина), загбртка (Лм, Тк), загартú'ка (КБ), тáчка (Сл, Рш), плахта (спорадично Сининщина, Лабірщина, Свидниччина), пýафта (Ос), плахтка (Ба, Дд, От, Кр), зайда (НС, РВ, Пр), колысáчка (Зб), грáстух (Дн) — карта № 91.

Ізоглосу назви пілка, пýка, пýлка продовжує слов. літ. «polka plachta na nosenie dieťaťa na hukách: okrútiť sa do p-y» (SSJ, III, 217), укр. літ. пілка «відрізаний для пошиття одягу шматок тканини на всю її ширину» (СУМ, VI, 534). Утворено, мабуть, від роľь: пол-ъка > пілка.

Демінутивне гайтка пов'язано, мабуть, з hajda «detský kočárek, kolébka» (Kál. 157), пор. також слов. діал. шарис. hajdi «podme», hajtac, hajtam «zakrúcať decko a brať ho na tuky» (Buffa, 153); гайд-а > гайд-к-а.

Назву прýгартка пор. з укр. пригортати «Міцю притискувати до себе»; Щасливий батько пригорнув свою дитину до серия (СУМ, VII, 597); пригорт-а-ти > пригорт-к-а.

Пригортáка — також від пригортати — пригортач-а. Паралелей у використаній літературі не виявлено.

Демінутивне загбртка, загартú'ка утворені також від кореня горт-: за-горт-к-а; за-горт-ул'к-а.

Назва колысáчка (колысати > колыс-ачк-а) специфічний локалізм. У використаній літературі не фіксується.

Про назву грáстух мова йшла в пункті 83.

88. Мішок для спання, який зшивали з чотирьох пілок полотна і напихали соломою чи сіном — стружл'ák (переважно Сининщина, частково Лабірщина), стружл'ак (майже вся досліджувана територія на захід від ріки Лаборець), стрýжл'ак (Старолюбовнянщина), стрýжл'ак (Tr), стрéйзак (Ос, Ки), стрéжак (Ба), сérзак (Ср), соломн'áник (Шп, Вг, Кч, Ка, Тк, Гб), соломйáник (Мц, Вк, ВП, От), слáмник (Да, НС, Зб).

Назва стрýжл'ак має паралель у слов. говорах strožlák, strožok «slamník» (Kál. 653), сх. слов. діал. stružlák «slamník» (Buffa, 216). Мабуть, германізм; пор. нім. Stroh «солома» і Sack «мешок» (HPC, 791, 700).

Назва соломйáник утворена від соломйáний > соломйан-ик; слáмник — словакізм.

89. Спідні штани з дотоканого полотна — гáчі (майже вся досліджувана територія), гáчы (Старолюбовнянщина), гáш'i (Зн, ГР, Пд), гáт'i (Ул, Па), спбд'кі (Рш).

Назву гáчі пор. з укр. гáчі «штани», «кальсони», слов. діал. gáče (Buffa, 150), gače, gate «nohavice» (Kál. 142; Czamb. 508), чес. gáče id., болг. гащи т. с., мак. гаки т. с., цсл. гаша «білизна» прасл. *gatja (одн.) *gatjé (дв.), яка підтверджується старими запозиченнями в фінно-угорських мовах (фін. kaattio «штани»), пов'язується з прасл. *gatiū «прикривати», укр. гатити як про нижній одяг первісного типу пов'язки, що закривав певні частини тіла (Brúc. 131; Mach. 153—154; Фасм. I, 397—398; ЕСУМ, 484).

Назва спбд'кі має паралель у слов. мові. Пор. слов. літ. spodky «mužské spodné nohavice» (SSJ, IV, 171), чес. spodky «spodní kalhoty, podvlékačky» (Trávn. 1436). Утворено від spod- > спод-к-і.

90. Спідній одяг для жінки — подблок, поділ'а, поділок, подбóук (частково Лабірщина, Свидниччина, Бардівщина), піддолок (Сининщина, округ Воронів), підділок (частково округ Синя та Меджилабірці), підбóук (Старолюбовнянщина), підбулоук (Сининщина), підділ'а (Вр, Он, Бк, Гб), підділ'ча (Ви, ГР, Ін, Пх, Пз), піддуп'ча (Ла, Мх, Тп, Сг, Ки, Ул), спуднік, спуднік, спуднічка (РВ, НС, Уб), спбд'ник (Ба), спуднічка (Ул), спіднічка (ШЧ), спудніца (Сш), спудн'а (По), спідн'áрка (НР), кошél'а (частково Бардівщина і Старолюбовнянщина), кошул'а (Гр, Гх, Бр, Мт, НР, Шп), сорбш'ка (Бт, Пд), бенду'áчка, пéндел' (Км, Гц), гомбінáчка (РВ, Пр), кáбат (Уд) — карта № 100.

Паралельно для назви подблок, піддолок, підділок, подбóук є подблок, поділ'ок «юбка из холста» (Грінч. З, 244), бойк. подблок «підгорнута дороги нижня частина запаски, спідниці, в якій носять ісважкі предмети» (ОСБГ, II, 95), слов. літ. podolok «spodná časť sukne, spodnice, košeľe»: Pod, natrasiem ti (ovocia) do podolka. (SSJ, III, 142), слов. діал. podolok «žen. košeľe», podolek «spodník, košeľe v celku od podpaðí ku kolenùm» (Kál. 483, 632, Czamb. 573), чес. podolek «dolejší časť okraju šatu, hlav. košeľe» (Trávn. 1186), пол. podolek «поділ» (ПУС, II, 211), рос. подолок «подол одежи, край, полоса» (Даль, III, 192). Утворено від долъ, що означає «низ», за допомогою префіксально-суфіксального способу (. Інган. 352): по-дол-ок.

Демінтивне піділ'ча, підул'ча — також від поділ: по-діл-ч-а.

Ізоглосу спóдник, спóдник, спóднік, спýдніца, спýдничка продовжує слов. діал. spodnik, spodnička, spodnička id. (Kál. 632), слов. šarisc. spodník «spodná ženská sukňa» (Buffa, 215), слов. lít. spodník, spodnica, spodnička «spodná sukňa, súčasť ženskej bielizne», «košeľa bez rukávov», «súčasť spodného ženského ľudového odevu, rubáš» (SSJ, IV, 171), слов. dіал. гем. spodniška, spodnárka «spodná sukňa s čírkami» (Orl. 309). Етимологічно пов'язано з спо(у)д- «ніз»: сподні > сподн-ик; сподн-иц-а; сподн-ичк-а.

Назва кошé́ла, кошú́ла має паралель в інших укр. діалектах кошúля, демінтивне кошúле(о)нька, кошúлечка, кошúлька «Рубаха», слов. літ. košeľa «druh bielizne, ktorá sa nosí priamo na tele: nočná, denná, panská, platenná, hodvábná, vyšívaná» (SSJ, I, 753), чес. košile id., в інших слов'янських мовах коšuľa, що з лат. casula (Mach. 282).

Сорочка має паралель в східнослов'янських мовах. Пор. укр. літ. сорочка «жіноча або наїльна білизна», покіні — сорочина, сорочечка, сороченька, сороченя (СУМ, IX, 466, 467). У пам'ятках засвідчено з XII ст. Утворено за допомогою здрібнілого суф. -ък-а від сорока «рубаха», «мішок» (Цыган. 442).

Назву пéндел' та демінтивне бендл'ачка (б < п) можна пор. зі слов. pendel «spodňa» (Kál. 460, 632); мабуть, германізм.

Назву гомбінáчка пор. зі слов. kombiné «časť ženskej spodnej bielizne» (SSJ, I, 723).

91. Спідня блузка жінки, зшита з домотканого полотна — пл'́ча, юп'́ча (переважно Сининиця), опл'́ча, опл'́ш'a (решта досліджуваної території), оплýча (Cs), оплéчко (РБ. Дд), опл'́чко (Ан, Лм), оплéцко (Па), кошé́ла, кошú́ла (переважно Бардіївщина і Старолюбовнянщина), ко-сúля (Ос), стáнча (Сининиця) — карта № 101.

Назву опл'́ча, юп'́ча можна пор. зі слов. літ. oplecko «súčasť ženského odevu, hrábka (po pási siahajúca) ženská košeľa so širokými rukávmi» (SSJ, II, 577).

Про назву кошé́ла, кошú́ла мова йшла вище.

Демінтивне станчá пор. з бойк. стан «сорочка в процес: шиття без рукавів та обшивки», «міра полотна на одну сорочку» (ОСБГ, 248), пор. також стан «верхня частина жіночої рубахи до підтички, без рукавів» (Грінч. 4, 196), слов. stan «horejší část košile (bez rukávů), stánka, stanok «čast košile od pasu do prsou» (Kál. 640), сербхорв. стан (з позначенням текст.) (СХРС, 907).

92. Піджак для мужчин, який шили з домотканого полотна, має назви: кітл'a, кік'л'a (частково Свидниччина, Лабиринша, Сининиця та округ Воронія), гéрок (ШЯ, ВЛ, РВ), gérok (Дс), д'érok (Кр, Кч, КП), гýn'a, гýn'ka (південна частина Свидниччини, частково округ Пряшів, також Старолюбовнянщина), дрел'шáнка (Рш, Гх), брушл'ak (НР), бруслík (Ор), полотн'áнка (ВК), лепет'áнка (Лм), губáн'ka (ГР), чугáн'a (Гб), сірák (УК, Кб, Ка), сір'áнка (Су, МЛ), кацаబáйка (НМ) — карта № 102.

Ізоглосу назві кітл'a, кік'л'a продовжує сх. слов. діал. kitla id. (Kál. 238), укр. літ. кітель «формена однобортна куртка із стоячим коміром» (СУМ, IV, 171), рос. китель т. с., що германізм (Фас. II, 241), нім. Kittel «блуз».

Паралеллю для назви гéрок, д'érok (д' < г) є сх. слов. діал. gerok id. (Buffa, 151; Czamb. 509; Kál. 147). Назва запозичена із нім. мови. Пор. нім. Gehrock id.

Назва гýn'a має паралель в укр. літ. мові гуна т. с. (СУМ, II, 194), бойк. гуна (заст.) «верхній чоловічий одяг домашньої роботи» (ОСБГ, 1999), рос. гуна «вид одягу», блр. гунька, пол. guma «верхній одяг з грубого сукна; грубе сукно», чес. houpe «попона; ворсиста матерія», болг. гуна (гуни) «сільський верхній одяг», праслов. гуна, запозичене з невстановленої мови; наймовірніше пов'язано з пізньолат. gunna «кожух» неясного, можливо, кельтського походження (Holub-Lyer) (ЕСУМ, I, 620).

Назва дрел'шáнка пов'язано із дрелих. Цей одяг шили переважно з дрэлиху.

Для назви брушл'ak, бруслík паралель продовжує сх. слов. bruslak, brusiek, brusliak, bruslik «knofliky posázená vesta mužu i žen ke kraji» (Kál. 43). Мабуть, германізм.

Назва полотн'áнка має паралель в укр. мові полотнінка (з позначенням діал.) «Верхній селянський жіночий та чоловічий одяг з домотканого грубого полотна» (СУМ, VII, 98).

Назва лепет'áнка, мабуть, локальний діалектизм. У використаній літературі не фіксується.

Варіант губáн'ka пор. з слов. guba «kabát z hrubého súkna, huňa» (SSJ, I, 144; Kál. 153), що унгаризм.

Ізоглосу чутгáн'a продовжує сх. слов. діал. čuha т. с. (Buffa, 141; Kál. 83). Мабуть, унгаризм.

Назва кацабáйка має паралель у слов. літ. мові. Пор. kacabajka, kacabaja «krátky priliehavý kabátik, súčasťka ženského i mužského ľudového odevu, jupka» (SSJ, I, 658), укр. літ. (заст.) кацавейка «Вид жіночої юпки на ваті, хутрі або на підкладці» (СУМ, IV, 123). Слово запозичено з мад. мови kacabajka id. (Hol. 226).

93. З полотна в домашніх умовах шили: а) кошél'кы, сôрочки, опл'чата, пл'чата, подблкы, побdлкы, гáчи, ногáуки, кабáты, батканíці, канафáкы, ýáблики, виганчáта, об"шýуки, шúрцы, чíпчáта, гун'чáта, губáнчата, kítł'i, сíракы; б) пláхты, пláхt'áta, ражы, простерáдла, обpсы, xl'ibúky, стол'úky, пбртки, порgt'áta, порташ'кы, заголбúчны, перин'áнky, стружl'áкы, облéчки на перйны, кобéлкы табышкы, цан'истры, так'итry, торбéчкы, торбýнкы, оброчнíці, оброш'нíці, оброк'úky, вðбробшнíці, цíдил'a, цíдилko, груд'áнкы, розеfúky, рош'úky, носfúky, сiáячки, зас'úky, ражы, зеленíц'i, пíрнýц'i, траўнýц'i.

Назва кáбат має паралель в слов. говорах. Пор. kabat «ženská sukňa» id. (Buffa, 161), укр. кабат (діал.) «солдатська куртка» (СУМ, IV, 64). Походить з персько-османського kabâ «kaftan» (Mach. 233).

Батканíц'a, мабуть, від batik «spôsob ručného vzorkového farbenia látok», batikovať «farbiť látku na spôsob batiku» (SSJ, I, 75), батиковáti, батиковány > баткáный > баткан-иц-a.

Назва канафáкса «спíдниця» мотивована назвою тканини, з якої пошила реалія. Пор. слов. kanafas «šanová al. bavlnená tkanina, z ktorej sa robia hlavne oblečky na periny: sukňa z belasého kana-fasu» (SSJ, I, 669).

Ізоглосу ýáблик продовжує слов. літ. lajblík «krátká vesta» (SSJ, II, 10), діал. lajblík, lajbel id. (Kál. 295). Германізм, нім. Leib «vesta», Leibel (Mach. 318).

Унгаризм вигáнча пор. з слов. діал. vigan (o-), viganček «detská suknička s živútkem v celku, šatičky» (Kál. 770), vigan, viganek id. (Buffa, 230).

Назва об"шýука утворена від об"шýti > об"шýука. Пор. укр. літ. обшивка «те, чим обшивают або обшито що-небудь» (СУМ, V, 606). Германізм шурц має паралель в слов. діал. šurc «zá-stera» (Kál. 699; Buffa, 223; Orl. 343). Пор. нім. Schürze «фартух, передник» (HPC, 735).

Демінутивне гý'нка, гý'ча має паралель в укр. літ. мові гунька, гуна «верхня одежа з домотка-ного грубого, перев. нефарбованого сукна» (СУМ, II, 194, 195), слов. діал. huňa, huňka, «plášt z plsti», «ženský čierpnu kabátik z barchanu» (Buffa, 157), чес. houpe «попона; ворсиста матерія», пол. gunia «верхній одяг з грубого сукна», болг. гуна «сільський верхній одяг», праслов. gunja; пов'язане, мабуть, з пізньолатинським gunna «кожух»; мабуть, кельтського походження (ЕСУМ, I, 620).

Для назви чíлéц, чíлчá, чíпчáта виявлено паралель в укр. літ. мові чепець «старовинний голов-ний убір заміжньої жінки у формі шапочки» (СУМ, V, 883; XI, 294), слов. літ. čepiec «druh prilie-havej okrúhlej príkrývky na hlavu» (SSJ, I, 198), чес. čepres, пол. czerpec; споріднене з латинським seripe «прив'язувати на голову платок» (Mach. 98).

Назву кобéлка пор. з укр. кобéля «корзина, кошик», кобíвка, кобíлка, кобíльчина, слов. kabela, kabelka, чес. kabela «сумка», пол. kobiel «кошик». Запозичено з нім. Kabel «халупа, курник, саж; коробка воза» (ЕСУМ, II, 476).

Паралель назви так'истра, цан'истра продовжує в інших укр. говорах таністра «ранець» (Грінч. IV, 246), чес. tanístra «torba»; мабуть унгаризм. Пор. мад. tanysztra «pytlík na potravu pro koně», лат. canistrum «кіш», нім. Tornister (Mach. 635).

Ізоглосу демінутивних назв торбéчка, торбýнка продовжує укр. літ. торбóчка, торбýнка «вид до-рожного мішка, що його носять звичайно за плечима» (СУМ, X, 200), похідні діал. тбрбóчті «не-сти важку ношу». Утворено від назви торба > торб-ник-a. Назва зустрічається у всіх слов'янських мовах, а також в мадярській — turba, що з турецького torba (Mach. 648).

Назва груд'áнка «мішок для сира» зумовлена тим, що в ній формується і відстоюється груда, тобто сир; груд-a > груд'-ан-ый > груд'ан-к-a.

Паралеллю для назв оброчніца, оброш'ніца, вðбробшніца, оброк'úky є ст. чес. obročnice «sypka na dávky obilí», слов. obročnica «pytlík na obrok» (Kál. 396), слов. літ. obročnica «vreče s obrokom na kfmenie koní» (SSJ, II, 445); пов'язується з назвою оброк: оброчн-ый > оброчн-иц-a.

Назва розс'ї́ка, рош'ї́ки та деривати засі́їка, насі́їка, сійáчка пов'язується з дієсловами розс'ївáти, засівáти, насівáти: роз-сї́-к-а; за-сї́-к-а; на-сї́-к-а. Назва сійáчка утворена від дієслова сїяти > сій-ачк-а.

Про всі інші назви мова йшла в попередніх пунктах.

СКОРОЧЕННЯ

блр. — білоруський	нім. — німецький
бойк. — бойківський	н. гр. — новоградський
болг. — болгарський	півн. — північний
вал. — валаський	поділ. — подільський
гем. — гемерський	покут. — покутський
гук. — гуцульський	поліс. — поліський
діал. — діалектний	полт. — полтавський
д.-в.-н. — давньо-верхньо-німецьке	пор. — порівняй
заг. слов. — загальнослов'янський	праслов. — праслов'янський
закарп. — закарпатський	рос. — російський
ід. — idem (те саме)	рум. — румунський
індоевроп. — індоєвропейський	слв. — словінський
лат. — латинський	слов. — словацький
лем. — лемківський	србх. — сербохорватський
лит. — литовський	ст. слов. — старослов'янський
літ. — літературний	ст. — старий
лтс. — латиський	сх. — східний
мад. — мадярський	т. с. — те саме
мор. — моравський	укр. — український
надсян. — надсянський	чес. — чеський
ниж. тренч. — нижньотренчанський	

ДЖЕРЕЛА

- БД — Българска диалектология. Проучвания и материали, книга X. Българска Академия на науките. София 1981.
- BDM — Bartoš F. Dialektológia moravská, I., II. Brno 1889, 1895.
- Brć. — Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa 1957.
- Buffa — Buffa F. Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese. SAV, Bratislava 1953.
- Верх. Знадоби — Верхратський І. Знадоби для пізнання угорського-руських говорів, ч. I. (Говори з наголосом движимим). ЗНТШ, т. XXVI—XXX, Львів 1899.
- Верх. Лемки — Берхратський І. Про говор галицьких лемків. — Збірник філологічної секції НТШ. Львів 1912.
- Holub — Holub J., Korečný F. Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1952.
- Грінч. — Гринченко Б. Д. Словарь української мови в 4-х т. Київ 1907—1909.
- Даль — Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка в 4-х т. Москва 1911—1914.
- ДЛАЗ — Дзензелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР в 2-х т. Ужгород 1958, 1960.
- ДТЛ — Дзензелівський Й. О. Ткацька лексика українських говорів Закарпатської області УРСР. Studia Slavica Hung. XIII, Akadémiai kiadó Budapest 1967.
- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови в 7-х т.; т. 1,2. Наукова думка. Київ 1982, 1985.
- Желех. — Желехівський Є. Малорусько-німецький словар в 2-х т. Львів 1886 (т. II у співробітництві з С. Недільським).
- ІУМ — Історія української мови. Лексика і фразеологія. Наукова думка. Київ 1983.
- Kál. — Kálal K., Kálal M. Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. B. Bystrica 1923.
- Kell. — Kellner Ad. Východolaašská nárečí, I., II. Brno 1946, 1949.
- Mal. — Malina I. Slovnik nárečí mistického. ČAVU. Praha 1946.
- Mach. — Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. ČAV. Praha 1968.
- MSČS — Malý staročeský slovník. SPN. Praha 1978.
- Marková Ema. Slovenské ľudové tkaniny, vyd. Veda. Bratislava 1976.
- Matej. — Matejšíč J. Lexika Novohradu. Vecný slovník, vyd. Osveta. Martin 1985.
- Митр. — Митрак А. Мадярско-русский словарь. Ужгород 1922.
- НМЛАУМ — Никончук М. В. Матеріали до лексичного атласу української мови. Правобережне Полісся. Наукова думка. Київ 1979.
- НРС — Немецко-русский словарь. Советская энциклопедия. Москва 1971.
- ОСБГ — Онишкевич М. Й. Словник бойківських говорів в 2-х т. Наукова думка. Київ 1984.
- Orl. — Orlovský Jozef. Gemerský nárečový slovník. Vyd. Osveta. Martin 1982.
- ПУС — Польсько-український словник в 2-х т. АН УРСР. Київ 1956, 1960.
- Ripka — Ripka I. Vecný slovník dolnotrenčianskych nárečí. Vyd. SAV. Bratislava 1981.
- СУМ — Словарь украинской мови в 11-х т. Наукова думка. Київ 1970—1979.
- SSJ — Slovník slovenského jazyka; d. I-V. SAV. Bratislava 1959—1965.
- Trávn. — Trávníček F. Slovník jazyka českého. Slovenské nakladatelství. Praha 1952.
- Фас. — Фасмер А. Этимологический словарь русского языка в 4-х т. Прогресс. Москва 1964—1973.
- FPST — Falinska B. Polskie słownictwo tkackie na tle Słowiańskim, d. 1,2. PAN. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1977.
- Czamb. — Czambel S. Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. T. S. Martin 1906.
- Цыган. — Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. Киев 1970.
- Шан. — Шанский Н. М., Иванов В. В., Шанская Г. В. Краткий этимологический словарь русского языка. Просвещение. Москва 1971.

ДОДАТКИ

ВИРОЩУВАННЯ Й ОБРОБКА КОНОПЕЛЬ. ВЕЧОРНИЦІ. ТКАЦТВО. ВИГОТОВЛЕННЯ ПОЛОТНА

ГОВОРИ З НАГОЛОСОМ РУХОМИМ

посідаї са сіменець / потому / як кіноплі виросялі та са розд'їлі / туты / шо маль семено / та са
клікали зелені / а туты / шо їже са маль брати / пірши / то са клікали поскуні // но та туты по-
скуні з'ме витігали / а зелені ші зусталі надале / бо маль сімено / сіменець / шо було треба
назат ші сбіаті до землі // но потому / як їже тот сіменець дбайшоу / та са витігали туты зе-
лені // там на фалатку так до сніпіку звіязані вискли / а потому са бралі дому / а молотілі //
но тай са вичистило / тай са сіменець одложи / а кіноплі са мочили до відь / даз два тижні
мокли / а потому / як їже вимокли / то з'ме ішши позерати // як їже так ламали са / та уж
з'ме знали / коли треба брати відь / потому помыли з'ме ях / так їже попрустерили са попут
плут // як висхли / потому са отріали // то була турпіца і чмоухальніца // так найперше са лама-
ло / шо так на буліші туті куски ішлі тоті стебло / а тута чмоухальніца то так уже надрубніше /
шо їже вичіщчала тоті паздирі а дробні // потому була така сіті / шо мала такі гвозды / клін-
ці / а так са туті пр'ядиво мікало / розд'їло са / туто шо пущкої ішлі на міхі / а шо ліпшої /
та ішлі на полотні // потому з'ме пр'ялі / моталі на такої мотовилі // туто потому на війалкі а
так са віла на клубату тута пр'ядж'а // а пак з'ме сновалі / навивалі на кросна / набералі до ні-
челніц а з'ме ткаль полотні // то ткало са с того пущчого / клобча / то са клікало міховим полотні
а то / шо са клікало пр'ядиво / то ліпшої / то са ткало полотні такої / шо з'ме носили шат'а з
н'бога / клобча аж на четверо ішлі // було туті / шо клікало са окуніц / вітіпія / то ішлі на міхі //
потому туті / маль ліпшо клобча / то са ткало на такої спудній шат'а // а пак було кітап'кі і
пр'ядиво // но та туті пр'ядиво са пр'яло на усніву / бо колис' не мож було памут купити // мусіли
з'ме носити іс своїй роботи / тай з'ме й навивалі іс своїй роботи / іс пр'ядива са ткало // ткали
з'ме і самой памутової / кед' з'ме жбны хот'їлі на таї / шо з'ме носили оплічата / а хлоп'ї кошулі //
но те на с'ято з'ме ткали і самой памутової / шо якак була іс памуту осніва ай по'ткан'я / но а
їже туті / то з'ме потікалі свійші / та туті їже на кождий ден' са носило шат'а // на юбркі са
переберало на кроснах // шо переберало з'ме такими добщечками но ай чиноватина са ткала / шо
хлоп'ї носілі ногаюкі // на полотні такі ширники са робілі / то са клікала проста чиноватина // а
туті / таї ялічкі / то була їже р'адна чиноватина // нічелніці са вішалі на вашкі // то са клікали
вашкі / кед' полотні са ткало та то лем буї йеден рожбл / то лем йедибл колішча було / а кед'
чиноватина / та буїні туті / таї вашкі / шо двійе колішчат ішлі // ту дві нічелніці і ту дві нічелніці
шли // (а што то єе б'їнів?) юбркі та то / шо са першіраз / як з'ме тріпали та з'ме давали по
дві ручки відно / а потому са так іскрутіло / то са клікала ручка / а як са мікало на сіті / шо
такі кліні суті / а туті кун'ї та туті са вітіпія клікало / шо кіні са оборвали а потому як їже
дале та туті було ліпшої клобча, шо їже са і полотні з н'бога могл ткати // но а потому ші са
кітап'кі выберали с того пр'ядива / а так пр'ядиво туті зустало / шо їже було сил'їні / кед'
треба було основати з н'бога / то їже було волокні нійміцишо // пр'ядиво са клікало // а крос-
на / шо буїні прості / та то лем так са ту спереду навивало на навуї / а полотні са клало на буїк /
а туті / шо буїлі ткац'кі кросна / так ші буї йеден навуї ту над ногамі / а ту са крутило полотні //
туті буїлі біншак роблені і туты біншак // туті са крутило ту ай ту / шо са припушчало с того

бóку на прáву rúku / а тóты на л'íву rúku / шо лем з пáличкоú // то былі ыншак рóблен'и тóты // (як будувáлі хýжы?) Інколи / кед хот'їли будовáті хýжы / так мýслі задовáжити дéрево / бо са лен вéце рóбило з дéрева // но тепér'ка юест юеднодúхой // тепér достáне прóйект і так дál'ше / бо уж подl'a прóйекту рóбл'ат хýжы // так же юе то вéлікий рóздел як даколі тепér'ка // дáйме тому йаколи не был нýякай проектант / л'уди собі творыли самі подl'a свóго вкýсу / а так дál'ше // днýска уж достáне кáждый прóйект а рóбйт' подl'a прóйекту // рóбл'ат с квáдруú / с цéглы а так дál'ше // покы ідё о вýбаулен'a / шо было / лáука / столиц' юедé / старый стул / пец а скóро вéценич // а шi рóбили самі постел'i так / шо спáло і по пýятéро на юедний постел'i // днýс'кай с'áди вýбаулен'a комфортий а так дál'ше // водовбд / кáждый хóче мати спáлн'u / юедалn'y / зúлаштні мýстностi про дíти і так дál'ше // інколи шýткой было по громáд'i / і рóдичi / і по дíвневысты ў юедний хýжы ў громáду з д'ítm' / хоц бы там са тоуклó мéдж'i собуу //

Записано 18 липня 1985 р.
від Піди Олени, 68 р.,
с. Убля.

посéяли з'me кóнкопl'i / вýграбали з'me / жéбы то мв'агон'кой было / бы груд'á не было // но іш'i з'me збýграли такий друben'ký гнуй / потóм з'me знáйте сýяали / бо то л'íпши кóнкопl'i / бо то гнойіва не было так / як шо тéпер' // і такий вýúc'i са т्रýмали знáите / і с tym іш'i з'me так повéр'ха // а потóм єже з'me т'áгали toti бíl'i кóнкопl'i / єже з'me мочýли toti кóнкопl'i // но пак з'me іх вýбрали із мочýла // зелéн'i дóйше мбкли / но а тóты но та єже з'me іх поростáу'али / поростóчували / кед' шýшно коло плóту дагде // пак позvýázували до мáндликu // но а тóты зе"лéн'i з'me т'áгали / та тóты єже мýслі до тых снóпóу позvýázувati / а постáу'али з'me так гбр'i / жéбы вýсхли / жéбы са добр'i вýмоловали // но а пак помолотили з'me сíменец' а з'me го вýш'iн'али / а токой з'me намочили // но та ш'i з'me іх знали галýз'ом попреклáдовати а пак камíн'ом // а так мбкли єже вбсени // а так зайс' з'me пообéрали / кед' шíпнáвой было мочýло / но та ш'i з'me іх знали и помýтти // так з'me іх вýбрали єже // но так вýсхли / зайс' позvýázували пак з'me ш'i іх клáли / кед' пец быў / кобылка была в такі гр'átki были ў сн'ox / та з'me на дым клáли / бы са л'íпши пуш'али тéрти // а кед' н'i / та на пéцу з'me сушыли тóты кóнкопl'i // сúшн'i не мали з'me // пак єже з'me потéрли / почмóухали / помýкали / но тай єже пак са пр'áло клóча / кóтрой л'íпши / та повéсмо / клóча з'me пр'áli // но потóм єже са тóто мотáло на мóтбóвilo // потóм єже з'me зи'али totó mi'ati / так попéл'и зробили / а є tum з'me так вýмн'али а до пéца з'me клáли // тóты звáрл'i были / но а пак i з'me выпáрали // тай зайс' на вýайл'i / тай з'me зvávali // такé в хýжкi было прýбóйтой / а так єже пак са сновáло / наявáло са / тай tkáli з'me єже полótnio // (шýкé полótnio с'те тkáli?) по пámут'i з'me tkáli / клóчаной з'me tkáli / mÍxi з'me tkáli / чиновáтину / шо са з'бóго носíло kítl'i / ногáuk'i // то не так шо тe"pér уже собi кýпти ногáuk'i // но тай гáчи / спóтки / шо клóпí носíli // а жéны подул'чата носíli / пл'íчата з'me носíli / но тай рапшáni / то на побstíl' мýсто простерáдла / то не так як тепér'ka // так з'me жýли / траву іc поб'a з'me носíli в плахтий'i / таку шýli плахтийnu / таc іc тýма фрамбýкам / но а з'me носíli траvу // полótnio з'me зложíli а с тóго полótna з'me нарýzali такí фрамбýki // но а тóто з'me пошýli на чотирivúglast'i / но та такí плахтины з'me мали а у тум з'me носíli // побstíl' з'me прíkryvali плахтоу // с того полótna з'me шýli плахты і с того єже / шо по пámut'i з'me tkáli / но а тóто з'me прусteráli єже так на вér'ka // а тóто / шо єже такой было клóчаной / но та єже з'me на спu прустeraли // а кед' n'i / тай с тóго / шо єже такой грúпшой было / шо на mÍxы / та з тóго з'me мали тóты рапшáni / то са так кликали / жéна / кед' iшla до поб'a / та са загортáла прýгарткоу // (а д'ítaiu до чóго пелénali?) д'ítaiu лем до тбó / до таких пелénok // kít' стáрша сорóчка была та вýты: дакý / а шos' с кáбата / то пелénki были / із вér'xa жéны носíli / ал'a / тутó / kártyun / полótnio / шо по три корóvны было / но тай такí вéztki собi ўshýli // то бídnóta была / бídnótu чоulozýk пережýy // то не так / як днýс' // но а до поб'a kít' iшbó / або до мýста / та тутó шо собi купila / та до побr'ati завýázala // но а на спu носíli подул'ча а так кáбат з bÍlого полótna / шо с тákma фбðrami / із шtrík'ban'a / то са klyikalо фбðrači / а зvér'xa takýi с купóваного полótna або прóстый // xlópíj носíli ногáuk'i / чýжмы / láйбики / дакý téroc'h'a // d'ítai' носíli дакý wígan'ch'a шо са купílo / дакý сорóчинu с того полótna // а kít' са p'fúka од:авála / та ѹi маti готовila дакý перенчýn / або ч'ýr'g'u / шо ѹuци т्रýмали // давáli / так / як моглý / як хто замóжный быў / хtos' дас' / хtos' не дас' // чýr'ga са рóбила с конопél' / напr'álo

са / а ўсноваўло са / а з вёўны са напр'яло / а таку чорну вёўну далі помідж'я тут / смужку // д'юкі давалі рапшані на спуд / наверх да савае три плахты // хлібук / жебы то было навірх на велігден' на кошарик // іншой не было с чого // тай не было коруны / не было / то лем кід' дагде пушоў до л'ца гвар'я та сабі заробіў // як служыла од мален'ка / до шкльным ходила / ам служыла / жебы перыну маля // за рук яем робила / шом на перыну і заголоўкі заробила // ай рук яем робила / шо лем по двой ці трой шатын яем маля // а кул'ко то / а тун'бай было / а мусілам робіти //

Записано 18 липня 1985 р.
від Лошак Юлії, 70 р.,
с. Стріговець.

так яем пр'яла / веретено мі пукalo / нітку скручала // а ш'я мам і полотні // пр'ялам шумно // парядно пр'ялам // ш'їм ўлоні до Прягі продала іедному панові полотні // знаву пр'ясти ш'ї тепер / але ўже туэт рука поламана // ткали з'ме полотні і свайе роботы / ай по-памут'ї / шо ай памут яем снуб'яла / а само яем так напр'яла на осніву / і так яем ткала // (а як са вазывали хонб'я, шо с'те" ях ул'їт'ї бралі?) кёнб'ялі были бл'ї а потому зилин'ї / шо насін'я было у них // а пак яем мочайла / въсушыла / пак тэрла // (на ч'їм с'те" тэрла?) но така была тэрлица / а потому така была ш'їт' / гвозды набр'ї / а так яем мыйкала // пёршой то было клобча на міки / шо на тромпакі // шытко былоб // пёрше сновалам // то як яем напр'яла муткі а ў зол'ї намн'яла / та такі парадні были / як яем іх въпрала // пак яем звивала на клубята / а потому на снуб'ялницу / а так са оберталам снуб'ялница // ам наснуб'яла / кул'ко р'афу хот'ялам пуститі // а назначалам / кул'ко р'афу навілам / наснуб'ялам і збралам // а потому на кробна // кробна із дрэвера зложэн'ї / шытко // пак іедна была спереду / друга была з:аду / накр'ячалам а трэба было ціпкій класці // то такі пруткі пудкл'ядаваті / жебы тото са не с'унуло // но тепер'кам наявілам а потому до нічилниці набралам // то зайі і тутто знáлам робіти // а з нічилниці потому до бэрда // із бэрда потому наявізати а затыкати // долб'яка были побожы / но а ўже пак яем ткала // а ш'я кебы с'те від'или муй обрус / шо як ш'ї го сама въкоцковала / бо як дуже могла ткать / ўшыткой // тут пан іс Прягі хот'ї / то з'ме са нат'яглі // ш'ї маву таку ай хлібук // а як йуй тримаву / ай тот обрус // то кебы с'те від'їлі той обрус / самі бы йс'те са лакомілі на н'бо // як знала ўшытко зробіти // но але ўже тепер з н'янич // (а як с'те ях ткали?) то были три або чотыри // іеден / шо переберати рас / другій буў буўшый / друга булша добщ'ячка за бэрдом / а трэта а ш'я булша за в'чилницамі // но як уш яем перебрала / ўже са то спустіло / а пересунулам із чэликом // пересунулам то ўже / воўнадж'ялам або так / або так // на сімдес'ят молодніку як перебрала дві ружы // то са позерало ай мусіло са пінад дві ніткі / ці пінат піят' // або ш'ю пінат шіст' // то ўже мусіло са ізрахувати / жебы было добр'ї // (а не Андрійя с'те не ходзілі раховаті колікі?) колікі / та то ѿе праўда / раховали з'ме по дэвіята' колікі // а то на зўстрій Андрійовога дна // а муй колік ўсе буў вол'уватый // ай муй газда буў вол'уватый // а дрыва носілы / кралі ці до пárь / ці кул'ко / колі са од'яц' / но пирогты з'ме варілы // котрый наўпершце выплаваў / ў н'бому было мёно // а чай то праўда // та шо з'ми маля робіти //

Записано 12 липня 1985 р.
від Дюло Юлії, 70 р.
с. Руська Бистра.

колі ослободіли наш валал / мілам двадц'ят рóку // но а тепер бым повіла / же які з'ме маля / тогды хіжы пут солбомоу // не маля з'ме пут / як тепер'ка по тык штерацет рóку як і з'ме са допалі / же мы майдеме на Быстрой Рýской ай стредзеско поштвой / што л'уди уж не мус'ят' нігде ходыти' за поштоў // дакобі з'ме носілы / три раз до тýжн'a // было то ай піятнáц'ят' кілометру // котру з'ме пошту донбусувалі на плéоч / а днёс'ка з'ме такі віспелі / же са майдеме добра / зробіли з'ме сёбі ту майдесный народны вібор / зробіли з'ме пожайару збройніцу / майдеме шкоблу / котру ўже тепер'ка / по часі / ужывайеме якако свадбку // майдеме новай бхокт / майдеме новай погост'яство / у кторум слúжат молод'ї л'уди / котрі нас так шумн'i опход'ят / же не можеме са ст'ажковати на никого // так же д'акуяме нашому зрап'єн'у / же са майдеме добра //

Записано 12 липня 1985 р.
від Цапулич Марії, 58 р.,
с. Руська Бистра.

коноплі треба пérше посіяти / но а як їже вел'їкі сут' / їже са однáдж'ивут' біл'i од зелéн'їх / біл'i треба вýбрati / повиазати до синопку // но а намочти до вóдь / тай мокнут' // пак са вý берут' / но а тобò їже одстрайті треба / поунáдж'ити / тéрлицоу / пóтом чмоúхáлпíциou / но а то аж на вóсéн' // зиглéн'i / як уж дозрівут / треба зais' вýйт'игати // пак вýсхнут' / сéмено треба зібрati / а дадут' мочити до вóдь / тóты другú зиglýn'i // потóму як уж готовой єе / но та уж як прийде зимá / треба пр'ásti // напр'адут' л'úде / но тай з веретéна мотáвut' на мотовило // потóму дадут' до вóдь тóты мýткі / до попéлу / на ñádh'at' / ñádh'at' // жéбы бýli біl'i // так у зýмі рóбл'at' // пак вýтчут' полотні // йедной білой / парадной / другой грúпшой / пак трétoй на мхі / но а як їже ци дýкам од; авати' са / ци шо / уже треба вýшвати' плахты парадн'i / жебы бýло до вýбавы // но а с тóго другого спóткі робилі / по нашом гáчи / а с трétoго мхі шылі / а вішлýкі парадн'i бýli // полотні бýло переберéне на кóцкі / або на квáткі // (а як вýзераут' крóсва?) крóсна сут' з буквóго / з дубового дéрева / лóдл'a тóго хто як муг зробити // крóсна са склáдуват' з нáвуя / долбука са давут' пónожы / нýчилини / бéрдо / цíлкí / на бил'a / а як са навíват' / цíлкí са давут' / жéбы пр'áдж'a не спáдовала // а са тче // kít' iшlo навéце нýток / то са назýваласа вýма // слабий край са назывáу хл'апкíй //

Записано 18 липня 1985 р.
від Белоусін Олени, 51 р.,
с. Руський Грабовець.

посіяли з'me конопл'i / а з'me вýбрали / йедн'i зилин'i / пак біl'i // мбчili з'me / ткали з'me / тéрли з'me / почмбóухали / помбíкали / як їже то бýло готовой вóсени а зýм'i на пр'átk'i з'me хдили // пр'álli з'me / а мтали з'me на мýtк'i // тóто са вýb'ipl'o / же пак са с тóго полотні робил'o // а на пр'átkах з'me / знáете / як то / біснували // хдили / як конíц' бýло тóму пр'áдж'ивов / зимá са скбичці а їже не мálі з'me пр'ásti / зробили з'me забáву а по туй забáви ўшýткі з'me са гостили // гостина бýла такá / жс кáждый з'me принéсли з дому коруны / пálíнky / ўшýткой // то бýла гостина // кýl'ко д'ївок са насхдил/o / тýl'ко і хлóпцí са гостило // но а на л'íто з'me худобу гóнили / бо з'me роботы Яншакой не мálі // мálі з'me четырнáцet / пíятнáцet рóку // роботы не бýло тай з'me гóнили' корóвы // а кóло короу з'me бíсновали' са / спíвали' по пол'у / аж з'me знали' собі варити' // ўзáлі на пóле гóриш'ik / хоч шо з'me навáрили // корóву з'me сбí подойли' на пол'у / з'me са забáул'али' / бо з'me роботы Яншакой не мálі // но дніс'ка їже хóд'ат до роботы / та мáйут роботу / бо то мы дóты не мálі // лем свíбє пóле з'me обробили' / хто маў пóле / хто не маў / та гóнили' корóвы / бо (ищакой роботы не маў // но а потóм / ўліt'i / кед' їже з'me бýl'ши бýli / та знáете / як то хдили з'me вéчогр' у л'íti на гrád'c'ky / посхóдили' са / позабáвл'али' са хлóпцамі // (а як с'te обрабl'али' волóкво?) як з'me чмбóухали' а потóму з'me помбíкали' / тай з'me дáli' йеднý клóча óкрем / а кítal'kы зais' óкрем / а пóвіс'mo зais' óкрем // то трóй бýли // повіс'mo з'me пр'áli' на основу / кítal'kы з'me пр'áli' на ткан'a / ай клóча то з'me попr'ali' дограмády / а тóгды' з'me с тóго полотні зробили' // то їже с тóго полотнá шылі' котрой шо // сорбчki / хлóпум ногáukí з'me ткали' / ай тákoy з'me шылі' сámi // як з'me моглі так з'me шылі' / бо треба бýло шýти // но коцковали' з'me портк'i / хлíбóукí з'me коцковали' // мнігто з'me тóго ткали' / бо треба бýло д'їкам дáвати' такі парады / та з'me тóго мнігто коцковали' // як їже з'me ткали' / та з'me і тóто робили' // їже са зиау / пámут / потómu і памутовой з'me ткали' / вýшýвали' з'me / та так то бýло // їже не чéмé тепé'ка не мáiнеме ан'i крóсна // тепé' чéмé уж лем покrýuc'i / начíme // а так як са дóты коцковало на тум / та тепé' уже коцкýуеме покrýuc'i // пýтно так тчимé ўшýткой // я мам дома ш'i тепé' // я мам шíсдеш'атдва рóки' / а ш'i кáждый рук нат'у мнігто покrýuc'u / а накоцкýу так пýтно / як тóто пólótni // на пólótni / рóжы / паг як накоцкýу на покrýuc'ox // а хот' мам шíстдесатдва рók'i / уж шíстдеш'attri а рóбай / ай тепé' бýду тóbi зýмы / лем кéбы ш'i бýла здрáва / бýм ш'i не їмíрла / ш'i бýду ткали' //

Записано 11 липня 1985 р.
від Поляк Анни, 63 р.,
с. Бенятина.

нас мáма д'íukы мáла шíst' / но а юна прийшла до нас / мойá мáти їmérла / яв прóсила сбрóчку / яв юй далá / а юна перелóжyla юй а лéshic са стрáтиu / їже не мáiне вéце лéshic / под кóрty а при-

клáдовалі / свій і пúшчали / а завéршували // йа нашóго Андрíя чéрез міштéрицу переклáдовала / ун был захолóджéный // онí гвáрили же мáiе лешíц // йа зашлá до Потыгáка / бóже як йóйкаў //

Записано 11 липня 1985 р.
від Лутенської Анни, 73 р.,
с. Бенятина.

як прíшлá осíн' / тай з'me кóнблí / вýбралі / вýмочілі у мóчілах / пак із'me сúшyлі / та тéрлі / та мýкалі / пр'áлі / тай з'me хóдилі на вечúркі // пушлí з'me / збóралі з'me са д'ýчата / та ішлі з'me по хéжках / же хто бы нас прийáу вечúр на вечúркі пр'áсті / но тай з'me хóдилі // хлóпцí т нам хóдилі / спíвали з'me там / бáвілі са яг і хлóпцí з намі // но потóму з'me попр'áлі / мýткі мн'áлі / ў пóпел'і варíлі / та вýлі / та сновáлі / тай тkáлі з'me пoldtñb с тógo // Ьншакойі плóмбóчí не было / бо з'me мýс'лі лен с тógo / шо з'me нарóбілі / носиті шáт'a / а шо з'me по плóту порóбілі / с тógo з'me мýсилі жýті / хибáл' з'me кúповали сул' / цúкéр' кед' было за шо / та і мухíj са кúпило / кед' са дашó зróдило / та з'me мólблі свóбие / якóй / такóй / тай з'me йíлі // але т'есно было на свít'i жýті дýже // то дákoli' i мís'aц' i два хl'iba в хýжі не было // на капуст'i / фасбл'i / тромпáках / krúpах / гéршl'ox са жýло // тóто мы вс'бо нарóбілі / с тóго з'me ай жýлі // но потóму ўже помáлі píшоу свít'i l'íпшy // та же са зл'íпшylo // тепér' уже п'ýде знáвut / шо ўже йíсті вárіті // (а ш'í тчéте вóлотbó?) уже тепér' ми не тchémé // мы ráj'i / же ўже не чémé / бо ўже з'mi са тóй мukí збýлі з рук // ўже жbny собí вéчur спокóйно сид'át' а на телевíзоры позíравut' / прицýумват' собí йíдž'ína / шо бы л'íпшy з'íj / та ўже нас тепér тóти мýkі oxabílі / хвалабóту // тепér' róbotы мáiе-ме // хто де гóден / лен жéбы муг róbiti // йа ўже не гóдна / ale kótrы жbny gódn'i róbiti / та róbotы dóst' / kbruni dóst' / mávut' с чóго жýті // dobr'í на свít'i жýті // (а шо тo ѿт'íпky?) вóт'íпky з'me pr'álі на míkhy // takóй grúbóй / та са pr'álo na míkhy / a з'mi míkhy tkalí с тógo // но з такé / шо з'mi róbilі с kónbópel' / та са výterlo повíсma a klócha / i kítal'kí были / i вóт'íпky быli // но та з'mi pr'álі на сdróchki / a с тógo grúpshого ўже не spúd'í шát'a // a з вóт'íпok aй с klócha та з'mi pr'álі на míkhy //

Записано 11 липня 1985 р.
від Бабич Юлії, 71 р.,
с. Інове́ць.

хóдili' з'me на pr'átki' / сходili' з'me с'a díýkni' / хлópci' шli' k нам / pr'áli' з'me // потóм з'me варíl'i' так собí даштó й пос'íd'i' вéчur // тенгерíцу uvaríli' з'me / та я з'me са гóstili' // плánki' з'me prinésl'i' // потóм bu'у takíj / Andríjúu den' / та з'me shli' повínska kólikí sh'ítat'i' / smýali' са с тógo // хлópci' iшli' k нам / но а лístki' з'me takí' písalni' / pírogí з'me l'ípili' / но kótrа яkágo собí výt'agla ta z'me са с тógo aij zasmíali' // хлópci' сa smýali' с тógo / khot'li' víd'i' // kólikin' з'me затó chýtali' / же комó яkáj сa ýpáde // ked' малýj ta povíli' ýéDNA drójtóy / hój / яkágo nепotrébnóho xlópla bùdesh máti / malógo // a ked' wélikíj сa popaú / ta gvarípt' / hój / ta ty bùdesh máti wélikógo / twuy bùdewélikíj / ta bùde i shumýnij / a toj malýj / ta len takýj bùde / malýj hóch яkáj // no a pírogí / яk з'me l'ípili' / ta lístok z'me zap'ípili' / a tam bùlo напísanoy ménó / ta kótrа яkágo собí výt'agla ta gvarípt' / ta tot / bízbu'j / t'v wéz'me // no a яa znam / ci' n'a wéz'me / ci' práuda bùde // chéj práuda // starý gvaríli' жbny / же то práuda // gvarípt' / d'ýcky / výruiyte tómu / же то práuda bùde // но а потómu з'me iшli' zay' / ked' з'me pr'áli' / pushli' з'me po vñnska // хлópci' нам помóтali' totó / шо з'me напr'áli' / nýkti з vereténa // a сa smýali' / skubájkí нам puptá' uvali' на Andríjúu den' / gásili' з'me / kvíčali' з'me kólo тógo // sránda býila / vysmí-вали' з'me са / vescélo то было // тa dnis' totó ўже не ѿт яkако kólikí то было // та са ýshýtкой mýnuilo // (а шо с'te на вéчúrkax róbili?) на вéчúrkax пос'íd'i' з'me / podíshkerováli' // хлópci' k нам хódili' // то не так было / яg dnis'ka // пос'íd'i' / srándy býili' / také vývádþ'uvalli' // но тай l'úbili' сa klópçí z díýkamí // a тепér nýgdé ne idút' / bo тelevízory sут' / ta nýgdé ne idút' / káждýj с'íd'i' собí dôma // a тódy то было Ьnshak // сходili' са i свád'by были' za tym / bo сa сходili' // тепér' сa máló скhód'at / to lem ked' dágde ý kín'i сa zbydut' // (а шо с'te róbili' с kó-vidsh'ámi?) kónbópl'i / яk зme zash'ínaли' bráti' / ўже пос'íanoy было / яg зme bráli' / но тa были' býl'i kónbópl'i / потómu zelény kónbópl'i // то сa móchilo do móch ílja / z móchila сa t'ágalо wон / по-мýli' сa / súshyli' сa na súsh'ak // сa súshyli' / tak térlí kónbópl'i / chmúháli' / потóм їх gládiли' /

пр'ало са // бýло клóча / потóму бýли кítál'ki / побíс'mo // с побíс'ma то ўже бýла сорóчка шúмна // ай с тóго / та са зробili спúдн'i плáхты с kítál'ok // а кед' бýло і пámутом са снóвáло / с тым са пóтыкало // кед' не бýло по фрóнт'i / то бýло т'áжко / та с тым са сновáло а і с тым са пóтыкало // так са жýло / то йíшак не бýло / зákí са дайак йíшак не ўбérнуло // но а с тóго і кабáты дакбл'i нíслии // по фрóнт'i свéдры плели с тóго / шо попр'áлі // так бýло // то не бýло так / як днис'ка ѿ // вýлна ѿ / ўшýткой // днис' са мáйеме йíшак / як то бýло дакбл'i // то са мнóго змíнило // (як е'те ткали пólотно?) прбстoy на плáхты // тóйшой бýло на кошул'i // то бýло такбл'i / л'íшкой // а потóму са рíсовálo / а кбл'o тóго са ш'i коцковálo // то бýло rísováno / а потóму са коцковálo пólотni / як пéліt // то бýло rísováno а тóтò друgой са p'ádnou tkaľo // коцковáli / вышýвали за тым / де гладкóй бýло // ш'iновátinu tkaľi на ногáuk'i // то ўже бýло йíшакой / та йíшак са набýralo / йíшак са tkaľo / затыкало йíшак // якш'iлици бýли постáвлины чотýr'i // а на обíчайнóй пólотni бýли лен двi якш'iлици // но с тóго ногáuky шýlii хлóпum / kík'lí // то так бýло дáйно // днис' тóго не ѿ // днис' мáйеме яңук'i і парádi'i са обол'íkайемe // но / але бýло шúмн'i тóгды / бо то так бýло / то бýло і тóгды шúмн'i // не мож повéсти // дóбрí са чулиi // та то бýло шúмной / дóброй бýло // но а днис' мáйеме зайс' йíшак / но та мусýме звéкнутi на л'íшкой / і на пúш'ой / а так са ускрóмниti а бытиi дóбр'i //

Записано 12 липня 1985 р.
від Іванич-Цап Анни, 54 р.,
с. Пудгородь.

кóноpl'i з'me сýайл / а бýлі пéрші поскóун'i / а другý бýлі зemléh'n'i / а ѿ тум был сýменец' // а т'íгалі з'me // а пак з'me обивáлі цíпамі на пелéh'n'i // мólотáлі а пак до мóчла давáлі // пак ѿ мóчл'i мокл'i тýjжден' або я дva / кид' вóда студéна // а пак вóнка з мóчла / та побр'í плóт'i прустерáлі / точл'i а як вýскл'i / та тóгды на пеç ўже давáлі / шi тóгды пéцы бýлі / та на пеç / жебы ш'a давáлі ламáт'i / та до дn'a / ráнен'ко зме ѿставáлі // гóдинки не бýло // кóгут застíваў / то ўже газýн'a ѿстáла / бо мáйе конópl'i ламáт'i // ламáла дóка невýd'la тóту зорнýц'u дn'бу / а пак трéба ўже бýло класти отéн' / а варйт'i я́st'i / а на пóle iñf'i // а як уш са конópl'i поламáлі / далó са на пеç друgой / уже тóтò пр'áдиво // л'íude гváriat' же то тéрл'i // ламáлі з'me на лámаници / такá лáманка бýла // такý росбóхы а пак так'i бýлі дóш'кы / а паг друgí росбóхы / а на том ламáлі з'me // а на друgы рас уже мéйнóй бýло / шо двi бýли дóшчечкы / перетерáка // паг на ш'iit' з'me направл'áli котрой клóча укрím / а пр'áдиво укрím // шi тепér pl'íč'a totó mávú новóby / а яа не хот'íla затратít'i // яd'úcha гvárijo / же н'я стойт'i ѿшýткой полотн'áном бýло // яа не мáла такбл'i хýст'a купеной / яа самá с конопéл' tkaľa // яа пáмут не куповála / яаг л'íude / бо мý гázda буў пустý // на пáмут не хот'íu мi грóші дáti / контигénti / знáите / слábi бýl'i // kít' маржínu продáu / слábo платíl'i // не так / яаг тепér // тай грóші маў / та ун мен'i не хот'íu дáti на пáмут / бо яа лем сáмой пр'адивýйнóй tkaľa // тай хýст'a бодáj яак ѿм зahomakula // раз бýло тонкóй / шо то пéршый клас // а пак быў друgýй клас / та мálen'ko ўже тóнице бýло / шо яак так на ш'iét'i са мýкало / а пак ш'i са с тóго выт'ígaló / та так са окрím klaplo // а то бýло выт'íganой клóча // друgой бýло / шо поскóuncha // та ná трой бýло / на rápshu / шо пак мíхы с тóго бýl'i / л'íude tkaňi с пámутом / яа мам такé port'a / шом tkaľa // уже мáйе сброк рóku / kúl'ko сýin мáйе róku / sh'i go не бýло / та такбл'i мáyu port'a / шо лем на сáмом пámутóвom са tkaľo / лем три páрты мáйе / но та лем на такúm са tkaľo / а на полотн'áном н'ít / а на такúm са tkaľo / пólotn'ich'i бýl'i з mód'r'oú / бýla і червéна mód'r'a // яа мала пр'ígartáčku / шо d'ítvaká ш'a пр'ígartálo ку сóbi / то не быў kocháriek / яак тепér'ka // лем тым пригорнóulí d'ítvaká / та так ѿм нéсла / ле трéба бýlo // пригорtáčka перетýkana бýla на tak'i wókol'ičky і tak'i býl'i / і мéñší býl'i / так за шbrom býl'i / všelijákí býl'i / хто яакb' знаў // н'ítki з'me сновáлñi'ах а пак с тóго бýло полотn' // четýr'i métry бýlo бruš' // (яа вéchúrkah шо робíli klópn'i?) klóptí с кudé'l'i мýkalí / жебы скóро d'íuka спр'áala ta mýkalí с kudé'l'i / а палípl'i / а пак mat'iр на н'я kríčala / бо і на верetén'i не бýло níčchogo / ай клóча не пр'ínesla // онá не повíta / же попалípl'i // такý smíх робíli // на Andriýa metálí teñderícu по oblákach / brányki zñ'ímalí // дагде ѿ бéreg одnésli / або дагде далéko / шо не мóж бýло aní nájti / но але хто не мух найti / та пак my lál'i / жебы са завísiu // (яа гostínu ne robiili / kít' popr'áli?) у нас такбл'i не бýло / бо бýla bídnota // жебы са sklykali і gostínu právili то n'i // а тепér' яе добр'i // бодáj týti / шо нам призиáli dókot / жебы дóbuto жýl'i / бо яа bídna бýla // яа жádna бýla грóшam / та яа са dóхodu ráduv / бо яа грошý не мála // яа mýs'ila с такým chérevom ходít'i

до роботы панові / до шкілки калину садіті / жéбым д'їт'ом дашó мóгла купítі // та лем кіт' яйця
прдалам / та так купila д'їчati шáтки // йа дуже са бдно маля //

Записано 17 липня 1985 р.
від Додо Марії, 84 р.,
с. Нова Седлиця.

сіменец' з'ме с'алі" / паг йаг пос'алі" з'ме / паг вýрус сіменец' / кінблі" бýлі" // бýлі кінблі" з'ме
брáлі" / паг зелен' з'ме бráлі" // а паг уш з'ме вýбралі" ай з'ме молотілі" / а сіменец' з'ме одло-
жyлі" / а кінблі" з'ме одвéлі" до мочіла / жéбы са мочілі" // мочілі" з'ме а йаг з'ме вýмочілі" /
прит'яглі" з'ме дому / тай з'ме вýсушылі" йіх // но паг з'ме йіх т'іпáлі" // йаг з'ме пот'іпáлі" та гла-
ділі" // на тéрлиці з'ме т'іпáлі" а на глад'їл'їц'ї гладілі" з'ме // а та на такуý счéти мýкалі" // но
йаг з'ме помýкалі" / пôпöрайлі" / а паг уж на вéчýрky з'ме ходíлі" / тай з'ме пр'алі" // а йаг уж
з'ме напр'али" та з'ме мотáлі" на мотóвйло / змотáлі" з'ме / паг з'ме прáлі" / а totý лóкт'ї бýлілі" /
жéбы бýл'ї бýлі" // а паг зáйс' з'ме на вýялки вýлі" // а йаг звýлі" з'ме / а їже паг сновáлі" / тай
навивáлі" на кробна / та їже з'ме ткалі" // йаг з'ме наткалі" / а з'ме зн'алі" тай бýлілі" з'ме // до
йáрку з'ме мочілі" пôлтóнó / а коло йáрку простерáлі" з'ме / жéбы бýло бýлой // а паг уже з'ме /
йаг вýбíлілі" з'ме рíзalі" а цýлі" кошýл'ї // а са такбóго клóна та мíхы ткалі" // (а їак сте жýлі
в хýжах дакóлми?) хýжы не бýлі такі парáдн'ї / лем такі бýлі хýжі обычайn'ї // жýло са бdno /
таг не бýло / йаг днýс'ка // хýжы бýлі" їеди"ї деревйáн'ї / дрúгі мурóвáн'ї / в гlýноу са помастíло //
а хýшкы бýлі мал'ї / днýс'ка великі хýжкі / парадн'ї а дакóлі бdно са жýло і бdны хýжы бýлі //
але затó бýло дóбрі / ай весéло бýло дакóлі // а тепér'ка не їе весéло / лем смýтно // дакóлі з'ме
ходíлі" на пр'áткы / спíвáлі" і страшкы бýлі" // свáд'ба / кел' бýла / та їже бýла три" днї" // алe
їже спíвáлі" / грálí" / танц'овáлі" // старбóста / йаг молod'ї прíвел'ї гу вóд'ї / жéбы са молod'ї мýші" /
старбóту гвалí" до вóды / вýмачалі" / ша старбóста был / алe гудáці" кráсно грálí" / та грálí" на
туй свáт'бі / на тум весéл'у / же аш кráсно грálí" // помýлі" са кóло вóды / прýшилі" до хýш" /
молod'ї повíязáлі" / вінц' з'н'ой зн'алі" а повíязáлі" йой // ціловáті" са мýсілі" за стbлом / паг гос-
тíлі" са / танц'овáлі" / спíвáлі" а весéло бýло / а гніс' не їе níч / aní свád'бы / aní ních // алe дакóлі
кráсно грálí" / танц'овáлі" / далі" собі дýха по трí днї" // заспíвáм вам такуý спíвáнку іс свát'бы //
бл'áше старбóста бл'áще / понедíл'ок ранéн'ко / понедíл'ок ранéн'ко купалбóса сónен'ко / купалбóса
купáло / купáло са купáло / вон з мбр'а вýливáло / вон з мбр'а вýливáло // вон з мбр'а вýливáло /
зілéчко покрапл'áло / зілéчко барvínochok / зілéчко барvínochok / младóй на вінбóчok // через с'áткы
са спíválo / бо весéло бýло / тай са чéрэс с'áткы спíválo // вýжen' káckы до мláckы най зберájут
хrobáckы / kac dólóu / kac / jenít sa bogat' / poký káckы пригнáli" / parý chjém подrálí" / kac
dólóu / kac / jenít sa bogat' //

Записано 27 жовтня 1985 р.
від Янко Анни, 80 р.,
с. Смольник.

насáмый пéрет са рóл'a поорáла / потóм сме йу краásn'i поспраўl'áлі" / но а потóм сме пос'алі" до
н'ей // мы totó kl'íkalm' símenec' / totó насín'a / йак зме krásno sh'i grúdy потoукл'ї / паг totó vý-
roslo // насáмый péret сме бráлі" býl'i kíonblí" а зелен' i zo'ustalí" // намочілі" сме йіх до takbó sto-
jachoyi wódy / шо сме výkopali hámú / шо wóda stojala tam // сме йіх намочілі" / móblik'i dva týjžn'i
/ но їже сме потóм ходíl'i pозézrati" / chí sut' výsmoknut'i // потóм сме йіх сушýl'i / rostaúl'áli
сме йіх tag kólo plótu / tag зме йіх na rítko rostaúl'áli" / výsushyli" / потóм на takbó деревýánh
térlíцах t'ípáli" // потóм сме sh'i ras tag / жéбы cálkom ne býlo ý n'yú togo / мы то klíkali
paždír'a / ta sh'i ca klíkala chmoúhálnic'a // tysh z d'éreva / ale ush tak mála dva méchíki a йаг сме
počmóbúhalí" / sh'i сме потóм mýkałi" // то ca klíkalo shçit' / то takbó býlo do okrúgla zroblénon
/ a gwózdziky набйт'i густо / tag зме go mýkałi" // totó býlo takbó posl'íchni'oy klób'a // то сме
pr'áli" totó na míxh / to найгþrše býlo / a to / шо остало/са klíkalo pr'ádivo // то сме pr'áli"
/ a тbgo сме tkałi" pôlbtónb // насáмый péret сме pr'áli" // йаг сме напr'áli" потóм býl'i takí
dóf'gi dñametrbóv déревa a na totb сме motáli" // totó déревo са зvalo motovýlo / a йаг сме намотá-
li" / to uш сме mál'i výpočítanoy / kúl'ko móжeme / жéбы не býlo t'ashkóй práti" // a потómu зme
go tag zoláli" // do téploy wódy námetáli" pôpil'yu / a totó сме паг рукámi dusíl / dusíl / a паг

сме ма́лиⁱ такі глін'яніⁱ звар'ял'яніⁱ / а до тóго зме тóто стolочіліⁱ // то са клякал лбоктⁱ // тóута пр'яжк^a с тóго мотовіла там з трьох дніⁱ у тому пéцу са гріла / прýло а по тому сме шлі на пóтоку зме то прáлі / а прáлі поки з н'отого чіста вода не шла а зоустало такій бýлой // потóум зме го на тóти клубіята звивáліⁱ // то са клякали війалкы // такій бýлі дéрева / юеднóй таг / другий таг // юсередніⁱ кблік / але тот кблік был пригбýтый на повáлу / на маштéрні гр'ядⁱ // но там прибýу такім двастóбúка кльⁱчец / або йакýй / но а таг сме на тóти штⁱрі кінцⁱ позапýховалі веретéна / жебý тот локтⁱ не пáдал // а тóто са крутило / тай зме вýлі на клубіята // но а с тóго зме снувалиⁱ // тýш такі зме ма́ли деревіяніⁱ на пелéуниⁱ // на юеднý ст'їніⁱ бýлі колкы набиты / і на другий // но таг зме снували / кул'ко зме хот'їліⁱ мéтры // (а кетⁱ сте зробили хýбу на снувалиⁱ / як сте гварали?) та зме гваралиⁱ / же кобыла / а кедⁱ сме на тум мотовіліⁱ зробилиⁱ / таг са клякал кунⁱ а по тому зме мýслиⁱ тóто розмòтуватиⁱ / бо то уш не пасовáло / кетⁱ зме не розмоталіⁱ / кетⁱ сме тен лбоктⁱ рост'аговалиⁱ / таг мýслиⁱ сме тóту нáтку перерзатиⁱ / кедⁱ сме тóдby не збачíлиⁱ / коліⁱ зме мота́лиⁱ // яаг зме насновалиⁱ / потóум сме на кросна навивалиⁱ а зме ткалиⁱ // (а што сте ткали?) пологітⁱ / с тóго пр'ядива / што такій дбóвой / та с тóго кошулⁱ са шýліⁱ / а што то бýло найгуршой / та міхыⁱ / а сме на три сорты тутоⁱ д'їліліⁱ // шо кус л'їшпой бýло / та с тóго зме грùпше пр'ялиⁱ / та ногáуки хлóпум са шýліⁱ с тóго // (а де сте ходили пр'єсти?) ходили сме на вechùрky кáждý вéчүр // пр'ялиⁱ сме / співаліⁱ сме // хебý сме не співалиⁱ та бýло нам са і спáтиⁱ хот'їло // даколіⁱ ш'i сме молодⁱ / бýліⁱ / ш'i діучатаⁱ / тай сме по дві оболоکліⁱ / таг са страшкⁱ / а загнáлиⁱ до юеднýх хýжкы / вéл'o са не містilo / бо хýжкы не бýлиⁱ вел'їкіⁱ / хýжкы ма́лиⁱ / деревіяніⁱ / но тай сме до дрùгих загнáлиⁱ // там ш'i мы йіх отпровáдилиⁱ / вýсмíялиⁱ і назáт са вернúлиⁱ // (а на слáвны што сте йáл?) такі пôл'ні пláнкы / шо тепér' бы тóты пláнкы нáхто не йїⁱ / а ш'i сме йіх дáли до сíна / ониⁱ помéрзлиⁱ / яаг сме пришліⁱ на вechùрky / у котрóго гáзды кáждý cí totó на зýму приprávilyⁱ / а яаг ўже жебý слáйкы бýліⁱ / та дакіⁱ до кыпýячой вóды / та там ўже са попáрили / а паг сме тóто йáліⁱ // нарбдилам са в Рýс'кум і вýрослам в Рýс'кум // ходílam до шкóлы / вýс'ем клас їем вýходила // потóум їем са од:алá // ма́лам дрàтсат юеден руک / яаг їем са од:алá // то бýло прáві по другій світóвій вóйніⁱ // жылиⁱ с'me бýдно по вóйні // бýвалиⁱ сме дvi родины в юеднýх хýжкы / пóкы сме сi другу не зробилиⁱ // нашé сéло тепér'ка ма́ло стовусемдес'ят чíслⁱ / уш по тум / шо побудовалиⁱ // даколіⁱ бýвалиⁱ сме так // ма́ли сме юеднýх хýжкы / ай комóру / а ў түй хýжкы д'l'a не бýло / лем зéмл'a // кáждý субботу сме тóту зéмл'u мастильⁱ // кredéнца на бýло / лем сме ма́ли такі поліцⁱ // там сме клалиⁱ мýскы / тáн'їры // не бýло кredéнца таг / яак тепér'ка // у юеднýх хýжкы бýло нас за слободна шлістⁱ дíтей а рóдичⁱ / то юосмёро // а ў юеднýх хýжкы сме і спáлиⁱ / і варíлиⁱ / і шýткой ў юеднýх хýжкы сме робилиⁱ // ма́ли сме і по триⁱ корóбы / кон'á і вýuци зме ма́лиⁱ // ш'i до хýжкы сме і йагн'áта пут побstel' дáлиⁱ / яаг са юже вýuци покотилиⁱ / та тóты йагн'áта пут побstel' і дáлиⁱ / покýл' кус вýрослиⁱ / жебý йíм не бýло студéно // а пут дрùгou побstel'оу сме ма́лиⁱ бандúрky / бо пýнїцⁱ не бýло / лем такі йáмки / а сме са бойаліⁱ / же нам помéрзнут / та чéрез зýму сме побput побstel' бандúrky трýмалиⁱ // (а кедⁱ д'їуци са выдавáла / та што юей давáли як прида́не?) та мóйа сестрá найстарша / яаг са выдавáла / тай сме йýй дáли тóто спùдн'e шмáт'a / опл'їчáта / подúлкы / дрàцатⁱ опл'їчáта / дрàцатⁱ подúлкы // (а хто тóто шýл?) та ма́ти шыла ай тákых вéл'o тканых плáхот / дéс'ят с тákым па́рт'їчками / шо перetyкаліⁱ // яа ма́ла лем триⁱ / яаг їем са выдавáла // ш'i юеднý мам і тепér'кат' на прустерán'a // кра́сна / тáká с пámутом сноўвáна аі потыкáна // то са по-вist ткало у міхвой бéрdo // то барс шўной бýло // (а дрèлих сте ткали?) дрèлих їем ткала / юеден бýу такýй / шо лем на юеден бük маў косчкы / а хто хот'їly такýй крашýй / тай ткау на чotyр'ox ичíл'їц'ox // то са ходíло по тýй ичíл'їц'ї таг зар'адом / а яаг уш сте завертáли назáт / жебý бýліⁱ косчкы / ўже сте тóту юеднú заднⁱ зокабліⁱ / а на тóту стáлиⁱ а зайдⁱ ішлі до перéду / но а паг назáт са за тóu вернúлиⁱ / зас чotyр'ac са переходílo а хто хот'їly / то і пыатⁱ расⁱ // ходíлиⁱ сме на вechùrky // яаг бýло на зýстріч Андрýу / у кутрýу сме хýжкы бýлі на вechùrky / а уш сме ішлі по сусéдах а сме дрýва кралиⁱ а до тóй газdýn'i týl'ko дрýva наносилиⁱ // а потóум сме во-рожýлиⁱ / де са котrá вот:дастⁱ / на двóр'i кóло кóббіci сме с'алиⁱ / kóнопл'iⁱ // а таг сме гварилиⁱ // Андрýу / Андрýу / кóноплéлкы сíй / дай мі бóже знатиⁱ / с кýм йіх бýду братиⁱ // а даколіⁱ таг было / же хлóпці пíтслúхалиⁱ / котрýй маў зáуйем та вóт:ам скрічáу з-за плóта / та со мноú // перoгý сме вáriliⁱ / а до тýх перoгýу сме написалиⁱ на лíсткы мénó // тýl' перoгý сме зал'їпилиⁱ / до кáждого перoгá листóк дáлиⁱ / а котrýй péret вýplavaу / та сме розл'їпилиⁱ / почталиⁱ / котróго мénó бýло та сме так гварили / tot n'a вóz'me за жынý // яаг сме пásкы пос'атýлиⁱ / потóum д'їуки сме са посходíлиⁱ / таг сме клякалиⁱ на мýст шýткы д'їуки / а тam сме спívaliⁱ / мы тóтк клякалиⁱ

качкан'и // гбя д'ун'д'а / гбя / послала нас крал'бюна // а ў понед'л'ок ўже нас хлбці ходіли
поливаці // йаг нас завељі до потока / та не же поливаці з вон'аўкоў / йаг тепер / але відро відь
йеден / відро відь другій / а цілой дообіду / шо потоум і хвбрый буў / йаг ш'ї студено было //

Записано 16 листопада 1985 р.
від Кірняк Олени, 60 р.,
с. Руське.

смінниц сіялі до кінблл'анок // то бýли зімл'ї побза Вðсій і попіт Кáдобный // а як вýросли кó-
нблл'ї / та з'ми йіхшли браті / то бýло пéред косів'ом травы / першы з'ми бráли білы кінблл'ї //
зелéны зіставали до вбсни // кід' са кінблл'ї вýбрали / та з'ми йіх ішлі мóчті до мóчба // там
мбклі // кіт' бýло л'то теплой / та й віда бýла тепла та раздвá вýмокли // потім з'ми йіх ішлі
метаті // поперемывали йім чулкы / тай вýметали / а так з'ми йіх поростаўл'овали по лúці або
попристирали / жéбы обосхлі // кіт' бýло додж'ано / та з'ми йіх прит'агли доміу а поточали йіх
попіт хýжу / а кіт' вýсхли / та з'ми йіх ўт'іпали на тýрліці // кінблл'ї порост'ігали на сбн'ї / но а
з'ми йіх ўт'іпали // потім з'ми повéсма зіязали до кýткы а одложали аш до вбсени // вбсени з'ми
на пéцу йіх грлі / або на сúшни / а з'ми йіх гладили на гладйніці // но але ўже тогдá і зелéны
кінблл'ї з'ми вýгт'ігали / вýсушвали а ціламі обмолотили смінниц // а потім йіх з'ми намочили до
мóчба / а зас' / так яак і білы / мóчбli / мýсли / метáли / сушыли / ўт'іпали / гладили / мýкали //
а потім з'ми пр'áдиво поскручали до скруткії одложали / окрéм пр'áдива ш'ї бýли пáчуски / вос-
ноўной клбча і пíтканой клбча // а туто що са оптэрло с пазд'р'ом / то бýли вб'їпky / алé туто
з'ми лем на міхы ўжывали // та то с тым бýло роботы // цілу зіму з'ми пр'áли // і по дванáц'ат'
л'їктії з'ми напр'áли // а с тýма л'їкт'ами тыш бýло роботы // пр'áсті з'ми ходили на вичуркы //
нáйтраще до дакой хýжкы / де бýла лем яеднá жынá / бо д'ўкы йі потім пðмблглі попр'áсті // а кіт'
са попр'ало / та д'ўкы робили гостину // поскладовали са на кутрой-шо / або поприносili з дому
мукы / вбмости / тай пеклі колачкы / варіли дайаку поліку / купили дашб вýпіти / тай са гостіли
с хлбцами // а на вичурках са усал'ак забаўл'али // даколи хлбці і д'ўкы са попреберали за
пудж'аку та ходили пудж'аті молотых д'їчáт / бо то й молоты ходили тыш дагдé на вичуркы //
а с пр'áдк'оу тыш бýло дос роботы // то трéба бýло із веретён нýткы помотаті на мóтвойло / пак
трéба бýло туты нýткы білті // ой / що бýло с тым бідь // нamináли з'ми туты л'їкт'ї ў пðбл'у /
мачали до золы / а потім з'ми йіх давали до звар'ал'ника / до пéца / жéбы прíли // кіт' вýпріли /
та з'ми йіхшли бýті на лет // а ў нас у валáлі віды: не бýло / та з'ми аш до Потока ходили // але
то з'ми са позбирали даскль'ко жен / а хлбчи нам йіх т'ігали на сáнках на кон'ах аш до Потока //
там нам ай ўгін' клáли / жéбы з'ми не помéрзли // ой / не рас з'ми доміу пришлі с такýма замер-
знутыма кáбатами / що з'ми йіх обрýскали / кіт' з'ми бýли л'їкт'ї / то нам стойали / яак кіст' //
тат' то лем хвбріст' с тóго бýла // а зас' бýло с тым дос роботы // трéба бýло л'їкт'ї вýсушти /
а ш'ї йіх потім попарити / жéбы мýахкы нýткы бýли / поззвавати на клубята / ўсновати / навіті /
вýткати / а пólотно потім вýбіліті / аш так до лáды одложаті // пólотно з'ми ткали ўсел'акой /
грубой / ці клочаной і тонкой // ай по-памут'ї з'ми ткали а ш'ї ай дрéлих хлбпам на ногáуки // а
пólотно з'ми тыш біллі // уйарій з'ми круглі пólотна мóчли у шáфл'у у вб'ї а прíстерали по
зáгородах // ткали з'ми ай коцкованой пólотно // то з'ми го так переберали на ружы // шыли з'ми
с н'бого хл'їбл'уки / рушники / плахт'ата / плахты на пбстіл' / плахты на стіл / хлбпам сбрóбкы /
ногáуки / гáчі / а женам ўпíчата / пódлкы та кутрой що // тепир' ўже пólотно не тчемé / лем
покроїці //

Записано 14 липня 1985 р.
від Плішки Анни, 83 р.,
с. Пихні.

та так кінблл'ї сіялі // посіялі / потóму яак вýрослі то бýлі двойакі // бýлі такі / що сéмена на
віх бýлі а бýлі такі / що трéба бýло йіх першы вýт'ігаті / но такі са кlyкалі же біл'ї // с тым бýло
роботы тýл'ко // трéба бýло вýт'ігаті / намочіті // туты другі / що сéмена ча них бýлі / та трéба
бýло помолотити а так паг мóчті // та з'ме мочілі // побза тýжден' а пул мбклі а паг ўже трéба
бýло попозéрати // кед' ўже вýмочен' бýлі таг / жéбы отставали от тóго лýка / та з'ме вýт'аглі

з вóды / далі вýсушті а йаг са вýсушы́ло / та з'ме потóму téрлі // такі бýлі téрліці та з'ме téрлі // а ш'ї паг бýло трéба вýсушті мáлин'ко тóто пр'áди́во // а трéба бýло чмбóхаті / чмбóхач'ка такá бýла / што двойіта бýла йаг не téрліца / але двойіта чмбóхач'ка // а тóто бýло трéба вýчмохаті / жéбы таг р'áдной чистой было // а потóму трéба было даті / йаг са вýчмохжало уже тóто пр'áди́во / на мýкачку // то бýло такй жéльзяй / такі йаг клíїнці гóрі / а тóто са кráсно помýкало / а по-чíйніло / потрídіло // ўже тóгды то бýло клóча // а такй пушчай от кўнц'у са отчíйніло // потóму другой было / л'ішпой мáлен'ко / а потóму ш'ї с тóго л'ішпого вýг'агло са такé пýдымычки // а пр'áдива было наіл'ішпой // тóто ўже таг окрémе са давало // но та мы тóто пр'áлі / котрой на шо // тóто / шо бýло л'ішпой / та з'ме пр'áлі на тонкй плóтніо // такй шо тонен'кой з'ме пр'áлі на күділ'ах / кбрта йаг // дакблі з веретéнном лен / а бýлі паг уж такі кудéл'ї / шо з'ме пр'áлі таг // но а тóто пúш'ой / тóто шо клóча / йаг гвár'у было / та тóто з'ме на мýхы напр'áлі / таг грúпше а з'ме ткали мýхы с тóго // было с тýм робóты дóста // на вéч'уркы з'ме ходíлі / зákы тóто было спр'áсті / та то бýла робóтта // знáите / такй дíучáта ходíлі з'ме іш'ї / такі молод'ї / бо йакі з'ме бýлі / такі з'ме бідовáлі // ай хлóпци / йакі кбло нас бýлі / тай тыш бідовáлі кбло нас // та таг са і спознавáлі // не ѹедн'ї са і побrálі і вселíйако то было но // та таг са робíло г'áшко // тепéр' хвáла бóгу уш дóбрі / бо л'ішпе ѝе / не мýсíме на вéч'уркы кодítі // тóто бíдá / же на вéч'уркы бо не ѝе са с чím скhodítі // йаг са тóто спр'áло / та з'ме потóму тóто на такі мотовíла мотáлі // потóму са тóто вы-пralo // то з'ме с побóл'ом ѿслíйáко золíлі / таг до пéца давалі / тóто са пárílo / бо бýшаг / знáите / ан'ї порошкý / ан'ї нíчного не было // тай з'ме лем таг тóто попáрілі а ў вóді выполокалі // а онб ўже было біл'ішпой // но таг йаг з'ме тóто попáрілі / та такі бýлі вíялкі / тай з'ме на тóто далі а зvíлі // а потóму з'ме снуvalí // такі снуvalинци бýлі // на снуvalинци з'ме далі / поснуvalі / потóму ўже на крбса з'ме начинлі // йакі крбса дакблі бýлі / но та так з'ме тóто снуvalі / до нíчлнці / до бérda наберáлі а ткали з'ме плóтнá / з грúпшого на мýхы / с тónшого плóтніо тónшой / на пláхты / такі шо з'ме прустерáдла робíлі // не такі / йаг тепéр' / бо то бýлі грúпши мáлен'ко / але дóбрі бýлі / а і сúкн'ї з'ме с тóго робíлі / а спúднички з'ме робíлі // кед' з'ме дакус полотнá достáлі тónшого / та з'ме на кráйчíк далі здóблы такý ч'íпку / такй тонбíкой / але эгбры было грúпшой // но та йаг з'ме моглі / таг з'ме бíдуvalі // было бýды дóста // хвáла бóгу ўже тепéр'ка дóбрі / лем кéбы был мир а покý на зéмли //

Записано 26 жовтня 1985 р.
від Ющік Марії, 58 р.,
с. Улич.

пос'áлі са конóпл'i / а пак бýлі такі ѹéдны бýлы са вýбрали напéret / а пак са до вóды намочílo / пак са вóтам з вóды вýн'али' а зме на такі téрліці téрлії híx // а пак тóты друgы аш пíзñíше / зме бráли' / а ў тамтых было уш такé насын'ї / тамтых тыш так до вóды са далі' / ай са тыш так потéр-ли' / тай зме пр'áлі' на кудéл'ї // пак зме на такім tím мотáлі' / вýváр'овали' ў такіх гори'ах / а píshl'i на ríni вýbili' / но тай зме сновáлі' // пак зме ткали' тóто плóтніо // а пак зме бíлili' / ту / на ríni'ox / кбло вóды / тóто плóтніо / вýtkaли' зме / noсили' зме кошúl'i с тóго гrubógo // (йакé плóтніо сте ткали?) із клóча са назывáло же клóчáне / а с пáчусок ай с пр'áдива такé тонкé плóтніо // (на пláхты с чого сте робíлі?) на пláхты пámут зме куповáлі' / ай кráска са купáла такá червéна / тай зме тákой по tím плóтн'i ткали' // но kít' такы парадны пláх'tata / та зме пámут куповáлі' // (а йак сте назывáли таке ткали?) дахтó коцковáл / яа níгда не коцковáла // та так зме ѹéдным дúхом ткали' / так йак тóты пárтíчky сут' // (на вéч'уркы с'те де ходíлі?) на вéч'уркы зме ходíлі' з кудíл'ом (йака кудáл'ї бýлі?) но та такá // такé было із дréрева зробéне і догbры з дréрева / ту са cílo / са привázalo з мótуском а пр'áло са // píshl'i зме на вéч'уркы так до ѹéдной хýжы зме ходíлі' на вéч'уркы // ходíлі' страшкы // такí фýgt'i зме робíлі' // поприбíралі' са / тай зме спívali' // весéло было / коц голодный бýлі' зме / але зме весéлы бýлі' //

Записано 24 липня 1985 р.
від Грушанки Марії, 72 р.,
с. Збíнke.

нарбdiу ѹem са хлóпец / потóм зачáу ходíти' до шкóлы по сéмох рбкох // йак ѹem маў уш сíм рókíu / пас ѹem кóзы / пótim корбвы // пízñ'їше вóлы / пótim кbn'i // вýшпou шkólu / píshpou ѹem на учн'a //

йем са ўчіу за ткалица // пришлі зме до Вансдорфу / у Вансдорфі там нас бýло вéце // тákа бýла йак премісльова школа текстільна // там нас бýло кóло двáсто хлопч'ísc а д'ївчáт // та зме са уч'íли // але та школа нам са не барс выдарила / бо то бýла вéкшиноў про д'ївчáта / но та сме пíшли на юнакше ремесло / переложылі нас учітися до Грáдце Кралóве за замочникіu // пíшоу юем на войну / з войны са вернүу / нашоу юем собі дру́гу роботу // пíшоу юем са дáл'шы раз учíти за електрикár'a / а тоту роботу выконавам аж до тепér'ka // йак бýт молóдый хлопч'íscко до тых штернáцет / пíятнáцет рóкіu / бýло заостáле // мбжу повéсті / же бýло заостáле // не мáли ту пор'áдных дómíu / лем тáкы / шáйткы вéчшиноў пít стрóхóу покрýты / деревянáны // ма́ло бýло мурóвáных // по вóйн'и са ма́цно змíнило // (шо мáите побудóвano у сéлі?) мáйеме уш дáуно кул'túрный д'ím // кíно у нас са промýётат / рóзглас яе / дру́ство ма́ме // рóбит са добрí у дру́ству / стрóйами са рóбит вéчшиноў // дáколи зме рóбали шáйтко рúчní // зме са трáпили / косяли / рукáми / нарабили зме са так / што аш до смéрти / йак са гвардí / от ибчí до ибчí // тепér'ka уж рóбл'at стрóй / л'údi отпочíнут вéчшиноў // жывóтна урóben' яе на высóкій урóbn'i // кáждый мат дóма зар'аджéно / водовóды / шáйтко ма́ме дóма поробéно // i по хýжах ма́ме култúrn'i зар'аджéно // набíтки дорóгы за высóкы цéны / же мóжеме са помíр'ати ай з бúд'йакым дру́гым штáтоим // то не так / йак дакóли бýло пéрета штернáцет рокáми // гнýскай то яе / кéбы наáшы стары рóдич'i поставáли / та бы гвардí же то н'íгда не бýло тóтo Збíйне / што тепér'ka яе // т'íko у Збíйn'i aút яе / скóро мóжу повéсті / у кáжд'й хýжó по двí i по три //

Записано 24 липня 1985 р.
від Глазура Василя, 55 р.,
с. Збíйне.

с'áли з'me tot сíменец' a kónopl'i вýросли // пак з'me pérshy konopl'i бráli a з'me iих močili // тóты бýли l'ípshы йак дру́gy / пак выéхли / tak з'me iikh térlí / пак дру́gy z'me бráli / bo tam býlo naási'a // ta тóты выéхли tak / жéбы з'me výmolotili / жéбы з'me zas' máli na droúgý rík шо с'áti // a zas' iих močili / hój hóz' kóli uш i l'íd' býl / zimá a oni ў močil'i býli // tak zýmno býlo a мы metáli totý kónopl'i // no zas' выéхли // пак з'me iikh térlí na térlíci / a пак býlo l'ípše uш pr'ádivo / tak з'me na gládnici gládili / a пак з'me go shi česáli / a tak з'me pr'áli // з'me si nad'li na kudíl'u / kóli klobá / kóli pr'ádivo ta pr'ádivo / taj з'me pr'áli // a пак mótáli na mótóvilo / a пак з'me sh'i tóты pr'ádene bílíli / vývábr'uváli // a пак з'me sh'i na výiky daliy ta z'me vili na klubáta // a tak з'me s тым klubíbat snuvaóáli na snuvaálinic'ah / a naviavaáli na krobna / a з'me tkaáli polótnio // a s tógo з'me noáili sháitko / йак xlópni košóul'i / ta tak i мы opíl'ícháta // tóto sháitko / na d'íti ногaúcháta / ta sháitko s tógo naáshoного býlo // tak з'me sa kólo tógo bársc trápli // na vechúrky з'me hódili / pr'áli sh'lu zímy z'me / ne máli pokbíu / bo з'me chérez ních tam i do dvanástochi / i do hédnoj / i dôushié býli // no a пак prýshli z'me dómíu // t'íko býlo spáti // ráno uш требálo zas' stavaáti // фурт з'me len robyili // sh'la zíma nam tak píshla // гnýsk'a dóbri // йак с'me напr'áli pr'ádive tonén'ko / shúmn'i výbiliili pr'ádene / a пак з'me s tógo tónke polótnio tkaáli / jébys z'me máli xlópni na košóul'i / sobi na opíl'íchata / ta d'í'om na košóul'ky / bo lem з'me s tógo noáili // to osnýne klobá z'me popr'áli / tóto l'ípše з'me snocháli // a verhíoky / tak з'me zvali / z verhíovok to osbíne / taj з'me s tym затykaáli tóto polótnio // to uж býlo klobáne polótnio / a také / uш býlo hálipust'íshe / btípki / vsheliáke / ta to na mýxh z'me tkaáli / taj polótnio з'me výbiliili // йак са shúmn'i výbiliilo / ta také býlo býle // košóul'i z'me počbili / povýshyvali с чóрным mérkalom dolu grúdmii krasni'i / gáll'ry / kólo ruk / kólo sháití gal'ip // togdy paradn'íshy hódili / йак тепér'ka // shúmnny košóul'i noáili tógdy / máli povýshyvanoy йак тепér' dágde ý d'ívádl'i / abo de sút' no ta uш lem s tym sa tráplili // z tym sa zayimáli // (a йакы záglóuóky с'te robáli?) záglóuóky / hój ta obolóchíky d'íukam / йак са ýye ryxhtováli же отдавáti / taj з'me snocháli drélihx // to zme na shtyr'ox níchilinicz'ok tkaáli / bo polótnio lem na dvox a tak býli shtr'i níchilinicz' / chervénou krasky z'me kupyili / býlý pámput i chórný / taj з'me mísáli taký pártícky z'me tkaáli i s tym / што з'me pr'áli dakolí z'me len s pámugom býlým tkaáli obolóchíny / z býlým pártícky / chervénou i býlý z'me kushchíco do tógo zamíšáli i chórnou / a dáli zas' tóto // to tákys býli krasny a тепér'ka hóch de sút' / sh'i sa val'ávut ta níkto iikh aní ne ýshímne // a tody býlo shúmnne / ta з'me tóto robyili sheléjak // a pláxty drélihx / káждá jébys pak mála i na kolýsky pláxtu i na póstíl' // z'me tákys pláxty drélihx / pártícky tkaáli a pláxth'ata pídt' pléche / ked' shla des' abo na zájtku // todi z'me tak noáili pláxth'ata shúmnny / chervénou / kótrá lem ýaky znala

с той краскою червеною і чбре / і бле шелыйаке са мішали // тай з'ме так робили / тай так з'ме
мали / гніска мame уш цалком л'пше / парадішне //

Записано 25 липня 1985 р.
від Горкович Олени, 77 р.,
с. Вирава.

кінблії / як з'ме пос'али / на конопліанку / зробили с'а / потому з'ме вйт'гали йедни / то бly
са звали // а потому ш'ї totы зелёны дзвіше аж ў б'сенні з'ме бралі / тóто з'ме вйттері / на тéр-
лиці / а пак з'ме гладіли / на глáдниці / а пак з'ме чесалі / на счéти / а пак з'ме totó пр'али / по-
пр'али пр'адена а с пр'аден снувалі / а робили / потому полотно / грубé бýло / ай тонкé полотно /
двойяке / йеднó са звало дрэлих / шо даколі з н'бою носили хлобії ногауки / а із тóго тонкого
кошулі / носили / спбдкы та плахты бабы ткали / коцковали з'ме так / же насновали з'ме а по-
тому с той дочкó з'ме нйткы переберали / йедни горі другі долоу / тай з'ме зос краскою або з
меркалом перемітовали / а з тóго с'а робили квітки на полотні / і з'ме насновали / а потому
з'ме собі зос другого тóго перебарали / почтали з'ме нйткы / т'юко было нйток / т'юко горі /
т'юко долоу / дочки с'а упхали / так треба / шо мýсля са нйтка наперед / перечитати / а пак
доч'ку запхати / а там / на зайді / на нічел'ніці / та са пхали пруткы / але і дочки все са упхала //
так до половини / то так почтали / а от половины так са брало с тýма прутками / уж не тре-
бáло читати / я маю totó робила / бо уш потому totó не бýло ѿ мбд'ї / знаєте / тепер тчут' по-
кріупі / наснýйт са нйткы / або каблік / мусит нйткы почтати / якаки хоче знаєте / йедни л'уде
тчут' з р'андами / други тчут' с кабліком / р'анды наріжут так натонко ножичками / а на такы
клубята навівайуть / на шукы звівáвут / або на такы пруткы собі навіли / так так із тýм перемі-
товали / тепер уж ани не тчут' л'уде / уж собі купíйут кобберци //

Записано 24 липня 1985 р.
від Балайчак Марії, 66 р.,
с. Гуменський Рокитів.

сменец' зме перше пос'али / а потому / як нарбсл'ї коноплії / та bly с'а перше бралі / а потому
са зелёны бралі // но а як уж са выбрали / та са до мочила звалі / вýмочилі са / вýмыли зме їх /
пороставл'ї зме їх / жебы высоклі / потому зме їх привезлі domy / но а зайс' зме сушилі їх /
а на тéрлиці зме їх тéрлі / а потому зме на глáдниці гладілі / на счéти зме чесалі їх / но та totó
шо зоставало ѿ руках / та бýло пр'адиво / а шо зме с кінці вйт'гувалі та bly пачускы //
а перше клобча бýло ѿсніве / а друге уткобе / на уткі са з н'бою пр'ало / но а трéт'e / шо са з
коноблеп'ї выбрали / та са звало пайунки // но totы пайунки вýтерпі / вýгладилі а уж лем на мхы
са пр'ало / с пр'адива / шо са перше пр'ало на тонкé полотно / а с пачуском / шо са напр'ало / та
са затыкало // оснýне клобча пр'ало са на клочане полотно / а с уткобым клобчам са затыкало //
но а потому / як зме напр'алі / та зме motalі на мотовилі // з мотовил зме знималі // а totob пр'ади-
во са попаріло а са вýм'ало / а потому са назоліло / до пéца са ѿхало / а с пéца / як уже вýп-
ріло / та са ѿшло на ріні до води обмыті / вýтрепаті // а так са завісіло / жебы вýсхло / потому ш'ї
са паріло / жебы ми'акше бýло // як вýсхло / та са брало на вýйкы вйті // кáукы са на навійкы
позад'їалі / а пólіт побалу на пálіцу са навійкы зд'їлі / но і так са звіло // як са звіло / та трéба
бýло ткати / но та са снувало на снувал'ніц'ах // як зо снувал'ніц' зме познималі / но тай зме на
крбсна навівалі // на крбснах вýткало са // як полотно зме позбиралі / но тай ѿйарії зме ѿшли
на ріні / а на камін'я зме totó пристералі / жебы са вýбілило // (я шо с'те ткали, крім пólотна?)
крім пólотна зме ткали заголоуки зос краскоу / червеноу плахт'ата / плахты пристераті на постіл' /
с червеноу краскою зме totó ткали // а хто знал коцковаті / та зос меркаламі коцковалі // коцко-
вало са так / же са переберало / як са уж наберало до бéрда та са переберало / а позад' нічілніц'
та са пруты пхалі / а зайс збунул / а другий прут / а трéт'i прут // якаки кóкцы бýлі / та т'юко са
прутів волхало поза нічілніці // но як са уж потому ткало / та ѿсе са ѹеден прут вйт'агнул / та
так са коцковало // я маю коцковала / та уж ям ай забýла // (я шо с'те шалі з полотна?) та са
полотна шалі кошул'ї / пôділ'чата / гáчи / ш'ї са дрэлих ткал на ногауки // з дрэлиху са шалі ногауки
/ а зоз тонкого пólотна / с тóго пр'адивяного / са шалі кошул'ї / опл'чата / а с клочаного
гáчи і под'їл'чата // (як са ткали дрэлих?) дрэлих са ткал на штýр'i нічілніц'i // са з'вало з ногамі

/ но та са тákы прúшкы робíлі обычáйны / так до бóку // былі і вертáны / ай обычáйны // (як сте тóты лáшкы / жéбы са вертáвый дрéлих рóbш?) но та pérше са на йеднú стáло / потому на дру́гу / а пак на серéдну //

Записано 26 липня 1985 р.
від Пущір Марії, 72 р.,
с. Светлиці.

ГОВОРИ З НАГОЛОСОМ СТАЛИМ

обычáйный сíméнец' пос'áли / мы посправл'áлік / жéбы было то рíвно // а пóтом як тóты конóпл'í вырóслі / та з'me pérши выг'íгáлі / а дру́гы оставáлі // а тóты pérши уж з'me мочíлі / як з'me вымочíлі / як с'a уж від'íлі / же отстáват волóко / тай з'me iх выбrálі / поростаўl'uváлі / пóтом уж ламалі / на ламанíці тóты конóпл'í / пóтом з'me мálі тákы гладнýці / што з'me гладлік / жéбы чiste нам было / но а мы уж пóтом з'áлі сніт' / тай з'me часáлі / а до пор'áдту дálі / одлóжyлі / то з'me на зíму / а так пóтом пришpі / уж дру́гы конóпл'í / та уж з'me д्रуты конóпл'í t'agáлі / тай з'me iх ростаўl'uváлі / молотáлі / жéбы з'me мálі сíméнец' зáйс' c'áti / а пóтом з'me конóпл'í зáйс' намочíлі / та моклі / дóбуш / бо вóда стуж'ínsa была / мóже і два тýжн'í / но и мы зáйс' тóты конóпл'í выmochílі / выmylí / поростаўl'uváлі / выsokjli / ай бы з'me мálі sh'i дру́го рóботу / бо то мы і лен мálі / і лен требáло dátí до пор'átku / лен красный был / вели́кий / як з'me потрафíлі / до доброй зéмлі пос'áti / зáйс' з'me поспраu'l'áлі тóту зéмл'í на красn'i / лен повырастал вели́кий / мы тóто выg'ígáлі / лен поростаўl'uváлі з'me / повiазáлі з'me сн'ípki / поростаўl'uváлі з'me / а tot лен вýsoх / мы пак з'áлі / та з'me go отбóклі / жéбы з'me мálі насн'í на дру́гий ríz / а tot лен з'me з'áлі / намочílі / наївéце на пíят' dn'i / а пóтом з'me выmetáлі / выmylí / тай з'me go пристéрлі / но як уж был пристéртый за тýжден' / н'айвéце за два / позберáлі з'me / выsok / уж з'me зáйс' одложyлі / бо то уж дру́го рóбота была / уж нам требáло і ярц'i жáti / уж требáло нам сíно грабáti / требáло нам по пól'у тóту рóботу рóбитi / уш як з'me поробílі тóту рóботу / зéрно / сíно / но та пак уш з'me тóты конóпл'í ламалі / а лен ráно o дру́гíй годíн'i ставáлі / pól'ю нóči а лен з'me сi клáлі / на цíку / на пеc / тákы былі / та нам сóхло / а мы ráно стáлі o дру́gíй годíн'i / ай з'me ламалі / жéбы з'me поламалі / погладлі / бо то пак уш dálе як бsík' приходит та пр'ásti трéba / в мы тóто до пор'átku ci shýtko давáлі / на мочílі / выmetáлі / поламалі / на ламанíці / на гладнýці погладлі / почасáлі / ѹéдны верх'íky / дру́гы пачúskы / трéti / пр'adívo / на трóбе / та тóто пр'adívo з'me tkáli / на повiсн'áne полótno / бо то з'me коуш'í шýlі / а тóто пачушчáне та з'me з n'ógo mÍhы шýlі / а с того пр'adíva sh'i з'me пак сбíi часálі / жéбы з'me дрéлих tkáli / бо то хлóbi дрелхbvy ногáukы nosilí / та мы с tym так robílі / ай з'me пóтом / як з'me уш пр'áli / з'me ходílі / на вечúrkы / як з'me píshlі от шéstoy годíny / тай з'me пр'áli до пíudvakástoy / а ráno уш з'me ставáлі / o tréti / як з'me ставáлі / як з'me пр'ásti / жéбы з'me попr'áli / бо уш у вели́kim пост'i трéba tkáti / як з'me пр'adéno zn'áli / з мотовiла / тай з'me go з'áli / та намочílі / до вóды / а пóтом з'me з'áli / попélu / тай з'me посыpáli / пр'adéno с попéлом a dálí / до шафлýka i вóды нал'áli / i горéчой a i камík'a z'me принéslí / з ríni / тай до пéца / тай с'a росpéklo / тай tam тóта вóda кыпila ў t'ím деревiák'ím шaфлýku / та так з'me пр'adéna вывар'uváli / выtkaли / з'me i сím фалátku / та то требáло i повiсн'áne tkáti / пачушcháne i дрélih / a то по сím фалátku / та трéba с'a забавítí / як з'me ходílі / чéрез l'üто по shíst' kílometrú / грабáti / a na obít' з'me domíu пришpí / a malin'kы d'íti быlі / с колыскámi / та мы с'a tak trápli / не так як téper / ale тепé'ka стары l'üde ne mávut prádu / bo molobdy l'ípše znávut / як мы / но а мы мусíme уш тíхó быtí / уш тепé'ka нам штат dávat / та мы уш стары / невалúshny / они сi думávut / же мы спáli / а мы нýгда не спáli / лем з'me сi léglí / o двanást'i / a o tréti / з'me уш ставáli / bo то трéba рóbiti / но та мы так с týma konopl'ámi robílí / зérno як з'me жáli / тай як был ярcez abo píshenýc'a / тай з'me ne dálí / kocíti / лем з'me с'erpamí жáli / bo як мы с kóso / ta bárce погамátl'at / bo мы думáli / же як мы выжnéme / ta sh'i ras t'íko zérná bude / a téper / kósc'at / ta як то дóбр'i / но та уш тепé'ka kombáj kósc'at / a uш kóssy málo / но та tákа róbotu //

пérши раз д'ítiна з'ála kúdil' / ta пр'álo / a máti povídlat / oй д'ítiно móya / ta як ты напr'álo / ta як psu na gáchi / dítiina ne povílo nich / bo ne ználo / ale uж тóты stárpshy d'íuksy што с'a хот'íl'i

одавати" / з'алі" клубай / як прйшол з другого валалу молбдий / свад'ба била / а то на возах с'а возило молодиці // не так як тепер' на ївтох // привязали" мотузок на віс / жебы с'а тбто клубай качало / жебы там шйткы д'їкы до того валалу Ішлі" //
на Андрбя дрбва носили" // же як гнєсла допары / та уш с'а бдаст / а як не гнєсла допары / та ш'ї рас пїде // та ш'ї два рас і три рас Ішла / жебы допары // але чітаті не треба / лем так зар'адом з'аті та як пара та уш с'а бдаст / а як непара / тай с'а не бдаст //
хлопчіска лем с'а позбералі" / ходайлі" страшыті / ходайлі" по вечурках / дбкал' былі" / співалі" но тай таке било // бо то мы пр'алі" дбого / ай хлопчіска не спалі" / і хлопчіска лем ходайлі" / та і чуда робилі" і співалі" / і страшыті ходайлі" / а тепер' лем до кбрчмы / та с'а напійт //

Записано 24 липня 1985 р.
від Сирої Марії, 84 р.,
с. Габура.

буду повідаті / як кошул'а вырбла на пблі / а тепер'ка послухайте / як бна вырбла крашн'ї // требало земл'у поробити / поорати / телер'ка пос'ати / а як уж оно пос'ате било / вырбло / требало полоти і лен / і коноплі" крас'н'i / они уж вырблі / пїшлі з'ме браті як уж лен таки голуб'кы мал / та з'ме Ішлі го браті // красні постаул'алі з'ме / жебы высокнул // пїтим са р'афало // а тепер'кы о коноплі" буду повідаті // коноплі" з'ме пос'алі / тыж выврблі з'ме // першы такы / что насін'я не било / а тбты други з насін'ом // пїтим з'ме яих намочлі // бні мбклі // за шт'рі тейжн'ї з'ме выврблі яих з мочил / з воды та з'ме яих поростаул'алі / жебы з них вбда стекла // пїтим ш'ї з'ме яих пристерлі / жебы с'а росилі // а як уш с'а выросилі файн'ї / уш як сонечко гріло / далі з'ме яих на ламаний'у / поламалі з'ме / пїтим ш'ї на дрогоу / зас' таку / что уж наглакдо / пїтим з'ме часалі яих / потр'аслі з'ме / такы куд'їлкы з'ме наробылі // то било клбча / верхукы // былі і пачускы а красні пр'адиво било // но уш тото пр'адиво с'а пооткладало шумн'ї / шйтко с'а красні наробылі / жебы било файн'ї на кудайл'у класті // як прїшла зйма / тай з'ме пр'алі // пр'алі з'ме по хліжах // так з'ме собі Ішлі на вечуркы / там былі страшкы // прїшли д'їчата а клопці / тай каждый повій фігл'у даку / тай с'а засміялі // але з'ме аж до пїюнч'ї там былі / пр'алі / а пїтим з'ме дбомі" Ішлі / як з'ме уж тото шйтко попр'алі на кудайл'ох такых і такых з веретенами / а і на такых кудайл'ох / что с колеском // тай з'ме го помоталі / позбиралі і тепер'кы з'ме го ш'ї варилі так / жебы било мн'акше // пїтим з'ме ткалі // як з'ме уж поткалі / та з'ме зайс полотню блилі на рін'ї // крас'н'i било / як сніг білен'к / но і як з'ме го уш вильлі шумн'ї / а уш с'а різало і на кошул'ї / і на ногавицї // дрелих / што на шт'р'ох нічилий'з'ах са ткало / та било на ногавицї / но а тото / што на кошул'ї било / с'а звяло повісн'їне тонке // што било верхуне та на мхы / а што било пачушчане та уж било на плахкы на постел'ї // та так вырбла кошул'а на пблі // як ші в'їмці (Ішлі на рус'ко / но тай пришол н'имец / тай мі повідат / жебым уз'ала зайду лахії а по-рощок // а по н'имецкы повідат / а яи не розумл'у тбому // а то била неділ'а / а яи від'їлам / же хоче райбаті // яи му повідам / же назаутра гей / але же гніска нед'їл'а / він не знат / але прїшол українец та му повідат / же назаутра // та яи с твіма лахамі мусіла (Іті на рін' / хоц' бы і неділ'а та яи бы райбала / бо вбіяк роскáзal // бойалам с'а го // но але што / дяно не так райбала / як тепер'ка жёны / же маме прачки // але мы мусілі (Іті на рін' а там з'ме малі такы камін'я постаулёны // малі з'ме такы пїадес' атлітробы горці велики / а мы там отен' насклалі пїд тым / а тепер'ка с'а тото выварило / выварило // малі з'ме стобец' на рін'ї / прайник а з'ме вывралі // аш тогды лахы выполокалі / а пак былі лахы чісты / а гніск'я сі даме до прачки / прачка нам красн'ї вырайбат // мы с'і лен выполочме но а і так / што само полбче / шеліткы суут прачки дніск'я / но та так // (як с'є коцковали?) як с'а коцковало / та былі такы три дочечки / била їедна шырока / пак вбіа / ай барс вуска // но а тепер'ка / як квіткы / хто хотії / та сі на дрого позерау та таку взорку сі зробії / што коцкувау / а пїтим са далі ту за бердо дочечки / дала с'а малін'ка ўска / за ничил'ній'ї дала с'а шырша / а уж дале с'а дала тота шырока // но тепер' / як с'а поставила тота шырока / там с'а дало такый прутік з козеном / но і тбты прутікы там с'а наскладалі / і с'а пак ткало / яку хотії їзборку // тепер'ка с'а звяло наїзат спущчати / як уш до пїу вишла квітка / та так с'а уш лем спущчала ціла квітка // як с'а там ткало / та спущчати та уш била ціла квітка / та так з'ме коцкували // (я што то єї гайтка?) гайтка єї тбта / што с'а д'їтина до ней кладе // такий фалаток полотна / а на їедн'їм к'їн'ї єї такий пасик пришпітый / кбртый с'а даст' на колыску / а пїтим с'а колыска роставит' / а с'а даст' д'їтина до той колыски / до той гайткы // гніскы жїті добри /

а даклі тақ бýло жýті // кід йем з'áла сóбі колýску на плéче / та йéдна д'їтýна бýла ý кóлýс'ц' / на плéчо / а дру́га бýла мі на рýках / але гáйткы дві йем з'áла / кед' йем жіз клáла спáті / но та йем гд'Іла і дру́гу гáйтку / кед' йем колысáла та обідвáйе нáрас // і пак спáті таң на пóл' // та што гнýс'кы / што сі дáст до кочарíка / мáма іде із д'їтýноу сóбі на прохáцку / жéбы л'Ішпе спáло / але даклі з'мे мус'лі fti жáти зéрно / бандúркы браті / кóпáті / шýтко мус'лі fti рðбйті / але з д'їтм' / з д'їточкám' / а гнýс'кы шкóлкы мáме / гнýс'кы краcн' жýті //

Записано 24 липня 1985 р.
від Тягли Марії, 62 р..
с. Чертіжне.

насамп'ерет са сійало конблі / а як уж былі пристаты / жолты са т'агалі / а зме їх виг'агалі / намочілі до вбды / моклі / а як у вбді виymbkі / та зме їх висушайлі // маї зме таку терліцу / так са тэрло / трепало // як са вытrepалo / та са пр'алo // маї зме машынкы а са пр'алo // а як са попр'алo / тай сме на мотовила моталі (а якы были мотовила?) бýло ручно зробене / аї бýло таке на колечко зробене / што са моталo / як са намоталo / та пак са пр'адéна звар'алі // даклі робилі лен с попелу лух / но а тóто са преливалo / оначло // бýлі такы жолты / шўмынн / вызвар'алі са пр'адéна а потом сме сукáлі на фáйфы / а пог'їм зме шшлі снуваті на снувалинц'ах // снувалинча до качала бýла // (а што с'те ткали?) ткалі сме полбтно тэнкe / з влакна са пр'алo на тэнкe полбтно / а пог'їм таке бýло / што са чесалo на счті // та тобо клобча са пр'алo / та уж грубe полбтно са ткало / аї дрэлих сме ткалі // як ткала р'адбый дрэлих // ту ткалі і навертаный // пог'їм полбтно са мочілo а са т'агалo на сайді а са билло / зякл'а не бýло блс // намочілo са го до вбды / рáно са вынёсло на сонéхко // (а што с'те шыли с тóго полбтна?) / та кошулі // даклі шылі грубы сплытки // (а як хрбеня вызерблі?) крбена са поставайлі / навайлі / а на нáвой са крутиль / навайлі / навайлі // пог'їм са наберало до нічальнц' а з нічальнц' до бéрда // а такы набилькы бýлі // бéрдо са дáло / а са ткало // підношкы бýлі а са ткало // до чолібка бýлі наробеные цбукы а са насновалo // с тым / якa пр'аджa бýла наснована на крбснах / так са с тым і ткало // (ходи́ли с'те на вечуркы пр'асти?) посходж'алі са невéсты / та са догвар'алі / та пог'їм давалі хл'їба им' ўкрапті // кáждa сi по фалатку укrapa / тай таке са робилo // (а ходи́ли там і шар'ипци?) невéсты лем' сáмi ходи́лi / а дiукы особн'i с парiпkámi //

Записано 8 жовтня 1985 р.
від Феч Марії, 61 р.,
с. Шапинець.

(што сте робіли на вечурках?) пришлі зме до хыжкы / посідалі зме собі / зачалі ме дебатоваті // кіт пришлі паріпци / зачалі жыванство робіті // попітпал'ялі нам / повыстріг'овалі нам шытко // квичалі / гр'авчалі / таке жыванство выстрайалі / же са не дало ані повісті // але веретено зме малі порбожн'e / бо не малі ме чого напр'асті / бо повыстріг'ована / попалене было // мус'лі ме fti не-скбру дому / жэбы матерэ не від'лі / же кел'o мы маль на веретено / лем покрыті веретено дому же уж зме маль напр'адж'ено побуно / жэбы мама не знала / бо бы нас грішыла / же зме пришлі з порожн'им дому // (робіли сте гостіну на кінец?) давалі хто што мал // колі рүнкл'i давалі / колі грушкы варілі / колі йак // до мене пришлі / та йа йім найімала вороббл'ох / напекла вороббл'ох / а так смаковало / йак кур'аче месо // отрызали тóты косточки з вороббл'ох // было посолене / попопрёне / тай і хутне было // йа мала таку стару хыжу / што йем найімала вороббл'и / кер'уж маль прйті / нарабила гостіну з вороббл'ох // тах холем штерацет найімала йем / назабіяла а потом пекла // што тóто / з вороббл'a ве́ло меса н'іт / лем так кус / вінта посоліла / попопріяла та хутне было отрызуваці // та са гварит / же сме месо маль // даколі так не было / йак тéрас / же куру заріже / н'e // тéрас мame шыткого / (а па слінкы што с'те йш?) та йапка // пішлі до обочі / назбералі грушок / йаблок / далі ме на піт / а ў сін'i або ў полбі было загребено / тóто принеслі а на слінкы давалі //

Записано 8 жовтня 1985 р.
від Дорульо Зузани, 60 р.,
с. Шапинець.

та с'а пос'ало / пак вырбслі / былі першы коноплі / скбрей с'а бралі і былі другы // пак ш'ї йіх до вёды с'а мочіло / а з вёды с'а выбрало // пак с'а ламало на ламан'їці / гладн'їці / а с'а пр'ало // пр'адена ш'ї с'а мочіло і білілі // пак ш'ї с'а сукало на такім / шпул'ак зме называлі // пак с'а снувало зас' / а пак с'а аж ткало / а навивало на кросна // полотно с'а выткало а пак с'а мочіло / а с'а т'агало по берешку // (а што с'те шылым полотня?) та шылко с'а шыло / як міхы / споткы хлопті // лем с того носілі // мы не мали побій цілу зіму // (а пр'асті с'те де ходілі?) ходілі зме на вечурки // ходілі фурт // но то і до дванадцати зме пр'алі //

Записано 9 жовтня 1985 р.
від Лічко Марії, 75 р.,
с. Велькроп.

Я са одала молода // пришлам гу свеќрі / але свеќра не былі барс здравы / та н'а вправилі з їедном бабком коноплі браті // я брала тóты коноплі / а пак с'а такы снобкы робілі / тóты снобкы с'а ростайл'алі на польти / кед' поскобуны та не требаю снобкы зробіті / але матірни / та уш сме такы снобкы зробілі / а до кóпы сме клалі тóты коноплі // а пак сіменец' омолочалі // а так сме пришлі доміу / зме тóто намочілі / повязалі до дес'ат снобкі / до вязанок а намочілі // а пак сме тóто выметалі / на сонечку сушылі а сме ламалі / а як сме выламалі / выглядлі / вычесалі а так сме пр'алі // як сме напр'алі / виварілі тóты пр'адена / выполокалі на ярку а далі на мброс // пак сме повішалі // як висхлі / принеслі ме до хýжы / та сме го потбуклі // положилі на козéлец' / наклалі тýма р'аткамі а насукалі на файфы / бо требаю на дес'ат файфо насукалі / кел' о хóтіл шимеї ѿснуваті / ці дес'ат / ці піят' / десат' бýло вель'о / лем кед' так шіст' / сім основалі // пішли сме / насновалі / пришлі доміу / навілі / требаю бабы закликаті їші // так сме раз якобска навивалі / та сме собі змішалі / што шмечы сме значілі с угл'ом а пішли нам до штреткту // але пак тóто полотно їшло добр'ї / зáто с'а навіло ай їшло добр'ї тóто полотно / і са выткало // як сме навілі на воротило / пак сме набралі до нічелніц' // требаю нічелніц' вын'їті // пак до бёрда / а пак требаю притыкаті / приправяті лапкы / привязуваті на нічелніц' і пак са выткало / кел' о гдён был выткати / былі такы ткаль / што і два шмечы выткалі на ден' // выткало с'а тóто / навіло с'а друге бо то требаю друге / бо сме мали їедно клобча брітше / друге шумн'їше / пр'адіво с'а окрème робілі // на вечурки сме ходілі // кед' сме їшлі на вечурки / пришла побуна хýжа / та ш'ї сме там найратьше їшлі с кудел'оу / де нам давалі на слінку // я сáма котрýсі ден' спомінала / бом їшла ту / до Потомы / а бні там мали міт // (а што вам давали на слінку) та хл'їба с мёдом // там сме найратьше с куд'їл'оу їшли / де былі плянкы // прес ден' / а вечур сме їшлі на вечурки / робілі там фігл'ї // т'їко сміху бýло / што аш / така мóя стрына бýла / бна до Канады їшла // та так робіла // ту бýла така циганка глуха / Ул'а / та зробила са Ул'оу // з ней с'а сміялі // та што / кед' она пришла доміу та пак похвортіла // та уж як пришла другурас на вечурки / та повідат / йой яа не буду уш бісідоваті / бо яа похоріла // йем с'а сміяла с Ул'ї глухоу / пак яа осталас глуха // повідала / же яей стáла голова бол'ї / а яі застáло на юха / та уш не хотіла тóто робіті // а то требаю цілу зіму ходіті на вечурки // як уж сме тóто стáлі пр'асті / а пак уш сме тóты пр'адена звар'алі // та так уш през зіму са пр'ало // (а робіли с'те гостину ваконец?) йой як ѹем д'їучатиско бýла / там робіла гостину // то бýло у Цалка / небішка така бабоука бýла там // принеслі зме мўкы / та таку гостину зробілі / але д'їдо не кóт'їл хлопчіск пустіті // но а наварілі кавійу / бабоука напекла колач'ї та сме їлі // а як ѹем пришта доміу / та повідам / йой мáмо / отвор'яте двер'ї / бом кáвій піла / ам піана // ш'ї дотéпер са з н'а їедна камарата сміє / не піана ѹес от кавійу // та сме такы фігл'ї робілі // на вечурки ходілі с кудел'амі / а ў неділ'ї у ме ходілі / та ме са бачлі / был такый пан / а нагнали по пár'ї / по пár'ї / так ме са бачлі / тóты д'їучатиска // у нас / як уш бýла невіста / та ходілі тóты д'їукы // то так із валалу ходілі д'їукы / а ѹй бýла уш з д'їтіноу груба / та ѹя не знам / што то зо мною буде // а таки тóты ш'ї д'їучата бýлі глупы / та мі гварії / жéбым до дохтобра їшлі // но а яа знала / што мі ѹе // пак / як уж са дознáли / так са з н'а сміялі / а на н'а крічлі / йой ты / ты нас преводж'їла // но а яа што же мали робіті // так са походж'їлі / бо то мы мали парібкі / та так н'а санувалі // ші свеќор май вебжсік жылі // та свéкор повідат / йой / же ѹя так преводж'їш / не слухайте ѹу // та оні / діучата / мі вірілі / же тóто так бýло // бýлам молода / з першим хлопц'ом груба // та ў чéтвєр'ї ѹем скубала гускы / а ў п'ятніц'ї уш ѹем злéгла // та ѹем гускы скубала / та якоб'ска мóя бáба / небіжéн'ка / так оні гварілі / же кед' сідж'ї / та так гускы скубам // та ѹя приступila зос лапком / но а яа бýла т'їшка // гусак са тóргал //

йак йа гусáр'а пустýла / но та не гóден был ходíті // свéкор гвáр'ат / та што з ним зробила // та нíч
їем з ним не зробила // йой їш'ї н'a розідáте / бо мі т'áшко бýло тóго гусáр'а скубáти // а свéкра мálі
д'íчáта / та гускы тримáлі // та мі казалі тóго робítі // а што їем мáла тóд'ї вісімнáцet рókiу / бо йа
уже ў сімнáцet са од:авáла // та то так бýло // ў йóлу їем го мáла / ў чéтвер йem гускы скубáла / а ў
платнїц'у їем го мáла // то їш'ї зме їшлі на грúн лен браті // гáзда прýшол / што угóріл / та сме са
зыщлі так пíд грúном / на тákім берéз'ї / тай гвáр'ит / де йдеш? / та лен браті // а він мі штóска хóт'їл
повідáти // та повідáм / йой не гвáр' мі кích рає // прýшлам там / хочу лен браті / не гóдна са схýлнїті /
не гóдnam са схýлнїті / та не гóдnam са схýлнїtі // так щ'їm пíшла так до грúна / пак таке рýбne бýло //
йа обді дýмам / кед' бýду матí тóту д'íтину та йа знала йак то тóто // вýшлі свéкра / а свéкра мálі тáке
д'úча // прýшлі там гу мі / тай повідályut / ѹа то уш бýду браті / бо то бýло малýм'кýy / іт ты на тrávу /
յа (ду дóмý) // йа пíшла тráвы до вýsca нажáти / йа са не гóдна схýлнїtі // дáле зме мálі тенгérpú i
огúркы // лíшla tam / tákýl ogúrčok ѹem собí zýla / lýu нázat ne gódnam // та кéт'o ѹem býla gódna
tой тráвы нажáти / та ѹem нажála // прýidu dómíu a nebíška swékra zo swékrom ležalí tam na píáku
na bojísku // swékor tak mі povídat / Map' / a to kómu tótu trávuy néses / pro gusky? / йa собí dýmam /
йой záis' mі tótu gýsku priplomínáyut // йa znała / же мі лен tótu gýsku priplomínáyut // йa gvár' u / ních
lem mі dájte fti // a ѹa ne gódna býla tód'ї fti // bni' / nebíška swékra / prýshli / takógo mі z'áli molob-
ka // a mі na dýmí býlo / bóже/ш мójna máma zašlónu porýktuváli // йa tak povídam / mámo / na swékru /
так йa pídu do swójey mámy // a šíslam do swójey mámy // a bni' йakýs'ka nebíščik zaarendzuváli táký
škólsku загороду // š'їm na stróma výšlala / š'їm natorgrála йápká a zoskočila / a tak píšla do swójey
mámy // pídu do swójey mámy / nebíščik apo kóval' býslí / ta výjídu t z hým'kí / ta Márcho / uš sté
robíl' zhýva? // йa povídam ne / lem pót'te mі shaláty porýktuváti // oní mі shaláty porýktuváli / йa
tótu shaláty ne gódna býla jístí / bo mі ne dáló // a собí dýmam / йой pídu йa dómíu / bo býde polídne /
l'údi býdut fti s pól'a / ci to ѹa býdu gódna díltí dómíu / ci ne // prýidu dómíu / a pak ѹem tótu d'ítiyu
mála tak aš o trétiy godýn'i / tótu xlóbzc'a // no pag ѹem ákh pokoríla // та тыш лем c'a kájdyj chudý-
val // ти ѹeý víd'lni / tu ѹeý víd'lni a náras ūsh'i zme tak ūshlí kóbla d'ída Demíč'ovbgo // та nebíščik na
zagorod'ї róbil / ta povídat / tak / dýče / ta ты собí ūsh'i ne lénghesh / ūsh'i se ūsh'a býdesh pl'ontatí //
yó-hóy / aš kóblí to býde // a to býlo tot den' //

Записано 9 жовтня 1985 р.
від Шафранко Марії, 73 р.,
с. Брусиця.

йак прýшla ѹar' / ta ūshol stáryj oráti / ta ūshlai ѹaréz i óves / a ѹa gvár' u / stáryj / uж бы требálo
i лen шíjáti / bo то uж час / bo то йак скóbro пон'ílesh / tay l'ípše / bo скóbre пристáne / ta скóre
выbérou / a йак uж pízni'she / ta l'úde otávy kósh'at / ta pótom пристíriati pírše // a téper / pósmost'
sh'a / mýsiš ūsháti / bo uж час прихódit / bo то býde ūshír tyxh'n'i sh'a rósil // a pótom
tréba pozbíráti go býde / jébby výschnul dóbri // a йak výschnre / býde tréba lámáti / jébbym pola-
mála / niš bandúrkы sh'a ne býde brálo / bo pag mі prýde na zýmu / býde dýже na méně / bo tréba
konbópl'i býde bratí / i lámáti ta sh'a zas z tým zabáv'y // йa bý ráttse téper' býla // прýshlam
dómíu / len ѹem porostau'l'ála / pag go ѹem lámála // lámála zme na lámáníci / a gládylam na gla-
dj'eníci // lámáníci'a málí dvi nýgty i pag na vér'xhy býli tákys dvi doščécky / a tu býl mеч tákýy
býstry / што sh'a lámálo // a gládj'eníci'a býla што uж dvi doščeky etóby let'íli // йak býla
zýma ta uж ѹem polamála лen i konbópl'i / почесála ѹem i pr'ála // pr'ásti sme хodíli na vechúrkы //
йa ne хodíli hýj'de / bo ѹa málí četvéró d'íti / ta dómá býlam furt // dákto dákóli do nas прýshol
ta sme ūsh'i / pr'áli // ūsh'i polótno mam i téper' // йak ѹem na vereténo napr'ála / na mótbóvilo
zmotála / pag ѹem go zas namochila do popélu / jébby výmbocko lu popé'l'i a jébby býlo mn'áme / bo
йak bý ne býlo namochéne / ta bý býlo býstre // a tak ѹem go namochila a výpolokála // a pag zme
shpul'áli na shpul'níku a ѹa kozé'l'ci // býli dvi doš'kы / што tákys ūshír róbgy býli / a sh'a
nat'írálo / a sh'a shpul'álo // a йak sh'a na shpul'álo ta zme ūshlí snuváti na snuváliníci'ox // snuvá-
liníci vyzérali ѹak stípl // ūshír róbgy býli / a tak sh'a dálí fáifys // na fáifys sh'a na shpul'álo //
йak zošpul'álo / ta ѹem go pozberála / йa ѹem go pozberála / prýshli zme dómíu / a pak sh'a gnéсло
krósná a na krósná sh'a tóto давálo / naviválo // a йak sh'a naviilo / dálí sh'a tákys cípkys do tóto /
jébby sh'a nespíl'antálo // (a што сте tkáli z lénuy?) tkáli zme z lénuy tónke polótno / shtóbys sté
an'i nепovíli / же то не pamutóbe // a tóto povísi'áne sh'a grúbše pr'álo / ostryše býlo / ale ѹem
kodíla i tóbúci do Kurymy // to býlo vo wódi derévo / a tak sh'a tybálo / a dolýnu tóto што ѹíshlo /

бýли кобиці / а ту ш'a фурт так пр'адéно пíдмítuválo / ale mýš'íl dátí pózír / жéбы rúky ne хватýlo // а пак на крбсна зме dáli што ш'a ткало // так поунадж'увála // на крбснах бýли нíчилнїці / а так юем яла ткати // ткалам добрí / бо юем знала ткати // а мíр'alo ш'a на знáкы // то было шт'ípí метры або кус вéце // йак ш'a дотыкало / та яаг з воротила сходило / та юем ж'ала мотуэок а юем привязала на три місц'a до воротила тóту палічку // а яаг мі тóта палічка уж сходила / та цíпкы юем вин'áла / бо цíпкы бýли напéред / а палічка д'ышла до кíni'a // паг юем одрізала // страшно рáда юем пр'áла // та і покрýці юем ткала / ружаты / тákы вшелийáкы // і на мотуэох зме ткали // і дрéлих юем ткала / ale лем прbстый // л'úde ткали і вертáный // і писанину юем сбíи ткала //

така хýжа бýла / што бýла стáра бáрс / а яаг юей розберáли / та юем там бýла // таг юей робили / што деревийáна бýла без клíници // шытко заверчáns бýло // бýла хýжа тákа велíka // ма́ли комóру а і ма́ли ш'íni // а ў ш'ín'ox ма́ли зас тákу яаг наше тóто / тákу хýжку / што там молбó клáли і тákы гúдры метáli // бýла пít стрíхом / а шытко заверчáne бýло / бо юем бýла там йак розберáli у трíцетпáйт'ím рóку // (яаг сте ма́стáli зéмл'у ў хýжí?) зéмл'у зме таг ма́стáli / же зме насыпáли глыны а паг / яаг уж бýла насыпáна / по нíй зме походили / побукали юей // а напéret зме кус вóды гг'áli / жéбы ш'a гбивálo // та і бойéско ш'a так надбивálo / і по хýж'i ш'a таг набивálo // но а паг ш'a таг ма́стáli // давáli зме т'íuko глыны до тóго // ш'a дáло полóby / жéбы глина л'ípше тримáла / но а паг зме уж глинкувáli // і пít цк'íном зме таг ма́стáli // хýжу зме ма́стáli з глыном звóнка / а паг ш'a обilálo // то бýла бíla глина // до нас і с Кéчковец бáбы ходили на бýлу глыну //

Записано 19 липня 1985 р.
від Сасарак Марії, 76 р.,
с. Куримка.

нас орган'íзуvalи / юéден з Бýстрой Ráчко а iш'i юéден члóвек мíny выberati з войакámi // то зме бýли tr'omí // юéден яа / дрúгый з Йáдловы Mýgal' / а трétiй з Верлíха Kóst' // но і йак зме пíшли там тóты мíny выberati / tam / de téper' tóta немоцнїц'a стóйт // то зме выberali tak / же зме ш'a шоровáli míny выberati // юéден т'áгал за дрít / а дрúгый вýшal / а náras на то прýшли / што бýли двí míny спойény гlédno // і ten Kost' з Верлíха мал kl'ubáčku dátí za mínu, a vín ne píshol dáló / ale cí l'íg do бorbzdy // ale двí míny r'af // bùkhli // uж хлópa néjest // та юбgo raniilo tam / de téper' немоцнїц'a // Mígal' a raniilo pri Onzávì // tež z Йáдловы // i méne raniilo в Гínkíúc'ox / tu яак ш'a ide zdóly od цigán'íu góri berégotum // вýshli зme tam / góri / verh beréga // tam tak býlo вýbska nabýto // my выberali tóты míny tak das za tri dni / abo яak / а та зме г ýednou bábys spáli / a bna nam povídala / же пóзор на ш'a dáйте xlópi / bo mí sh'a snílio же стe прýшли з l'íca покryvavény // a náras яак зме выberali / náras mí g rúkoх bùhla tóta mína // та серénta tóta býla / же не oči mí vybílo / та n'a zvélili z l'íca / а тóta bába / яag n'a zvélili z l'íca i повídala / видите / povídala юem вам / же приidete z l'íca покырвавény // i яa мал по твári tóты черепínykы / тákы ма́лы / по твári / по голobí iш'i téper / uж t'íko tómu rókiv по вóйn'i // iш'i téper na právír rúc'i mam ýednú chérepíny // pótim зme išli míny выberati vyšše sble в Гínkíúc'ox // tam / na právu stránu / kólo вóды / pótim vyšše Svidníkya / tu яag tákы stáry vér'bys býli / pél'a drágy // pótim na Híjñ'ím Svidníkya pél'a цérkvi / pótim pél'a Onzávì / a i tu iш'i / pél'a нас // armódný genéral Svoboda ш'a stáral o tótu немоцнїц'u / же uж bùde ў Svidníkya // но але йакоска tóto просадíty ш'a nedálo // в хçeli зачáti // не знам / de tam / яak tam нас náshli / жéбы зме píшли немоцнїц'u робíti // uж tak býlo ў tóvérdu bsh'in' // яak uж зме робíli tak za dva týžj'ní tam tótu немоцнїц'u / то тákýv iш'i len byl góly beréjok / lem kazáli / tu kopáite / та зме kopáli // но a pótim tóto ca uж uzapérho / же uж u осéni ѹе зачáti // tóto ne mír порушíti níjto // a máli sme doktora Pribúlu / a oni tóto organízuvali // но a tak to sme robiili tóto tu // юéden яa byl / Dérbas Míkúlaš / дрúgый Ártim Ían / uж pomérli / téper' mame немоцнїц'u / ne uж tak daléko / то лем píat' kílometri' ot Йádlovы // kébys iш'i tot Slóboda / armódný genéral / pожýli / жéбы víd'li / яaka tóta немоцнїц'u ѹе ў kráshn'ím xbd'i // i dojtxbroh máme / shytko krásn'i bíjýty / яak i iñde / len жéбы ne býla dáka wójna / bo то wójna ne prinéssе n'ígda dobrógo / len se planógo prinéssе // яak uш prýshla яar' / ta uш pozgan'áli l'úda véce i prýshli l'úde // uш ш'a tóta plan'írka rospílan'íruvala a tam pótim prívezeli otkale tákы деревийány báráky // pótim tóты báráky ш'a dokúpy dáli i tam зачáli uш ordinuváti // pótim i g яar' юem tam robibil //

(я йак сте л'ічилі хворобы?) хорбоби йак зме л'ічилі? дакбли бýла тубéра // тубéра / знате / што то ѿ // мы ѿш'i дотéпер' мáме тákе / бно ш'a збве велике ж'л'a / тákы лýстки мат // подбóне йак хрін // лен же хрін мат лýстки зелéны / а тóто мат лýстки тákы сýви // а ш'a выкопáло корíн'a с тóго / а тóты корéйкы ш'a высýшат / а вóзме нóжкы а нáтре/ кущíлінky мéду ш'a дáст // а мít лен зáто ш'a дáват / же і мít ѿ л'ічíвый / не зáто же ѿ гíрке // кед бýло дáшто на пál'ш'i / або дáшто тákе грíзанé / або йáке / та то бýло л'ісí щелейáкын // та лем тákы тráвы ѿест / тákе ш'a звал ráйник / тákе оно мат лýстки зеленéн'ky / подоўговáсты / згóры уши / на середíн'i шýрши // по́тім зáйс ушýй а тóта тráва ш'a ж'áла на дóлон' / так ш'a шúйn'i надусýла // а йак уж достáло тákу водíчку / а с том водíчком ш'a тóто до тóго пустýлю // а ѿш'i мít привýти на тóту ráну // ж'áти / зáйті на тóту ráну // бно кус то пошчíпáло і оно ш'a по́тім загойблó крашн'i //

Записано 17 липня 1985 р.
від Дербаса Микулаша, 70 р.,
с. Нижня Ядлова.

кóнбл'i з'me намочíли / а паг з'me ѹих выполокáли // йаг уж бýли за тýжден' або йаг мóкли / та з'me ѹих выметáли так на берéжок з вóды / а паг з'me ѹих порозстаўl'али на сбнце // йаг высóхли / так з'me ж'áли дóмíу // паг з'me ѹих téрли // тákы з'me мáли ламанíц дереýáны пороблены // на-пérет бýла тákа ламанíц'a / што лен з ѹéдном рúчком / а паг бýла з двóм / што уж начíсто с'a téрlo // паг з'me часáли тóто // (на чím c'tи* часáли?) тákýй з'me мáли счит а часáли клóбча / окréme ѹéдно 'друге окréme / пéршу клáсу і дру́гу / тóты клóбча паг з'me пр'áли / нýткы з'me рóбили а мотáли на мótбóйло // (на чím стóвало мотóйло?) на козíлцí // з'me уж зviváли на фáйфы / а паг снуváli / а паг уж на крóсна навiváli // (ходáли сте пр'áсти на вéчýрky?) посхож'áли с'a там бáбы і паг і тóты пар'íш'i поприходж'áли // там з'me і спiváli і гуң'úтство з'me рóбили / пар'íш'i верetéна нам бráли // накbneç з'me с'a поскладáли / бáбы попринош'áли кóтра што знала / ѹéдна тóто / дру́га тóто но тай зробili гостýну // поприходíли там і пар'íш'i і д'úкы і мы бáбы / што з'me там пр'áли // (што сти* рóбили з полóтвя?) шýли з'me простерáдла / перетýкали з такýма червенýмá нитkámi / перин'áнky с'a шýли / заглóдч'íny с'a з того шýли // то мáма приправila мólbdíñ'i а інше тóды не гóден был // (де сти* blálli полóтвя?) полóтно з'me bálli на ríni // на ríni з'me носíли в пак / йаг сбнце бýло / так з'me ходíли фúрт полiváti // йаг выsóхло / зайд' з'me полiváli // тай выбílilo с'a шúйn'i // паг з'me káждýй véčur бráli дóмíu / а рáно з'me го вы-нош'áli náзад гу вóд'i на ríni // (як с'a назývalo клóbcha?) пéрше с'a назývalo верхýкы / дру́gue уж бýло кус л'ípше та с'a назývalo пачúskы / а паг лен або конbneç'i // то бýли krásny snópky //

Записано 17 липня 1985 р.
від Малиняк Анни, 70 р.,
с. Сташківці.

пéрше с'a зорálo / поборонílo / та лем пак с'a уж лен пб's'al / жéбы скóбрéй посхожíl // паг вýpíc // полóbo с'a го // паг уж был зríль та с'a го выбrálo // а паг бýла тákа шчét / та с'a на тíй шчéти p'áfал tot лен // пак с'a do сn'ípkij повíázalo / а snópky do вíazánok // вíazánky с'a рóbili зоз дvaçet сn'ípkij // завíázalo с'a / однéсло с'a do вóды / do mochla / mochlo с'a za тýжден' // кóтра йáка вóda бýла // kít бýла зýмna / ta mih dóbúše / йаг бýла téпла / ta uж ménše с'a mochlo // a с'a обзérapo / же uж йаг с'a lámal / ta uж с'a выbérálo / выполокálo / rostavílo / йаг uж с'a z вódy выt'áglo / ta с'a rostávilo в tag выsóхlo // a zac' do вíazánok с'a poýázalo // паг zac' tbgó vz'álo с'a дómíu / ta с'a uж prýnikámi tóbuklo лen / жéбы lékše бýlo лamáti na týj lamaníci / no a паг uж с'a polamálo / почáculo / паг с'a pr'álo / polótno с'a с tógo zrobilo / йаг uж с'a vyprálo // (я йак сте д'ílali vlákna?) býlo verkhýne s planishgo klóbcha / drúgue býlo зоз л'ípshgo klóbcha / пачúskы / a с трет'bgó klóbcha býlo zas mykaníchne // то uж býlo gárše / a пак ш'i býlo pr'adíjúáne / што uж pr'adívo býlo / tóhne што uж с'a košhul'i с tógo róbili / shýli opíl'cháta // (a de stе ходíli pr'ásti?) pr'ásti ходíli vekshýnu do нас / ta ты с'a pr'álo / wéл'o тых díúchat býlo // як попriходíli véčur ta pr'áli do dwanástoj godíny // йаг uж с'a dopr'álo / ta lamaník с'a róbill / poyidnali molbdy parípzi muzíku / díuky porýktuváli гostýnu / ta róbili uж lamaník // гostýli с'a / spiváli / tanç'uvali / йаг uж po róbot'i býlo // (я йак сте bývali?) malí smé kúkh'y / sñi / kombry / piúñic'u // zéml'a с'a mastýla // ýz'álo с'a kus láina / glíny a с'a pomastýlo с tým / жéбы

с'а так не куріло // гліна с'а порпліла / що с'а ходіло // біліло с'а з вапном і белауки с'а давало кус // .

Записано 17 липня 1985 р.
від Тупої Анни, 63 р., с. Сташківці.

требало лен заш'ат'ї / пітім ме го выбрал'ї / р'афат'ї требало / оп'афал'ї ме го / дал'ї ме го до мочіла / выбрал'ї ме / на рбсу ме го дал'ї / тобук'ї ме го // п'от'їм ме го ламал'ї на ламан'ї / а п'от'їм на гладнії'ї // паг ме го чесал'ї // біла таха доч'ка / а там біл'ї гвозды побиты / а таг ме го пот'агувал'ї / а того ключа с'а ст'агувало / а того пр'адіво / тен лен / та тóто оставало нам ў руках // та тóто с'а пр'ало клоб'я на плахты / на міхы / а тóто цен'ше сме го пр'али / та ме давал'ї го на кощул'ї хлібом / опл'ичата бáбом / на плахты на постіл // п'от'їм требало пр'адено вызвар'ат'ї // а кед' ме вызвар'ал'ї / требало іх сукат'ї на фáйфи // п'от'їм требало Іт'ї снуват'ї // а йаг ме го снувал'ї / пак требало кробна принест'ї / требало навиват'ї на кробна // а п'от'їм требало го наберат'ї а ткат'ї / цік'ї сукат'ї // йой што то бýло т'агобы // йаг сме мотал'ї / та ме читал'ї нйткы по кел'о нйткы / чі по ш'імдеш'ат' / чі по шісдеш'ат' нйток / а так йаг уж бýло шісдеш'ат' нйток / уж требало завязат'ї пас'мо // пр'асті ме ходіл'ї по хіжок / а то знаєте / же не бýла летріка / лем с'а пр'ало при лáмпок // нас там бýло с'їм а і деш'ат' с'а нас зыщло // та ме і співал'ї / і с'а сміял'ї / розправл'ал'ї шелéяк // паг ме ішл'ї доміу уж бýло окбо дес'атой годійни / тай ме уж ан'ї сліны не мал'ї / тел'о п'уват'ї до того ключа / та нам принесл'ї такы япка с поб'а / же сме закусил'ї а жéбы ме мал'ї сліну на тóто // наконец робил'ї ме гостіну // поскладал'ї ме с'а / а ме купил'ї пал'їнки / кус ме выпил'ї / співал'ї ме / та з роскóшу не / лен з бýды / но ме са вéл'о натрапл'ї кóло тóго / та шо ме мал'ї робити інше //

п'ятнáцет рóків йем маля / як йем ш'а одала а ме пíшли на Чéхы // а там на Чéхох ме бýли три рóкы / а не мал'ї ме лен по стоппайдеш'ат' корун // він сто шісдеш'ат' а як сто п'ядеш'ат' // три рóкы бýло / ме прíшил'ї доміу бо йем маля хлопчіска малобго / а там уж йем не могла робит'ї / та йем прíшла доміу а йем не прíшла ані гу мáмі / ані гу никому / але гу уїквó йем прíшла // а паг ме собі дал'ї хóжку зробит'ї / а ме прíшил'ї до хóжки / а ме не мал'ї ан'ї нглы / ан'ї лéйккы / ан'ї мýскы / ан'їничéбого // а ме там бывал'ї // біда велика бýла / молбка не бýло / хл'їба не бýло / то у штерá-цет п'ервым рóку великий гблод был / чі ў штерá-цет другом // л'їде не мал'ї хл'їба / не мал'ї што йїст'ї / а мы с'а тел'о натрапл'ї зо стáрым // ме л'їдом косайл'ї / жéбы ме мал'ї фалаток хл'їба д'їт'ом дат'ї // вéл'о / вéл'о ме с'а натрапл'ї // робил'ї ме по цáльм дн'у // л'їде тыж хл'їба не мал'ї / ан'ї молбка ме не мал'ї / ан'їничéбого ме не мал'ї // прíшил'ї ме доміу та што требало з'ат'ї зéрнка дакбó / а п'їт'ї до млина змолосл'ї / а дакый ош'їпок або хл'їбóчок хпеч'ї // а кед' не / та даку стеранéчку або дáшто таке лем зіст'ї / бо не бýло чéго / хóжку ме мал'ї деревяйну / што требало маститї // мал'ї ме перéдн'у хóжку / і ш'їн'ї ме мал'ї / і комору ме мал'ї / де ме бандуrkы давал'ї // корбóу ме не мал'ї / тай ме робил'ї за трéт'їй сн'їп // він кбсол / як одберала // а прíшла вóйна / тай шýтко нам забрал'ї / бо ме не мал'ї свій п'от'аг / жéбы ме ішл'ї // а л'їде ішл'ї на вóзах / евакуал'ї / а нас н'эмci одвéзл'ї до Гíралтбóвц'ї / а як ж'áла корбóу / ме мал'ї такé ял'їча / робит'ї мы ішл'ї на корбóво / а йем пíшла до Гíралтбóвц'ї / а там в Гíралтбóвci ох ме преночувал'ї / а паг нас одвéзл'ї до кучина / та ме ў кучин'ї бýл'ї // іст'ї не бýло што // іт'ї мі лем двойбес маля // паг старого з'ал'ї дес'ка закбпы копат'ї / бо тен гáзда нéхцел'їт'ї / та з'ал'ї його / же ме там / а паг прíшол доміу / не знам / шéстого йануара / бýло ослободжн'ї / тай нас прíзвіз тен гáзда ту доміу // прíшил'ї ш'ї ме доміу /нич ме не нашл'ї / ані йéдно стéбло на под'ї / ані йéдно зерéнко /нич // шýтко бýло выбратé // лен на т'їй соломі ме спал'ї / што н'эмci спал'ї / бо ме не хцел'ї спат'ї на гбл'ї зéмли / та ме на т'їй соломі пол'їгáл'ї та ме з д'їтма спал'ї / як ме прíшил'ї до хóжки /ничéбого ме не мал'ї /ничéбого а паг ме так с'а старал'ї / та мес'а с'а оначл'ї / што ме мал'ї так шýтко / йаг і л'їде / і п'їт'ї / і вїз / і корбóу ме собі набыл'ї / што ме орал'ї / лем же спóйх зéмел'ї не мал'ї / лем л'їде нам дал'ї / а тóты зéмл'ї требало нам одрабл'їт'ї // одробил'ї ме ях / а бýло трéба і гу машин'ї п'їт'ї / і помбóч косйт'ї / гу сину і шýтко / де требало / та мес'а ішл'ї // а корбóу синя не бýло / таг як тéпер / што йéст што косйт'ї / та йем ходіла а йем лісчіну шмыкала / жéбы на зýму бýло корбóвам што дат'ї // но та таха т'агоба бýла //

Записано 18 липня 1985 р.
від Бак Олени, 67 р.,
с. Раківчик.

кноблі / як зме посіали / почекали зме / пікьт' вирбснут / а потом зме бралі / сїме пёрше поскобуні / а потом мат'їрні // повязали зме йіх до таїх снобкі / а потом зме іх до мочіла намочілі на тїжден' // мбже веце / як на тїжден' // дас тїжден' а пї // а зме вымѣли у мочілі файї / а снобкі зме выметали вонка // а потом зме йіх поростаїялі кблі мочіла / жебі нам висхлі // потом мат'їрні так (сто // осені) са выбралі / до снобкі повязали / до мочіла намочілі / вымѣкли / тыж з'ме высушали // но а погтім / як было часу / та зме йіх ламали на ламаніцю уж на пр'адиво // но а так (сто са зробило зос мат'їрні ма // а під зімю зме чесалі // а так са уж зачало по Гмітру / у новембру / як уж было кблі / пр'асті (а па вечурки зме ходили от хіжі до хіжі // дакбли была таїка хіжа на пр'ян'я / же зме ходили до ѹєдной хіжі // называла ш'а куд'бна хіжа // но та там цілу зіму ходили / а накбенц / на фашенгі / зробили собі таїку славності / таїку ославу // напекли / тай штоб'ска ай выпіті требаю / а пак са повеселили / потанцовали / поспівали при тім файно / жебі добре са закінчлі пр'яткі / хлопці ходили тыж на пр'яткі / де былі д'їчата / тай стріл'ялі з куд'блок // файно посід'їлі / поспівали / а дакбли ай потанцовали // напр'ялі по ѹєднім веретені / та было часу щ'ї поспівати / потанцовати // гармон'їку хлопці принесли / кед была / кто мал / а поспівали / потанцовали // весело было / л'їпше / як тіпер // тіпер н'їт таїкой веселості на сел'ї // (а шо з наїток ткали?) ткали дреліх / потом ткали таїке ценке / як гвар'ат / потом ткали таїке полопамутбе / што мішали зос памутом / зос такіма купеніма віткімі // но та на тім са ай вішивало // (а шо с'те шиль з полотна?) шиль з полотна кошель / споткі клопім / шиль пліахті на постел'ї / вишівали обріс на тім полотні / но а рогушкі на погріп // пре домашності поїжвалі полотно //

Записано 9 липня 1985 р.
від Мойзеш Олени, 57 р.,
с. Матяшка.

на вечурках співали / та гунцуства робали / та паропці прйшли та стріл'яли с кудел'ок / по валалі вечор ходили співати // коноблі / з'ме выбралі / потом з'ме йіх намочілі до води / там вымѣкли за трі тїжні чи за кел'о / а потом з'ме йіх на слуїнечку сушили // ламали з ламаніцамі / гладили / чесали а веци пр'яли / а так аж з'ме ткали полотно // яй / веї'о роботі було // (шо с'те шиль з полотна?) кошулі / шытко з'ме носли / хлопі кошулі носли / і мы таїко кошулі носли / аж і кабаты зме носли с того // фарблі з'ме оббі / щыли / сукні а пофарблі / а так // фартухи / міхы зме шиль / рогушкі на траву // то зеленіці // (а де с'те сїмка коноблі?) коноблі з'ме с'алі на загорбду //

Записано 9 липня 1985 р.
від Гушварго Анни, 71 р.,
с. Матяшка.

так пос'али з'ме сімінец' на тобы коноблі / потом з'ме тобы коноблі / як с'а зродили / бралі пёрши раз // то были поскобуни коноблі / як з'ме выбралі тобы поскобуни коноблі / пак з'ме йіх мочілі до води // то мокли так / як два тїжні // потом як уж вымѣкли / пообзерали з'ме / чи йіх можеме брати // так з'ме потом вымѣли краши / высохли а з'ме йіх ламали на таїкі ламаниці / таїка ламаниц' а са звала / шо са ламали коноблі / но потом / як з'ме йіх выламали / потом з'ме йіх на другим зайді / ўже гладили / жебы гладше було / як уж з'ме йіх выгладили / потом ўже з'ме мали таїку счет' / а з'ме тобо чесали / тбо клоба з'ме клали окрёме і пр'адиво окрёме з'ме клали // но а потом тобы другу коноблі / то мат'їрни са звали коноблі / та з'ме омолотили наперед' тоб сімінец' з них // а з'ме йіх потом давали зас' мочити / а з'ме зас' так робили з тымі конобл'ами / як і з тымі / што наперед' посковініма / Ѵєдны с'а звали поскобуни / други мат'їрни / но потом з'ме тыж оламали / огладили / очесали / а положили собі на зіму клоба і тобо пр'адиво пр'асті // но а так з'ме ўже ходили на вечурки с кудел'ами / ходили з'ме по нічоч / по вечарох / ходили гу нам і паріпці / таїке робили гунцуства з наїми // підпал'ували нам кудел'і / клоба нам скубали / потом як ўже з'ме подокічовалі / што уж з'ме скінчлі пр'аджу / та з'ме робили таїки ламаникі / гостіна то была / шытки з'ме са поскладали / котри з'ме ходили // Ѵєдна принесла мӯкы / друга принесла цукр'у / трет'я принесла сбли // таїке з'ме робили таїку з'ме гостіну собі зробили а з'ме с'а гостіли // дадна ай пал'инки дакбли принесла / хабз'їка /

дереййанка с'а звала // то таке было // но пòтом / як ўжек тòто попр'али / та з'ме ўжек тòто мотали / на мотовайл / а тòты з'ме пр'адéна прáли // пр'адéна з'ме выпрáли / тòто высбхло / вы-
блйло с'а но а з'ме ўжек зáйс зивáли / на фáйфы // а пòтом ўжек снувалí / на снувалийці / а з'ме
пòтом ткали / навивали / на кробна а з'ме ткали // но пòтом тòто полòтно ўже на л'то з'ме дали
до вòды / а з'ме прáли // а з'ме так понéлом го посыповали / а блилі / та ке се мачáли / на сонце
давали / жéбы с'а тòто полòтно выбилйло // ш'ї з'ме тákы бл'хы мали / дру́чкы бýли на йáркох
покладж'ены / а тòто полòтно было попрít'говáне по тых дру́чкох / а фурт з'ме го поливали /
ведрими на н'бо л'аль вòду // но хто хóтил / та соби вýткал пла́хты / та на мхы / бýло на ко-
гáуки // тákы дакбли / тòты дрелиховы носили // як ш'ї мам і дотéпер' на под'ї тот дрелих / бо мам
ш'ї го тéпер' // таке ш'а не носит тéпер' / уж лем кáждый ногавиці носит // но та таке уж не бùде
нýхто носити // а тòто остало / тай мам то на под'ї // пòтом і пáмут з'ме куповали / а з'ме ткали //
нýткы з'ме куповали / тákы / вшельякы фарéбны / а юм ткала тákы хл'їбóукы / тákы пóртки
парáдны // та тákы дакбли з'ме мали / кед' з'ме мали / малин'ке / та з'ме пíлкы ш'ї тákы мали /
што з'ме оививали / с'а // то не так як гнис'ка / што в кочáрох с'а вóз'ат / але дакбли у тых пíлкох
з'ме закрутily / а з'ме так ішли / чі дáгде на дру́гый вáлал / чі до цéркви // в ў т'ї пíлци з'ме го
вëсли / но тай дотепéр'ка (ш'ї тòто мам // портóчки мам тákы выткáты // то ш'а звáло коцковáло
ш'а / преberálo ш'а тákым копачkáм / а з нитkáми лóза тòто // коцковáне полòтно єк крашé як
писáне / бо писáне то ѹе тákы як дрелих / та ke грубé / а тòто ѹе квýты по н'їм / то бýло на памут'ї //
не было на тákым полòтн'ї / і на тákым юм ткала / бо был памут основáный / а з той пр'аджоу /
што з'ме с тых конбл'п / мали / та ш'ї юм ткала // але і тòты квýты робила на тым полòтн'ї ш'ї //
полòтно блилі / з'ме так / же пòнад вòду забýли / з'ме тákы сóхы / тákы сíшкы / а на тòты сíшкы
с'а наклáли / дру́чкы / а на тòты дру́чкы с'а нат'агáло / а с'а поливáло зос ведrámi / поливали з'ме
або зос дáчим тákым с'а поливáло / а бóно с'а тòто полòтно выбилйло // бл'хы с'а звáли / тòты дру́ч-
кы / што з'ме дали / на тòты дру́чкы як бýли / з'ме зробили / тòты сíшкы пòнад вòду а пак з'ме на-
клáли / дру́чкы на тòто / а пак з'ме тòто полòтно нат'агáли / а тот с'а звáло бл'х //

Записано 18 липня 1985 р.
від Гупцей Марії, 62 р.,
с. Завада.

но та як з'ме тòты конбл'п / с'али / та пришоу хлоп побрау / пбс'ау тот симéнец' а тòто краш'ї
вырбсло // а кед' з'ме хот'ли / жéбы краш'ї вызэрáло / та зато / преbáчте / кур'ачкы з'ме давали /
добр'i од тòго рóсло / краш'ї / а потому уж вырбсли // но та перши з'ме выт'игáли / а дру́гы остал-
ли / што бýло ѹ них насéнко / симéнец' // а потому / як уж дбáшоу симéнец' у них / та з'ме ѹих выбрá-
ли / повязали / до снóпкї / а охабили / з'ме / жéбы сóхли / на сонci / жéбы тот симéнец' дбáшоу дб-
рї // потому с'а забралі / дбм' / тай зос цíпами вымолотили / а тòто з'ме забралі / повязали / до
вýазáнонк по дес'ат' снóпкї / а з'ме однëспi / до мочila // но мочili с'а // пòтом / як с'а вымочili /
та з'ме выметали / кед' бýла тéпла вòда / та мокли тýжден' і два / а кед' бýла зýмна вòда / та
мокли дóуше // ай з пíд лéду з'ме ѹих хоц'блí / вымітовали / што помéрзли / в лéд'ї тòты дру́гы //
но а потому / як уж тòто з'ме дали / до пор'адку / та дали / з'ме высушити конбл'п / а з'ме мали /
ламан'ц'ї / та з'ме ламали / на ламан'ц'ох // а як з'ме выламали / на ламан'ц'ох та бýла дру́га зас'
гладн'ц'а / што с'а гладили / жéбы уж тòго пíшло шýтко дрíбне пазd'їра з них // но як уж с'а
тòто выгладило / та з'ме повязали / до вýазáнонк / а потому з'ме з'али / снїт / та з'ме на тákых дроб-
тох тòто вычáсали // а як з'ме тòто вычáсали / но та уж крашne тòто волбкно остало // а тòто
клóча та с'а пр'alo на тákе грубéше полòтно / бо та уж бýли / групши нýткы // а тòто тóнке зос
того глаткого пр'адива но та з'ме пр'али / на тòто крашne полòтно / што / як вы гварите / і зос
памутом с'а мишáло // памут з'ме снували / а зос тым з'ас' учíли / бýло з ним роботы // а як з'ме
уж тòто поробили / но та што / та уж лем пр'астi / требá // та нас посíдало і по дванáцет баб / то
на вечúркы прýшили / напр'али / с'а / наспíвали / т'їко до нас вýшло / фýтл'i / робили / прýшили / ш'ї
модбы гу нам і шельякы но // поймали / с'а бáбы / дали / тákу столичку / а йéдна ногы там / дру́га
ту а бýли / стúпши / лем так гучáло // а знáте т'їко смíху бýло // хоц'блí / до двóх гóдин // а пòтом
уж з'ме тòто ткали // гей / ш'ї з'ме снували / кóтра до дванац'їці бéрda / а кóтра до тринац'їці
хто які нýткы мал // кед' тóниши нýткы / требáло густ'їше бéрdo / а кед' гrubéши нýткы / требáло
рýтше бéрdo // та было вíсем пáссем і дéвят' // а дванац'їці то было найл'їше полòтно / бо было
найкraшé // но а пак уж тòто гrubéше / дрелих са ткал // тákы вертánкы с'а робили / ткали / пор-

тόчки / пілкы // то бýло кра́сне дáшто // шýтко вóйна там з'їла нам // штом тóго мáла // а ш'ї з'ме тка́ли тákы пíлкы // кед' з'ме забráли мáлы / дітбчкы / тákы рóчны / гу сóбі а з'ме с'а з тым опíлалі^и кра́сні / то дáшто бýло кра́сне / так / кéбы повышáвал нас там // так з'ме ходíлі^и // а з дреліху с'а шýли^и ногавíці а і герóкы // кед' са тка́ло а волóчка бýла червéна та робíли^и с'а пíс'ма // то ручнýкы тákы бýти^и // а хто ўмér / та тóты ручнýкы з'ме так давáли^и на крýжы // но та бýло шíст' тых ручнýкі^у // а бýли^и кра́сны з белáвоú волóчкоú / зос червéноú / зос жбóтуóy // та тákы смýшки с'а робíли^и // но а тка́ло полóтно с'а добр'ї // пак с'а выбíлло // з'ме носíли^и гу йáрку / там у йáрку с'а мачáло / бýлло с'а / прáло с'а / варíло с'а / жéбы бýло блé // но а ходíлі^и з'ме прáти^и і дéс'ат' раз там до йáрку // а у йáрку бýло добр'ї // то од йáрку тákа їем захріпнýта // но тóды^и їем достáла тóто / йак їем бýла малýн'ка // ш'ї бýло мі леденáцт рóків / а мáма дvaцéтпíят' вýнців напr'áли^и / но а йак з'ме напr'áли^и / та йа кот'їла (ти^и полокáти^и) // та с'а полокáти^и тóты пр'адéя // йак с'а полокáли^и / а йа запáла до вóды / ам не мáла лем бóчкóры / но та йа запáла так по кол'їна до вóды // бýло мі зýмно // прýшлам дóмíу / нараз ногы червéны // тákы бýли^и йак бýс'ет йíх зафарбíли^и с'а червéном фáрбоу // йак їем зачáла кашлáти^и / та аж до дванáстї тýжнї^и / а нýгда не перестáну / дбóкы^и лен раз дýхну // но а тóдыл^и дохтóра не бýло // і пíн'áзи^и не бýло / а тéпер уж нескóро // повéст дóхтор / то ѹе настáле // так з'ме з тýма ко-нóпл'áми^и зробíли^и / зос тым полóтном / зос тым шýткym // (а шо с'те на вéчýрках робíли?) то бýло пéред Андрíйом // варíли^и з'ме перóбы а на перóбы з'ме молблíни^и наспак // поправílik^и з'ме перóбы / до каждóго перóба з'ме зал'íпíли^и лýсток / а на лýсток з'ме написáли^и мéно тóго парíшка / шо са нам л'убý // тóты перóбы з'ме шмарíли^и до вóды / жéбы кыпíли^и / а позерáли^и з'ме кóтра выт'áгла йáкс мéно / та уж бýла рáда // а юш'ї з'ме постíли^и пéред Микóлом // то з'ме нейлýti^и níč / жéбы з'ме знáли^и / же хто с'а прýснýиє та тот парóбок йей вóz'ме // тай фýрт з'ме постíли^и / níč з'ме не йíли^и // а пак нам пéкли тákе ош'íпýя ў попéл'i / а тóто ош'íпýя з'ме йíли^и / жéбы с'а прýснил tot парóбок / кóгo хочéте //

Записано 19 липня 1985 р.
від Липчак Олени, 82 р.,
с. Олька.

пош'íяли зме конóліg'i / а йак вырóсли / та так зме пéрвы бráли / а пóтом дрúгы // а пóтом осéни^и / та зме ѹих выбáрали / та зме пóтім одвéзли до моч'їла // а йак вымóкли / та зме пíшли выметáти^и / а пóтім зме ѹих привéзли дóму та зме поростаўl'áli // а йак вýскли / выламáли на ламанийці а пóтім юш'ї на гладж'єнýци зме ѹих гладили // йак зме выгладили / та зме ѹих очесáли / а ѿ змí пр'áли // йак зме пр'áли / та зме ходíли на вéчýрки // ходíли хлóбци гу нам / та зме робíли гуңýс-тво / попиukáli i ш'íпáвили // кед' зме не мáли слíны / та зме зайíдали слíйкы / йáпка (а йак стe робíли нýткы?) нýткы зме на файфóку називáли / таг зме рушáли с нóгом на т'ї кудéл'i / та щ'а називáло на файфóку / а пóтім зме на мотовíдло с той файфóкы мотáли // зм'áли тóто пр'адíво з мотовíдла / а пóтім зме вывáр'увáли // а йак вýскло / та зме шпul'áli на файфы / пóтім зме пíшли снувати на снуval'kýц'i // пóтім зме навíли на крóсна / набráли доничéлнýц'i / до бéрda а так щ'а робíло полóтно (йáкce полóтно щ'а робíло?) блé / тákе што на постíl' / на пláхты і дрéлюx / а і писáйна на заглáкы / на перíны // (а з дрелíху што стe шýли?) ногáкы про хлóбпí // з бéлbgо зме шýли кошúl'i про бáбы // (а што молodáci давáли до выбáвы?) та што мáли / та дáли / та тákе / јáки мі покróбueц дáли до лáды // кошúl'i / тákе / бл'úзкы / писáйну на постíl' / та тákе ушelýač'ína // (а йак стe називáло на крóсна?) бáба trimáli пр'áджу / а йа бráнку trimáла // а так єдна крутила с тым / што зме навíли на крóсна //

Записано 5 жовтня 1985 р.
від Петруш Mariї, 80 р.,
с. Андрíйова.

поорáли / поборонáли / лен пош'íяли / а так пóтым уш róснul // но а йак уш лен был дозрýтый цáлком / тóто нашíн'a контрол'овáли / та пóтым щ'а выбíralo / повыбíralo щ'а / до тákых снóпкы щ'а вýазálo / а щ'а привéзло дóмíu // пóтым дóма щ'а p'afálo / но а выр'afányi лен зас щ'а повýзálo до снóпкы / но а кáждý мал свójie мochýlo a до тóго мochýla пóтым mochýli // тых снóпкы щ'а накléli / пóтым юш'ї дош'kámi приложýli і камen'ámi прионачýli / жéбы лен был цáл-

ком г вбд'ї // тот лен мүш'їл быті осем дны у мочыл'ї / а пôтым / йаг уш был вымочёный / та го зобралі / порост'аговали / жёбы трёхы опсхнул // но а так пôтым / йаг уш быў добрый / таг го бралі дому / но а так ш'а лен тер // была тákа терліц'а а ш'а тер // та же там йаг было зрѣблі / было клáча / а быў лен // а ш'а чесáло / тákа чесáчка была а ш'а чесáло // а лен с тóго зrѣблі / я́ко з него вылет'ло шытко / остаў чистый лен // пôтым з лéну пр'алі / пôтым попр'адéный моталі на пás'ма / кыл'ко пás'ем напр'алі / а з мотовидла зайд' го бралі / пôтым ёсчі пралі го / а так пôтым сновалі на тákы шпул' / на шпул'ар'у // но а йаг малі уш пошпул'ане на тых шпул'ах / то требало шéснаст шпул' / но так іши пôтым сновалі // пôдл' тóго / кыл'ко маlі лýкт' тóго лéну напр'адéно / так на тыл'ко пôтым давалі мётрый на сновалицу // но а так / яак основалі / но та зайд' пôтым на кросна навивалі / до нíчелници набиралі / до берда / но а так попр'правовалі шытко / но а так зачалі ткáти на кроснах // но а з лéну ткáли полотно // было красне / лéнже го пôтым юшчи мусайл біллі // но а йаг уш было выбилено / то кáжый де"н" са го рост'ягло так на трапу / а пол'явало вóдом // но а йаг уш было выбилено полотно / та ш'а с тóго шылі пláхты / кошёл'i / ногавици / гáйткы / пôртки //

Записано 2 листопада 1985 р.
с. Орябина

у йар' куповалі собі лéну на нашн'а / пош'їалі / але ме го нескíрше шíйалі / таг аш кбнцом маїа / бо юш'i былі морбзы / та было бы нам замéрзло // так зме пôтім тот лен пололі / бо нарбсло бодача / гíрч'ц'a / та сме выпол'овалі // робайл прес л'то / што йаг ме малі трошка роббы тákой вбл'ной // жёбы ме скбрей поробайл / та ме тот лен полблі // ходайл ме скубаті тот лен // но находитло ш'а баб так дўже / і сме ш'пивалі / йаг сме выторгáлі тот лен / та ме привéзлі дому / р'афалі го на р'афи // но а йаг ме ш'а посходайл / та хоц'кбді на цлу ніч / ай шпивалі // бабы ш'а посходайл / ш'mху доклизовалі / парпíц'я поприходайл гу д'їчáтам / таг робайл фáгл'i ўшлелáкы с тым / шо ме го р'афалі // йаг сме го ор'афалі та сме го повязалі до тákых / што сме звáлі кыткы // двáнац спонкі ю ш'а звáла кытка // но дálі ме го до мочила // йаг ме го дálі до мочила тот лен / йаг был зýмный час / та мбкнул дўбуш / йаг дéвят' дñи / а йаг был тákый тéпл'шýй час / та скоре ме го выбиралі с тóго мочиля // но йаг го выбралі з моч'ла / та поклalі го там на тákую лóку // а зайд' был там пôдл' тóго / йаг ш'а пúшчал / йаг пúш'чал / та мénше был на покóш'a / а йаг был юш'i тákый твéрдый / сме го пôтім юш'i дўбуш трималі там // а пôтім дакбодил' сме го постаўл'алі // кед л'яло / ш'а звáлі штúхы / то ме так го складалі до тóго // но а пôтім ме го позбиралі вíазанкáмі / повязалі ме го // пôтім / йаг ме малі кбды / та зробайл нам хлóпі тákы тóчкы / тákы штýлкы / но и ме на тых штýлках такýмы тоўнкáмі / та і четвéро і пíятéро / таг бухáлі ме / тóуклі тот лен // таг пôтім сме собі стóуклі // пришлі сме ўосéні / грúл'i копалі / або дашто робайл / таг йаг уш сме пришлі с копан'а / прес ден' сме грúл'i копалі а вéчер та ме тéрлі / та і до дванáстой годины / та на сéл'i прí миш'áч'ку на терліц'ах тéрлі так / а пôтім йаг уш сме вытéрлі / наробайл сме кыткы / двáнац тákых звíтків сме наробайл / же са звáло же то кытка зас' / но а пôтім йаг сме го вытéрлі / са то звáло квачкáті / пôтім ме гладилі // таг уш выгладж'ёный был / но а пôтім зайд' ме го трепалі то тákым мечиком / шо са звал мечик / шо сме трепалі таг на терліці // йаг ме го уш вытrepалі / та то што остало / та трепнїці са звáлі // та то барс таке гrubé остало // нас мучлі тákы молбды д'їчáтa / йаг сме зо школы ш'а учлі пр'асти / та нам навайлі тóто гrubé // та то было барс кол'яне / та і кроу щила с пál'ци / йаг ме пр'алі // но а пôтім ме чесáло // та найþерше нагруба очесáлі // то са звáло клáча а пôтім ме очесáло таг дріб'шé // то пачисовáчка была / а тóта пачисовáчка / то уш са звáло пачисовáный лен / та таг с тóго гrubóго на мíхы ш'а робил / бо гrubé было і пláхты ш'а робило / бо інакшого не бýло // но а пôтім было тákе пачисне са звáло / та с тóго пачисного зме бендл'áкы щили / бендл'áкы гварайлі стары л'üде // мы пôт'им звалі уш чиснокы // йаг сме уш зробайлі с тóго лéну тákы звáткы / зачалі сме тóто пр'асти // найþerше гrubé / пôтім тóто тóн'ше / пôтім тóты пачиски / а тóто лен'яне // а паг сме тkáli / с тонкóго тóнкé полотно / с тóго пачисного зайд' тákе мн'áкше полотно зме тkáli // но а паг зме тóты д'їллі полотна // ажі бл'ускы сме юшлі / йаг уш с'a выдала / то уш было ў штерацет грéт'им рóку / та йа юш'i бл'ускы юшлі с тóго тóнкого // но а йаг зме уш тóто попр'алі / поробайлі та зме моталі на тákы пás'ма // по двáцет пás'ем до яеднога лýкт'a // а зме юх помоталі / пôт'им вывар'овалі // зробайлі попéлу до тákой р'áнды / звáязалі / но іс тым зме выварайлі красно на бýло // но а таг зме пôтім вырайбалі / высушилі і шпул'алі // но і зме пôтім снувалі / дálі сме на кросна / юдна навивала / друга рéшкы трималá / йаг зме навайлі /

пótim сме дálí до níшél'niç' набирálí / пótim до бéрда набирálí / навиаzáli / но i таг ш'a пótim
 робílo // зríbne ш'a зvalo / пótim паçcne / лen'áne // йаг ш'a повываряло тóто / паг ш'a dálo
 выbílítí / ale йаг выbílítí / то не таг / йаг téрас / што отбарвováchy тáкы ўsheliyáky // гnéd'ka
 выbíl'íye // то кéбы dágde bl'iх зrobítí // но ta зrobílí pri' потóku / tam de тag býlo вol'kogo
 mís'ç'a / набálí тáкы пál'i / kolíky a тáкы жérdi' dálí do tógo / a téрас попrivíazuváli na kínci
 motúsky / a тóты motúsky пótim попrivíazuváli o polótno do tókh óvnyx / no i тag зme bólílí / po-
 liwáli прес дen' // t'íko нас вышlo / t'íko сме poliwa'lí // ta uш сме málí kárú she / bo uш сме l'ítalí
 po tóto polótno / nosílí na хрébtí' / жébys ш'a nam побílí / tag сме bólílí polótno // no a йаг
 сме ходílí na веч'írky пр'ásti a сме muš'ílí напr'ásti / bo mámy nam povélti / жébys сме напr'ásti
 moç на верeténa / no ta сме píshli pr'ásti / ta sh'ídli a йаг sh'ídli ta ш'a nam зunoválo sh'ídli //
 kákdy vécher dóbú na tým ale мы išli po dríz'i pol'ítatí a хlópç'i нас ne xt'ílí pustátí жébys сме
 сме išli l'ítatí po dríz'i / ale мы išli pol'ítatí / l'ísh'ílí сме / хlópç'i poprihodílí do хájky /
 kótra t'íko mála напr'adénbó / ci' mála na pác'mo / ci' mála kíl'ko / z'álí хlópç'i tóty vereténa
 nam a pomotáli nam // йáka býla хájka vél'ka / pomotáli nam // пbtym / йаг sem prišli / málí сме
 porójní vereténa / ale мы ш'a bójálí prítí dómú / йаг prítí / kéd ne máme pác'mo напr'adéne na
 vereténa // no ta пótim uш сме вшelíak / uш сме осталí pr'ásti dóbú do веч'éra / tag sh'íci do
 dvanástoy xoç'kódy / жébys сме тóto зrobítí / што сме мálí зrobítí do desh'atoy // no ta tag nam
 robílí / krendž'él'i нам bráli mÍdj'i tým йag сме išli ne poslukáti ta ж'álí krendž'él'i / bo kел'
 сме ne пошловáti išli / ta nam ne dálí krendž'él'i // a iš'chi'ж'álí nam za preš'ítku / йag зme máli
 kúdil' a заложílí ногу за тóto a ne pustílí нас ištde otamyile // ворожýlí сме na mÍr'ánu ní'ch /
 pred' sh'vatamí / pred' godámí // tag сме varílí pírótgy / a na kárptku сме написáli méno do tógo
 píróga // uш знал dákto // же tot tróshka zámnoú hódit abo tot / me dálí trí ména // йак сме шmarílí
 tóty pírógy do tret'bgó rázú do tóy wódy / varílí pótim / a výshlo tóto méno Bán'o / abo tot // no
 ta же tot býde // no a пótim zayc' gvarílí / жébys len sh'íjáti // býla mÍr'ána ní'ch / no ta zayc' gvarílí
 жébys sh'íjáti len // to robílí tag / chatínu chupáli na klat'i / tag dakódy' l'úde a téras oní начupáli
 tóy chatíny a tot klat tam býl na séret dívra no ta gvarílí / жébys sh'íjáti tam len a tag сме
 robílí / же сме prášli zos веч'írok tag z mÍr'ánoú noč'i' / ta сме са посходílí / dýrva me nakkáli
 tag ot sush'ídy / sh'íxktu rózvalíl / nabráli droú a ýéndia za námí prišla aš do хájky sh'a vadítí /
 bo zme varílí bóukt / ta tam требálo droú // kéd me sh'a складáli a bóukt me varílí tógdy // i приш-
 lam dómú ta téras будéme len sh'íjáti / bo требá kbló tógo klatá len sh'íjáti // to na Onídréja //
 Onídréju / Onídréju яa na t'a len sh'í / daj mi бóже znáti с kым t'a býdu bráti // хološn'amí boró-
 nítí / t'agáti holóshn'i kólo tógo klatá // яa cámá tóto robíla / tay сме тóto boronílí с týma xo-
 lošn'amí / pótim спáti требálo / pít голóbu išli положítí / жébys са прísnílo / с kым brála len //
 a xto znat / ci' са прísnílo / ci' n'it //

Записано 3 листопада 1985 р.
 від Глінки Катарини
 с. Літманова

Йак зérno зme приnéсли гvéch'ur zo сыпáнце do хájky / a do rána ш'a высушило na pécu / a ráno
 зme стáli скбрó / iš'i býla цma a зme píshli molótí do mÍlinç'a // зmolobli зme / pót'ím tótu mýku
 зme прош'ch'in'áli / tay с tóy mýku зme сbí замíslí i dáshto iñshe a pót'ím aš véchur z'me заправíli
 na xl'ip / жébys ráno býlo xl'ch' / mýku зme прош'ch'in'áli do korbtá / a wódy зme dálí i tákýy
 kvások зme rózrobili / што был uш скbró xl'ip xpechény / tákýy tóvrdýy kvások / a pót'ím ráno /
 яak зme stáli / no ta tóto k'ísto uш vykýslo / a pót'ím зme замíslí / zayc' зme dálí kyasnýti /
 жébys kyislo / do pέca зme затopili / a йag uш pец был gotóvyy / výtopény / ta зme tot xl'ip
 zopaláli / требálo go dobr'i zopaláti / bo яak ne býl dobr'i zopalány / ta ne býl dobr'y xl'ip /
 a яak sh'a zopaláto na korbt'átká / mal iš'i dobr'i vykýsnyti / a aš pót'ím do pέca давáti // no
 ne kákda gázdýn'a znála dobrýy xl'ip pέch'i / dádná bárs dobrýy znála xl'pén'i / a dádná n'it // naos-
 tátov sh'i зme tákýy posúšok pékli / táké pítppál'a / xoç' kóli iš'i tóty xl'ibys vékshy iš'i ne
 býli xpechény / a d'gi uш prosíli / tot malýnkyý zme vyin'áli a iš'i gor'ách' zme покрайáli / bo
 to ne tak býlo яak gñyska / што xl'iba jest dos' / a dakóli ne býlo xl'iba dos' // na ras zme pékli
 tak píat' pítppálkí / dakóli sh't'íri / dakóli píat' // a zme pékli kákdyy trétt'íy den' / tri ras do
 týjky'a / ale тákы býli bst'i / bo zme go ý mÍlinç molobli / aš pót'ím píza'íše zme uш хodíli do
 mÍlina molótni / ta uш был l'ípshiy / len же píshenç'i býlo málo / lem яaréç / a to яarçány xl'ip

не ѿ тákýj добрýj / ѹак пішenýчный // то са пороспадуval / але лен кéбы бýло тбógo дос' та і так бýло добр'ї бýло //

кóнбл'ї ѹак зме ш'їáли та мали зме тáké наш'їнко / ш'їмéнец / зме пош'їáли конбл'ї / ходíли зме полбти / бо то травíско рóсла / но а л'їпше бýло / кед бýли тákы густ'їшы а мénши / бо ѹак тákы велíкы вырбсли / та не дóbры бýли // тóты конбл'ї / ѹак уш вырбсли / зме йїх повыт'їгáли / повйазáли до снóпкó / пót'їm так кус вýсхли а зме намочли до мочíла / мочíло тákе бýло глубоке да на мéтер / а да на два мéтры шýрбке / ѹак хто т'їко мал конбл'ї // намочли зме тай мóкло / мóкло // пót'їm ѹак уш бýлы вымочéны / та зме ходíли выметати з вóды // ѹак зме выметали з вóды / поростаўл'ї / жéбы добр'ї вýсхло / а ѹак вýсхло та уш сме тóди принесли дómú // дóма зме зай поростаўл'ї ш'ї / жéбы вýсхло а ѹосéни / ѹак уш хто ѹак мал чáсу / то вéкшыну лем по цмі тóто téрли // зме téрли на терлýц'ах / а пótim зме гладíли на гладнýц // наостáток зме чесáли на счít' а там зме д'їлли на три част'ї // їéдны верхлýкы / їéдно клóч'a / а і повéс'mo // повéс'mo бýло найкráше / тóто зме пót'їm пр'їли на тákы кра́сны нýткы // ходíли зме на вечúркы гвéчур пр'äсти // ѹак зме попр'їли / пót'їm зме тóто мотáли на пр'адéна / а тóты пр'адéна зме зай вýвар'увáли // дáли зме попéлу до тákых горíц' велíкых / а тóто ш'a вýвар'увáло // пót'їm зме ходíли на пót'їk полокáти // то тákа шкаре́дна фíла с тóго вóда / не дай бóже бýло тóто выполо-кáти // но ѹак уш бýли пр'адéна чéсты / зме повíшáли / жéбы вýсхли // зай зме зачáли шпul'їti // то бе́лка рóбота с тым бýла / шпul'їti зме дóма // пót'їm ѹак уш зме наципul'їti / требálo iñti снувати // но а то кáждый снувалнýi не мал / требálo iñti по хýжах а то зýма бýла // но ѹак зме оснували / зме пíшли ткати // но та кед кóтра так / что знала добр'ї пр'äсти / та ш'a барс добр'ї ткало / а кóтры не были добр'ї вýткы поскручáны / та ш'a элизpáло / же зме і с бандуркáми масть-ли і щéлайтам мóжне // не гóдем был вытрумáти / но але дакобли лем тóто полбтино гла́уне бýло і на мíхы / на кошéл'i на спít / на шýтко / бо купити не гóден был (а на вечúрках што сте робíли?) на вечúрках щéлайtакы забáуки зме мали // аж ѹак сáма за пан'їчку ѹем бýла прибрáта / а повéрх порóга ѹем хлáпа / бо барс вýсéкы порóги бýли / аш тákы на пíу мéтра // ѹак ѹем юшала повéр'x тóго порóга та ѹем хлáпа / а барс ѹем ш'a кол'їко хт'áла // приповéткы повíдáли / парíщи поприходíли / хлóти а зме щéлайtакы чúда робíли // хтóди не бýлоничого / лем тákы забáуки бýли // (а ѹак сте бýвали в хýж?) дакобли сме так бýвали / же лем їéдна хýжа бýла і комóбра / і ш'їни / но але уш нам к'їсно бýло / та с кóмброй зме зробili тákу ѹак хýжку // но а дакобли і по двór'i спáли // тákы засéпky кóло хýжы бýли / та на двór'i спáли // та так ш'a хоц'кóлі ш'míяли / бо парíщи вынёсli д'їку с постéлом аж на вóду / что лíт ц'їноў спáла // не так ѹак гнýска / что побóно хýж юест ў них кто быти // а у хýж'ї зме мали гlýnu / а кáждую субóту требálo тóту гlýnu вымýти краш'ї / помастíти / бо то ш'a порýло / а ѹак был не мастил та бýло барс не ѹýне // пец зме мали тákый з кáхл'ом // облач'їкы лем тákы малéн'кы / три облач'їки а ш't'ri тóты скл'їch'a ў них // а на зýму зме цíйку заткáли // а рас зме ш'a хéлэi і подусíти / бо стрýко гармон'їйу пофарбили а цíйку заткáли / тай барс велíкий смрít был // а рáно зме шýткы врацáли / тákы сме бýли ѹак поморéны //

Записано 23 листопада 1985,
від Горкавої Олени, 58 р.,
с. Кечківці.

ПЕРЕХІДНІ ГОВОРИ

ўйáри ме с'áлі сíмéнец / ѹако конбл'ї // то са с'áло в мáйу // веç ме вíберáлі бíлі конбл'ї / а зелéni оставáli // а зелéni ме бráлі осéni // бíлі / кед ме вíбрáлі / ме йїх намочíлі / до снóпкox ме йїх повýзáлі / вýазánkí ме повýзáлі а до мочíдел мочíлі // тýжден' помóклі а так ме іх выmetovai / а ме йїх сушíлі / а так ме йїх вéцка téрли // пótom ме йїх гладíлі / а так ме йїх чесáлі // а ме клóчча одбéráлі на два част'ї / то бýло верхbúcha і одлакbícha а пр'adívo // ўзýмí ме пр'älí / а ме ходíлі с кud'їl'ämí на вechárik / то бýла спolóchnost' // о Фашéнгох ме сбíз зrobili ай гостínu // кед уж бýло по кudéл'ox попr'adéno / но а гу Запúш'ком бýла веселíца // то ме са забавílі // пришíp і хлóпí гу нам // а так ме са кус забавílі // но а ўзýмú ме цáлýй вáлal обýшлі с кудel'ämí // весélo бýло // вechorámi ме ходíлі од їéдней хýжі до другой / за р'ádom // ш'i ме д'їукы бýлі // і невíсты / та ме

ішлі за р'адом / до кάждей хýжкі // наварілі сúхих грúшок на слíнкы // мálі ме ѹéдну місу / но та тáкé // та то бýло весéло кáждý вéчар / а на Фашéнгы вел'íкы вéцка ме робілі гостíну // сáмі ме сóбі нанослі і мўкы і шýтко / пékлі колачі і шýтко // а пóтом ме са гостíлі с парíлкáмі / йак д'ýкы / гунçұства робілі / то бýло весéло // но та так бýло дакблі // тéпер уш тóго н'ít //

* * *

а йак ме ішлі бўлі д'ýчата / та тыж ме ходíлі с куд'їл'амі / ай вышыватí / то бўло уж пóкыл' ме мálі пр'астí / та ме пр'áлі а йак ме уж попр'áлі / так ме ішлі вéчар вышыватí // а ў ned'íl'у ше ме ішлі сóбі потанцоватí // ме мálі тáку хýжу // но а клóпц'ї нам грálі на гармонíйкой // но а ми танцовалі зос клопцáмі // то нам бўло весéло // то нам бўло вібёрн'i / тéрас са д'ýкі не забавайт' так / йак ми дакéді // (йаке с'ти^e полóтно ткаль?) полóтно сме ткаль цéнке / грúпше ай дрéліх ме ткаль // цéнке полóтно са ткаль зос пр'адива / а грúбе полóтно са ткаль зос клóч'a / з верхóуча / з одлакéнча // а дрéліх ме ткаль на штýрью лáпкох / шо са вблал навертáний дрéліх / шо лем ме го на ногáкі ткаль // (а шо с'ти^e ткаль с памýту?) с пámутом ме ткаль // то ме коцковалі хл'ibýкі / пóрткі / з ружамі / ўшельйákі рўжі / ручнýкі на веш'él'a / што ме давáлі / йак ме са одавáлі // шо сi тóти ручнýкі кóло пásу окручалі парíпці / но а то бўло параднє / то мálі дружбóве шíткі тóти ручнýкі / пíтач / старбóста / свáткі / маршáлкі // но а ме тóти коцковані ручнýкі давáлі шíцким на веш'él'e // (а йак с'ти^e робíлі коцкованé полóтно?) тóти коцкованé ме робíлі так / же ме коцковáлі // то са пребéralo на тákim врециñku без катýл'ki // а ме запíхáлі дешчíчку кóло тбó врециñku / а поза набíлка ішла друга дешчíчка / а поза нíчелнýц' ішла трét'a дешчíчка // а так тóти ме вít'аглі два на прéтку / шо бўлі приблíкох / а тóто / што уж бўло попрberáno / то уж ме вéцка вít'аглі // а тóта наостáтку / за нíчелнýц'амі трét'a / остáла // а там на тóту са рушlo раз зос чóлком / а уж дрúгí рас са пребéralo / а там ме запíхáлі прýцík // а буд' нíчелнýц' / жéбы бўло ўже пребráto / жéбы бўло вéцка уж на дрúгíй раз готово / лем спустítí / бо полóбку трéба бўло пребráti / а полóбку спустítí вéцка на тóти пруцикі нáзат // са ткаль / лем са дéска запíхála на тóти пруцикі / а уж бўло тóто пребráto // но але бўлі тákі рўжі / што требáло до кóнца пребráti шíткі / а вéцка нáзат са спустílo / жéбы бўло вéцка уж на дрúгíм кóнцу / кед була хл'ibýká // та на ѹéднім кóнцу цáлком рўжі / са пребrálo / а на дрúгím кóншу са цáлком уж спустílo // но а рўжі бўлі ўшельйákі / парадні // бўло што i пейдзéш'ат раз требáло пребráti // а тóто пребérán' вéцка / тóти пейдзéш'ат пруцикі / кед запíхал / то бўло цáлі красна нахáтái / што уж тáшко бўло то тка́ti / бо уш са тóти пруцикі спущ'ál'i / аж близко ку нíчелнýc'om // а там дéска мусíла бўti за нíчелнýц'амі / ктóра учíнковála / йако наней са ткаль / бо кед бўла дéска там не бўla / так бўlo са не дáло коцковатí // бо з дéску са надз'вíговáli тóти нíйткі / ктóра потрèбовал члóбек // а мérkal / ктóri уж йакi требálo / зелéni / бордóvi / червéní / жéбti / фíйалкóvi / йакi жéст меркáli / то шелíшакi са там потрèбовалi на тóти рўжí // но а рўжí бўлі парадní // а тéрас тóто уж не тка́lyt / так йак дакédі ткаль // дружбóве уж не доставайт' ушírakí // тéрас ткаль мē тáké на простерádla // тíjк мe пребérál / но але уж тóто л'егчéйше тка́ti // но тка́lam тéras са býkom d'ýkom tróm // вшельйáké // то тísh бўло параднє / бо бíle са накрутлó / но а вéцка / йакей фáрbi мe хцéli / та тáку мe давálі // а кóпki мe давálі уш iшákí / вшельйákí / тím мe мíшáli / бо фáрba бўla жébta / i ружбóva / i фíйалкóva / a i мódra / býla // но а коцбókí уш тéрас / то уш iшákí // без рўжox / но але i тóто шýмne тéрас / бо то тákí хл'ibýbóchki на цáле прísterádla // вони йаг на гáyч'i / та на столíkí / на фотéli // но то вшельйáké мe нátkál / же тéрас ёе тóто мób'e // но та уш тóто мáйt тéрас шítki мódi tri dícepi / шо мам // но та мáйt шítki tri нátkátí / а уш ѹédna ткаль са býkoy / жéбы мála // (а йак с'ти^e выбráli зелéni конопл'i / та шо с'ти^e робílі з пámata?) кед сме вíbrálí зелéni конопl'i / та эме ѹíх поклáli до kópki // на спóдок сме kláli вékshí snópkí / а гу вérhu ménshí // а тóто сме конопísko заграбálí / а нávérh сме то ішlí закrípli / приложílí сме с камен'ám / жéбы са кус тóти конопl'i зогрípli / бо кед са зогрípli та то так / йак одпр'ímo / а дálí мe вéцka пороспísteruváli / а тóti snópkí пороставípli так стойáti на зéml'y / жébi вíscxli // а йag бўlí ўже сúxí / а та з острógo слúnka / ýtdei мe z'ál'i / а тákoy мe там на pól'u молотlí // то мe прístérlí на спódok сóбí tákí pól'mi / drévo / но а са зípámí vímolotlí // но а tot сíménec зме вíroshuváli на rósh'ti dómá // málí мe rósh'ti tákí / но а са вíroshuválo / а сíménec са одлójil на йap / жébi бўlo зас'atí // тóti konopl'i ýtdei са уш одвézlí до močíd la / а са námočilí / но а móklí / то уш зeléni konopl'i бўlі на kél'o súxí / так мусlí vécе moknýt' йак býlí // то уж móklí таk два týjñi'i / а тóti býlí за týjden' / dáras áni týjden' / кед бўla тепл'ísha wéda // но а так / вéцka / konopl'i йак са wíbrálí / тóti осéni з močídia / та мe ѹíh зас' сушилí а téplí //

но а йак са потерлі / погладилі уж са / почесалі на шчёті / бо са на шчёті чесалі конопі тбті / а са д'їлло / краше клобча / брідше / но а пр'адіво // (а шо то ёе терліца?) терліца мат / што йей тот верх падат лем до дніка / лем са так йак преламе / а на гладници (ш'ї нест у штретку / та йаг іду / йаг би три крісі // так гладница уж гладит шітко паздр'їа // терліца лем претрепе / поламе тбті паздр'їа / а шітко не // а зос гладници то уж мат тесн'їйші // но а зайс муш'їме тбті гарсткі сушиті на слінку / кед хідеме выгладиті // кед не / та мес клалі до пеца / кед мес пеклі хл'їба / а мес клалі до мєха / а паг мес тбті даля до пеца / а було од вечара до рана // а рано мес юстанулі / а таг мес вигладилі зос пеца // кед не було слінку / бо уш осені слінку мальо було / білі са даля до слінку / бо то було їл'їті / але осені слінку кед йак // та дахто был / што выгладіл зос слінку / але не каждый постігнул зос слінку / бо мал іншаку роботу / а конопі стойалі // но а кед напік хл'їба а положіл до пеца / та хоч і доші падал а гладіті міг у шблі / буд' де // пр'адінка кед мес мальо уж готово / попр'адіено шітко / та мес наварілі лух с попелу / а з'алі мес попелу зайс' / так наосівано було / жебы було дужко / а тбті пр'адінка намочілі до лугу / а з лугу мес вин'їлі / паг іх / посыпалі зос попелом / жебы було добре описпані шіткі нйткі с попелом / попретр'асано шітко / жебы то вийбітіло / таг мес іх положілі до таїх звяркі // таїх ббчкі а мес іх там склалі // наклалі мес / надусілі а так мес зл'ївалі зос лугом // лух бул наперет таїх / не барс горуці / та веци рас са прел'ївало а мес грілі тот лух на машині варіл до остакту аш с таїм / жебы бул вар / но а с таїм іші вр'аїм са прел'їло дас штіррас / жебы було горуці тбті пр'адінка / а жеби добре одмоклі / жеби побіл'їлі // но та то преночовалі у тей ббчкою / а рано мес станулі / а мес ішлі праті // а то л'їді було великі // на йарку мес праті // зімно // цомпіл'ї з фартухом нам вісілі // зімна велика / бо то їлануару / та шо так мес по-мерзли на тім йарку // то требаля са забавіті / покіл'ї сме виплукалі тбті пр'адінка / бо от того попелу требаля веци рас мачаті / а плукаті / но а кед було і шестнаст' пр'адінка / то са требаля забавіті при таїм пран'ї // (а шо то ёе файфа?) файфа таїка длуга / а таїк окрутлі мат конці // файфа ёе дужка / та же мес на файфу нашупул'ї три пасма / побіл'їа пр'адж'ї / йака пр'аджа була // кед гріпшес пр'адж'ї / та менеши пішло / кед цінеш веци пішло // та йак мес нахрутілі на кробса / кед мес хідлі / жеби мес мальо і хл'їбіку на конці / паг мес кушчичко зос цікі віткалі пр'адж'ї / таг мес заткалі // таїка їлячка була бордб'їа / йак кет памут / але то ішлі два нйткі // на тбті пісемка мес наметалі таїк уше / і три ішлі / і ширше // у штретку зайс' парадн'їше / кому йак са пачіло // но і з меркалом уж вецика затікалі / хто йакі мал / та таїк дал / бо на кбнцу було торбочки / но і вецика на дотыкан'ї // йаг на конці та зайс' / жебы нахмар то не ішлі / та зайс' була кл'їбіку // йаг мес уш тето полотно віткалі / зайс' нахарилі лугу // найар / йаг уж було шітко готово / мес нахарилі зайс' попелу / посыпалі полотно // наперет мес го помачалі / посыпалі цале зос тім попелом / зайс' мес го зал'їлі з горуцім лугом до ббчкі / а зайс' то постіяло так до рана // а рано мес го віпрапіл / віплукалі / но та так // (а йак с'те більші полотно?) полотно зме ходілі мочіті до йарку каждый ден' // кел'ї раз віскохо а ше мес го нахмарілі / а ше пристерлі // но а хто йак / де міх / ці на шахіткі наїл'їште / на зем'ї са білілі / кед мал де / же по траїві пот'їгал // но а було / што попол'ївал з поливаком // похбділ / помачал так / а йаг н'є / до йарку го зн'їс //

Записано 10 липня 1985 р.
 від Бачик Марії, 61 р. та
 Даргай Марії, 70 р.,
 с. Банське.

вишивацтві знам / ткатії знам // дрэлих мес ткали і на ногаўки / а ш'ї мес ткали і таїк на гачі хліпом / на подблкі / на кошулі / а то мальо шітко було // конопі і тэрлі / гладілі мес / пр'али і тбті / шітко робили зар'адом // конопі мес пос'али // то було дас шестнаст тайж'їй ійм // а уж са конопі бралі // уж пред жнівамі було / (а йак са вязильни кояблі? / шо с'те йакі першый рас т'їблі?) та білі конопі булы / і зе'лєні / білі мес бралі / і мес іх потерлі скбре / бо були жніва / но а уш по жніві / гу юсени / зе'лєні мес бралі / зас мес тэрлі / гладілі // то побуно роботи було // но але гніс'ка уж не так // і чесалі мес // (а на чим с'те чесалі?) но а таїка була счет // таїк були зуби // так ѹем тбті вецика вычесала клобча // ѹедно на бок / біле / краше // ѹедно на другій бок // то са волало одлакінча / а першое було верхіуча / бріт'їке // одлакінча шу'уне було // но а так пр'али мес уш // на куб'їл' шу'їні над'їні / а на врецино скручалі // пр'али мес // були зме дубкі та мес ішлі с куділ'ї веци / ш'їблі мес / а ходілі мес на вечуркі веци // (а де с'те ходілі на вечуркі?) но та хоч до кторей мес ішлі / ѹеден рок до тей / другій рок до тей // де сáма була жéна / но та дактобрі д'їкі

прійала // ходіли і паріпци / а уш там була вшелійка бесіда / а сміху // роботи^і ме маїн^і дост' // а ме са ве́цей сміялі^і / йак пр'али^і / бо то молбде / то не та́ке стáре // (а жéбы бýли слáпки / шо їйли?) дніска юест побуно юаблик / побуно сливок / побуно грúшок // а тéді^і ме пíши^і осéні^і на пíанки^і / бýли^і пóл'у дíви^і / бýли^і там і шýун^і / а висіпáлі^і ме іх дáгde вінка // а уш на зíйму то помéрзло / а тóто ме з'али^і до кишéні^і / пожувáлі^і // кáжда юéдна мáла і хл'iba // дактобра поїнкула та ме так кледівáлі^і // а то ѿ ю юеденáстей ме сид'ли^і / жéбі ме напр'али^і / бо ме чудо робíли^і // (шо то єе одлакічка?) одлакічка са волáло же на пíахти^і // но а тóто кра́ще / конбие / пр'али^і щум^і / то уш на кошúл'ї було // дніска са уш купуйе щумне / лен'ане / пат'олатове // а тéді було лем та́кес // ш'ї тéрас мам кбpu / дас два́цet крýтis скручéniх // мам дост' / але уш не прéжíй туто // (шо с'є тиáли?) рушникі ткали^і ме / ме преберали^і / купили^і мат'ї памуту / бо уш ѹем д'їука бýла / но та уш і склади^і маті до лáди^і / купили^і памуту / но та уш са ткали^і тákі квітки^і с ціргáйзом / тákі пíсéмка з їлáчку // дáуно так бýло / а дніс'ка то уш не / бо дніс'ка уш купуйут / дніс'ка уш лéкшай // (шо маті готовиа д'їуф/мід' са мáла од: аялті?) маті готовиа д'їукі пéтина кошúл'ї / тákі опл'ичка повиши^івáне щумні^і / і тáді бýли^і пéцкі / а ту бýли^і кошúл'ї а і подблкі бýли^і / йак дніс'ка споднижкі // ютеді волáли^і подблкі // но а пíахти^і дас шт'їри на солому / дас шт'їри на верх / на с'áто / а ве́цка на перійні^і хблем тройáке // юéдно на кáждый ден' / дру́ге на с'áто / а ш'ї жéбі бýло преблéчі / кед са вирáйбе // но але гнис'кай накýпят побвно до лáди^і // кед ѹем юшла на побле / мálam юéдно д'їуча / там робила у матéре // муж мі пíшол до Канáді / а до дніс'кай ѹим го не від'їна одутеді // но та д'їцко остало дбма / але кед' не бýло де / та ѹу на рýкі / мотíку до дру́гой rýkі / зáйтку дáку / перінбчку / дáку хустку / або што / колíску на пíе́ча / а так са юшlo // пелéнкі скрутілам до побртка / шо сом мáла / чи порточину / єздай не та́к / ѹак дніс'ка // ѹак чéчко // народіло са дзéцко / роздéрлам кошúл'ї / тóті рукáюкі / а то було пíт пíе́чка / тóті поуязати^і / рýчкі пíт спідок / пел'ушку закрутілам / а дас кéл'о тíжні^і бýло у ш'ї вінка / уш сід'їт // не бýло так / ѹаг дніс' // дніс'ка добр'i // ѹа стáра / ѹа шмáту мам / ѹа облечéна / ѹак хцу / лем уш н'їт помóбі / н'їт здрáйна / бо вóйна бýла / то ме маїн^і дост' тóто // ѹем тíкáла с д'їчáтом аж на Кблчо Длугé / на трéт'e сéло / на вáтал ў ючну годину // дому м са бáла прýйті / же н'я забýйті // та ѹа з'їу / де вóйна / тай ѹа / де ѹа / тай вóйна / бо лем ме два бýли^і / то тákі жéвot бул у нас // (а покрóїці не тчéте дбма?) покроуци уш тéрас купуйут // но а тбд'ї не бýлі / помастiла са зéмл'a / собóта прíшла / вібіл'ло са щумні^і / шткто са поробіло / чисто бýло / так ѹаг і дніс'кал' а нас бýло д'їтох // ѹа рóсла на 18 га зéмел' // бýло роботі / а нас бýло пéйц д'їукі / шт'їрme хлóпці / а то маті шткто до пор'áтку дáли^і / істi^і / кошúл'ку // ѹака бýла / тákа бýла // бóсі ме ходíли^і / гбли^і ме ходíли^і // юшлі^і ме вінка ў кошúл'ї / бóсі // та дніс' бóса на хíжу не стáну //

Записано 10 липня 1985 р.
від Кащак Анни, 80 р.,
с. Давидів.

ѹаг з'ме заш'ал'ї л'єн / ѹаг пóтім уж бул кущíцко тákі вéкші / та з'ме го пóтім полоб'ї / а так пóтім уж вíрос // квітнul щумні^і на белáво / а таг пóтім на н'їм нарóслі гúл'кі // а таг з'ме го пóтім брал'ї / привéзл'ї до стодблі / а таг з'ме го р'афáл'ї на тákім р'афу // тлúкл'ї / бо требáло на дру́гі рок го заш'їйáти // лен з'ме пóтім давáл'ї до вóді / до мочíдла // там мок чі два тíжні^і / чи три / пбд'ї тóго ѹака бýла вóдá / кед' мéка вóдá та тéл'o не мóкнул а кед' бýла твéрda вódá / зýмна барс / таг мóкнул длугші // а таг з'ме го вíбрал'ї з мочíдла а з'ме го вýштухáл'ї коло мочíдла // ѹаг вíсхнul / таг з'ме го прíнесл'ї додóму / а таг з'ме го пóтім тлúкл'ї с кíйанкáмі на камéн'ї // пóтім з'ме го давáл'ї на загорóду / таг на цену́чко / цо ш'a вíрбш'їл / а таг з'ме го зас' з рóсі збíрал'ї а до вíзанéчкох до мал'úчків вíязáл'ї // а таг з'ме го сбí вíсушíл'ї або на слунéчку / або до пéца з'ме пхáл'ї / а таг з'ме го пóтім téрл'ї // то бýли їлáкна уж / а таг з'ме го téрл'ї / а пóтім єшкí раз / а пóтім з'ме вýчиstíл'ї / але уж лен таг отрепáл'ї с трéпáчом / таг на терлíці з'ме го трепáл'ї / а пóтім з'ме чесал'ї раз // то волáли верхíуки / клáкі / а дру́гі бýлі пачíскі // а пóтім верхíуки ш'a спр'áло / зоткало / то бýло грúшесе пíатно / а пачéсне бýло цéнше / а з лéну пóтім бýло уж цéнке на пíахти^і / щумне по-лóтно з'ме уж пóтім вíткáл'ї / а пóтім бíлш'ї // мі ту не мáлі та з'ме вóду носíл'ї / а до шáфл'ox з'ме мачáл'ї / а з'ме т'агáл'ї по загорóд'ї за собоу / по тráні та там ш'a таг вібіл'ло // а таг з'ме го стрíгáл'ї на ѹо кóмбу бýло требáло та сбí шíл // (шо с'є шылы з грубóго полóтна?) з грубóго полóтна ш'a шíло мíхі / дакéді клóпі носíл'ї кошúл'ї дрелíшáнкі / таг ѹак тéрас / герóкі та з дрелíху з'ме ткаль^і // дрелíх ш'a ткало

на штірох подибжкох / а полотно лен на двох // то таке йаг йаречкі щ'а наробіл'i на тім дрел'ху а тóто носл'i // то пре хлóпох тóто бúло / і спбткі полотн'яні щлі // а бáбі носл'i полотн'яні кошул'i / а ткаль з'ме плахті / і перік'янкі // на перік'янкі кед щ'a ткало / та з'ме куповал'i червén'i н'їткі а ш'a ткала червén'на // йа щ'i кел'o тóтей червén'ні дбма мам // (а де с'те ходил'i пр'астi?) пр'астi з'ме ходил'i на вечуркі // кед' щ'a пр'алo та пótим з'ме сновал'i / а таg ткаль i // ткало щ'a дбма // сновало щ'a на сновадл'i на тéл'o знáкі а на тéл'o // (а шо с'те робил'i на вечурках?) на вечурках щ'mixi робіл'i / л'абдáл'i / рехтап'l i щ'a / шткто мбжне з'ме вігадовал'i // хоц' кéд' щl'i щ'a возг'i // йéдна i руку поламала / цо з'ме щ'a возіл'i на сáн'ox // рострепал'i з'ме йéдному плот з вел'кіма сан'амі / бо з'ме ўкрál'i з двора / а так з'ме щ'a возіл'i // (а гостяну с'те не робил'i пако-вец?) гостину з'ме не робіл'i н'їтаку / лем з'ме щ'a обл'їкál'i так хоцьнак / до дайк'их гúдрох / до хлóпскі / а з'ме щл'i хоц' до кóго / де бул'i зас' бáбі з кудел'am'i / та з'ме щл'i там // (а коли с'те зробил'i кóй'a / кед' с'те снувал'i?) кед з'ме сновал'i / но та кед прéшол з йéдного слúпка та на-йскóрше ўтéді преснóвал / кед на вéл'o знáкі щол // цо бúло на слúпку / гúсто / та дакéді пótим преонáчіл / не пошол поївше / але пошол на тум слúпку нíже / йак щ'a сновало / таg ўтéді пótим щ'a зробіл кон' / што пótим не гбден дáті з тім рáді / йак требало навіяті на крбсна // (а шо то є мотовáло?) мотовáло / но та тáка бúла пал'їца йéдна / а ту на вéрху бúло тákі йаг крjкí / і на спбдку / а так щ'a мотало // (а йаг с'те пр'али?) верхл'кі з'ме собi наочнál'i / а таg наскubal'i з рукамі / а награнкál'i / а навíl'i на кúдil' / а таg з'ме пótим пр'али / йаг уж щ'a верхл'кі сп'яло но таg пр'адéнко бúло осбнse / бо то бúло грúпше // осбнse з'ме го пótим ткаль i і осбнse щ'a основало / і осбнной з'ме шпул'ал'i на шпул'áру / на фáйфі // пótим з'ме го основал'i / а з'ме пótим навіайл'i на крбсна / а щ'a ткало / то бúло йéдно полотно / а кед бúло пачéсне а пótим д्रуг'e / то бúло осбнse / а тóто трéт'e бúло цéнке / з л'éну // то бúло крásne // (а йак вíзерáli вíйáдla?) вíйáдla вíзерáli так чеперáто // штірі бул'i вéл'k'i / пúлна х'їжа бúла / що щ'a крутіло а пótим смéртка уж таg стойáла прóсто / на нбгох / а таg щ'a з ней шпул'ал'o на фáйфі // (а йаг с'те бывáli?) х'їжу з'ме вілінл'i а з'ме ходіл'i на тáку гл'їну дáгde / цо тáка кус' йаг жбутa / і прíкл'єt i х'їжу / а з'ме xt'lg'i вілінл'i / жéбы бúла глáтka / жéбы бúла робуна / жбутa кус / та tаg з'ме робіл'i // мал'i з'ме йéдну х'їжу i прíклет / i комору // кéбі бúло л'удi пéтнаст' / шткти бул'i в йéдній х'їжі // (а вýткы с'те мáла крós-на?) крбсна хоц' хто во валал'i робіл / i мi мал'i крбсна / цо мi стáрі зробіл / хто щ'a розуміл кущіцко / та урбіл крбсна //

Записано 12 червня 1985 р.
від Ляшовської Франтішки, 70 р.,
с. Гералтів.

йаг уш шýтку роботу поробіл / та пótим щ'iїal'i лен // поорал'i / пош'iїal'i / побороніл'i / лен рбс-нul / рбснul аш до збрóк // до збрóкы / йаг уш был зрілый / так щл'i браті лен // позган'ал'i щ'a сун'еды штýжki / пýйт цi вéцiй / ж'ал'i воз с коровамі і щл'i го браті // бáбі торгáлі і дiúчата а хлóпі ўйазалі до оч'íлок // то таке вéлке сиопе // пótим наклáлі на вос і прівéзлі дбма // дбму вylожyl'i на бойíско / познáшалі два тш'i жафачé / жафаfl'i на кáждым по двóбje // йаг уш было выжафáный / повийазалі до сиопкоу / выйéзлі ку моцýдлу а дáли до моцýдла // йаг моцýдло бýло побúne / понакладáли дбске / на дбске скáле а напустíлі вóду // лен мýш'iль быт'i / намоцéный цýлый ў вб'd'i // моч'i щ'e два тýжн'i // йаг уш был вымоцéный / уш был дóбрый / таg пótим го выбrалі / по-рост'агáті на покбсе // там щ'e сýсыл два і тri тýжн'i // пótим позбíralа газдýn'a / поуйázala до оч'íлок / оч'ípkы поскладáлі попóт стшéхі / і стбóal лен до осéни // юсéни / йаг уш не бýло роббты на плбу / таg щ'a дáлі бáбі до роббты з лéном // бýлі тáкы т'ерлíц / пýársha бýла ламаница а друга т'ерлíца // нáйперше ламáлі на лáман'iці а пótим го т'ерлі // з групшого отшáспi пазд'ж'ér'a на ламан'iці а пótим з друбñiщбgo на терлíц / выт'érli го а шл'i чесát'i // чесát'i го дóутéди / пока не был тáкий глáтky / збýтый / йаг волбш'a // щл'i пшáст'i лен // рост'ágl'i / навíлі го на крéндж'el' / крéндж'el' положýлі на прim'étku / щадл'i / щадл'i // дактбora пшála на верetéно а дактбora на кúдел' / бо не кáжда мáла кúдел' // йаг уш бýла побúna на кудж'el'i / таg помотáлі // намотáлі на гáсплу отéпke // йéден отéпок мал тшíцтдва пásma / но а пótим с тóго гáспла тóту пш'ádз'у зи'ал'i // требало йу вырайбát'i // рапbáлі у лúгу / у попéлі / важíлі / пótym выполокáлі на потбку / поуйесалі // пшáжа се высушила / но а йаг уш бýло ўшýтко попшадéне / та требало пшáдз'у ошпul'at'i // шпul'ал'i на шпul'áru на другы шpul'i / шpul mush'hl'i матi наймéншай шéс-наст / бо на смéртку требало шeснáст шpul // тóты шpul'i nat'agñul'i на прут'ík'e / прут'ík'e позак-

ладалі до смéрткы / с кáждой шпúл'і жалі нíтку / нат'áглі до тáкей лопáткы^и / ў тей лопáткы^і былі дж'úркі // прес кáжду дж'úрку нат'агнулі йéдну і́тку // на кóнцу зўйазалі сýткы нíткы а зацалі снýт'і // снýлі на колоúрát'i // прі тым снýцу муш'ýлі фурт быті две // йéдна снувáла а друга йей помагáла / давáла позор / жéбы ш'a дáка нíтка не отбргla // або йак вýсла шпúл'a / требáло друту дáti // наснýлі пóдла тóго / кéло тей шшáдзі малі / двáцет мéтруў і двацéтпят мéтруў і вýеце // пóдла тóго / кéло ктóра маля // дактóра вéцей / дактóра мénсей // но а йак оснýлі тай двáнац пásем / або дéсат пásем / або штéрнац пásем // пóтом пшáдз'u дálі долу с колоúрата а требáло направáйт'i на крóсна // познасáлі навóй с пóда / а навивáлі на крóсна // прі навíйán'у тыш муш'ylі быті бáбиг' два і тши і вýецы // йéдна пшáдз'e тшimála / друга рýéтке вýедла // а прі навóйах былі тóті наýмоцн'ше // обычáйне клóпн'i // йаг навíлі / таг (шлі набирát'i доничéлніц' / до бé"рда // пші наýбрáн'у доничéлніц' бýла газdýn'a сáма // постáйла сi / але пші бéрді там мýс'ял дáхто помагáт'i // обычáйн'i стáршы д'íúцата помагáлі // пóтом попші "ўйазувáлі і зацалі робít'i полóтно // кед' то былó лен'áне / таг былó лен'áне полóтно / кед' былó с клáцок / та былó грýбе полóтно // с тóго тонкóго шýлі пре д'íúчата вíганцéki / прес сéбе бáбі пеñдлáцкі / плáхты на постéлі / но а с грýбого грастúги^и і цо дóма требáло // але найсамpéret требáло тóтто полóтно выbílýt'i // то так уш по йáжі / йаг уш былó тéпло на пóлу / так рошт'áглі полóтно но плот / на камéнец' / обычáйн'i так прí вбдз'i / прí потóку а поли'вáлі го вóдоў // цо рас вýсکло зас пол'áлі / зас вýсکло зас пол'áлі / таг полóтно бíлalí // пóтом го уш поузывалі на цо требáло //

Записано 3 листопада 1985 р.
від Ясенчака Василя, 75 р.,
с. Остурня.

ІНДЕКС

- батканіц'а 93
 бендел'ачка 90
 бздйна 36
 бздйнкы 36
 бздйны 36
 бáті 13
 білйті 76
 білйті 48, 76
 білйті 76
 біл'ї кóнблі' 4
 біл'ї 76
 білнé 36
 білный край 56
 білы кóнблі' 4
 бráти кóнблі' 6
 бráтич кóнблі' 6
 браті конблі' 6
 брат'ї конблі' 6
 бráчка 7
 бру́слик 92
 бручáнка 93
 брушл'ак 92
 вал 65
 вáлок 65
 веретéно 51
 вертáнки 69
 верхíкы 25, 26
 верхíне полóтно 75
 верхíча 25
 верхíчáне полóтно 75
 вéрж'я плáхта 85
 вечárкі 34
 вечíркы 34
 вечуркáн'я 35
 вéчуркі 34
 вечуркы 34
 вечурнá хýжка 35
 вечурніц' 34
 вечыркы 34
 веш'уркы 34
 вичúркы 34
 вичу́ркы 34
 вийáдýа 50
 вийадéуко 50
 вийáдла 50
 вийáлкі 50
 вийалкы 50
 вийáлкы 50
 вийалніц' 50
 вийáлы 50
 вийáті 14
- вийáтка 50
 вийáчкы 50
 вийкы 50
 вýт'ный край 56
 вýазáнка 11
 вýазáті кóнблі' 18
 вýецибркы 34
 вðброчáнка 93
 вðмаска 57
 вðмастыті 58
 водтерáти 58
 вóйма 55
 вóл'на ўснóва 56
 вóл'но ѹе 56
 волокнáта нýтка 36
 волокнýта нýтка 36
 волохнáта нýтка 36
 волохнýта нýтка 36
 вóлбóчка 72
 вóск 57
 вóтерка 57
 вóт'іпáя 25
 вóт'іпкы 25
 вот'іпкы 25
 вúдмаска 57
 вудмáска 57
 вúдмаска 57
 вудмастыті 58
 вýйма 55
 вывар'увáті в
 лúту 48
 вывар'увáті у
 попéл'ї 48
 вýйма 55
 вымыгчóве полóтно 74
 высохнýты кóнблі 12
 выстéрáти 77
 выстíрáти 77
 выйт'агáти 77
 вытерáти 58
 вытерка 57
 выйт'ігáти 77
 вытр'асáти 29
 вычúркы 34
- гáйтка 87
 гáраст 43
 гарс' 9
 гарст 9
 гарст' 9
 гарстка 9
- гáспел' 39
 гладéлник 21
 гладил'ник 21
 гладил'ница 21
 гладило 21
 гладиница 21
 глади́л'ница 21
 гладніц'а 21
 гладн'ша 21
 гладженица 21
 гл'андрáвый край 56
 глáтко ткáті 68
 гл'їбкы 51
 глубокы 51
 гоубóкы 24
 горст' 9, 10
 горстка 9, 10
- грúба плáхта 84
 грúбе плóтно 75
 грубé плóтно 75
 грúбо плóтно 75
 грубой плóтни 75
 груд'áнка (на сíр) 93
 гýн'я 92
 гýн'ка 92
 гýнч'я 93
 гунчáта 93
 гýнчача 93
 газdýн'я 7
 гáт'ї 89
 гáчи 89
 гáчы 89
 гáш'ї 89
 генгл'áве 56
 генгл'їве 56
 гéрок 92
 герох 92
 гомбáрка 43
 гомбíнáчка 90
 грáстух 83, 86, 87
 губáн'ка 92
 гúдзик 37
 губáнч'ата 93
 гýл'я 65
 гынгл'áве 56
 гынгл'їве 56

дава́ли до бáбок 28
 дава́ли до коу́ача 28
 де вóлос, де кóлос,
 де вороб'я шýйа 36
 де грун, де тóнке 36
 дéка 85
 д'éрок 92
 дешéчкы 50
 дочéчки 50
 дрéлих 70
 дрéлих 70
 дрéл'их 70
 дрел'шáнка 92
 дрéбл'a 25
 дрýгы кóнóпл'i 5
 дружбýс'кий рúчник 80
 джáдкы 51
 дж'áды 51
 дж'аткы 51
 джмén'a 9
 дз'áди 5
 дз'ади́шкы 51
 дз'адí 51
 дз'ады 51
 дз'áткы 51
 ж'бýыратí лен 6
 ж'ю 59
 жиáт'i 60
 ж'иáти 60
 жмén'a 9
 жмén'ка 9
 жмýн'a 9
 жмýн'а 9
 жмýн'ка 9
 жмыт 9
 жйтвы кóнóпл'i 4
 загартúл'ка 87
 загл'íпкы 51
 зáголоúчини 93
 зáголоúчини 93
 загбртка 87
 зайдá 87
 закрутитí 63
 закрутитí 63
 закрутитí 63
 закрутка 37
 закры́ука 85
 замítоватí 61
 замítоватí 61
 запапрудйтí 63

заруцоватí 61
 заруциватí 61
 зат'агнýті 63
 заш'íпкы 51
 збератí 6
 зберáчка 7
 збиratí 6
 збиратí кóнóпл'i 6, 18
 збýток 55, 64
 звар'ати 48
 звар'ати 48
 звар'ати 48
 звийшí 55
 звíшна оснóва 56
 звýаска 11
 звуй 65
 згribne пólóтно 75
 зеленýц'a 83, 84, 86
 зеленýчка 86
 зеленýц'a 84
 зеленýц'a 84
 зеленýц'a 83, 86, 93
 зелéны кóнóпл'i 5
 зелéн'i кóнóпл'i 5
 зи'лий'н'i кóнóпл'i 5
 зíя 59
 з'иватí 60
 з'иватí 60
 зíу 59
 зносíкы 51
 золитí 48
 золитí 48
 зостáток 64
 зríбá 25, 26
 зríбne пólóтно 75
 юе л'ýко бук 56
 юеднák тkáти 68
 кáбат 90
 кабáты 93
 канафáскы 93
 кáукы 51
 кацаbайка 92
 кáчкы 51
 квáча зríбne 26
 квачkáчка 20
 квáчкы 51
 к'ýкл'a 92
 кíлкы 51
 кíлкы 51
 кíн' 40
 кíнц'i 64
 кíнц'i 81

кíнчíукы 26
 кíтál'кы 26
 кíтал'чáной
 пólóтно 74
 кíтел'чáной
 пólóтно 74
 кíт'l'a 92
 клáк 25
 клáкы 25, 26
 кл'аптáвый край 56
 клáча 26
 клáчка 25, 26, 30
 клóчча 26
 клочáна пláхта 84
 клочáне пólóтно 74
 клочáной пólóтно 74
 клóш'a 25, 30
 клóш'áне пólóтно 74
 клúбна 49
 клúб'кí 49
 клúб'кы 49
 кл'úчкы 51
 клыча 26
 кобíлкí 93
 кодíл'a 41
 коудáл'a 41
 кож'éлец' 50
 козéлиш' 50
 колóурат 52
 колóч'a 26
 колысáчка 87
 пô-кónц'i 64, 81
 конопeliско 8
 кóнóпл'e ка 7
 кóнóпeliц'a 7
 кóнóпeliц'a пôle 8
 кóнóпeliц'ный лан 8
 коноплеско 8
 коноплáiка 8
 коноплка 7
 коноплáiка 8
 конопл'áрка 7
 конопл'áр'ка 7
 коноплиско 8
 коноплís'ко 8
 коноплýца 7
 кóнóпл'i 1
 кóнóпл'i на сí мýа 5
 кóнóплна пláхта 85
 коноплísко 8
 коноплíца 7
 кóнóпne ш'емýáчко 3
 кóнóпno сíмýа 3
 коноплылнáца 7

конўпно сім'я 3	ламалніца 20	метати 61
кончўкы 64	ламаніц'a 20	метаті 61
коўпа 11	ламаніц'a 20	метат'i 61
копердек 85	ламан'lu'a 20	мідло 57
корін'a 25	ламанка 20	мідр'a 72
косула 91	ламати 19	місц'амі йак волос,
коцкована плахта 85	ламати 19	місц'амі йак колос 36
коцкованый рушник 80	ламат'i 19	міхове полотно 75
коцковаті 69	л'андрavый край 56	міховане полотно 75
коцковат'i 69	л'аниско 8	міховянай полотно 75
коцкувати 69	л'анове ш'им'я 3	мішаной клоча 25
кошёл'a 90, 91	лен, 1, 27, 30	мішаной полотно 75
кошёлкы 93	лен'янка 8	мішкі пре кён'i 93
кошул'a 90, 91	лén:e наш'инко 3	міяті 48
край 56	леніско 8	мл'андрavий край 56
край навохл'ап 56	леніско 8	млинковат'i 14
краска 72	л'en'иско 8	млиникувати 14
крайма 82	ленбве наш'ин'a 3	млинкуваті 14
краймо 82	леновиско 8	млінковати 14
краймо 82	лепет'янка 92	млінковаті 14
кросянка 50	лицé 66	мн'шок 93
крóхмал 57	л'ывый бік 67	модр'a 72
круйок полотна 65	л'ывый бок 67	моканиці 26
крутилец 37	л'ікот' 46	молотити 13
крутилиц' 37	л'уква пýтка 36	молотйт'i 13
крух 65	ліце 66	мотати 38
крух полотна 65	л'іцо 66	мотат'i 38
куáшкы 26	лóкет' 46	мотка 46
кугіл' 41	лóкец 46	мотовіло 39
кудел' 41	локот' 46	мотовію 39
кудел'арка 33	лóкот' 46	мотовідо 39
кудéлна хýжа 35	лýкот' 46	мотовіло 39
кудéлна хýжа 35	лын 1, 27, 30	мотовію 39
кудил' 41	лын'ане наш'ин'a 3	мотовіло 39
куділ'a 41	мáндел' 11	моток 46
куділ' 30, 41	мáндлик 11	моток 46
куд'їл' 41	мáндлік 11	мόтузок 43
куд'їл'на хýжа 35	маскáйло 57	мотұзок 43
куд'їна хýжа 35	мастйті 58	мотұска 43
куд'їна хýжа 35	мастйті 58	моңыздо 16
куд'їл' 41	матéріы кônóпл'i 5	мочайлo 16
куджэлец' 50	мат'ирны" кônóпл'i 5	мочити 15
кужил' 41	мат'брны" кônóпл'i 5	мочиті 78
кулкы 51	мат'урны" кônóпл'i 5	мочити 15
кун' 40	мачáнка 57	мочілo 16
кунц' 64	мачати 78	мочіті 78
кубча 30	мачаті 78	мочіу 16
купа 11	мачат'i 15	мочылo 16
кýлкы 51	мачат'i 78	мочылdo 16
кýнц' 81	маччушка 11	мочыло 16
кýнц'i 64	меркал 72	мош'їдо 16
кýтка 11		мош'їті 78

мылдіті 58
 мышдо 57
 мышду 57
 мыканіці 26
 мыканіці 26
 мыканічкы 26
 мыканічне полотно 74
 мыкаті 23
 мыкаті 23
 на війядла 50
 на війазач 43
 наг'івáти 29
 наг'івáт'i 29
 над'івáти 29
 над'івáти 29
 над'івáти 29
 налице 66
 налице 66
 намастіті 58
 наминаці 48
 напрáo 66
 напр'адж'éны
 віткы 32
 нарúбе 67
 на́рубы 67
 нарúбы 67
 насіука 93
 натераті 58
 натераті 58
 нат'агнýтый край 56
 нат'ігáти 77
 нат'асаті 29
 науейн'анник 43
 наулечéне 56
 начыгáт'i 77
 наш'ін'a 3
 наш'ін'ко кёнóпел' 3
 недбýсік 56
 нýтка, йак вóлос 36
 нýтка, йак ворóбл'a
 цылья 36
 нýтка йак за вóзом 36
 нýтка йак кобáча 36
 нýтка псови на гáчи 36
 обибаўі 13
 облечкы на періны 93
 обл'івáти 78
 обмáска 57
 обрішнýц'a 93
 оброкбúка 93
 обрúсі 93
 общы́уки 93
 обычайно ткáти 68
 овіснүте 56
 одераті 23
 одерачка 21, 22
 одлакінча 26
 одлакінчбое полотно 74
 одмáска 57
 одмáска 57
 одмастіті 58
 одмастіт'i 58
 одглáткы 25
 одр'апаті 23
 одраповáчка 22
 одрізñкы 64
 одріскы 64
 окіпáя 25
 ок'іпáне полотно 75
 окіпка 25
 окіпл'a 25
 окрайкы 64
 омáска 57
 омаскáйло 57
 омаскáти 58
 омаскáт'i 58
 омасковáти 58
 омаскувáти 58
 омаскувáт'i 58
 омастіті 58
 онúчі 93
 опалáти 14
 опáсок 43
 опачесовáчка 21, 22
 оплéцко 91
 оплéчко 91
 опл'iча 91
 оплічата 93
 опл'iчко 91
 опліш'a 91
 оплы́ча 91
 опущéный край 56
 остáуці 64
 отéпia 25
 от:еpt'i 58
 от'іпáя 25
 отіпáне полотно 75
 от'іпki 25
 от'іпke 25
 от'іпil'a 25
 от'іпáной полотно 75
 от: прáти 58
 охл'апло 56
 пабíркы 25, 26
 паждýрья 24
 пажд'ж'ыр'a 24
 пазгíр'a 25
 паз'гír'a 24
 пазд'ір'a 24
 пазд'ірья 24
 пайимкы 25
 пайункы 25
 пал'чкы 51
 памут 72
 пан'ічкы 51
 пárта 71
 партíчка 71
 партíчка 71
 парт'ічка 71
 партíш'ка 71
 партóчка 71
 пасíкы 71
 пасковýтый рúчник 83
 пác'mа 47
 пасмýанник 43
 патерпніца 25
 пачéсна плáхта 84
 пачéсно полотно 74
 пачéсно плáтно 74
 пачесовáчка 22
 пачéскы 26
 пачéсне клáкі 26
 пачéсне полотно 74
 пачéсно плóтно 74
 пáчускы 26
 пáчусне полотно 74
 пачусне полотно 74
 пачуш'чáне полотно 74
 пáчыскы 26
 паш'уш'чáне полотно 74
 пéндэл' 90
 переберáна плáхта 85
 перебирáный рúшник 80
 пе"ре"бираный рушник 80
 перебирáти 69
 перебирáти 69
 перебирáт'i 69
 перемítоваті 61
 перемítоват'i 61
 перéмот 40
 перен'анкі 93
 перепл'їтаті 69
 перероббáне 69
 перетикаті 69
 перетирáчка 21
 перетыкáна плáхта 85

приш'їтка 42
прігортáчка 87
прікрути́ти 63
пріпустíти 62
пріпуш'атí 62
пріпушчáти 62
прісідáчка 42
прістерáти полóтно
на бл'їх 77
прістерáти 17
пріядéл'на 35
прокінчáта 64
промітováti 61
пропуш'атí 62
пропушчáти 62
простерáда 93
простерáти 17, 77
простира́ти 77
прóсто тkáti 68
прустерáти 77
прустерáти 77
приш'їтка 42
псу на гáчі 36
п'ят 84
пýафта 84, 87
пýафтбóцка 83
пýáхта 83, 84, 85, 86
пуліváti 78
пул'ївáти 78
пúлка 87
путкáной клóча 26
пýлка 87

р'áбі плахты 93
работáкы 51
р'áдно тkáti 68
райтáти на решéтах 14
райткы 81
райты 81
рандóшка 84
рáицкы 81
рáицл'i 64, 81
рáицы 64, 81
рáпша 84, 86
рáпша на постíл' 84
рапшáн' в 84, 85
рапшáной полóтно 75
рапшýнка 83, 86
р'аф 20, 22
р'афáти 13, 23
р'афкы 20
рéзники 64
рíзники 64
робítі куд'їлкы 28

робйті полóтно 54
робйті смúшки 69
робйті полóтно 54
рогúшка 83
ройті 64, 81
ройткы 81
ройткы 64, 81
росклоchанáя 36
росклоchенá нйтка 36
росpr'адéна нйтка 36
роставл'атí 17
рост'iráti 77
ростр'acáti 29
рош'ýка 93
рóшикі 51
роштовáti 14
роштуváti 14
руб 67
рубé 67
рубí 67
рубó 67
рубы 67
рубы 67
руцáти 61
руцáти 61
руцáти 61
рúчка 9
рúчник 79
рúчник 79
рúшник 79
рушник 79

сакfýка 84, 86
с'áти 2
с'áти 2
семéно 3
семéно лéну 3
сéрзак 88
сáлка 37
сíдáйло 42
сíдák 42
сíдáнка 42
сíдло 42
сíдовísc'ко 42
сíнатí 2
сíнатí 2
сíячка 93
сíменец' 3
сíмéнец' 3
сíмéниц 3
сíмíчиц 3
с'íминиц 3
сíрák 92

сíр'áнка 83, 84, 86, 92
сíшок 11
с'íятí 2
складáти куд'їлкы 28
скрутéлец' 37
скрутéлник 37
скрутéц 37
скрутéлец' 37
скрутéлици 37
скрутíлýца 37
скрутíл'ка 37
скрутíл'ц'i 37
скрутíнец' 37
скрутíлиш' 37
скрутéлкы 37
скрутка 37
скруткы 37
скрутовál'ц'i 37
скrúх полóтна 65
скручувáти до вíнцú 28
скручувáти до голóвок 28
скрыт 65
скубáти 29
скубáти лен 6
слáба нйтка 36
слáбі край 56
слабна 56
слáбшый бук 56
слабый край 56
слáмник 88
смéртка 50
смýска 71
смýшка 71
снíп 10
сн'ip 10
сновáдла 52
сновадлýна 52
сновадлýца 52
сновадлíна 52
сновадл'íна 52
сновадлíца 52
сновадл'íца 52
сновадýца 52
сновалníца 52
сновалníца 52
сновалнíца 52
сновалнíца 52
сновалníца 52
сновал'нíца 52
сновал'нíца 52
сновал'нíца 52
сновал'нíца 52
сновал'нíца 52

- снова́ти 53
 снова́ти 53
 сноп 10
 сно́пик 10
 сибóлік 10
 сибóліка 10
 снопóк 10
 снóбски 51
 снува́лнийц'а 52
 снува́лнийц'а 52
 снува́лнийц'и 52
 снува́л'ница 52
 снува́л'нийц'а 52
 снува́л'нийц'и 52
 снува́л'нийц'и 52
 снува́ти 53
 снува́ти 53
 сиúп 10
 сокíрki 51
 соломáйана пláхта 84
 соломáйник 88
 соломн'áник 88
 сорóш'ка 90, 93
 спак 67
 спáрга 43
 спíдн'а пláхта 84
 спíдн'áрка 90
 спíдни́чка 90
 спбдki 89
 спóдн'а пláхта 84
 спбдник 90
 спúдн'а 90
 спúдник 90
 спúдничка 90
 спúдник 90
 спудничка 90
 спустíти 62
 спущáти 62
 спущáти 62
 спыди́нна 90
 срéбна 26
 срéбне полóтно 75
 станчá 91
 стр'áмбы 64
 стрáпцi 81
 стр'áшкi 81
 стрéйзак 88
 стрéжак 88
 стрíжл'ак 88
 стрýжл'ак 88
 стрýжм'ак 88
 стол'íука 93
- стóпки 51
 сúхы кóнóплі 12
 сúхи кóнóплі 12
 сúхы кóнóплі 12
 сúхы кóнóплі 12
 сúхно 93
 т'агати 77
 т'агати кóнóплі 6
 т'агати 77
 тан'истéрка 93
 тáчка 87
 тéнке побóтно 73
 тéрлица 20
 тéрлица 20
 терлíца 20, 21
 тéрліц'a 20
 тéрліц'a 20
 тéрти 19
 тéрти 19
 тéрти 19
 тýрлица 20
 т'игáти 77
 т'игáти конóпл'i 6
 ткáти 54
 ткáти з ўзбóрками 69
 ткáти попрóсту 68
 ткáти на кóц'ки 69
 ткáти 54
 ткáти на пárтíчки 69
 ткáти' 54
 тóнке полóтно 73
 тонкé полóтно 73
 тóн'ке полóтно 73
 тóнко полóтно 73
 тóнкой полóтно 73
 тонкóй полотно 73
 торбéчка 93
 торгáти лен 6
 торíчки 64, 81
 торíш'кы 81
 торбóкы 64, 81
 торбóчкы 81
 торбóчкы 81
 точáти 17
 трáкi 81
 трáкы 81
 траўянка 83
 траўнйц'a 83, 86
 траўніца 86
 трáчкы 81
 трáчкы 81
 трáчкы 64, 81
 трáш'кі 81
- трáш'кы 81
 трéпач 21
 трíпалніца 20
 тýумак 83
 ўáблик 93
 ўз'ивáти 60
 ўзíу 59
 ўзíу 59
 узл'íкы 37
 ўйма 55
 ўймá 55
 ўлáчка 72
 ўокиéток 46
 ўбокt' 46
 ўпалáти 14
 ўпл'íча 91
 ўрíзники 64
 ўрíзники 64
 ўрíскы 64
 ўтéрак 79
 ўтирак 79
 ўтирак 79
 ўт'ипáти 19
 ўт'ипáти 19
 ўт'íрак 79
 ўтýрак 79
 ўцíрак
- фáйfi 49
 фáйфы 49
 фрáншl'i 81
 фтéрак 79
 фтерáчка 79
 футéрка 93
- хл'апkávый край 56
 хл'апko іde край 56
 хл'апkýй край 56
 хлóпц'i 51
 хтиráчка 79
 хýба 55
 хýжа 35
 хýжа 35
 хýжа на вичúркы 35
- цéнка пláхта 85
 цéнке полóтно 73
 цдýлка 93
 цдýл'а 93
 цпак 67
- часáти 23
 часáти 23
 часáти 23
 червéн'i нýтки 72

- че́рвёный памут 72
 чеса́ю 21, 22
 чеса́дло 21
 чеса́к 21
 чеса́ти 23
 чеса́ти 23
 чеса́ти 23
 чеса́чка 21
 чи́нова́тина 70
 чи́сни́ца 44
 чи́сни́ц'я 44
 чи́снчи́ц'a 44
 чи́нова́тика 70
 чи́нова́тина 70, 93
 чи́пчáта 93
 чи́сéл'ни́ци 44
 чи́сни́ца 44
 чи́сни́ц'я 44
 чи́стый 14
 чи́сто тка́ти 68
 чмо́ухáлни́ца 21
 чмо́ухáти 23
 чмо́ухáчка 21
- чугáн'a 92
 чулki 64
 чулкóве плóтно 75
 чулkы 81
 ч'асáти 23
 ч'áти 2
 ч'есáти 23
 ч'ийáти 2
 ч'имéнец' 3
 ч'игáти 14
 ч'и́нова́тина 70
 ч'и́сни́ц'a 44
 ч'и́т' 22
 чл'ихта 57
 чл'ихтáти 58
 чл'ихтува́ти 58
 чи́мечбóва плáхта 85
 чи́нурива́чка 43
 чнúrik 43
 чнúрка 43
 чнúрок 43
 чорkí 71
- шпáргa 43
 шпáртка 56
 шпóл'ак 50
 шпóл'ар 50
 шпóл'i 49
 шпóл'кí 49
 шпóл'кы" 49
 шпóл'ник 50
 шпóрл'ар 50
 штухáти" 17
 шу́рцы 93
 шчейт 22
 шчет 22
 шчет' 22
 шчец 22
 шчит 22
 шчit 22
 шчыт 22

RESUMÉ

Zuzana HANUDELOVÁ. Tkáčska lexika v ukrajinských nárečiach východného Slovenska

V práci sa analyzuje tkáčska lexika spojená s pestovaním a spracovaním konopí (siatím, trhaním, močením, plákaním, sušením, lámaním, česaním a pradením). Napradené nite motali, vyvárali v popole, prali, sušili, zväjali na kľbku, snovali, nakrúcali na krosná a tkali plátno.

Podľa kvality rozlišovali plátno: kločané „klkové“ (plátno z konopného vlákna poslednej kvality), pačušané „zrebné“ (plátno z lepšieho vlákna) a tenké plátno. Podľa techniky tkania rozlišovali plátno obyčajné, písané, kockované, preberané a drelích „keper“.

Značnú časť práce tvoria magnetofónové zápisy, ktoré odzrkadlujú zvykoslovia spojené s pestovaním a spracovaním konopí, pradením a vyhotovením plátna. Materiál magnetofónových zápisov je roztriedený do troch skupín podľa prízvuku skúmaných nárečí: s prízvukom stabilným, pohyblivým a prechodným nárečia.

Magnetofónové zápisy sa vyznačujú presnou pasportizáciou. Celá lexika je uvedená v indexe s vyznačením analyzovaného materiálu.

РЕЗЮМЕ

Зузана ГАНУДЕЛЕВА. Лексика ткацкого ремесла в украинских говорах Восточной Словакии

В работе анализируется ткацкая лексика, связанная с выращиванием и обработкой конопель (севиением, собиранием, вымочкой, промыванием, сушкой, тереблением, чесанием и придением). Напряденные нити мотали, золили, вымораживали, свивали в клубки, сновали, навивали на кросни и ткали полотно.

В зависимости от качества волокна различали полотно с охлопок, вычесок и пеньков; в зависимости от техники изготовления полотна различали: простое полотно, узорчатое (писаница) и дрелих. С полотна шили скатерти, простыни, полотенца и одежду.

Значительную часть работы составляют магнитофонные записи, которые отражают обычай, связанные с выращиванием и обработкой конопель, придением и изготовлением полотна.

Материалы магнитофонных записей разделены на три части: говоры с ударением движимым, ударением стабильным и переходные говоры. К магнитофонным записям наведена точная паспортизация.

Вся лексика подана в индексе с точным указанием на анализированный материал.

ZUSAMMENFASSUNG

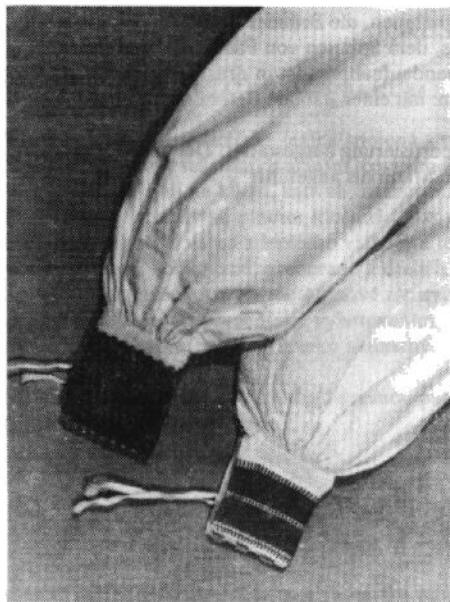
Zuzana HANUDELOVÁ. Fachwortschatz der Weber in den ukrainischen Mundarten der Ostslowakei

In der Arbeit wird Fachwortschatz der Weber analysiert, der mit der Züchtung und der Verarbeitung des Hanfes (mit dem Säen, dem Ziehen, dem Rösten, dem Spülen, dem Trocknen, dem Brechen, dem Zerfasern, dem Hecheln und dem Spinnen) verbunden ist. Gesponnene Fäden wurden gehaspelt, in der Asche ausgekocht, gesponnen, getrocknet, in Knäuel aufgewickelt, gewirkt und auf den Webstuhl aufgewunden. Danach webte man aus den Fäden eine Leinwand.

Nach der Qualität wurde die Leinwand unterschieden: „kločane“ („klkové“) — eine Leinwand aus den Hanffasern von der letzten Qualität), „pačušane“ („zrebné“ — wergen) — eine Leinwand aus den besseren Fasern) und eine dünne Leinwand. Nach der Technik des Webens unterschied man die einfache und kombinierte Leinwand und der Drillich.

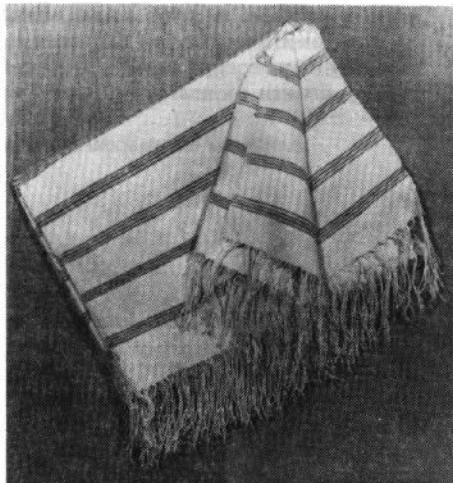
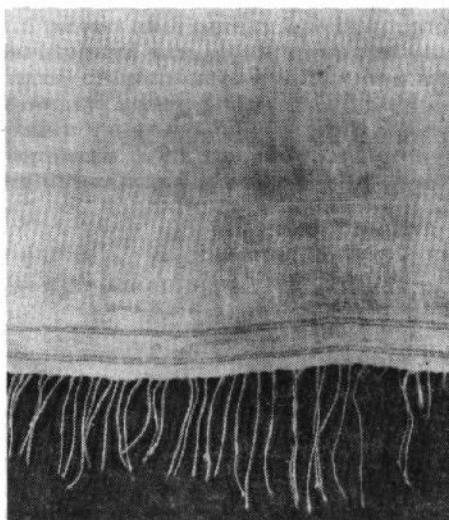
Ein beträchtlicher Teil der Arbeit bilden Tonbandaufnahmen, die Bräuche und Sitten widerspiegeln, die mit der Züchtung und der Verarbeitung des Hanfes, dem Spinnen von Fäden und der Herstellung der Leinwand verbunden sind. Das Material der Tonbandaufnahmen ist in drei Gruppen geteilt, und zwar gemäß der Betonung der erforschenden Mundarten: mit einer stabilen Betonung, mit einer beweglichen Betonung und Übergangsmundarten.

Die Tonbandaufnahmen sind mit einer genauen Paßportisierung ausgestattet. Der ganze Wortschatz ist in einem Index mit der Bezeichnung des analysierten Materials angeführt.

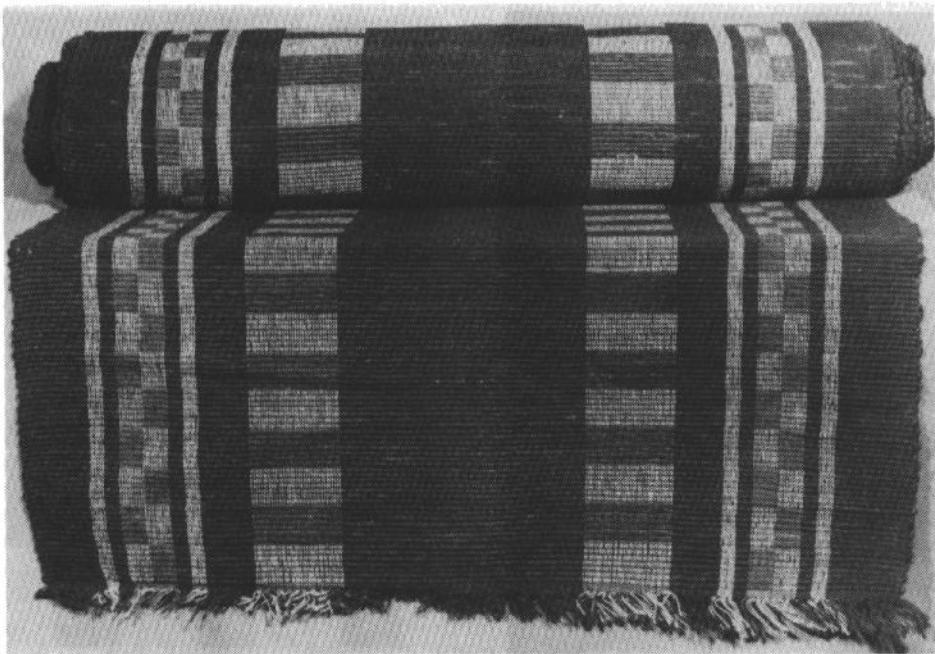
Сорочки (деталь) із сіл Якуб'яни та Орябини. Вони творили складову частину чоловічого вбрання. Виготовлені з домотканого полотна «дрєлиху» в комбінації з нитками фабричного виробництва — памутом. Манжети червоного кольору, всередині з геометричними орнаментами в точеньку смужку із синих та жовтих ниток.

Дитяча сорочка з домотканого леняного полотна, яке трохи блистить (село Якуб'яни).

Накривало (деталь) — домотканий вовняний обрус з натуральними торочками із села Якуб'ян.

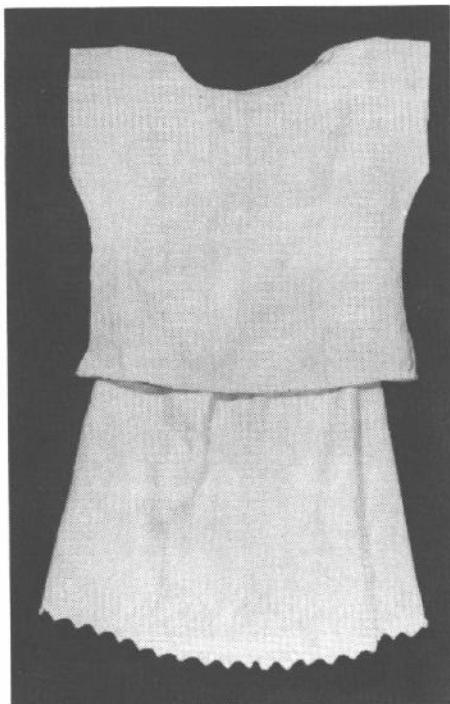
Накривало — домоткана «плахта» виготовлена простою технікою, оздоблена червоними смужками, призначена для накривання стола. Походить із села Улич.

Килим «покровець» із села Чертіжне. Основа з купованого кольорового «памуту». Килим виготовлений із настриженіх тонких смуг різнокольорових тканин.

Накривало (деталь) «обрус» з домотканого полотна для накривання стола. Навколо накривала виткана з червоних ниток смуга геометричного орнаменту. Походить із села Нижні Релациі.

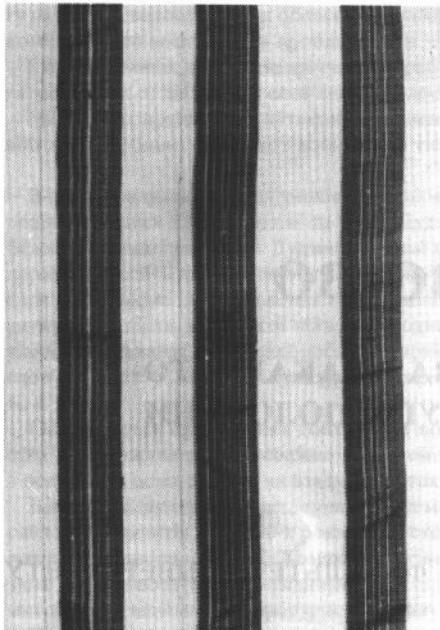
Сорочка і спідниця — складові частини жіночого спіднього вбрання. Сорочка — «кошулька» з домотканого полотна без рукавів, з круглим вирізом горловини (село Свидник).

Спідниця — «поділ’ча» з домотканого полотна, внизу закінчена вирізуваними зубками (село Нехваль Полянка).

Накривало (зверху) — «обрус» білий з домотканого «по-памуті» полотна. Оздоблений перетиканими вузькими синіми та червоними смужками. Служить для накривання стола. (Свидник). (Розмір 130 x 110 см)

«Порток» (вліво) червоного кольору з домотканого полотна (основа конопляна, тканий памутом). Оздоблений білими смужками. У сучасному краї ручно прикрашені в’язаними зубками з вовни (село Рожняни).

«Порток» (внизу вправо) — домотканий технікою «на коцочки».

Плахітка (деталь) «хл'ібіука» памутова, біла, з червоними узористими смугами, в якій носили в поле їжу (село Нижні Репаші).

Рушник з трьома червоними смугами, оздоблений довгими торочками.
(Розмір: 45 x 61 см)

Рушник білий, простий, леняний, тканий з «верхівок» для буденного вживання. Походить із села Убля.

Це рушник з тканини з верхівкою, який використовувався для буденного вживання. Він має прямий крої та не має країв. Тканина біла з трьома горизонтальними смугами, що мають узористу структуру. Смуги обрамлені широкими темно-червоними смугами. Довгі торочки (закінчення ниток) додатково прикрашають нижню межу рушника. Рушник виготовлений з памуту, що дає йому характерну текстуру та здатність поглинуть велику кількість води. Він є типичним представником леняного текстилю, який був поширений в сільських районах України та був частиною повсякденного побуту. Це предмет, який використовували для обертання хліба або як підкладка під посуд.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

РЕЦЕПЦІЯ СЛОВ'ЯНОФІЛЬСТВА В ЗАКАРПАТО-УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

(Контактологічне дослідження)

ОЛЬГА ГУЗІОВА, ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. П. Й. ШАФАРИКА, ПРЯШІВ

Формування закарпатської української літератури в XIX-му столітті знаходилось під впливом специфічних історичних умов. На протязі століть територія, заселена предками теперішніх закарпатських українців, була під владою австрійських та угорських феодалів, а частково і польської шляхти та румунських боярів. Панування чужих господарів і територіальна відірваність від іншого українського етніка були причиною ізоляції в соціальному і економічному розвитку населення Закарпаття.

Цілій літературно-історичний розвиток на Закарпатті від самого початку 20-х років минулого століття проникнутий думкою слов'янської взаємності, котра знайшла своє вираження у чехів та словаків в Колларовій концепції взаємного вивчення історії і культури слов'ян, враховуючи національні літератури і мови. Якраз ці джерела усвідомлювання єдності слов'янських культур творили базу, на якій в широких масштабах почали проявлятися слов'янофільські впливи.

Слов'янофільство було одним з визначних аспектів розвитку взаємних русько-слов'янських відносин в XIX столітті. Наперекір тому його проблематика лише повільно потрапляє у поле уваги дослідників. Можливості близьчого ознайомлення із слов'янофільством залежали від ступеня його розпрацювання російським і радянським літературознавством і історіографією. Процес його вивчення проходить поволі. Це було спричинене тим, що російське слов'янофільство представляє собою дуже складний і внутрішньо суперечливий процес, дослідження якого наштовхується на багато проблем і викликає різне інтерпретування.

Література про слов'янофільство в дореволюційній Росії хоч і була обширною, зосереджувалась переважно на аналіз слов'янофільства з аспекту російської історії. Лише славіст О. М. Піпін¹ звертав більшу увагу слов'янській діяльності слов'янофілів.

В дальших роках дослідження слов'янофільства з боку радянських дослідників в СРСР звертались мало уваги, а ціла ідеяна течія інтерпретувалася однобічно. Аж друга половина 60-х років приносить зворот в оживленні інтересу до слов'янофільства. Обширна дискусія про літературну критику ранніх слов'янофілів на сторінках журналу «Вопросы литературы» (1969)² звернула ува-

¹ A. N. Pyrin — V. D. Spasovič. Historie literatúr slovanských, I. Praha, 1880.

² Вопросы литературы, №№ 5, 7, 10, 12. Москва, 1969.

ту на багато недосліджених областей діяльності слов'янофілів. Учасники дискусії вимагали більш комплексного дослідження проблематики.

І хоч в останніх двох десятиріччях інтерес до слов'янофільства ясно зрос, покищо усі області багаторівнинної діяльності слов'янофілів достатньо не досліджені.

Мало є розпрацьоване питання відношення слов'янофільства до інших слов'янських народів, або ж до народних рухів, хоч вони і були тісно пов'язані з ідеальною доктриною слов'янофільства.

З-поміж радянських дослідників питанням відношення слов'янофілів до інших слов'янських народів займалися С. А. Нікітін³ та О. А. Дудзінська⁴. У своїй праці «Русские славянофилы и зарубежное славянство» О. А. Дудзінська крім характеристики слов'янофільства у післяреформному періоді в Росії і аналізу поглядів його представників на слов'янське питання підкреслила, що слов'янофільські ідеї зближення Росії з іншими слов'янськими народами виплинули з аналогії розвитку Росії після Кримської війни і народних рухів в слов'янських країнах. У зв'язку з тим має значення віднайдення і використання архіву М. Ф. Раєвського. Багато даних про контакти слов'янофілів з чеським культурним середовищем приносять статті радянського дослідника К. І. Ровди.

Поки йдеться про чеських дослідників попередніх періодів, то вони при аналізі слов'янофільства зосереджувались переважно на полеміку чеської журналістики із слов'янофілами у зв'язку з польським повстанням і на взаємні контакти часів слов'янського з'їзду в 1867 році.

Визначний вклад у висвітлення проблематики слов'янофільства в контексті слов'янсько-російських контактів в 40—50-х роках XIX століття вносить В. Матула. На причини надзвичайного інтересу до творчості О. С. Хомякова, визначного представника раннього слов'янофільства, указала Е. Пановова у праці «Відносини і конfrontації»⁵, де вона детально займається поезією Хомякова і питаннями її літературного впливу на Словаччині.

Найновішим визначним вкладом у дослідження російсько-слов'янських відносин, який торкається проблем рецепції слов'янофільської ідеології у чехів і словаків, є монографія Т. Івантишинової «Чехи і словаки в ідеології російських слов'янофілів» (40—60-ті роки XIX століття)⁶.

Поки йдеться про нари досліджувану область відносин закарпатських українців до слов'янофільства, то ця проблематика ще лише чекає на своє опрацювання, хоч можна опертися на часткові результати дослідження. Притім, з точки зору дослідження російсько-українських відносин, на його нагальність вже указав дослідник В. А. Францев, що довгі роки жив у Чехії, який у передмові до видання поезії Хомякова «Хомяков — поет-слов'янофіл»⁷ наводить, що російська література стає предметом постійного інтересу від часів, коли «угро-руська молодь, яка не мала прямих контактів з віддалішими книжковими центрами, почала замовляти російські книги з доступнішого Лейпцига. Видимі сліди впливу Хомякова Францев спостерігає у О. Духновича. У його близьких контактах із словацьким штурівцем (прихильник або послідовник Л. Штура — прим. авт.) Б. Носаком, перекладачем Хомякова, він бачить одне з джерел впливу.

Обставини, що якраз поезія Хомякова була центром уваги інтересу і серед галицьких українців, підтверджуються у Францева посиланням на видання І. Ф. Головацьким публікації «Русская книга для чтения — Russisches Lesebuch».

У наведений книзі з творчості О. С. Пушкіна знаходиться тільки один вірш («Клеветникам России»), з творчості Лермонтова і Жуковського — по два вірші, але з творчості Хомякова — 25! Деякі вірші Хомякова публікували і газета «Світ» (Ужгород) в 1870 році, а в пізнішому періоді, в кінці століття, ужгородський «Листок», який видавав Е. Фенцик.

Цей інтерес О. С. Хомяков викликає не так своїми філософськими та історичними трактатами, як задушевними піснями-віршами. Як поет, Хомяков викриває глибокі рани російського життя, закликав до великих реформ і був за вирішення слов'янського питання.

В працях В. А. Францева, як і інших дослідників міжвоєнного періоду, не знайдемо повноцінного аналізу відношення до російської літератури, а до слов'янофільської зокрема.

³ Дивись: Методологические проблемы истории славистики. Москва, 1979.

⁴ Е. Panovová. Vzťahy a konfrontácie. Bratislava, 1977.

⁵ Т. Ivantyšúnová. Česi a Slováci v ideológii ruských slavjanofilov. Bratislava, 1987.

⁶ А. С. Хомяков. Стихотворения. Прага, 1934.

В сучасному чехо-словацька і радянська україністика продовжує висвітлення питання переоцінки і наближення літературної спадщини закарпатських письменників, звертається до контактологічних питань літературного процесу, передусім у відношенні з українським і російським літературним процесом, а однаково з словацьким і чеським літературним рухом.

Визначний вклад у вивчення даної проблематики внесли праці М. Мольхара, А. Поповича, М. Романа, І. Мацинського, С. Добоша, А. Шлепецького, О. Рудловчак, Л. Баботи, А. Червеняка, І. Яцканіна та ін.

Література на Закарпатті в часі національного відродження в половині минулого століття, а також на протязі його другої половини, розвивалася в умовах загостреного національного гніту. В результаті обмежених можливостей власного національного розвитку художня література стає єдиним засобом утримання власної національної свідомості. Малочисленна закарпатська інтелігенція, що складалася зі священників і учителів, в дусі власних уяв прагнула до матеріального і духовного піднесення народу. Загальна економічна і культурна відсталість Закарпаття вела до утворення надзвичайно несприятливих умов для формування власної культурної і літературної традиції закарпатських українців. В середині XIX століття в результаті посилення національно-визвольного руху, що досяг своєї кульмінації в подіях революційних 1848/49 років, закарпатська література у ширших масштабах включається до загальнословашкого літературного процесу, і починають реалізуватися також основні ступені цього процесу. Притім літературний розвиток потрапляє до подібних чи аналогічних умов, що були типічними і для слов'янських народів в часі їх відродження (словацька, чеська, болгарська літератури).

З ідейних тенденцій суттєву роль тут відіграє захист власних національних прав, автохтонності проти шовіністичних проявів в європейському житті. Слов'янський світ вступав до світової історії.

Проблема слов'янофільства і майбутнього європейського суспільства цікавила широкі кола в Росії, слов'янофілів та російських революційних демократів. Останні в особі Герцена так само пророкують велике майбутнє слов'янству в єдності з революційними силами Європі. Безмежна віра слов'янофілів у виняткове місце слов'янства на чолі з Росією випливала з передумови, що занепадницькі західноєвропейські цивілізації вичерпалися, а майбутнє належить слов'янству. Тут брали свій початок відмінності у формуванні слов'янського питання і питання про слов'янські літератури серед революційних демократів і слов'янофілів.

Той факт, що слов'янофили займалися слов'янськими проблемами в більшій мірі, ніж представники інших громадських рухів в Росії, спричинився до їх значної популярності серед західних слов'ян. Зумовлювало це, нарешті, і сама суть ідеї доктрини. Внутрішня суперечливість цієї доктрини обмежувала її можливості у висуванні і вирішуванні питань національно-визвольного руху слов'ян і слов'янських літератур на широкому грунті європейського процесу. Ігнорування соціальної проблематики у слов'янофілів і в літературних явищах перешкоджало глибшому розумінню ідейно-естетичної суті російської і світової літератури, враховуючи літератури слов'янські. Незважаючи на те, в діяльності слов'янофілів треба оцінювати те, що вони стали пропагандистами слов'янських літератур і слов'янства взагалі, а в закарпатському українському середовищі те, що біля слов'янофільських авторів з'явилися й інші — найкращі представники російської прози: Тургенев, Толстой, Гончаров, Достоєвський та ін.

На основі аналогії суспільно-політичного розвитку на Закарпатті в 30—40-х роках XIX століття можна вказати на родючий ґрунт поширення слов'янофільських ідей вже в першій фазі національно-визвольного руху на Закарпатті. Причини популярності думок слов'янської взаємності і слов'янофільського вчення, які існували в закарпатській літературі і в літературному процесі на протязі цілої другої половини XIX століття, були тісно пов'язані з боротьбою за буття чи небуття національності. Якраз національна і соціальна неволя були причиною, що ці думки запустили в закарпатській літературі в другій половині XIX століття особливо глибоке коріння.

Проникнання ідей слов'янофільства на Закарпатті реалізувалося різними шляхами вже від 40-х років посерединіцтвом словаків і українців Галицької Русі. В 60-х роках своє позитивне значення для розвитку духовного і культурного життя на Закарпатті має поглиблення цих контактів з російською культурою у формі прямої моральної і матеріальної підтримки (підтримки «Общества св. І. Крестителя» О. Духновича з боку М. Ф. Раєвського). На зламі 70-х років вирішальну роль при поширенні слов'янофільських ідей відіграє газета «Свет».

Посилення національного гніту після австро-мадярської угоди 1867 року привело до того, що наступні десятиріччя несуться під знаком поглиблення слов'янських симпатій. Для більшості закарпатських патріотів ідолом стає царська Росія. Ій приписувалися заслуги російської допомоги визвольній боротьбі південних слов'ян (1876—1878). Слов'янофільські громадські погляди були з тої причини постійно живими. В літературних творах автори дедалі більше орієнтувалися на народно-будітельську тематику з перевагою громадянської і рефлексивно-медитативної лірики, із стилемовою характеристикою, якою була декларативність, пафос, закликання, тімнічність і про роцтво. Морально-історична концепція слов'янофілів відображається тут в думці об'єднання і відродження слов'янських народів в смислі єдності віри. Наперекір існуванню народної та соціальної орієнтації і висуванню вимог в дусі доживаючих просвітницьких ідеалів і національно-виховних тенденцій, літературний розвиток закарпатських українців аналізованого періоду можна розділити на кілька етапів.

Перший етап розвитку нової закарпатської літератури датується 50-ми роками, коли кульмінувала поетична, прозаїчна і драматична діяльність О. Духновича, його надійного послідовника, поста О. Павловича і прозаїка П. Яновича. Подібно, як в поетичній творчості ранніх слов'янофілів, в поезії на Закарпатті переважає громадянська і народно-будітельська лірика з видимою ідеалізацією патріархального способу життя.

* * *

Олександр Духнович (1803—1865), чільний представник національного відродження Закарпаття, приносить інтерес до російського народу і до російської культури вже з дому. З російською літературою він зустрічається після закінчення богословського навчання, коли працює архіваріусом у Пряшеві в епископа Тарковича.

Регулярніше він починає займатися вивченням російської літератури на протязі п'ятьох років своєї праці в ужгородській єпископській бібліотеці (1838—1843). Російські книги, які він читав, допомогли йому при його русофільській орієнтації. Перші дві оди «Триумф Николая Павловича» і «Ода на взятие Варны» написані під впливом російських класиків.

Одніявляються виразом свідоцтва загальних симпатій західних слов'ян до Росії і надій, які пов'язувалися з її силою для очікуваного визволення. В першій оді Духнович називає російських воїнів «геркулами», закликає сміливого «росса» не боятися турків, які гнооблять братів-слов'ян. «Ода на взятие Варни» написана під впливом «Оды на взятие Хотина» М. В. Ломоносова.

З першого періоду творчості Духнович уваги заслуговує його громадська лірика, наприклад, «Песнь о слободі». Жаль, над завжди втраченою свободою він виражає в алгорії свободи як вільного птаха, котрий потрапив до клітки ловця.

У вірші «Самотність» він сумує над тим, що не має ні приятеля, ні мілої.

Мотиви суму звичайно з інших віршів його інтимної лірики, як, наприклад, «Песнь», «Роза», «Песнь к любезній», «Тоска на гробі милой».

Визначним творчим чином О. Духновича, яким він записався до розвитку закарпатської літератури, було видання збірника «Книжниця читальнна для начинаючих» (1847).

У згаданому збірнику О. Духновича знаходимо багато мотивів, які спільні з ідейним зарядом раниного слов'янофільства. Це передусім захоплене відношення до простих людей — хліборобів. Це відношення до людей не звільнене від ідеалізації.

Для оцінки авторових ідейних поглядів для нас інтересніші дидактично-рефлексивні вірші другої частини збірника. Крім ославлення освіти, понавчань, інструкцій для учнів, як поводитися вдома чи в школі, тут знаходяться і вірші, в яких автор ославляє природу і закликає до праці, дає практичні ради, як підвищити якість сільськогосподарської праці, як садити дерево і пасті вівці.

В третій частині Духнович переходить до етичних норм, поданих у віршах меншого розсягу, пише про чесність, гріх, вірність, хвалу, присягу і великородність. Тут поміщений і один з його найкращих віршів «Жизнь русина» з виразним соціальним підтекстом. Над багатство він кладе доброту серця, хвалить працьовите життя селянина, його здорові погляди, відчуття правди і справедливості простої людини.

Найактивніша творча діяльність О. Духновича припадає на 50—60-ті роки XIX століття. Тоді він написав найбільше своїх поетичних і прозових творів.

До цього періоду спадає і поглиблення контактів О. Духновича з попередніми російськими культурними і політичними діячами. Ці контакти в багато чому спрямували слов'янофільську орієнтацію О. Духновича і його співпрацівників. Крім явних негативних впливів цієї орієнтації, як, наприклад, обмежовуючої течії слов'янофілізму Раевського і Ламанського, яка ігнорувала існування малоросійської (української) культури, ці контакти мали і свою позитивну сторінку. Зміцнювали в часі підсиленої мадяризації усвідомлення приналежності до східних слов'ян і допомагали боротися проти асиміляції національностей. Відчутило була моральна і матеріальна підримка розвитку культурно-національного життя з боку окремих російських культурних діячів, посередником якої був О. Духнович.

О. Духнович у своїй організаторській діяльності в 60-х роках використав послаблення абсолютистського гніту в габсбурзькій монархії в 1862 році, у зв'язку із заснуванням «Общества святого Іоанна Крестителя», звернувся з проханням про матеріальну допомогу до Росії у листі вище згаданому М. Ф. Раевському до Відня. М. Ф. Раевський став посередником співпраці О. Духновича із іншими російськими діячами, передусім славістами. У кореспонденції О. Духновича з М. Ф. Раевським зхрандимо інформації про отримання російської літератури чи про взаємний обмін російських і закарпатоукраїнських публікацій. Одночасно Духнович просив Раевського, щоб він був посередником при встановленні контактів з І. С. Аксаковим, визначним представником російського слов'янофільства⁷.

Факт, що від половини 50-х років О. Духнович регулярно одержує від Раевського різні російські публікації і часопис «Русская беседа», а пізніше, в 60-х роках, слов'янофільський орган «День», в багатьох відношеннях мав вплив на його відкриту слов'янофільську орієнтацію. Але в концепції О. Духновича в тому часі не знаходимо ні проявів царофільських монархістичних вимог, ні містики православ'я.

Духновича до слов'янофілів притягував їх глибокий інтерес до долі закідних слов'ян, характерний зокрема для ранніх слов'янофілів. Тому він так часто відмінював у своїй кореспонденції, а також у власній творчості «кредо» Хомякова:

«О младших братьях не забудь,
О братьях в Карпатах темных . . .»

З ранніми слов'янофілами Духновича пов'язував його глибокий демократизм.

У вірші «Сирота в заточенні» він розвиває мотив бідної долі сироти — свого народу, який був на протязі століть відірваний від рідної матері. Тяжка доля сироти ще живої матері пом'якшує почуття взаємної співучасті:

«Я чувствую болезнь твою,
Знаю что тяжкий жаль твой,
Непокрыты твои слезы
Двигнут и мой беспокой;
Хотяй бо ты в свойственности
Довольно пребываешь,
Однакожь родное детя
Со всем не забываешь»⁸.

Надія на об'єднання із східними братами була сильною, а звучить вона, наприклад, з таких віршів, як «Голос радости», «Поздравление Русинов на Новый год 1850», «Восточная заря».

Про слов'янофільську орієнтацію автора свідчить його натхненне відношення до Росії і надія на можливість збратація слов'янських народів, як він це виразив у вірші «Поздравление Русинов на Новый год 1850»:

⁷ Порівняй: О. Рудловчак. Контакти О. Духновича з російськими діячами. (В кн.: «Біля джерел сучасності». Пряшів, 1981, стор. 149—159.)

⁸ Цитоване за: О. Духнович, Твори, т. I. Братислава, 1968, стор. 263.

«Подайте нам, братя, руку,
Будем побратими,
Спразьмесь серцем і духом,
Як братя любими.
Галичане, пріятелі,
Близькайши сусіди,
Близькі братя єдної мысли,
Єдній бесіді . . .
Дайте руку, ми вам даме
Сердце, душу сміло,
Будьмє собі побратими,
Будьмє єдно тіло»⁹.

Ідеї слов'янської взаємності кульмінують у закликах до взаємного збрата в ім'я спільної Матері — Русі, котра має своє місце на далекій півночі.

Де неї поет спрямовує свої надії, якими хоче заспокоїти і утішити своїх земляків — «карпато-россов»:

«Хоть разными голосами
Кличемся любезно,
О, мы поразумеимся
Честно и полезно;
Бо мати наша една е,
Хоть она на Неві
Престол собі устроила,
На зимном Сівері.

Также о, карпатоэрсе,
Перестань ридати,
Провадится ты будущность
В Божой благодати . . .»¹⁰

Шедевром між патріотичними віршами О. Духновича є його «Вручаніе», опубліковане в 1851 році. Вірш має таку широку популярність, що став народним. Поет гордо заявляє про своє русинське походження, яке поєднує з великим і славним руським родом.

В часі сувоїрі денаціоналізації, наступу проти усього слов'янського і російського з уст поета ззвучить горде: «Я русин был, есть и буду! . . .»

Його вірші, як і поезія ранніх слов'янофілів, містять прокламації і заклики, які насичені намаганням поста активізувати цілу суспільно-політичну атмосферу національного відродження:

«Подкарпатскій русини
Оставьте глубокій сон!
Народный голос зовет вас:
Не забудьте о своем!»¹¹
(«Подкарпатскій русини»)

З духом ідей ранніх слов'янофілів Духновича з'єднує натхнення відношення до освіти, освітні мотиви, заклики до активної праці на народній живі. Ці мотиви звучать у віршах «Воззвание», «Последняя моя песнь», «Радуйтесь соколята».

⁹ Цитоване за: О. Рудловчак. Хрестоматія закарпатської української літератури XIX століття. Кошиці, 1975, стор. 107.

¹⁰ Там же.

¹¹ О. Духнович. Твори, т. I. Братислава, 1968, стор. 282.

«Что минуло, загнуло
Во вечности уж да спит,
А что живет, да не гнiet,
Но приносит жизни цвет;

Здраве тело ступай смело,
Куда разум поведет,
Лишь по малы через скалы,
Ровнинами орлом в лет;

Ожидати, нич не мати; —
Так до працы братя в раз,
Мы заспали, занедбали,
Равноправность будит нас!

Что закрыто и зарыто,
Держит втайне природа,
Открывайте, развивайте,
Вы, Сыны все народа!»¹²

(«Воззвание»)

Любов до батьківщини він ставить над любов до дівчини. Зла доля принесла розлучення з мілою, вогонь кохання мусив погаснути в ім'я вищого почуття: голосу обов'язку по відношенню до вітчизни. У вірші «Любовь милой, и отечества» поет закінчує свої роздуми про любов рядками:

«Не мучись тоской напрасно,
Для нас уже любви нет,
Мене бо пламень знатнейший
Палит и превосходнейший . . .
Мене звет сила природна,
Исторгнет любовь народна,
Я ей пожертвился в дар»¹³.

Питання соціального життя простого народу цілком доторкалися О. Духновича. Він поважає співучасть і співдружність бідних, в цілому ряді сатиричних віршів виступає проти аморальних проявів життя вищих верств і задумується над причинами тяжкого життя сільських людей. Це вірші, як, наприклад, «Фалшивому другу», «Ненасытимо», «Надгробное вепрю», «Надгробная надпись славного піници».

В сатиричному вірші «Что бывало, — есть и ныне» поет насміхається з фальшивої моралі панів:

«Бедный всегда страдали,
Все лишь грости пановали,
Той найчастше тучно жил,
Кто обманял и крутил»¹⁴.

До віршів, що черпають тему з життя простих людей, належать вірші — імітації народних пісень: «Песнь земледельца — весною», «Песнь простонародна».

Глибокий гуманізм поета виличиває з ряду віршів дидактично-рефлексивного характеру: «Вечность», «Солнце», «Месяц», «Мысль в начале весны», «О чести», «Способы щастия».

¹² Порівняй: О. Духнович. твори, т. I. Братислава, 1968, стор. 301.

¹³ Там же, стор. 280.

¹⁴ Там же, стор. 333.

Ідея слов'янської взаємності, така популярна серед західних слов'ян, передусім серед чехів і словаків, мала в творчості поета живу відозву:

«Проснись, проснись стара Слава
 От дремоты, — да ставай,
Усмирился месть лукава
 В бодрых сынах уповай.
Продудися Слава Мати
 И воскресни от тле с ковь,
И древний свет благодати
 Излей на твоих Сынов»¹⁵!

В творчості О. Духновича знаходимо багато ідейних вихідних пунктів, близьких до ранніх слов'янофілів, які творять основу для проникання слов'янофільських ідей і серед дальших авторів цієї доби національного відродження на Закарпатті. Це передусім:

- інтерес до історії власного народу (його оборона перед чужим, йому ворожим світом);
- поетизація минулості народу в поетичній і прозовій творчості;
- намагання підняти культурний і господарський рівень людей з допомогою освітянської і виховної діяльності, якій в цьому відношенні приписується надзвичайна роль;
- ідеалізація патріархального способу життя селянина-трудівника, зображеного з його «типомів» властивостями, як, наприклад, побожність, покора, послушність і працьовитість;
- шукання підтримки у Росії із-за нестачі власних сил в національно-визвольній боротьбі;
- ширі зусилля на ознайомлення з культурою, літературою і мовою російського народу.

Ідейно-тематичним фундаментом своєї поезії О. Духнович належить до представників демократично орієнтованої інтелігенції, яка в умовах загостреного національного гніту шукала шляхи і виходи, як захистити народ від наступаючої денационалізації.

Другий етап піднесення і розвитку досліджуваної літератури припадає на 60-ті роки і першу половину 70-х років. Центр культурного життя закарпатських українців пересунувся із Пряшева до Ужгорода. Це період, коли дозріває поетична творчість О. Павловича, а до літератури свій перший вклад вносять молодші поети — І. Сильвай (Уріїл Метеор), О. Митрак і наймолодші — Ю. Ставровський-Попрадов та Є. Фенцик. Цик авторів об'єднувала орієнтація на патріотичну поезію з виразним підтекстом ідеї слов'янської взаємності і слов'янофільства. Домінантним для поезії Павловича цього періоду є пафос громадянськості, орієнтування на свою національність і на людей з русофільським напрямком (в образі матері — Росія і Москва — патрони слов'янства). Подібний характер мають і перші вірші І. Сильвая, О. Митрака з перевагою патріотичних і соціальних мотивів. Притім передусім в творчості І. Сильвая (Уріїла Метеора) вже в цьому періоді проявляється інтерес до історії, який є зумовлений відношенням до сучасності.

Слов'янофільська і русофільська орієнтації вже від самого початку виразно впливала на творчість О. Павловича (1819—1900), особистого приятеля О. Духновича, хоч і на цілих шістнадцять років молодшого.

Формування власної національної свідомості і національного дозрівання застало Олександра Павловича у бурхливих 40-х роках, в половині національного руху словаків у Трнаві. В Трнавському богословському семінарі він проводить 1843—1947 роки. Це були роки живого національного руху словаків, їх натхнення для народної справи. Під керівництвом Л. Штура молодь братиславського ліцею та Трнавського богословського факультету жила революційним духом свого часу.

В Трнаві О. Павлович пише свої перші вірші, що свідчать про його зростаючий інтерес до національних і соціальних питань, а також про майбутній глибокий демократизм цього передового народного будителя Закарпаття.

В поезії молодого автора тих років відображаються ідеальні впливи, пов'язані з діяльністю таких визначних діячів чеського і словацького національного відродження першої половини XIX століття, як Й. Добровського, Й. Юнгмана, Ф. Палацького, П. Й. Шафарика, Я. Коллара, Ф. Л. Чела-

¹⁵ Порівняй: О. Духнович. Твори, т. I. Братислава, 1968, стор. 347.

ковського, а також видатних діячів польського руху, як, наприклад, А. Міцкевича. З літературної спадщини О. Павловича зберігся малий зошит, котрий свідчить про проникання патріотичних мотивів та про зрост революційних настроїв серед молоді. Рукописний збірник «В любезнім, солодкім, малоруским, маковицьким народом мілого, драгого, прекраснім языку початкови мої басни, которми в Трнаві, розмисляюче о смутнім родаків моих положенію, списал аймэ» (1847)¹⁶ вміщає вірші переважно із студентських часів.

Хоч після закінчення навчання О. Павлович працює у таких селах, що були віддалені від культурних центрів, він активно включається до громадського і культурного життя: працює у літературному гуртку О. Духновича, є постійним співпрацівником «Общества Іоанна Крестителя», пише до багатьох газет і часописів, організує школи, закупляє книги для власної бібліотеки, веде багату кореспонденцію.

В згадуваному зошиті поезії із студентських часів є і вірші, в яких звучать відзиви на революційні події. Деякі вірші в цьому рукописному збірнику хоч і були написані після 1848 року¹⁷, є свідченням поетового невтихаючого інтересу до боротьби за народну свободу. Співзвучно звучать вірші, наповнені революційним пафосом епохи, з подібними віршами словацьких романтических поетів-штурівців:

«К слебоді земля ей родит,
Слебідно плине в долину,
Черствит малину, калину.
А в той слебоди уроди
Достанут вшитка народи.
Кедь собі руки подадут,
В неволю никди не уладут»¹⁸.
(«Вода зо жридла виходить»)

«Заспіваме весело,
Днес Руснаци . . .
Слебідни суть, як птаці
Слебоду витайме,
Згинути її не дайме.
.....
Ми лем синків вільності
Хцеме до сполечности,
А окрутних тиранів
Ріжеме, як баранів,
Ми живиме слебоду
Доєдному народу»¹⁹.
(«Подме, хлопці, над село»)

Збірку пронизує дух слов'янської взаємності:

«Ви, братя драги, ви, братя мої,
Дуная, Вагу воду п'єте,
Не престрашен стоїте в бою,
К народу Слави живете»²⁰.

¹⁶ Порівняй: А. Шлепецький. До біографії та ранньої творчості О. І. Павловича. (Журнал «Дука», № 4. Пряшів, 1978, стор. 69.)

¹⁷ Там же, стор. 72.

¹⁸ Там же, стор. 74.

¹⁹ Там же, стор. 75.

²⁰ Там же, стор. 72.

В окремих поетичних рядках відчутиє очікування свободи зі Сходу, з боку великого російського народу.

«Крал великий свому люду
Покаличил нашу маму,
Пак ей шмарил в грозму яму
Без причини і без стиду.

Тисяч років як ся стала
Превелика цма окрутна,
Мертвожила лежит смутна.

Хвала богу, уж нам світит,
Од всхода ся заря ліє,
Правди сонце гори вітат,
Спорожніле серце тліє.

Братя братів познавают,
Што дотепер ся не знали
Руки собі подавают,
Bo ся к матері признали»²¹.

Поет разом зі своїм людом радіє звільненню від тяжкої роботи на панському:

«Маковица смутна дожила радости,
Бо вычистилася ей сынков жадости,
Панцина проклята на веки пропала,
А про бедных людей слебода настала»²².
(«Песнь июня 21-го 1848 года»)

В поезії О. Павловича 50-х років починають звучати патріотичні мотиви. Поет вірив у духовні сили російського народу і цілого слов'янства, він бачив у дружбі і об'єднанні слов'янства запоруку сили і перемоги. Позитивну роль тут відіграли його контакти із словаками, передусім з постом Йонашем Заборським. В трактаті Й. Заборського «Поети»²³ знайдемо натяк на відношення О. Павловича до російських авторів: до поезії О. С. Пушкіна, О. С. Хомякова, до творчості М. В. Гоголя, І. А. Крилова. Наприклад, в творчості Гоголя він цінував зокрема те, що великий російський письменник в усьому умів відшукати щось веселе. Крилова він цінував за його розвиток жанру байки.

В 60-х роках О. Павлович публікує свої вірші на сторінках «Місяцеслова», в періодичних виданнях «Голос народний», «Світ» і т. д. Під впливом ідей слов'янської взаємності він пише ряд приналідних віршів у зв'язку з Всеросійською етнографічною виставкою (1867): «Союз славян», «Думки, посвящены славянам, посетившим этнографическую выставку». Росія і Москва в образі матері виступають як патрони слов'янства.

Павлович у своїй патріотичній ліриці виступає як вірний син свого народу: подає широкий образ історії рідного підкарпатського краю у віршах «Маковица», «Думки над Маковицоградом», «Думка об атамане Подкове».

У вірші «Маковица» поет поєднує з історією рідного краю мотиви соціального гніту. При зображеннях тяжкого життя людей з-під Маковици він використовує фольклорні мотиви:

²¹ Там же, стор. 73.

²² Цитоване за рукописом О. І. Павловича. Архів І. С. Шлепецького.

²³ J. Záboršký. Básnici (1862).

«Коли мурували билу Маковицу,
Гонили на панське убогу вдовицю . . .»

Баладичне завершення трагічної долі вдови, яка у відчай утопить свого новонародженого синочка, бачимо у таких рядках:

«Каміння давала, горенько плакала,
Горенько плакала, озеро глядала,
В котрому би навики сына скупала:
Плавай сину, плавай в глубоком озери
Не зазнал есь отца, не зазнай матери!
Отца есь не зазнал, бо ти го Господь взял
Матерь тя втопила, ты и ей не зазнай»²⁴.

Мотиви баладичної народної пісні доповнюють поетова рефлексія про сучасний стан людей, про що краще помовчить, не бажаючи роз'ітрювати рані.

«Престала панщина, престало подданство,
А край вынаградил оречите панство.
А что потому ся в краини водило, —
Не вспоминам, бо бы раны розъярило»²⁵.

Поет надихається красами Маковиці («Стародавная песнь Маковицы»), оспівує джерела її лікувальних вод (Бардівські купелі), про які знають і чужинці. Патріотичні мотиви доповнюють засудження відступництва і еміграції як процесу:

«Так я смутный, хоть сирота,
Не шествую гет до свита,
Лем соби тади гуляю,
Отечество охраняю»²⁶.

Патріотичні мотиви доторюють вираження смутку за минувшою славою у вірші «Думки над Маковицоградом»:

«Розбурены муры Маковицограда!
Где же ваша краса, роскоши, парада?»

Поетові залишається ще надія і віра у позитивні зміни:

«Что вовик останет? Что не преминится?
Лем вира, надежда, любовь есть всевичия.
Где суть твои князи, о Маковицоград!
Ах, мало-кто о них мало-кто памятат!»²⁷
(«Беловежка», 1859 г.)

²⁴ Маковица. Венец стихотворений А. И. Павловича. Изд. П. А. Поливка, Ужгород, 1920, стор. 63—65.

²⁵ А. Павлович. Избранные произведения под редакцией И. С. Шлепецкого. Пряшів, 1955, стор. 96—98.

²⁶ Там же, стор. 99—101.

²⁷ Там же, стор. 102.

Поета прикро вражеє незгуртованість в слов'янстві, яку спричиняє Польща, про що він пише у вірші «Дума об атамане Подкове, убитому Польшою во Львове» (1875)²⁸.

«Слухай, ты Русь и ты Польша,
Сестра Руси мила,
Я желаю, чтобы ты Русь
Русь тебя любила.
Помолимся богу любви,
Чтоб его волею
Ах, уже раз помирились
Русь свята с Польшою».

Тривала неприязнь поляків до Росії і згадка про отамана Підкову, вбитого поляками 300 років тому, ранить поета. Причини неприязні автор бачить у штучно роздмухуваній ненависті з боку езуїтів і королів-чужинців. Злоба сусідів-кіміців, ворожих слов'янству, спричинила занепад:

«Мы сваримся, с нашей своры
Немец корыстает.
Езуитскими мечтами
Польшу Рим питает.
.....
Да, злоба наших соседов
Нас ожесточила . . .»

Поет бажає братній Польщі відшукати дорогу до порозуміння і любові до своїх слов'янських братів.

Заклик на об'єднання слов'янства в символічному образі «злиття в одне море» звучить співзвучно з лірою Пушкіна:

«Мы желаем братской Польше
Больше любви, тепла,
Чтобы уже про них николи.
Наша кровь ме текла;
Чтобы Польша осладила
Славян жизни горе;
Чтобы реки славянской жизни
Слились в одно море»²⁹.

Колларова ідея слов'янської взаємності відповідала патріотичним почуттям О. Павловича. Ідеї рівноправності, свободи, пошани чи людської достойності відображалися в його творчості, хоч часто і опосередковано, тому що в результаті свого світогляду він обминав прямі заклики до боротьби за свободу. Але із симпатією він слідкував за героїчною боротьбою інших народів за свою свободу. У вірші «Європа» (1884)³⁰ Павлович аналізує непорядки і загрозливі бунти проти сильних держав Європи як вираз боротьби за свободу народів, бо кожна із пригноблених країн:

«Желает свободной быти
Иго лордов низвергнути,
Ибо народ притесняют,
От всех землю отнимают».

²⁸ Перший раз опублікований в часописі «Карпат», № 30, 1875.

²⁹ Цитоване за: А. Павлович. Избранные произведения. Пряшів, 1955, стор. 127—137.

³⁰ Вірш «Європа» був опублікований там же.

Поет загрожує підступній Англії за кривди, які вона накоїла синам уврмлених народів:

«Дрожи, свирепа Англія!
Тебя накажет Індія
За все кривди своїх синов,
Коих ты проливала кровь».

На закінченні поет висловлює віру у силу слов'ян, які візьмуть участь у цій боротьбі, у спільному виступі народів за свободу. Мотив слов'янського єднання в одній родині слов'янських народів у Павловича зустрічається часто, і звучить подібно, як у О. С. Хомякова чи О. С. Пушкіна, Я. Коллара і Т. Г. Шевченка.

Закарпатські письменники, серед них і О. Павлович, не бачили різниці між царським урядом і російським народом. Поняття Росії не диференціювалося. В іх русофільстві є багато від панславізму і слов'янофільства. В творчості О. Павловича знаходимо еволюцію ідей і потглядів від долі щого слов'янства до думок про свій народ. Заклики землякам до дій, до пробудження зі сна — частий мотив в поезії ранніх слов'янофілів і штурівських поетів Я. Краля і Я. Ботта. Звучить він і у вірші О. Павловича «К вождям народа»:

«Ноже-но до дила отцы священники,
Народные врачи, вожди, начальники!
Провадьте русскую дружиноньку милу
На путь святой правды, господь даст вам силу.
.....
Смило к народному дилу родомили,
Богом вам данные употребите силы!
.....
Слава для народа и ваше буде!
С потупою рода вас потупят люде»³¹.

Поет активно виступає проти відступництва. За вірність своєму роду потомки сплетуть свій вінок подяки:

«Слезами вдячности гробы предков росят
Господню благодать на них с неба просят.
Докля народ жнет, потомки и тямят,
И жалостию поют: «Вечная им память!»³²

Подібні мотиви звучать і у віршах «Дума карпатоборця» і «Песнь карпаторусская». У вірші «К Галицкой Зорі» (1853) поет закликає:

«Так до дила, Зоре мила,
Беръся крилко, ступай смило,
А доброго духа сила
Погнет ленивое тило.

Надия даст теби крыла,
Любовь, святую теплоту,
Абы'сь смило к нам летила
Грити русскую сироту»³³.

³¹ Там же, стор. 121.

³² Там же.

³³ Там же, стор. 65.

Патріотична поезія Павловича переплітається з ідеями слов'янської взаємності і з слов'яно-фільськими тенденціями. Глибоким патріотичним почуттям позначені вірші «Я син Бескидов», «Вам, сыны русских Бескидов», «Редактору «Карпат». Поет виступає проти ренегатства і відступництва у віршах «Василь роду изменил, русский букварь осквернил», «Мадьярам».

Ідея слов'янської взаємності відчутина у вірші «Песнь русскославянская», який закликає слов'янські народи до об'єднання на закладах рівноправності, свободи і людськості. Поет вірить у позитивний приклад волелюбного духу слов'янства, котрий приведе народи до «храму свободи».

«Славянски народы, дети свободы,
Целому миру свободы желают,
Но горды люди, жестоки роды,
Общей свободы духа убивают»³⁴.

Волелюбство слов'ян дозволить жити вільно й іншим — це основна думка наведеного вірша:

«О, люди, братья, мира народы,
Вам братську руку славянство подает,
Духом всеобщей святой свободы
Вас поздравляя, широ обнимает»³⁵.

У вірші «Поход карпатороссов» (1879) ззвучить гордість за події руського роду, поет закликає слов'янські народи до співдружності, вражовуючи і Польшу, де проти того виступає висока аристократія і шляхта. Велич російського народу є достойна пошани і слави.

«Русский народ величавый,
Достоен чести да славы».

Зерна незгуртованості і неприятельства серед слов'янських братів навмисно розсівають вороги слов'янства, а коли зросте бур'ян незгуртованості, слов'янам загрожує загибель:

«Если нет, то онимчится,
В германизме растопится»³⁶.

У віршах із соціальною тематикою звучать обвинувачувальні тони на адресу панівних верств, котрі народ навмисно тримають у біді:

«Смутятся, вздыхают людкове бидненьки . . .»

Даремно бідні шукають допомоги від заможних людей:

«Они лем никчемны про них хробачкове,
Але велькоможны о том добри знают,
Же от тых хробаков, што треба, достают.
Так в лити, як в зими трудятся хробаци,
Велькоможны жиют выгодно без працы»³⁷.

Поета хвилює вовча мораль, котра панує у сьогоднішньому світі. У вірші «Думка» (1894) він бачить, що:

³⁴ Там же, стор. 88.

³⁵ Там же.

³⁶ Там же, стор. 74—80.

³⁷ Там же, стор. 216.

«Люди з людьми поступают,
Как хищные звери»³⁸.

Тож, в 90-х роках в поезії О. Павловича дедалі більше звучать тони неспокійності з бідною ситуацією людей. Часто тут зустрічаються і мотиви емігрування: «Америка — новый свет», «В Америку ходят люди», «Ах, на Маковиці смутны тепер часи».

Причини еміграції автор бачить у такому спустошенні рідної Маковиці, яке примушує її дітей шукати працю за морем: «Честный Руснак с Маковици раздумус в Америци». Але ані видиво багатої Америки не поліпшило ситуацію багатьох. Навпаки, вони повернулися ще біднішими, ожебраженими, з втраченим здоров'ям:

«Лем про туту Америку
Пришли на посту велику;
Уж никто им не споможе . . .»³⁹

Як випливає з наведеного, в поезії О. Павловича знайдемо різні теми: соціально-жанрові, лірні, дидактично-етичні. Його патріотична лірика позначена пафосом боротьби проти ренегатства. В думках слов'янської приналежності і в слов'янофільстві поет бачить один із засобів, як боронитися від денационалізації. А тому не випадковим в його поезії є виразний вплив словацьких поетів, зокрема романтичної бунтарської лірики Я. Краля та Я. Ботта. В його дидактично-рефлексивній ліриці відчутний вплив представника старшого покоління словацьких поетів Г. Гавловіча.

В останній чверті XIX століття поезія закарпатських авторів відображає зростаючий національний гніт, який приносить з собою дедалі більший неспокій. Мотиви патріотизму часто поєднуються з думками про об'єднання слов'янських народів, а в 90-х роках соціальну тематику в поезії О. Павловича підсилюють також основні мотиви еміграції як процесу.

З наведеного випливає, що розвиток закарпатської української літературу в XIX столітті запізнювався. Передусім в поезії патріотично спрямовані вірші тісно пов'язані із слов'янофільськими думками. Але це перебування на позиціях пізнього слов'янофільства відчувалося на схилі XIX століття як очевидний анахронізм. Поглиблена реалістично-критичного аспекту в творчості закарпатських українських авторів посилило вже нові сюжетні прошарки: еміграцію і образ домашніх гнобителів. Більш чіткою є і орієнтація на розмовну мову. Якраз із-за того в цьому періоді останнього десятиріччя XIX століття центр ваги пересувається з поезії на прозу. Хоч в творчості авторів ще мала місце патріотично-будітельська тематика, образи боротьби за свободу інших народів чи відображення славної слов'янської минувшини, одночасно вже починають зображеність стає більш виразною.

³⁸ Там же, стор. 220.

³⁹ Там же, стор. 258.

RESUMÉ

Olga GUZYOVÁ. Recepcia slavianofilstva v zakarpatskoukrajinskej literatúre druhej polovice 19. storočia (Štúdia vzťahová)

Zakarpatská literatúra 19. storočia sa rozvíjala v rámci Rakúsko-Uhorska v odlišných podmienkach než ostatná ukrajinská literatúra.

Autorka vychádza z analýzy súčasného stavu v skúmaní slavianofilstva, predovšetkým z aspektu medzislovanských kontaktov.

Na základe výskumu poukazuje na príčiny a charakter recepcie slavianofilstva v zakarpatskoukrajinskej literatúre v druhej polovici 19. storočia, konkrétnie v poézii O. Duchnoviča a O. Pavloviča.

РЕЗЮМЕ

Ольга ГУЗИОВА. Рецепция славянофильства в западнокарпатской украинской литературе второй половины XIX столетия

Закарпатская литература XIX века развивается в рамках Австро-Венгрии в специфических условиях в отличие от остальной украинской литературы.

Исходя из анализа современного состояния в исследовании славянофильства в аспекте межславянских контактов, автор ставит целью своей работы показать на основе изучения славянофильства причины распространения и применения славянофильских идей в западнокарпатской украинской литературе с 40-х гг. до конца XIX века. Автор следит за тем, как славянофильство помогало выстоять в неравной борьбе против социального и национального гнета и поощряло интерес к русской литературе.

В статье дан анализ восприятия идей славянофильства в поэзии А. Духновича и А. Павловича.

ZUSAMMENFASSUNG

**Olga GUZYOVÁ. Die Rezeption der Slawophilie in der karpatoukainischen Literatur in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts
(Kontaktologische Studie)**

Die transkarpatoukainische Literatur des 19. Jahrhunderts entwickelte sich im Rahmen Österreich – Ungarn in speziellen Bedingungen, dadurch sie sich von der übrigen ukrainischen Literatur unterscheidet.

Die Autorin geht von der Analyse des heutigen Standes in der Forschung von der Slawophilie, besonders von dem Aspekt der unterslawischen Verhältnissen aus. Auf Grund der Forschung verweist sie auf die Ursachen und den Charakter der Rezeption von der Slawophilie in der transkarpatoukainischen Literatur von 40. Jahren bis zum Ende des 19. Jahrhunderts, konkret in der Poesie von O. Duchnowitsch und O. Pawlowitsch.

ТЕМА БРАТОВБИСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

МИКОЛА НЕВРЛИ, БРАТИСЛАВА

Вступ. Ця тема, оскільки нам відомо, не була ще опрацьована в українському літературознавстві, а коли частково й порушувалась, так більше в працях істориків, публіцистів і всіх тих, хто цікавився й досліджував духовість українського народу, його світогляд і характер¹. Своєрідні риси вдачі українського народу, на протязі його багатовікової історії, досить виразно відбились у творах українського фольклору й літератури. Цікаві спостереження на цьому полі можемо також знайти в сусідів України а також у подорожніх записках, діаріях, спогадах і т. д. інших чужинців, що в різних часах і за різних обставин побували на Україні, познайомились з її землею, побутом і населенням².

В глибині віків народ утворив пословицю — «Два б'ються — третій користає». Її нехитра мудрість наочна, самозрозуміла, виліплює з самого тексту. Цю мудрість висловив народ і в інших жанрах фольклору. Пригадаймо байди байку про баранів, що б'ються між собою за поле, вкрай котрого злорадно сміється лис, що іх до цього підмовив. Цей прадавній міграційний мотив використав, як відомо, І. Франко в своєму звіринному епосі «Лис Микита» (1890)³. Ще виразніше виступає цей мотив — уже виразно як мотив братовбиства — в баладах і легендах, що їх знаходимо також і в нашому карпатському регіоні. Але про це пізніше.

Виклад матеріалу. Найстаршим літературним джерелом мотиву братовбиства є «Сказані» про Бориса і Гліба, що походить з кінця XI або з початку XII ст. і належить до найпопулярніших пам'яток т. з. житійної літератури Київської Русі. Його сюжет відноситься до драматичних подій, що передували утвердженню на київському престолі Ярослава Мудрого. Автор цього «Сказання» хотів уславити заходи Ярослава Мудрого на припинення міжусобиць, зміщення його влади і єдності руських земель під егідою київського князя. Як відомо, між Володимиром і його сином Ярославом, який князював у Новгороді, виникли незгоди. Володимир хотів іти на сина війною, але раптом занедужав. Саме тоді насувались на Київську Русь печеніги. Київська дружина на чолі з Борисом виступає проти них в похід. Володимир помирає а до влади рветься його нерідкий син Святополк. Однаке більшість княн хоче мати за князя Бориса. Святополк намагається утاثи смерть Володимира й позбутись його законних синів — Бориса і Гліба. У таборі на ріці Альті підручні Святополка підступно вбивають Бориса. Подібним способом позбувся «окаянний» Свято-

¹ Н. Костомаров. Две русские народности. — «Основа» 1861, № 3, с. 33—80; І. Нечуй-Левицький. Світогляд українського народу. Львів, 1878; Ф. Рильський. К изучению украинского народного мировоззрения. — «Киевская старина» 1888, № 11; 1890, № 9—10; 1908, № 4—5; Ф. Булашов. Космологические воззрения украинского народа. Киев, 1909; Д. Чижевський. Нариси з історії філософії на Україні. Прага, 1931.

² В. Січинський. Чужинці про Україну. Прага, 1942; Daniel Krman ml. Itinerarium. Cestovný denník. Vyš. SAV, Bratislava 1969; Вагомі статті Д. Наливайка в ж. «Український історичний журнал», «Всесвіт» та ін.

³ Глибше розуміння цього твору пояснює Тарас Франко в своїй розвідці «Лис Микита. Критичний розібр поеми Івана Франка». Накладом НТШ, Львів, 1937. В шостому роздлі цієї праці читаємо: «Досить прочитати собі передмову, де автор звертається до читачів «дорогі браття» — так звертаються в нас не до дітей, а до селян, — щоб зрозуміти, для кого призначив Франко свою поему. Він хотів нею просвітити молоде покоління, надію народу, й широкі маси селянства, підставу нації. Не дармо він називає лиса козаком, гайдамакою. Він хотів, щоб його приняли як рідного, щоб пройнялися його філософією». Отже, бачачи несвідомість і наївну довірливість свого народу, легко обдуруваного чужинцями, І. Франко хотів цим своїм твором не тільки перестерегти свій народ перед різного роду інтриганами й ошукацями, але й нагадати йому давню істину — «Де сила може лиш програти, там треба хитрошами брати». У «Фаусті» Й. В. Гете ця істинна висловлена устами Мефістофеля, який уособлює дух критики.

полк і Гліба. Про все це довідується Ярослав. Він перемагає підступного Святополка і стає величним князем Києва.

Давні княжі міжусобиці, що не менше, ніж зовнішні вороти, ослаблювали Київську державу, виступають в історичній — хоч і трохи романтизованій — драмі І. Франка «Три князі на один престол» (1874), яку він написав ще будучи учнем восьмого класу Дрогобицької гімназії. Основний конфлікт в ній розгоряється між князями Хрудошем і Стоглавом, які ще недавно жили між собою у згоді та які після ранення князя Всеvoloda стають завзятими ворогами, обидва б'ються за престол. До боротьби за цю ж ціль встряває також син Хрудоша Ростислав, він теж хоче якнайшвидше засісти на княжому престолі. В кривавій битві перемагає нечесний Ростислав, хоч і він був тоді смертельно ранений. Тимчасом одужує Бєсловод, іде до столиці й бачить там раненого Ростислава. З волі Всеvoloda займає престол найкращий з них — син Стоглава Ратибор. Хоч цю свою драму сам Франко вважав за «документ молодечного романтизму», основна ідея в ній підкреслена виразно: братовбивчі міжусобиці приводять до нещастя, гірко мстяться на долі народу.

Чевидно, що вираз «братовбивство» не треба тут брати дослівно. Йдеться про те, що захланній славолюбні однинці, зраджуючи загальні інтереси, всіма засобами — невиключаючи навіть підступ і збивство — рвуться до влади, особистих користей і слави. Цей суспільний недуг, на протязі багатовікової історії українського народу, гнівно засудив свого часу вже Т. Шевченко. В баладі на національно-історичну тему⁴ «За байраком байрак» (1847) він висловлює критичний погляд на минуле України гетьманських часів⁵.

Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти.
По своїй по землі
Свою кров розлили
І зарізали брата.
Крові брата впились
І отут полягли
У могилі заклятій . . .

Про якого конкретно гетьмана тут говорить Шевченко, ми не знаємо. Можливо, що поет мав на увазі Петра Дорошенка (1665—1676), що спілкувався з турками й татарами, які — як відомо — забирали багато людей в неволю. Не є також виключено, що Шевченко при цьому думав і про Юрія Хмельницького (1641—1685), який при допомозі турецького султана став 1678 р. гетьманом України й також чимало українців запроторив у турецько-татарську неволю. Шевченкові напевно були відомі козацькі літописи а також історична пісня про Юрія Хмельниченка, молодшого сина славного гетьмана:

Ой Хмеле, Хмельниченко,
Ученив еси ясу
І між панами великую трусы!
Бодай тебе, Хмельниченку, перва куля неминула,
Що велів орді брати дівки й молодиці . . .⁶

Засуджене Шевченком в цій баладі всеукраїнське зло було узагальнене. Воно було типовим для другої половини XVII ст., тобто для часів після смерті Богдана Хмельницького. В баладі Шевченка, що має всі ознаки романтичного твору, з могили встає козак і розповідає за що він і його товариші (Нас тут триста, як скло! Товариства лягло!) загинули й були в цю «закляту» могилу поховані. Оскільки в інших творах Шевченка образ могили — характерний атрибут українського

⁴ Саме так її характеризує визначний радянський шевченкознавець Ю. О. Івакін в кн.: «Коментар до «Кобзаря» Шевченка». Київ, 1968, с. 6.

⁵ Там же, с. 9.

⁶ Історичні пісні. Вид-во АН УРСР, Київ, 1961, с. 238.

пейзажу і символ похованої волі рідного народу («Перебендя», «Тарасова ніч», «Розрита могила» та ін.). — то в баладі «За байраком байрак» — ця могила є інша, вона — «заклита», її «земля не приймає» загиблих козаків, бо вони завинили перед батьківщиною — «зарізали брата», у братовбивчій боротьбі — інтерпретує Ю. О. Івакін — пролили кров власного народу. Образ козаків, яких не приймає могила, явно перегукується з образом Трьох душ (близького пташок) з містерії «Великий лъх» (1845). В обох творах традиційний романтичний мотив спокутування або кари за смертельний гріх набуває громадянського спрямування («гріх перед Україною») і реалізується в подібних образах (Три душі не приймає рай, козаків — могила)⁷. Виразно про братовбивчу війну на Україні стверджує Івакін і на кінці свого коментаря до цього твору: «. . . в баладі йдеться про міжусобну братовбивчу війну між українцями, тобто про часи вже після смерті Богдана»⁸. До цієї глибоко продуманої інтерпретації варто б ще додати те, що баладу «За байраком байрак» Шевченко невипадково включив до циклу «В казематі», який він написав у в'язниці III відділу в Петербурзі, під час слідства над членами тайного славофільського «Кирило-Мефодієвського братства» в 1847 р. Очевидно, що він тоді задумувався над причиною розгрому цієї конспіративної організації, яку зрадив студент-провокатор О. Петров. І ця обставина могла вплинути на ідейний задум цієї балади.

В якісь мірі за братовбивство, вірніше за матіровбивство і сестровбивство, весь свій вік кається також герой відомої української легенди Марко Проклятий — вигнанець, що мучиться за свої велиki гріхи. Його — «ні земля не держить, ні пекло не приймає . . .» Про нього більше ніж 30 років збирав між народом матеріал Олекса Стороженко (1805—1874), який потім — на основі цієї легенди — написав повість «Марко Проклятий» (1879), яка вважається найкращим твором української романтичної прози⁹.

Великим грішником став Марко Проклятий тому, що згрішив з рідною матір'ю і сестрою, щоб потім їх обидвох убити. В своїх митарствах по світік він заходить навіть до пекла, але й те його не приймає, бо ж більшого гріха, як вчинив він, уже немає. Из слів самого Стороженка відомо, що він простудіював світову літературу про вічного грішника-скитальця: «В українців є проповідка: Товчиться, як Марко по пеклу. Отже, в уснім переказі народу мусить бути й легенда про мандрівку Марка. Я через більше як 30 літ збирав кусники з роздробленої легенди і удалося мені чимало зібрати. Кожий народ має свого скитальця: стародавні греки — Одіссея, французи — вічного Жида, іспанці — Мільмота, у німців і англійців — їх не зрахуєш; у росіян — Кощей Безсмертний, але український Марко, бачиться, заткне за пояс всіх скитальців . . .»¹⁰

Здавалося б, що цей мотив не підходить до нашої теми, бо ж тут ідеться про винятково рідкий побутовий гріх. Гостро його засуджуючи, народ і в цій легенді висловлює свою високу мораль, століттями усталені етичні норми. Але ж «проклятий» Марко є це й тому, що й братовбивця. Така людина заслуговує — згідно з етичними нормами простолюддя — найвищої, але одночасно й постійної міри покарання. В різних варіантах цієї жахливої легенди — ситуованої до гайдамацьких часів — Марко ввесь свій вік тягнеться по світу, несучи за плечима торбу з головою своєї жертви. В цьому плані він грішник всенародний.

Вершинним твором української класичної літератури, що рішуче засуджує братовбивчі міжусобиці, які розпочалися на Україні після смерті Богдана Хмельницького, є історичний роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада» (1857). В ньому на багатому джерельному матеріалі змальовано запеклу боротьбу за гетьманську булаву на Україні в другій половині XVII ст., коли — як однозначно пишуть козацькі літописці¹¹ — 1663 р. в полковому місті Ніжині відбулася пропам'ятна «чорна рада». На ній переміг демагогією й ошуканством Бруховецький, що незабаром наказав стяти голови своїм супротивникам на гетьманську булаву, полковникам Сомкові й Золотаренкові. Драстична сцена страти в творі українського письменника нагадує криваві розправи в

⁷ Ю. О. Івакін. «Коментар до «Кобзаря» Шевченка». Київ, 1961, с. 10.

⁸ Там же, с. 12.

⁹ Див. про неї нашу працю в ж. Litteraria XVIII, Vydz. SAV, Bratislava 1976, s. 140—151.

¹⁰ Б. Лепкий у кн.: О. Стороженко. Твори, т. I. Берлін, 1922, с. 8.

¹¹ Маємо на увазі літописи Самовидця, Величка й Граб'янки.

трагедіях Шекспіра, що їх вперше на українську мову перекладав П. Куліш. Порушені в творі питання братовбивства мутили його вже давно. Ще 1846 р. в «Повести об українском народе» він з натхненням писав про патріотизм і жертвеність народних мас, гостро засуджуючи при тім користолюбство та егоїзм деяких гетьманів і козацьких старшин, які всіма засобами рвалися до влади. Слід, однаке, підкреслити перспективний погляд письменника в цьому історико-публіцистичному творі: «Казалось, никогда уже не востать украинцам из своего порабощения; но в том-то и состоит достоинство этого народа, что в нем никогда не угасала искра свободы. В самом последнем своем порабощении он помнит о прежней вольности и как бы ни был уничтожен, никогда не теряет надежды на лучшие времена»¹².

«Чорна рада» вважається першим історичним романом в українській літературі. Талановитий художник щастливо поєднався в ньому з допитливим істориком. В творі виступають дійсні історичні особи — Бруховецький, Сомко, Золотаренко, Вуягевич та ін. Колишній джуря Богдана Хмельницького, полковник Бруховецький, обієє соціальним низам знищити соціальну нерівність і визиск. Перемігши підлесливістю й обманом своїх супротивників, він — скинувши маску — жорстоко придушує низове козацтво й міщан, які допомогли йому до булави, із-за власних інтересів стає васалом царської Москви, братовбивцем своїх земляків. Повнокровне життя всіх верств українського суспільства і змальована гостра класова боротьба на Україні в другій половині XVII ст., підна пера Вальтер Скотта, дають історично вірний, хоч трохи й романтизований, образ тогочасної, виснаженої братовбивчими боями України. В творі, ясна річ, відбилися й ідеологічні пропагандичні самого Куліша, що як історик стояв на боці козацької старшини, засуджуючи «анархію голоті», яка, мовляв, не доросла до розуміння державницького ідеалу. Силою факту, однаке, в «Чорній раді» переріс художник історика й «гарячого» Куліша, що так часто міняв свої політичні погляди. Можна в цілому погодитись з відомим твердженням, що «доля Куліша — доля типової романтичної людини» (Д. Чижевський)¹³.

Подачи соціальний аналіз народних рухів на Україні в XVII ст., Куліш в цілому виявив їх прогресивне розуміння. Слабість твору найвиразніше проявилася у романтизації його деяких герой (Сомко, Шрам та ін.). В братовбивчих війнах Куліш, як і Шевченко, вбачав трагедію рідної землі, на багатства якої здавна зазіхали сусіди. Пригадується при цьому відоме Шевченкове — «Не так тій вороги, як добрі люди . . .»¹⁴. Свій історичний оптимізм виявляє Куліш в ідеї цілісності України, носіями якої є в його творі полковники Сомко й Шрам: «Велике місце в романі — читаемо в останньому виданні «Історії української літератури» — на рівні з Сомком приєдлено старому Шрамові. Порівняно до першої редакції в українському тексті 1857 р. образ Шрама певною мірою поступається перед іншими особами. Але він залишається героєм, одним з прибічників Сомка, носієм цілісності України . . . Це людина сурова, віддана своїм громадським обов'язкам»¹⁵. Цей історичний оптимізм лаконічно висловлює Куліш в закликі Шрама до згоди й порозуміння: «Блюдитесь, да не порабощені будете!

Тема братовбивства є вузловим моментом соціального роману Ольги Кобилянської «Земля» (1902), але тут вона виступає як проблема виразно соціально-побутова, посилена глибоким психологічним аналізом герой твору. Сюжет письменниця взяла з життя буковинського села Димки, де дійсно задля спадку на землю сталося в одній селянській родині братовбивство, яке сильно вплинуло на творчу уяву буковинської письменниці. Письменниця, яка певний час була під впливом німецької й скандінавської нічшеанівської літератури, в глибокому психологічному аналізі Сави, що задля спадку вбив підступно свого старшого брата Михайла, пояснює мотив цього злочину ще й нерівноважною, якоюсь «демонічною» вдачею вбивці. Виходячи з індивідуальної пси-

¹² П. Кулиш. «Повесть об украинском народе». СПб 1946, с. 20.

¹³ Як письменник П. Куліш увійшов також до історії українсько-чеських літературних зв'язків. Його перший історичний, виразно валтерскотівський роман, «Михайло Чарнишено» (1843), написаний російською мовою, був ще 1847 р. перекладений на чеську мову.

¹⁴ В цьому вірші, написаному вже після розгрому Кирило-Мефодійського братства 1848 р., Шевченко слово «добрій» вживає в іронічному значенні. Це видно з дальших рядків.

¹⁵ Історія української літератури у восьми томах, т. 3. Київ, 1968, с. 456.

хології А. Адлера, австрійського клінічного патопсихолога, могли, очевидно, бути й такі типи¹⁶ і це зовсім не ослаблює соціальне спрямування «Землі» української письменниці та її резонанс в слов'янських літературах. Відомо, що «Земля» О. Кобилянської ставиться в них в один ряд із «Селянами» (1902—1909) В. Реймента.

Біблійну легенду про братовбивцю Каїна розробляє І. Франко в поемі «Смерть Каїна» (1889) вдало не традиційному плані. Братовбивство як таке тут відсунуте на задній план. Трагедія Франкового грішника Каїна спочиває в його самітності, ізоляції від людей, колективу, як також в його бездійності й ваганнях. Свій гріх він — після довгих мітарств — спокутує самовідданою, жертвоювальною працею для суспільства, від якого він спершу тікав. Саме в цьому служінні суспільству, в усвідомленні необхідності праці для загалу й полягає новаторське осмислення цього образу в творі українського письменника.

Оскільки в поемі «Смерть Каїна» біблійний образ братовбивці в своєму розвитку оновляється й він нарешті як грішник амірає, спокутуючи свої гріхи практикою для суспільства, у філософській поемі Франка «Похорон» (1897) гріх братовбивства, зради й відступництва є основним мотивом. Франко в цій поемі всі ці гріхи гостро засуджує. «Похорон» був породжений тогодженою галицькою дійсністю, польсько-українською «новою ерою», що про неї є натяк в поемі («Ні навіть шелту/ Про якісні нові ери!»), зрадницькою політикою клерикальних москофільських і народовецьких політиків, що часто за власні користі продавали інтереси народу. Але також не в меншій мірі ця поема була породжена власними гіркими роздумами поета про долю рідного народу:

«Чи вірна наша, чи хібна дорога?
Чи праця наша підійме, двигне
Наш люд, чи, мов каліка та безнога,

Він в тім каліцтві житиме й усхнє?
І чом відступників у нас так много?
І чом для них відступство не страшне?

Чом рідний стяг не тягне їх до свого?
Чом працювати на власній ниві — стид,
Але не стид у наймах у чужого?

І чом один на рідній ниві вид:
Безладдя, зависть, і пиха пустая,
І служба ворогу, що з нас ще й клить?»

В своїй передмові до цієї поеми Франко сам частково розкрив її філософський зміст: «Легенда про великого грішника, що навертається на праведний шлях візією свого власного похорону, стрічається часто в життях святих та пришпилилася в Іспанії до оповідань про грішне життя Дон-Жуана де Теноріо. Може, закинуть мені, що я позбавив сю легенду аскетично-релігійних мотивів і переніс її на чисто світський ґрунт, — але й се в значній мірі зроблено вже в оговіданні про Дон-Жуана. На сій старій основі я спробував виткати нові візірі. Наш час великих класових і національних антагонізмів має значно відмінне поняття про великого грішника, ніж час Філіппа II і Торквемаді».

В якійсь мірі є в цьому також автобіографічний момент. Дехто з сучасників докоряв Франкові його десятилітні «найми в сусідів», тобто той гіркий час, коли він був бойкотований власним галицьким суспільством і змушеній був заробляти собі на кусок хліба в польській газеті «Kurjer Lwowski». Цією поемою поет відбивав від себе напади галицьких псевдопатріотів і польської шлякти, стверджуючи розуміння патріотизму як служіння народу й суспільному прогресу¹⁷.

¹⁶ Alfred Adler. Človek jaký jest. Praha 1935, s. 137—166. Частково подібну до Савиної вдачі Адлер характеризує такими рисами: славолюбство, зависть і ревнивість, жадоба, підступність, ненависть і інтриганство. Див. теж: К. Г. Юнг. Психологічні типи (1921, рос. вид. 1924).

¹⁷ Порів.: М. Возняк. Титан праді. Львів, 1946, с. 84.

Гостро засудила зраду в своїй творчості також Леся Українка. Маркантним прикладом цього може бути її драматичний епюд «На полі крові» (1909). Загальновідому біблійну легенду про Христа і Юду, художньо вирішила поетеса діалогом між двома особами — прочачином і «христопродавцем» Юдою. Локалізувавши дію в околиці Єрусалиму, де на сухому кам'яному ґрунті в скелі дні обробляє убогу кивку якась людина, поетеса домоглася достовірності часу й простору, необхідних компонентів образного жанру. Йдучи поруч цієї кивки, що знаходиться недалеко широкого Єрусалимського шляху, прочачин зупиняється і просить у цієї людини напитися води: жаркий день посилює його спрагу. Так виникає між ними розмова. В ході неї старий прочачин довідається, що той, хто працює на цій кивці і дає йому напитися води, є «христопродавець» Юда. Від цього прочачин дальше дізнається і мотиви цієї зради. Юда був учнем Христа, який виступає в творі як Учитель (цим поетеса стверджує, що Христос був земною людиною). Традиційну легенду Лесі Українка соціально загострює: Учитель у ній — представник бідності, Юда — син багатія. Захланного Юду спокусила надія стати сильним володарем, щоб згодом коштом інших розбагатіти. За горезвісних тридцять срібняків він продає свого Вчителя. Зраду Юди пояснює поетеса соціальним антагонізмом і грубим, споживчим матеріалізмом Юди, який не був здатний зrozуміти велич ідей братолюбства свого Вчителя. Побачивши огидну душу Юди, прочачин, в особі якого виступає народ з своєю високою мораллю, засуджує й проклинає зрадника.

Згідно з О. Бабишкіном Леся Українка цим твором зареагувала на повість російського декадента Леоніда Андреєва «Іуда Іскаріотський» (1907), в якому зрада Юди оправдується¹⁸. В добі жорсткої реакції після придушення революції 1905 року, коли відступництво й зрада революційних ідеалів щораз посилювались, таких спроб було більше. Вірні революції письменники зраду гостро засуджували. До них належала й Леся Українка.

Класичною українською баладою про братобівство — в ширшому соціальному плані — є відома балада про смерть Олекси Довбуша. В збірнику С. В. Мишанича «З гір Карпатських» (Ужгород 1981) є подано вісім варіантів цієї історичної балади, хоч напевно побутує їх в багатому на фольклор Карпатському регіоні далеко більше, бо ж вона «живе активно на широкій території в репертуарі різних поколінь»¹⁹. Її велику популярність засвідчує також часовий діапазон, що триває вже більше ніж півтора століття. Згідно з іманентними законами цього жанру, в ній у високо поетичній формі передано соціальну суть історичного конфлікту, де підкуп багатія для вбивства ватажка опришків трансформується в баладній поетиці в сфері побутових відносин. Відважного Довбуша, який вже сім років наганяв страх на шляхту й жандармів, підступно застрілив чоловік його зрадливої коханки Дзвінки. В уяві народу якраз побачення опришка з коханкою, а не його жадоба помсти панському прислужникові Стефанові Дзвінкові, було причиною трагічної смерті Довбуша. Саме тому ця балада, абсорбувавши до себе всі основні компоненти опришківської боротьби й подавши їх у винятково напружений ситуації, вважається типічною баладою розбійницького циклу.

«Із фольклорних джерел — опришківських легенд і переказів, а найбільшою мірою із судових матеріалів XVII — XIX ст. — пише С. Мишанич — ми знаємо, наскільки типовим для тих часів був епізод убивства Олекси Довбуша. Балада про Довбуша ніби вівбрала в себе сотні й тисячі аналогічних випадків з реального життя»²⁰. Драматизм цієї балади підсилює народ ще й тим, що кожний її рядок співає двічі, надаючи так події типічно баладичної таємничості, надзвичайності й напруженості. Цікаво, що майже кожний її варіант починається відомим заспівом —

Ой попід гай зелененький
Ходить Довбуш молоденъкий . . .

Прийшовши, однаке, на Закарпаття, вона цей заспів трохи локалізує: Попід **Бескід** зелененький /Ходить **Добош** молоденъкий, як свідчить запис О. В. Мишанича з 1951 р. в с. Барвінку, Ужгородського району. Новіші записи цієї балади свідчать про її живучість і популярність між народом.

¹⁸ О. Бабишкін. Драматургія Лесі Українки. Київ, 1963, с. 174—175.

¹⁹ З гір Карпатських. Українські народні пісні-балади. Упорядкування С. В. Мишанича. Ужгород, 1981, с. 13.

²⁰ Там же.

На подібну тему є також балада про закарпатського опришка Ілька Липея, хоч в ній на перший план висувається завершальна сцена драми — гнівний осуд селян на вчинений злочин. На основі дійсних даних про цього останнього закарпатського опришка написав В. Гренджа-Донський по-вістю «Ілько Липей, карпатський опришок» (Львів 1936). В ній м. ін. виразно змальовано портрет зрадника, підходячий до нашої теми: «. . . його постать ніяк не викликала довір'я. Чоло в нього низьке . . . виглядав, мов якийсь виродок. Очі в нього, мов у щура, маленькі, без ніякого бліску, ніж кирпатий, а обличча ніби зломлене. Говорив таємничо, недовірчivo, зупиняючись після кожного другого слова. Справжній тип доносиця, а з виразу його обличчя можна було вичитати, що за чарку горілки він готовий підпалити і свою рідну хату»²¹.

Не менш щікавий і внутрішній монолог героя повісті, Ілька Липея: «Ількові щось стискало серце. Ще раз передумав, чи добрє він зробив, що послав тих людей до Волового, в те прокляте гадюче гнізло, де стільки його ворогів. Люди можуть проговоритись, або таки і зрадити. Він їх не знає, а нині світ проклятий, за гроши брата продасть, а не те що чужого»²².

Драстичний і соціально умотивований випадок братовбивства виразно виступає в легенді про славного закарпатського опришка Миколу Шугая, на матеріалі якої написав однайменний роман Іван Ольбрахт. Не можемо при цьому оминути той факт, що чеський письменник розпочинав знайомство із «землею без імені», як він називав свої репортажі з Закарпаття, з нашого українського етніка. Першою зупинкою по дорозі на Закарпаття було Ольбрахтові село Красний Брід, недалеко Міжлабірців²³. Крім його власного свідчення, згадує про це також письменник Андрій Кусько, що тоді вчителював в одному із сіл біля Міжлабірців. Коли Ольбрахт зайшов до нього до школи, широ радів, що наші дітки можуть вчитися на своїй рідній мові²⁴.

Ще за життя й відразу після смерті Шугая почалася в народі творити про нього легенда. Микола Шугай, як півтора сторіччя раніше гуцульський опришок Олекса Довбуш — рідний брат словацького збійника Яношика — переходить у перекази й пісні народу, висловлюючи цим тугу за месником його терпіння і кривди:

Закувала зозуленка в зеленому гаю,
Чому тебе не видати, Миколо Шугаю? . . .

Шікава соціальна генеза Шугая. Історичний, дійсний Микола Шугай, народився 3. 4. 1898 року в с. Нижня Колочава на Верховині. Він був першим сином Петра Шугая і його жінки Гафії, дівочим прізвищем Пиштової. Оповідають, що він був невисокого росту, м'язистий, міцних плечей. Мав темнокарі очі, чорну буйну чуприну, коротко закручені вуси, постійну усмішку на обличчі. Казали, що він був неписьменний, хіба що вмів тільки підписатися (навчився в угорському війську). Шугай почав досить скоро браконьєрити, заплився якось до крадежі худоби на полонині, встряявав деколи до бйок. В першій світовій війні він був вояком 85 угорського полку в Дядморти, але незабаром звідти, разом з рушницею і боєприпасами, дезертував. Хоч це і сталося наприкінці війни, угорські жандарми його переслідували, а при перестрілці Шугай — як оповідали — двох жандармів у самообороні застрілив. Цим почалось його митарство.

Спочатку він, переховуючись у горах, тільки оборонявся від жандармів, вбивав тільки тоді, коли його нападали. А тоді, коли угорці після програної війні відійшли з Колочави, він повернувся додому. Тягнула його не лише любов до батьківської хати, але й туга за Ержікою, дівчиною, яка «пахла вишнею». Як і всі легіні в його віці, він незабаром на ній жениться й думає, що дальша доля його складеться, як і інших легінів-верховинців, «в поті чола й терпеливому голоді». А якщо не придушить його десь у лісі дерево або не зломить карк на дарабах, якими сплавляють ліс вниз по Колочавці, дочекається багато діточок, які матимуть «мало кукурудзяної муки, багато біди й мало коротких радостей»²⁵.

²¹ В. Гренджа-Донський. Шляхом терновим. Братислава-Пряшів, 1964, с. 334.

²² Там же, с. 332.

²³ Порів.: Vlastislav Hnizdo. Ivan Olbracht. Praha 1982, s. 100.

²⁴ Про це мені оповідав у березні 1987 р. сам А. Кусько.

²⁵ М. Голубець у передмові до кн.: Іван Ольбрахт. Розбійник Микола Шугай. Роман. Львів, 1934, с. 20. З цієї передмови м. ін. довідуємося, що першим хто ознайомив українських читачів з цим романом був Назар Гнатюк, автор антиклерикального роману «Святі та божі», виданого в Пряшеві 1967 р.

Коли на Закарпаття, а тим і до Колочави, прийшли чехи, першими з доносами на Миколу Шугая прийшли на жандармську станцію єврейські багатії. Вони боялися такого сусіда, в якого на сумлінні було кілька жертв. Потримавши якийсь час Шугая на станції, чеські жандарми його випустили: він безпосередньо проти чеських жандармів не виступав. Вийшовши на волю, Шугай відчув, що верховинці зустрічають його холодно, починають від нього відвертатися. Тоді, коли він зі зброєю в руках воював з угорськими жандармами, вся верховина йому співчувала, гордилася ним і вважала його месником своєї біди й кривди. Верховинці, живучи духовно життям середньовіччя, вірили в його «зелену гіллячку», якою він за намовою ворожки відганяв від себе кулі, бувши так невразливим²⁶.

Будучи вже тепер чоловіком Ержіки, Шугай, разом з групою опришків, зупиняє на шляхах багатьох євреїв і «американців» (своїх земляків, які повернулись із заробітків у Америці), відбирає в них гроши й роздає їх бідним, жалуючи при цьому їх убогих «жидів». Він нікого не вбивав, хіба що в самообороні або зі справедливої помсти. Коли одного разу його на полонині жандарми впіймали, він за короткий час утік. Знову почались переслідування, знову третміль перед ним багатії і навіть жандарми. Восени 1920 року в перестрілці з ним був убитий чеський жандарм Войтех Кубін²⁷. Ще більше побурив Шугай проти себе жандармів після того, як застрелив старшого жандарма Ольдржіха Грабала²⁸. Це була помста за те, що Грабал вчавав до Шугаєвої жінки Ержіки. На пропозицію єврейської громади чеські уряди оголосили після цього грошову нагороду за голову «небезпечного розбійника». Єврейська громада обіцяла за це власників 30 тисяч крон. 15 серпня 1921 р. в долині гірського потока Сухаря Миколу Шугая, разом із його п'ятнадцятилітнім братом Юрою, зарубали сокирами, бо ж «куля його не брала». Вбивцями були Шугаєві недавні спільніники, які грабували на його рахунок і боялися його помсти. Вони спокусилися величими грішами, але пропрахувались²⁹.

Легендарним мотивом, що переплітається з дійсністю, є Шугаєва чарівна «зелена гіллячка», якою він — згідно з народною уявою — відганяв кулі, залишаючись так невразливим. Народ, вірячи в силу цієї гіллячки, не хотів допустити, щоб месник його кривди загинув, він хотів, щоб Шугай жив вічно, «брав у багатьох і давав бідним». Цим саме ядро шугаєвської легенди заходить глибоко до античних міфів. Шугай із своєю «зеленою гіллячкою», яку йому приурочила чарівним на поєм ворожка, нагадує нам найхоробрішого героя Троянської війни — Ахілла з його п'ятою, ватажка Гомерової «Ілліади». В обидвох випадках ішлося про невразливість, якою уяву народу наділяла своїх улюблених героїв. Ця уява хотіла їх мати вічно живими, безсмертними. Дальший розвиток міфу про невразливість, а з нею й безсмертність — це Зігфрід, Макбет, Довбуш. Всі вони в усній традиції народу невразливі. Народ хотів мати їх безсмертними, але сувора дійсність їх підвела. Саме ця легендарна «зелена гіллячка», але їй спокуса на 30 000 крон (який збіг обставин із біблійними Юдиними 30 срібняками!), допровадили до бестіальногоного вбивства славного закарпатського опришка. Крім міфічного уславлення героя легенда про Шугая затаворовує його трьох вбивців, вчора ще побратимів і спільніків. Цих юдиних синів теж підвела дійсність: спокусившись великими грішами, вони вирішили зарубати Шугая сокирами, бо ж «куля його не брала». Заплямувавши руки в крові свого побратима, вони прорахувались: 30 000 крон нагороди вони не одержали. Жандарми, щоб не залишилися в дурніях, самі себе оголосили виконавцями смерті обох Шугаїв, продірявивши кулями їх трупи. Це ошуканство жандармів — як відомо — виявилось аж при дальшому розслідуванні справи «розбійника Шугая»³⁰.

Виразно шолохівський конфлікт між батьком і сином, що на протилежних фронтах взаємно цілять один на другого, лапідарно, але й не менше сугестивно зобразив у невеличкому віршику Дмитро Фальківський:

«Зійшлися обое на багнетах:
Старий-старий і молодий;

²⁶ Порів.: Там же, с. 23 і 29.

²⁷ Ota Holub. Věc: loupežník Nikola Šuhaj. Praha 1983, s. 14.

²⁸ Там же, с. 106—107.

²⁹ Там же, с. 132.

³⁰ Там же, с. 126 і 134.

В одного: — Сину! — з-під кашкета . . .
В другого: — Батьку, одійди! . . . *

В стислій, високомистецькій формі подає тут поет одну з багатьох ситуацій безжалісної громадянської війни на Україні, свідком і активним учасником якої був також і він, будучи тоді чекістом. Те, що Шолохов висказав об'ємними томами свого «Тихого Дону», висловив у цьому віршiku — з неменшою силою експресії — Фальківський. Четверта й остання строфа цієї хвилюючої мініатюри ідеально завершує цю братовбивчу трагедію:

«І довго ждали б два багнети,
(В очах кривавий перелив),
Ta хтось третій з кулемета
Обох скосив . . .»

Цим трагічним акордом поет і урвав. Цупко зав'язаний «український вузол» в громадянській війні на Україні розв'язав Фальківський з українських позицій, — так само, як Шолохов розв'язав цю загальнолюдську проблему в «Тихому Доні» з позицій російських. Жертвою безглуздої і нічим не оправданої сваволі тридцятих років передчасно загинув і сам Фальківський. Химерна і невмоміна фортуна прирекла йому вмерти від тієї кулі, яку він з усім запалом юнацької душі оспіував³¹.

Висновки. До нашої теми можна б ще навести чимало прикладів із старшої й новішої української літератури. Аж ніяк при цьому не можна оминути такі твори, як історичні романи про Кармелюка М. Старицького й В. Кучера, драму В. Винниченка «Між двох сил», поему П. Тичини «Три сини», роман Ю. Яновського «Вершники», п'есу М. Куліша «Патетична соната», поему В. Сосюри «Перстень», новелу М. Хвильового «Редактор Карк», повість Б. Антоненка-Давидовича «Смерть». Всі вони — в своєму жанрі, своїми художніми засобами й на рівні таланту своїх авторів — так або інакше порушували цю важливу проблему, засуджуючи братовбивство чи то вже у вужчо-побутовому, чи в ширшо-суспільному плані.

Цікаве при цьому спостереження: найчастіше і найбolioчіше ця проблема виступає у вузлових періодах української історії — в староруській княжій добі, в часах т. з. Руйни, тобто після смерті Б. Хмельницького, в другій половині XVII ст., і в добі найновішій — в період жорстокої громадянської війни на Україні. Оскільки, однаке, у війнах громадянського характеру це явище пояснюється класовою боротьбою¹², то зі соціального погляду братовбивство в побутовому плані має ще й інші причини. Основна з них спочиває в іманентному характері самої української людини, народженої в широких степах, в розкошах і достатках рідної природи, але й у частих боях за волю рідної країни.

Важливе значення при розгляді цих питань мають тому національні риси українського характеру, які, очевидно, не були і не є незмінними. Як історична категорія вони в бігу століть і життєвих умов народу мінялися. Більш-менш константні риси, детерміновані часовими й просторовими факторами, були однаке досліджені. На перший план з них виступають — емоційність (в літературі і в мистецтві взагалі найповніше виявляється в ліризмі), гумор (виявляється в «артізмі» української душі, засвідчено м. ін. і вдачею М. Гоголя), індивідуалізм (виявляє себе в прагненні до свободи, що часто приводить аж до анархії, типічно української «отаманщині»), неспокій і рухливість (пов'язані з певним «артізмом» української вдачі, з переходом в усе нові форми, але разом із тим і з індивідуалізмом, що не хоче мати ніяких статіх, міцних основ поза межами власного ego). З цією останньою рисою пов'язані як дуже позитивні, так і дуже негативні риси українського характеру: вагання (рос. «щатость»), тенденція до взаємної боротьби (горезвісна українська «отаманщина», братовбивство і зрадництво), до руйнування власних і чужих життєвих

³¹ Порів.: Дмитро Фальківський. Ранні дні. Братислава-Пряшів, 1969, с. 80.

³² Ми однаке далекі від вульгаризаторського погляду, що всі війни мали й мають класовий характер. Середньовічні т. з. династичні війни або т. з. хрестові походи були, в основному, іншого порядку. В цих останніх, крім релігійного спрямування, відігравали значну роль ще авантюризм, пізнання нових світів, навіть втеча від жінки до коханки і т. д.

форм³³. Все це лишило глибокі сліди в багатовіковій героїчній, але й кривавій історії українського народу.

Забиваючи народну мудрість, висказану в приказці «Тому роду не буде переводу, де брати милують згоду» («Вершники» Ю. Яновського), два брати інколи — із-за несвідомості або й під впливом ворожої пропаганди — воювали проти себе на протилежних сторонах фронту.

В жахливій добі фашистської окупації України ставалось деколи, що один брат ішов у партизани, інший їх — «за кусок гнилої ковбаси» зраджував. Така «незгода в сімействі» була на руку ворогові, бо ж кожний поневолювач намагається сіяти розбрат і деморалізацію в рядах гноблених, всіляко підтримує в них різного роду денунціаторів, донощиків і провокаторів, щоб з їхньою допомогою ще більше душити поневолений народ. Новіша історія людства знає т. з. маріонеткові уряди, утворені з поспущих і сервільних людей, які задля власної амбіції і користі продають інтереси власного народу, догоджаючи так гнобителям.

Заглиблюючись в криваві діяння таких тиранів, як Дарій, Калігула, Річард III і ім подібні, новіші історики все частіше звертаються до досліджень сучасної патопсихології. Її позитивні висновки використовує так само літературознавство, яке не може обйтись без глибшого пізнання літературних типів, гострих драматичних колізій і т. д. Виходячи частково з Ломброзо (типи злочинців), австрійський патопсихолог Альфред Адлер (1870—1937) сконстатував, що вельми часто фізично упосліджені людина терпить комплексом неповоноїнності³⁴, чим посередньо свідчить і про своє духове убозество. Класичним прикладом цього може бути напр. англійський король Річард III — людина незугарної, горбатої фігури, яка одночасно була надщерблена й психічно. Відчуваючи свою неповоноїнність, він жорстоко мстив середовищу, ставав щораз агресивнішим, небезпечним для суспільства.

В побутовому, повсякденному житті такі типи стають небезпечними, доходить навіть і до братовбивства. В світовій літературі їх вже відображені не раз. Не є виключено, що саме таким агресивним типом був Сава з роману О. Кобилянської «Земля», характеризований в п'ятому томі «Історії української літератури» (1968) як тип «демонічний». Не обов'язково тому добавати в ньому впливі декаденції. Оскільки такий тип дійсно був у житті, письменниця його таким і зобразила. Дуже цікавий протилежний до адлерівського тип людини. Маємо перед собою високу, інколи навіть повнішу людину. Фізичний і психічний стан її не викликає ніяких застережень. Вона є довірлива, добросердечна, легко «налетить» на інтриги й улесливі слова злої людини, бо ж хто сам добрий і чесний, думає так і про інших.

Те, що найвидатніші українські письменники в усіх жанрах відобразили братовбивство і зраду і гостро їх засудили як явище найбільш аморальне і непростимий гріх перед батьківчиною, свідчить про благато. Хотіли перш за все морально оздоровити свій народ, консолідувати його й остурегти перед цим найвищим соціальним злом — а в ширшому плані — й соціальним недугом, що століттями роздирає живий організм народу та що є до певної міри — через багато причин — притаманним для українців. Прикладом національної єдності, як всім відомо, є єврейський народ, в спільноті якого майже ніколи не трапляється випадок братовбивства і зради. З цього погляду І. Франко високо шанував єврейський народ. Попри його твори про це свідчить і син його, Тарас Франко. В одній своїй розвідці, написаній ще до возз'єднання всіх українських земель, про це виразно згадує. В нашому випадку важливий тут також компаративний підхід до цієї важливої теми:

«Обсеруючи незавидне життя рідного люду, поет (тобто Іван Франко — МН) помічав, що його гнобителі перевищають земляків — передусім хитрістю. Не чеснотою, не числом, не надмірною працею держаться вони на нашій землі, а — хитрістю. Це не припадок, що Франко для своїх творів бере так часто теми з життя євреїв. Той народ імпонував йому своюю хитрістю, запопадливістю, рухливістю, тим, що в найтяжчих обставинах життя вміє собі дати раду, све вдержується наверхі . . .»³⁵

Ці слова ми поглибили б тим, що Івану Франкові, який в своїх художніх і публіцистичних творах

³³ Порів.: Д. Чижевський. Нариси з історії філософії на Україні. Прага, 1931, с. 17.

³⁴ А. Adler, ц. кн., с. 52—68. Див. також: К. Г. Юнг. Психологічні типи (1921, російський переклад 1924, сербохорв. 1963).

³⁵ Тарас Франко. Лис Микита. Критичний розбір поеми І. Франка. Накладом НТШ, Львів, 1937, с. 93.

з єврейської проблематики виразно стояв на позиціях інтернаціоналізму, імпонувала передусім моральна єдність єврейського народу, його засада «Всі за одного, один за всіх». Бачачи при цьому в тогочасній Галичині між українською спільнотою взаймну ворожнечу й розбрати, що часто докидали — образно кажучи — до братобівства й самознищення — він хотів, щоб і український народ, дійшовши до вищого культурного рівня, піднісся нарешті до моральної єдності, ставши так в один ряд з цивілізованими народами світу. Свою віру в краще майбутнє рідного народу він висловив — в революційному 1905 році — в «Пролозі» до поеми «Мойсей»:

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі.
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

RESUMÉ

Mikuláš NEVRLÝ. Téma bratovraždy v ukrajinskej literatúre

Na základe viacerých príkladov zo starnej a novej ukrajinskej literatúry — nevylučujúc ani folklór — autor zdôrazňuje záporné stanovisko významných ukrajinských spisovateľov (T. G. Ševčenko, I. Franko, Lesia Ukrajinka a ľ.). k prejavom bratovraždy a zrady, ktoré sa v značnej miere odrazili v mnohovekých dejinách ukrajinského národa. Tieto spoločenské neduhy rozoberá v dvoch rovinách: v širšej — spoločensko-historickej, kde prevažne pôsobili zákony triedneho boja, a v užšej — životne-sociálnej, kde najviac sa prejavovali črty národnej povahy ukrajinského národa, ale tiež aj patopsychologické faktory. V záveroch dospel k zaujímavému pohľadu: najčastejšie a najbolestivejšie pre živý organizmus ukrajinského národa sa tento problém prejavoval v špičkových momentoch jeho dejín. Na konci štúdie autor, vychádzajúc z I. Franka, pokúsil sa o komparatívny prístup k danej problematike.

РЕЗЮМЕ

Микулаш НЕВРЛИ. Тема братоубийства в українській літературі

Исходя из яких примеров в старшей и новейшей украинской литературе — не исключая также фольклор — автор подчеркивает отрицательное отношение многих украинских писателей (Т. Г. Шевченко, И. Франко, Леся Украинка и др.) к разного рода междуусобицам и изменам, которые пагубно отразились в многовековой истории украинского народа. Эти общественные недуги рассматривает он в двух планах: в общественно-историческом, где действовали законы классовой борьбы, и в социально-бытовом, где наиболее отразились черты национального характера украинского народа, но также и общечеловеческие патопсихологические факторы. В заключении исследователь дошел к интересному выводу: наиболее пагубно для живого организма украинского народа этот недуг проявлялся в переломных периодах его истории. В конце своей работы автор, исходя из И. Франко, занял компаративный подход к данной проблематике.

ZUSAMMENFASSUNG

Mikuláš NEVRLÝ. Das Thema des Brudermordes in der ukrainischen Literatur

Anhand mehrerer Beispiele aus der älteren und neueren ukrainischen Literatur — Volksdichtung nicht ausgenommen — wird vom Autor der negative Standpunkt bekannter ukrainischer Schriftsteller (T. G. Schewtschenko, I. Franko, Lesja Ukrajinka u. a.) zu Aussерungen über Brudermord und Verrat betont, die sich in bedeutendem Masse in der langjährigen Geschichte des ukrainischen Volkes widerspiegeln. Mit diesen gesellschaftlichen Mängeln beschäftigt sich der Autor auf zwei Ebenen: 1. der breiteren — der gesellschaftlich-historischen, in der sich vor allem die Gestze des Klassenkampfes auswirkten; 2. der engeren — der lebendig-sozialen, in der sich die Züge des nationalen Charakters des ukrainischen Volkes am häufigsten gezeigt haben, aber auch mit pathopsychologischen Faktoren. Er kam zu einer interessanten Schlussfolgerung: am häufigsten und schmerhaftesten für das ukrainische Volk äusserte sich dieses Problem in entscheidenden Augenblicken seiner Geschichte. Am Ende dieser Studie versuchte der Autor, ausgehend von I. Franko, einen vergleichenen Zutritt zu dieser Problematik zu finden.

ПОЕЗІЯ ІВАНА МАЦИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВОЄННОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНИ

МИХАЙЛО РОМАН, ПРЯШІВСЬКИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КОШИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. П. Й. ШАФАРИКА

Мистецький феномен Івана Мацинського (1922—1987), як поета, прозаїка, драматурга, літературного публіциста і суспільного діяча, ще досі нерозгаданий і належно неошнений, хоч про його творчість і діяльність написано чимало статей і рецензій в нашій і зарубіжній пресі. Творчість цього талановитого письменника хвилювала читачів та критиків понад сорок років, бо клала основи новій українській літературі Чехо-Словаччини, бо кожною своєю збіркою він піднімав її естетично-художній рівень на вищий щабель, включаючи нашу літературу як рівну і складову частину в чехо-словацькій і навіть загальноукраїнській літературний контекст. Не завжди творчість Івана Мацинського сприймалася однозначно позитивно. Часто викликала дискусії і полеміки. Але це її закономірне явище, бо в кожному справжньому художньому творі полягає певна загадковість, яку не так легко і кожному під силу розгадати. Та її сам І. Мацинський був бурхливої, емоційної, темпераментної природи, що відбилось на характері, змісті, стилі і художніх засобах його творів. Найвиразніше їого мистецький талант виявився в поезії, і тому наші роздуми і міркування присвячені саме поетичній творчості. Будемо її розглядати в контексті усієї нашої поезії, щоб вказати на її інспірюючі, але й ретардажні моменти, бо він крім того ще був активним співавтором і редактором журналу «Дукля», керівником Української секції Спілки словацьких письменників, завітлом і директором професіонального Українського національного театру в Пряшеві, директором українського відділу Словацького педагогічного видавництва, секретарем Культурного Союзу українських трудящих та організатором багатьох дальших культурно-мистецьких починань українців-русинів Чехо-Словаччини і таким чином хотів він цього або ні, впливав чи обумовляв естетично-стильові шукання своїх ровесників по перу після 1945 року.

Іван Мацинський від самого початку надавав великого значення народній, національній орієнтації, проблемі літературної мови та її художній практиці. (Народився в сім'ї українсько-русинського хлібороба і робітника, де розмовляли русинською мовою, але в Руській греко-католицькій учительській семінарії у Пряшеві йогочили російській мові, літературі і культурі і саме під її впливом почав писати російською мовою). Саме в його творчості найкраще відбилися різні національні, народні, мовні, політичні, естетичні, стилізові шукання наших письменників після 1945 року. Поезія Івана Мацинського, на мою думку, найповніше акумулювала в собі культуру поетично-го мислення нашого народу, людську духовність в її глибоко інтимних, а тому соціально вагомих вимірах, що не вкладалось (як в минулому це вимагалося) у вузько класову схему. Він йшов, зокрема у зрілому віці, од видимого до істотного, невтомно намагався пізнати, наблизитися до болів, драм і традицій свого народу, наблизитися до розв'язання пекучих питань про суть людського неповторного життя.

Коли вийшла друком перша поетична збірка І. Мацинського «Белые облака» (1949), написана російською мовою, наша повоєнна література мала у своєму активі лише одну поетичну збірку Федора Лазорика «Слово гнаних і голодних» (1949), яка, навпаки, була написана українською мовою. Таким чином протягом одного року з'явилися дві різні поетичні збірки, що наша історія ніколи такого випадку не знала, різні не лише мовою, а зокрема поетичною мовою, образною системою, поетикою і стилем. На відміну від Ф. Лазорика, який більше виходив із народної поезії, традицій дидактично-просвітітської поетики, І. Мацинський назначив, що він буде орієнтуватися більше на рацио ніж на почуття. Видання двох поетичних збірок різними мовами доводить, що ще ані в 40-х роках не була ясна народно-національна і мовна орієнтація нашого народу.

В збірці «Белые облака» домінує тема рідного краю Бескид, Карпат, яка стала центральною не лише у творчості І. Мацинського, але й всіх наших поетів. Кожен по-своєму намагався викласти свої почуття, настрої і відношення до села і його людей в минулому чи в повоєнній ситуації.

Вони естетично дослідили чи художньо відтворили майже всі долини, де живе українсько-русинське населення на Східній Словаччині і змалували зміни, які відбулися в людях і країні за повоєнні роки. І. Мацинський створив не раз успішно поетичний малюнок свого дитинства, рідного краю, його природи та людей, які піднялися на боротьбу за соціальні і національні права, висловив гордість, що наші предки залишили нам скарби, які треба розвивати і збагачувати.

Мне дороги родные горы
и наши шумные яры;
.....
и песенные переливы;
и незавидная краса
под ноющей лет осевших хижек;
.....
монастыры, где были школы
и книжки первые свои;
и замки, и те слезы вдовыи,
что омывали стены их;
и клам законов и условий,
и вечный шум лесов глухих.
.....
мне дорог Гуца и Добрянский,
Духнович, Кралицкий, Ортай,
Гробарь, Павлович, Балудянский,
и все, чем ты богат, мой край.

У віршах, в яких поет відтворив рідний край, відчуваємо чимало творчого поетичного неспокою, медитацій і ремінісценцій («О, Пряшевшине», «В Карпатах весной», «Родное», «Токак» тощо). Цілий ряд реалій, які використав І. Мацинський у своїх віршах евокують почуття суму («Другу павшему смертью крабрый», «Неотосланное письмо»), або гордості, оптимізму («После войны», «К новой жизни», «Мы и наше время», «Русской гимназии в Пряшеве»).

В збірці є цілий ряд віршів — філософських роздумів, в яких автор виразив своє розуміння взаємозв'язку природи і людини, як от:

Свободный, гордый человек,
владелец тайных дум природы —
покинувший теснину Мекк
дух в части, правды и свободы;

В інших творах знов підkreслив відповідальність поета за своє художнє слово.

Поэт не врет, поэт не мстит,
он темпы жизни отмечает —
в руках народа он горит
и путь, как факел, освещает!

Поетична збірка «Белые облака» містить і вірші, які виражают почуття любові і пошани до російської поезії («Живой фетовщикне о покойном Фете», «Памяти Есенина», «А. С. Пушкину»), своє ставлення до подій і наслідків першої і другої світової воен у нашому краю («Памятник», «КА», «Лагерные стихи», «Токак»), до суспільно-культурних, економічних змін, до різних драматичних чи трагічних подій, в яких відбито динаміку, рух подій і зміни людей і краю взагалі. («После войны», «Сестренке», «Песня СМК», «Международный фестиваль», «Три мира»). В структурі та образній системі цих віршів проявилася активна участь ліричного суб'єкта.

І. Мацинський в окремих віршах збірки «Белые облака» зображує не лише окремі конкретні деталі карпатської природи, її сегменти чи загальний пейзажний фон, але передусім людину села,

яка виступає в тісних зв'язках і переплетіннях з живою природою. Поет здебільшого виступає в них, як один з них:

Я не писатель, не поэт,
товарищи, друзья и братья,
но так прекрасен этот свет,
что грех не взять его в объятия.

Або:

Я пастух и земледелец —
вот цветут мои поля,
а вот там на дне ущелищ,
хижки наши и моя.

Загальний тон змісту збірки в цілому спрямований у майбутнє на утвердженнях єдності робітника, селянина і поета, на збереження свободи, яка була викуплена величими жертвами та на будування «нової життя», бо «в работе нова вернется мощь родного слова», бо «на воле выпростаем спины»; відчуємо в «жизни новый аромат» («К новой жизни»). Значну частину віршів характеризує філософія сумніву, заглиблення в окремі явища, що вело поета до різноманітних «роздумів і пошукув»¹.

Образний арсенал багатьох поезій збірки досить біdnий, обмежений, недостатньо винахідливий, оригінальний, тропи і рими традиційні, переважають сухі, раціональні констаташі, а не образи. Цей факт міг бути викликаний або недостатнім знанням поетичного багатства російської мови, або тим, що автор навмисно писав так «просто», як що не хочемо сказати примітивно, щоб його зрозумів і сприйняв невимогливий і некультивований читач, яким ще був не своєю виною в 40-х роках.

Хоч збірка «Белые облака» у порівнянні з тогочасною російською радянською поезією не означала нічого особливого, скоріше навпаки, все ж гадаю, що у порівнянні з російськими віршниками, написаними у міжвоєнний період, вона означала все ж крок вперед у культурі віршування, поетичного мислення, художнього арсеналу і тематичного розмаїття. Але несприйняття збірки широкими читацькими масами, зокрема на селі, де не знали мови, як і інші суспільно-політичні і культурні причини (перехід шкіл, преси, театру, культури і всього життя на українську національну і мовну орієнтацію), примусило І. Мацинського перейти на українську літературну мову.

Крутій поетично-філософський і мовний поворот настав у другій поетичній збірці «Наша мова» (1956), як про це писала наша і радянська літературна критика². Автор змінив свій погляд на завдання поезії, мистецтва, на роль рідної мови, культури в житті народу, на розвиток суспільства після лютого 1948 року та на деяких діячів нашого минулого і повоєнного розвитку українсько-русинського народу. В збірці надалі абсентують вірші інтимно-ліричного чи любовного характеру, навіть вірші про рідний край, природу, які були так широко представлені у попередній збірці, опинилися на задньому плані і загубилися в кількості і тоні інших, суспільно-ангажованих творах. В суспільно-громадських поезіях І. Мацинський виразив свої почуття і погляди чи роздуми на різні політичні теми, суспільні події, викликані партійними з'їздами, колективізацією, читанням різних повідомлень, книг тощо. З сучасного погляду — це вірші-агітки, вірші викликані суспільною атмосферою, політичними замовленням і напевно тодішнім думанням й переживанням самого поета, але і так їх не можемо вважати кроком вперед у поетичному розвитку автора. Правда, в період культу особи, в період тоталітної сили ані І. Мацинський, ані інші наші, словацькі, чеські чи

¹ Ф. Ковач. «Плету вінок з гілок розкішних краю . . .» Дзвін, 1990, № 1, с. 14.

² І. Волошук. Поэтическое товариство Ивана Мацинского. Дукля, 4, 1956, № 2.

Ю. Бача. Думки над книжками. Дукля, 5, 1957, № 3.

С. Пінчук. Поетичний голос братньої Чехословаччини. Дружно вперед, 7, 1957, № 2.

І. Долгош. Пезія дружби. Дукля, 10, 1962, № 2.

Ф. Ковач, цит. стаття.

радянські поети не писали інакше. Наші українські поети, може, це робили примітивніше, вульгарніше, а саме тому, що не було досвіду, поетичної особистості, яка б змогла піднятися вище цих замовлень і зображенула б загальнолюдські проблеми буття, життя людини, проблеми добра, правди і краси. Ані Ф. Лазорик у багатьох віршах збірки «Велика сила» (1955), які і ми свого часу позитивно оцінювали і захвалювали, бо відповідало це тодішньому загальному розумінню завдань поезії, її необхідності реагувати на події дня, закликати, вчити, агітувати, ослюнувати чи вихваляти заслуги КПЧ чи окремих її представників у нашому повоєнному розвитку, не піднявся вище. Андрій Карабелеш своїми поетичними збірками «На смертельному рубеже» (1950) і «В Карпатах» (1955) поширив тематичні обрії нашої поезії та й злагатив її окремими художніми образами. Він, на відміну від І. Мацинського, роздумував про долю людини у в'язницях, концтаборах, про добро і зло, яке боролося в період війни. Він захоплювався людиною, яка витримала знущання в концтаборах і не втратила людського обличчя, бажання жити і робити людям добро та приносити щастя. Зокрема друга збірка сповнена радості, оптимізму, що в Карпатах змінилося життя, що люди знайшли працю, щастя і свій рідний притулок. Але видно, що І. Мацинський мало брав до уваги досвід свого старшого друга.

Між виданням першої і другої поетичної збірки, як бачимо, пройшло сім років. Між тим він написав театральну п'єсу «Іван Зеленяк і его дети», яка йшла з меншим успіхом і на сцені УНТ, і тому він повернувся до поезії, де себе почував найсильніше. Незважаючи на вищезгадані суспільні і літературно-мистецькі умови, які не завжди сприяли розвиткові оригінального мистецтва, все ж в окремих поезіях знаходимо свіжі, оригінальні поетичні думки і образи. Спостерігаємо і в галузі техніки віршування крок вперед, хоч надалі переважають стари «обтерті» образи і рими. Зрозуміло, що в збірці «Наша мова» є чимало і поезій, які позбавлені непотрібного сентименту і переекспонованої гармонії з одного боку та, з другого боку, переекспонованої класової боротьби (в якій людина виступає лише в чорно-білому плані). Ми вважаємо, що є згаданій збірці поезії, які виявлюють поетичний талант І. Мацинського в нових поетичних вимірах, як, наприклад, «Гей, Бескіде», «Нехай воці . . .», «В перерві між пісень», «Весення сказка», «Микола Пилипашенко», «Токайське весілля», «Балада про Словашське національне повстання» та інші. Кожна з названих поезій написана в іншому поетичному ключі, іншим розміром. Не одна з них представляє жанровий малюнок зі смаком співучасти на подіях, переживаннях, із смаком смутку, чи навпаки, гордісті за своїх предків, друзів, свою генерацію, які повставали проти соціальному злу, несправедливості, захищаючи правду, гуманізм, демократизм і людське добро.

Поетичному зросту допомагала І. Мацинському і перекладацька діяльність. Перекладав із словацької і чеської класичної літератури на російську, а пізніше на українську мови. Він навіть видав «Антологію словацької поезії» (1953). І. Мацинський все життя перекладав із словацької класичної літератури, зокрема творчість поетів-романтиків — Яна Ботто, Само Халулки, Андрея Сладковіча, Янка Краля та інших.

Назва збірки «Наша мова» має не пряме, а переносне, символічне значення. В інтерпретації поета це спільна мова всіх народів і національностей нашої країни, хоч розмовляють різними мовами, що хочуть жити у згоді, дружбі і будувати нову, багату країну, бо їх об'єднує велика гуманістична і демократична ідея.

Ми народ — не з тих народів,
що лишають тільки подив
— по собі.
Ми народ міцний, могучий,
що загартувався в кипучій
боротьбі.

* * *

Ми — словак і чек, і німець
венгр, поляк і українець
через ніч
станем, коли буде треба

всі на захист тверді й неба
плич-о-пліч.
Єдність наша — непоборна!
не зривай же, сило чорна,
лють заграв!

І в дальших поезіях виражені суспільно-політичні погляди, але це не перешкодило поетові говорити про загальнолюдські вартості, зокрема про проблеми свободи, шукання правди, добра, щастя і права на повноцінне життя у нових повоєнних умовах. Для вираження своїх почуттів та основної думки він іноді знаходив вдалі художні образи, як, наприклад, «ланцюгом сплелись вже руки! Очоливши наше століття/ усюди громлять вони темряву і сміття!». Або:

Коли ми ламали законності межі,
на сонце крокуючи з темряви хат, —
вони наші села здавали пожжі
і нашою кров'ю кормили щенят.

Книга містить у собі і ширші епічні твори. Нам хочеться звернути увагу на поеми «Токайське весілля» і «19-ое ноября 1944 р.», балади «Пан Пшяцкий и казак Бандура» та «Баладу про Словашке національне повстання». Перші дві відтворюють трагічні події 1944 року, коли фашисти, втративши над собою контроль, по-звірячому розстріляли 33 чоловіків, всіх, яких нашли в Токайку цього трагічного 19 листопада 1944 року. Тут найсильніше проявився гуманізм поета, його любов до людини, до рідного краю, правди і справедливості та одночасно засудження фашістської ідеології та заклик, щоб на нашій планеті вже більше не було токайків ані в Кореї, В'єтнамі, Кенії, Африці чи Латинській Америці.

«Балада про Словашке національне повстання», яка завершує збірку «Наша мова», показала дальший вимір поетичного таланту І. Мацинського. Хоч зображені трагічні події, вона оптимістична, повна народної романтики, мелодики, поезії, мовою і нагадує українські або словацькі народні балади про народних месників. Образна система балади проста, дохідлива і народнопоетична. Вона природніше звучить ніж балада «Пан Пшяцкий и казак Бандура», яка інтерпретує події навколо воз'єднання України з Росією 1654 року.

Правда, треба сказати, що є в книзі і найдівніші віршики чи думки, викликані тодішньою культівською та тоталітною добою, коли бажане проголошувалося за дійсне, коли світ ми бачили і сприймали разом з поетом чорно-блімыми фарбами, коли добро розглядалося виключно з класових позицій, а загальнолюдські принципи і права людини на життя, на вільне думання затушовувалося класовими оцінками («Пригоди вашингтонських стрітів»). На щастя таких віршів дуже мало.

Незважаючи на критичні зауваження збірка «Наша мова» має цілий ряд переваг перед першою збіркою. Вона в цілому більш художніша, мелодійніша, тематично розмаїтніша, ритмічно і образно багатша. Відчувається, що поет більше, дбайлівіше і серйозніше працював над художнім словом, більше займався українською і світовою поезією. Тому збірка в контексті української літератури 50-х років зайняла особливе місце. Вона довела необхідність переходу всіх українських літераторів на українську літературну мову та можливість її дальнього зростання, що здійснилося в наступні десятиліття³.

Третя поетична збірка «Карпатські акорди» вийшла аж 1962 року, бо між тим І. Мацинський знов попробував свої сили у прозі, написавши повість «Зимова ніч» (1961). Збірку складають вірші написані вже після 1956 року, тобто після ХХ з'їзду КПРС. Але наш поет не зареагував на ці нові суспільно-політичні і культурно-мистецькі умови у нас, які дозволяли нові творчі шукання, експерименти, нові підходи до людини, світу і відношень між людьми і країнами. Саме те мав на увазі А. Червеняк, коли закидав поетові, що його поезія «майже повністю принадлежить вчорашньому дню», що «його поезія — пам'ятка і продукт епохи, яку після ХХ з'їзду КПРС намагаємось забути . . . Це пам'ятник декларативізму . . . риторики . . . рифмованої прози . . . кон'юнктуралізму та схематизму в думках і почуттях»⁴.

³ Література українців Чехословаччини. Пряшів, 1968, с. 49—50.

⁴ А. Червеняк, Над картою місцевої поезії. Дружно вперед, 13, 1963, № 7—8, с. 38.

Справді збірка більше декларувала тодішній тоталітарний режим і її творців, ніж виражала почуття і настрої чи думи простої людини. Правда, коли людина і виступає в окремих збірках, то скоріше як пасивний суб'єкт, спостерігач подій, як декларатор ідей і політичних гасел. Все це наслідок «мислення і діяння людини» періоду культу особи⁵. І. Мацинський, як і більшість поетів, відчував на собі несприятливі умови культу особи та тоталітаризму і тому боявся сказати те, що відчував, переживав і міг сказати. І він піддався сліпій вірі, а не розуму. Тому ані з поетичного боку збірка не означала нове слово. Надалі використав старі зужитковані форми, епітети, як «дні незабуті, неповторні дні», «далі неозорі», «життя крилате», які вже стали за межами, як влучно висловився Г. Кочур, «поетичної мови і стали шаблонами»⁶.

Як поет тоді думав і виражав свої почуття чи переконання бачити з таких рядків:

Не буде більше того,
що ми зовем війною:
війна як слово
стане архаїзмом.

* * *

Народ-трудівник вже
сьгодні спроможний
згасити у зародку
кожну війну.

Хоч у збірці прозвучали і космічні мотиви, і акорди визвольних боїв, руху за мир і прогрес, вірші присвячені великому Кобзареві, Д. Павличкові та іншим діячам української культури, не можна збірку вважати художнім відкриттям та й погодитися з позитивними оцінками, які їй дали М. Мольнар у післямові, або Ф. Ковач у цитованій праці⁷, бо її вірші правдиво не відбивали, не виражали ті акорди, які насправді звучали в душах людей Карпат після ХХ з'їзду КПРС.

Природно, що така поезія не могла позитивно впливати на розвиток поезії і нашої літератури взагалі, але скоріше могла ретардаційно діяти на молоді поетичні сили. На щастя молоді літературні сили, що вступали в 50-х і 60-х роках в українську літературу Чехо-Словаччини, не піддалися її діянню, хоч І. Мацинський користувався неабияким авторитетом. Навпаки, вони (Й. Збіглей, С. Гостиняк, С. Макара, В. Гайний, Й. Шелепець, М. Дробняк, П. Гула, І. Галайда, М. Немет та інші) сміливіше виступили проти культівської атмосфери і проти поетичного догматичного мислення і вирушили на шлях шукання, експерименту, що значно оживило літературний рух.

Тому закономірно на попередні позиції вийшли поетичні збірки Йосифа Збіглея («Зелені неони», «Вікна без ніжності»), С. Гостиняка («Пропоную вам свою дорогу», «Лише двома очима»), Михайла Дробняка («Розлуки і зустрічі», «Смуги світла»), деякі поезії Сергія Макари, Віктора Гайного, Йосифа Шелепця. Петра Гули, І. Галайди та збірка Федора Лазорика «Сніжні хризантеми».

В поезії Сергія Макари ще переважали мотиви «союзівської» молодості, яка все зможе і все уміє зробити, виконати, знищити старий світ і побудувати новий, коли В. Гайний продовжував писати традиційною поетикою про нові людські цінності, уникав політичних і ідеологічних постулатів, коли Й. Шелепець знаходився чи коливав між оптимізмом і скептицизмом, коли П. Гула заглянув у душу дрібної людини та поточного дня, подій, тоді Й. Збіглей почав писати нетрадиційно, аналітично розкривати навколоїнній світ людини, світ у протиріччях, тоді з новою художньою якістю вступив у літературу С. Гостиняк, коли почав розкривати протиріччя між теорією і практикою, між словами і ділами, вніс у поезію тони сумніву, трагізму і драматизму нашої епохи, принцип морального ригоризму, етичного максималізму, нігілізму негації та багату метафорич-

⁵ Ф. Гондор. Примітки читача. Дукля, 11, 1963, № 3.

⁶ Т. Кочур. Карпатські акорди. Дукля, 11, 1961, № 1.

⁷ Ф. Ковач, цит. праця.

ність. Все це бракувало поезії І. Мацинського в 60-х роках і тому залишився на окраїні нових поетичних шукань. Правда, він тоді сильно ангажувався в суспільно-політичному житті і не залишався у нього часу на літературку і поетичну творчість.

Іван Мацинський як поет до певної міри реабілітував себе виданням збірки «Пристрітники» (1968). Нова реальність другої половини 60-х років, коли і наш народ та зокрема творча інтелігенція намагалися звільнитися і позбутися наслідків культу особи, сталінських деформацій морально-го занепаду та шукати шляхи для реалізації демократичного соціалізму, повної свободи переконань, свідомості, вираження думок, плюоралізму поглядів, дозволила поетові І. Мацинському виразити свої почуття, погляди, бачення і сприймання світу та людей новим поетичним способом, знайти йому художні образи, часто мотивовані лице настроями поета і його баченням світу.

У збірку потрапили несподівано зрілі, виплекані загальною культурою вірші, які свідчать про високе образне мислення і мову поета. Культура вірша ґрунтovanа на добрій класичній традиції, але думка завжди молода, вона — рушій і спонукач рефлексії, гра мислі. В збірці здебільшого йдеться про витонченість і гнучкість думки справді поетичної, наснаженої і породженої живим почуттям. Йдеться про думку, яка вміє відчувати багатогранність життєвих явищ, складні поєднання в них суперечливих, аж кризових сторін і разом з тим і власну антагонічність.

Поет добивається, щоб правда восторгувала, тому зображує безрадісну реальність і психологію кризової пори 60-х років. Знайдемо тут і трагізм, і зневіру, і скрушене зітхання, і тихий відчай, і реакцію на казений оптимізм.

Знов так пишу, як і колись писав,
зриваючись безсонними ночами,
щоб не забути чари сонників правд
і чорник днів іще чорніші плями.

Тож де вони, летючі правди ті,
що їх людина все життя шукає
і як пшеницю віє в решеті
та як зерно нейкісне втрачає?

Здається, правда — вередливий птах,
кимось вишколений круто для забави:
повірши в нього — гинеш у півснах,
неначе прозвук дивної октави.

Поет І. Мацинський котів чинити добро соціалізмові, свому народу і собі самому, тому в той період думав про те, як енергію любові до рідної землі, народу і його мови, «енергію національного самоусвідомлення» включити у «енергію оновлення соціалізму», кажучи словами І. Дзюби⁸. Це оновлення він бачив у політиці, у відроджені своєї мови, літератури і культури, морального стану суспільства, у поліпшенні національних відносин в нашій країні. У духовному здоров'ї і бутті самого українсько-русинського народу, бо усвідомлював, що як буде мова — буде і школа, буде і література і дальші культурні заклади, бо він зінав, що художня література виражає «точний індекс» духовного потенціалу народу. На нашу думку І. Мацинський по-новому осмислив завдання художньої літератури в національному відродженні, відчув епоху і зазирнув краєчком ока у майбутнє.

Мови інші ляються —	і до моря-океану
розливаються —	добираються
і в пустелі —	інші мови . . .
не спиняються —	інші . . .

⁸ Літературна Україна 1988, № 26.

Є в тебе і гори,
ріки, дебрі є . . .
— і яри, і звори,
і степи, і море,

і міста розлогі.
і оселі
є премногі
в тебе, Україно!

Вірші І. Мацинського в кінці 60-х років, як і інших наших поетів, виникали не лише з любові до краю, людей, з потреби необхідних змін у суспільстві, з критичнішого погляду на світ, а й з трудного і глибокого думання над поетичним словом. Наш поет, людськи і художньо сильна творча особистість, зумів побачити зв'язок і протиріччя живої і неживої природи, предмети, речі і життя в різних подobах і вимірах. Тому в збірці «Пристрітники» знаходимо твори, в яких так багато сонця, хмар, птахів, яблук, черешень, демонів, ангелів, богів-ідеологів, часу і простору, в якому домінує людина.

Людина — бунт! Людина — цілий світ
гармоній строгих, строгих дисгармоній:
великий власник все нових палітр.
де з білим є й кольори червоні.

Колись ми думали, що збірка недостатньо соціальна, що окрім поезії містять у собі занадто мало соціального, політичного і людського напруження і хвилювання, що автор навмисно втік у світ природи. Зараз, після нового читання і осмислення ми гадаємо, що в збірці чимало творів, в яких поет виразив багато соціального, особистого і людського, що в них відчуваємо і людське, і поетичне напруження і протиріччя. Адже любов до рідного краю, села, походження, до земляків — це категорія високо соціальна, політична, етична, філософська тощо. Ця любов реалізується в конкретних суспільних умовах, у конкретному часі і просторі. Така любов вічна, позачасова, недовговічні лише її носії, а цих не можна вирвати з історичних умов кожної суспільної формaciї. Тому поет І. Мацинський не включив у збірку декларативні твори, як це було у попередній збірці. В багатьох поезіях поет дуже чутливо, поетично переконливо передав свої почуття про протиріччя людської душі, протиріччя в суспільстві у шуканні добра і краси в природі і в кожній людині. Це нові вартості збірки в цілому, які ми раніше у поета не знаходили.

В тобі зійшовся для мене цілий світ,
карпатський краю лісоверхий, рідний:
улітку тихий, весь із буйних віт,
а взимку сонний, білосніжно-срібний.

В наш час тебе ретельно на вінок
музейники докупи позбирави
і тут, на Дуклі, на крутий горбок
у ніг полеглих з смаком розкидали.

Який же ти музей? Який же ти музей?
Хай час тобі ще привичним кроком:
музей прийняв ти тільки як трофеї
за кров свою, що тут лилася потоком!

Поет І. Мацинський зрозумів, що людина повинна виконати аномально велике намагання, щоб побороти стресові ситуації, настрої, переживання, що людина потребує катарсис, який допоможе їй очистити себе, набрати нові сили і що допоможе їй в цьому хороша поезія, допоможе їй замінити сіре життя чимось новим, новими враженнями. Зрозуміло, що краще і ліпше було б жити, коли б людина була така сильна, про яку мріяв автор. В цьому розумінні поезія І. Мацинського була нашим читачам в 60-х роках дуже потрібна та не лише в час виходу з друку, а й сьогодні, та навіть і в майбутні часи. Коли б її не було, то обов'язково хтось інший був би змушений її написати.

Я хотів би розспівати
все, що вміє зорі рвати,
я хотів би роздзвонити
все, що вміє ще жити:
буйно жити, зорі рвати,
щиро серце роздавати . . .

В збірці «Пристрітники» І. Мацинський виступив і як поет-філософ, який діалектично розумів протиріччя в душі людини, в природі і взаємно між ними, який розумів розвиток людської цивілізації в болях, стражданнях, трагічних ситуаціях, тому засуджував спокій, тишу, байдужість, сум і смуток та кликав до бурі, до бою:

Гей, ноги-воли, вперед і вперед, і вперед,
де ангели ладаном обрії курять.
Я бурею йду на святий їх банкет . . .
. . . Стрічайся із бурею буря!

Він ніколи не піддавався кризам, скепсису, бо зроду був оптимістом, як свідчить вірш «Демон».

Я той, що не раз програвав у житті
і прогри звик звати переможними грами
Йшов далі завжди і в п'янкім забутті
відмірював шлях свій волами-ногами.

Ми цілком згодні з оцінкою вірша, яку дав Ф. Ковач у своїй статті про І. Мацинського⁹.

Це тематичне коло вдало доповнюють поезії, які поет Мацинський присвятив видатним творчим особистостям світової літератури, культури і цивілізації взагалі. Це вірші, які присвятив Т. Шевченкові, Ф. Кафкові, О. Духновичу, А. Кам'ю, С. Есенінові, Дж. Джойсові, К. Марксові, В. Леніну та дальшим, бо кожен з них злагатив світову культуру, людську цивілізацію своїм пізначенням світу і людей. На його думку, від кожного можна і треба взяти добре, красиве, корисне, і тоді ми станемо духовно багаті і мудріші. Треба ще сказати, що це не декларативні, плакатні вірші, в яких автор у загальному плані розповідав про вклад кожного з них у світову скарбницю, але критична оцінка творчості кожної з названих особистостей та ще до того на потрібному поетичному рівні.

Збірка «Пристрітники», хоч в контексті нашої поезії кінця 60-х років явила собою незвичайнє явище, не оцінена тоді нами як слід. Тодішня складна суспільна ситуація, а після того її нормалізація не давала можливостей глибше задуматися над духом, змістом і художніми вартостями збірки, бо й автор сам був деякий час дискредитований і політично переслідуваній. Лише сьогодні можемо злагодити та оцінити художні якості і загальнолюдські принципи, які підняли нашу поезію на вищий художній рівень. Тому можемо лише жаліти, що творча наснага поета, І. Мацинського була насильно припинена. Це принесло великі шкоди нашій поезії.

Час (1970—1978), який І. Мацинський не міг друкувати свої власні художні твори, він використав для того, щоб перекласти на українську мову країці твори словацьких романтиків (Я. Ботто, Я. Краль, С. Халупка, А. Сладкович) та на підготовку найкращої своєї поетичної збірки — «Вінків сонетів» (1985). Після видання «Вінків сонетів» можна було І. Мацинського зачислити не лише до наших, чеських, словацьких, радянських, а й світових авторів сонетів.

Ще до видання «Вінків сонетів» з'явилося в нашій літературі кілька сонетів. Найчастіше сонети писали С. Макара, І. Галайда, М. Дробняк, але те, що І. Мацинський створив, не можна навіть порівняти з тим, що до того часу будо у нас написано. «Вінків сонетів» представляють собою унікальне художнє явище в нашій літературі, поетичне і філософське розуміння і вираження складних почуттів, переживань і поглядів як ліричного суб'єкта, так і самого автора. В центрі «Вінків

⁹ Ф. Ковач. цитована праця.

сонетів» стоїть Людина в різних вимірах, складностях, суперечностях давніх часів та й наших днів ХХ сторіччя, намагання автора показати, як Людина старається реалізувати себе і свої гуманістичні і демократичні ідеали.

«Вінки сонетів» виявили, якою могутньою мистецькою енергією володів І. Мацинський, наскільки він акумулював у собі здобутки світового сонету, але передусім енергію власного народу, як про це вдало сказав у одному із сонетів вінка «Кічери вершини»:

Плету віночок з гілок розкішних краю,
де сам зростав і де вперше з язика
злітало рідне материнське слово,
що нині вірш несе безпомилково!

В сонетах І. Мацинського виявив владу над художнім словом, хоч не завжди кожен рядок чи образ під владний нашому аналізу, не завжди приступна для аналізу пульсація розуму і серця, їх часто невловимі взаємоз'язки, які можуть викликати суперечливі тлумачення. Але це природно, бо кожна глибока річ має кілька вимірів.

Коли до Мацинського наші поети І. Галайда, М. Дробняк, С. Макара писали сонети за класичним зразком, то він не дотримує його і часом відступає від класичних норм, бо так вимагав зміст. В сонетах І. Мацинського переходить від простого до складного, суперечливого руху і глибшого художнього пізнання, до посилення філософських і публістичних роздумів про життя людини і її взаємоз'язки з природою, минулим і сучасним життям. Мацинського сонетам, хоч і виходять з класичної антики, не бракує сучасного морально-етичного звучання.

«Вінки сонетів» складаються із 20 вінків, а не із 15 вінків, як дотепер було прийнято, в яких автор осмислив конкретно-історичні події духовної культури та її представників від початку людства («Поема про першу пару рук») по сучасний тривожний день («Про крилице без голови»). Возвеличив в людині її людські гідності, шукав морально-етичний, філософський сенс того, що людина в минулому чинила, що робить сьогодні. Матеріальність світу, глибокий гуманізм і демократизм стали для нього критерієм світосприймання. Для передачі найрізноманітніших соціальних характеристик духовного досвіду минулого та здобутків сучасності використав різні форми сонетів. Так маємо сонет-баладу («Балада про Марусю Чурай»), сонет-легенду («Легенда про Івана Франка»), сонет-поему («Поема про першу пару рук»), сонет-казку («Казка про мову») та інші. Сонет І. Мацинського цікавий і тим, що перший рядок дальнішого сонету не повторює останній рядок, як це буває у класичному 15-і рядковому вінку, а передостанній рядок. З формального боку також цікавий сонетний триптих («До вершин малими босими ногами», «Один за всіх і мертвих, і живих, і некароджених», «Минулося, щоб не снілось»), у якому центральною постаттю став Т. Г. Шевченко. Триптих дає можливість познайомитися з поезією Кобзаря, з важливими моментами із життя українського поета, з естетичними, гуманістичними, морально-етичними оцінками і висновками Т. Г. Шевченка. Триптих не позбавлений драматизму історично-соціальної конкретності, зрозумілості художніх образів.

Сонети І. Мацинського дають можливість пізнати складний і широкий світ людей різних періодів, народів, їх вчинки, думання, намагання створити краще життя, багатшу культуру, мову, мистецтво і філософське мислення. Зокрема сонет «Філофтомія» багатий на роздуми, показує, як думали і з чого виходили античні філософи — Аристотель, Архімед, Демокріт, Демосфен, Сократ та інші. Автор закоплювався і підкреслював їх гуманізм, демократизм, які в наш час набувають нового звучання. Антический зміст має «Вогнедзвін», в якому поет, згадуючи різні братобівничі війни, які знищили людей і цивілізацію, закликає людей по розуму і добре, яке проповідає справжнє мистецтво. Історичне мислення поета І. Мацинського на повну силу виявилося в «Давньоморавських перехрестях». Нас зацікавили і сонети, присвячені В. І. Ленінові («Ленін і Жовтень»), І. Франкові («Легенда про Івана Франка»), Т. Г. Шевченкові («Тарас Шевченко»). Л. Українці («Самоспалення Лесі Українки»), але й людям в Карпатах («Кічери вершини»), любові «красі, мові і добру», яке потрібне для всіх нас. Сюжети цих сонетів та їх образний арсенал виходять із конкретної соціально-історичної ситуації. Автор не концентрує свою увагу на документарні факти, на подачу портретної характеристики окремих осіб, але передусім на їх духовний вклад у розвиток цивілізації і людського духу взагалі. Так в сонетах І. Мацинський виступив як

поет-філософ, гуманіст і демократ, як поет-художник, хоч в сонетах не так багато оригінальних метафор, але переважають порівняння чи епітети. В окремих сонетах зустрічаємо різні типи часу і простору, які часто взаємно переливаються, інколи навіть суперечать собі. Як ось:

Іще вчора за вікном був сніг, мороз, пурга . . .
А бач, сьогодні ранок теплий, ніжний, ясний,
Вміть зникла із дерев зимовая нудьга,
І ліс замайорив у зелені прекрасно.

Сонети являють собою високо інтелектуальну поезію і тому вони вимагають зрілого і підготовленого читача, бо автор не ілюстрував ідеї або готові політичні заяви, а створив дуже діючий, оригінальний художній образ. Саме «Вінки сонетів» можуть бути прикладом для молодих авторів, як потрібно дисципліновано працювати з художнім словом. Як бачимо, у «Вінках сонетів» тематика дуже широка і стилістично різноманітна. Зустрічаємо вінки публіцистичні, медитативні, консервативні і новаторські. Може і тому викликали значний інтерес і серед нашої критики (І. Галайда, М. Неврій, Л. Лешканіна, Ф. Ковач, М. Роман)¹⁰, словацької (Ф. Штраус)¹¹ і радянської (Т. Салига, П. Хропко, Й. Колесниченко-Братунь)¹². Майже всі підкреслюють художнє, тематичне і поетичне новаторство та художню майстерність і те, що поет для себе зробив велике поетичне речоме.

Остання поетична збірка «Меридіани і паралелі» (1989) І. Мацинського представляє собою вершину поетичного творчого зросту. Поезія ані в цій збірці не висить у пустому повітрі. Вона реагувала на родинні, сімейні, соціально-суспільні й інтимні рухи та пориви людської душі. Поет висловив у ній різні форми болю, трагізму, драматизму і радості свого народу. Душа поета була наповнена любов'ю й ненависттю, вічними проблемами буття і небуття, добра і зла, життя і смерті, війни і миру. Людина, зображеня у багатьох віршах у різних вимірах, часах і просторах на нашій планеті, але найчастіше дома під Бескидом в рідних Карпатах, шукала відповіді на вічні питання, але й на те, що трапилося з людиною у настіння 1945 року, які психічні і суспільно-соціальні зміни настали в ній, що вона здобула чи втратила, наскільки духовно і матеріально злагоділа, або навпаки, чи зробила все, щоб запанувала в цьому краю соціальна і національна правда та справедливість. Для вираження своїх почуттів і переживань поет використав різні поетичні форми — епічні сповіді, ліричні мініатюри, рефлексії, ремінісценції, сонети, балади та різні віршовані розміри, рими та передусім художні образи.

В книжці знаходимо цілий ряд зрілих, виплеканих культурою, вірців, образів і мову. Ця культура ґрунтovана на добрій класичній традиції й на сучасній модерній радянській поезії. Тому із знайомого в нього майже завжди дивиться на нас щось незнайоме, свіже, індивідуальне. В збірці переважає поезія мислення. Думка завжди молода, вона — рушій і спонукач рефлексії, гра міслі, зосередженості, спрямованої на трепети душі, на безмежно мінливі й часом таємничі духовні феномени людського буття. Здебільшого йдеться про витонченість і гнучкість думки справді поетичної, насыженої й породженої живими почуттями. Часто йдеться про думку, яка вміє відчувати багатогранність життєвих явищ, складнє поєднання в них суперечливих сторін, а разом з тим і власну антипонічність.

Поетична сфера збірки «Меридіани і паралелі» — це передусім психологічна діалектика, це рефлексійна діалектика, яка проте не є жодним самокапанням душі, а швидше уважним, не позбав-

¹⁰ І. Галайда, Дукля, 1986, № 4.

М. Неврій, Дукля, 1987, № 3.

Л. Лешканіна. Сонет в українській поезії Чехословаччини. Дукля, 1987, № 1.

Ф. Ковач. «Плету віною а глок розкішних краю . . .», Дзвін. 1990, № 1.

М. Роман. Літературні портрети українських письменників Чехословаччини. Пряшів, 1989.

¹¹ F. Straus. Vinky sonetiv. Slovenské pohľady 1987, č. 4.

¹² Т. Салига. Грані одного кристала. Жовтень, 1987, № 12.

П. Хропко, Дукля, 1987, № 12.

Н. Колесниченко, Братунь, Жовтень, 1986, № 12.

леним навіть легкої іронії шуканням реального «моменту істини» в текучій мінливості різних станів душі, як і різних форм власної ж таки думки. Все це свідчить, на нашу думку, про незвичайний поетичний талант І. Мацинського.

В збірці домінують філософські вірші, які сприймають людину як частку природи («Виміри») і яка лише заради праці вирвалася із світу тварин («Суспільство»), що вона стала лише тоді великою, коли почала робити і служити добру, правді і красі («Велич»).

Усе велике думкою у світі,
і мислі всемогутність між людей
не має рівності у розмаїтті
і в тихій простоті речей.
Думки велики теж ростуть травою,
і ця трава у світі завше ми,
що квітнемо у лузі над водою,
ростку спинаємо юрбою
десь краю болотистої дороги
чи у долині дикої облоги.
І там, як квіти чисті навесні,
щоміті сходять Гус, Колумб, Джордано,
Шевченко і Франко: так день при дні
зростає велич невблаганно!

Поет свою любов, гордість, ностальгію і сум за своїм дитинством, рідним краєм, Меджилабірцями, не раз передав не ораторсько-патетичним стилем, як це бувало не раз у попередніх збірках, а з глибоким почуттям шані і надії. Його вірші ще раз і якось по-особливому з іншим чуттєвим забарвленням ніж це було раніше знайомлять читача з реальними річками, ручейками, студенками, долинами, горбами, але і грибами, малинами, яфірами та всім природним багатством, яке росте в Карпатах; знайомити з минулим і сучасним Меджилаборець, навколоїших сіл, як Видрань, Калинів, Палота та дальші, де поет любив ходити відпочивати і набирати нових сил.

В зеленім тім Бескиді я щоліта
знаходив простір, далі, вись, дива,
влітку тут лежала та орбіта,
що нею аж дзвеніла голова!

* * *

Я пряшівську околицю ледь знаю,
а лабірську — до стежки і кущів,
бо той Бескид сягав до виднокраю
і, як усе, і я у нім кипів!
В Магурі давній, чи ото в Бескиді
(як хочете — по-вченому чи так),
ростуть черешні чорні смаковиті
та повні див ялинників і дубняк.

Вірші про природу мають у збірші справді широкий простір. Вони позбавлені ідилічного настрою і більше підкреслюють гармонію людини і природи, вказують на вічний рух, неспокій у природі і в душі людини, раз він проявляється сильніше, другий раз слабше, але поетичне око бачить і фіксує його. Поет усвідомлював, що абсолютної гармонії не може бути, що хоч вона і знайшла своє зображення, то була периферна, фіктивна, епізодична та короткочасна. Тому ідилію не можемо сприймати як об'єктивну естетичну категорію, як, наприклад, трагічність, комічність, парадокс, гротеск, сатиричність, гумористичність, красу тощо. Ідилічність стала формою відношення авторської позиції до реальності.

Своя бандурка і своя капуста
у русинів складали сенс життя
і все в краю без них була лиш пустка,
без них красі тут не було пуття.

Для нас зрозуміле синівське відношення поета до рідних Карпат, зокрема до карпатської осені, бо поет сам переживав осінь свого життя, і ще зриміше і болючіше сприймав красу Карпат, коли заграли різокольоровими фарбами, різними вітрами, плодами і пающими. Досить прочитати вірші «Осінь», «Осінні сутички», «Бабине літо», «Осіннє і весіннє» та дальші, щоб переконатись у сказаному.

У підсумкову збірку «Меридіані і паралелі» автор включив і ширші епічні поетичні твори, як балади та оповіді («Балада про російського артилериста», «Про бійця Ференца Йовшка та його матір», «Балада про невідомого воїна», «Балада про цвіти тройзілля», «Думка і балада про любов», «Запам'яталося»), які заслуговують особливого аналізу, але ми обмежимося лише на розгляд тематики і деяких формальних досягнень. Перші балади відтворюють ситуацію першої і другої світових воєн, які провалилися через наш край і залишили тут біду, голод, зарища, вдови і каліки, та як у ці події включилося українсько-русинське населення. Зображенуочи ці події, поет виходив з досвіду української і словацької народних балад, із гуманістичних і демократичних позицій, став на бік трудового народу, добра, краси і засудив зло, соціальні і національні кривди, які цьому народові приносили пани.

Не можна обйтися ані вірші, в яких поет І. Мацинський висловив своє відношення чи захоплення від таких творчих діячів, які були так чи інакше зв'язані з нашим краєм: Ян Гус, Іржі Волькер, Ярослав Гашек, Олександр Духнович, Адольф Добрянський, Іван П'ещак, Андрій Рудловчак, Василь Латта та дальші. I в цих віршах він виявив себе глибоким демократом, гуманістом і патріотом. Вмістив у збірку і вірші присвячені дітям та значенню поезії в житті людини.

Але поезія зісталась як щось вічне.
Вже інша це поезія — не та, не та:
суха, немов нечутна, напівдемонічна,
та все ж вона своя, поезія крута!

Або:

Поезія — це те, чого не бачим,
це те, що є, до чого ми сліпі
і що не усвідомлюєм собі
а у строфі не раз переіначим.

Поезія І. Мацинського крім гуманістичних та демократичних ідей ще пройнята духом напівселянина, напівробітника, але грамотного, талановитого і трудолюбивого, з якого вийшов, служив йому, возвеличив його труд, зображував і співчував його болям, драмам, радощам та й захищав його історичне право на свою мову, культуру, ідентичність та рівноправне життя з іншими народами країни. Тому мав право сказати:

Люблю селян, бо й сам селянин —
півробітник, півселянин зроду,
і серп та молот, герб людських вершин,
емблема і моого простого роду.

В контексті сучасної української поезії збірка «Меридіані і паралелі» займає попереднє місце не лише різноманітністю тематики але передусім художнім рівнем, багатством оригінальних художніх прийомів і засобів, ритмічних розмірів і рим. В окремих поезіях знаходимо інтересні, винахідливі метафори, афонії, які посилюють естетичність і поглиблюють процеси мислення, анафори, різні поетичні фігури, персоніфікації, які знов олюднюють об'єкт зображення. Збірка

в цілому доводить, що поетичний талант І. Мацинського з кожною збіркою зростав, міцнів і позитивно впливав на сучасну українську поезію.

Як бачимо, поезія І. Мацинського акумулювала в собі культуру поетичного мислення не лише свого народу, Чехо-Словаччини чи України, а й ширше, акумулювала людську духовність в її глибоких інтимних і соціальних вимірах. Його поезія розвивалася від простого до складного поетичного вираження, весь час шукала нові художні образи, формальні конструкції, намагалася пізнати і наблизитися до рішень болючих проблем основ людського і до неповторного життя.

І. Мацинський виходив у своїй поезії із домашнього середовища і зображував проблеми, болі, трагедії і радощі свого українсько-русинського народу, зумів їх вирішувати та виключати у загально-супільні і загальнолюдські проблеми і при цьому відтворити їх на поетичному рівні чехо-словашкого літературного контексту чи загальноукраїнського контексту. І в цьому, на нашу думку, полягає вклад поетичної творчості Івана Мацинського до української і чехо- словацької поезії.

RESUMÉ

Michal ROMAN. Poézia Ivana Macinského v kontexte ukrajinskej povojnovej literatúry
Česko-Slovenska

Ivan Macynskyj (1920—1987) patril k popredným tvorciam ukrajinskej literatúry po roku 1945. Aj keď vystupoval vo všetkých literárnych druhoch (poézia, próza, dráma, literárna kritika a história) naj-silnejšie sa prejavil v poézii.

Začínať písal po rusky, ale v 50. rokoch spolu s ostatnými spisovateľmi Ukrajincami-Rusinmi Česko-Slovenska prešiel na ukrajinský spisovný jazyk. V poézii vyskúšal všetky básnické typy — lyické, epické, poémy, sonety, balady a rôzne rytmické rozmery a rýmy. Aj na jeho tvorbe sa prejavil vplyv kultu osobnosti a totalitného systému, ale po 70. rokoch sa toho balastu zbavil. V jeho básnickom výví- ne badaf evolúciu poetického myšlenia, čo sa kladne odrazilo na jeho tvorbe ako aj na tvorbe jeho literárnych druhov. Poézia I. Macinského aj v kontexte českej, slovenskej a ukrajinskej literatúry zne-sie prísnejšie kritériá.

РЕЗЮМЕ

Михаил РОМАН. Поэзия Ивана Мацинского в контексте украинской послевоенной литературы Чехо-Словакии

Иван Мацинский (1920—1987) принадлежал к числу передовых поэтов украинской литературы Чехо-Словакии после 1945 года. Писал прозу, поэзию, драму, литературно-критические статьи но наиболее ярко проявился в поэзии.

И. Мацинский сначала писал на русском языке, но в 50-х годах вместе с остальными поэтами украинцами-русинами Чехо-Словакии начал писать по-украински. В поэзии он попробовал все поэтические жанры и размеры. На его творчестве негативно отразились культ личности и тоталитарный режим, но уже в конце 70-х годов он постепенно освобождался от этого зла. Поэзия И. Мацинского, особенно «Венки сонетов» и в контексте украинской, чехо-словацкой литературы занимает важное место.

ZUSAMMENFASSUNG

Michal ROMAN. Die Poesie von Ivan Macinský im Kontext der ukrainischen Literatur nach dem 2. Weltkrieg

Ivan Macynskyj (1920—1987) gehörte zu den bedeutenden Autoren der ukrainischen Literatur in der Tschecho-Slowakei nach 1945. Auch wenn er in allen literarischen Gattungen auftrat (Poesie, Prosa, Drama, Literaturkritik und — Geschichte), äußerte er sich am stärksten in der Poesie.

Er begann russisch zu schreiben, aber in den fünfziger Jahren ging er zusammen mit anderen ukrainisch-ruthenischen Schriftstellern zur ukrainischen Schriftsprache über. In der Poesie erprobte er alle dichterischen Typen und Genres — lyrische, epische, Poeme, Sonette, Balladen sowie verschiedene rytmische Dimensionen und Reime. Auch in seinem Schaffen zeigte sich der Einfluß des Persönlichkeitskults und des totalitären Systems, bald aber befreite er sich von diesen Gebrechen. In seiner dichterischen Entwicklung nehmen wir eine Evolution des poetischen Denkens wahr, was sich positiv auch in seinem Schaffen und literarischen Genres widerspiegelt. Die Poesie I. Macynskyjs nimmt auch im Kontext der tschechischen, slowakischen und ukrainischen Literatur einen bedeutenden Platz ein.

ХРОНІКА, ІНФОРМАЦІЙ, РЕЦЕНЗІЇ

МІЖНАРОДНА УКРАЇНСТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ВІД НТШ ДО УВУ»

МИКОЛА МУШИНКА, ПРЯШІВ

Від 12-го до 15-го червня 1991 р. у Пряшеві та Свиднику проходила найвизначніша міжнародна україністична конференція в історії Пряшівщини «Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету». Конференція була присвячена 120-річчю з дня народження визначного українського фольклориста і громадського діяча Володимира Гнатюка та 70-річчю заснування Українського вільного університету.

Відзначення цих двох ювілеїв same на Пряшівщині було не випадковим. Тож В. Гнатюк — незмінний секретар Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1898—1926), був і найвизначнішим дослідником життя і культури Закарпаття, включно Пряшівщини. Колишній «Угорські Руслі він присвятив понад сто друкованих праць, таких, як «Етнографічні матеріали з Угорської Русі» (шість томів), «Русини в Угорщині», «В справі літературної мови підкарпатських русинів» та інші. Вони і досі не втратили свого значення. А все ж таки життя і діяльність В. Гнатюка у нас мало відомі.

Ще менш відомим є Український вільний університет, який під час свого празького періоду (1921—1945) відвідувало майже десять тисяч студентів. У 1945 р. його ліквідовано як антирадянську й буржуазно-націоналістичну установу. Комуністична влада вирішила витерти його з народної пам'яті, і це їй майже вдалося. За останніх сорок років у Чехо-Словаччині не було опубліковано навіть найменшої статті про УВУ.

Не краща доля спіткала й інші українські установи міжвоєнної Чехо-Словаччини: Високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, Українську студію пластичного мистецтва, Українську господарську академію, Музей української визвольної боротьби, Український громадський комітет а теж Наукове товариство ім. Шевченка, членами якого були не лише країці науковці України, але й такі величини світової науки, як Альберт Ейнштейн, Т. Г. Масарик, О. Шахматов та інші. Метою конференції «Від НТШ до УВУ» була громадська реабілітація цих установ.

Організаторами конференції «Від НТШ до УВУ» були: Університет ім. П. Й. Шафарика в Кошицеах, Український вільний університет у Мюнхені, Наукове товариство ім. Шевченка, Асоціація україністів Словаччини, Рада Союзу русинів-українців Чехо-Словаччини та Музей української культури у Свиднику. Всі вищеперелічені установи, як і ряд інших установ, організацій та приватних осіб української діаспори, надали фінансову допомогу для влаштування конференції, без якої важко було би влаштувати її у таких масштабах. З організаційного боку забезпечувала її Кафедра української мови й літератури ФФ УПІШ та її науково-дослідний відділ.

В роботі конференції, яку відкрив ректор Університету ім. П. Й. Шафарика ЛЕВ БУКОВ-

СЬКИЙ, взяло участь понад 80 науковців, з того майже 50 з-за кордону, головним чином з України, та понад двісті гостей: учителів, студентів, журналістів, працівників культури тощо. Тези доповідей видано окремим збірником ще до відкриття конференції («Від Наукового товариства ім. Т. Шевченка до Українського вільного університету». Тези доповідей і повідомлень міжнародної наукової конференції. Редакційна колегія М. Мушинка — відповідальний редактор, Й. Голенда та М. Бобак. Пряшів, 1991 р., 94 стор.).

На пленарному засіданні першого дня прозвучало дев'ять доповідей. Головну — «Від Наукового товариства ім. Шевченка по Українській вільній університет» виголосив МИКОЛА МУШИНКА. В ній він вказав на відмінність конференції від попередніх наукових симпозіумів, конференцій чи семінарів подібного характеру та підкressлив, що це перша зустріч україністів Сходу та Заходу, влаштована в Чехо-Словаччині після революції 1989 р. Проф. ВОЛОДИМИР ЯНІВ, довготрічний ректор УВУ в Мюнхені та співробітник НТШ у Сарселі, говорив про взаємну співпрацю цих двох установ. Із сучасним станом УВУ у Мюнхені познайомив присутніх теперішній його ректор ТЕОДОР ЦЮЦЮРА. У вступі він зачитав частину доповіді неприсутнього ВОЛОДИМИРА ЖИЛИ з Філадельфії про початки УВУ на еміграції. Один з останніх випускників УВУ у Празі МИКОЛА НЕВРЛІЙ з Братислави говорив, головним чином, про протекторатний період діяльності цього університету. З великою увагою учасники прослухали доповідь голови НТШ в США ЛЕОНІДА РУДНИЦЬКОГО з Філадельфії про роль НТШ в розвитку української науки. Він підкressлив, що НТШ довгі роки виконувало, а до певної міри виконує і по сей день, роль академії наук. Проф. ВАСИЛЬ МАРКУСЬ із Чікаго освітлив співпрацю НТШ та УВУ, головним чином, на ділянці видавання найвизначнішого твору української еміграції — «Енциклопедії українознавства». Доповідь завідуючого Інститутом суспільних наук АН УРСР у Львові ФЕОДОСІЯ СТЕБЛІЯ була присвячена ролі В. Гнатюка в національному відродженні західноукраїнських земель. Про роль В. Гнатюка в літературному процесі Закарпаття говорив секретар Міжнародної асоціації україністів та завідуючий відділом давньої літератури АН УРСР в Києві ОЛЕКСА МИШАНИЧ.

Всі ці доповіді були своєрідним вступом до більш детального і більш ґрунтовного освітлення цих наукових тем в двох секціях, яким було призначено дальші два дні роботи конференції. В першій секції були зачитані доповіді, присвячені В. Гнатюкові та Науковому товариству ім. Шевченка, в другій — Українському вільному університетові та чехо-словацькій україністії.

Центральною темою першої секції була постать В. Гнатюка, освітлена з кількох аспектів. ІВАН СЕНЬКО з Ужгорода говорив про В. Гнатюка як збирача й дослідника народних легенд, МИХАЙЛО ГИРЯК з Пришеви розглянув його подорожі на Пришівщину, НАТАЛІЯ СТЕЦЕНКО з Києва — його подорожі до югославської Бачки. ЗІНОВІЙ МАТУСЯКЕВИЧ (Тернопіль) — його внесок в дослідження Бойківщини; БОГДАН МЕДВІДСЬКИЙ (Едмонтон) представив В. Гнатюка як першого дослідника фольклору українців Канади; АТАНАСІЙ ПЕКАР (Вашингтон) подав аналіз взаємин В. Гнатюка з Ю. Жатковичем; ІВАН МЕГЕЛА (Київ) — розглянув його роль в контексті українсько-угорських культурних зв'язків; В'ЄРА ГАШПАРИКОВА (Братислава) — його зв'язки із Словаччиною, МИКОЛА ЗИМОМРЯ (Ужгород) — зв'язки з Німеччиною, ЛАДІСЛАВ БАРТКО (Пряшів) — говорив про взаємини В. Гнатюка зі Самуелом Цамбелом.

Кілька доповідей (ДІАНА ПЕЛЬЦ та ПЕТРО БАБ'ЯК із Львова, ІГОР ГЕРЕТА з Тернополя, ТЕТЯНА БЕДНАРЖОВА з Праги) було присвячено неймовірно багатій архівній спадщині В. Гнатюка, зосереджений, головним чином, у Львові та Києві. Цікаву інформацію про Меморіальний музей В. Гнатюка в його рідному селі Велесневі на Тернопільщині подав директор музею ОСТАП ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ.

Науковому товариству ім. Шевченка та його найвизначнішим представникам присвятили свої доповіді: ІВАН ХЛАНТА з Ужгорода, ВАСИЛЬ ГОРИНЬ з Львова, ВСЕВОЛОД НАУЛКО з Києва, БОГДАН СТЕБЕЛЬСЬКИЙ та ДANILO CTRUK з Торонта. Останній подав цікаву інформацію про роботу над англомовною «Енциклопедією України», два томи якої вже видано, а дальші три знаходяться у друку.

Майже до кожної доповіді розгорнулася жвава дискусія. Дискутуючі вказували на незадовільний стан у справі популяризації наукової спадщини В. Гнатюка на Україні, де за післявоєнний період було про нього видано лише одну книжку та два збірники його статей і фольклорних записів і майже нічого не опубліковано з його рукописної спадщини. В цьому відношенні набагато більше

зроблено в Чехо-Словаччині, Югославії та західних країнах. Дуже високо оцінювалася увага югославських русинів до спадщини В. Гнатюка. Шкода, що ніхто із трьох зголошених доповідачів з Югославії (Ю. Тамаш, Я. Рамач та В. Костельник) не приїхав на пряшівську конференцію. Значно відчувалася і відсутність на конференції україністів Румунії та Польщі, які теж зголосилися і не приїхали.

Центральною темою другої секції пряшівської українознавчої конференції була діяльність Українського вільного університету, заснованого на початку 1921 р. у Відні і восени того ж року переведено у Прагу, де він приснував до травня 1945 р. Від 1946 р. і досі університет працює у Мюнхені. Цікавими були доповіді ДМИТРА ЗЛЕПКА (Фрейсинг — ФРН) про УВУ і Український науковий інститут у Берліні та ВАСИЛЯ ЗІЛГАЛОВА (Ужгород) про «історичну школу» УВУ. Кілька доповідей було присвячено окремим професорам УВУ: Володимиру Антоновичу (ГАННА БОЖУК, Ужгород), Августину Волошину (ЮРІЙ БАЛЕГА та ПАВЛО ЧУЧКА, Ужгород), Агенору Артемовичу (Й. ШЕЛЕПЕЦЬ, Пряшів), Леоніду Білецькому (МИКОЛА ІЛЬНИЦЬКИЙ, Львів) та Софії Русовій (ЙОЛАНА ГОЛЕНДА, Пряшів). Студентка україністики Празького Карлового університету МИРОСЛАВА СИСАК подала інформацію про невідомі архівні документи кінця 30-их років, пов'язані з планами переведення УВУ із Праги на Закарпаття. З УВУ були тісно пов'язані і доповіді ТИМОФІЯ МІНЕНКА з Вінниця про українські православні духовні школи в діаспорі та генерального секретаря Світового конгресу вільних українців ВАСИЛЯ ВЕРИГИ про українські вищі школи в Канаді.

Значна увага була присвячена й чехо-словачькій україністиці міжвоєнного періоду, причому переважали доповіді, побудовані на архівних матеріалах. Тут головне слово мали пражські дослідники: ЄВА ВЕЛІНСЬКА говорила про українознавчі фонди пражської Слов'янської бібліотеки, заснованої 1924 р. та про крайнє незадовільний стан їх сучасного зберігання та поповнювання; БОГДАН ЗІЛІНСЬКИЙ — про Музей визвольної боротьби України та його збірки, з яких збереглася лише незначна частина; студент Карлового університету в Празі ОЛЕСЬ МУШИНКА — про Український громадський комітет — організацію, яка в першій половині 20-их років об'єднувала майже всіх українців Чехії.

Кілька доповідей було присвячено літературознавству, журналістиці та культурно-просвітній діяльності у міжвоєнному періоді: ІВАН РЕБРИК Ужгорода розглянув національну ідею в молодій закарпатській літературі 20—40 років; МИХАЙЛО МОЛЬНАР з Братислави — діяльність братиславського Клубу друзів Підкарпатської Русі. НАДЯ ВАЛАШКОВА із Праги — україніку на сторінках пражського журнала «Český lid» (від його заснування в 1891 р. до сучасності); ЛЮБИЦЯ БАБОТА з Пряшева розглянула українознавчу діяльність Антоніна Гартла; ЮРІЙ КОСТЮК говорив про розвиток корового мистецтва на Закарпатті.

Останнє засідання другої секції конференції було присвячене післявоєнному розвиткові україністики в Чехо-Словаччині. Вступом до нього була доповідь ПАВЛА МАГОЧІ із Торонта «Наукова література русинів в Чехо-Словаччині», в якій було подано аналіз та оцінку пряшівської післявоєнної україністики. Після цього взяли слово пряшівські україністи: ЮРІЙ МУЛИЧАК, МИКОЛА ШТЕЦЬ, ЗУЗАНА ГАНУДЕЛЬ, АДЕЛІЯ КУНДРАТ та МИКОЛА ДУЙЧАК говорили про окремі аспекти мовознавства, зокрема діалектології, ЮРІЙ БАЧА та В'ЄРА ЖЕМБЕРОВА — про проблеми літературознавства, ЮРІЙ КУНДРАТ — про перекладацьку справу на Словаччині а ЛАДИСЛАВ ГРЕШЛИК — про іконописне мистецтво Пряшівщини. Дуже цікавою була доповідь ІШТВАНА УДВАРІ із Ніредьгази в Угорщині про новознайдені архівні матеріали XVII—XVIII ст., які можуть стати багатим джерелом для встановлення національної та мовної ситуації русинів-українців Пряшівщини, зокрема області Спиша.

З конференцією було пов'язано і ряд добре організованих неформальних зустрічей, таких як урочистий банкет, що його для делегатів конференції влаштували учні українських класів Пряшівської Середньої готельної школи та ціловечірній концерт українських дум, народних та авторських пісень київського бандуриста МИКОЛИ ЛІТВИНА.

В дискусії обговорювалися і питання сучасного «русинізму» на Пряшівщині і питання творення «русинської літературної мови» і багато інших актуальних питань.

Заключне засідання конференції «Від НТШ до УВУ» відбулося 15-го червня в Музеї української культури у Свиднику. Йому передувало урочисте відкриття нової експозиції музею у перебудованому трьохповерховому будинку (1.700 кв. м. виставочної площа!). Нова експозиція добре

продуманою концепцією і модерністю реалізації зробила глибоке враження на всіх присутніх. Учасники конференції однозначно констатували, що в сучасності це найкраща українська музейна експозиція у світі, рівної якій немає ні на Україні, ні в діаспорі, тому треба докласти всіх зусиль, щоб її якомога більше спропагувати.

Всі, хто виступав у дискусії на заключному засіданні (а виступали представники усіх країн й усіх співорганізацій), високо оцінювали програму, організацію, та хід конференції, вважаючи її значним внеском в сучасне українознавство. Більшість з них підтримала думку, що матеріали конференції треба видати окремим збірником. Схвалено була прийнята і пропозиція заснувати осередок НТШ у Чехо-Словаччині.

Тут же було прийнято заключну резолюцію конференції та лист учасників Президентові Чехо-Словаччини Вацлаву Гавлові, в якому вони закликають його продовжувати традиції першого президента ЧСР Т. Г. Масарика у ставленні до української культури.

Увечері 15-го і весь день 16-го червня делегати конференції брали участь у XXXVII Святі культи русинів-українців Чехо-Словаччини, яке теж справило на них незабутнє враження, головним чином своєю масовістю (1.040 виступаючих і 15.000 глядачів) та високим художнім рівнем усіх шістьох програм. Зокрема позитивно вони оцінювали фольклорну програму «З джерел наших предків», присвячену 120-річчю з дня народження В. Гнатюка, в якій виступили вісім самодіяльних колективів саме з тих сіл Пряшівщини, які майже сто років тому відвідав визначний український вчений та п'ять українських колективів споза меж Пряшівщини (Україна, Польща, Югославія, Румунія та Литва).

Конференція «Від НТШ до УВУ» була першим міроприйняттям більших розмірів, на якому науковці України і Заходу зустрілися, щоб обговорити питання, про які до недавнього часу не вільно було навіть згадувати. На конференції вчені різних країн знайшли спільну мову, бо виходили не із заздалегідь встановлених політичних конструкцій, а із реальних фактів. Конференція дозвела, що сучасна україністика в Чехо-Словаччині виникла не на голому місці, але має багаті традиції у міжвоєнному періоді.

Treba визнати, що пряшівська конференція широко освітлювалася і в засобах масової інформації. Про неї регулярно звітувала українська студія Словашького радіо у Пряшеві, газета «Нове життя», але й словацька преса, радіо та телебачення. Отаким чином, інформації про неї потрапляли у всю Чехо-Словаччину.

Ta конференція мала не лише наукове, але й важливе політичне значення, зокрема для русинів-українців Східної Словаччини, які зараз проживають період чи не найбільшої кризи у своїй історії. Чехо-словацька листопадова революція 1989 р. (як і кожна інша революція) принесла радикальні зміни і в їх житті. Не лише на Пряшівщині, але й на Закарпатській Україні, у Польщі та Югославії в останньому часі ожидают тенденції творення окремого «русинського» народу з окремою «русинською» літературною мовою, народу, який нібито не має нічого спільного з українським народом. Невеличка група антиукраїнських настроєніх інтелектуалів намагається переконати громадськість, що «українізація» русинів Пряшівщини — явище крайно реакційне, «імпортоване» з Радянського Союзу, продукт тоталітарного комуністичного режиму 50-их років, тому її треба скасувати. Висунувши гасло «деукраїнізації», ця невеличка група, яка, на жаль, має підтримку офіційних органів Словаччини і деяких антиукраїнських кіл Заходу, приступила до поступового скасовування українських установ і української культури взагалі.

Конференція «Від НТШ до УВУ» на конкретних фактах, устами найавторитетніших вчених, довела наукову необґрунтованість таких тенденцій. Її учасники ще раз підтвердили, що русини Пряшівщини (як і всього карпатського регіону) є складовою частиною українського народу, і що спроба творення нового «русинського» народу на антиукраїнській основі є лише переходічним етапом до повної словакізації (полонізації та русифікації) етнічної групи, яка протягом століть зберігала свою національну самобутність.

Більше того. Конференція довела, що комуністичний режим, скасувавши такі установи, як Наукове товариство ім. Шевченка та Український вільний університет, завдає неабиякий удар чехо-словацькій україністиці. Щоб цю рану хоча б частково загоїти, треба повернутися до традицій.

Не лише формально, але на ділі реабілітувати НТШ, УВУ та інші українські установи й організації міжвоєнного періоду. Треба друкувати наукові праці про ці установи, розшуковувати і опрацьовувати їх архіви, видавати монографії про окремих забутих або недооцінених діячів

української еміграції і под. До цієї важливої праці конче потрібно залучити молоде покоління дослідників. І все це можна зробити лише при взаємній співдії науковців України та діаспори, яких би не мали ділити ні ідеологічні доктрини, ні відмінності у світогляді, ні відмінний спосіб життя і думання.

Чехо-словацька україністика, як довела конференція «Від НТШ до УВУ», у міжвоєнному періоді була на вершині тодішньої науки. У неї є всі передумови, щоб такою стати і зараз. Зараз, в епоху радикальних політичних змін у Східній та Центральній Європі, чехо-словацька Пряшівщина може стати мостом єднання між Україною і Заходом. Конференція «Від НТШ до УВУ» була першою спробою такого єднання в галузі науки. І спробою більше ніж успішною.

Микола Мушинка відкриває Міжнародну україністичну конференцію «Від НТШ до УВУ». Зліва від нього: декан Філософського факультету Університету ім. П. Й. Шафарика у Пряшеві проф. Ян Сабол, ректор Університету ім. П. Й. Шафарика проф. Лев Буковський, ректор Українського вільного університету проф. Теодор Цюцора, голова Головної ради Наукового товариства ім Т. Г. Шевченка Леонід Рудницький з Філадельфії, генеральний секретар Світового конгресу вільних українців д-р Василь Верига з Горонта. Пряшів, 12 червня 1991 р. Фото Ф. Петро.

Частина учасників Міжнародної україністичної конференції «Від НТШ до УВУ» у Пряшеві. 12 червня 1991 р. Фото Ф. Петро.

Директор Музею української культури у Свиднику Мирослав Сополига та секретар Ради для національностей й етнічних груп Уряду Словацької Республіки Ольга Яцшова (з правого боку) відкривають нову експозицію музею 15 червня 1991 р. Фото І. Ващко.

Фольклорна група «Ялинка» із с. Ольшавиця, окр. Спіська Нова Весь у програмі XXXVII Свята культури русинів-українців ЧСФР «З джерел наших предків» показала стародавні настуці звичаї свого села. Фото І. Ващко.

РУКАМИ НА ЗЛАТО ОБЕРТАТЬ

АНАТОЛІЙ САГАРОВСЬКИЙ, КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Вархол Н., Івченко А. Фразеологічний словник лемківських говорок Східної Словаччини. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1990. — 159 с.

Фразеографія українська (й узагалі слов'янська) збагатилася ще на одну роботу — Фразеологічний словник лемківських говорок Східної Словаччини. Факт появи цієї праці приємний, бо якщо такі збірки уже давно не є рідкісністю у практиці інших слов'янських народів, то словника діалектної фразеології (нехай і окремого, порівняно невеликого територіально-мовного утворення) україніка досі не мала. Це важливо й у тім плані, що все більше лінгвістів доходить висновку, що без вивчення, фіксації діалектної фразеології неможливе детальне дослідження ідіоматики тієї чи іншої літературної мови. Отже, призбирування, опис діалектного фразеологічного матеріалу — одне з найневідкладніших завдань українських лексикологів і лексиграфів. Справедливо зазнає білоруський мовознавець Юрченко Г. Ф. про те, що не записане сьогодні — завтра може бути утрачено назавжди, а це ж неоціненне національне багатство, набуте досвідом багатьох поколінь і передане нам з спадком.

Видаетесь важливим і те, що автори рецензованого Словника віддали увагу фразеології по-крайніх (до того ж, за межами УРСР) українських говорів. Саме матеріал маргінальних утворень, крім самодостатньої цінності, дає можливість простежити механізм і результати взаємодії близьких і неблизьких діалектних систем на відповідних рівнях. Щодо останнього лемківська говоркова фразеологія являє собою предмет заінтересування не лише україністики, а й словакістики, полоністики, та й славістики взагалі.

Українським діалектним словникарством займається, на жаль, не гурт учених. Із дослідників, які опублікували більш-менш об'ємний матеріал, називати можна хіба що О. П. Грищенка (Полісся), М. Г. Доленка (Поділля), Л. І. та С. І. Ройзензонів, О. С. Юрченка (Слобожанщина).

Білоруські лексикографи багато жвавіші — слід указати хоча б на чотири значні роботи: Мяцельська Е. С., Комароўскі Я. М. Слойнік беларуські народний фразеології (Мінськ, 1972), Юрчанка Г. Ф. І коціца і валіцца (Мінськ, 1972), І сячэ і паліць (Мінськ, 1974), Слова за слова (Мінськ, 1977).

У російській діалектній фразеографії (крім кількох десятків помітних публікацій у різноманітних збірниках) годиться згадати такі роботи: Прокошева К. Н. Материалы для фразеологического словаря говоров Северного Прикамья (Пермь, 1972), Фразеологический словарь русских говоров Сибири (Новосибирск, 1983 — не називатимемо його своєрідний попередній варіант 1972 р.).

Фразеологія Лемківщини, як засвідчує розглядуваний Словник, багата й різноманітна. Основа її, безперечно, східнослов'янська, (зокрема українська), що виявляється у спільному базовому фонді ФО, макері її мотивування, у значенівно-структурних типах тощо: стара сліванка; рости яз з води; дав бы zo себе поспідню сорочку; мати ся як горох при пути; треба слово з кліщами тягаті й ін.

Фактаж Словника засвідчує немалій уплив фразеології словацького літературного і діалектного мовлення: зима як в псинці; смедний як Паньків коцур; би виїцал і з яловий коровы теля . . . Звертає на себе увагу значна кількість лексичних запозичень із словацької (особливо), а також польської, угорської мов.

Ця робота, крім репрезентації лексико-фразеологічного матеріалу, певною мірою зорієнтовує немісцевого користувача у фонетичних, морфологічних, синтаксичних особливостях лемківської говорки. Цінним, недрібничковим для діалектного словника (тим паче такої самобутньої щодо цього говорки) є те, що укладачі послідовно представляють акцентний рівень (ми, правда, із технічних причин в ілюстраціях знак наголосу майже не вживаемо).

Словник, ясна річ, не виник на порожньому місці, й автори (прямо чи непрямо) використали

роботи з цього регіону таких дослідників, як В. Гнатюк, Й. Шелепець, І. Панькевич, В. Латта, З. Ганудель, Ю. Муличак, М. Штець, М. Дуйчак, хоча власне фразеологічна спрямованість характеризує, в основному, праці З. Ганудель.

Фразеологічний словник лемківських говорок Східної Словаччини укладено на основі відповідей інформантів на спеціалізовану програму, створену тими ж Н. Вархол (співробітницею Свидницького музею української культури) та А. Івченком (кандидатом філологічних наук, старшим викладачем кафедри української мови Харківського педагогічного університету). Місцевий фактаж добирався упродовж шести років (1982—1987) у 58 селах «лемківської» Східної Словаччини — Прашівщини. Використано і фондові матеріали Свидницького музею, а також записи Ю. Цигри, І. Легдана та Ю. Харитуна. Ідіоматичний банк словникарів сягав 3000 одиниць (використано 2300). Робота включає список назв обстежених пунктів і словничок малозрозумілих лексем. Позитивно і симпатично, що грутовому передмові написав один із провідних фразеологів-славістів — доктор філологічних наук, професор Ленінградського університету В. М. Мокієнко.

Словник побудовано за ідеографічно-стрижньовим принципом. Ідіомна (у широкому розумінні) одиниця тлумачиться на перший рахунок іменник у її складі. Якщо іменник відсутній, то витлумачення подається на іншу частину мови (прикметник, дієслово . . .), наприклад:

Крупа

Дві полівки єдна крӯпа. Див. Полівка.

Полівка

Дві полівки єдна крӯпа. Дуже мало чого-небудь (Зав.), або

Перун

До роботи як перун. Див. Робота.

Робота

До роботи як перун. Дуже працьовитий (Кр. Б.).

Нам відається можливістю і доволі зручно у користуванні така структура, особливо якщо зважити, що панівна більшість ФО має іменниковий член. І якщо забезпечено відсылання (а саме так у праці є), то читач відносно легко зорієнтується. Кілька ситуацій «від протилежного»: спробуймо у Фразеологическом словаре русских говоров Сибири знайти ФО «видно золото на грязі». Якщо врахувати досить вільний порядок слів у діалектних ідіомах, то цю можна шукати на «видно», на «золото», також «на». Чи як зорієнтуватися, на яку літеру подано «из-под пятницы субботу видно», «зуб об зуб не бьет»? Також обмалі інформації для зорієнтування забезпечує Г. Ф. Юрченко в І конціції і валідца. На «ч», «к» чи «а» дивитися «адзін чорт мальва», як вирахувати координати «жыць сваім вумом» або «заднім вумом разумен?» Лишається тільки одна забарна річ — читати увесі словник. Рецензована робота щодо цього набагато зручніша.

Фразеологічне багатство, зафіксоване у Словнику, тематично пов'язане, природно, з усіма сферами життя його творця і носія: тут історія і сучасність, праця і дозвілля, сім'я, мораль, навколишній світ, людина з усіма її ознаками: бараняча голова; позерати ся як вовк із гаври; піти як до Америки; ляти на вгини бензин; меджі собов грушки гризти; жити як два голуби; як Томаш Гарник Масариком быв; воду до Дуная ляти. Особливо яскраво представлено теми «багато», «мало», «ніколи», «помірати», «дурний», «недужий» тощо.

Матеріал Словника дає можливість повніше, вірогідніше вибудовувати міжслов'янські фразеоглоси, наприклад, ланцюжок: укр. (лем.) вистерти копыта; копыта виставити; копытами двері пудперти — рос. откинуть (отбросить) копыта — пол. wyciągnąć koryta — слов. vystrčit korytá — чес. koryta rozhodit (rozmetnout, vystrčit, natahnout) — болг. хвърлят (хвърлят) копитата — с. х. отегнuti (isprúžiti) рапке (rapcita) — дасть можливість простежити міжслов'янську ізоглосу, зробити певні висновки про тип, структуру, склад, варіації (і под.) ідіоми.

До певної міри зрозуміло, що Словник адресовано місцевим (лемківським) користувачам, про це навіть є натяк у передмові. Але, як на нас, укладачі дещо лукавлять: важко повірити, що, наприклад, Словником бойківських говорів М. Онишкевича послуговуватимуться лише бойки, а Словник поліських говорів П. Лисенка призначено тільки поліщукам. А раз це не так, то авторам слід було б забезпечити видання бодай стислими відомостями про важливіші особливості лемківської говорінки, бо застосування у праці елементів транскрипції далеко не все виявляє. Дово-лі неясні пересічному користувачеві багато фонетичних і морфологічних форм: гнуй, нуч; горы; кыбы; блыха, хырбет; палец, обарянец; чуджі, меджі; лоча, волося; шліпа, щідти; пец, доч;

веръба, ярмо; дзеленчат; поперескаковали, почастовати; з горов зыйде; меджи собов; на конъох; на дріждьох; твердой копыто; не мати то ані г'ятир ін.

Не вповні задоволяє нас і підбір об'єктів для пояснення у словничку малозрозумілих слів (та і манера витлумачення теж). Із якихось причин полищено поза увагою: бердо, варіха, шмарив, вовкораб, черчата, мотична, гавайом, гев, гіра, гершия, шувна, планой, дрізол, змиркатъ, здунка, цундрявий, нештваной, сомар, смедний, полосный, кук, парапутя, саркатъ, уйшана, хыр, томан, топоря, гроф . . . Навпаки, є слова, які можна було б і не пояснювати: бубон, натура, серна, сукня, фига, швайка. Деякі лексеми подано не у вихідній формі (бібкы, боканчі, нічильниці), окремі пояснення самі потребують витлумачення (востроговка — острева?, омылки — ріжки маткові?, катафій — кантар?). Є невдалі дібрани відповідники: возария — сарай для возів (чого б не — возовия?), пелевня — господарське приміщення, в якому зберігали збіжжя, солому, сіно і т. п. (-стодола, клуна), порига — від слова ригати (чому б не — ригачка, риганина) й ін.

Та й у самій роботі є словосполучки, які навіть за найширшого і найдовільнішого розуміння сутності ФО навряд чи можна віднести до фразем, наприклад: як його власной, аж зле слухати і под.

Нам здається, що краще, економіше було б ідіомограми з варіантами, а потім і ФО, подавати в одному місці (з відсыланнями), а не розпорощувати за алфавітом: нус (нюс); бувак (буяк); доган (дуган); додж (доч, дошь); шкамент (шкумент, штимент, штумент).

Факультативні, варіативні компоненти фразеологізмів бажано було б подавати у дужках, наприклад, як вода горі потешье і як вода горі селом потече — оформлені: як вода горі (селом) потече, або ще: (змок, же) нема (одной) сухой виткы і т. ін.

Можна було б закинуты авторам про деяку кількість недоглядів, указати на майже цілковиту відсутність ремарок (ірон., жарт . . .).

Напевно, лише технічною неможливістю зумовлено відсутність ідеографічного покажчика, що зробив би Словник ще зручнішим.

Такого типу зауваги і побажання (хоча їх і відносно немало) не мають помітно позначитися на загальній високій оцінці роботи. Лишається тільки висловити щирій жаль, що потрібна книжка, унікальна, оригінальна матеріалом до вітчизняних мовозвнавців потрапила швидше випадково (та й то у кількості 10—15 примірників на всю республіку): жодна філологічна інституція чи торгово-вельмина організація не замовили її одного Словника. Шо вже казати про ширший загал?!

Ми хотіли б висунути пропозицію видати працю в Україні, і тиражем не 450, а хоча б 1000 примірників, адже корисність цієї речі важко переоцінити. Її потребують історики мови, діалектологи, стилісти, етнографи, фольклористи, письменники, учителі, студенти. Власне, вона (і подібні) стане у пригоді всім, хто любить мову не тільки в літературному варіанті, а й у таких запашних, колоритних відгалуженнях, якими є її діалектні розмаїття.

Авторам Словника, крім глибокої вдячності, хотілося б побажати, щоб вони, зваживши, урахувавши і наші зауваження, удосконалили (чому немає меж) цей труд і продовжили його. Досвід уже мають.

Що ж стосується фразеологізму, винесеного в заголовок (руками на злато обертать), то на Лемківщині його вживают для характеристики працелюбної, умілої людини. Символічно щодо авторів цієї праці її майбутніх фразеологів-діалектологів, та її саме народне слово — золото.

НОВА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА ЕКСПОЗИЦІЯ МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

МИРОСЛАВ СОПОЛИГА, МУК — СВІДНИК

Автори сценарію: д-р Мирослав Сополига, к. и., Микола Русинко, Степан Гостиняк, д-р Михаїло Гвізд.

Художньо-архітектонічне рішення: акад. худож., арх. Бедржіх Вотруба.

Технічна реалізація: «Виставництво», д. п. Прага.

Розсяг: 1700 м².

«... Зокрема з великим признанням відмічуємо як величезне досягнення розбудову і відновлення музею української культуру у Свиднику, що сьогодні своїми колекціями, виставками став спільним добром і досягненням не лише регіону, але й усієї української культури».

Учасники міжнародної українознавчої конференції у Пряшеві та Свиднику
12—15 червня 1991 р.

Експозицію влаштовано з нагоди 35-річчя виникнення музею. Її урочисте відкриття відбулося 15 червня 1991 року в рамках XXXVII свята культури русинів-українців ЧСФР. Вона документує соціальний, політичний та культурний розвиток українського населення Чехо-Словаччини від найдавніших часів аж до останніх днів.

Головна експозиція складається з таких основних частин:

- I. Вступ.
- II. Людина та природа.
- III. Слідами предків (від найдавніших часів аж до 1918 р.).
- IV. Традиційна народна культура.
- V. Чехо-словакський період (від 1918 р. донині).
- VI. Виставочний зал.
- VII. Клуб приятелів музею.

У просторому вступному приміщенні — вестибюлі гості Музею української культури мають змогу довідатись, що у склад Чехо-Словаччини, крім основних націй — чехів та словаків, входять і національні меншості, одну з яких творять українці. Громадяни цієї національності заселяють компактну територію Північно-Східної Словаччини та окрім місцевості серед основного масиву словацького населення. Тут відвідувачі посередництвом художніх кольорових фотознімків та інших матеріалів отримують перші загальні інформації про визначні пам'ятки природно-географічні та дальші місцеві особливості краю, в якому споконвіku живе і творить русинсько-українське населення.

Поруч з вестибюлем знаходитьться зал, в якому бажаючим можна продемонструвати короткий фільм про основні етапи історичного й культурного розвитку українців ЧСФР. Зал використовується й для інших культурно-виховних акцій (відкриття тематичних виставок, лекцій, семінарів, бесід і т. п.).

В дальшій частині експозиції «Людина та природа» коротко представлено флору та фауну карпатської природи, яка була одним з головних детермінантів цілковитого способу життя людини та соціально-економічного розвитку предметної області. Природа вже з давніх давен надавала людзі основні засоби існування. Найуніверсалнішим природним матеріалом було дерево, яке використовувалося для спорудження тимчасових чи постійних домівок, господарських будівель, для виготовлення знарядь праці та інших предметів домашнього вжитку, для отоплювання житла тощо. Лісові плоди, гриби та насіння рослин використовувалися для поживи людей та домашніх тварин. Довготривалими спостереженнями природних явищ людина навчилася використовувати

й інші природні багатства для своїх найрізноманітніших потреб. Тут представлено також найтиповіших для цієї карпатської області звірів — дермопластичні препарати вовка, лисиці, оленя, дикої свині, різних птахів, гербарії рослин і т. п.

Найроязяглишою є частина експозиції «Слідами предків», яка охоплює період від найдавніших часів до 1918 року. В першому підрозділі «Давній вік» можна довідатись, що сліди оселення цього краю сягають до періоду молодшого кам'яного віку (2000—1700 р. до н. е.). Вони пов'язані з приходом із Закарпаття землеробсько-скотарських племен, які своїм померлім будували великі глиняні могили. На їх перебування в басейні верхньої течії ріки Лабориця вказують експоновані при нагідні знахідки кам'яних сокиро-молотів. Про життя в наших долинах у новому мідно-бронзовому віці та на початку залізного віку (1100 — 700 р. до н. е.) свідчать численні знахідки скарбів бронзового знаряддя, зброї та прикрас. Найціннішою знахідкою в нашій області є римського періоду є скарб срібних динаріїв із с. Калинова.

Предки західнокарпатських українців аж до прийняття християнства були поганями. Вони обробляли землю, розводили домашню худобу, ловили рибу та звірів. Ділилися на роди, на чолі із старостами («дідами»). Кожний рід мав своїх богів («дідків»). Їх зброяю були ціпні, кінні та мечі.

В підрозділі «Період феодалізму» документується процес завершення колонізації даної області. Тут експонуються цікаві пам'ятки того часу, як, наприклад, диплом короля Людвіка II з 1361 р., дарчі грамоти для Імриха Перені на маєтки і Шариський замок. В цих та інших документах згадується руське населення та деякі конкретні села. Головним заняттям населення цього краю вже тоді було хліборобство та скотарство. Міський елемент між русько-українським населенням формувався дуже повільно. З процесом заселення пов'язане і формування феодальних доменів (Гуменський, Чичванський, Стропківський, Маковицький і т. д.), маєтки яких поступово зосередилися в руках кількох шляхетських родів (Цидарів, Текулів, Перені, Розгоні, Другетів, Староїв та ін.).

Наперекір довготривалому соціальному та національному утиску руського населення, вже в цьому періоді помітні перші паростки їхньої культури. Культурний розвиток та виникнення письменства в цьому найзахіднішому українському регіоні тісно пов'язані з поширенням візантійського християнства посередництвом Болгарського царства наприкінці IX століття. Руські князі були тоді залежними від сильного болгарського князя. Пізніше західноукраїнське населення засвоєло культурні традиції Київської Русі, а також поступово створює свою власну культуру. І навіть декотрі найстаріші пам'ятки слов'янського письменства виникли якраз у цій області Карпат. Про це свідчать такі експонати, як євангелія, мінії, епістоли, прологи, октохі, молитовники та інша церковна література.

Посилення феодальної експлуатації викликало незадоволення й отрій сільської бідноти. Найпоширенішою формою антифеодальної боротьби було розбійництво. Виставлені документи засвідчують, що проти поневолювачів виступали піддані під проводом народних месників — Андрія Савкі зі Стебника, Василя і Степана Баюсів, Петра Пончака-Гудака та ін. З документів, зокрема судових актів, довідємося, що в половині XVI ст. в тодішньому польсько-угорському прикордонні, тобто на Бардівщині, Свидниччині та Меджилабіріні діяло декілька опришківських загонів.

Даліші експонати свідчать про те, що проти феодального гноблення виступали разом словацькі, українські та угорські піддані в масових селянських повстаннях, під проводом Імриха Текелі, Ференца Ракоці II та інших. Внаслідок цих повстань цілі села стали безлюдними і спустошеними.

Величезний соціально-економічний гніт закріпаченого населення посилювався культурно-національним. Явно свідчать про це документи, пов'язані із шкідливою діяльністю церкви (1614—1649 рр.) та взагалі асиміляторською політикою спрямованою проти «угорських русинів».

І наперекір всім спробам чужих завойовників довести, що в західноукраїнських областях ніколи не існувала власна культура і що тутешнє населення не має нічого спільного з культурними традиціями східних слов'ян, розвиток культури та вплив України й Росії на ней не міг припинитися. Спочатку, як засвідчують експоновані документи, істотну роль у розвитку культури зіграла церква. Пізніше це завдання перебрали світські школи, письменники, публіцисти та декотрі культурно-освітні товариства.

З найдавніших часів на Закарпаття, включно Східної Словаччини, з Києва. Львова та інших міст України й Росії привозились книжки, які переписувались і підправлялися у Мукачівському, Грушівському, Краснобрідському, Буківському та інших монастирях і розповсюджувались між

українським населенням. Досі тут збереглись різні фрагменти і цілісні євангелія, мінєї, тріоди, октоїхи, псалтири і т. п. До найвідоміших належать експонати цього музею — євангеліє 1492 р. з Острожниці та євангеліє 1629 р. з Улича.

В русько-українській етнічній області на території сьогоднішньої Східної Словаччини та Закарпаття, а також в українській лемківській етнічній області Польщі, внаслідок специфічних умов життя на протязі довгих століть сформувався спільній західноукраїнський тип церкви східного обряду, який є найоригінальнішим втіленням української монументальної архітектури взагалі. Донині в українському регіоні Східної Словаччини збереглося 27 таких щедеврів культових споруд — народних культурних пам'яток, моделі яких експонуються в експозиції. Невід'ємною частиною інтер'єру кожної дерев'яної церкви є ікони — чудові твори образотворчого мистецтва світового значення.

Увагу відвідувачів привертають також полемічно-публіцистичні твори Михайла Андрелли (1637 — 1710).

Політичні та економічні реформи Марії-Терезії та Йосифа II створили платформу й для впровадження реформ у галузі освіти. Поступово виникають т. з. елементарні школи різного типу. В 1794 р. в Ужгороді виникає учительська семінарія, яка перший раз в історії українців Закарпаття почала випускати кваліфікованих учителів. З цієї школи вийшли визначні письменники, вчені, праці яких увійшли в скарбницю загальноукраїнської культури. До них належать: І. Пастелій, І. Базилович, І. Фогарашій, І. Довгович, І. Чуркович, М. Лучкай, А. Коцак, О. Духнович, О. Павлович та щільний ряд дальших.

В цьому періоді були покладені основи історичної ідеології українців Угорщини, до чого спричинився, зокрема, М. Лучкай своєю «Історією карпатських русинів».

Для закарпатських українців стали доступними школи в Егері, Відні, Левочі, Кошицях, Трнаві. Однак вся система освіти підпорядковувалась політиці поступової денационалізації й асиміляції українців Угорщини.

В підрозділі «Період капіталізму» довідуємося, що українське населення Східної Словаччини з радістю і повними надіями сприйняло буржуазну революцію 1848 — 1849 рр.

Національні вимоги словаків та українців на Празькому слов'янському з'їзді в 1848 році пред'явив Й. М. Гурбан.

В умовах Закарпаття та Східної Словаччини цей період означає передусім боротьбу за збереження національної свідомості, національної культури та рідної мови. Починається активізація культурного і наукового життя, яке спочатку було тісно пов'язане з діяльністю бібліотек, заснованих при монастирях, а пізніше з діяльністю визначних діячів та культурно-освітніх працівників. Отже, в цій частині експозиції містяться багаті та надзвичайні цікаві документи про життя і творчість тодішніх найвизначніших народних представників: А. Добрянського, І. Сильвія, Є. Фенцика, Ю. Ставровського-Попрадова, О. Митрака, І. Раковського, О. Духновича, А. Кралицького, О. Павловича.

Однак, з другого боку, як свідчать дальші документи, наприкінці XVIII ст. аж до перших десятиліть ХХ ст. ще виразніше почало проявлятися намагання угорської панівної верхівки забезпечити угорській мові й культурі необмежене становище за рахунок національних прав слов'янських народів монархії. Починається мадяризація, яка триває до кінця 1918 року.

У другій половині XIX ст. і на початку ХХ ст. в умовах капіталістичного способу виробництва настає виразне розшарування західноукраїнського села, де 73 % творили бідняки, 17 % середняки, а 10 % куркулі.

На початку ХХ століття процес класової диференціації ще більше поглиbuється. Через неподільні податки, борги, часті неврожаї, стихійні лиха населення нашого краю прирікалось на голод і злідні. У зв'язку з тим масового характеру набув відхід нашого населення на заробітки в Угорську рівнину (т. з. «долняки»). Ще більша частина цього населення змушенна була емігрувати в Америку, Канаду, Аргентину, Бразилію, а також Бельгію, Францію та інші країни. Недаром цей край називали «колискою еміграції».

Дальше лихо принесла в цей край перша світова війна. Наслідком кривавих боїв були сплюндровані цілі села. Крім того, угорська адміністрація дуже пильно переслідувала та безпощадно карала тих, хто симпатизував з Росією. Про це все розповідають оригінальні документи експозиції.

На переломі XIX-го та ХХ-го століть вершини свого розвитку зазнала традиційна народна культура, що документує одноіменна частина експозиції.

Північно-Східна Словаччина аж до половини ХХ століття належала до найвідсталіших областей нашої республіки. Після 1945 року і тут настали значні соціально-економічні та культурні зміни. Це все спричинилося також до зміни цілковитого життєвого рівня населення. Найвиразніше це проявляється в урбаністичному та будівельному характері краю, в способі життя населення та його культурному рівні. Сьогодні вже тільки окремі залишки традиційної народної культури та способу життя населення контрастують з їх сучасними проявами та зберігаються або у первісному середовищі, або в спеціалізованих музеях, як пам'ятки про наше минуле. Отже, ціллю цієї частини експозиції є познайомити відвідувачів музею з традиційним способом життя, зокрема, з його дуже складними соціально-економічними умовами, а водночас звернути увагу на потребу збереження кращих традицій наших предків.

В експозиції документується розвиток народної будівельної культури: типи народних жител, види господарських, технічних, культових та інших споруд, народні меблі, різне хатнє устаткування тощо. Пам'ятки народної архітектури та побуту займають у культурній спадщині народів особливі місце. Модерна доба оцінює їх високі технічні та художні вартості, різновидність та функціональність, гармонійне поєднання з навколошнім середовищем, господарським укладом, історичними судьбами народів та їх суспільним і культурним розвитком.

Основними видами занять населення цього краю було сільське господарство та скотарство. Злidenne економічне положення селян спричинилося до того, що архаїчні форми сільського господарства тривали тут аж до останнього часу. Предмети щоденного вжитку, знаряддя праці та різне приладдя селяни переважно виготовляли самі. Експоновані предмети найчастіше виготовлені з дерева, яке було найдоступнішою і найлегше оброблюваною сировиною бідних верств населення.

В рамках натурального господарства були поширені також допоміжні заняття: теслярство, кошикарство, боднарство, ткацтво, дротарство, ковальство, гончарство і т. л. Багаті етнографічні фонди Музею української культури уможливили вибір найтипівіших та найкращих експонатів, які широко документують дану проблематику.

Постійне перебування людини в природі, а, зокрема, мінлива погода, спричинилися до створення найрізноманітніших видів та типів народного одягу. Одяг не тільки охороняв людину, але відображав також її етнічну та класову приналежність. Коноплі, льон, вовна та шкіра завдяки своїм властивостям творили найвигідніший та найосновніший матеріал для виготовлення одягу. Люди вже з давніх-давен намагалися прикрашувати своє житло та інші речі щоденної потреби. Найвиразніше це проявилось якраз на народному вбранні та різних домашніх тканинах, на яких, крім утилітарних функцій, виразно відчутиється естетичне навантаження. Русинські народні вишивки, які переносились із покоління на покоління, свідчать про високу художню майстерність цього населення. В них збережено давній східнослов'янський орнамент.

І взагалі в народному мистецтві українців Східної Словаччини, як і в побуті, матеріальній та духовній культурі, мові, збереглось багато архаїчних рис, що засвідчують споконвічне прагнення народу до краси та його високу художню культуру.

Частина експозиції «Чехо-словачський період» охоплює період від 1918 року аж до останніх днів. Тут можна познайомитися з документами про участь закарпатських українців в боротьбі за самостійність Чехо-Словаччини.

Після розпаду Австро-Угорської монархії в 1918 році до буржуазної ЧСР була приєднана Й Підкарпатська Русь, але українське питання нашого населення рішалося вже в рамках Словаччини. Такий адміністративний розподіл українського етносу негативно відбився на його дальншому розвитку. Спідівання українських трудящих на краще соціальне та національне становище було даремним.

Економічна криза (1930—1934) привела наше населення до ще гіршої ситуації. Наслідком цього дійшло до бунту селян у Чертижному, Габурі та Борові в 1935 році.

Під тиском народних мас тодішній уряд був змушений піти на деякі поступки в справах рішення національного питання. Були підкріплені нові школи, бібліотеки, театри та культурно-освітні товариства. Розвитку літератури сприяла порівняно велика кількість журналів та газет, календарів, а також нові видавничі можливості. В експозиції представлена також творчість одного з кращих закарпатських поетів В. Гренджі-Донського та художні роботи основних представників закарпатської школи образотворчого мистецтва.

Розбиття Чехо-Словацької республіки означало початок спільної боротьби чеського, словацького й українського народів проти фашизму за національну та державну свободу, про що яскраво свідчать дальші документи експозиції. Від початку 1941 р. можна говорити про масову участь нашого населення в антифашистському опорі. Токаїк назавжди залишиться символом справедливої боротьби русинів-українців проти фашизму.

Війна і грабування країни окупантами принесли населенню неймовірні страждання. Відступаюча армія залишала за собою спалений, спустошений та кров'ю залитий край.

Процес післявоєнної відбудови Східної Словаччини здійснювався в більш складних умовах, ніж в інших частинах республіки. Цікаві документи експозиції про заслуги Української національної ради Пряшівщини в процесі рішення економічних та національно-культурних проблем населення в районах північно-східної частини Словаччини.

В житті русинів-українців у післявоєнний період розпочалися деякі позитивні зміни, що до певної міри відбилося й на цілковитому життєвому та культурному рівні. Однак директивно-адміністративні методи керування суспільством значно загальмували цей процес.

В експозиції представлено деякі документи, пов'язані з процесом індустріалізації та колективізації в нашій країні. Документується тут також діяльність Культурного союзу українських трудящих ЧССР та чехо-словацьких українських культурних установ. Експозиція доповнена прекрасними сучасними зразками народної творчості (вишивками, писанками і т. п.).

Цілковите враження відвідувачів з експозиції підсилює заключна діорама.

В останній частині експозиції — виставочному залі, який знаходиться на першому поверсі поруч з вестибулем, влаштовуються тематичні виставки з нагоди різних визначних ювілеїв та суспільно-культурних подій. Ці простори служать одночасно як кімната прогресивних та славних традицій русинів-українців ЧСФР, як символ братерства всіх націй та національностей нашої республіки.

З тематичними виставками тісно пов'язана також діяльність Клубу приятелів Музею української культури (в підвалних приміщеннях), в якому відбуваються бесіди з авторами виставок та іншими гостями музею, лекції та інші культурно-виховні акції.

З відкриття нової культурно-історичної експозиції МУК.

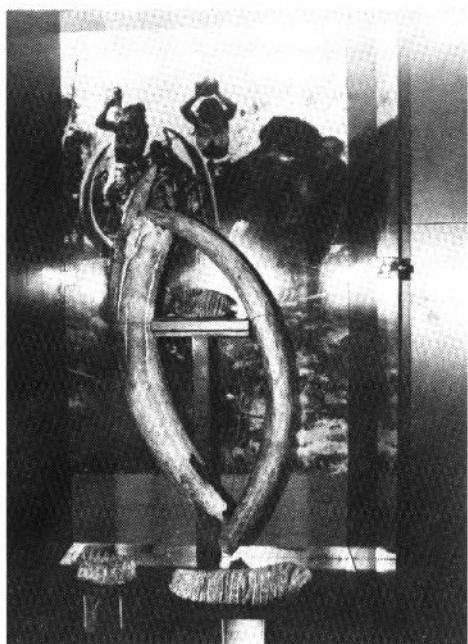
ПУНА на відкритті нової експозиції.

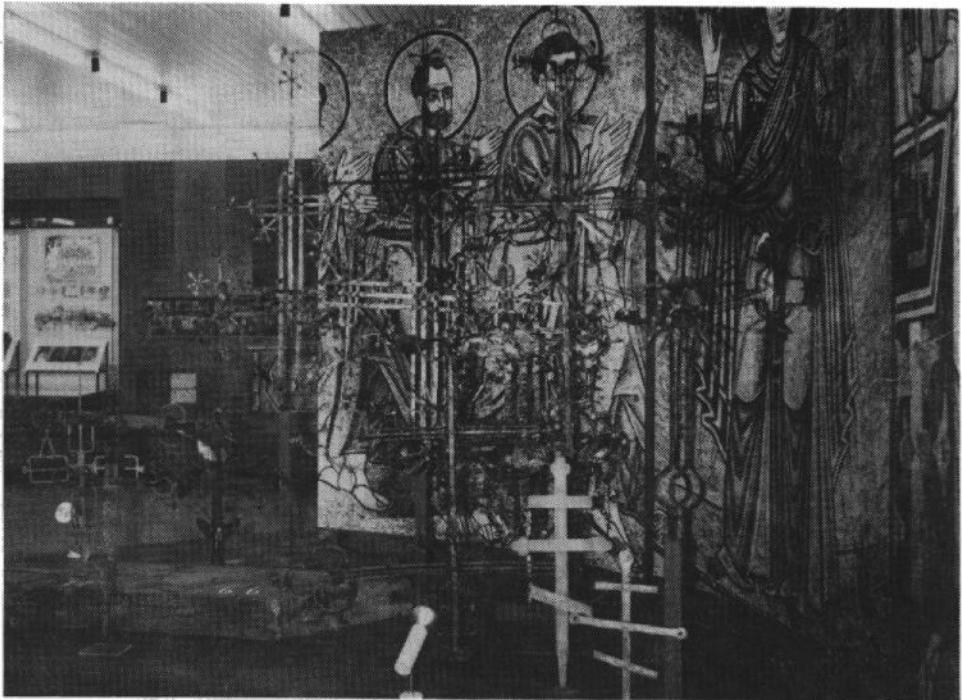
Школярі в експозиції МУК.

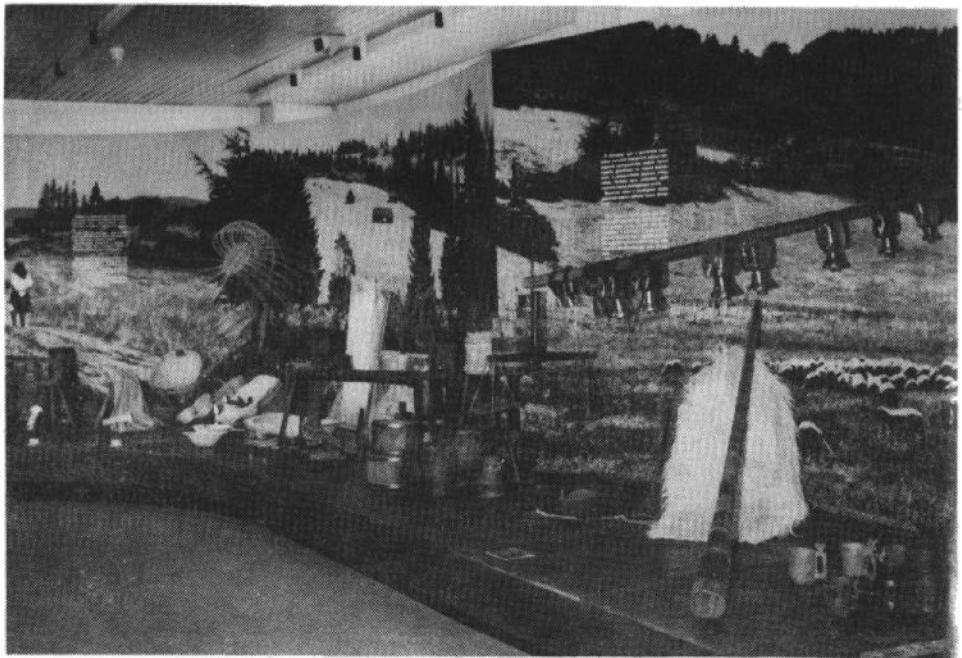
Археологічна частина. Зуби мамонта.

Історична частина.

Фрагмент з експозиції.

Етнографічна частина. Вівчарство.

Народний одяг.

35 РОКІВ МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВІДНИКУ

ЙОСИФ ВАРХОЛ, МУК — СВІДНИК

В часі XXXVII Свята культури русинів-українців ЧСФР у Свиднику, 15 червня 1991 року з нагоди 35-річчя заснування Музею української культури було відкрито нову культурно-історичну експозицію. За участі представників культурно-освітніх та наукових закладів ЧСФР, широкої аудиторії науковців із-за кордону, любителів та шанувальників народної культури експозицію уро чисто відкрила працівниця Уряду Словачької Республіки Олена Яцощ.

Відкриття нової культурно-історичної експозиції Музею української культури як єдиної національної установи такого типу в ЧСФР, стало святом, визначеною подією в житті місцевого русинсько-українського населення, стало проявом зразкового ставлення до розвитку національної культури з боку Уряду Чехо-Словаччини в нових умовах демократизаційного процесу в нашій країні.

З нагоди цієї визначної події на початку 1991 року в Словачському педагогічному видавництві — відділі української літератури в Пряшеві з-під пера відомого науковця Чехо-Словаччини д-ра Мирослава Сополиги, кандидата історичних наук, вийшла з друку книга «35 років Музею української культури у Свиднику»¹.

«35 років Музею української культури у Свиднику» — перше вагоме книжкове видання про Музей, який в сучасному належить до мережі державних наукових та культурно-освітніх закладів Чехо-Словаччини, відомий та набув широкого резонансу не лише в нашій Батьківщині, але далеко за її межами.

Публікація складається з кількох частин. У вступному слові до книжки автор подає стислу характеристику — значення, діяльність, завдання та послання МУК, визначив завдання публікації — «оглянути та спропагувати результати 35-річної діяльності Музею української культури, але водночас вказати також на можливості розвитку культури національностей в умовах Чехо-Словаччини республіки» (с. 10).

На нашу думку рецензована книга Мирослава Сополиги «35 років Музею української культури у Свиднику» і наперекір тому, що характер та розсяг видання змусили автора до лаконізму, своєрідною композицією та вагомістю опублікованих матеріалів далеко переросла рамки вищезгаданого твердження автора. Користуючись архівними матеріалами, літературними джерелами та спогадами перших працівників та основоположників музею автор в розділі «Історія виникнення та початки діяльності музею» розглядає в історичному аспекті перші спроби заснування українського музею на Пряшівщині вже в 1950 році.

В цьому короткому історіографічному нарисі розглядає намагання заснувати музей в повоєнний період, його ініціаторів та дослідників народної культури українців Східної Словаччини і напрешті заснування музею, згадує його перших працівників, проблеми та першопочаткові труднощі і т. п. — питання, в трактуванні яких до недавнього часу не раз доходило до неточностей та плутанин з боку окремих осіб.

У 1964 році Музей української культури з Красного Борду почав переміщуватися у Свидник. Свидницький період розвитку музею — нова сторінка в історії цієї інституції.

Фахові працівники нав'язують творчі контакти з музеями в Чехо-Словаччині та за її межами, включаються до рішення завдань Державного плану наукового дослідження, рішення крайових завдань, працюють у поодиноких субкомісіях Чехо-Словачької секції Міжнародної комісії по вивченю народної культури в Карпатах та на Балкані (МКККБ), виготовляють детальну систему класифікації музейних матеріалів та, як підкреслює автор в розділі «Науково-дослідна діяльність»

¹ Мирослав Сополига. 35 років Музею української культури у Свиднику. Словачське педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1990 р. Тираж 2000 примірників. Сторінок 185, ціна 50 крон.

— формувалися основні наукові завдання з метою комплексно охопити проблематику та детально розробити окремі теми.

Слід дуже позитивно оцінити той факт, що в згаданому розділі значне місце (стор. 30—45) відведено темам досліджень на окремих ділянках за поодинокі роки (1964—1988 рр.) — історії фольклору, архітектури, народного одягу, землеробства та землеробських знарядь, мистецтвознавства, літературознавства, календарний та сімейний обрядовості тощо. Це, по суті, охарактеризування наукової роботи, яку веде колектив фахових працівників музею. Цей розділ вдало доповнило неабиякої вартості для дослідників «Бібліографічний покажчик наукового збірника музею української культури у Свиднику» № 1—16, упорядкований за добре обміркованою і обґрунтованою структурою тематичного розподілення внесків окремих авторів-дослідників (стор. 120—132), і нарешті, похвально, що в книзі публікується «Вибрана бібліографія інших праць з пера працівників музею» (стор. 134—144).

Як досвідчений музейний працівник автор публікації не міг обминути ключової й важливої ділянки — «Побудова фондів та їх охорона» як найосновнішу передумову існування кожного музею, в якій подає аналіз та сучасну структуру музейних фондів за окремими тематичними ділянками.

З-поміж широкої мережі різнопрофільних за тематичним спрямуванням музеїв Чехо-Словаччини, почесне місце займає Й Музей української культури в Свиднику як «визначний центр документації та вивчення культурно-історичного розвитку чехо-словакських українців» (стор. 175) — й посідає одне з важливих місць в культурно-виховній та пізнавальній сферах. Адже знайомству з неоціненими реліквіями окремих ділянок історії та народної культури минулих поколінь відідавувачі музеїв не випадково завдячують експозиційним матеріалам окремих музеїв. Тому й основною формою впливу на широку громадськість Музею української культури є його експозиції, «які постійно наближали результати науково-дослідної та колекціонерської роботи працівників музею» (стор. 51) й допомагають глибше вивчити й піднести історичне минуле нашого народу, викликають і прищеплюють почуття національної гордості до історичного минулого, почуття гордості й поваги до культурної спадщини пройдешніх поколінь. Тому, природно, широкий простір відвідей автором публікації для чіткого огляду та характеристики окремих експозицій Музею української культури в Свиднику (нова культурно-історична експозиція, етнографічна експозиція МУК — скансен, Галерея ім. Дезидерія Міллого та філіал головної експозиції музею — пам'ятна кімната ім. О. Духновича в Тополі) за ідейно-тематичним спрямуванням окремих частин, і є не менш цінною сторінкою книги, яку, на нашу думку, високо позитивно оцінять читачі. А те, що резюме написано словацькою, німецькою та англійською мовами, значно послужить її популяризації за кордоном.

Витриманий науково-популярний стиль публікації, обґрунтована побудова всіх розділів, стяжано підібраний ілюстрований матеріал, привабливе поліграфічне оформлення, оригінальна супербортка з кольоровими знімками викликають присмінне враження і є запорукою того, що книга зустрінеться з неабияким інтересом не лише у широкого кола читачів та любителів народної культури, але і вагомістю публікованих в ній матеріалів зацікавить широку аудиторію фахівців — істориків, етнографів, мистецтвознавців, літературознавців тощо.

Залишається лише жаліти, що в книжці з чудово ілюстрованими кольоровими (76 фотографій) та чорно-білими (95 фотографій) знімками з експозиції, терених досліджень, унікальних експонатів з фондів МУК тощо, майже ніде не наведено рік, місце походження або знахідки експонату.

Книжка Мирослава Сополиги «35 років Музею української культури у Свиднику» — перша і єдина публікація, яка дає комплексну уяву про історію заснування, розвиток та багатогранну 35-ти річну діяльність МУК, що зарахується нині між визначні культурні інституції, які достойно репрезентують історію та народну культуру русинів-українців ЧСФР.

**НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВІДНИКУ
№ 18**

Словашське педагогічне видавництво
815 60 Братислава, вул. Сасінкова, 5
Відділ української літератури
080 01 Пряшів, вул. Пожіарницька, 15

видало як свою 470 публікацію

Відповідальний редактор Богдана Марець
Художній та технічний редактор Ладіслав Цупер

Друкував ПОЛИГРАФ у Пряшеві

ISBN 80—08—01645—0

**VEDECKÝ ZBORNÍK
MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY VO SVIDNÍKU
Č. 18**

Slovenské pedagogické nakladateľstvo
815 60 Bratislava, Sasinkova 5
Oddelenie ukrajinskej literatúry
080 01 Prešov, Požiarnická 15

vydalo ako svoju 470. publikáciu

Zodpovedná redaktorka Bohdana Marecová
Výtvarný a technický redaktor Ladislav Cuper

Tlačil POLYGRAF, spol. s r. o. v Prešove

ISBN 80—08—01645—0

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 9, книга друга, 1979, 630 стор., ціна 83 Кчс. Весь том присвячено комплексному дослідження сіл Старини, Дари, Великої Поляни, Руського, Смольника, Остружниці та Звали на Синиціні у зв'язку з побудовою водоймища питної води для кількох округів Східної Словаччини, внаслідок чого наведені села перестануть існувати.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 10, 1982, 648 стор., ціна 115 Кчс. Містить наукові розвідки з історії, історії культури, етнографії і фольклору, мовознавства тощо.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 11, 1983, 656 стор., ціна 75 Кчс. Містить карпатознавчі розвідки з історії, етнографії і фольклористики та мовознавства. У розділі історії культури друкується перший том «Історії карпатських русинів» Михайла Лучка.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 12, 1985, 576 стор. Містить наукові розвідки з історії, історії культури, літературознавства, етнографії та фольклористики, як і листування, творчі спадщину та інформацію. Крім того тут знайдете і розсяглі матеріали з комплексного дослідження Старинської долини в 1975 — 1978 рр. Миколи Дуйчака, Сільвії Діллнбергерової, Желмири Шипкової та Мирослава Шипки.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 13, 1988, 504 стор. Надруковано тут першу частину другого тому «HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM» Михайла Лучка (1789—1843).

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 14, 1986, 440 стор. Містить продовження другого тому «HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM» Михайла Лучка (1789—1843). Крім того в збірнику публікуються грунтовні статті з історії, історії культури, етнографії та фольклористики, мовознавства, як і звітування та інформація.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 15, 1988, частина перша, 328 стор. Містить наукові статті з історії, історії культури, етнографії та фольклористики, літературознавства, звітування та рецензій.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 15, 1989, частина друга, 439 стор. Поміщено в ньому «Граматику» Арсенія Коцака та «Мої спогади» В. Гренджі-Донського.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 16, 1990, 392 стор. Містить третій том «Історії карпатських русинів» М. Лучка, матеріали з етнографії та фольклористики, мовознавства, літературознавства, інформації, рецензій.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику № 17, 1991, 398 стор. В збірнику поміщена перша частина 4-го тому Церковної та світської історії карпатських русинів М. Лучка, статті М. Сополиги до 35-ї річниці існування МУК у Свиднику та статті з етнографії, фольклористики, мовознавства, літературознавства та інформації.

Матеріали для публікування в Збірнику МУК у Свиднику
та листи надсилайте на адресу:
Múzeum ukrajinskej kultúry, 089 01 Svidník, Slovensko

ISBN 80—08—01645—0